

HISTORIALLISTIA TUTKIMUKSIA
JULKAISUT
SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

116

RAIMO SALOKANGAS

PUOLUEEN ASEET

Maalaisliiton sanomalehdistön synty
ja sen asema puolueessa ja
sanomalehtimarkkinoilla 1906–1916

RAIMO SALOKANGAS

PUOLUEEN ASEET

Maalaisliiton sanomalehdistön synty
ja sen asema puolueessa ja
sanomalehtimarkkinoilla 1906–1916

VAMMALA 1982

ISSN 0073-2559
ISBN 951-9254-34-X

Vammalan Kirjapaino Oy
Vammala 1982

Saatteeksi

Keväällä 1973 professori Päiviö Tommila ehdotti minulle laudaturtyön aiheeksi maalaisliiton alkuvaiheet kotiseudullani Etelä-Pohjanmaalla. Näin minusta tuli maalaisliiton tutkija. Puolisentoista vuotta myöhemmin professori Tommila oli lukenut työni konseptin ja tiedusteli halukkuuttani ryhtyä käynnistysvaiheessa olleen Suomen sanomalehdistön historia -projektin (SSLH) projektisihteeriksi. Näin minusta tuli lehdistön tutkija, ja luontevaa oli, että lisensiaattityöni aihepiiriksi sovittiin maalaisliiton lehdistö autonomian ajalla.

Professori Tommilaa saan kiittää myös paljon myöhempään tutkijanuraani liittyvästä. Erityisesti haluan korostaa niiden keskustelujen merkitystä, joita olen hänen kanssaan vuosien varrella käynyt niin lehdistöhistoriallisen tutkimuksen »iäisyysasioista» kuin maanläheisemmistä aiheista. Emme suinkaan ole aina olleet samoilla linjoilla, minkä katson koituneen itselleni eduksi. Professori Tommilan ystävällinen ja pitkämielinen luonteenlaatu ja laaja asiantuntemus ovat nimittäin paitsi tehneet tämän keskustelun mahdolliseksi myös saaneet sen tuntumaan jopa toivottavalta. Seuraus on ollut, että olen joutunut pohtimaan tutkimustyöni perusteita ja lähestymistapoja enemmän kuin ehkä muutoin olisin tullut tehneeksi.

Professori Pentti Virrankoskea, esimiestäni Turun yliopiston historian laitoksella kiitän ensin siitä, että hän pyrki järjestämään kaiken mahdollisen työrauhan lisensiaattityötä tekeväälle assistenttilleen. Lisensiaattityöni ja väitöskirjani toisena tarkastajana hän on lisäksi osoittanut merkittävää perehtyneisyyttä itselleen periaatteessa hie-man vieraaseen tutkimusalaan ja tehnyt arvokkaita huomautuksia myös Pohjanmaan historian monipuolisena tuntijana.

Opiskeluni alkuvaiheessa elvyttivät kieliä lukemaan tulleen nuorukaisen vanhaa kiinnostusta historiaa kohtaan sivuaineeni poliittisen historian opettajat professori Juhani Paasivirta ja nykyiset dosentit Martti Julkunen ja Juhani Mylly.

Tutkijatovereitani Turun yliopiston historian laitoksella ja Suomen sanomalehdistön historia -projektissa kiitän tähänastisesta antoisasta yhteistyöstä nimiä mainitsematta; luettelosta tulisi kovin pitkä. Yhden heistä kuitenkin nimeän erityisin kiitöksin: vaimoni fil.kand. Ulla Ekman-Salokankaan. Itsekin aktiivisena lehdistöhistorian tutkijana

hän on pystynyt sekä toimimaan kuuntelijana, johon ääneenajatteleminen on mennyt perille että tekemään asiantuntevia kommentteja. Tärkeintä on toki ollut yleinen viihtyvyys, sillä eihän elämisen laatu kotiin kannetuista töistä tapaa parantua. Kirjani graafisten esitysten piirtämisestä kiitän yhteisesti vaimoani ja Pirjo Latva-Kyynyä.

Englanninkielisen tiivistelmän on kääntänyt lehtori Antony Landon, mistä hänelle kiitokset.

Vanhemmilleni annan tunnustuksen siitä ilmapiiristä, joka mahdollisti jo varsin varhaisessa lapsuudessa tehdyn havainnon, että poika lukee niin pitkälle kuin päästä riittää.

Ilkan entinen päätoimittaja Veikko Pirilä, Savon Sanomien toimitusjohtaja Risto Suhonen ja Liiton toimitusjohtaja Seppo Maskonen ovat ystävällisesti järjestäneet pääsyn lehtitalojen arkistojen ääreen. Erityisen huomionarvoista on ollut se joustavuus ja palvelualltius, joka on leimannut Keskustan ja maaseudun arkiston henkilökunnan suhtautumista monenlaisia toivomuksia esittävään tutkijaan.

Taloudellisesta tuesta kiitän Niilo Helanderin Säätiötä, Suomen Kulttuurirahastoa, Alfred Kordelinin Säätiötä ja Turun yliopistoa. Valtion humanistisen toimikunnan tutkimusassistenttina ja nuorempana tutkijana olen saanut olla yhteensä vuoden ja Svenska Institutetin stipendiaattina olen voinut vuonna 1980 neljän kuukauden ajan syventyä Tukholmassa pohjoismaiseen lehdistöhistorialliseen tutkimukseen. Panen tyytyväisenä merkille myös sen, että Suomen Historiallinen Seura on hyväksynyt väitöskirjani arvostettuun sarjaansa. Seuran toimitussihteeri fil.kand. Rauno Endén on ideoinut kirjan kannen. Painotyön on esimerkillisen ripeästi ja huolellisesti hoitanut Vammalan Kirjapaino Oy.

Turussa 17. 2. 1982

Raimo Salokangas

Sisällysluettelo

1.	JOHDANTO	11
1.1.	Lehdistöhistorian tutkimuskenttä	11
1.2.	Puoluelehdistön tutkiminen	18
1.3.	Tutkimustavoitteet	23
1.4.	Lähdepohja	27
2.	MAALAISPUOLUEEN ÄÄRIVIIVAT	30
2.1.	Talonpoika Suomen politiikassa 1800-luvun puolimaista eduskuntauudistukseen	30
2.2.	Maalaispuolueen synty	33
2.3.	Maalaisliiton järjestöorganisaatio	43
2.4.	Maalaisliiton vaalikannatus	46
2.5.	Yhteenvedo: talonpoikaispuolue Suomen puoluekentässä	50
3.	PUOLUESUUNTALEHDISTÖÄ: MAALAISVÄESTÖN ÄÄNENKANNATTAJISTA MAALAISLIITTO-LAISIKSI PUOLUELEHDIKSI	53
3.1.	Hannes Gebhardin toteutumaton lehtihanke	53
3.2.	Pekka Anttosen Talonpojan Lehti	58
3.2.1.	Puolueeton maalaiskansan äänenkannattaja	58
3.2.2.	Yksityisestä maalaislehdessä maalaisliittolaisten osuuskunnaksi	61
3.2.3.	Osuuskunnan lehden kuolinkamppailu	65
3.2.4.	Taustapiirit – maksumiehet, kenttä, toimitus	72
3.2.5.	Lehtiyrityksen opetukset	77
3.3.	Santeri Alkion Ilkka	79
3.3.1.	Perustuslaillinen, mutta sitoutumaton pohjalaisten äänenkannattaja	79
3.3.2.	»Lähinnä edustaa se E.P. Nuorsuomalaisen Maalaisliiton kantaa»	83
3.3.3.	Ilkan perustajat ja suunnannäyttäjät	87
3.3.4.	Ilkan jaloilleen nostaminen	90

4.	NUORSUOMALAISTEN ONGELMA: MIKÄ MAALAI-SLIITTO ON?	98
4.1.	Jaakkiman Sanomat sijaansa etsimässä	98
4.1.1.	Maalaisliitonkin aatteet huomioiva lehti	98
4.1.2.	Maalaisliiton kautta puolueettomaksi paikallislehdeksi	102
4.2.	Keski-Pohjalaisen maalaisliittolainen harharetki	106
5.	MAALAI-SLIITTOLAISI-KSI PERUSTETUT PUOLUELEHDET	113
5.1.	Liitto – puolueen pohjalaisen keskushallinnon ääni ...	113
5.1.1.	Lehden perustaminen	113
5.1.2.	Aloittajat	116
5.1.3.	Liitto ja kenttä	120
5.2.	Savon maalaisliittolaisten lehti – Savon Sanomat	126
5.2.1.	Perustetaanko lehti . . . ja minkä niminen?	126
5.2.2.	Osuuskunnan tukipylväät ja lehden toimittajat	133
5.3.	Aktivistien Maalainen	139
5.3.1.	Aktivistit tarttuvat tilaisuuteen	139
5.3.2.	»Maalainen täällä nukahtaa taas pian»	148
5.4.	Karjalaiset maakuntalehtilinjalle – Maakansa	152
5.4.1.	Uusi lehti, ei vanhan jäännöksiä	152
5.4.2.	Hallinto ja toimitus	157
5.4.3.	Maakansan kenttä	159
6.	VÄLIPÄÄTÖS: MAALAI-SLIITON LEHDISTÖJÄR-JESTELMÄN MUOTOUTUMINEN 1906–1909	162
7.	VOIMIEN KERUUN AIKA: NELJÄ MAAKUNTA-LEHTEÄ 1909–1916	166
7.1.	Aatetoverien mallilehti Ilkka	166
7.1.1.	Kannatuksen hankkimisen keinot	166
7.1.2.	. . . ja tulokset	173
7.2.	Liitto – väritön lehti »valmiissa pellossa»	179
7.2.1.	Johtajuusongelma	179
7.2.2.	Seuraukset – »viittä penniä vaan halaistaan ja maris-taan»	185
7.3.	Savon Sanomat – kannattavuus ja linja haettavana	192
7.3.1.	Osuuskunnasta osakeyhtiöksi	192
7.3.2.	Poliittisen linjan etsintä	196
7.3.3.	Savon maalaisliiton päämaja	202
7.4.	Maakansa ja sen eripurainen taustapiiri	209
7.4.1.	Kolmipäiväistäminen ja kirjapainohanke	209
7.4.2.	Konkurssipesästä Antti Juutilaisen äänitorveksi	214

7.4.3.	Maalaisliittolaisten riitakapula	217
7.4.4.	Uusi lehtiyhtiö, oma kirjapaino	222
7.5.	Maakuntalehdet liikeyrityksinä	225
8.	MAALAISLIITTOLAISLEHTIEN VAIKUTUSALUEIDEN MUOTOUTUMINEN	231
8.1.	Maakuntalehtien alueet	231
8.2.	Lehtiverkon tiheneminen (1916–1918)	242
9.	TEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTTAMISYRITYKSET ..	246
9.1.	Kollektiiviset agitaattorit	246
9.2.	Yksilöagitaattorit – keitä olivat toimittajat	252
9.3.	Lehtien ohjaaminen	257
10.	SANOMALEHTIMARKKINAT SUOMESSA AUTONOMIAN AJAN LOPULLA	261
11.	PUOLUEEN ASEET – SANOMALEHDISTÖ AGRAARIPUOLUEEN TYÖKALUNA	272
	LÄHDELUETTELO	277
	LIITE	289
	SUMMARY	291
	HENKILÖHAKEMISTO	294

Käytetyt lyhenteet

EPNM	Etelä-Pohjanmaan nuorsuomalainen maalaisliitto
HG	Hannes Gebhardin kokoelma
JS	Jaakkiman Sanomat
KMA	Keskustan ja maaseudun arkisto
K-P	Keski-Pohjalainen
LA	Liitto Oy:n arkisto
Mf	Mikrofilmi
np	Nuorsuomalainen puolue
NPA	Nuorsuomalaisen puolueen arkisto
pk	Pääkirjoitus
po	Paikallisosasto
ptk	Pöytäkirja
SAP	Santeri Alkion paperit
SML	Suomen maalaisväestön liitto
sp	Suomalainen puolue
SPA	Suomalaisen puolueen arkisto
SS	Savon Sanomat
SSA	Savon Sanomain Kirjapaino Oy:n arkisto
SSLH	Suomen sanomalehdistön historia -projekti
SVT	Suomen Virallinen Tilasto
TL	Talonpojan Lehti
VA	Valtionarkisto
ViipRo	Viipurin raastuvanoikeus

1. Johdanto

1.1. Lehdistöhistorian tutkimuskenttä

Tutkimusalansa määrittelyyn pyrkiineet pohjoismaiset lehdistöhistorian tutkijat ovat aivan viime aikoihin saakka lähes poikkeuksetta hakeneet lehdistöhistorialle määritelmää sanomalehdistön lähdearvon suunnalta, joskin vaihtelevin korostuksin. Alan suomalaiselle tutkimukselle on suuntaa antanut Päiviö TOMMILA, joka lehdistöhistorian alan ja metodiikan pohdintojensa alkuvaiheessa, Keski-Suomen lehdistön historiansa ensimmäisen osan johdannossa vuonna 1970, määritteli sanomalehden historian tutkimuksen kannalta ensisijaisesti lähteeksi ja lehdistöhistorian näin ollen erään historiallisen lähderyhmän sisältöä ja luotettavuutta koskevaksi selvittelyksi.¹ Sama toistuu Tommilan myöhemmässä metodioppaassa lähes sanasta sanaan, mutta saa myös lisäyksen: sanomalehti on lähteenä osa aikansa tiedotusprosessia, ja sitä koskevassa tutkimuksessa on siksi tärkeintä sijoittaa lähde tähän kokonaisprosessiin. Vain näin voitiin Tommilan mukaan lehden/lähteen asema ymmärtää.²

Taustalla näyttää piilevän ajatus, jonka Pirkko ROMMI on Pentti Renvallin ja Ottar Dahlin metodioppeihin tukeutuen koonnut seuraavasti. Dahlin mukaan historian tutkija pyrkii luomaan teorioita siitä, miten lähteet liittyvät historialliseen todellisuuteen eli rekonstruoimaan tämän todellisuuden, joka pystyy selittämään lähteet. Renvall taas kirjoittaa, että historian tutkija luo lähteiden selitykseksi kuvan menneisyydestä, jonka muodostavat sellaiset yleiset toteamukset, että ne selittävät kaikki tunnetut lähteet. Rommi jatkaa tästä omasta puolestaan, että mikäli tämän perusteella lehden sisältö on tutkijalle historiallinen lähde, niin tutkijan on luotava ajatusrakennelma, joka selittää lähteen/lehden sisällön. Tämä rakennelma sisältää myös painetun tekstin taustan.³

Vielä selvemmin Tommilan lehdistöhistorian määritelmä on sukua Rolf TORSTENDAHLin kannanotolle historian tutkimuksen tarkoi-

¹ Tommila 1970 s. 17; Tommila 1974 s. 7.

² Tommila 1974 s. 10.

³ Rommi 1973 s. 130–132.

tuksesta, mahdollisuuksista ja aihepiireistä. Tämä nimittäin kirjoittaa, että »historiatiede työskentelee vain selvittääkseen ovatko menneisyyttä koskevat väittämät tosia vai vääriä». ⁴ Edelleen Torstendahlin mukaan »tieteen tulee tarkastella vain sitä, mikä on empiirisesti todettavissa ja todistettavissa» ja että »empiirisesti todistamattomissa oleva ei voi koskaan olla historiatiedettä eikä historiatiede saa lähteä edellytyksistä, jotka nojaavat johonkin muuhun tietoperustaan kuin empiriaan». ⁵ Kaikki historian tutkimus pyrkii selvittämään mitä todella tapahtui, mutta silti lienee tehtävissä ero Tommilan – Torstendahlin ja toisaalta Rommin (Renvallin – Dahlin) tarkasteltavista kirjoituksista tiivistettävän »totuuden» käsitteen välille. Edellinen näkökulma sallii helpommin mahdollisuuden pysähtyä lähteen (lähteiden) perusteella tehtävään tapahtumakuvaukseen – näin siitäkkin huolimatta, että pelkän kuvauksen riittämättömyyttä korostavat niin Tommila kuin Torstendahl. Selvää on myös, että analyysin tulos vastaa toki todellisuutta, jos lähdekritiikki on ollut huolellista. Jälkimmäisessä näkökulmassa taas ollaan alun perin kiinnostuneita enemmän siitä, mitä toiminnan tulos (esimerkiksi sanomalehden sisältö) jostakin toiminnasta todistaa, kuin siitä antaako tulos toiminnasta »oikean» kuvan. Tutkimuksen alaa laajentaakin toiminnan tai kannanottojen liikkeellepanevien tekijöiden korostaminen; voitaisiin puhua toiminnan tavoitteellisuuden nostamisesta keskeiseksi. Silti on taas muistettava, että tapahtumahistorian selvittäminen on väline myös tähän tavoitteeseen pääsemiseksi ja että myös lähteen suhde todellisuuteen tulee tässäkin selvitettyksi ikäänkuin sivutuotteena.

Lehdistön lähdearvosta ovat toki puhuneet nekin, jotka ovat tehneet tutkimusta käytännössä kirjoittelun taustoista. Jarl TORBACKEN mukaan »lehdistöhistoriallisen tutkimuksen tarkoitus on yhtäältä selvittää lehdistön rooli ja olosuhteet menneessä ajassa ja toisaalta tehdä mielekkääksi lehdistön yhä laajeneva käyttö historiallisena lähdemateriaalina». Myöhemmin hän selvensi: »lehdistöhistoriallisen tutkimuksen tärkeisiin tehtäviin kuuluu koettaa selvittää lehtien julkaisemien uutisten tausta ja alkuperä. Vasta jos tämä onnistuu, voi tutkija joltisenkin varmasti ratkaista onko jokin tieto julkaistu oikein vai puolueellisesti – mistä hän vuorostaan voi päätellä minkä verran hän voi luottaa tähän yksityiseen lehteen historiallisena lähteenä». Lehdistön sanoman totuudellisuuden arviointi ei kuitenkaan ole tutkimuksen varsinainen tarkoitus, vaan väline sijoitettaessa lehteä sen omaan aikaan. ⁶ Ainekset samansuuntaisten johtopäätöksiä vetämiseen tarjoaa myös Norjan sanomalehdistöstä vuoteen 1920 historiateoksen kirjoittaneen Gunnar Christie WASBERGIN kanta.

⁴ Torstendahl 1971 s. 140–141; Kritiikkinä ks. Hermerén 1972 s. 199–203.

⁵ Torstendahl 1971 s. 18, 22–49 (sitaatit s. 40).

⁶ Torbacke 1966 s. 1; Torbacke 1970 s. 103.

Hän näkee yhtäältä lehdistöhistoriallisen tutkimuksen tehtäväksi tuoda esiin loputtomia yksityiskohtia niin sanomalehdistön sisällön olennaisista puolista kuin sen taustalta, mutta toisaalta myös olla pohjana yhteiskuntatieteilijöiden tutkimuksille. Wasberg rajaa lehdistöhistorian (tai historian ylisummaan) kuitenkin ajallisesti varsin ahtaasti, sillä hän päättää kirjansa vuoteen 1920 ja toteaa että teos »käsittelee siten Norjan lehdistöä siltä osin kuin sitä voidaan tutkia historiallisissa yhteyksissä».⁷

Antoisa, mutta paljolti unohduksiin painunut esitys sanomalehdistöstä lähteenä on ilmestynyt jo vuonna 1929, kirjoittajanaan norjalainen historianprofessori ja poliitikko Edvard BULL vanhempi. Hänen lähtökohtanaan oli, että yleinen historiallinen lähdekritiikki, esimerkiksi Kristian Erslevin kehittämässä muodossa, oli saanut menetelmänsä keskiajan ja osin vanhan ajan tutkimuksen pohjalta ja että lähihistoriaakin tutkittaessa oli yleensä tyydytty soveltamaan näitä keskiaikaisen aineiston kontrollointiin kehitettyjä menetelmiä myös moderniin materiaaliin. Bull huomautti, että keskiaikaiset ja myöhemmätkin lähteet olivat luonteeltaan individuaalisia, kun taas monet lähihistorian lähteistä, ja niistä tärkeimpinä sanomalehdet, olivat synnyttään ja luonteeltaan kollektiivisia. Yksittäisten artikkelien ja syntisten osalta lähdekritiikki voi kernaasti kulkea samoja latuja kuin individuaalisia lähteitä tarkasteltaessa, mutta sanomalehteen kollektiivisena tuotteena oli löydettävä muu lähestymistapa. Artikkelit laajenee sitten oikeastaan lehdistöhistorialliseksi tutkimusohjelmaksi, jonka tärkeimmäksi osaksi kohoaa lehdistön sidonnaisuuksien selvittäminen. Juuri tämä oli Bullin mielestä lehdistöä lähteenä koskevaa lähdekriittistä tutkimusta.⁸

Myös Päiviö Tommilan johdolla tehdyssä suomalaisessa lehdistöhistoriallisessa tutkimuksessa on 1970-luvun mittaan alettu yhä enenevässä määrin korostaa lehdistön taustasidonnaisuuksien tutkimisen merkitystä. Vaikka Tommila ei olekaan eksplisiittisesti uudistanut varhaista lehdistöhistorian määritelmäänsä, on hän kirjoittanut että lehteä oman aikansa yhteiskuntaan sitovien monitahoisten yhteyksien verkon selvittäminen on lehdistöhistoriallisen tutkimuksen ensiarvoisen tärkeä tehtävä. Toinen tällainen on lehden koko sisällöstä koostuvan maailmankuvan kartoittaminen.⁹

⁷ Wasberg 1969 s. 7.

⁸ Bull 1929 kokonaan, mutta erityisesti s. 1–2, 28; Tarkastelematta artikkelia erityisesti lehdistöhistorian kannalta on Birgitta Odén (1975 s. 197) luonnehtinut sitä klassiseksi nimenomaan siinä individuaalisten ja kollektiivisten lähteiden välille tehdyn eron vuoksi. Tommila (1970 s. 17 ja 1974 s. 7) ei varhaisissa määritelmässään tätä eroa tee, vaan kirjoittaa että lehdistö vaatii »täsmälleen samanlaista» kritiikkiä kuin keskiaikainen aines, jos kohta tutkimusmenetelmät ovat erilaiset.

⁹ Puoluelehtien ja niiden taustan yhteystasoja on lueteltu artikkelissa Tommila 1979 s. 12–17 ja laajennettuna koko sanomalehdistön historiaa koskeviksi yleislinjoiksi Tommilan osuudessa artikkeliin Salokangas–Tommila 1982.

Maininnan arvoisia huomioita taustoja korostavan lähestymistavan annista on tehnyt myös Bullin artikkelin tuntenut Odd NORDLAND, joka kirjoittaa että »lehden lähdearvoa arvioivan on yhtä tärkeä tietää lehden tausta ja intressit kuin oikeuden tuntea todistajien tausta ja intressit punnitessaan heidän lausuntojensa todistusarvoa». Hän sitoo lehden lähde merkityksen lehdistön merkitykseen yleensä, ja tämä taas on aikaan ja paikkaan, ts. historiallisiin olosuhteisiin sidonnainen ilmiö: lehdistön yhteiskunnallinen merkitys ja siten myös »lähdearvo» on suurempi kansanvaltaisissa oloissa kuin esimerkiksi Norjassa saksalais miehityksen aikana vallinneissa epävapaisissa oloissa. Nordlandin tärkein havainto onkin, että »minkä tahansa historiallisen lähteen arvo täytyy punnita sen yhteiskunnallista taustaa vasten». ¹⁰

Lähdearvoa merkityksessä »lehdistön sanoman totuudellisuus» mittana käyttävää tarkastelutapaa voidaan siis arvostella sen tarjoamasta mahdollisuudesta (ei toki kuitenkaan pakosta) pysähtyä todellisuuden pintatasoon. Tätä laajempi näkökulma saavutetaan korostamalla sitä, että sanomalehti on tiedotusväline sosiaalisessa ympäristössä, yhteiskunnassa. Lehdistöntutkimuksen perinteisen kaavan mukaan joku sanoo jotakin välinettä käyttäen jollekin jotakin ja kaikki tämä tapahtuu vuorovaikutussuhteiden verkossa. Edelleenkin lehteä voidaan silti pitää myös lähteenä: painettu lehti on renvällilaisittain sekä jäte- että jäännelähde ja toimii myös traditiolähteenä ¹¹. Lehden numero on jätelähde, sellaisenaan todiste siitä, että se on joskus tehty ja painettu. Jäännelähteenä se sijoittuu omaan aikaansa ja tapahtumakulkuun, jonka tuloksena siitä on tullut sellainen kuin tuli. Traditiolähteen ominaisuudessa voidaan käyttää lehden yksittäisiä kirjoituksia, joiden luotettavuuden selvittämisestä edellä tarkastellut tutkijat ovat esittäneet kantoja. Tässä tutkimuksessa korostuu jäännelähteenä; lehden taustapiirit (ks. s. 19) ovat sosiaalisessa ympäristössään painoja jakelujärjestelmän avulla levittäneet lukijoilleen sanomia ja tehneet sen tietystä tarkoituksessa. »Lehti» on myös ja ennen muuta jotakin enemmän kuin se mitä siinä on painettuna. Se onkin mielleltävä kahdella tavalla: 1) kokonaisuutena, johon kuuluvat niin lehtiyhtiö omistajineen, työntekijöineen ja kaikkine sidonnaisuuksineen, kuin itse painotuote; 2) painotuotteena, jonka lukija saa käsiinsä ja jolla mahdollisesti on häneen jokin vaikutus. Tästä näkökulmasta *lehdistöhistoria on yhden tiedotusvälineen taustaan ja sisältöön ja tämän tiedotusvälineen asemaan yhteiskunnan kokonaisuudessa kohdistuvaa tutkimusta*.

Määrittely-yrityksen pontimina on pyrkimys nähdä lehdistöhistoria laajasti, osana historiallista tiedotustutkimusta. Pyrkimys sisältää myös arvion, että lehdistöhistorian tutkimusala rajautuu kovin kape-

¹⁰ Nordland 1963 s. 8–11. Ilmaisu »sociale sammenheng» on ajatuksen säilymiseen pyrkiin suomennettu yhteiskunnalliseksi taustaksi.

¹¹ Ks. Bull 1929 s. 2–4; Renvall 1965 s. 199.

aksi, jos tarkastellaan pohjimmiltaan vain lehdistön sanoman suhdetta objektiiviseen todellisuuteen. Sanomalehdistön taustakytkentöihin kohdistuvassa mielessä »lähdekriittinen» lehdistöhistoriallinen tutkimus on toisaalta lehdistöhistoriaa omimmillaan siltä kannalta, että työmenetelmät ovat historiantutkimuksen perinteisiä kuten suurimmaksi osaksi lähteetkin. Perinteestä poikkeaminen näkyy pikemminkin tutkimusta suuntaavassa ajattelutavassa. Tämänluonteinen lehdistöhistoriallinen tutkimus kuitenkin antaa selvyyttä sanomalehtien lähdearvoon sangen yleisellä tasolla. Yksittäisiin kirjoituksiin ja uutisiin todistusvoimaisuuden toteaminen ei suoraan ulotu. Toisaalta sitten myös sisällöstä ja sen luotettavuudesta lähtevän lähdekriittisen tarkastelun implisiittisenä edellytyksenä on näiden taustojen selvittäminen. Käytännön työssä onkin usein kysymys pitkälle siitä, onko mahdollista empiirisesti todistaa tai osoittaa vääräksi jokaisessa kirjoituksessa esitetyt väittämät. Työläytensä ja vaatimansa hyvän materiaalin vuoksi se lienee mahdollista vain hyvin rajallisissa mitoissa¹². Lehdistön kirjoittelun totuudellisuuden ongelma on sinänsä kyllä yksi lehdistöhistoriallisen tutkimuksen kohteista ja vieläpä sekä filosofisesti että metodisesti vaikeimmasta päästä¹³.

Totuudellisuuden ongelma voidaan jättää myös toiselle sijalle, mutta silloin on lähtökohtana oltava sanoman lähettäjän, sanoman ja sen vastaanottajan vuorovaikutus riippumatta siitä onko sanoma totuudellinen vai ei. Kysymys on silloin asetettava: ketkä ovat sanoman lähettäjät, mitä he haluavat sanoa, kenelle ja miksi, ja mitkä ovat lähettäjän ja vastaanottajan yhteiset intressit. Tästä näkökulmasta on tarkastelun varsinaisena kohteena lehden välittämän sanoman tausta ja sen muotoutuminen, ei niinkään sanoman suhde erittäin vaikeasti ja kiistanalaisesti määriteltävissä olevaan objektiiviseen todellisuuteen ja erityisesti siitä hahmoteltavissa olevaan likiarvoiseen kokonaiskuvaan.

Yksi sanomalehdistön lähdearvoproblematiikasta nouseva kysymys koskee rajanvetoa historiallisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen välillä. Edellä Wasberg suorastaan jätti viimeiset puoli vuosisataa yhteiskuntatieteilijöiden huoleksi; muutoinkin historiantutkija lähinnä

¹² Esimerkkeinä uutisten »taakse» pääsemisen työläydestä olkoort Torbacke 1970 ja Wirén 1979. Wirén ei tutki uutisten totuudellisuutta, vaan uutishankintaa, mutta rinnastuksen tekee sopivaksi edellytyksenä oleva monipuolinen aineisto. Seikko Eskola (1974) on tarkastellut yhdysvaltalaisen uutisvälityksen totuudenmukaisuutta rajatun aiheen ja rajatun ajanjakson puitteissa.

¹³ Ruotsissa käynnistyi 1970-luvun alussa sittemmin koko Pohjolaan levinnyt objektiivisuuskustelu, jonka alkuna olivat Jörgen Westerståhlin Ruotsin Radion toimeksiannosta suorittamat mitaukset. Westerståhlin mukaan näillä kvantitatiivisilla menetelmillä mitattiin mm. objektiivisuutta, mutta laajassa keskustelussa oltiin ehkä yksimielisimpiä siitä, että ainakaan sitä niillä ei voinut mitata. Keskustelua ovat selvittäneet mm. Fjaestad ja Holmlöv 1977 s. 186–233 sekä Hemánus 1980 s. 107–110 ja Suomen osalta 192–193. Ks. myös Nordenstreng 1978 s. 52.

vain kokosi heille tosiasiat. Tommila taas ei näe syytä eriseuraisuuteen, vaan katsoo että perinteiset historialliset ja uudemmat yhteiskuntatieteelliset tutkimusmenetelmät pikemminkin sopivat täydentämään toisiaan.¹⁴

Lehdistöhistorian tai ylipäätään historiallisen tiedotustutkimuksen lähin vierustoveri historian ulkopuolella on tiedotusoppi. Molempiin aloihin sopii sitä paitsi samanlainen tienristeysluonnehdinta. Tiedotusopin piirissä on ahkerasti pohdittu, onko tutkimusala itsenäinen tiede vaiko lähinnä tutkimuskohteen rajaama aihepiiri. Pohdiskelun tulos on ollut, että tiedotusoppi on enintään muotoutumassa tieteeksi. Kaarle NORDENSTRENGin mukaan »tiedotusopin historia on enemmän irrallisten tutkimusten ja tutkimussuuntausten historiaa kuin systemaattisesti rakentuvan, tieteellisen, kokonaisvaltaisen teorian historiaa». Edelleen hänen mukaansa tiedotusopin asianmukainen määrittely edellyttää laajaa näkökulmaa, joka periaatteessa kattaa kaikki tieteenalat ja niistä muodostuvan tieteiden kokonaisjärjestelmän. Näin tiedotusoppi voidaan »määritellä» asettamalla se paikalleen tähän järjestelmään.¹⁵ Samoin on lehdistöhistoria tärkeämpää asettaa paikalleen omaan tienristeykseensä kuin pohtia onko se erillinen historian alalohko vai ei. On syytä todeta vain se, että historiallisessa tiedotustutkimuksessa termin edellinen osa määrittelee lähestymistavan historialliseksi (mikä sinänsä voi merkitä hyvin erilaisia otteita) ja jälkimmäinen määrittelee tutkimusalaksi joukkotiedotuksen. Näin historiallisessa tiedotustutkimuksessa tai suppeammin lehdistöhistoriassa sekoittuvat esimerkiksi poliittinen historia, aatehistoria, taloushistoria, sosiaalhistoria, tiedotusoppi (joka taas on oma sekoituksensa) ja niin edespäin. Sekoituksen ainessuhteita säädellään kysymyksenasettelun avulla.

Suomalaisessa lehdistöhistoriallisessa kirjallisuudessa erottuu kaksi tutkimustyyppiä, joihin on kiinnitetty huomiota muita enemmän: lehdissä esitetyt mielipiteet sekä lehti tai lehtiryhmä kokonaisuutena. Varsinkin mielipidesisällöstä on tehty kirjava joukko eritasoisia akateemisia opinnäytteitä. Jälkimmäisen tyyppin keskuudessa taas enemmistönä ovat sanomalehtien ja lehtiyhtiöiden historiiikit, jollaisia lehtiyhtiöillä on ollut tapana julkaista yhtiön painotuotteen täyttyessä pyöreitä vuosia.¹⁶ Valtaosa näistä usein amatöörivoimin ja vailla

¹⁴ Tommila 1970 s. 18–22, 1974 s. 37–38. Tommila (1970) konkretisoi historiallisten menetelmien yhteiskuntatieteelliseksi täydentäjäksi berelsonilaisen sisällönanalyysin, jolla kirjallinen aines saatetaan tilastolliseen, systemaattiseen ja »objektiiviseen» muotoon. Tutkimusmenetelmä on peräisin historiaa vierovasta positivistisesta amerikkalaislähtöisestä yhteiskuntatieteestä ja siihen sisältyy vaara jättää taustatekijät vaille niille kuuluvaa merkitystä ja nojautua liiaksi näennäisen tarkkoihin numeroihin. Tommilan kehittämässä lähestymistavassa tämä vaara pyritään välttämään pitämällä sisällönanalyysi vain historian tutkimuksen normaalimenetelmien apuvälineenä.

¹⁵ Ks. Nordenstreng 1978 s. 271–305, sitaatti s. 297.

¹⁶ Ks. esim. Tommila 1974 s. 14–15, 113–134 sekä Sanomalehdistöhistoriallinen

tieteellisiä tavoitteita tehdyistä juhla kirjoista ei kestä kriittistä tarkastelua. Tilanne on tässä suhteessa tosin muuttumassa parempaan suuntaan. Päiviö Tommilan (ja osissa 3–4 lisäksi Tuire RAITION) Keski-Suomen lehdistön historia¹⁷ on valmistunut, ja Oulun ja Kuopion lehdistöistä on Kalevan ja Savon Sanomien rahoituksella tekeillä tieteelliset mitat täyttävät historiat. Turun Sanomien 75-vuotispäiväkseen kustantamassa kirjassa¹⁸ taas luodattiin kaupungin sanomalehdistön lisäksi myös lehtien ja ympäröivän maakunnan yhteyksiä sekä tähän maakuntaan liittyviä seikkoja sinänsä.

Kaiken suomalaisen tiedotusvälineisiin liittyvän tutkimuksen sisällä on historiallinen ote 1950-luvun lopulta 1970-luvun alkuun menettänyt suhteellista asemaansa yhteiskuntatieteellisesti suuntautuneelle tutkimukselle, luonnehdittakoon sitä sitten oman kronologiansa mukaisesti saksalaisperäisellä, amerikkalaislähtöisellä tai kotimaisella nimellä.¹⁹ Hannu HIMANEN on laatinut Suomalaisen tiedotustutkimuksen bibliografian kahden ensimmäisen osan nojalla runsaasti käytetyn selvityksen ennen vuotta 1974 ilmestyneiden artikkelia laajempien tutkimusten jakaantumista eri luokkiin. Noin 70 % tutkimuksista sekä nimikemäärän että volyymin mukaan laskien oli tuotettu vuosina 1969–74. Historialliseksi luokitellun tutkimuksen osuus oli pienentynyt kolmena ajanjaksona, joiden muodostamispe rusteena olivat tiedotustutkimuksen/-opin eri kehitysvaiheet. Historiaa oli volyymin mukaan vuosina 1945–65 39,1 %, 1966–70 19,3 % ja 1971–74 enää 7,7 %. Kehitys lienee suureksi osaksi johtunut Tampereen yliopistossa tehdyn tiedotusopillisen tutkimuksen lisääntymisestä. Historiallisen tutkimuksen absoluuttinenkin määrä oli Himasen aineiston mukaan ollut laskussa 1970-luvun alkupuoliskolla.²⁰ Vuosikymmenen lopulla näin tuskin lienee SSLH-projektin ansiosta enää käynyt.

Muissa Pohjoismaissa on kehitys ollut samankaltainen sekä karkeasti ottaen määrällisiä suhteita että tutkimusotetta ajatellen.²¹ Tässäkin voidaan vain kiinnittää huomiota pohjoismaisten yhteiskuntien

bibliografia s. 85–97; Alan akateemisen ja vastaavan tutkimuksen kehityksestä tarkemmin Salokangas–Tommila 1982.

¹⁷ Tommila 1970, 1973; Tommila–Raitio 1976, 1979.

¹⁸ Sanomalehti ja maakunta. Tutkimuksia Turun sanomalehdistöstä ja Varsinais-Suomesta. Turku 1979.

¹⁹ Tiedotusopin kehityksestä maailmalla ja Suomessa Nordenstreng 1978 s. 237–270.

²⁰ Himanen 1975 s. 34–35, 48–51; Ks. myös Nordenstreng 1978 s. 268–270 sekä Current Theories s. 375–382 (Kaarle Nordenstreng ja Pertti Hemánus).

²¹ Ks. Current Theories s. 367–374 (Tanska: Ebbe Grunwald ja Preben Sepstrup), 383–390 (Norja: Mie Berg ja Anita Werner) ja 391–400 (Ruotsi: Olof Hultén ja Lennart Weibull); Lehdistökehitys on ollut siinä määrin samanlainen kaikissa Pohjoismaissa, että eri maissa saavutetuista tutkimustuloksista on paljon hyötyä toisissa maissa – näin myös tämän tutkimuksen kohdalla. Pohjoismaiden ulkopuolelta saatavissa olevat virikkeet ovat vähäisempiä.

samankaltaisuuteen ja siihen, että joukkotiedotukseen kohdistuva tutkimus on seurannut joukkotiedotuskentän kehitystä. Joukkotiedotuksen merkityksen tai sille annetun arvon koheaminen on kääntänyt tutkimusta lähemmäksi nykypäivää, kohti yhteiskuntatieteellistä otetta ja suurempaa suoraa hyötyarvoa.²² Suomalaisen tiedotusopin suhteen on lisäksi korostettava sen sisällä vaikuttavan merkittävän teoreettisesti suuntautuneen koulukunnan panosta.

Vuoden 1964 jälkeen, jolloin Suomessa toistakymmentä vuotta kestäneen tauon jälkeen taas ilmestyi lehdistöhistoriallinen väitöskirja, on kesään 1981 mennessä ilmestynyt kuusitoista korkeinta akateemista opinnäytettä, joissa joukkotiedotusta on tarkasteltu historiallisesta(kin) näkökulmasta. Näistä kahdessaatoista²³ käsitellään lehdistön suhtautumista johonkin tai sen kuvaa jostakin, ts. on ensisijassa kysymys lehtien mielipidesisällöstä. Kaksi tekijöistä väitteli valtio-opissa, yksi lehdistö- ja tiedotusopissa ja loput yhdeksän historiasa. Jäljelle jäävistä tutkimuksista yksi on järjestölehden monografia ja toinen kokonaisuus Suomen työväenlehdistön alusta²⁴. Kolmas on teoreettinen esitys sanomalehden historiasta yleensä²⁵. Tekijät väittelivät Tampereella (lehdistö- ja tiedotusopissa). Lisäksi on historian alalla ilmestynyt Päämajan jatkosodan aikana rintamajoukkoihin suuntaamaa propagandaa koskeva väitöskirja²⁶ ja joukko tutkimuksia,²⁷ jotka eivät ole opinnäytteitä vaan varttuneiden tutkijoiden tuotteita.

1.2. Puoluelehdistön tutkiminen

Puoluelehdistöä puoluelehdistönä on Suomessa tutkittu varsin niukasti. Juhlakirjoissa, joita toki puoluelehdetkin ovat runsain mitoin

²² Ks. NU 1976: 33 s. 13–14, 19–23. (Mietinnön on laatinut Stig Hadenius.)

²³ Lauri Hyvämäki, *Suomalaiset ja suurpolitiikka* (1964); Rein Marandi, *Naapurin silmin* (1964); Seikko Eskola, *Suomen kysymys ja Ruotsin mielipide* (1965); Keijo K. Kulha, *Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu vuosina 1944–1948* (1969); Sune Jungar, *Ryssland och den svensk-norska unionens upplösning* (1969); Dag Anckar, *Partiopinioner och utrikespolitik* (1971); Touko Perko, *Aseveljen kuva* (1971); Kari Sulevo, *Suomen puolueet ja pohjoismaiden yhteistyö* (1973); Erkki Teikari, *Puolueiden päälehtien ulkopoliittinen suunta 1933–1944* (1973); Martti Julkunen, *Talvisodan kuva* (1975); Erkki Sinkko, *Venäläis-suomalainen lehdistöpolemiikki 1890–1894* (1976); Leena Kaukiainen, *Pikkuvaltiot kansainvälisen kriisin varjossa* (1977).

²⁴ Heikki Nuutinen, *Maakauppias 1907–1920* (1966); Pentti Salmelin, *Järjestölehdessä puoluelehdistöön* (1967).

²⁵ Kauko Pietilä, *Formation of the Newspaper* (1980).

²⁶ Esko Salminen, *Propaganda rintamajoukoissa 1941–1944* (1976).

²⁷ Tällaisista mainittakoon Keijo K. Kulha, *Tarkoituksellista tiedotustoimintaa* (1972); Seikko Eskola, *Yhdysvaltain lehdistö ja Suomen kriisi* (1974); Touko Perko, *TK-miehet jatkosodassa* (1974); Esko Salminen, *Aselevosta kaappaushankkeeseen* (1979).

julkaisseet, sidonnaisuus on yleensä kuitattu vähällä. Ainoa lehdistöä nimenomaan puoluelehdistönäkökulmasta tarkasteleva painettu teieteellinen monografia on mainittu SALMELINin väitöskirja Suomen työväenlehdistön synnystä ja asemasta työväenliikkeen tiedotuskentässä. Toisessa laudaturtyössään ja parissa paljolti siihen nojaavassa artikkelissa Salmelin on lisäksi tarkastellut sosiaalidemokraattisen puolueen ja sen lehdistön suhteita eli puolueen muodollista ja todellista määräysvaltaa lehtiin nähden. Myös Tommila on mainitussa Keski-Suomen lehdistön historiassa tutkimustyön vanhetessa siirtynyt yhä enemmän tarkastelemaan lehtien taustaa. Tavoite on kuitenkin ollut alueellinen kokonaishistoria, eikä puoluelehdistönäkökulma näin ole ollut ensisijainen. Samaten jo esillä olleessa Turun Sanomien 75-vuotiskirjassa on Ulla EKMAN-SALOKANGAS pyrkinyt tarkastelemaan Turussa ilmestynyttä lehdistöä päänäkökulmana kilpailuasema, johon vaikuttavana osana oli puolueen äänenkannattajuus.²⁸

Muissa Pohjoismaissa on puoluelehdistöä tutkittu enemmän kuin Suomessa. Norjassa ja Tanskassa on kohteena ollut lehdistörakenteen muotoutuminen ja puoluesidonnaisuuden merkitys prosessin osana. Ruotsissa sitä vastoin tällainen rakennehistoria puuttuu, niinkuin vielä Suomessakin, mutta lehden tai lehtiryhmän konkreettisia yhteyksiä puolueeseen on selvitetty. Perusteoksena voidaan pitää²⁹ (joskaan ei kritiikittä³⁰) kolmikon Stig HADENIUS, Jan-Olof SEVEBORG ja Lennart WEIBULL kahta teosta Ruotsin sosiaalidemokraattisesta lehdistöstä vuoteen 1920 saakka.³¹ Lehdistön keskinäistä kilpailua markkinoilla korostavan tutkimussuuntauksen viimeisimmät tulokset on puolestaan esittänyt Lars-Åke ENGBLOM, jonka tutkimus koski työväenlehdistön edellytyksiä, työväenliikkeen lehdistöpolitiikkaa ja lehdistön kilpailua Göteborgissa pitkällä aikavälillä (1890–1965). Hadeniukselta ym. eroten Engblom kiinnitti huomionsa lähes kokonaan lehtien taustoihin.³²

Norjan lehdistöä on laajimmin tutkinut Sverre HØYER, joka on keskittynyt nimenomaan rakenteellisiin seikkoihin. Myös Thorbjørn WALE on esittänyt puoluelehdistöstä merkittäviä näkökohtia. Jo esitelty Wasbergin teos taas kuuluu kuvailevaan historiankirjoitukseen.³³ Tanskan lehdistöstä on kirjoitettu useita kokonaishistorioita

²⁸ Salmelin 1967, 1968 ja 1973; Tommila 1970, 1973; Tommila–Raitio 1976, 1979; Ekman–Salokangas 1979.

²⁹ Ks. Kronvall 1971 s. 8 ja Engblom 1980 s. 25–26.

³⁰ Klas Åmark (1973) on kritisoinut Hadeniuksen ja Jörgen Westerståhlin tutkimukset esimerkeinään puoluelehdistön sisällön analysoinnissa käytettyjä kvantitatiivisia menetelmiä. Kritiikin ydin on, että näillä menetelmillä ei suuren vaivan jälkeen ole saatu esiin kuin karkeaa ja pinnallista tietoa, joka ei avaudu ilman perusteellisia syventäviä tutkimuksia, ja että monimutkaisen todellisuuden ahtaminen luokitusruntoon saattaa vääristää tuloksia.

³¹ Hadenius–Seveborg–Weibull 1968, 1970.

³² Engblom 1980.

³³ Høyer 1968, 1975, 1977; Wale 1972; Wasberg 1969.

tai sellaisen katkelmia. Tärkeimmän on tehnyt Niels THOMSEN, jonka pääteema oli selvittää maan lehdistörakenteen muotoutumisen syyt. Thomsen on erikseen tarkastellut myös puoluesidonnaisuuden ilmenemistä Tanskan lehdistön kirjoittelussa tietyistä aiheesta tietynä lyhyenä ajanjaksona.³⁴

Usein arkikeskustelussa ja monesti tieteellisessäkin lähdetään siitä yksipuiseista, mutta tietyin kriteerein oikeasta olettamuksesta, että sanomalehdistön puoluesidonnaisuus enenee vasemmalle mentäessä, mutta ei ole erityisen selvä perinteisten porvarillisten puolueiden äänenkannattajien kohdalla. Lieneekin totta, että muodolliset siteet lehden ja sen taustaryhmien välillä ovat Suomen (ja Pohjoismaiden) oloissa olleet selvimmät työväen- ja agraarilehdistössä, sillä nämä eroavat taustaltaan ja syntytyvaltaan porvarillisten puolueiden äänenkannattajistosta. Järjestöomistus sekä muut organisatoriset yhteydet ovat olleet tärkeitä maalaisliittolaiselle ja työväenlehdistölle, kun taas porvarillisten puolueiden lehtien taustasiteet ovat ilmenneet muulla tavoin.³⁵ Olennaista on silti se, että samanlaista, taustojen kautta sisään menevää tutkimusotetta voidaan käyttää niin kaikkien puolueiden äänenkannattajia kuin sitoutumattomia lehtiä tutkittaessa. On vain muistettava, että siteet ilmenevät eri tahoilla erilaisessa muodossa. Toinen ongelma on puolueeseen sitoutuneisuuden näkyminen lehtien kirjoittelussa, mutta tämä nousee varsinaiseksi pulmaksi vasta aikana, jolloin sanomalehtimarkkinoihin yleisesti liittyvät syyt alkavat painaa sanomalehden tilaamisen poliittisia motiiveja syrjemmälle, ts. aikana jolloin lehdistö ei enää voinut laajentua pääasiassa kokonaan uusia lehdenlukijaryhmiä tilaajikseen houkuttelemalla vaan kaupallistumiskehityksen tietä.

Hadenius on koonnut eri tutkijoiden puoluelehdelle asettamia vaatimuksia, joista tässä olennaisimmat. Puoluelehti on lehti, joka on taloudellisesti sidoksissa puolueeseen, lehti joka toimii puolueen julkaisukanavana ja myös tunnustautuu sellaiseksi. Tällöin on kyseessä »puoluesidonnainen» lehti. Jos lehti on organisatorisesti tai taloudellisesti läheisessä yhteydessä puolueeseen silti olematta osa puoluetta, kysymyksessä on »puolueen kanssa liittoutunut» lehti. Puoluesuuntalehdistöllä taas määritellään olevan ideologinen yhteys puolueeseen tai että se toimii itsenäisesti, mutta kuitenkin puolueen sisällä tai on organisatorisesti ja taloudellisesti itsenäinen, mutta myötäilee puoluelinjaa. Jako »varsinaisen» ja »muun» puoluelehdistön välillä

³⁴ Thomsen 1965, 1972.

³⁵ Ks. Salmelin 1968, 1973 sekä Salokangas, käsik. (1980); Toisaalla Rolf Danielsen (1979, varsinkin s. 110–112) on esittänyt mielenkiintoisen analyysin Norjan oikeistopuolueen äänenkannattajiston sidonnaisuudesta puolueeseen 1920-luvulla. Lehtien sidonnaisuus vaihteli puolueen omistamien julkaisujen täydestä sidonnaisuudesta »epäpoliittisiin» ei-sosialistisiin lehtiin, joita puolue koetti houkuttaa riveihinsä edes vaaliaikana.

piirtyy etupäässä omistuksen ja/tai taloudellisen riippuvuuden perusteella. Puoluelehdistö määritellään siis riippuvaiseksi, kun taas puoluesuuntalehdistö on omistuksen ja talouden puolesta riippumatonta. Sekin kumminkin seurailee puolueen politiikkaa ja antaa määritelmän mukaan puolueelle ainakin suurten linjojen ideologista tukea³⁶. Hadeniuksen tutkimusryhmä lähti siitä, että puolueiden lehdistöpolitiikka (= yritys lehdistön avulla edistää mm. puolueen ohjelman toteutumista, maksimoida puolueen vaalikannatus, vahvistaa puolueen organisaatiota ja maksimoida puolueen parlamentaarinen vaikutus; lehdistöpolitiikan maalit ovat kansanedustajat, valitsijat ja puolueen jäsenet) on niiden yleispoliittisen toiminnan seuraus ja sille alisteinen. Ryhmä muotoili joukon muuttujia, joiden avulla lehtien sidonnaisuutta voidaan tarkastella. Sidonnaisuudet ilmenevät heidän mukaansa kolmella tasolla: 1) sanoman lähettäjässä eli lehdessä yrityksenä, 2) itse sanomassa eli lehden sisällössä, lehdessä välineenä, sekä 3) vastaanottavalla tasolla, mihin luetaan mm. levikki, ilmestymistiheys ja kilpailuasema. Ja koska poliittinen organisaatio yleensä on näistä kahdesta toimijasta (puolue ja lehti) politiikan suunnan määräävä osapuoli, on puolueen oltava analyysin lähtökohdanta. Puolueen lehdistöpolitiikka on syytä ainakin ensialkuun nähdä puolueen yleispoliittisen toiminnan seurauksena ja välineenä ja on tarpeen huomata lehdistön arvioitu merkitys propagandanteossa.³⁷ Empiiriset tutkimustulokset voivat tietysti muuttaa näkökulmaa.

Puolueen lehdistöpolitiikan tavoitteena on siis pyrkiä muovaamaan lehdistö sellaiseksi, että yleispolitiikan päämäärät toteutuvat mahdollisimman suuressa määrin. Tästä on kysymys silloinkin (kuten maalaisliiton tapauksessa) kun puolueen eri tason johtotelinten ja lehtien henkilösiteit ovat läheiset ja puolueväen ponnistukset suuntautuvat lehtien hyväksi. Silloinkin toimitaan, jotta puolueen työkalu sanoman levittämisessä ei vaikenisi.

Toinen ruotsalaistutkija, Kai KRONVALL, pitää Hadeniuksen ym. esittämiä puoluelehden määrittelykriteerejä riittämättöminä. Kronvallin mukaan määrittelyssä pitäisi ensisijaisesti lähteä lehden poliittisesta sisällöstä ja vasta toissijaisesti lehden ja puolueen muodollisista siteistä. Siten puoluelehti olisi lehti, joka »ensisijaisesti toimii poliittisen puolueen propagandavälineenä» ja tarkemmin lehti, joka »jatku-

³⁶ Salmelin (1973 s. 41–42) ja empiirisemmin perustellusti Tommila (– Raitio 1979 s. 62–67) ovat esittäneet idean, jonka mukaan osaa nykyisistä periaatteissa puolueisiin sitoutuneista ykköslehdistä voitaisiin jälleen nimittää pikeemminkin puoluesuunta- kuin puoluelehdiksi.

³⁷ Hadenius–Seveborg–Weibull 1970 s. 10–11, 19–21, 23–27, 227–230; Kronvall 1971 s. 7; Ks. myös Engblom 1980 s. 26; Salokangas käsik. (1980); Tarkastellut tutkijat olivat saksalaisen lehdistöntutkimuksen klassikkoja: Otto Groth, Hans Münster ja Prodromos Dagtoglou; Tommila (1979 s. 13–15) puolestaan on ryhmitellyt erikseen ohjelma-, henkilö- ja taloustason yhteydet sekä alueellisesti puolueen, taloudellisen, toimituksen, sisällön ja lukijakunnan tason.

vasti sekä pääkirjoituksissa että uutisosastossa antaa jollekin puolueelle julkista, laajaa ja puolueen kannalta asianmukaista tukea».³⁸

Tällaisella menettelyllä on kuitenkin haittapuolia. Se jättäisi perustavanlaatuiset omistus- ja kontrollikysymykset liian vähälle huomiolle. Vaikka Kronvallin tavoin määriteltäisiin propaganda puolueen muotoilemaksi ja julkistamaksi sanomaksi tietyssä tilanteessa ja edellytettäisiin propagandalta jatkuvuutta, niin silti joudutaan tutkimuksessa kaivautumaan sanoman taustalle.³⁹ Lisäksi nousevat esiin lehdistökirjoittelun vaikeat objektiivisuusongelmat, sillä Kronvallin määrittelyn perusteella propaganda jouduttaisiin käsittämään varsin pinnallisesti puolueen kulloisinkin lausumina ja niiden esillepääsynä lehdessä, mutta jättämään huomiotta tämän esillepääsyn muut kuin mahdollisesta puoluesidonnaisuudesta johtuvat syyt. Varaus on tehtävä siksi, että propagandan ja pelkän objektiivisen kirjoittelun ero ei ole selvä; propagandaa voi vallan hyvin tehdä »oikeankin» asian puolesta. Tällöin voi pelkkä tosiasioiden paino taivuttaa lehden kirjoittamaan jostakin asiasta tavalla, joka voi täysin vastata puolueen kantaa (ja siis olla »propagandaa») tai myös olla sille kokonaan vastakkainen.⁴⁰

Ongelmattomin lehden puoluesidonnaisuus on silloin, kun on tapahtunut molemminpuolinen tunnustaminen: lehti ilmoittaa olevansa puolueen asialla ja puolue myöntää näin olevan. Siteiden vahvuuteen taas pääsee historian tutkimuksen menetelmien ja materiaalin avulla tehtävässä empiirisessä tutkimuksessa parhaiten käsiksi taustan kautta. Sisällöstä lähteminen on tässä katsannossa kiertotie, jota myöten sittenkin lopulta päädytään taustan selvittelyyn.

Vaihtelevan selvästi ilmoitetuista kysymyksenasetteluista lähtevisissä empiirisissä tutkimuksissa on tausta noussut esiin omalla painollaan silloinkin, kun sen tutkimista ei yksiselitteisesti ole kerrottu päätehtäväksi. Edellä mainittu Torbacken väitöskirja on lähes kauttaaltaan yhden lehden toimintaedellytysten, toiminnan ja kirjoittelun taustojen selvittelyä, ja vielä selvemmin tällainen on Engblomin tutkimus yhden kaupungin yhdestä lehtiryhmästä. Suomalaisista tutkijoista Salmelin on lähtenyt Harold Lasswellin ja Joseph Braddockin tunnetusta kaavasta »kuka sanoo mitä kenelle missä olosuhteissa, mitä kanavaa käyttäen, missä tarkoituksessa, millaisin vaikutuksin» ja tehnyt aiheestaan kokonaisesityksen, jonka piiriin kuuluvat niin lehtien taustalla piilevät yhteydet puolueeseen ja muualle kuin lehtien ilmisäältä ja siinä ilmenevä kuva työväenliikkeen aatteesta, tavoit-

³⁸ Kronvall 1971 s. 143–144.

³⁹ Rommi (1973 s. 130–131) ja Tommila (1974 s. 11) korostavat, että historian tutkimuksessa ei lehden pelkkä ilmisäältä ole riittävä tutkimuskohde, vaan että se vain heijastaa todellisuutta, jota lähelle päästäkseen on mentävä pintasisällön taustaan.

⁴⁰ Propagandan, indoktrinaation ja objektiivisuuden ongelmia on useassa teoksessa pohtinut Pertti Hemäus (ks. esim. 1980).

teista ja niiden edistämiskeinoista. Historiantutkimuksen tavoitteet ovat kuitenkin vetäneet Salmelinin huomion erityisesti taustatekijöihin, sillä hänen päämääränään oli myös valaista »miksi ja missä oloissa tuo kuka ryhtyi toimiin ja missä määrin tämä toiminta ajan taustaa vasten tarkastellen oli aiheellista». Jo aiemmin on todettu myös Tommilan Jyväskylän sanomalehdistöä koskevan kirjasarjan loppua kohden suunnannee kiinnostuksensa lisääntyneessä määrin juuri lehtien taustalle.⁴¹

Tarkastellussa tutkimuksessa on olennaista ja yhteistä ollut se, että suuri paino on pantu lehtien ja puolueiden taloudellisille ja instituutionalisille siteille samoin kuin siteille lehden ja yleisön välillä. Tutkimuksen tavoitteenasettelusta on riippunut, missä määrin puoluesidonnaisuuden käsitettä on problematisoitu samoin kuin se, onko puoluesidonnaisuutta haettu ensisijassa taustayhteyksistä vai onko tärkeimpänä päämääränä ollut lehden kirjoittelun suora ankuroiminen siihen. Agraarilehdistöä ei ole puoluelehtinäkökulmasta paljon tutkittu, monessa suhteessa samantyyppistä työväenlehdistöä enemmän. Todettava on kuitenkin, että puoluelehdistön tutkimuksen kysymykset ja menetelmät eivät vaadi olennaisia puoluekohtaisia vaihteluita.

1.3. Tutkimustavoitteet

Käsillä olevassa tutkimuksessa selvitetään maalaisliiton sanomalehdistön syntyä, sen yhteyksiä puolueeseen ja sen niin virallista kuin todellista asemaa puolueen organisaatiossa sekä sen tilannetta levikialueensa lehdistökentässä maalaispuolueen syntyvaiheesta maalaisliiton sanomalehdistön »toisen aallon» alkuun. Varsinainen käsittely alkaa keväästä 1906, jolloin perustettiin ensimmäiset sittemmin maalaisliittolaisiksi tulleet sanomalehdet, ja päättyy kesän 1916 eduskuntavaalien tienoille. Näihin vaaleihin valmistautuminen aktivoi maailmansodan lamauttaman puoluetoiminnan, ja samaan tilanteeseen liittyi maalaisliiton sanomalehdistön kasvun alkaminen.

Mikä on sanomalehti ja millainen sanomalehti on maalaisliittolainen? Sanomalehden ominaisuuksien pohtimisen tekee tarpeelliseksi se, että tutkittaviin lehtiin kuuluu yksi, jota on myöhemmän ajan termein luonnehtiminen paikallislehdeksi. Silti sitä on turha erottaa maalaisliittolaisista sanomalehdistä, ja tähän on useita syitä. Ensinnäkin sanoma- ja paikallislehden ero on yhä edelleen asteittainen, ja vuosisadan alussa se oli sitä vielä selvemmin. Kyseessä oleva Jaakkiman Sanomat sitä paitsi julkaisi aluksi myös valtakunnallisia ja

⁴¹ Torbacke 1966; Engblom 1980, varsinkin s. 17–30; Salmelin 1967, varsinkin s. 13–21; Tommila 1970, 1973 sekä Tommila–Raitio 1976, 1979 puoluesuunta- ja puoluelehtiä koskevilta osin; Ks. myös Tommila 1979.

joskus ulkomaanuutisiakin, joten edes sisältökriteerin nojalla se ei kaikin ajoin ollut puhdas paikallislehti. Myöskään ilmestymistiheys ei ole riittävä rajanvetokriteeri. Jaakkiman Sanomat ilmestyi kerran viikossa, kun vaikkapa Maakansa – joka epäilemättä oli sanomalehti – ilmestyi aluksi kahdesti viikossa ja myöhemmin tihensi ajan maaseutulehtien tavallisimpaan kolmeen ilmestymiskertaan. Maalaisliiton lehdistä vain Talonpojan Lehti ilmestyi tiheämmin.

Maalaisliittolainen sanomalehti ei sekään ole aivan selvä asia. Maalaispuolueen syntykauden eräät lehdet, etunenässä Talonpojan Lehti ja Ilkka, olivat eräänlaisia vanhoihin puolueisiin sitoutumattomia maalaislehtiä, jotka ottivat selvän puoluekannan vasta »oikean» puolueen tultua perustetuksi. Samoin riippui lähinnä maalaisliiton ottamasta suunnasta seuraisiko joukko nuorsuomalaisia lehtiä sitä vai nuorsuomalaista puoluetta. Jaakkiman Sanomat ja Keski-Pohjalainen kuuluivat näihin lehtiin, mutta olivat lyhyen ajan tunnustautuneita ja tunnustettuja maalaisliittolaisia. Edellisessä alaluvussa pohdittuja määritelmiä ajatellen mukana on sekä puoluesuunta- että puoluelehtiä. Maalaisliittolaisen lehden tunto-merkit on siten syytä pitää melko väljinä, sillä puolueenkaan hahmo ei sen syntyvaiheessa ollut erityisen selkeä. Tämän tutkimuksen maalaisliittolaisia sanomalehtiä ovat ennen maalaisliiton syntyä perustetut Talonpojan Lehti ja Ilkka, edellisen jättämälle paikalle perustettu Maalainen, puolueessa toimineiden piirien perustamat Liitto, Savon Sanomat ja Maakansa sekä nuorsuomalaisina aloittaneet Keski-Pohjalainen ja Jaakkiman Sanomat, joista edellinen palasi vanhan puolueensa helmaan ja jälkimmäinen muutettiin puolueettomaksi paikallislehdeksi.

Puolueen ja lehdistön yhteyksien tarkastelun lähtökohtina ovat paljolti Hadeniuksen ym. perusteella hahmotellut näkökulmat. Merkittävien lisäkorostus koskee kilpailuasemaa. Puolueesta päin katsoen puolueen ja lehdistön yhteyksiä tarkastellaan organisaation kolmella tasolla: keskusjohdon, piiritoimikunnan ja paikallisosaston. Paikalliseen tasoon kuuluvat myös ne puoluetta kannattavat, jotka eivät ole sen jäseniä, mutta kuitenkin eduskuntavaaleissa antavat sille äänensä. Sanomalehdistön ja puolueen järjestöorganisaation vaikutussuhteet pyritään asettamaan kohdalleen. Siitäkin huolimatta, että maalaisliitto oli perustaltaan massapuolue, jonka synnyn laukaisi juuri massademokratian läpimurto, puolueen äänestäjien valtaosa jätti järjestäytymättä puolueeseen. Lienee myös ollut niin, että toisten puolueiden kannattajat muodostivat tarkasteltuna aikana varsin merkityksettömän osan maalaisliittolaisten lehtien tilaajakunnasta. Silti kysymys lehden tilaamisen ja puolueen kannattamisen ajallisesta järjestyksestä ei ole vailla mielenkiintoa, sillä se liittyy kiinteästi ongelmaan nojasiko maalaisliiton lehdistö todella melkein kokonaan uuteen lukijaryhmään vai saiko se merkittävästi tilaajia toisilta lehdistä. Poliittisesti kirjava lukijakunta kuuluu kuitenkin yleensä vanhalle, vakiintuneelle lehdis-

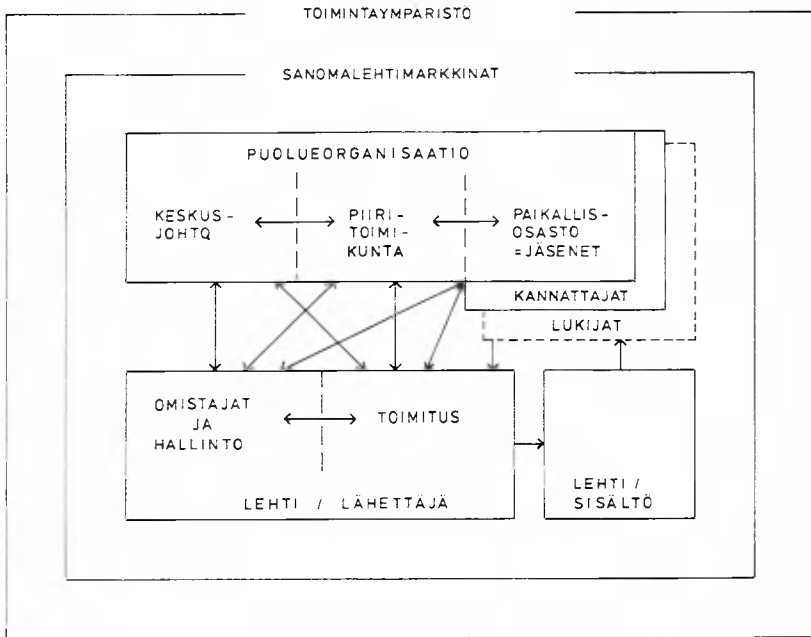
tölle (ja liittyy lehdistökilpailun ajallisesti seuraavaan vaiheeseen) kuin uudelle, emansipatoriselle puoluelehdistölle⁴².

Lehden osalta tulevat keskeisesti tarkastelluiksi omistajien ja hallintoelinten jäsenten sekä toimittajien ja tärkeimpien avustajien siteet puolueorganisaation eri tasoille, mutta myös ideologiset siteet puolueeseen. Tutkimuksessa keskitytään lehtien puoluesidonnaisuuteen voittopuolisesti niiden taustapiirien kautta. Taustapiiri ja sisäpiiri ovat tutkimuksen keskeisiä termejä, joista sisäpiirillä tarkoitetaan lehditäin vaihtelevan kokoista tärkeimpien toimittajien ja avustajien sekä poliittisten ja taloudellisten takuumiesten ryhmää ja taustapiirillä taustahenkilöitä ja -järjestöjä laajemmin aina yksityisestä osuudenomistajasta puolueorganisaatioon. Näin päästään käsiksi lehdille puolueessa annettuun poliittiseen, lähinnä propagandamerkitykseen ja tätä tietä selittämään sisällönkin olennaisia piirteitä.

Sisällön voidaan katsoa muotoutuvan kolmen vaikuttajan tai vaikuttajajoukon yhteistuloksena. Peruslähtökohtana on todellisuus, yhtä hyvin pinnallinen tapahtumatodellisuus kuin lehden sanoman muotoilijoiden tietoinen tai tiedostamaton kokonaiskäsitys todellisuuden syvemmästä luonteesta. Toisena ovat sanomalehtimarkkinoihin liittyvät tekijät, jotka säätelevät osaa sanoman muotoilijoiden käytössä olevista resursseista sekä kolmantena sanoman muotoilijoiden tavoitteet eli maalaisliiton tapauksessa uutisvälityksen ilmeinen toissijaisuus poliittiseen propagandaan nähden. Samalla on kuitenkin todettava, että lehtien sisällön muotoutumisen selvittäminen yksityiskohdisaan ei kuulu tämän tutkimuksen tavoitteisiin.

Lehtien sisältöön kiinnitetään huomiota valikoiden. Tutkittavat lehdet on käyty läpi systemaattisesti ja niiden sisältöä havainnoitu siinä määrin kuin käytetty historialliskvalitatiivinen ote on antanut aihetta. Sisällön mittaamista tai luokittelua tutkimuksen kysymyksenasettelu ei edellytä. Päätelmät lehtien maalaisliittolaisuudesta on tehty nojaten kokonaisarvioon. Jonkin lehden poikkeaminen puolueen keskuudessa oikeana pidetystä linjasta aiheutti poikkeuksetta vastalauseita, jotka tulivat tutkimusprosessin kuluessa esille joko kyseisen lehden tai jonkin muun maalaisliittolaisen lehden palstoilla tai arkistomateriaalissa tai kaikissa näissä. Useimmiten »väärä» linja aiheutti terveisiä puolueorganisaatiossa tai lehden johtelimissä toimineilta ihmisiltä tai sai aikaan yksityisiä yleisökannanottoja, joille yleensä löytyi vaikutuskanava. Lehden poikkeaminen ruodusta voitiin panna

⁴² Westerståhlin ja Jansonin (1958, erityisesti s. 49–50, 82–87) teoksesta *Politisk press* alkunsa saaneen sanankäytön mukaisesti voidaan puhua ylilevikkisistä (överspridd) ja sisälevikkisistä (inomspridd) lehdistä, jolloin varhaiset maalaisliittolaislehdet sijoittuvat lähinnä sisälevikkisiin. Ylilevikkisyys tarkoittaa, että lehteä tilataan ja luetaan yli puoluerajojen. Tällaisia ovat yleensä markkinointialueitten ykköslehdet, jotka Suomessa ja Pohjoismaissa tavallisesti ovat sekä vanhoja että porvarillisia. Sisälevikkiset taas ovat kakkoslehtiä ja puolueiden äänenkannattajia ja niitä lukevat etupäässä puolueen uskolliset kannattajat.

Kuva 1. Puoluelehdistön tutkimuskaavio.⁴³

merkille, ja jollei kulissien takaista kurinpalautusta katsottu riittäväksi, oli aina mahdollisuus käyttää puolueen muita äänenkannattajia julkiseen nuhteluun. Lehtien »maalaisliittolaisuutta» pidetään maini-tuin varauksin itsestään selvänä.

Maalaisliitto ja sen lehdistö pyritään asettamaan toiminnalliseen ympäristöönsä, toisin sanoen sijoittamaan maalaisliitto Suomen poliit-tiseen kokonaisuuteen ja ottamaan huomioon sen äänenkannattajien kilpailuasema suhteessa levikkialueittensa muuhun lehdistöön sekä ylisummaan huomioimaan sanomalehdistön toimintaedellytykset ja vaikutusmahdollisuudet autonomian ajan lopun Suomessa.

Oheinen »puoluelehdistön tutkimuskaavio» (kuva 1) on tarkoitettu havainnollistamaan tutkittavia yhteyksiä. Se on karkea yksinkertaistus, mutta sen avulla voidaan yhtäältä selkiyttää ja jäntevöittää kysymyksenasettelua ja toisaalta havainnollistaa sanallista esitystä. Kysymyksessä ei ole kaava, johon tutkimus tungetaan riippumatta siitä miten paljon jää roikkumaan kehysten ulkopuolelle, vaan empiirisen tutkimuksen joustava apuväline. Tutkimuksen rakenne ei ole

⁴³ Kaavion varhaisemman version kehittämiseen ovat SSLH-projektissa osallistu-neet myös Päiviö Tommila ja Matti Kinnunen.

kaavion sanallinen vastike, mutta kaavio sisältää kyllä tärkeimmät kysymykset, joihin vastausta pyritään löytämään. Tutkimuksen perusta on empiirinen ja menetelmät historian tutkimuksen »normaalit» ja perinteiset. Tästä seuraa, että analyysin rakennusaineena on runsas tekojen ja tapahtumien kuvaus; sille on yleistenkin tutkimustulosten määrä rakentua.

Tutkimuksen aluksi pyritään hahmottamaan tilanne, joka johti maalaisliiton syntyyn, luonnehtimaan puolueen aatetta ja asemaa sekä selvittämään puolueen sisällä esiintyneitä alueellisia eroja ja niiden syitä. Itse lehdistöä koskevia pääkysymyksiä ovat: Millaiseksi ja miten maalaisliiton lehdistöpolitiikka (ks. s. 21) muotoutui ja mistä syystä juuri sellaiseksi? Millaisia, kuinka tiheitä, keiden kautta kulkevia ja minkä vaikutuksisia olivat yhteydet lehden omistajien, hallinnon, toimituksen ja puolueorganisaation eri tasojen välillä? Mikä oli puolueorganisaation merkitys lehdille ja lehtien merkitys puolueorganisaatiolle? Millainen arvo lehdille annettiin puolueen äänenkannattajina ja sen aatteiden levittäjinä ja toisaalta mitkä mahdollisuudet lehdillä oli kilpailuasemansa ja resurssiensa puitteissa saada maalaisliiton sanomaa leviämään? Keitä olivat sanoman lähettäjät ja kenelle he sanoman muotoilivat?

Vastauksena kysymyksiin pitäisi syntyä kokonaiskuva sanomalehdistöstä maalaisliiton aseena ja työkaluna ja siitä vuorovaikutuksesta, jossa lähettäjät ja vastaanottajat välineen kautta olivat tiettyssä ympäristössä, eli siitä miten lujasti maalaisliittolaiset lehdet ankkuroituivat toisaalta omistuksellisesti ja taloudellisesti puolueen kannattajakuntaan ja toisaalta aatteellisesti maalaisliiton tavoitteisiin, mutta myös siitä mitkä olivat todelliset mahdollisuudet käytetyin keinoin saavuttaa näitä tavoitteita.

1.4. Lähde pohja

Tutkimuksen materiaalin rungon muodostaa neljä lähdeyhmää: 1) etupäässä Keskustan ja maaseudun arkistoon (KMA) tallennettu puolueen elinten ja puoluetta lähellä olleiden henkilöiden arkistoaines, 2) maalaisliittolaisten sanomalehtien arkistot, 3) laaja Santeri Alkion kirjekokoelma (SAP) Vaasan maakunta-arkistossa sekä eräiden muiden puolueen johtajien yksityisten hallussa olevat arkistot, ja 4) itse sanomalehdet sekä jääne- että traditiolähteinä.

KMA:sta löytyvä materiaali ei ole autonomian ajalta kovinkaan täydellinen. Puolueen keskushallinnon pöytäkirjat ovat käytettävissä koko tutkittavalta ajalta. Puoluekokousten ja perustavien kokousten pöytäkirjat ovat osin puutteelliset ja sanomalehtiselostusten perusteella jälkikäteen kirjoitetut, mutta puutteet eivät ole ratkaisevia. Maalaisliiton toimintakertomuksia on kootusti vuosilta 1906–08 ja jälleen

vuodesta 1913 lähtien. Väli vuosien kertomukset ovat puolueen pöytäkirjojen yhteydessä. Keskushallinnolle saapuneita kirjeitä on myös säilynyt. Piiritason materiaalia on niukemmin ja katkonaisemmin, mm. piirien toimintakertomuksia ei ole jokaisesta piiristä kaikilta vuosilta. Piiritoimikuntien pöytäkirjoista ovat täydellisimmin säilyneet Oulun läänin eteläisen ja Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin pöytäkirjat. Kuopion läänin läntisen vaalipiirin piirijärjestön arkistoa taas on Savon Sanomien hallussa. Paikallisosastojen materiaalia on harvaksen, täydellisimmin Laihialta, jonka osastolle antaa tärkeyttä Alkion laihialaisuus. Yksityishenkilöiden arkistoa KMA:ssa on mm. Matti Klemetilältä ja Mikko Luopajarveltä, joskin viime mainitun papereita on paljon enemmän hänen poikiensa hallussa.

Maalaisliittolaisten sanomalehtien arkistoista täydellisin on Liiton, jonka materiaali on Oulun maakunta-arkistossa. Myös Savon Sanomilla on varsin runsas arkisto, johon pöytäkirjojen lisäksi sisältyy mm. levikki-, talous- ja omistustietoja sekä kirjeenvaihtoa. Ilkan arkistosta on vain osia säilynyt Vaasasta Seinäjoelle tapahtuneen muuton yli, tärkeimpinä osuuskunnan pöytäkirjaniteet vuosikertomuksineen. Lehden pitkäaikaisen taloudenhoitajan Kustaa Harjun arkisto sisältyy kotiseutuneuvos Väinö Tuomaalan kokoelmaan Seinäjoen kaupunginkirjastossa. Harjun ja Liitto-lehden pitkäaikaisen päätoimittajan ja maalaisliiton keskushallinnon sihteerin Kustaa Hautamäen ystävyys on jättänyt kokoelmaan runsaasti myös Liittoa koskevaa tietoa.

Santeri Alkion kirjekokoelma valottaa paitsi hänen oman lehtensä Ilkan, myös muiden maalaisliittolaisten lehtien asioita. Alkion saamista kirjeistä rakentuu varsin tasapainoinen kuva puolueen pääideologin monipuolisista yhteyksistä eri tahoille ja hänen vaikutusvallastaan puolueessa, mutta myös sen rajoista. Puolueen toisen johtajan Kyösti Kallion arkisto on hänen lastensa hallussa Nivalassa. Opetusneuvos Kerttu Saalasti on valikoinut kirjoittajan käyttöön osan siihen sisältyvistä kirjeistä.

Vaikein lähdetilanne kohtaa maalaisliiton ammoin kuolleiden hel sinkiläislehtien sekä viipurilaisen Maakansan vaiheita tutkittaessa. Talonpojan Lehden ja Maalaisen osalta on saatavissa eri puolilta vain hajanaisia tiedonpalasia. Onneksi kuitenkin myös lehtien sivuille on painettu arvokasta tietoa. Maakansan taloudellisia kriisivaiheita valaisee Viipurin raastuvanoikeuden pöytäkirjaan merkitty pitkälinen konkurssijuttu, mutta muuten tietoa on saatavissa melkoisen pieninä siruina itse lehdestä ja puolueiden ja yksityisten arkistomateriaalista.

Laajempia selvityksiä maalaisliittolaisten lehtien vaiheista ei liioin ole monta. Lehtien 50-vuotisuuden vaiheilla ilmestyivät Juho POUTASEN Liiton ja Artturi LEINosen Ilkan historiikit ja tämän tutkimuksen käsikirjoituksen ollessa valmiina Aulis J. ALASEN Ilkan

historia Alkion kaudella.⁴⁴ Vaikka viimeainittu teos kuuluu lehtihistoriikkien ja -historioiden antoisimpien joukkoon, se ei sisällä tämän tutkimuksen kannalta olennaisesti uutta. Kuopion lehdistön historia-teos ei ole vielä valmis, ja loppuista maalaisliiton äänenkannattajista ei ole kirjoitettu kuin suppeita artikkeleita.

Arkistojen puutteellisuuden jättämiä aukkoja paikkaa se, että autonomian ajan maalaisliittolaiset lehdet julkaisivat säännöllisesti järjestöpalstaa, jonka nimenä oli vaikkapa »Maalaisliiton työmaalta» tai »Liiton vainiolta». Näiltä palstoilta löytyy runsaasti asiakirjatietoa korvaavaa ainesta puolueen ja lehdistön toiminnasta. Omista asioista kirjoitettiin ahkerasti myös muuten; erityisesti karjalaiseen tilaajakuntaan nojanneet kolme lehteä joutuivat taloutensa vuoksi tekemään näin. Maalaisliittolaisten lehtien kertomatta jättämiä seikkoja löytyy täydennykseksi naapurilehdistä.

Tosiasiatietojen hakeminen sanomalehdestä edellyttää kuitenkin huolellista kritiikkiä. Vaikka, niinkuin Bull korostaa⁴⁵, sanomalehdessä julkaistu uutinen onkin aiheenaan olevan tapahtuman kanssa hyvin samanaikainen lähde, jossa ei tästä syystä pitäisi olla ainakaan kovin karkeita virheitä – kun liian monet tietävät asioiden »oikean» laidan – on silti syytä olla tarkka. Maalaisliittolaisten lehtien tarve kirjoittaa omista asioista kumpusi useimmiten halusta patistaa lukijoita lehtien yleensä keinoa taloutta kohentamaan tai levikkiä lisäämään. Näihin tapahtumiin liittyi sitä paitsi monesti sellaista, jota lehti ei ehdoin tahdoin halunnut julkisuuteen, jos kohta ei sitten julkisuudesta suuresti pahastunutkaan. Mahdollisuutta, että sinänsä paikkansa pitävistä osista muodostuu harhaanjohtava kokonaisuus julkaistujen tietojen tarkoituksenmukaisen valinnan vuoksi, pienentää mahdollisimman monien toisistaan riippumattomien lähteiden käyttö ja eri paikoista poimittujen tiedon sirusten asettaminen oikeille paikoilleen. Sanomalehden käyttäminen traditiolähteenä on mahdollista ja monessa tapauksessa välttämätöntäkin, mutta tällainen menettely tietysti edellyttää käytettävän materiaalin luonteen tiedostamista. Jokaisen lähdeaineksen luotettavuutta on tarkkailtava sen tarkoituksesta käsin.

⁴⁴ Poutanen 1956; Leinonen 1956; Alanen 1981.

⁴⁵ Bull 1929 s. 29.

2. Maalaispuolueen ääriviivat

2.1. Talonpoika Suomen politiikassa 1800-luvun puolimaista eduskuntaudistukseen

Talonpoikiin nojaavan ja näiden etuja ajavan puolueen toimintaedellytykset luovat ja vaikutusmahdollisuudet muovaavat kaksi toisiinsa kietoutunutta tekijäryhmää: ulkoisena poliittistaloudellinen järjestelmä ja sisäisenä talonpoikaiston omat edellytykset käyttää järjestelmän suomia mahdollisuuksia. Suomalainen talonpoika oli Ruotsin vallan ajalla osallistunut edusmiestensä kautta valtiopäivätyöskentelyyn ja tehnyt näin myös valtiollista isäntäänsä vaihtaessaan. Sitten seurasi yli puolen vuosisadan katkos, jonka aikana sekä sisäiset että ulkoiset olosuhteet muuttuivat. Erityisen nopeaa muutos oli kuitenkin valtiopäivätoiminnan uudelleen alkamista seuranneina vuosikymmeninä.

Talonpoikaissäädyn olemassaolo yhtenä neljästä valtiopäiväsäädystä myös vuoden 1863 jälkeen varmisti sen, että talonpojilla oli vaikutuskanava. Säätyedustus asetti vaikuttamiselle myös rajansa. Vuoden 1869 valtiopäiväjärjestys pysyi voimassa koko säätyedustuksen loppuajan ja säilytti tilanteen, jossa talonpoikaissäädyn edustajat valittiin tuomiokunnittain niiden väestömuutoksista riippumatta. Tuomiokuntien lukumäärä taas kasvoi 1800-luvun jälkipuoliskolla vain niukasti.¹ Huomio kääntyykin näin talonpoikaiston sisäiseen kehitykseen niin taloudellisella kuin poliittisellä saralla.

Paikallisella tasolla vuoden 1865 kunnallisetuuden voimaantulo saattoi kunnallisen vallan entistäkin selvemmin maata omistavan väestöosan haltuun samoihin aikoihin kun talonpojat muiden mukana saivat jälleen alkaa lähettää edustajiaan valtiopäiville. Kunnallishallinto oli aluksi suuressa määrin muiden kuin talonpoikien käsissä, mutta muutamassa vuosikymmenessä näidenkin keskuudesta alkoi nousta yhä useampia taitavia kunnallismiehiä, joiden parista yleensä myös valtiopäiväedustajat valikoituivat.²

¹ Jutikkala 1962 s. 130.

² Jutikkala 1958 s. 396–402; Soikkanen 1966 s. 190–206. Soikkasen mukaan erityisesti Pohjanmaalla ja Pohjois-Suomessa oli jo varhain talonpoikaisia kunnallismiehiä.

Enenevän yhteisten asioiden hoitoon osallistumisen edellytyksenä oli talonpoikaiston taloudellisen aseman ja tietotason parantuminen. Suuret nälkävuodet 1867–68 merkitsivät maatalouden murrosta: aikansa elänein menetelmin kasvatettu leipävilja antoi satoa epävarmasti eikä kadon kohdatessa riittänyt elättämään koko väestöä kunnolla. Väistämätön johtopäätös oli, että karjataloutta oli kehitettävä ja viljanviljelyä uudenaikaistettava. Mm. voinvienti lisääntyikin, ja tämä taas liittyi toiseen tärkeään maaseudun kehitysilmioon 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa: erimuotoiseen yhteistoimintaan, joka taloudellisella alalla ilmeni merkittävimmin osuustoimintana. Myös erilainen maatalousvalistus lisääntyi sekä maamiessseurojen että julkisen sanan kautta.³

Metsäntuotteet kärjessä 1870-luvulla vauhtiin pääsyt Suomen teollistuminen hyödytti osaa talonpoikaisväestöstä. Metsänmyyntitulot ja yleinen varallisuuden nousu jakaantuivat kumminkin epätasaisesti maalaisväestön kesken niin alueellisesti kuin sosiaalisesti. Maatalous kehittyi teollisuutta hitaammin, ja toisaalta teollisuus osaltaan vaikutti maatalouden tuotantosuunnan muuttumiseen. Ne jotka saivat metsätuloja, kykenivät muita paremmin uudenaikaistamaan maanviljelystään. Maan pohjoisissa osissa puutavarayhtiöiden maanomistus vähensi tällaista kehitystä. Vuoden 1910 paikkeilla yhtiöiden hallussa olikin lähes seitsemäsosa Suomen yksityismetsistä ja tuhansia maatiloja.⁴ Taloudellinen ja sivistyksellinen muutos löyhensi talonpojan perinteisiä sidoksia ja sai ne vaihtamaan kohdetta. Kansatieteilijä Veikko ANTTILA on huomauttanut, että kun talonpojan perinteinen viiteryhmä oli ollut talonpoikaisyhteisö, kylä, niin uudenaikainen maataloustuottaja samaistui koko maataloutta harjoittavaan ammattiryhmäänsä.⁵

Taloudellis- ja sivistyksellis-aatteellinen järjestötoiminta lisääntyi voimakkaasti 1880-luvulta lähtien ja sai mukaansa yhä laajempia kansankerroksia. Yhä suurempi osa tästä toiminnasta sijoittui valtion ja kirkon ohjauksen ulkopuolelle ja oli lähtöisin toimijoista itsestään. Syntyneillä joukkojärjestöillä oli ensisijaisesti kasvattava tehtävä, mutta ne tarjosivat myös uusia kiinnekohtia tilanteessa, jossa vanhat ja uudet arvot iskivät vastakkain ja yhteiskunta oli keskellä syvällistä taloudellista ja sosiaalista muutosta.⁶ Osa yhteistoiminnasta oli taloudellisesti valistavaa tai suorastaan taloudellista toimintaa, näin mm. maamiessseurat, osuusmeijerit ja -kaupat. Maaseudun järjestötoiminnalla olikin ratkaiseva merkitys maalaisliiton alkuaikojen johtajien

³ Jutikkala 1958 s. 313–319; Soininen 1974 s. 410–415; Tommilan (1970 s. 189–194 ja 1973 s. 186–190) mukaan sanomalehdistö sisälsi runsaasti valistavaa maatalousaineistoa.

⁴ Virrankoski 1975 s. 128, 180–181; Markkanen 1977 s. 203–206.

⁵ Anttila 1974 s. 11–13.

⁶ Ks. Stenius 1977 s. 83–88; Halila 1980 c s. 294–298.

kouluttajana. Merkityksellistä oppia ja kokemusta nämä saivat erityisesti nuorisoseuroista (aatteelliset eväät, järjestötekniikka), osuustoiminnasta (taloudellisesti hyödyttävä omatoimisuus) ja maamiesseuroista (ammattillinen valistus ja taloudellinen hyöty).⁷

Ulkoiset toimintapuitteet kanavoivat talonpoikaisen yhteiskunnallisen aktiivisuuden korkeimmalla tasolla valtiopäivien talonpoikaissäätöön ja paikallisella tasolla kunnalliselämään ja taloudellisiin ja sivistyksellisiin rientoihin. Poliittisesti suomenkielisiä talonpoikia edusti fennomania eri muodoissaan. Valtiopäivätoiminnan alkaessa oli G.Z. Forsmanin eli Yrjö Koskisen johtama kielipoliittisesti radikaali nuorfennomaanien ryhmä syrjäyttämässä liikkeen johdosta snellmanilaisia maltillisempia. Yrjö Koskisen ajatusten mukaan liikkeen tavoitteet saattoivat toteutua vain, jos kohotetaan kansan keskuudesta suomenkielinen sivistyneistö. Nuorfennomaanit hallitsivat talonpoikaissäätöä lähes yksin aina 1880-luvun puolimaihin saakka, jolloin liikkeen uudet nuoret puolestaan katsoivat vanhemman polven suhtautuvan kielikysymykseen liian laimeasti. Nuorten kielipoliittisesta radikaaliryhmästä kehittyi 1890-luvulla osin sosiaalipoliittisista, osin Venäjän-poliittisista syistä nuorsuomalaisen alkujoukko, kun taas entiset nuorfennot jäivät vanhasuomalaisiksi. Sortokausina suuntien selkein ero oli juuri suhtautumisessa Venäjän toimiin. Vanhasuomalaiset olivat myöntäväisiä, kieliradikaaleista perustuslaillis-suomenkieliseksi muuntuneet nuorsuomalaiset olivat yhteistyössä perustuslaillisten ruotsinmielisten kanssa. Venäjän-politiikalla oli merkityksensä talonpoikaishiikkeellekin, mutta talonpoikaismuutoksen taustan kannalta on kuitenkin olennaisempaa hakea poliittisen valvutuksen sosiaalista puolta.

Eino JUTIKKALAN laskelman mukaan tavalliset talonpojat olivat talonpoikaissäädystä vähemmistönä vuodesta 1877 alkaen; ratsutilalliset on siis luettu erikseen. Hän kumminkin samalla huomauttaa, että monesti lukkarit, opettajat yms. myös viljelivät maata ja olivat siinä mielessä pientalonpoikaiston edustajia. Maanomistuksen alueittain vaihtelevasta luonteesta johtuen rusthollariedustajat tulivat Etelä-Suomesta, kun taas Pohjanmaan ja Karjalan edustajat olivat tavallisia talonpoikia vaikkakin usein suurten tilojen omistajia. Idästä ja pohjoisesta lähetettiin säätyyn myös lukkari- ja kauppiasedustajien valtaosa.⁸ Sama ero näkyy myös säädyn poliittisessä koostumuksessa nuorten ryhmän synnyn jälkeen. Alueelta, josta ei lähetetty säätyyn rusthollaria, ei edustajia myöskään ollut vanhasuomalainen. Poikkeuksen tekivät Etelä- ja Keski-Pohjanmaa, jotka olivat yrjökoskis-

⁷ Salokangas 1975 s. 179–189; Mylly 1975 s. 99–102 ja 1980 s. 116–117; Isohookana-Asunmaa 1975 s. 37–58 ja 1980 s. 33–41, 47–48.

⁸ Jutikkala 1962 s. 133–136; Ks. myös Salokangas 1979 s. 21. – Molempien laskelmat perustuvat Hytösen (1926) tietoihin.

laisten varmaa aluetta.⁹ Uuden talonpoikaispuolueen kannatusraja ei paljon poikennut linjasta, jonka pohjoispuolelta oli säätyvaltiopäiville lähetetty »tavallisia» talonpoikia.

Merkille pantavaa on myös, että 1890-luvulla tekivät pienviljelijäin aseman parantamiseen tähdänneitä valtiopäiväehdotuksia nimenomaan Itä- ja Pohjois-Suomen edustajat, esittäen mm. pienviljelijöiden luotonsaannin järjestämistä. HYTÖNEN onkin huomauttanut, että juuri näiden edustajien kotialueilla pienviljelijöiden asema oli vaikein.¹⁰ Aiemmin on jo todettu, että vaikka taloudellinen kehitys antoi jotakin kaikille, niin se levitti varallisuuseroja. Tässä tilanteessa oli olennaista se, että talonpoikaissäädyn edustajien enemmistö tuli talonpoikaiston varakkaimmasta osasta. Tärkeää oli myös se, että säätyä poliittisesti hallinneen fennomanian kahdesta suuntauksesta kumpainkaan ei eduskuntauudistuksen kynnykselle tultaessa ollut enää pitkään aikaan ollut ensisijaisesti sosiaalinen liike. Talonpojan taloudellisen ja yhteiskunnallisen nousun oli poliittisen eliitin katsannossa peittänyt alleen kaikkien suomalaisten kokoaminen »oikean» Venäjän-poliittisen ja vanhasuomalaisten osalta korostetusti kielipoliittisenkin linjan taakse. Näin syntynyttä taloudellis-sosiaalista uskotavuuskuilua eivät suomalainen ja nuorsuomalainen puolue enää pystyneet luomaan umpeen eduskuntauudistuksen vaiheilla laadituilla maalaisohjelmillaan.

2.2. Maalaispuolueen synty

Edellä on luotu maalaispuolueen synnylle taustaa maaseudun sosiaalisten, sivistyksellisten ja poliittisten olojen muutosta tarkastelemalla. Lähtökohtana on se, että vaikka maalaisliitto syntyikin suhteellisen nopeasti suurlakon jälkeisten hetkellisesti vapaiden olojen ja eduskuntauudistuksen suomien mahdollisuuksien turvin, niin varsinaiset edellytykset sen synnylle olivat kehittyneet pitkän ajan kuluessa. Maalaisliitto oli tavallaan uusi vaihe niiden liikkeiden sarjassa, joissa maaseudun etujen jonkinmuotoinen ajaminen kanavoitui poliittiseksi liikkeeksi. Maalaispuolueen syntykenttää ovat perusteellisimmin pohtineet Juhani MYLLY ja Risto ALAPURO.

Mylly on todennut hedelmällisimmäksi lähestyä agraaripuolueen syntyongelmaa uudenaikaistumiskäsitteestä päin. Yleiseurooppalaisesti agraaripuolueet nousivat tilanteesta, jossa 1) teollistuminen oli edennyt hitaasti, 2) äänioikeus- ja maareformi oli juuri tehty tai tekeillä, 3) maaseudun organisoituminen muilla sektoreilla oli alkanut, ja 4) poliittisesta kentästä puuttui vahva kristillinen puolue. Mylly

⁹ Jutikkala 1962 s. 140–141.

¹⁰ Hytönen 1923 s. 220–222; Tuominen 1964 s. 285–286.

nimittää lähtökohtatilannetta teollisuusdemokratioiden uudenaikaisuusprosessiksi.¹¹

Erityisesti metsään perustuvan teollisuuden vaikutus on todettu jo edellä, samoin järjestötoiminnan suuri merkitys. Kristillinen puoluekin Suomesta puuttui, joskin suomalainen puolue oli voimakkaasti sitoutunut maan evankelisluterilaiseen kirkkoon ja saanut myös suuren osan heränneistä piireistä taakseen. Kristillisenä puolueena sitä ei voi pitää. Suomalaisen puolueen aatemaailma täytti osan maaseudun perinnehakuisista ja konservatiivisista tarpeista, mutta yhteiskunnan muutoksesta juontuneet taloudelliset ja sosiaaliset uudistuspaineet olivat jääneet puolueessa vähemmälle huomiolle ennen äänioikeusuudistuksen aiheuttamaa uutta tilannetta.

Historiallisesti suuntautunut sosiologi Risto Alapuro haki tutkimansa Akateemisen Karjala-Seuran radikaalimin juuret suomalaisuusliikkeestä, alkuna fennomanian nousu ja välivaiheena »alkiolainen populismi» – luonnehdittakoon populistisiksi lyhyesti protestiliikkeille ominaisia piirteitä. Alapuron tulkinnan kulmakivenä oli, että »populistinen» reaktio syntyy erityisesti pientalonpoikien vastauksena kokeensa teollisuuden ja kaupan uhkaa vastaan. Suomen talonpoikaisväestön rakenteesta ja asemasta yhteiskunnassa johtui, että maalaisliittoon sisältyi sekä ero yläluokkaiseksi katsottuun fennomaniaan että tunto sen »oikeasta» aatteellisesta perillisyydestä. Myöhemmässä tulkinnassaan Alapuro selittää maalaisväestön mobilisoitumista keskusta–periferia -käsiteparin avulla edelleen niin, että maalaisliitto oli periferian reaktio sitä keskustasta käsin uhkaavaan markkinatalouteen.¹³

Mylly puolestaan on arvostellut populistisia tulkintoja liäksi maalaispuolueen synnyn purkauksenomaisuutta ja protestimaisuutta korostaviksi, jos kohta onkin myöntänyt esim. juuri Alapuron tulkinnan hakevan liikkeen juuret fennomaniasta saakka ja ottavan huomioon pitkäaikaiset taloudellissosiaaliset vaikuttajat. Silti hänestä Alapurokin korostaa liikaa joukkoliikkeen synnyn edellytyksenä olevaa äänioikeuskysymystä. Keskustan ja periferian vastakkaisuudesta lähtevä tarkastelutapa sitä vastoin saa Myllyltä käytännössä hyväksymisen. Hän kirjoittaa, että maalaisliiton synty kuvasteli syrjäseutujen talonpojan kapinaa »Helsingin herroja» ja maaseudun epäkohtien korjaamisen laiminlyöneitä vanhoja suomenmielisiä puolueita vastaan. Tällöin hän näkee puolueen maaseutuyhteisön intressien ja arvojen puolustuksena ekspansiivista teollisuuskapitalismia sekä kaupungistumista ja byrokratiaa vastaan.¹⁴

Tarkastellaan maalaispuolueen syntyä sitten maalaisliittolaisuudelle

¹¹ Mylly 1975 s. 84–86.

¹² Murtorinne 1967 s. 7, 12–13, 101–104.

¹³ Alapuro 1973 s. 11–27 ja 1976 s. 237–238.

¹⁴ Mylly 1975 s. 84–86 ja 1980 s. 117.

väkivaltaa tekevän populismin, keskustan ja periferian yhteentör-
mäyksen tai uudenaikaistumisen näkökulmasta, niin tulos on hyvin
samankaltainen. Uudenaikaistumisen tekee ehkäpä hedelmällisim-
mäksi tarkastelutavaksi se, että tällöin tulevat huomioon otetuiksi
yhtä hyvin ulkoisesta markkinatalouden kehityksestä juontuvat tekijät
kuin maaseutuyhteisön omasta piiristä nousevat. Maalaisliiton raken-
nuspuita olivat erilainen taloudellinen ja sosiaalinen kehitys eri
puolilla Suomea – maalaisliittohan levisi eteläisiin lääneihin vasta
1920-luvulla, jolloin poliittinen ja taloudellinen problematiikka oli
toinen kuin puolueen alkukautena –, palaaminen snellmanilaiseen
sosiaalisia näkökohtia korostavaan ja alhaalta päin lähtevään suoma-
laisuusliikkeen tulkintaan, maaseudun järjestötoiminnan herättävä
vaikutus ja lopulta suurlakon ja eduskuntauudistuksen luoma mahdol-
lisuus perustaa maalaisten massoilta mandaattinsa saava puolue.
Maalaisliittolaisuus ei näin ollut takametsien miesten spontaani pur-
kaus, vaan edellytykset liikkeen muodostumiselle pysyväksi ja kestä-
väksi olivat kypsyneet pitkän ajan kuluessa yhteiskunnallisesti herän-
neen ja järjestötoimintaan ryhtyneen väestönosan keskuudessa.¹⁵
Erityisesti on syytä korostaa liikkeen joukkopohjaisuutta ja sen tästä
johtuvia eroja vanhoihin suomalaisiin puolueisiin nähden sekä monia
yhtäläisyyksiä työväenliikkeen kanssa.

Sillä, mistä lähtökohdista maalaisliiton syntytaustaa tarkastellaan,
on merkitystä alkuvuosien maalaisliiton hahmottamisen kannalta.
Puolueen käytännön aatemaailmaan sisältyi varsinkin kentän tasolla
ilmiselmiä konservatiivisia piirteitä, jotka kuitenkin olivat lähinnä
arvo- ja kulttuurikonservatiivisia. Myös vastakkaisuutta »kaupunki-
laiseen», virkavaltaiseksi koettuun elämänmuotoon korostettiin. Silti
maalaisliitto ei syntynyt idän ja pohjoisen talonpoikaisväestön kon-
servatiiviseksi reaktioksi etelästä tunkeutuvan markkinatalouden tor-
jumiseksi, vaan kehityksen ohjaamiseksi niihin uomiin, joihin maalais-
yhteiskunnan olojen ja elämän uudistamista ja maaseudun tärkeäm-
myyttä kaupunkiin nähden uudessa tilanteessa korostava, eteenpäin
pyrkivien talonpoikien reformiliike sen halusi menevän. Näistä lähtö-
kohdista voidaan myös selittää maalaisliiton sisällä esiintyneitä alueel-
lisiä eroja, joita on paras selvittää empiirisesti ja lähtien lyhyestä,
suurlakon ja vuoden 1906 perspektiivistä. Vaikka seuraavassa koros-
tuukin tapahtumahistoria, taustana on koko ajan tieto, että kysymyk-
sessä on pitkän kehityksen uusi vaihe.

— — —

Maalaispuoluehanke lähti alkuun kolmella taholla, lopullisena
käynnistimenään kilpailu kasvaneen äänestäjäkunnan suosiosta siir-
ryttäessä massademokratialle perustuvaan edustusjärjestelmään.

¹⁵ Tulkinta rakentuu olennaisilta osiltaan Myllyn (1975, erityisesti s. 106–107, 1978
s. 26–29 sekä 1980 s. 115–117) tutkimuksille.

Ajallisesti varhaisin yleensä maalaispuolueen syntyyn liitetty tapahtuma oli Lapualla helmikuun 5. päivänä 1906 pidetty vanha- ja nuorsuomalaisten yhteinen maakuntakokous, ns. sovintokokous, jonka tarkoituksena oli luoda yhteyksiä johtavien poliittisten suuntien välille. Kumpaakin suuntaa edustaneet aloitteentekijät katsoivat sortokauden päättymisen poistaneen edellytykset entisenkaltaisilta erimielisyyksiltä, ja yhteistoimintaa heistä kaipaivat taloudellisetkin kysymykset. Pääalustajaksi, aiheena tilattoman väestön maansaantikysymys, olivat tilaisuuden järjestäjät kutsuneet Suomen osuustoimintaliikkeen johtavan hahmon, tohtori Hannes Gebhardin.¹⁶

Hän nosti »Pienviljelijät kokoon» -nimisenä julkaistussa esitelmässään ensimmäisen kerran julkisuuteen vaatimuksen maalaisten omasta puolueesta.¹⁷ Lapualla asiaa edelleen kehittämään valittu toimikunta ei koskaan kokoontunut, sillä vanhojen puolueiden edut vaativat toisin. Etelä-Pohjanmaalla vanhasuomalaiset eivät halunneetkaan osallistua nuorsuomalaisenemmistöisen komitean työskentelyyn. Helsingissä puolestaan Gebhard järjesti kummankin suomalaisen puolueen edustajille kokouksen saman asian merkeissä, mutta tällä kertaa eivät nuorsuomalaiset lähteneet vanhasuomalaisen Gebhardin hankkeeseen. Lisäksi Gebhardin puuhia maalaispuolueen hyväksi hillitsi hänen oma puolueensa, jonka johto nopeasti sai hänet kääntämään kelkkansa peruskysymyksen osalta: maalaisten ei sopinutkaan järjestäytyä omaan puolueeseen, vaan vain ammatillisessa mielessä.¹⁸ Gebhardin esitelmää selostettiin sanomalehdissä eri kannoilta, yleensä enemmän tai vähemmän huolestuneina sen vaikutuksesta lehden kannattaman puolueen väkeen.¹⁹ Kentältä sitä vastoin tuli vastakäikua maalaispuolueajatuksen hyväksyneiltä kummankin suomalaisen puolueen piiristä.²⁰

Yhdistyksinä olivat varhaisimpia ne maalaisliitot, joita toimittaja,

¹⁶ Mikko Luopajärven kokoelmaan (Mikko Luopajärven hallussa) sisältyy 23. 1. 1906 päivätty painettu kutsu Lapuan kokoukseen. Sen alla olivat vanhasuomalaisten kartanonomistaja Edvard Björkenheimin, maanviljelijä Oskari Lagerstedtin (Lahdensuo) ja opettaja Jaakko Laurilan sekä nuorsuomalaisten kirjailija Santeri Alkion ja tukkukauppias Matti Klemettilän nimet.; Edv. Björkenheim Gebhardille 23. 1. 1906. HG V: 1; Kittilä 1936 s. 18–20 ja 1956 s. 19–21.

¹⁷ Gebhard 1906; Kittilä 1936 s. 18–19 ja 1956 s. 22–25; Alanen 1964 s. 382–386; Joutsenlahti 1966 s. 83.

¹⁸ Kittilä 1936 s. 22 ja 1956 s. 26–28; Alanen 1964 s. 387–394; Joutsenlahti 1966 s. 84–85; Helsingissä järjestetystä kokouksesta on kommentoiva selostus Kalevassa 28. 2. 1906. Kirje Helsingistä.

¹⁹ Esimerkkeinä em. Kalevan selostus sekä vanhasuomalaiselta puolelta Wiipuri 13. ja 16. 3. 1906. Uuden maalaispuolueen henkiinherättäminen. I–II.

²⁰ Niilo Liakka 6. 3. 1906 ja K. Luonne 12. 3. 1906 Gebhardille. HG V: 7. Luonne kuului myöhemmin Talonpojan Lehden piiriin, ja Liakka oli tuolloin Torniossa kansanopiston johtajana, josta siirtyi vastaavaan tehtävään Ilmajoelle. Liakan vanhasuomalaisesta taustasta ks. Laukkonen 1978 s. 81 sekä Juho Valmari Kemistä 16. 12. 1906 Jonas Castrénille. Jonas Castrénin kokoelma.

maisteri Väinö Borg (Kivilinna) ja opettaja Algot Untola (kirjailijana Maiju Lassila ja Irmari Rantamala) perustivat Keski-Pohjanmaalla keväällä ja kesällä 1906.²¹ Näiden liittojen toiminnan pohjana oli Gebhardin maalaisohjelma ja niillä oli alun perin itsenäisiäkin tarkoituksia, niin vanhasuomalaisia kuin puuhan organisaattorit olivatkin. Pian ne kuitenkin luisuivat suomalaisen puolueen alaosastoiksi, ja vanhasuomalaisella taholla oltiin epävarmoja pitäisikö mahdollisesti perustettavan liiton olla ammattijärjestö vai puolue.²²

Puolueen kannattajia oli lähinnä kenttäväen joukossa. Borgin kerroman mukaan itsenäinen maalaispuolue sai vastakaikua nimenomaan alhaalta päin. Itsenäisen esiintymisen esti kuitenkin paikallisten merkkimiesten vastustus, ja niin perustettiin vain suomalaisia seuroja, jotka laajensivat ohjelmaansa Gebhardin viitoittamaan suuntaan.²³ Pohjois-Pohjanmaan itsenäisen maalaisliiton puuhaajat pitivät puolestaan silmällä keskipohjalaisten puuhia, mutta perustuslaillisia kun enimmältään olivat²⁴, eivät tunteneet hanketta omakseen.²⁵ Samanlaisista köydenvetoa nuor- ja vanhasuomalaisien välillä käytiin myös Savossa.²⁶

Pohjoispohjalaisten ja eteläpohjalaisten maalaispuolueen syntyyn johtaneet hankkeet olivat samanaikaiset, mutta toisistaan riippumattomat. Karjalassa taas maalaisliiton alkuvaiheet liittyivät Talonpojan Lehteen, jonka näyttenumero ilmestyi maaliskuussa 1906 ja jonka säännöllinen ilmestyminen alkoi kesäkuussa. Yksi varhaisimmista jollei varhaisin julkinen yritys pohtia maalaispuolueasiaa Karjalassa oli maanviljelijä ja värjäysliikkeenomistaja G.A. Kakriaisen huhtikuun lopulla Viipurin seudun maanviljelijöiden kokouksessa tekemä keskusteluehdotus, jonka toisena tavoitteena selvästi oli saada Talonpojan Lehdelle julkisuutta.²⁷ Karjalan ja Pohjois-Pohjanmaan maalaisliittolaisten yhtäläisyydet olivat suuret, ennen muuta halu irrottautua vanhoista puolueista, ja karjalaiset ohjautuivat lehtensä myötä pohjoispohjalaisten puolueen yhteyteen. Aivan kivuttomasti tämä ei käynyt, kuten tuonnempana Jaakkiman kohdalla havaitaan.

²¹ Yhdistyksistä yleensä Joutsenlahti 1966; Erityisesti Untolan toiminnasta ks. Lindsten 1977 s. 90–94, 102.

²² Alanen 1964 s. 392–393; Joutsenlahti 1966 s. 85–90; Santonen 1971 s. 55–56.

²³ Väinö Borg Gebhardille 4. 4. 1906. HG V: 6.

²⁴ Kaikkien SML:n perustajien nuorsuomalaisuus ja perustuslaillisuus ei ole itseltään selvä. Mm. agronomi Filip Saalasti oli vanhasuomalainen, ks. Saalasti Gebhardille 31. 12. 1905. HG V: 11, Eljas Pauanne K. N. Rantakarille 12. 11. 1906. SPA K 23, Pasi Jääskeläinen Jonas Castrénille 28. 1. ja 1. 2. 1907. Jonas Castrénin kokoelma; Ks. myös Kaleva 16. 2. 1907. Maalaisliiton ja suomettarelaiten ehdokkaat eteläisessä vaalipiirissä.

²⁵ Joutsenlahti 1966 s. 91–96.

²⁶ Ote Kotalahden paikallisosaston ptk:sta 7. 1. 1907 sekä osaston ptk 13. 1. 1907 ja jälkimmäisen ptk:n päätökseen lakkauttaa paikallisosasto liittyvä vastakkainen kirje. SSA Ud.

²⁷ Karjala sekä Viipurin Sanomat Supistus 28. 4. 1906. Maanviljelijäin kokous.

Etelä-Pohjanmaalla maalaisten yhdistyminen tapahtui nuorsuomalaisissa merkeissä. Santeri Alkio oli keväällä 1906 perustanut Ilkka-lehden, joka julistautui poliittisesti itsenäiseksi. Syksyllä hän ja muut Ilkan ympärillä olleet perustivat Etelä-Pohjanmaan nuorsuomalaisen maalaisliiton, jonka alkuperäisenä päämääränä oli puhdistaa nuorsuomalainen puolue sisältä käsin maalaisten etuja palvelevaksi »todelliseksi edistyspuolueeksi».²⁸

EPNM:n perustamista valmisteleva kokous pidettiin syyskuun 19. päivänä 1906 Ilkan toimituksessa. Samana ja edeltävänä päivänä oli Oulussa Oulujoen maalaisseuran nimissä koolle kutsuttu tilaisuus, jossa päätettiin Suomen maalaisväestön liiton perustamisesta. Etelä-pohjalaiset jäivät löyhästi nuorsuomalaisen puolueen yhteyteen, mutta pohjoispohjalaiset irtaantuivat jyrkästi vanhoista puolueista, ainakin niiden pääkaupunkilaisesta johdosta. Oulussa puhuttiin ehdottomaan äänilajiin maalaisväestön ammatillisen, osuustoiminnallisen ja valtiollisen liittoutumisen tarpeesta ja riippumattomuudesta Helsingin herroista.²⁹ Oulun maalaisliiton perustamispuheen avainhenkilö oli Pellervo-Seuran neuvoja Otto Karhi (Lindgren), joka oli työmatkoiltaan puhunut maanviljelijöiden yhteenliittymisestä niin paljon, että oli saanut työnantajaltaan huomautuksen politikoinnista osuustoiminnallisissa tilaisuuksissa. Karhin aloitteellisuuteen oli vaikuttanut myös Gebhardin ohjelma sekä vanhasuomalaisen maalaisliittojen kokoonkuivuminen.³⁰

Kun puolueiden perustajat saivat lehdistä lukea toisistaan, Karhi lähetti Alkiolle pyynnön, että maakunnallisen liiton perustamisesta luovuttaisiin valtakunnallisen hyväksi.³¹ Alkio ei kuitenkaan uskonut valtakunnallisen puolueen elinmahdollisuuksiin, koska ihmisten siteet vanhoihin puolueisiin olivat hänestä liian tiukat ja uudelta puolueelta näytti puuttuvan johtaja-ainesta. Alkiosta maalaismielisten oli parempi koettaa päästä nuorsuomalaisessa puolueessa enemmistöksi. Hän pelkäsi myös oululaisten hankkeesta löytyvän liiaksi vanhasuomalaisista sävytystä, sillä hän tiesi puolueen perustajien olleen tekemisissä Borgin hankkeen kanssa. Samaten eräät Oulun kokouksessa esiintyneet yksipuolisen agraristiset piirteet eivät nuorsuomalaisittain vaapaamielisiä Alkiota miellyttäneet.³²

²⁸ Alkion maalaisnuorsuomalaisuudesta ks. myös Ilkka 15. 9. 1906. Katsaus maailman menoon. Tervatamppi. (Tämän nimimerkin takana oli melkein poikkeuksetta Alkio, mutta myös Mikko Luopajarven osallisuudesta on näyttö. Luopajarvi Emmi Luopajarvelle 6. 3. 1908. Luopajarven kokoelma. Mikko Luopajarven hallussa).

²⁹ Suomen Maalaisväestön Liiton perustavan kokouksen ptk 18. ja 19. 9. 1906. KMA; Salmela 1956 s. 97–98.

³⁰ Joutsenlahti 1966 s. 91–93; Santonen 1971 s. 57; Mylly 1975 s. 102; Isohookana-Asunmaa 1975 s. 73–79 ja 1980 s. 47–48.

³¹ Karhi Alkiolle 22. 9. 1906. SAP III A 2 a.

³² Alkio Karhille 24. 9. 1906. Liakan kokoelma; Kittilä 1956 s. 35–36 siteeraa samaa kirjettä; Salmela 1956 s. 98–99; Salokangas 1975 s. 115–116; Alanen 1976 s. 374–375.

Molempien puolueiden varsinaiset perustavat kokoukset pidettiin lokakuussa. EPNM:n kokousta siirrettiin viikkoa suunniteltua aikaisemmaksi, jotta puolue ehdittäisiin perustaa ennen SML:oa. SML:n kokouksessa osattiin odottaa vanhasuomalaisen aktiivista osanottoa, ja nuorsuomalaiset maalaiset halusivat sitä ennen rivinsä kokoon.³³ SML:n perustamiskokous Seinäjoella toi pesäeron puolueen liepeillä viipyneisiin vanhasuomalaisiin. SML:oon jääneet edustivat nyt talonpoikien itsenäistä, vanhoista puolueista riippumatonta linjaa.³⁴ Näin oli suhteessa vanhasuomalaisiin, mutta raja nuorsuomalaisiin päin oli vielä häilyvä.

Näiden kahden kokouksen jälkeen maalaisliittojen ohjelmat olivat selvillä. EPNM oli perustuslaillinen, mutta varsinkin maaseudun sosiaalisissa kysymyksissä nuorsuomalaista puoluetta radikaalimpi. Verotuskysymyksissä EPNM täydensi nuorsuomalaisten ohjelmaa maaseutua koskevilta osin ja vaati pääomatuloja verotettavaksi muita tuloja ankarammin. Kirkon ja valtion eroa koskevassa ohjelmakohdassa EPNM oli lähellä sosiaalidemokraatteja. SML:n Seinäjoella hyväksytyt ohjelma edusti EPNM:oa jyrkempää agraarista luokka- ja ammattilinjaa, vaikka ohjelmaan sitten Oulun kokouksen lisätyt perustuslaillisuutta ja muita yleisiä kysymyksiä koskevat lausumat hieman lievensivät agraarikorosteisuutta. Kielikysymyksessä SML oli EPNM:oa jyrkempi, kirkon ja valtion eroa se taas ei vaatinut.³⁵

Vuoden 1907 eduskuntavaaleissa maalaisliitot olivat paikoin Etelä-Pohjanmaata pahoissakin riidoissa³⁶, mutta kuitenkin vastakkaisuus vanhasuomalaisiin oli suurempi kuin nuorsuomalaisuuden osaperrillisten keskinäiset erimielisyydet. Niin Pohjois-Pohjanmaalla kuin Karjalassa maalaisliittolaisuuden päälinja oli itsenäistä puoluetta kannattava, mutta silti oli ongelmana läheinen yhteys nuorsuomalaisuuteen. Ongelma oli kuitenkin suurempi nuorsuomalaisten kuin maalaisliittolaisten kannalta. Oulun läänissä mm. Kyösti Kallio kuului maalaisliiton ja nuorsuomalaisten välimaaston kulkijoihin, ja nuorsuomalaisten ehdokasasettelussakin jouduttiin vetämään rajaa maalaisliittolaisiin.³⁷ Karjalassa taas rajanveto oli tarpeellisinta Jaakkimassa, jossa paikalliset maalaisliittolaiset halusivat asettaa ehdolle yhtä hyvin nuorsuomalaisesta käyneen kunnanlääkäriinsä vastoin maalaisliiton piirijärjestön tahtoa.³⁸

³³ Ilkka 9. 10. 1906. Kaikille nuorsuomalaisille Vaasan läänissä; Salmela 1956 s. 99.

³⁴ Kittilä 1956 s. 50–60; Alanen 1964 s. 398; Joutsenlahti 1966 s. 103–104.

³⁵ Borg 1965 s. 79–96; Salmela 1956 s. 104–106.

³⁶ Salmela 1956 s. 109–113; Salokangas 1975 s. 118–120.

³⁷ Kallion selitys omasta poliittisesta sijainnistaan oli Kalevassa 13. 2. 1907. Uudet ajat, uudet tavat. Siinä Kallio arvosteli nuorsuomalaista oikeistoa ja katsoi maalaisliiton ajavan samoja asioita kuin »edistysmielinen» nuorsuomalaisuus.

³⁸ Jaakkiman ehdokasasettelusta kirjoitettiin Jaakkiman Sanomissa pitkin talvea 1907. Piirikokouksen selostus on JS 25. 1. 1907. Viipurin läänin itäisen vaalipiirin Maalaisliiton edustajain kokous Jaakkimassa.

Eduskunta kokoontui toukokuussa 1907, ja sinne EPNM:n ainoana edustajana valittu Santeri Alkio liittyi pian SML:n eduskuntaryhmään. Syynä oli toiselta puolen se, että hän havaitsi yhteistyön nuorsuomalaisen puolueen oikeiston kanssa vaikeaksi, toisaalta se, että lähempi tutustuminen SML:n edustajiin selvensi hänelle maalaisliittojen tavoitteiden samankaltaisuutta.³⁹

Vielä toukokuun alussa 1907 Alkio kirjoitti Kyösti Kalliolle ja perusteli pysymistään nuorsuomalaisessa puolueessa. Alkio katsoi velvollisuudekseen »toimia yhdessä pääpuolueen kanssa», sillä se voisi auttaa hänen ajamiaan asioita. Alkiosta näytti, että nuorsuomalaisuus oli selkiytymässä sen suuntaiseksi kuin hän itse halusi, ja tätä kehitystä oli autettava siten, »että me, jotka edustamme ns. 'maalaisradikaaleja' koetamme säilyttää vaikutusvaltaamme puolueen vasemmistossa». Jos sivistyneet nuorsuomalaiset vähitellen liukuisivat oikeistoon, asiaa olisi harkittava uudelleen, Alkio kirjoitti. Edelleen hän perusteli seikkaperäisesti, miksi ei vielä voinut yhtyä SML:oon. Alkio pelkäsi, että SML ei silloisessa muodossaan onnistuisi, ja toisaalta taas puolueiden välinen taistelu Alkion ennustuksen mukaan kärjistyisi kahden näkökulman ympärillä: ensiksi ammatillisessa mielessä, ja jos maalaiset yrittäisivät sekoittaa ammatilliseen järjestäytymiseen »valtiopoliittisia puoluetarkoituksia», ammatillinen liike kärsisi. Toiseksi puoluetistelussa tarvittiin ehdottomasti sivistyneistöä, jota maalaisliitolta puuttui.⁴⁰ Muutamassa viikossa Alkion mieli muuttui. Kesäkuun alussa hän selitti tukimiehelleen Mikko Luopajarvelle joutuneensa periaatteen vuoksi luopumaan nuorsuomalaisesta eduskuntaryhmästä, koska »siellä suuri enemmistö ovat tasasia», so. puolueen oikeistosiipeen lukeutuvia. Hän piti mahdollisena jopa nuorsuomalaisen puolueen halkeamista ja katsoi oman ryhmänsä, EPNM:n, voivan parhaiten ajaa ohjelmaansa »riippumattomana nykyisestä nuorsuomalaisen nimellä käyvästä ryhmästä».⁴¹

Kevästä syksyyn Alkion asenteet SML:oa kohtaan lientyivät, joskaan eivät yhtäkkiä. Vielä marraskuussa 1907 hän suhtautui paikallisosastonsa kokouksessa varauksellisesti SML:n ja EPNM:n yhdistämiseen.⁴² SML:n piirissä taas oltiin alusta alkaen oltu sitä mieltä, että EPNM:n olisi liityttävä siihen. Eteläpohjalaistenkin maalaisliittolaisten keskuudessa alettiin puhua liittojen yhdistämisestä heti ensimmäisten eduskuntavaalien jälkeen. Ilkan ja EPNM:n yhdes- sä palkkaama agitaattori toi kentältä yhtymistä kannattavia viestejä ja

³⁹ Ilkka 1. 8. 1907. En ole muuttanut puolueesta toiseen. Santeri Alkio; Salmela 1956 s. 113–114; Valtiopäiväajan asuintoverin Kallion vaikutuksesta Alanen 1976 s. 377.

⁴⁰ Alkio Kalliolle 1. 5. 1907. Kerttu Saalastin hallussa.

⁴¹ Alkio Luopajarvelle 3. 6. 1907. Luukas Luopajarven hallussa.

⁴² Laihian paikallisosaston ptk 24. 11. 1907. KMA Mf 11.

toimi itsekin asian edistämiseksi.⁴³ Myös Alkion saamiin kirjeisiin sisältyi yhdistymistä kannattavia kenttäväen mielipiteitä.⁴⁴

Olosuhteet kehittyivät siihen suuntaan, että vuoden 1907 lopulla ei esteitä yhdistymiselle ollut periaatteessa kummallakaan puolella. EPNM piti 29. joulukuuta kokouksen, jossa hyväksyttiin puolueiden tavoitteiden yhteisyyttä korostanut ponsi. Paikalla ollut SML:n puheenjohtaja Otto Karhi huolehti alkuvalmisteluista oman puolueensa osalta.⁴⁵

Kuukauden kuluttua tästä oli Tampereella puolueiden yhteinen kokous, jossa näkyi juopa maalaisliiton kahden valta-alueen eli Pohjanmaan ja Karjalan välillä. Karjalaisedustajat pitivät tärkeänä, että EPNM ei vaikuttaisi itsenäisen puolueen ohjelmaan. Jo ennen kokousta oli karjalainen kansanedustaja K. K. Pykälä ottanut julkisesti kannan, että kysymys saattoi olla vain EPNM:n luopumisesta nimestään.⁴⁶ Linjaeroista huolimatta yhdistymisestä päätettiin muodollisen yksimielisesti, kun suurin osa kokouksen osanottajista sitä kannatti.⁴⁷

Ohjelmien lopullinen yhteensovittaminen oli yhdistymisen periaatepäättöstä visaisempi työ. Yhteisen komitean tekemää ehdotusta tarkistamaan asetettiin EPNM:sta Alkio, SML:n pohjalaisista Kyösti Kallio ja karjalaisista kansanedustaja Juhani Leppälä. Viimemainitun mieleen tämän toimikunnan työstä jäi erityisesti kaksi asiaa: suhde kirkkoon sekä maaseudun torpparit ja tilattomat. Herätysliikkeistä vaikutteita saanut Leppälä esti Alkion vaatimukset EPNM:n uskontokannan sisällyttämisestä yhteiseen ohjelmaan. Suuren tilan isäntä Kallio taas vaikutti eniten maanomistus- ja -hankintakohdan muotoutumiseen.⁴⁸

Lopullisesti SML ja EPNM yhdistyivät marraskuussa 1908 Kauhavalla pidetyssä SML:n vuosikokouksessa. Vielä sielläkin piti kyllä asettaa useita toimikuntia hiomaan puolueohjelman yksityiskohtia. Uusi ohjelma oli kompromissi, joka ei sisältänyt suuria siirtymiä puoleen eikä toiseen. Puolueen ulkoisen kuvan kannalta ensiarvoisissa kysymyksissä ohjelmasta tuli SML:n kannan mukainen, millä oli vaikutusta lähinnä EPNM:n vanhalla kannatusalueella. Manttaalirasitusten poisto ja verotuskysymykset tulivat ohjelmaan SML:n kannan mukaisina, samoin puutavarayhtiöiden maanomistuskysymys. Kun EPNM oli kategorisessa kahden lauseen ohjelmakohdassa vaatinut kirkon ja valtion eroa ja uskonnonvapautta, ei uudessa ohjelmassa

⁴³ Salokangas 1975 s. 128–129.

⁴⁴ Matti Keto Alkiolle 14. 12. 1907. SAP III A 2 a; Vihtori Niemi Alkiolle 15. 7. 1907. SAP III A 2 b.

⁴⁵ Iikka 30. 12. 1907. Maalaiset yhtyvät.

⁴⁶ Liitto 10. 12. 1907. Maalaisliiton yleinen kokous. K. K. Pykälä.

⁴⁷ Iikka 30. 1. 1908. Viime tiedot.

⁴⁸ Juhani Leppälän muistelmia, liuska 29. KMA.

vaadittu kumpaakaan. Ero piti vain ottaa tarkan harkinnan alaiseksi ja uskonnonvapauteen oli pyrittävä. Virkamiehiin suhtauduttiin SML:sta tulleella jyrkällä tavalla.⁴⁹

Yhdistyneestä maalaisliitosta tuli entistä selvemmin eturyhmäpuolue. Yhdistyneen puolueen ohjelma suuntautui enemmän maanviljelijöiden etujen ajamiseen kuin EPNM:n oli tehnyt.⁵⁰ Samoin vaikutti puolueen kuvaan luopuminen EPNM:n radikaalista kirkko-ohjelmasta, joka oli lähtöisin Santeri Alkion tolstoilaisista ihanteista, mutta jonka vapaamieliset lähtökohdat jakoivat myös muut EPNM:n perustajat.⁵¹ Puolueen kuvan hienoinen muutos merkitsi mahdollisuutta laajentaa kannatuspohjaa henkisessä suhteessa konservatiivisten vanhasuomalaisten talonpoikien suuntaan. Maanviljelijöiden etupuolue saattoi saada enemmän kannatusta kuin »kaikkien maalaisten» EPNM. Tosin myös SML oli vedonnut kaikkiin maalla asuviin, mutta korko oli ollut selvemmin talonpoikien kohdalla kuin EPNM:lla. Kun yhdistyminen tapahtui enemmän SML:n kuin EPNM:n ehdoilla, ei myöskään ollut vaaraa vieroittaa sitä kannattajajoukkoa, joka ei sietänyt maalaisliiton liepeillä mitään vanhoihin puolueisiin viittavaa.⁵²

Yhdistynyt maalaisliitto oli kolmenlaisten pyrkimysten tulos. Runkona oli Oulun ympäristössä syntynyt SML, johon liittyi karjalainen pienviljelijäradikalismi paikallisista olosuhteista johtuneine hieman pohjoispohjalaisten vaatimuksista poikenneine korostuksineen. Karjalan maalaisliittolaisuus oli ryhmittynyt lähinnä Talonpojan Lehden ympärille. Kolmantena ainesosana oli selvimmin nuorsuomalaispohjainen maakunnallinen EPNM, jonka keskeinen aatesisältö välittyi yhdistyneeseen maalaisliittoon selkeimmin Santeri Alkion persoonan kautta; hänestä kun ripeästi tuli puolueen epävirallinen keulakuva.

Maalaisliiton synnyn taustana oli yhteiskunnan muutos, joka loi tarvittavat edellytykset puolueelle. Muutoksen talonpoikaistolle aiheuttamat seuraukset eivät maalaisliiton perustajien katsannossa olleet korjattavissa vanhojen puolueiden kautta, vaikka varsinkin poliittiseen eliittiin jo puolueen perustamisvaiheessa kuuluneiden siirtyminen täydestä sydämostään uuden puolueen taakse tapahtui

⁴⁹ Borg 1965 s. 97–106; Salmela 1956 s. 115–116. Vrt. kuitenkin Salmelan väitettä, että ohjelma olisi ollut »miltei matemaattinen» yhteensovitus puolueiden ohjelmista, sillä sitä se ei ollut; Salokangas 1975 s. 129–131.

⁵⁰ EPNM:n perustajiin kuulunut opettaja Juhani Ahtiluoto perusteli vielä vuonna 1926 eroaan maalaisliitosta sillä, että »maanviljelijäin liitoksi» luokkaharrastuksineen muuttanut puolue ei enää jatkanut yhteiskunnalliselta pohjaltaan monipuolisemman EPNM:n perinteitä. Ahtiluoto Hyvälle Veljelle 4. 3. 1926. Harjun kokoelma.

⁵¹ Toinen EPNM:n perustajiin kuulunut, Kustaa Hautamäki, joutui Liiton päätoimittajana uskonnollismielisellä Pohjois-Pohjanmaalla ristiriitoihin ympäristönsä kanssa osin myös vapaamielisten uskonnollisten käsitystensä vuoksi. Ks. Hautamäki Kustaa Harjulle 2. 7. 1911. Harjun kokoelma.

⁵² Tällaisista mielialoista Pohjois-Pohjanmaalla on hyvä esimerkki SML:n perustamiskokous, ks. nootti 29; Karjalaisesta radikalismista ks. Arter 1978 s. 12–16.

epäröiden. Maalaisliitossa yhdistyi fennomaniasta lähinnä perustustaloudelliseen ja sosiaaliseen emansipaatiovaatimukseen, jonka vanhojen suomalaisten puolueiden ikääntyminen ja Venäjän-politiikan ensisijaisuus oli työntänyt näiden politiikassa syrjemmälle. Näin maalaisliitosta muodostui ristiriitaiseltakin vaikuttanut kokonaisuus, jossa yhdistyi varsinkin syrjäseuduilla elänyttä henkistä vanhoillisuutta taloudelliseen radikalismiin. Tämä määräsi puolueen sijainnin poliittisella kartalla.

2.3. Maalaisliiton järjestöorganisaatio

Maalaisliiton järjestöorganisaatio oli autonomian kaudella löysä ja toimi puutteellisesti. Itä- ja Pohjois-Suomessa oli kyllä piirijärjestöjen ja paikallisosastojen verkko, mutta piirienkin toiminta oli tehotonta ja katkonaista, paikallisosastoista puhumattakaan.

Oulun kokouksessa syyskuussa 1906 hyväksyttiin periaate, että jokaiseen maalaiskuntaan oli perustettava SML:n paikallisosasto ja jokaiseen vaalipiiriin piirihallinto, joka olisi yhteistyössä ja vuorovaiikutuksessa paikallistason kanssa. Puolueen väliaikainen keskushallinto lähetti kuntiin kiertokirjeen, jossa maalaisliiton kannattajia kehoitettiin perustamaan paikallisosastoja. Samanlaiset järjestäytymisperiaatteet hyväksyi EPNM.⁵³

Piiriorganisaatiota alettiin kehittää heti puolueen tultua perustetuksi ja sen vahvistettua sääntönsä. Varhaisimmat piirijärjestöt perustettiin Itä-Suomessa; Viipurin läänin itäisen vaalipiirin piirikokous pidettiin jo marraskuun 9. päivänä. Läänin läntisessä vaalipiirissä taas Talonpojan Lehden päärahoittaja Pekka Anttonen ja hänen tukimiehensä G. A. Kakriainen olivat samoihin aikoihin perustaneet Viipurin maalaiskuntaan paikallisosaston⁵⁴, mutta piiritason toiminta ei päässyt alkuun ihan yhtä pian kuin itäisessä vaalipiirissä. Kuopion läänin läntisessä vaalipiirissä piirikokous pidettiin marraskuun puolivälissä. Ratkaiseva panos piirijärjestön kehittämiseen tuli sielläkin Talonpojan Lehden piiristä, sillä toiminnan tärkein vauhdittaja oli rakennusmestari Isak Räsänen. Oulun läänin molempien vaalipiirien toiminta pääsi alkuun joulukuun alussa.⁵⁵

Vaasan läänissä oli ennen maalaisliittojen yhdistymistä varsinaisesti vain EPNM, jonka keskushallinto hoiti samaa tehtävää kuin SML:ssa

⁵³ Sukselainen 1956 s. 119–120.

⁵⁴ Wiipuri 6. 11. 1906. Maalaisliitto.

⁵⁵ Juusela 1969 s. 62–65; Kaaviokuvan maalaisliiton piiriorganisaatiosta on julkaissut Punnonen (1978 b s. 56–57), yksityiskohtainen selostus maalaisliittopiirien alkuvaiheista on julkaisussa Heräävä maaseutu I s. 33–37, 46–69; Oulun läänistä ks. myös Isohookana-Asunmaa 1975 s. 98.

piiritoimikunnat. Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin maalaisliiton toiminta järjestettiin puolueen sääntöjen edellyttämällä tavalla talvella 1908 sen jälkeen kun EPNM oli päättänyt yhtyä valtakunnalliseen puolueeseen. Piirin johtohenkilöt olivat vanhoja EPNM:laisia.⁵⁶ Vaasan läänin pohjoiseen vaalipiiriin maalaisliittolaiset valitsivat piiritoimikunnan samassa vaiheessa kuin eteläiseen. Talvella 1911 vaalipiiri jaettiin puolueen organisaatiossa kahtia, koska käytännölliset maantieteelliset kielemalliset seikat sellaista puolsivat. Keski-Pohjanmaalla olivat maalaisliittolaiset kyllä koettaneet saada aikaan omaa piiriä jo loppuvuodesta 1907. Tämä liittyi tuonnetnana käsiteltävään epäonniseen yritykseen vallata nuorsuomalainen sanomalehti Keski-Pohjalainen maalaisliittolaisiin käsiin. Vaalipiirin molempien osien järjestön toiminta oli varsin olematonta. Keski-Pohjanmaan piiri kuitenkin heräsi toimintaan vuoden 1916 eduskuntavaalien edellä ja sai seuraavana vuonna aikaan oman sanomalehden.⁵⁷

Vastaavanlainen oli kehitys Vaasan läänin itäisessä vaalipiirissä. Piiritoimikunta valittiin kevättalvella 1908 ja se voidaan katsoa alun alkaen yhdistyneen puolueen elimeksi. Kun laajan vaalipiirin toiminta jäi vähäiseksi, se jaettiin vuonna 1911 kahteen alueeseen. Pohjoiseen kuului Etelä-Pohjanmaan järvisuutu ja eteläiseen piiriin muu osa lukuunottamatta Keski-Suomea, jota ei luettu kumpaankaan. Eteläisen alueen piiritoimikunta oli olemassa koko autonomian ajan, mutta pohjoinen piiri osoitti elonmerkkejä vain vuoteen 1914 saakka.⁵⁸

Kolmas tällainen jako tehtiin Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä, jossa Kajaanin kihlakunnan maalaisliittolaiset perustivat vuonna 1911 oman piirin. Puolueen vahvistuksen piiri sai seuraavana vuonna. Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä perusti lähinnä Pudasjärven paikallisosasto »Ylämaan piiriin», joka ISOHOOKANA-ASUNMAAN mukaan lienee kuulunut rinnasteisena osastona varsinaiseen piiriin. Sekä Pudasjärven paikallisosaston että »piiriin» toiminta lamaantui vuoden 1910 vaiheilla.⁵⁹

Kuopion läänin itäinen piirijärjestö perustettiin joulukuussa 1909, alueenaan Pohjois-Karjala.⁶⁰ Itä- ja Pohjois-Suomen ulkopuolelle ei piirijärjestöjä perustettu ennen kuin vuonna 1917. Joitakin heikkoja

⁵⁶ Tiedonantoja Vaasanläänin eteläisen vaalipiirin toiminnasta alkuvuodelta 1908. Santeri Alkio. KMA.

⁵⁷ Salokangas 1975 s. 164–169; Heräävässä maaseudussa (I s. 60) kerrotaan piirin tulleen jaetuksi jo 1908 eli viitataan mainittuun yritykseen, jonka aikana teoksen toimittanut Kustaa Hautamäki oli Kokkolassa Keski-Pohjalaisen toimittajana.

⁵⁸ Salokangas 1975 s. 169–170.

⁵⁹ Heräävä maaseutu I s. 67; Punnonen 1978 b s. 56; Kukkonen 1968 s. 34; Isohookana-Asunmaa 1975 s. 98–100 ja 1980 s. 64–65 (mm. karttakuva Oulun läänin piireistä).

⁶⁰ Heräävä maaseutu I s. 52; Punnonen 1978 b s. 56.

yrityksiä maalaisliittolaisen toiminnan aloittamiseksi oli ollut havaittavissa maalaispuolueen perustamisvaiheessa Etelä-Suomessakin.⁶¹

SML:n paikallisosastoja alettiin perustaa jo ennen kuin puoluetta oli virallisesti edes olemassa, ts. heti alustavan perustavan kokouksen jälkeen.⁶² Samaan aikaan myös EPNM:n alueella perustettiin paikallisosastoja.⁶³ SML:n säännöt hyväksyttiin keskushallinnon kokouksessa marraskuussa 1906, mitä ennen paikallisosastot periaatteessa olivat vain erillisiä yhdistyksiä yhteisin tavoittein. Tämän jälkeenkin osastot olivat tavallaan vain puoluetta kannattavia yhdistyksiä eivätkä puolueen osia, sillä niiden säännöille ei tarvinnut hakea puolueen keskushallinnon vahvistusta. Vasta 1910 keskushallinto alkoi tällaista vaatia ja ryhtyi myös pitämään kirjaa virallisista paikallisosastoistaan.⁶⁴

Omasta tahdostaan asemaltaan erikoinen oli yksi paikallisosasto, »Jaakkiman maalaisliitto», joka perustettiin marraskuun lopulla 1906.⁶⁵ Sääntöjensä mukaan yhdistys kyllä toimi osastona SML:ssa ja sen piti toimittaa vuosikertomuksensa piiritoimikunnalle, mutta melko itsenäinen se oli ja sillä oli mahdollisuus pitää kylittäisiä alaosastoja, jotka nekään eivät sitten halunneet alistua pitäjän varsinaisen osaston valtaan. Erikoista oli myös, että Jaakkiman maalaisliiton tarkoituksiksi säännöt ilmoittivat »toimien kristillis-siveellisellä pohjalla herättää ja opastaa jäseniään valtiolliseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan» sekä erityisesti kunnalliselämään osallistumisen.⁶⁶

Paikallistoiminnan virallistaminen ei paljoakaan muuttanut osastojen toiminta- tai toimimattomuuskäytäntöä. Niinpä osastojen tarkkaa kulloistakin määrää on mahdoton ilmoittaa. Alkuvuosina rekisteriä ei kukaan pitänyt, eivätkä edes toimivat osastot aina lähettäneet itseltään tietoja piiritoimikunnille, jotka taas monesti laiminlöivät tietojen välittämisen keskushallinnolle. Eri lähteistä löytyvät tiedot ovat kuitenkin niin samansuuntaisia, että niiden avulla on mahdollista hahmotella paikallistoiminnan vilkkauksen ajallisia vaihteluita ja alueellisia eroja.⁶⁷ Tilanteen hankaluutta kuvaa se, että edes puolueen keskushallinnon sihteerillä ei juuri puutteellisen tiedonvälityksen

⁶¹ Etelä-Hämeessä hanke oli taustaltaan vanhasuomalainen ja liittyi osuustoimintaan. I. F. Salo-Pyssylä Hannes Gebhardille 14. 11. 1906. HG V: 11; Alanen 1964 s. 398–400; Santonen 1971 s. 57–58; Varsinais-Suomesta Punnonen 1978 a s. 9–11.

⁶² Kalevassa oli syksyllä 1906 runsaasti uutisia maalaisliiton paikallistoiminnan aloittamisesta: ainakin 9., 12., 19., 23., 24. ja 25. 10., 15., 16. ja 20. 11. sekä 4. 12. 1906.

⁶³ Salokangas 1975 s. 160–161, 164.

⁶⁴ Sukselainen 1956 s. 119–120; Juusela 1969 s. 61.

⁶⁵ JS 30. 11. 1906. Maalaisliiton perustava kokous Jaakkimassa.

⁶⁶ JS 10. 4. 1908. Jaakkiman Maalaisväestön Liiton säännöt. (Ne oli osasto hyväksynyt 21. 4. 1907 ja ne julkaistiin lehdessä irtileikattavana nurkkana.); Arter (1978 s. 6) jopa lukee Jaakkiman maalaisliiton puolueesta irtaantuneeksi ryhmäksi.

⁶⁷ Ks. Sukselainen 1956 s. 130; Juusela 1969 s. 109, 131, 153; Punnonen 1978 b s. 58.

vuoksi ollut aina selkeää kuvaa sen järjestön tilasta, jota hänen oli määrä ohjata.⁶⁸

Vilkkainta paikallistoiminta oli luonnollisesti niissä vaalipiireissä, joissa maalaisliiton kannatus oli vahvin. Eniten virallisia paikallisosastoja oli Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä, mutta runsaasti myös läänin läntisessä sekä Kuopion läntisessä ja Oulun eteläisessä vaalipiirissä. Karjalan lukuja kasvatti myös se, että siellä paikallisosastot muuallakin kuin Jaakkimassa monesti olivat kyläkohtaisia, jollaisia taas Pohjanmaalla oli harvassa.

Paikallisosastojen rekisteröintiluvut eivät kumminkaan paljasta aktiivisuuden ajallisia vaihteluita, mutta maalaisliittolaisten lehtien järjestöpalstojen avulla on todennettavissa vilkkaampaa paikallistoimintaa kuin virallisiin lukuihin sisältyy. Samoin on lehtitietojen perusteella nähtävissä, että parin kolmen ensimmäisen vuoden vilkkaamman toiminnan jälkeen paikallisosastot passivoituivat herätäkseen jälleen vuoden 1916 tienoilla.⁶⁹ Nämäkään tiedot eivät pois pyyhi sitä yleiskuvaa, että maalaisliiton paikallistoiminta oli eräitä poikkeuksia lukuunottamatta laimeaa ja puuskittaista. Lähinnä osasto heräsi henkiin vain erityisestä syystä kuten eduskuntavaalien edellä tai syksyisin järjestämään sanomalehden tilauksia. Kun paikallinen ja piiritasonkin toiminta oli vähäistä, passiivisuus heijastui väistämättä puolueen keskushallinnon tasolle rahapulana: puolueveron maksaminen oli paikallisosastoille ja piireille tuskien takana.⁷⁰

Jo varhemmissa tutkimuksissa on tuotu esiin, miten maalaisliiton kentällä miellettiin usein oman sanomalehden perustaminen piiriin ja sen hengissä pitäminen muuta toimintaa tärkeämmäksi. Lehti ohitti tärkeysjärjestyksessä tällöin nimenomaan järjestökoneiston.⁷¹ Tämän tutkimuksen yhtenä tehtävänä onkin tuoda lisää valoa maalaisliiton kenttäorganisaation ja sanomalehdistön keskinäisiin vaikutussuhteisiin ja tärkeysjärjestykseen, niiden rinnakkaineloon tai samuuteen.

2.4. Maalaisliiton vaalikannatus

Vuosina 1907–1916 maalaisliitto kaksinkertaisti kansanedustajamääränsä ja kasvoi pienpuolueesta keskikokoiseksi. Silti se edelleen

⁶⁸ Kustaa Hautamäki Kustaa Harjulle 14. 2. ja 17. 9. 1911. Harjun kokoelma. – Hautamäki valitti erityisesti pohjalaisten osastojen toimettomuutta.

⁶⁹ Seikkaperäiset luvut Vaasan läänin kolmen vaalipiirin paikallisosastojen toiminnasta esittää Salokangas 1975 (laudaturtyö) s. 200–202; Oulun läänistä ks. Isohookana-Asunmaa 1980 s. 243 (liitetaulukot 2–4).

⁷⁰ Heräävä maaseutu I s. 31; Salokangas 1975 s. 158–159.

⁷¹ Juusela 1969 s. 109, 117, 136–137, 160; Mylly 1978 s. 32.

tukeutui kokonaan Pohjanmaahan ja Itä-Suomeen. Suurpuolueeksi maalaisliitto kasvoi muuttuneissa olosuhteissa vuosien 1917 ja 1919 eduskuntavaaleissa. Jälkimmäisissä se levittäytyi Etelä-Suomeen. Puolueen kannatus ja sen muuttuminen kansanedustajanpaikoiksi selviävät taulukoista 1 ja 2.

Maalaisliiton kasvu pienpuolueesta keskikokoiseksi kymmenkunnassa vuodessa oli kokonaisuutena suhteellisen vakaa. Sekä puolueen absoluuttinen äänimäärä että sen osuus annetuista äänistä eneni valtakunnallisesti, vaikkakin puolueen osuus koko maan jaossa olleista äänistä oli alhainen, puolue kun ei ollut tarjolla maan eteläosissa. Vaalipiirien sisällä saattoi ilmetä paikallisista olosuhteista johtuen suuriakin kannatusmuutoksia, mutta maalaisliiton vahvimmissa piireissä, Oulun läänin molemmissa ja Viipurin läänin itäisessä, paikalliset tekijät tasoittivat toisiaan ja pitivät kasvun yleisesti ottaen tasaisena.

Muutamit seikat voidaan lukea erään ilmiön tiliin, joka oli maalaisliiton kasvulle ominainen autonomian ajan viimeisen runsaan puolen vuosikymmenen aikana: aatteelliselta perustaltaan nuorsuomalaispohjaiseen, mutta korostuneesti talonpoikaiston erityisintressejä ajavaan puolueeseen alkoi siirtyä myös vanhasuomalaisia. Suomalaisen puolueen kansanedustaja Oskari Lahdensuo Lapualta siirtyi ennen vuoden 1909 eduskuntavaaleja maalaisliittoon, jonka edustajaksi hänet valittiin seuraavan vuoden vaaleissa. Maalaisliiton piirissä nähtiin myös tarpeelliseksi koettaa aktiivisesti vaikuttaa tämänsuuntaisiin siirtymiin.⁷² Vuoden 1913 vaaleissa tulivat maalaisliiton listoilta valituksi myös entiset vanhasuomalaiset edustajat Juho Tulikoura Viipurin läntisestä ja Pekka Saarelainen Kuopion itäisestä vaalipiiristä. Heidän siirtymisensä oireina olleet kiistat maaseutu- ja kaupunki-edustuksen välillä suomalaisessa puolueessa vaikuttivat maalaisliiton kannalta suotuisasti. Käännynnäinen oli myös Savon Sanomien päätoimittajaksi 1914 tullut entinen vanhasuomalainen kansanedustaja Santeri Haapanen. Nämä tapaukset olivat tärkeämpiä oireiden osoittajina kuin välittömän kannatuksen lisäyksen takia, joskin myös välitön hyöty oli suuri.⁷³

Omalla tavallaan kiintoisa on Mikkelin läänin vaalipiiri, jossa maalaisliiton kannatus kaksissa ensimmäisissä vaaleissa nivoutui yhteen Talonpojan Lehden herättämän innostuksen kanssa. Puolueen toiminta vaalipiirissä lakkasi lehden kuoltua, kun sen paikalliset tukijat vetäytyivät politiikasta sulattelemaan lehden yhteydessä kär-

⁷² Salokangas 1975 s. 141–142; Matti Keto Kustaa Harjulle 14. 5. 1909. Harjun kokoelma.

⁷³ Juusela 1974 s. 71; Salokangas 1975 s. 142; Arter 1978 s. 70–71.

Taulukko 1. Maalaisliiton äänimäärä ja prosenttiosuus hyväksytyistä äänistä vaalipiireittäin vuosien 1907–1916 eduskuntavaaleissa. Lähde: SVT XXIX Vaalitulasto 1907–1916.

Vaalipiiri	1907		1908		1909	
Lapin	–	–	–	–	46	(2,5)
Oulun pohjoinen	4640	(22,4)	4381	(24,0)	5520	(27,4)
Oulun eteläinen	13569	(29,3)	12468	(31,2)	15248	(35,5)
Vaasan pohjoinen	1843 ¹	(4,3) ¹	1893	(4,6)	2689	(6,4)
Vaasan eteläinen	– ¹	– ¹	2877	(5,8)	4118	(8,0)
Vaasan itäinen	867 ¹	(1,9) ¹	2830	(6,9)	3667	(8,3)
Kuopion läntinen	5563	(11,6)	4177	(9,5)	4897	(9,6)
Kuopion itäinen	–	–	968	(3,0)	1138	(3,2)
Mikkelin	3360	(5,9)	2650	(5,2)	–	–
Viipurin itäinen	16727	(23,3)	15662 ²	(24,5) ²	15510	(22,1)
Viipurin läntinen	4637	(6,1)	3735	(5,4)	4110	(5,7)
Hämeen eteläinen	–	–	115	(0,2)	–	–
Koko maa	51242	(5,8)	51756	(6,4)	56943	(6,7)

¹ Vain SML:n äänet; Vaasan läänin eteläisessä vaalipiirissä EPNM ja nuorsuomalaiset saivat 4159 ääntä (7,8 %), mikä riitti Alkion valitukseksi tulemiseen.

² Sisältää myös vaaliliiton ulkopuolisen »edistysmielisen maalaisliiton» (Jaakkima) äänet.

³ Maalaisliitto vaaliliitossa kristillisen työväenliiton kanssa.

Taulukko 2. Maalaisliiton kansanedustajamäärä vaalipiireittäin vuosien 1907–1916 eduskuntavaaleissa. Lähde: SVT XXIX Vaalitulasto 1917 s. 42.

Vaalipiiri	1907	1908	1909	1910	1911	1913	1916
Oulun pohjoinen	–	1	1	2	2	2	2
Oulun eteläinen	4	4	5	5	5	5	5
Vaasan pohjoinen	–	–	–	1	1	1	1
Vaasan eteläinen	(1) ¹	–	1	1	1	1	1
Vaasan itäinen	–	–	1	1	1	1	1
Kuopion läntinen	1	1	1	1	1	1	2
Kuopion itäinen	–	–	–	–	–	1	1
Viipurin itäinen	4	3	4	5	5	5	5
Viipurin läntinen	–	–	–	1	–	1	1
Yhteensä	10	9	13	17	16	18	19

¹ Santeri Alkio valittiin EPNM:n ja nuorsuomalaisten listalta.

1910		1911		1913		1916	
122	(0,8)	18	(1,1)	32	(2,4)	—	—
5200	(31,4)	6161	(33,5)	5599	(34,8)	6485	(34,0)
14123	(36,8)	15058	(36,4)	13274	(36,8)	15047	(36,0)
3434	(8,6)	4175	(10,1)	3314	(9,2)	4161	(11,0)
3950	(8,2)	4270	(8,6)	4110	(9,6)	4699	(10,0)
3694	(9,5)	4149	(10,0)	4059	(11,3)	4810	(12,3)
4530	(10,0)	5531	(12,0)	5452	(12,1)	6752	(14,6)
1814	(6,2)	1356	(4,6)	2630	(9,6)	4087	(13,7)
688	(1,5)	1279	(2,7)	—	—	—	—
16916	(26,7)	17076	(26,4)	14186	(26,8)	17869	(30,7)
5797 ^a	(8,4) ^a	3812	(5,4)	4321	(7,1)	7698	(11,7)
—	—	—	—	—	—	—	—
60157	(7,6)	62885	(7,8)	56977	(7,8)	71608	(9,0)

simiään taloudellisia tappioita.⁷⁴ Piirin tapahtumat osoittivat olosuhteet sellaisiksi, että aika ei ollut kypsä maalaisliiton tulla.

Yli puolet kansanedustajistaan maalaisliitto sai autonomian ajalla Oulun eteläisestä ja Viipurin itäisestä vaalipiiristä. Vasta 1913 puolue sai läpi edustajan kaikista maan pohjoisista ja itäisistä vaalipiireistä lukuunottamatta Lappia, josta valittiin ylisummaan vain yksi kansanedustaja. Tällöin jäivät maalaisliittolaista edustusta vaille enää Uusimaa, Turun ja Porin läänin molemmat vaalipiirit, Hämeen läänin kummatkin vaalipiirit sekä Mikkelin läänin vaalipiiri. Maalaisliiton absoluuttisin luvuin mitattu vaalikannatus kasvoi muissa vaaleissa paitsi vuoden 1913, jolloin muutenkin saavutettiin äänestysosanoton pohjanoteeraus. Äänestysprosentti oli vain 51,1 %, mihin se oli vaali vaailta laskenut talven 1907 70,7 %:sta. Suhteellisesti ottaen maalaisliiton kannatus säilyi silloinkin ennallaan ja kansanedustajissa laskien nousi kahdella edustajalla.

Ensimmäisen kymmenen vuotensa aikana maalaisliitto vakiinnutti muiden puolueiden keskuudessa aluksi runsaastikin epäilyksiä herättäneen olemassaolonsa ja nousi uhkaamaan toisten suomenkielisten porvarillisten puolueiden, ensi sijassa suomalaisen puolueen, itseoi-keutettua asemaa talonpoikien edusmiehenä.

⁷⁴ Juusela 1969 s. 83, 89; Menneet vuodet 1919–1959 s. 28–30.

2.5. Yhteenveto: talonpoikaipuolue Suomen puoluekentässä

Maalaisliiton perustivat Pohjanmaan ja Karjalan talonpojat ajamaan omaa asiaansa, joksi he käsittivät »maaseudun» etujen puolustamisen »kaupunkilaisten» ja »kaupunkilaispuolueiden» valtaapyyteitä vastaan. Nämä vanhat puolueet olivat maalaisliittolaisessa katsannossa osoittautuneet kykenemättömiksi ja haluttomiksikin korjaamaan maaseudun epäkohtia, ja niin tarvittiin »maalaisten oma puolue».

Maalaisliittolaisuus nousi kyllä suomalaisuusliikkeen maaperästä, välittäjänä lähimmin nuorsuomalaisuus. Puolueen perustajissa aate ilmeni eräänlaisena perifeerin Suomen talonpoikaissuomalaisuutena, kuten Mylly on asian ilmaissut. Maalaisliittolaisuus erosi suomalaisuusliikkeen aiemmista versioista ennen muuta selvän agraarisen lähtökohdansa, yhteiskunnallisen radikalisminsa ja alhaaltapäinlähötöisyyteen liittyvän »herravihansa» puolesta. Maalaisliitosta päin tarkasteltuna näytti siltä, että vanhempi suomalaisuusliike oli jähmettynyt liian vanhoilliseksi ja kaupunkilaiseksi ja jäänyt maaseudun epäkoh- tien korjaamisessa puolitehen.⁷⁵

Suurlakko ja sitä seurannut äänioikeusuudistus loivat mahdollisuudet sosiaalisesti alempien kansankerrosten keskuudesta valtuutensa saavien massapuolueiden esiinmarsseille. Samalla tämä pakotti vanhat puolueet muuttamaan ohjelmiaan ja organisaatiotaan uusien vaatimusten mukaisiksi. Lisäksi suurlakon jälkeinen perustuslaillisuuden voimantunnon kausi auttoi uusien liikkeiden kanavoitumista tähän suuntaan, vaikka vanhoista puolueista juuri vanhasuomalaiset laativat yhteiskunnallisesti varsin radikaalin uuden ohjelman. Maalaisliitto muistutti demokraattisen kansanedustuslaitoksen olemassaoloon ja äänestäjäkunnan massoihin nojautuvana puolueena sosiaalidemokraattista puoluetta, johon sitä yhdisti myös se, että kummatkin olivat luokka- ja etupuolueita. Molemmat suomalaiset puolueet sekä ruotsalainen kansanpuolue taas olivat luonteeltaan enemmän aatteellisesti orientoituneita kaaderipuolueita huolimatta äänioikeusuudistuksen vaiheilla tehdystä ohjelmien uudistamisesta ja järjestökoneiston rakennusyrityksistä.⁷⁶

Se että maalaisliitto oli etu- ja luokkapuolue, koitui sen eduksi jo autonomian ajalla, kun talonpoikaisväestöä siirtyi ensin nuorsuomalaisen, sitten vanhasuomalaisenkin puolueen riveistä heidän asioitaan paremmin hoitamaan lupautuneen maalaisliiton taakse. Työntävänä tekijänä toimi mainittu suomalaisten puolueiden kaaderi- ja kaupunkilaisluonne. Maalaisliiton propagandassa taajaan esiintyneillä väitteillä

⁷⁵ Mylly 1978 s. 28.

⁷⁶ Mylly 1978 s. 30 ja 1980 s. 106–112: Suomalaisten puolueiden järjestökoneiston rakentamisesta ks. myös Salokangas 1979 s. 23–27.

kaupunkilais- ja virkamiespuolueista oli hyvät mahdollisuudet mennä perille.

Vanhasuomalaiset puolestaan liukuivat jatkuvaa alamäkeä. Koko maan äänimäärästä vanhasuomalaisten osuus putosi vuoden 1907 27,3 %:sta vuoden 1916 17,6 %:iin. Kansanedustajanpaikoissa tämä merkitsi romahdusta 59:stä 33:een. Nuorsuomalaisten kannatus väheni vain 1,2 prosenttiyksikköä, mutta oli välillä nousussakin. Laskun loivuus saattoi osaksi johtua siitä, että maalaisliiton alkuperäisestä kannattajakunnasta melkoinen osa tuli nuorsuomalaisista piireistä: he vain eivät ehtineet äänestää nuorsuomalaisia edes ensimmäisissä vaaleissa. Nuorsuomalaisten kansanedustajien määrä nousi tarkasteltavana aikana ensin 26:sta 29:ään, mutta vajosi sitten 23:een. Tietenkään kaikkea suomalaisten puolueiden tappiota ei sovi laskea maalaisliiton hyväksi; myös sosiaalidemokraattisen puolueen kannatus kasvoi niin suhteellisesti – 37,0 %:sta 47,3 %:iin – kuin absoluuttisesti.⁷⁷ Mahdollisten äänestäjien puoluevaihdosten lisäksi on pidettävä mielessä, että huomattava osa sekä maalaisliiton että sosialistien äänestäjistä oli sellaisia, jotka toisissa oloissa olisivat olleet fennomaanien kannattajia. Etupuolueiden olemassaolo vei kummaltakin suomalaiselta puolueelta sekä todellisia että potentiaalisia äänestäjiä.

Maalaisliitto sijoittui Suomen puoluekentässä alueellisesti Pohjois- ja Itä-Suomen ja sosiaalisesti talonpoikien poliittiseksi vaikutuskanavaksi. Maalaisliiton valtiopäiväesiintymisessä on Jyrki JUUSELA havainnut kolme puolueen ohjelmaankin sopivaa päälinjaa: 1) perustuslaillisuuden, 2) maalaisväestöä ja maaseutua koskevien asioiden esiintuomisen, sekä 3) virkamiesten ja byrokratian vastaisuuden. Maaseudun asioiden ajamisesta tuli merkittävä vedenjakaja maalaisliiton ja muiden puolueiden välille. Maalaisliiton linja oli sopiva puolueen kannattajakunnan laajentamismahdollisuuksia ajatellen, sillä se vetosi konkreettisiin taloudellissosiaalisiin tarpeisiin. Maalaisliiton toiminta vaikutti myös muiden puolueiden maalaistedustajien kantoihin; porvarilliset puolueet saattoivat hajota äänestyksissä, ja tämä osaltaan auttoi maalaisliiton kasvua.⁷⁸ Pelko siitä, että suomalaiset puolueet »menettävät myöskin omien puolueittensa sisällä maalaisten luokkaharrastuksia ajavalle edusmiesainekselle» oli havaittavissa myös äänestäjiä menettäneiden keskuudessa.⁷⁹

Maalaisliitto sijoittui ja pyrkin sosiaaliseen väliasemaan »herroja» edustavien suomalaisten puolueiden ja työväen kannattaman sosiaalidemokratian väliin. Myllyn mukaan maalaisliiton ideologian ytimen muodostivat maaseutua ja sen elämänmuotoa, talonpoikaisluokan

⁷⁷ SVT XXIX Vaalitulasto 1907–1916.

⁷⁸ Juuseia 1974 s. 180–181.

⁷⁹ Salokangas 1975 s. 154. Sitaatti on Martti Pihkalan pääkirjoituksesta Suomalaisen-lehdessä 17. 7. 1916.

erillisasemaa ja maatalouden erityisetuja korostavat asenteet. Puolue pyrki olemaan maaseutuväestölle riittävän radikaali vaihtoehto sosialismin ja kapitalismin välissä. Maalaisliittolaisissa teksteissä jaettiin ihmiset luokkiin kahdella tavalla: »herroihin» ja »tavalliseen kansaan» tai »kaupunkilaisiin» ja »maalaisiin». Vaikka puhuttiinkin tavallisesta kansasta ja maalaisista yleensä, maalaisliittolaisuus painotti termin sittenkin tarkoittamaan talonpoikaiskerrosta. Alapuolelle jäivät maaseudun tilattomat ja yläpuolelle kohosivat »herrat», säätyläistö. Kaupunkien työväestöä ei maalaisliitolle juuri ollut olemassa, sillä selittyi »kaupunkilaisten» ja »herrojen» samaistaminen.⁸⁰

Maalaisliitto pyrki siis toiselta puolen sijoittumaan sosialistien ja porvarien väliin ja toiselta puolen maaseudun, »leivänkasvattajien», etujen ajajaksi kaupunkipyyteitä vastaan. Puolue asettuikin sosiaaliin ja poliittiseen keskustaan ja sai kannatuksensa periferian itsenäiseltä talonpojalta. Maalaisliitto täytti sen aukon, jonka Suomen puoluekenttään oli jättänyt molempien suomalaisten puolueiden heraskaistuminen ja niiden epäonnistuminen tämän leiman ravistamisessa siinä tilanteessa, jossa kaikkien puolueiden piti ryhtyä hakemaan mandaattia toimilleen suoraan äänestäjien massoilta. Laajentumistilaa maalaisliitolla oli lähinnä vanha- ja nuorsuomalaisten maanviljelijöiden, mutta myös sosialistivoittoisenakin poliittisesti kirjavan torpparikunnan suuntaan. Sosiaalisen radikalismin sekä perinne- ja kulttuurikonservatismiin yhdistelmä avasi mahdollisuuksia kumpaankin suuntaan.

⁸⁰ Mylly 1978 s. 34–35.

3. Puoluesuuntalehdistöä: maalaisväestön äänenkannattajista maalaisliittolaisiksi puoluelehdiksi

Fennomanian jakaantuessa 1880- ja 1890-luvulla vanha- ja nuor-suomalaisuudeksi oli suunnilla mahdollisuus saada sanomalehti puolelleen joko siten, että vanha fennomaanilehti ryhtyi tukemaan jompaa kumpaa niistä tai siten, että perustettiin uusi lehti. Sama tilanne vallitsi maalaispuolueen syntyvaiheessa: oli joko puolueen kannattajien voimin perustettava kokonaan uusia lehtiä tai sitten saatava puolelleen sellaisia olemassaolevia sanomalehtiä, joiden suunnan määräävät tahot suhtautuivat myötämielisesti maalaispuoluehankkeeseen. Jälkimmäisen tyyppisiä, ennen maalaisliiton syntyä perustettuja lehtiä ja lehtihankkeita esiintyi puolueen vaiheilla ennen kuin oikein tiedettiin millainen maalaisliitosta tulisi, jos siitä mitään tulisi. Maalaisliiton perustajiin kuuluneiden henkilöiden aloittamat lehdet siirtyivät puolueen äänenkannattajiksi, muutamat nuorsuomalaiset lehdet osoittivat myötämieltä niin kauan kuin maalaispuolueen linja oli riittävän lähellä, ja yksi ura johti lehdistössäkkin Gebhardin maalaisohjelmasta. Perustavanlaatuinen taustakysymys koski suuntaa, jonka mahdollisesti perustettava maalaispuolue ottaisi suhteessa vanhoihin puolueihin. Se ratkaisi paljon myös lehdistökysymyksissä.

3.1. Hannes Gebhardin toteutumaton lehtihanke

Osuustoimintamies Hannes Gebhard, poliittiselta kannaltaan vanhasuomalainen, siirtyi kevättalvella 1906 sivuun siltä maalaisten järjestäytymisen linjalta, joka johti heidän hankkeittensa politisoitumiseen vanhojen puolueiden ulkopuolelle ja sitä tietä maalaisliiton perustamiseen. Sen sijaan hän jatkoi Lapualla helmikuussa julkistamansa maalaisohjelman osien toteuttamista maalaisten yhteistoiminnan merkeissä muilla tahoilla. Yksi tällainen jäljelle jäänyt hanke oli yritys perustaa maalaisille tarkoitettu sanomalehti, jollaista hän oli maalaisohjelmassaankin edellyttänyt. Käytännössä lehteä todennäköisesti puuhattiin Pellervo-Seuraa lähellä olleissa piireissä, joskaan hanke ei koskaan liene ehtinyt viralliseksi saakka. Mukana puuhassa

oli niin vanha- kuin nuorsuomalaisia, enemmän kuitenkin vanhasuomalaisia.¹

Maalaispuolueen perustamisen rintamalinjat alkoivat hahmottua helmikuussa, Lapuan kokouksen ja Gebhardin Helsingissä järjestämän jälkeen. Kun maalaispuolue Gebhardin tarkoittamassa muodossa näytti raukeavan niin vanha- kuin nuorsuomalaisten johtavien piirien vastustukseen, oli Gebhardilla maaliskuussa jäljellä enää lehtihanke ohjelman edes osittaiseksi toteuttamiseksi.

Gebhard pyysi lehden toimittajaksi ensin maisteri Niilo Liakkaa, joka tuolloin vaikutti Torniossa kansanopiston johtajana. Tämä oli suostuvainen ja innostunutkin ja lupautui mieluusti keskustelemaan asiasta lähemmin. Gebhard oli suunnitellut lehden aloittamista heinäkuussa 1906, mutta Liakka olisi ollut vapaa vasta syyskuussa, mikä vaikeutti tilannetta. Poliittisessa suhteessa ei miesten välillä ilmennyt hankaluuksia. Lehteä suunniteltiin samoille lukijapiireille kuin samasta muutoksen ilmapiiristä noussutta ja juuri näyteneronsa julkaisutta Talonpojan Lehteä, josta Liakan mielestä ei kuitenkaan ollut tulossa vaarallista kilpailijaa. Talonpojan Lehti »tuntuu olevan nuorten henkeä ja tokkopa he kaipaavat yleisemmin tällaista äänenkannattajaa», Liakka arveli.² Liakan pohdinnan takana on täytynyt olla arvion, että radikaalia nuorsuomalaisten maalaisvasemmistoa edustanut Talonpojan Lehti ei saisi nuorsuomalaisten oikeiston hyväksymistä, kun taas vanhasuomalaisten hän ehkä katsoi sinänsä jo tukeutuvan maaseudun talonpoikaan riittävässä määrin, jotta heidän lehtensäkin saisi kannatusta. Liakka kuitenkin luopui toimittajuudesta, ja seuraavaksi Gebhard ryhtyi kosiskelemaan Väinö Borgia (hän muutti samana keväänä nimensä Kivilinnaksi), joka samaan aikaan oli työllistetty Keski-Pohjanmaan maalaisliittoyhdistysten perustamisessa.

Borgin tulo toimittajaehdokkaaksi ajoittui yhteen ns. Oulaisten kokouksen kanssa, joka oli etupäässä Borgin masinoima yritys perustaa »pienviljelijäin liitto» talonpoikien ammatilliseksi yhteiselimeksi.³ Borg epäili Gebhardille toisenmielisten keskuudessa puoluemiehenä hankkimansa huonon maineen⁴ saattavan häiritä lehden osuushankintaa. Hän arveli, että rahojen keruu saattaisi onnistua paremmin, jos toimittajan nimeä ei olisi tiedossa. Toiselta puolen salaperäisyys voisi myöhemmin herättää närkästystä kun asia paljastuisi. Borg antoi Helsingissä toimiville hankkeen taustamiehille muutoin vapaat kädet, mutta tähdensi, että liian salakähmäisyyden välttämiseksi toimitus piti ilmoittaa ainakin näytenerossa. Salailu

¹ Ks. Gebhard 1906 s. 39–43; Kittilä 1956 s. 26, 33–34; Alanen 1964 s. 306; Joutsenlahti 1966 s. 98; Salokangas käsik. (1978).

² Liakka Gebhardille 27. 3. 1906. HG V: 7.

³ Kittilä 1956 s. 32; Alanen 1964 s. 392–393; Joutsenlahti 1966 s. 87–88.

⁴ Tästä myös Juho Kaskinen Gebhardille 20. 4. 1906. HG V: 6.

aiheuttaisi vain siihen mennessä saavutetun hyödyn menettämisen.⁵ Myös osuuk-sien kerääjien oli syytä antaa vaadittaessa tiedot toimik-tuksesta, ja muutenkin olisi otettava huomioon se, että esimerkiksi Helsingin Sanomat varmasti julkaisisi mitä vain hankkeesta tietoonsa saisi. Borgista oli parempi ehtiä (nuorsuomalais-ten) edelle ja kertoa itse vapaaehtoisesti. Päällimmäisenä huolena hänellä oli kuitenkin Oulaisten maalaisliittokokous, jonne hän pelkäsi perustuslaillisten tulevan vastustamaan puuhaa, jonka kannatuksesta vanhasuomalais-tenkaan keskuudessa hän ei ollut vakuuttunut. Nuorsuomalais-ten läsnäolo aiheuttaisi vaaran, että puolueiden väliset vanhat kaunat palautuisivat mieliin. Borg pyysi Gebhardia kaavailun »pienviljelijäin liiton» puheenjohtajaksi, liiton jonka piti »alkaa varman joukon keskuudessa, mutta sanoa heti rehellisesti, että tahdotaan kaikki mukaan».⁶

Niin Gebhardin kuin Borginkin puolelta hankkeeseen näyttää sekoittuneen halua saada talonpojat varmistetuiksi vanhasuomalaisen yhteisen lipun alle tai ainakin estetyksi heitä seuraamasta vastustajia, nuorsuomalaisia. Toisena ainesosana oli ylisummaan maalaisten yhdistäminen, joka vanhasuomalaisessa katsannossa saattoi tapahtua ainoastaan tavalla tai toisella suomalaisuusliikkeen aatemaailman pohjalta. Kumpikin oli oman puolueensa reformisteja.

Ennen kuin saattoi päättää ottaisiko vastaan tarjotun päätoimittajan paikan Borg halusi saada selvän vastauksen pariin kysymysryhmään: »1) Saako lehti esiintyä itsenäisenä omaa aatettaan ja määrättyä yhteiskunnallista ohjelmaansa ajavana vai onko se suomalaisen puo- lueen lehti ja siis esim. puoluekokousten päätöksistä riippuvainen?»

»2) Mille kannalle on lehden asetettava pienviljelijäin yhteenliitty- misyrityksien suhteen – kuten esim. nyt Pohjanmaalla – joiden tarkoituksena on muodostaa puolueista riippumattomia yhdistyksiä yhteiskunnallisten kysymyksien ajamista varten pienviljelijäin kannal- ta? Täytyykö sen niitä vastustaa vai saako se niitä kannattaa?» Gebhard oli maininnut omassa kirjeessään, että monet liittyisivät lehtipuuhaan siksi, että lehti ei tulisi sekaantumaan vielä seuraaviin eduskuntavaaleihin. Borg puolestaan kyseli kenelle sellainen lupaus oli annettu, »kagaaleilleko vai meidän miehille». Hän ennusti, että jos Oulaisissa perustetaan paikallinenkin liitto, mikään ei saa sitä pysy- mään erillään vaaleista.⁷ Edelleen oli kysymys siitä, keiden taakse talonpojat ohjautuisivat äänioikeusudistuksen toteuduttua.

Gebhardin vastaukset Borgin kysymyksiin olivat sellaiset, että tämä luopui koko lehtihankkeesta.⁸ Siihen mennessä oli nuorsuomalais-

⁵ Borg Gebhardille 23. 4. 1906. HG V: 6.

⁶ Borg Gebhardille 24. 4. 1906. HG V: 6.

⁷ Borg Gebhardille 29. 4. 1906. HG V: 6.

⁸ Borg Gebhardille 4. 5. 1906. HG V: 6.

sakin piireissä alettu epäillä yrityksen luonnetta, ts. tulla siihen tulokseen, että voitiin olla astumassa vanhasuomalaisen rekeen.

Lokalahtelainen maanviljelijä ja Turun ja Porin läänin eteläisen vaalipiirin tuleva nuorsuomalainen kansanedustaja Juho Kaskinen kävi kevään mittaan Gebhardin kanssa kirjeenvaihtoa lehden tiimoilta. Aluksi Kaskinen oli hyvinkin myötämielinen: »kaikki ajattelevat ihmiset, jotka jossakin määrin käsittävät meidän nykyistä aseamaamme, pitävät varsin tarpeellisena sitä asiaa että olisi saatava äänenkannattajia yhteistoimintaa ja yleensä maahenken kasvattamista varten». Kuitenkin hän oli hyvin selvillä, että puolueiden lähentymisen tiellä oli vaikeuksia. Perustuslailliset pelkäsivät lehdestä tulevan vanhasuomalaisen, eivätkä nämäkään olleet varmoja johtavasta asemastaan. Kaskisen mielestä asiaa piti pohtia »johtavissa piireissä» ennen kuin itse toteuttamiseen ryhdyttäisiin. Lisäksi hän kehotti odottamaan viimeisten säätyvaltiopäivien päättymistä ennenkuin osuustoimintaväki ryhtyisi työhön, sillä valtiopäivien aikaan aloittaminen herättäisi puoluepiireissä pahaa verta, Kaskinen arveli.⁹

Kaskinen ei myöskään ollut tyytyväinen Gebhardin lehdelle suunnitteleman hallintoneuvoston kokoonpanoon. Hänestä jäsenten piti harrastaa taloudellisia kysymyksiä, mutta valtiopäivämiehiä heidän ei välttämättä tarvinnut olla. Gebhardin ehdottaman varsinaissuomalaisen sijaan Kaskinen esitti perniöläistä K. F. Kaarlosta, joka myöhemmin esiintyi maalaisliiton riveissä¹⁰. Kaskinen oli edelleen sitä mieltä, että lehti oli tarpeellinen. Sen oli välttämättä ilmestytävä kuusi kertaa viikossa, sillä sen piti ryhtymän vaikuttamaan »suremman kansanjoukon keskuudessa kuin mikään porvarillinen lehti tässä maassa». Gebhardin lehdelle kaavaileman ohjelman Kaskinen ilmoitti hyväksyvänsä.¹¹ Vaikeudet tulivatkin vasta lehden taustapiirien voimasuhteita määriteltäessä: äänioikeuden laajentuessa ja maalaisväestön muodostaessa äänestäjien valtaosan oli puolueille elintärkeää kenen ehdoilla maalaiset koottaisiin yhteen.

Huhtikuun 20. päivänä Kaskinen jo kirjoitti, että ei voinutkaan hankkeeseen liittyä, koska oli tullut siihen tulokseen, että hänen edustamansa mielipide, nuorsuomalaisuus, tulisi liian niukasti edustetuksi Gebhardin suunnitelman mukaan koottavassa hallintoneuvostossa. Myös Borgin mahdollinen tulo päätoimittajaksi ajattelutti häntä. Kaskinen oli usean henkilön lausuntojen perusteella päätellyt, että Borg oli liian »kiihkoisa» ollakseen sopiva päätoimittaja maalaislehteen, joka »suurimmaksi osaksi perustaa itsensä osuustoiminnalliselle pohjalle». Kaskinen ilmoitti nyt, että lehden taustahenkilöistä vain Gebhard oli sellainen, johon hän saattoi täysin luottaa. Tältä

⁹ Kaskinen Gebhardille 12. 4. 1906. HG V: 6.

¹⁰ Ks. Punnonen 1978 a s. 12, 14, 110.

¹¹ Kaskinen Gebhardille 13. 4. 1906. HG V: 6.

pohjalta ei Kaskisen mielestä voinut syntyä lehteä, jonka myötä »kaikki Suomalaiset olisivat voineet yhtyä ajamaan yhteistä asiaamme ja että siitä ei tule mitään kiihottaja lehteä».¹²

Toukokuun aikana lehtihankkeesta luovuttiin ainakin toistaiseksi, kuten Gebhard Kaskiselle tiedotti. Yhä edelleen kumpikin piti silti lehteä tarpeellisena, mutta Kaskinen arveli taaskin ettei puolueiden välistä sovintoa voinut saada aikaan niin kauan kuin valtiopäivät olivat koolla.¹³ Itse asiassa Gebhard joutui odottamaan kymmenen vuotta ennen kuin sai aikaan maalaisille tarkoitetun lehden, joka ei ollut varsinaisesti minkään puolueen talutuksessa, vaan porvarillisten maalaispiirien yhteinen yritys. Vuonna 1916 perustettu viikkolehti Maaseudun Tulevaisuus puolestaan sai hämmentyneen vastaanoton lähinnä maalaisliittolaisella taholla, jossa monet näkivät lehden yrityksenä kalastaa puolueen omilla apajilla.¹⁴

Hannes Gebhardin ohjaama yritys perustaa maalaisille tarkoitettu sanomalehti keväällä 1906 liittyi maalaispuolueen synty tapahtumiin ja niissä Gebhardin maalaisohjelman toteuttamiseen ja vanhasuomalaisen aktiivisuuden talonpoikaiston suunnalla. Osaksi oli kysymys suomalaisten puolueiden yhteistyön luomisesta, mutta tätä vaikeutti kummankin osapuolen pelko joutumisesta toisen hallintaan. Gebhardin yhteydet maalaisliittolaisuudeksi sittemmin muotoutuneeseen suuntaan katkesivat siihen, että sen kannattajat pyrkivät täyteen itsenäisyyteen vanhoista puolueista ja olivat sitä paitsi perustuslaillista lähtöä. Ensisijainen tapahtumasarja oli murroksessa olevan puoluekentän paikalleen asettuminen; lehtihankkeet olivat vain osa tätä prosessia.

Jos katsotaan maalaisliittolaiseksi vain se, mikä suorassa linjassa johti maalaisliiton muotoutumiseen sellaiseksi kuin se muotoutui (tai vielä suppeammin vain SML:sta lähtöisin oleva), Gebhardin lehtihanke ei ollut maalaisliittolainen. Se oli kuitenkin samalla tavalla maalaisliiton kanssa yhdensuuntainen – joskin eri raiteella kulkeva – kuin vanhasuomalaiset maalaisliitot. Gebhardin lehdestä oltiin tekemässä kilpailijaa maalaispuolueen kannattajaksi tällaisen tultua perustetuksi ryhtyvälle Talonpojan Lehdelle, jonka pohjana vanhoissa puolueissa oli nuorsuomalainen perustuslaillisuus. Gebhardin lehteä oltiin kuitenkin perustamassa ajamaan samoja asioita kuin maalaispuolue, ja tapahtumasarja on sen vuoksi yksi osa maalaispuolueen syntyprosessista. Vasta lopputuloksesta lähtien se on mahdollista rajata maalaisliiton synnyn ulkopuolelle, ja silloinkin näkökulma on melko kapea.

¹² Kaskinen Gebhardille 20. 4. 1906. HG V: 6.

¹³ Kaskinen Gebhardille 28. 5. 1906. HG V: 6.

¹⁴ Tästä enemmän Salokangas käsik. (1978).

3.2. Pekka Anttosen Talonpojan Lehti

Talonpojan Lehden näyttenumero ilmestyi maaliskuun 17. päivänä 1906 Helsingissä, ja kesäkuun 5. päivästä lähtien lehti alkoi ilmestyä säännöllisesti kolme kertaa viikossa. Vuoden 1907 ensipuoliskon se ilmestyi jopa kuudesti viikossa. Lehden rahoituksesta huolehti aluksi lehden perustaja, maanviljelijä Pekka Anttonen Viipurin pitäjistä. Päätoimittajana oli koko ajan maisteri Vihtori Alava.¹⁵

Talonpojan Lehteä ei perustettu minkään puolueen äänenkannattajaksi, mutta lehti jätti auki mahdollisuuden, että joskus syntyisi kannatuskelpoinen puolue. SML:n Oulun kokouksessa Talonpojan Lehteä ei huolitettu puolueen äänenkannattajaksi, mutta lokakuussa Seinäjoella sille jo suotiin äänenkannattajan arvo, joka myöhemmin syksyllä korotettiin pää-äänenkannattajuudeksi.

Lehtiyrityksen talous oli kehno, ja kun Talonpojan Lehti vuoden 1907 alusta tarjottiin lukijoille kuusi kertaa viikossa, taloudelliset rasitukset kasvoivat entisestään. Anttonen kuoli talvella 1907 ennen kuin maalaisliittolaisten lehden tueksi perustama osuuskunta oli ehtinyt saada viranomaisten vahvistusta olemassaololleen. Sen osuuksia merkittiin ja maksettiin niukasti, ja kesäkuussa 1907 lehti oli taas muutettava kolmipäiväiseksi. Talonpojan Lehden olemassaolon loppuaika oli romahduksen viivyttämistä; viimeinen numero ilmestyi 31. päivänä lokakuuta 1907. Sen tilalla alkoi jo seuraavan tammikuun alussa ilmestyä toinen lehti, Maalainen, jonka taustavoimat olivat osittain samat kuin Talonpojan Lehden, joskaan eivät olennaisimmalta osin.

3.2.1. Puolueeton maalaiskansan äänenkannattaja

Pekka Anttosen lausunto siitä, miksi hän ryhtyi sanomalehteä perustamaan, nousee suoraan maalaisliiton syntyyn johtaneesta ongelmakentästä. Lokakuussa 1906 Anttonen muisteli Talonpojan Lehden syntytaustaa tuonnempana useasti esiin tulevalle Antti Juutilaiselle: Pekka Anttonen oli tullut valituksi viimeisille säätyvaltiopäiville edustamaan talonpoikaissäädystä Rannan tuomiokuntaa Karjalan kannaksella Viipurin ympäristössä. Valtiopäivien aikana – niin hän kertoi – hän oli havainnut silloiset puolueet kelvottomiksi ja hänessä oli herännyt tarve »luonnollisten puolueiden ylösnostamiseen». Anttonen oli kutsunut muutaman kerran kokoon vapaamieliseksi katsomiin talonpoikaissäädyn edustajia sanomalehteä perustamaan, mutta ei ollut päässyt puusta pitkään. Hänen neuvottelukumppaninsa olivat edellyttäneet, että perustettavasta lehdestä olisi tullut jonkin olemassa olevan puolueen äänenkannattaja, mitä Anttonen itse ei ollut sallinut.

¹⁵ Routavaara (1936 s. 55–56) esittää lyhyesti lehden vaiheet.

Kun laajempaa rintamaa ei ollut syntynyt, oli Anttonen kertomansa mukaan päättänyt ryhtyä kustantamaan itse lehteä omilla varoillaan. Päätöksen lehden julkaisemisesta hän oli tehnyt yhdessä Vihtori Alavan kanssa.¹⁶

Talonpojan Lehden näytenuumerossa Anttonen ilmoitti perustamisajatuksen vielä viimeisiä säätyvaltiopäiviä varhaisemmaksi. Hyvät aikomukset vain olivat jääneet, kun »ajat olivat sanomalehdistölle niin epävakaiset».¹⁷ Tällä Anttonen ilmeisesti viittasi sortokauden lehdistösensuuriin ja sen ylitsekäymisten aiheuttamiin lakkautuksiin. Anttonen yhteyksistä Gebhardin hankkeisiin ei ole lähdenäyttöä, mutta koska hän oleskeli Helsingissä talvella 1906, on selvää että hän oli tietoinen tämän puuhista. Jos Anttonen oli mukana Gebhardin helmikuussa valtiopäivämiehille järjestämässä tilaisuudessa, niin ainakin sen jälkeen Anttonen erkani Gebhardin linjalta, sillä Talonpojan Lehden näytenuumero ilmestyi niin pian. Yhteistä on kuitenkin se, että niin Anttonen kuin Gebhardin hankkeet koettivat vastata samoihin tarpeisiin. Vanhasuomalainen Wiipuri-lehti oli oikeassa kirjoittaessaan¹⁸, että Talonpojan Lehden takana olevat vieroksuivat Gebhardin hanketta vanhasuomalaisuuden pelosta, vaikka tämän maalaisohjelman muutoin hyväksyivätkin.

Talonpojan Lehden ensimmäiset ohjelmakirjoitukset antavat selvän kuvan lehden esimaalaisliittolaisesta luonteesta. Näytenuumeron pääkirjoituksessa¹⁹ muistutettiin mieliin, että vaikka kansan suuri enemmistö viljeli maata, tällä väestöllä ei ollut varsinaisesti sitä edustavaa lehteä, jollei joitakin nimeltä mainitsematta jätettyjä paikallisia pikkulehtiä ja maatalouden ammattilehtiä otettu lukuun. Kaupunkien valtalehdet taas olivat kiinnittäneet liikaa huomiota valtiollisiin asioihin ja jättäneet maata viljelevälle väestölle tärkeät käytännön elämän kysymykset syrjään. Anttonen mielestä sanomalehdet olivat vain vetäneet maaseudunkin mukaan puolueriitoihin.

Talonpojan Lehden ei tähän herrojen riitaan pitänyt osallistua, vaan »tämän lehden kanta tulee olemaan itsenäinen, nykyisistä puoluelehdistä riippumaton». Lehden piti sisältää kirjoituksia kaikilta yhteiskuntaelämän aloilta, varsinkin mikäli ne koskisivat talonpoikaisen kansan elämää. Lehden tuli kannattaa »nykyajan vaatimia uudistuksia heikommassa asemassa olevien kansanluokkien hyväksi» ja herättää mieltymystä oppiin ja valistukseen. Yhtenä päämääränä oli itsenäisesti ajattelevan nuorison kasvattaminen. Erityiseksi huolenpitonsa kohteeksi lehti nosti kuitenkin käytännön maatalouden, mutta kauppaa ja

¹⁶ Maalainen 12. 2. 1908. Muistosanoja. A. J.; Samaa kirjettä Juutilainen siteerasi Maakansassa 28. 10. 1916. Maalaisliitto 10-vuotias. I. A. J.; Myös Alava (TL 9. 2. 1907. Sortunut työtoveri. pk.) väitti tehneensä aloitteen itse.

¹⁷ TL 17. 3. 1906. Katsauksia.

¹⁸ Wiipuri 25. 3. 1906. Poskeisen pakinoita.

¹⁹ TL 17. 3. 1906. Lukijalle. pk.

teollisuuttakin luvattiin seurata sikäli kuin se maataloutta kosketti. Käytännön maatalousvalistuksen tarjoamisen ohella lehti lupasi kajo- ta valtiollisiin kysymyksiin. Tämä seurasi jo siitä, että »maalaiskan- samme tästä lähin enemmistöisyytensä takia on huomattavammassa määrässä ottava osaa eduskunnan töihin». Poliittista kantaansa lehti ei tarkasti määritellyt, tyytyi vain viittaamaan ohjelmakirjoitukseensa kokonaisuutena. Tällainen viittaus tarkoitti, että lehden taustapiiri ei aikonut asettaa julkaisuaan kummankaan suomalaisen puolueen kan- nalle, vaan pikemminkin niiden väliin talonpoikia yhdistäväksi ja eheyttäväksi tekijäksi.

Talonpojan Lehden ensimmäisen varsinaisen numeron pääkirjoi- tuksessa korostettiin vielä, että maan pääelinkeino ei ollut likimain- kaan siinä arvossa joka sille kuului. Siitä syystä maalaiskansa oli herätettävä ymmärtämään työnsä arvo ja tehtävänsä maan talouselä- män kohottamisessa. Lehden oma tehtävä oli kaksitahoinen: toisaalta maanviljelijäin ammattitaidon kohottaminen, toisaalta heidän arvos- tuksensa ylläpitäminen ulospäin. »Kaikissa kansan kerroksissa on saatava se käsitys vakaantumaan, että maakansan työ on tämän maan taloudellisen elämän perusta ja turva».²⁰

Ilmestymisensä aluksi lehti täsmensi poliittista asemaansa siitä mihin näytenumero sen oli jättänyt. Se määritteli itsensä maalaiskan- san äänenkannattajaksi ja kertasi lupauksensa tukea maataloutta, edistää osuustoimintaa, harrastaa valistusta ja edistysrientoja kaikissa yhteiskuntakerroksissa, kannattaa raittiusasiaa ja niin edelleen. Poliit- tisessa suhteessa se lupasi toimia itsenäisesti, »ryhtymättä puoluerii- toihin, elleivät erityiset asianhaarat, lehden ajaessa varsinaisia aattei- taan, sellaiseen vaadi».²¹ Käsitys lehden välittävästä tehtävästä näkyi myös Antti Juutilaisen kirjoituksessa kesällä 1906. Hän kiitti, miten kaunista oli aikana, jolloin puoluekiihko oli huipussaan, että lehti lupasi olla puoluepyyteiden yläpuolella ja näki lehden maalaiskansan valveutumisen ja heräämisen avuliaana aseena, joka »selvällä ja sivutarkoituksista vapaalla hengellä» kertoisi talonpojille tärkeistä asioista.²²

Puolueriitoihin ryhtymään oikeuttavia asianhaaroja lehden piiri löysi pian. Jo Juutilainen oli mainitussa kirjoituksessaan aprikoinut talonpoikaipuolueen mahdollisuutta, mutta yksiselitteisen selvästi sanoi asian Pekka Anttonen: »Niin kauan kuin emme ryhmyt- ymme itsenäiseksi maalaispuolueeksi, on meidän mahdoton saada asioitam- me niin järjestetyiksi, että saisimme oikeutetut vaatimuksemme perille ajetuksi, jota vastoin puolueena maalaisväestölle avautuu ti- laisuus saada suhteelliset oikeudet.» Anttonen näki uuden demo-

²⁰ TL 5. 6. 1906. Maamiehet! pk.

²¹ TL 5. 6. 1906. ohjelma

²² TL 12. 7. 1906. Yleisöltä. Talonpojan Lehti! A. J.

kraattisen eduskunnan vaalittavan pakottavan puolue toimintaan jos mieli saada äänensä kuuluville. Perustettavan järjestön tuli olla puhdas vanhojen puolueiden vaikutuksesta ja sen tuli lähteä suoraan maalaisväestön keskuudesta.²³

Vanhoihin puolueisiin sitoutumattomalla tavalla »puolueeton» maalaislehti syntyi yksityisen talonpojan aloitteesta ja hänen rahoillaan. Talonpojan etuja ajamaan perustetun lehden syntyedellytykset olivat kuitenkin kauempana kuin Pekka Anttonen viimeisillä säätyvaltiopäivillä kypsyneissä ajatuksissa. Jotta Anttonen olisi voinut nähdä talonpoikien äänenkannattajan tarpeen niin kipeänä, että olisi melkein yksin ryhtynyt sitä perustamaan, hänellä oli täytynyt olla usko siihen, että olosuhteet ja edellytykset lehden olemassaololle vallitsivat. Tarvittiin epäkohtia joita korjata ja tarvittiin tunto vanhojen puolueiden kyvyttömyydestä siihen. Lisäksi oli välttämätöntä uskoa lehden menestykseen. Tähän Anttosta oli todennäköisesti johdattanut myös Gebhardin samanaikainen ja -suuntainen hanke. Vanhasuomalaisella taholla Talonpojan Lehti pyrittiinkin selittämään Gebhardin maalaisohjelman inspiroimaksi²⁴. Maalaisten lähes yhtäaikainen eri tahoilla maata suurlakon ja eduskuntauudistuksen vaiheilla tapahtunut aktivoituminen tavalla, joka näytti spontaanilta liikehdinnältä, osoitti suotuisan tilanteen laukaisseen pitkän ajan kuluessa kehittyneen tarpeen toiminnaksi. Vaikka Gebhardin toiminnan rohkaiseva vaikutus olikin todennäköinen, niin silti Talonpojan Lehden perustaminen oli ensisijaisesti kokonaan uuden osavastauksen etsimistä siihen ongelmistoon, johon kokonaisvastauksen pyrki antamaan itsenäinen talonpoikaispuolue.

3.2.2. Yksityisestä maalaislehdestä maalaisliittolaisten osuuskunnaksi

Suomen maalaisväestön liiton perustamista valmistelleessa kokouksessa Oulussa 18.–19. syyskuuta 1906 keskusteltiin myös lehti-asioista. Otto Karhin aloitteesta tarkasteltiin oman äänenkannattajan perustamisen tarpeellisuutta ja pidettiin sitä välttämättömänä. Sano-malehti-asiasta keskusteltaessa oli paikalla myös Talonpojan Lehden maataloustoimittaja, agronomi F. E. Kariniemi, mukanaan nippu lehtiä. Toimittajan vetoamukset ottaa lehti puolueen äänenkannattajaksi eivät saaneet myötämieltä; ulkopuolisten neuvoja ei tarvittu. Karhin mielestä Talonpojan Lehti voitiin kyllä hyväksyä puolueen taakse siinä tapauksessa, että koko maata käsittävä »maalaisten liitto» saataisiin perustetuksi, mutta tämän näyttäisi vasta tulevaisuus.

²³ TL 21. 7. 1906. Tarvitseeko maalaisväestö oman puolueensa; Kirjoittajan identifiointi TL 9. 2. 1907. Sortunut työtoveri. pk.

²⁴ Näin esim. Wiipuri 25. 3. 1906. Poskeisen pakinoita.

Muuten oli tärkeämpää saada Oulun lääniin oma lehti.²⁵ Kokouksessa Talonpojan Lehteä vastustaneiden kannan taustalla oli pelko ja epäluulo kaikkea sellaista kohtaan, joka tuli etelästä. Lehteä pelättiin Helsingin herrojen metkuksi, ja herroiksi käsitettyjähän ei saanut kokouksessa vallinneiden mielialojen mukaan olla maalaispuoluetta lähelläkään.

Talonpojan Lehden lähinnä karjalaisista koostunut piiri ei ymmärtänyt pohjalaisten epäluuloisuutta, vaan halusi sitkeästi päästä lehti-neen maalaisliiton virallisesti tunnustamaksi. Pekka Anttonen komentoi lehtensä ja maalaispuolueen samantavoitteisuutta heti saatuaan kielteisen päätöksen tietoonsa. Hänestä puolue ja Talonpojan Lehti olivat »saman hengen lapsia». Vaikka pohjalaiset eivät olleet uskaltaneetkaan ottaa Helsingissä ilmestyvää lehteä äänenkannattajakseen, pääasia oli, että »tämän lehden alkuunpanema aate voittaa sijaa maassamme». Liialliseksi lyhytnäköisyydeksi Anttonen luonnehti lehtensä hylkäämistä pelkästään sen ilmestymispaikan perusteella ja kutsui SML:n tulevaa lehteä ajamaan yhdessä yhteistä aatetta.²⁶

Anttosta kiivaampi oli myöhemminkin suorasanaisiksi osoittautuva Antti Juutilainen. Hänestä oululaisten Talonpojan Lehteä koskenut päätös oli »heräävän hengen ponnahduksia syrjään kultaiselta keskitieltä tai on se joukkoitsekkyyttä». Juutilainen polemisoi Ouluun perustettavan lehden pää-äänenkannattajuutta vastaan sillä perusteella, että maalaistenkin puolueen keskipisteenä oli hänestä oleva Helsinki eikä Oulu, Helsingissä kun oli maan henkinen keskus ja se oli pääkaupunki. Hänen mielestään oululainen päälehti ei soveltunut ollenkaan. Se olisi »vain yhden nurkkakunnan sanantuoja ja riippuvainen kuulopuheista, kun sitä vastoin Talonpojan Lehti syntyy maamme pääkaupungissa ja sen toimitus elää asioitten ja ajanvirtaus-ten alkupaikassa». SML:n yleisille vaatimuksille Juutilainen kyllä antoi tukea ja vaati omaa ohjelmaa ja omia lehtiä maalaisille. »Porvarien talutukseen» ei enää ollut taivuttava, ja sanomalehti oli tärkeä ase puolueiden välisessä taistelussa.²⁷

SML:n Seinäjoen kokoukseen 26. ja 27. päivinä lokakuuta mennessä Talonpojan Lehden henki ja taustahenkilöt olivat jo käyneet puolueen perustajille tutummiksi. Sitä paitsi Seinäjoelle matkusti valikoituneempi joukko maalaisliittolaisia kuin Oulussa oli ollut koolla. Kokousten välillä koettiin lehti esitellä itseään aseena, jolla »runsain kylvö kylvetään» ja suositella ottamistaan puolueen pää-äänenkannattajaksi. Antti Juutilaisen mukaan tähän antoi etuoikeuden se, että

²⁵ Oulun läänin maalaisväestön kokous Oulussa 18.–19. 9. 1906. KMA Mf 5; Karjala 25. 9. 1906. Oulun maalaispäivät.

²⁶ TL 29. 9. 1906. Silmäyksiä maailman menoon. Korven Paavo; Anttosen käyttämän alakertanimimerkin identifiointi TL 9. 2. 1907. Sortunut työtoveri. pk.

²⁷ TL 13. 10. 1906. Vai herrain lehti. A. J.

Talonpojan Lehti oli varhaisin maalaisliittolaisten aatteiden esittäjä.²⁸ Päälehden titteliä sille ei kuitenkaan annettu, tavallisen äänenkannattajan kyllä.

Päätös lehden hyväksymisestä puolueen riveihin aiheutti puolueelle velvollisuuden toimia lehden olemassaolon hyväksi. SML:n väliaikainen keskushallinto kutsui Lahteen joulukuun 10. – 12. päiviksi yleisen maalaisliittolaisten kokouksen ja päätti ehdottaa tälle, että Talonpojan Lehti nyt otettaisiin puolueen pää-äänenkannattajaksi ja että sen kustantamiseksi perustettaisiin osuuskunta. Lehden toimituksen tehtäväksi jäi osuuskunnan sääntöehdotuksen laatiminen ja asian valmistelu kokoukselle esittämiskelpoiseen tilaan. Vielä kokouksessa tilanetta pohti erillinen valiokunta Otto Karhin johdolla.²⁹ Rahoituspuhjan laajentaminen oli jo käynyt niin välttämättömäksi, että Anttonenkin tunnusti lehdessä ilmestymiskatkoksen uhkaavan, jos lehti edelleen joutuisi kitumaan pelkän yksityisen tuen varassa.³⁰

Lehteä tukemaan perustetun Osuuskunta Talonpojan i.l. säännöt saivat vahvistuksen Uudenmaan lääninkansliassa vasta 11. 3. 1907³¹, mitä ennen osuuskunta toimi väliaikaisella pohjalla. Osuuskunnan väliaikaisen hallinnon puheenjohtaja oli Pekka Anttonen aina helmikuussa tapahtuneeseen kuolemaansa³² saakka. Häntä seurasi puheenjohtajana maanviljelijä G. A. Kakriainen Viipurin pitäjältä. Osuuskunnan toiminta ei kuitenkaan voinut edetä suunnittelua pitemmälle ennen sääntöjen vahvistamista, eikä Anttonen harteilla ollutta lehden rahoitusta saatu pois hänen perikunnaltaan ennen osuuskunnan toiminnan virallistumista. Väliaikainen hallinto päättikin, että perikunnan oli siihen saakka pidettävä huoli lehden kannatuksesta.³³

Anttonen kuolemaan mennessä taloudelliset vaikeudet olivat jo ilmenneet mm. useina painopaikan vaihdoksina. Aluksi lehteä painettiin Itä-Heikinkatu 13:ssa Kirjapaino-Osakeyhtiö Sanassa, mutta loppuvuodesta 1906 painotyö siirtyi Kirjapainoyhtiö Waloon. Vuoden 1907 alusta kuusipäiväiseksi muutettua lehteä painettiin Kommandiittiyhtiö O. W. Backmanin kirjapainossa Vuorikatu 6:ssa, jonne myös lehden toimitus ja konttori siirtyivät Itä-Heikinkadulta.³⁴ Siirtyminen

²⁸ Ks. TL 25. 10. 1906. Itä-Karjalan talonpojan mielipiteitä Seinäjoen koko maata koskevalle maalaisväen kokoukselle. Antti Juutilainen.

²⁹ SML:n väliaikaisen keskushallinnon ptk 12. 11. 1906. KMA Mf 5. (Kokouksen sihteerinä toimi Vihtori Alava.); Karjala 13. 12. 1906. Maalaisliiton kokous Lahdessa. (Valiokunnassa oli toisena pohjalaisena agr. Filip Saalasti ja TL:n piirin miehinä Isak Räsänen, Salomon Lamppu sekä eräs Halttonen.)

³⁰ TL 8. 12. 1906. Silmäyksiä maailman menoon. Korven Paavo.

³¹ Sanomalehti-Osuuskunta Talonpojan i.l. säännöt. KMA Mf 22; Säännöt julkaisiin TL:ssä 2. 3. 1907.

³² Anttonen kuoli 9. 2. 1907 umpisuolen leikkauksen jälkeen vain 40 vuoden iässä. Kun lehti ilmestyi iltapäivällä, ehti muistokirjoitus kuolinpäivän numeroon. TL 9. 2. 1907. Sortunut työtoveri. pk: Ks. myös Heräävä maaseutu III s. 91.

³³ G. A. Kakriainen Otto Karhille 19. 2. 1907. KMA Mf 22.

³⁴ Lehden painopaikka ilmoitettiin takasivun oikeassa alanurkassa. Konttorin ja

Backmanin painoon ja samanaikainen kuusipäiväistyminen aiheuttivat lehden myöhästymisiä. Kaksipäiväistä painosta ei saatu ensin lainkaan.³⁵

Lehden rahoittajan kuolema antoi väliaikaisen hallinnon jäsenille hyvän aiheen vedota kannattajiin. Hallinnon jäsen, taipalsaarelainen maanviljelijä Kaarlo Luonne laskei lehden tukitarpeen olevan 10 000 markkaa vuodessa, minkä hän arveli voitavan jakaa sataan 50 markan ja noin kahteensataarviiteenkymmeneen 20–25 markan kannatusosuuteen. Etenkin savolaisten ja karjalaisten, joilla ei ollut omaa maalaisliittolaista lehteä, piti Luonteen mielestä osallistua tukemiseen.³⁶ Julkisen kehottelun lisäksi lehden taloudenhoitaja Otto Niinisalo kääntyi helmikuussa SML:n keskushallinnon puoleen pyytäen 2000–3000 markan lainaa siihen saakka kunnes osuuskunta tulisi lailliseksi ja voisi itse ryhtyä hankkimaan varoja.³⁷ Tällaisia rahoja ei köyhällä puolueella tietenkään ollut.

Myös osuuskunnan väliaikaisen hallinnon puheenjohtajaksi joutunut Kakriainen vetosi lehdessä puoluetovereihin. Hän pohjusti kehoitustaan kertomalla lukijoille Talonpojan Lehden olevan tulossa puolueen hallintaan, minkä vuoksi jokaisen maalaisliittolaisen velvollisuus oli ryhtyä toimeen lehden puolesta kuin omassa asiassaan. Lehti oli Kakriaisen vetoimuksessa väline maalaisliiton olemassaolon turvaamiseksi. Jotta puolue eläisi ja kukoistaisi, oli lehteä tilattava ja sille hankittava uusia tilaajia, ilmoitettava siinä omat ja kuntien ilmoitukset, hankittava muiden ilmoituksia ja lehden tukiosuuskunnan osuuk- sia sekä avustettava sitä kirjoituksin ja paikallisuutisin.³⁸

Huhtikuun 4. päivänä teki osuuskunnan hallinto Antosen perikun- nan kanssa sopimuksen lehden ottamisesta osuuskunnan vastuulle taannehtivasti huhtikuun alusta lukien. Seuraavana päivänä hallinnon puheenjohtajaksi valittiin Kaarlo Luonne.³⁹ SML:n keskushallinnon aloitteesta tai todellisuudessa enemmän sen kautta ohjatun toiminnan tuloksena perustetun osuuskunnan myötä Talonpojan Lehti siirtyi laajapohjaisesti maalaisliittolaisten käsiin. Puolueella ei tosin ollut taloudellista ja hallinnollista määräysvaltaa lehteen nähden, mutta lehden osuuskunnan hallinto koostui yksityisistä maalaisliittolaisista.

Vuodenvaihteen tilausilmoituksessa lehti oli kertonut olevansa SML:n pää-äänenkannattaja. Lehden ohjelma ilmoitettiin samaksi kuin SML:n ohjelma, mutta kuitenkin luvattiin edelleen yksityisen ja

toimituksen sijainnista TL 5. 7. 1906. Pakinoita. Kun kävin Talonpojan Lehden toimituksessa. Talonpoika; TL 25. 1. 1907. tiedotus

³⁵ TL 5. 1. 1907. Arvoisille lehtemme asiamiehille; TL 15. 1. 1907. Kerta toisensa perästä, sekä Lukijoillemme.

³⁶ TL 27. 2. 1907. Onko tarmoa? K. Luonne.

³⁷ Otto Niinisalo SML:n keskushallinnolle 20. 2. 1907. KMA Mf 22.

³⁸ TL 27. 3. 1907. Talonpojan Lehden lukijoille ja maalaisliittolaisille. G. A. K:n:n. pk.

³⁹ TL 21. 3. 1907. kuulutus; TL 6. 4. 1907. Liiton vainiolta; TL 11. 4. 1907. uutinen

sitoutumattoman Talonpojan Lehden alkuperäisen ohjelman mukaisesti olla ryhtymättä puolueriitoihin ilman erityistä syytä.⁴⁰ Käytännössä toimituksen kanta poliittiseen lehdistöpolemiikkiin oli hyvin tarkoituksenmukainen, mihin tilausilmoituksen sanamuoto antoi takaportin. Kun muuan henkilö lähetetyssä kirjoituksessa todisteli, että riidat eivät olleet »kansan ja maamiesten aatteen mukaista» ja vaati Talonpojan Lehden palstoja pysytettäväksi puhtaina turhista väitteilyistä, tarpeettomista polemiikeista ja toisten puolueiden näykkimisestä, toimitus liitti kirjoitukseen oman kommenttinsa, jossa huomautti mahdottomaksi välttää kaikkia riitoja. »Toiset sanomalehdet ja toiset puolueet voivat vääristellä liittomme asiaa ja tehdä muuta samanlaista hommaa, ja silloin ei voi liiton äänenkannattaja olla ääneti.» Kirjeenvaihtajille kyllä annettiin ohje välttää henkilökohtaisuuksia ja keskittyä asialliseen kirjoitteluun.⁴¹

Muutos puoluetta vailla olevasta puoluesuuntalehdestä maalaisliittolaiseksi puoluelehdeksi tapahtui luontevasti, sillä lehden ja puolueen tavoitteet tunnustettiin pian puolin ja toisin yhteisiksi. Samalla puolue joutui kuitenkin kaksijakoiseen tilanteeseen. Pääkaupungissa ilmestyvän pää-äänenkannattajan tarpeellisuus tiedettiin puolueen johtavissa piireissä, mutta ottaessaan Talonpojan Lehden riveihinsä puolue sai niskoilleen puutteellisesti suunnitellun ja runsaasti tappiota tuottavan yrityksen, jonka syntyyn sillä ei ollut ollut mitään osuutta.

3.2.3. Osuuskunnan lehden kuolinkamppailu

Maalaisliiton yleisessä kokouksessa Lahdessa huhtikuun lopulla 1907 oli Talonpojan Lehti yksi pääaiheista. Lehti välitti keskustelun lukijoilleen varsin yksityiskohtaisesti muutoin paitsi konkreettisten talousasioiden osalta. Viipurin nuorsuomalaiset lehdet sitä vastoin paljastivat nämäkin.⁴²

Lehtiasian käsittelyn alusti osuuskunnan taloudenhoitajaksi Otto Niinialon tilalle huhtikuun alussa valittu Isak Räsänen, joka oli samalla yksi Savon maalaisliiton alkuunpanijoista.⁴³ Hänen alustuksensa olennaisin osa koski lehden kehnon taloudellisen tilan aiheuttamia hankaluuksia. Toinen vaikeus oli Räsänen mielestä se, että kun maalaisliitto ja sen lehdet väittämän mukaan olivat vaalienkin edellä esiintyneet tynnen arvokkaasti, toiset puolueet olivat paisko-

⁴⁰ TL 3. 1. 1907. tilausilmoitus

⁴¹ TL 5. 1. 1907. Sanomalehtiriidat. G.

⁴² TL 29. ja 30. 4. 1907. Maalaisliiton yleinen kokous Lahdessa 26 ja 27 p. huhtik.: Karjala 28. ja 30. 4. 1907 sekä Viipurin Sanomat Supistus 1. 5. 1907. Maalaisliiton kokous Lahdessa 26–27 p:nä huhtikuuta.

⁴³ Alustus Talonpojan Lehden asiassa Lahdessa 26. 4. 1907. (Esitti I. Räsänen). Liitteet 26.–27. 4. 1907. KMA Mf 5: Taloudenhoitajan vaihdoksesta TL 11. 4. 1907. uutinen

neet lokaa niiden päälle. Tällaisella ei ollut puolueelle edullista vaikutusta, ja omat kannattajatkin olivat tajunneet lehden merkityksen liian heikosti. Osuuksia oli merkitty niukasti ja tilaajiakin oli runsaammin vain muutamain paikoin.

Räsänen esitti neljä keinoa lehden talouden turvaamiseksi; asiallisesti ne olivat pitkälle samat kuin G. A. Kakriaisen aiemmin talvella esittämät. Jokaisen maalaisliittolaisen piti ottaa ainakin yksi lehden osuus, jokaisen tilaajan hankkia ainakin yksi uusi tilaaja, kenen tahansa velvollisuus oli ryhtyä lehden asiamieheksi jos ei sellaista seudulla vielä ollut, ja ilmoitukset oli keskitettävä omaan lehteen.

Alustuksen jälkeisessä keskustelussa oli esillä myös lehden siirtäminen Viipuriin, väläyteltiinpä Kuopiotakin. Lehden piiristä korostettiin kuitenkin, että lehti lakkaisi olemasta puolueen pää-äänenkannattaja, jos siirto Viipuriin toteutettaisiin. Lisäksi lähtö Helsingistä vaikuttaisi surkealta paulta tilanteessa, jossa pääkaupunkiin oli perusteilla lehdelle kilpailija, Suomalainen Kansa⁴⁴, jonka tarkoituksiksi kokouksessa ja maalaisliitossa yleisemminkin nähtiin puolueen tukahduttaminen. Kaarlo Luonteen Talonpojan Lehdessä helmikuussa ehdottaman taloudellista tukea jakavan kantajoukon perustamista pidettiin tarpeellisena ja samoin korostettiin, että päälehti täytyi asettaa tuen suhteen paikallisten lehtien edelle. Vasta kun Talonpojan Lehti olisi taloudellisesti tukevalla pohjalla, voitaisiin ajatella oman maakuntalehden perustamista Viipuriin, sanoi G. A. Kakriainen.

Keskustelu lainehti Talonpojan Lehden Viipuriin siirtämisen puolesta ja sitä vastaan ja keinoissa vähentää lehden kustannuksia ja lisätä tuloja. Mielipiteenvaihdon yleisilmeenä oli propagandististen lausumien runsaus ja konkreettisten ratkaisukeinojen niukkuus. Selvänä kuvastui se, että maalaisliittolaiset eivät olleet tottuneet käsittelemään niin laajoja taloudellisia kysymyksiä kuin kuusipäiväisen sanomalehden kustantaminen oli. Kouriintuntuvin asia, minkä Lahden kokous sai aikaan, oli päätös ottaa 30 000 markan laina. Se vastasi summaa, jonka lehti nuorsuomalaisen lähteen mukaan⁴⁵ tuottaisi tappiota vuoden 1907 aikana. Kymmenen kokouksen osanottajaa lupautui vastahakoisesti takaukseen ja 40 henkeä heille lisätakaukseen.⁴⁶ Lainaa ei kuitenkaan saatu mistään.⁴⁷

Kun lainan epääminen tuli tietoon, julkistettiin Talonpojan Lehdessä vuoden menoarvio, yhteensä 80 000 markkaa. Tulopuolen piti

⁴⁴ Suomalainen Kansa oli nuorsuomalaisen puolueen oikeistosivun lehti ja Helsingin Sanomien vastapooli. Lehti ilmestyi kesästä 1907 kesään 1911. Ks. Helin 1981.

⁴⁵ Karjala 28. 4. 1907. Maalaisliiton . . .

⁴⁶ TL 29. 4. 1907. Liiton vainiolta; KMA:ssa (Mf 22) on 27. 4. 1907 päivätty nimetön sitoumuskatkelma, jossa lainan määrä on 40 000 markkaa, mikä oli kokoukselle valmistellun ponnien mukainen summa; Vain kolme takaajaa ilmaantui vapaaehtoisesti, loppujen löytäminen vaati painostusta. Ks. Viipurin Sanomat Supistus 1. 5. 1907. Maalaisliiton. . .

⁴⁷ TL 29. 5. 1907. kuulutus

koostua 50 000 markan tilaus-, 10 000 markan ilmoitus- ja 20 000 markan osuusmaksutuloista. Tilauksista oli kuitenkin saatu lupaan vasta 20 000, ilmoituksista 5000 ja osuuksista 14 000 markkaa, ja osuusmaksuista oli sitä paitsi vasta alle kymmenennes maksettu. Lehdellä oli kuukaudessa menoja 6 000 markkaa, mutta tuloja vain puolet siitä. Teoreettisen laskutoimituksen perusteella lehden aseman voitiin väittää korjautuvan 2000 lisätilaajan avulla ja samalla määrällä lunastettuja osuuksia.⁴⁸ Ongelmana ja varsin suurena sellaisena oli vain näiden tilaajien ja maksumiesten löytäminen.

Kesäkuun alussa osuuskunnan hallinto päätti säästää supistamalla lehden kolmipäiväiseksi. Toimitus ei voinut kuin esittää epämääräisiä toiveita, että joskus voisi palata kuusipäiväisyyteen, josta tilaajat olivat maksaneet. Tulevaisuuden se katsoi riippuvan tilaajien ja ilmoitusten määrän kasvusta ja osuuksien merkinnästä. Toimituksen resepti kannattajille oli kuitenkin vain: enemmän intoa ja uhrautuvaisuutta.⁴⁹ Lehden kolmipäiväistämistä ei ollut mahdollista korvata tilaajille rahassa: kuusipäiväisen painoksen tilaajia pyydettiin lähettämään lehden konttoriin lisäosoite, johon voitaisiin toimittaa lehteä ikäänkuin korvauksena. Kun kaksipäiväinen painos samalla lopetettiin, sen tilanneita pyydettiin maksamaan lisämaksu saamaansa kolmannen päivän numerosta. Samalla lehti kuitenkin korosti, että tehty supistus ei vielä riittänyt saamaan lehteä jaloilleen. Edelleen oli syytä kaupitella osuuksia ja varsinkin maksaa jo merkityt osuudet ja lehden muut saatavat.⁵⁰

Samaan aikaan lehti joutui jälleen muuttamaan. Uusi painopaikka oli Helsingin Uusi Kirjapaino-Osakeyhtiö, jonka tiloihin Kasarmikatu 23:een toimitus ja konttori siirtyivät. Syynä muuttoon oli lehteä aikaisemmin painaneen O. W. Backmanin kirjapainon siirtyminen Suomalaisen Kansan kustantamisen aloittaneen yhtiön omistukseen. Talonpojan Lehden väen mukaan maalaisliittolainen lehti joutui silloin painossa »kerrassaan lapsipuolen asemaan» niin ladonnan kuin painamisen osalta. Kirjapainon vaihtaminen pakotti muuttamaan myös lehden ilmestymispäiviä.⁵¹ Jälleen lehti myöhästyi useaan otteeseen, kerran jopa kolme päivää.⁵²

Maalaisliittolaiset näkivät Suomalaisen Kansan kilpailijanaan muutoinkin kuin kirjapainoasiassa, sillä sen perustaminen liittyi samanaikaiseen Maanviljelijöiden yleisen liiton hankkeeseen. Tämä agraariliitoksi kutsuttu yritys taas liitettiin Jonas Castrénin nimeen, ja hän oli yksi nuorsuomalaisen oikeiston keskushahmoista.⁵³ Maalaisliiton

⁴⁸ TL 30. 5. 1907. Päivän pakinaa. Eemu.

⁴⁹ TL 3. 6. 1907. Lehtemme tilaajille ja lukijoille. pk.

⁵⁰ TL 5. 6. 1907. Talonpojan Lehden tilaajat, asiamiehet ja ystävät. pk.

⁵¹ TL 11. 6. 1907. Lukijoillemme!: Gardberg 1973 s. 402.

⁵² TL 5. 6. 1907. Lukijoillemme!: TL 22. 6. 1907. kuulutus

⁵³ Vuonna 1913 painetussa Tietosanakirjassa U. Brander luonnehtii liittoa keskiko-

keskushallintoa lähellä ollut Liitto huomautti, että jos Talonpojan Lehti ja Liitto olisivat »tanssineet pääkaupunkilaisherrojen pillien mukaan», ei Suomalaista Kansaa varmaan olisi tarvittu. Liitto yhdisti Suomalaisen Kansan perustamisen ja Talonpojan Lehden lainan epäämisen: »herrat» tahtoivat tappaa Talonpojan Lehden nälkään ja perustaa toisen lehden »maalaisten omien pyrkimysten tukahduttamiseksi». ⁵⁴ Syytös oli ainakin lainaa koskevalta osaltaan epäoikeudenmukainen, sillä talousasioita vähänkin tuntevien oli helppo nähdä sijoituskohteen epävarmuus.

Osuuskunta Talonpoika i.l. piti kokouksen Mikkelissä 7. – 8. heinäkuuta 1907, aiheena lehden talous. Käydyssä keskustelussa nähtiin pelastuskeinoksi lehden kannattajien saaminen »suuremmissa määrin kiintymään lehden taloudelliseen puoleen». Ehdotettiin mm. osakeyhtiön tai kommandiitti-yhtiön perustamista hankkimaan lehdelle oma talo ja kirjapaino ja yhdessä osuuskunnan kanssa vakaannuttamaan lehden talous. Asiaa kehittelemään valittiin toimikunta. ⁵⁵ Viikon kuluttua osuuskunnan hallinto teki päätöksiä selville otettujen seikkojen pohjalta. Antosen perikunnan kanssa ei ollut päästy aiempaa lehden siirtosopimusta edullisempaan kauppaan, mutta kahden kuukauden painatusvelat oli kuitenkin pystytty maksamaan O. W. Backmanille. Siirto uuteen kirjapainoon suunnattiin tekemällä sen kanssa painatussopimus. Säästötoimena hallinto vähensi lehden toimitusvoimia ⁵⁶, mutta toisaalta kyllä korotti toimistohenkilökunnan palkkoja. Lehden julkaisemista kyettiin toistaiseksi jatkamaan muutamien lehden osuuskunnan jäsenten takausten turvin, mutta oman kirjapainon hankkiminen ei näyttänyt mahdolliselta. ⁵⁷ Otettu laina oli kuitenkin tarkoitettu lähinnä vanhojen velkojen maksuun eikä ollut tulevaisuuteen suunnattu. ⁵⁸

Osuuskunnan varsinaisessa syyskokouksessa Kouvolassa syyskuun 21. päivänä lehden ilmestyminen luultiin saatavan järjestymään vuoden loppuun saakka, kun jälleen muutamat henkilöt ryhtyivät painokustannusten lisätakaukseen. Samalla lehden tilaajamääräksi tunnustettiin seuraavana vuonna tarvittavan 10 000, jotta lehti voisi

koisten ja etenkin suurtilojen omistajain 1908 – 12 muodostamaksi järjestöksi. Suurtilallisten johdettavaksi joutuminen oli pientilallisiin nojaavan maalaisliiton kannalta hälyttävää, mikä tekee vastustuksen ymmärrettäväksi.

⁵⁴ Liitto 30. 5. 1907. Se uusi maalaisten ystävä. J. R. pk: Liitto 1. 6. 1907. Maalaisliiton vainiolta. J. R.

⁵⁵ TL 11. 7. 1907. Eteenpäin elävän mieli. pk: TL 11. 7. 1907. Liiton vainiolta. – Toimikuntaan tulivat karjalaiset Kaarlo Luonne, Antti Juutilainen ja Heikki Käki, ristiinalainen Emil Hellman sekä päätoimittaja Vihtori Alava.

⁵⁶ Antti Juutilainen oli poistettu toimituksesta säästäväisyysyistä jo toukokuun alussa. TL 3. 5. 1907. Yleisöltä. Antti Juutilaisen eron johdosta. Otso.

⁵⁷ TL 18. 7. 1907. Liiton vainiolta. Talonpojan Lehden asema turvattu.

⁵⁸ TL 1. 8. 1907. kuulutus

tulla toimeen omin avuin.⁵⁹ Tällainen tilaajamäärä oli kuitenkin kaukana todellisten mahdollisuuksien tuolla puolen.

Talonpojan Lehden viimeisinä viikkoina tuskin kukaan uskoi sen mahdollisuuksiin: jopa osuuskunnan hallinnon jäseniä – jotka tosin olivat parhaiten selvillä tilanteen synkkyudesta – täytyi lailla uhaten patistaa kokouksiin.⁶⁰ Puolta viikkoa ennen lehden viimeisen numeron ilmestymistä hallinto kokoontui ja tunnusti mahdottomaksi hoitaa kuusipäiväisyyden aikana kertyneitä velkoja kolmipäiväisen lehden tuloilla. Hallinto paljasti myös, että lehden tilausmaksuja oli saamatta 17 000 markkaa ja ilmoitustuloja 5000 markkaa sekä lisäksi muita saatavia saman verran. Hallinnon enemmistö päätti vielä kerran yrittää pelastaa lehteä ehdottamalla osuuskunnalle toimituksen siirtämistä Viipuriin. Asia piti kuitenkin vielä ottaa esille Viipurissa pidettävässä kokouksessa.⁶¹

Talonpojan Lehden viimeinen numero ilmestyi lokakuun viimeisenä päivänä 1907. Parin viikon kuluessa käytiin neuvotteluja sekä Liiton että Ilkan kanssa Talonpojan Lehden tilaajien hoitamisesta. Liitossa vaadittiin karjalaisilta henkilökohtaista takuuta lehden tilaus- ja levityskustannuksista, mutta Ilkka suostui kohtuullisiin ehdoin. Lehteä piti lähettää Talonpojan Lehden tilaajille ainakin Viipurin läänissä, mutta mahdollisuuksien mukaan muuallakin.⁶² Ilkassa sitten myös laajimmin selviteltiin lehden kuolemaan johtaneita välittömiä syitä.⁶³

Talonpojan Lehden viimeiset vaiheet selosti niissä mukana ollut toimittaja Frans Korpi. Myös Karjala-lehdelle mahdollinen kilpailijan saaminen Viipuriin oli uutisarvoinen asia. Viipurissa 10. 11. pidetyssä osuuskunta Talonpojan kokouksessa oli puheissa innokkaasti puollettu lehden siirtämistä Viipuriin ja oman kirjapainon hankkimista. Mutta kun oli pantu toimeen osuuksien koemerkintä, vain yksi henkilö oli lupautunut lunastamaan niitä sadan markan arvosta. Minkään kirjapainon kanssa ei sitä paitsi ollut saatu tehdyksi lyhytaikaista painatussopimusta. Helsingissä kuitenkin vanhan painonsa Suomalaiselle Kansalle myynyt Backman oli tarjonnut lehdelle kirjapainoa, jos taustamiehet takaisivat 6000 tilaajaa ja moraalisen tuen. Backman oli kumminkin edellyttänyt, että saisi itse hoitaa lehden talouden, sillä Talonpojan Lehden taloudenhoito oli ollut äärimmäisen keinoa ja harrastelijamaista. Osa kokouksen osanottajista oli keskustelun jäl-

⁵⁹ TL 24. 9. 1907. Liiton vainiolta; TL 28. 9. 1907. Silmäyksiä maailman menoon. Talon Jussi. (Nimimerkin takana oli toimittaja Frans Korpi, joka voidaan identifioida TL:n piiriin toimittaman joululehden perusteella.)

⁶⁰ Esim. TL 8. 10. 1907. kokouskutsu

⁶¹ TL 29. 10. 1907. Maalaiset toimeen sekä Liiton vainiolta; Ks. myös Karjala 12. 11. 1907. Sanomalehtiosuuskunta Talonpoika i.l.

⁶² Frans Korpi ja Kaarlo Luonne Alkiolle 12. 11. 1907. Luopajärven kokoelma. Mikko Luopajärven hallussa.

⁶³ Ilkan mukana levitettiin 21. 11. 1907 lisälehti, joka sisälsi mm. Frans Korven selostuksen sekä Alkion pääkirjoituksen 17. 11. ilmestyneestä numerosta.

keen päätyneet hyväksymään tarjouksen, koska heidän mielestään puolueen pää-äänenkannattajan piti sijaita Helsingissä. Tällaista ratkaisua puolsivat myös eräät sanomalehden perustamiseen liittyvät käytännön näkökohdat. Enemmistönä oli lehden Viipuriin siirtämistä kannattanut linja, mutta em. käytännön hankaluuksien vuoksi kuitenkin Frans Korpi ja hallinnon puheenjohtaja Kaarlo Luonne saivat valtuudet ottaa tarkempaa selkoa Backmanin tarjouksesta. He saivatkin selville, että Backman oli kyllä valmis täyttämään lupauksensa, jos toimikunta voisi henkilökohtaisesti taata hänen tilaaja- ja tukivaatimuksensa. Joukkojen moraalista eivät edustajat olleet takuuseen menneet, 6000 tilaajasta kyllä. Korven kertomuksen mukaan sopimus alkoi jo olla valmis, kun oli ilmaantunut odottamattomia laskuja. Osa niistä olisi ollut pakko suorittaa ennen kuin lehti olisi saatu uudelleen henkiin. Tärkein oli postin lasku: ainoatakaan numeroa ei olisi lähtenyt tilaajille ennen vanhojen rästien maksamista. Toimikunnalla ei vaadittua tuhatta markkaa ollut, ja Backman taas ei ollut halunnut sekaantua vanhoihin menoeriin.⁶⁴

Karjalaisten mielestä olisi yksi sopiva ratkaisu ollut Ilkan siirtäminen Helsinkiin ja yhdistäminen Talonpojan Lehteen. Tämä tuli esiin sitten, kun oli selvää ettei Talonpojan Lehtä saataisi alkuun Viipurissa. Alkion eteen maalailtiin kuvaa kymmentuhatta tilaajaa saavuttavasta uudesta pää-äänenkannattajasta, mutta turhaan. Korpi ja Luonne pyysivät Alkiota saapumaan Viipuriin marraskuun 30. päiväksi neuvottelemaan siirrosta, ja sen verran tulosta pyynnöstä oli, että Alkio lähetti Mikko Luopajärven puolestaan ottamaan selvää karjalaisten aikeista. Joutuipa Luopajärvi asioiden mutkistuttua vielä jatkamaan matkaansa Helsinkiinkin kokouksen jälkeen.⁶⁵ Tässä kokouksessa pantiin alulle »Kirjapaino Oy Maalaiskansa», jonka tarkoituksena oli julkaista Viipurissa joskus tulevaisuudessa maalaisliiton äänenkannattajaa. Lehtiutisten mukaan yhtiön 40 000 markan suuruiseksi kaavaillusta osakepääomasta merkittiin heti 60 sadan markan arvoista osaketta. Yhtiön sääntöehdotusta laatimaan ja sen osakkeita kauppaamaan valittiin toimikunta: Talonpojan Lehden sisäpiiristä hallinnon puheenjohtaja Luonne, G. A. Kakriainen ja Heikki Käki sekä lisäksi maanviljelijät Juho Vakkilainen ja E. Kähärä.⁶⁶

Talonpojan Lehden kuoleman jälkipeli ja Maalaisen perustamiseen Helsingissä johtanut kehitys veivät kuitenkin terän viipurilaisten lehtihankkeelta tässä vaiheessa. Eniten suukopua aiheutti Talonpojan

⁶⁴ Ilkka 19. 11. 1907. Talonpojan Lehden kohtalo; Karjala 12. 11. 1907. Sanomalehtiosuuskunta Talonpoika i.l.

⁶⁵ Korven ja Luonteen kirje Alkiolle 12. 11. 1907 löytyy Luopajärven kokoelmasta, jossa on myös Luopajärven Emmi Luopajärvelle 30. 11. 1907 Viipurista lähettämä kirje. Mikko Luopajärven hallussa.

⁶⁶ Karjala 1. 12. 1907. »Talonpojan Lehti» päätetty lakkauttaa; Liitto 3. 12. 1907. Maalaisliiton työmaalta.

Lehden taloudenhoito, josta aiheutui viljalti riesaa vielä lehden lakattua. Jo Viipurissa marraskuun kymmenentenä pidetyssä kokouksessa oli ankarasti arvosteltu taloudenhoitajaa mm. perimättömien saatavien vuoksi ja päätetty uusia sekä kalliina ja tehottomana pidetty toimitus että taloudenhoito kokonaan, jos lehden jatkaminen osoittautuisi mahdolliseksi.⁶⁷ Taloudenhoitoa moitti yksityisesti myös Kyösti Kallio, joka kertoi »meidän» – hän tarkoittanee maalaisliiton pohjalaista johtoa – kehottaneen lopettamaan lehden jo aikaisemmin. Kallion mukaan lehden toimituksella ja hallinnolla oli eväänään Viipurista liioitellun hyviä tietoja, jotka toden tullen osoittautuivat riittämättömiksi lainatakauksiksi. Lehden lopettamisen lykkäämisestä oli sitten seurauksena tuhansien markkojen tappioita yksityisille henkilöille.⁶⁸

Talonpojan Lehden pesää selviteltiin talvella 1908, kun oli saatu varmuus jatkamisen mahdottomuudesta. Jälleen oli hallinnon puheenjohtajalla vaikeuksia saada tovereitaan kokoon.⁶⁹ Hallinto koetti vielä vedota Santeri Alkion kautta maalaisliiton eduskuntaryhmään, jotta se avustaisi osuuskuntaa uloshakuun menneen 9000 markan kirjapainolaskun maksamisessa. Tässä yhteydessä mm. muuan yhdeksän lapsen isä oli takauksensa vuoksi joutua luopumaan maatilastaan.⁷⁰ Vielä huhtikuussa 1908 osuuskunnan hallinto kääntyi maalaisliiton keskushallinnon puoleen ja kehotti sitä ryhtymään toimiin osuuskunnan tappioiden korvaamiseksi, jotta yksityiset eivät joutuisi suhteettomasti kärsimään.⁷¹ Pesän asiat saatiin kuitenkin hoitaa loppuun ilman puolueen apua, sillä puolueella ei ollut mitään todellisia taloudellisia mahdollisuuksia pelastaa lehteä.

Talonpojan Lehden yhteydessä maalaisliitosta saadut ikävät kokemukset lienevät ajaneet osuuskunta Talonpojan hallinnon puheenjohtajan Kaarlo Luonteen eroon puolueesta. Huhtikuussa 1908 Luonne kirjoitti Karjala-lehdessä maalaisliiton menneen Pekka Anttosen kuoleman jälkeen huonoon suuntaan ja näyttävän jatkavan samaa rataa. Eronsa muodolliseksi perusteeksi hän kuitenkin ilmoitti sen, että maalaisliitto ei ollut ryhtynyt vaaliliittoon nuorsuomalaiisten kanssa talven eduskuntavaaleissa.⁷²

⁶⁷ Karjala 12. 11. 1907. Sanomalehtiosuuskunta Talonpoika i.l.; Liitto 14. 11. 1907 (Viipurilaisesta Östra Finland -lehdestä lainattu uutinen.)

⁶⁸ Kallio Herman Salanteelle Nivalaan. Salanteen kokoelma. Kirjeenkattelmassa ei ole päiväystä, mutta sisältö ajoittaa sen talveen 1907–08.

⁶⁹ Maalainen 26. 2. 1908. kuulutus

⁷⁰ K. Luonne Alkiolle 13. 2. 1908. SAP III A 3; Kallion nootissa 68 mainittu kirje.

⁷¹ Ote. Ptk tehty Sanomalehtiosuuskunta Talonpojan i.l. hallinnon kokouksessa 4. p:nä huhtik., 1908. KMA Mf 22.

⁷² Karjala 19. 4. 1908. Vastalause. K. Luonne.

3.2.4. Taustapiirit – maksumiehet, kenttä, toimitus

Pekka Anttonen perikuntineen menetti Talonpojan Lehteen ainakin 50 000 markkaa.⁷³ Hänen lisäksi oli rahoittajina pankkilainojen takauksin joukko osuuskunnan jäseniä enimmäkseen Viipurin ympäristöstä. Yksi viimeisen vaiheen takaajista, sakkijärveläinen maanviljelijä Matti Hiiri, esimerkiksi joutui 3000 markan takauksensa vuoksi vaikeuksiin. Samoin kävi ristiinalaisen Herman Nuutilaisen, joka siksi vetäytyi politiikastakin.⁷⁴ Hieman samoin teki myös Kaarlo Luonne. Kaikki tai useimmat osuuskunta Talonpojan hallinnossa olleet henkilöt lienevät joutuneet piirtämään nimensä takuupaperiin, mutta nimetömmiksi jäävien takaajien rivit pysyvät taajoina.

Yhteistä lehden taustavoimille oli itäsuomalaisuus. Lehden sisimpään piiriin ei kuulunut ainoatakaan pohjalaista, ja osuushankkijoita ja asiamiehiäkin oli Pohjanmaalla harvassa. Mm. Kyösti Kallio ja Herman Salanne myivät Nivalassa Talonpojan Lehden osuuksia, suuremmin ponnistelematta tosin. Helsingin asioista perillä ollut Kallio kehotti ystävänsä valmistelemaan osuuksien lunastajia pettymysten varalta: lehti ei ollut kannattava yritys, ja osuuksien hankkiminen oli lähinnä tuen antamista.⁷⁵ Lehdellä oli Pohjois-Pohjanmaalla jonkin verran kannatusta, mutta tietysti se mielellään julkisti pienetkin huomionosoitukset.⁷⁶ Etelä-Pohjanmaalla kannatus oli EPNM:n vuoksi vähäisempää. Lähinnä Itä-Suomessa maalaisliiton paikallisosastot ja piiritoimikunnat koettivat tehdä Talonpojan Lehden hyväksi voitavansa, mutta paljon ne eivät voineet auttaa.

Maalaisliiton perustamisvaiheessa vuoden 1906 puolella Talonpojan Lehdellä oli ilmeistä merkitystä maalaisliiton olemassaolon ja aatteiden tunnetuksi tekijänä Karjalassa. Puolueen keskushallinto sai kirjeitä, joissa suoraan viitattiin Talonpojan Lehdestä saatuun tietoon. Lehden toimitus jakoi puolueen ohjelmia, ja kentällä lehteä kerrottiin luetun muillekin kuin tilaajille.⁷⁷ Näin lehdestä tuli tuttu, ja karjalaiset paikallisosastot myönsivätkin sille tukensa alusta saakka. Juhlia Talonpojan Lehden hyväksi pidettiin harvaksen talvesta 1907 alkaen, mutta kovin tavallisiksi ne eivät muodostuneet. Maalaisliiton organisaation levittämisyrittämyksen kannalta merkittävä on tieto Mikkelin

⁷³ Heräävä maaseutu III s. 91; Juusela 1969 s. 83; Tämän summan tienoille päätyy myös Anttonen arviosta, että hänen omat kulunsa nousisivat pelkästään vuoden 1906 aikana lähelle 20 000 markkaa. Arvio voi varhaisuutensa vuoksi olla jopa varovainen. Maalainen 12. 2. 1908. Muistosanoja. A. J.

⁷⁴ Nootin 70 lähteet; Menneet vuodet 1919–1959 s. 28.

⁷⁵ Kallio Salanteelle 5. 6. 1907. Salanteen kokoelma.

⁷⁶ Esim. TL 22. 4. 1907. Yleisöltä.

⁷⁷ Salomon Lamppu Räisälästä keskushallinnolle 18. 11. 1906 ja Antti Koho Kurkijoelta keskushallinnolle 14. 12. 1906. KMA Mf 22.

seudulle elokuuksi 1907 suunnitellusta kannatusjuhlasta, jonka pitämisestä ei kuitenkaan ole varmuutta.⁷⁸

Eniten julkista kannatusta Talonpojan Lehti sai Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä. Siellä hankkivat Antrean Talikkalan ja Parikkalan Tyrjän paikallisosastot kumpikin kymmenen lehden osuutta ja muuan kolmas osasto yhden. Lisäksi piirin paikallisosastot lähettivät lehdelle rahallista avustusta vaatimattoman summan, jolla olisi saanut tilatuksi neljä vuosikertaa kolmipäiväistä sanomalehteä.⁷⁹ Edes parhaimmillaan ei taloudellinen tuki puoluejärjestöltä siis ollut merkityksellistä.

Viipurin läänin itäisen vaalipiirin maalaisliiton piirihallinto ja paikallisosastot ottivat kantaa Talonpojan Lehden ongelmiin vielä syyskuussa 1907, kun lehteä viimeisiä kertoja koetettiin pelastaa. Piiri lausui, että lehteä oli tulevanakin vuonna julkaistava kolmipäiväisenä ja, jos mahdollista, omasta kirjapainosta. Toimittajien määrää oli vähennettävä ja taloudenhoitajan oli avustettava toimitustyössä. Toimittajilta vaadittavat ominaisuudet piiri luetteli tarkkaan: kunnollisia, raittiita ja työteliäitä heidän piti olla, mutta muita toimia ei heidän ollut pitäminen. Päätoimittajan tuli olla paitsi pystyvä myös lukenut, mutta muut toimittajat välittivät vähemmänkin oppineina kunhan täyttivät innokkuus- ja ahkeruusvaatimuksen. Ulkopuolisia asiantuntijoita piiri salli myös käyttää.⁸⁰ Lehdestä kannettiin huolta ja se todella tunnettiin omaksi äänenkannattajaksi. Tämä oli kannanotossa olennaisinta, ei suinkaan sen asiantuntematon sisältö.

Savosta kannatuksen ilmauksia tuli niukahkosti. Mikkelin läänissä maalaisliiton toiminnan on katsottu syntyneen ja kuolleen Talonpojan Lehden mukana, mutta Kuopion läänissä toiminta jatkui. Muuruvedellä Talonpojan Lehti levisi paikallisen kirjeenvaihtajan mukaan »aika runsaasti», joskaan vähävaraiset eivät sitä tilanneet maksettuaan jo vuoden alussa paikkakunnan lehden.⁸¹ Enonkoskella taas paikallisosasto oli saanut kerätyksi rahaa kolmipäiväisen lehden vajaan vuosikerran hinnan verran. Ja kun Talonpojan Lehti lakkasi, osasto päätti jakaa sen taustavoimien julkaisemaa joululehteä aktiivisimmille toimihenkilöilleen palkkiona.⁸² Rautalammillä aprikoitiin mitä ilmeisimmin Talonpojan Lehden vaikutuksesta, olisiko Kuopiossa elinmahdollisuuksia maalaisliittolaiselle lehdelle, kun kumminkin jokaisen maalaisliittolaisen velvollisuus oli ensi sijassa kannattaa

⁷⁸ TL 1. 12. 1906. Maalaisliitto kasvaa. Parikkalan Tyrjä; J. P. Kokko Raudusta keskushallinnolle 15. 2. 1907 ja E. Hellman Ristiinasta H. V:lle (= Kustaa Hautamäki) 19. 7. 1907. KMA Mf 22.

⁷⁹ Vuosikertomus S.m.v. liiton V.l. itäisen vaalipiirin Piiritoimikunnan toiminnasta ja liitto-osastojen vaikutuksesta v. 1907. KMA; Kertomus on julkaistuna JS:ssa 17. 4. 1908; Maalainen 3. 4. 1908. uutinen; Ilkka 7. 4. 1908. Maalaisliiton työmaalta.

⁸⁰ TL 21. 9. 1907. Liiton vainiolta.

⁸¹ TL 10. 4. 1907. Kirje Muuruvedeltä. Jukka.

⁸² Enonkosken po:n vuosikertomus 1907 sekä ptk 3. 11. 1907. KMA Mf 2.

pääkaupungissa ilmestyvää pää-äänenkannattajaa.⁸³ Keiteleellä maalaisliiton paikallisosasto piti heinäkuussa 1907 iltaman lehden tukemiseksi, mutta talonpojan kesäkiireiden vuoksi unohtuivat rahat lähettämättä ennen kuin oli jo myöhäistä. Osuuksia paikallisosaston alueella sanottiin myydyn 35 kappaletta.⁸⁴

Pohjanmaalla ja sen laitamilla Talonpojan Lehti oli Ilkan ja Liiton varjossa. Tavallista oli, että maakunnallisella ja pääkaupungin lehdellä oli yhteiset asiamiehet.⁸⁵ Nivalan ja Ylivieskan seudulla Talonpojan Lehti lienee saanut hieman runsaampaa kannatusta kuin muualla Pohjanmaalla. Nivalan Karvoskylän paikallisosasto jopa lunasti pari lehden osuutta ja Välikylällä paitsi nimettiin puolueen lehdille asiamiehet, päätettiin edelleen kannattaa Talonpojan Lehteä, jos se hengissä pysyisi eikä sitä siirrettäisi mihinkään Helsingistä. Kyösti Kallio kuitenkin arvosteli julkisestikin lehden toimihenkilöiden »liikannaisia yrityksiä», joiden katsoi aiheuttaneen lehdelle taloudellista ahdinkoa.⁸⁶

Vaasan läänin itäiseen vaalipiiriin kuuluneessa Virtain kunnassa maalaisliiton paikallisosaston jäsenet keskustelivat kevään 1907 mittaan kokouksissaan pariin otteeseen Talonpojan Lehden tukemisesta. Juuri huhtikuisen Lahden puoluekokouksen edellä osasto hyväksyi ponnnet, joiden mukaan lehti oli pysytettävä Helsingissä mihin hintaan hyvänsä ja joissa velvoitettiin niin paikallisosastot kuin yksityishenkilöt ottamaan lehden osuuksia ja hankkimaan sen tilauksia. Toukuussa osasto päätti merkitä neljä osuutta samalla kun yksityiset jäsenet ottivat viisi.⁸⁷ Vaasan läänissä Talonpojan Lehti levisi lähinnä sinne, missä SML:lla oli tällä EPNM:n kotikentällä kannatusta.⁸⁸

Talonpojan Lehden lukijoiden valtaosa oli karjalaisia, mutta lehteä levisi vähäisesti myös Savoan, Pohjanmaalle, Kymenlaaksoon ja asianharrastajille muualle Suomeen. Asiamiesverkko oli Karjalan ulkopuolella harva.⁸⁹ Lehden ensimmäinen numero ilmestyi 10 000 kappaaleen painoksena, ja lehden oman ilmoituksen mukaan olisi levikki ollut marraskuussa 1906 noin 5000 kappaletta. Kesäkuussa 1907 lehti väitti leviävänsä ostokykäiselle lukijakunnalle 6000 kappaaleen painoksena ja heinäkuun alussa se uhoi painoksekseen jo 7000

⁸³ TL 1. 10. 1907. Liiton vainiolta.

⁸⁴ Vuosikertomus Keiteleen po:n toiminnasta v. 1907. SSA Ud.

⁸⁵ Esim. K. V. Jäykkä Alkiolle 22. 9. 1907. SAP III A 2 a; Liitto 23. 5. 1907. Maalaisliiton työmaalta.

⁸⁶ Nivalan Karvoskylän po:n tili vuodelta 1907. KMA Mf 4; Liitto 29. 6. 1907. Maalaisliiton vainiolta; Liitto 23. 7. 1907. Lehtiemme kannatus. (Mv. A. Vierimaan alustus maalaisliiton kevätjuhlassa Raudaskylässä.)

⁸⁷ TL 2. 5. 1907. uutinen; TL 8. 5. 1907. Liiton vainiolta.

⁸⁸ Salokangas 1975 s. 119–120.

⁸⁹ TL 15. 2. ja 14. 3. 1907. Luettelot paikkakunnista, joissa lehdellä oli asiamies: Juusela 1969 s. 134–135; Punnonen 1978 a s. 10; Haapaniemi 1938 s. 3.

kappaletta.⁹⁰ Lehden vanhentumisen myötä aina vain kasvaneen liioitteluntarpeenkin huomioonottaen voinee uskoa levikin suurimmillaan olleen ehkä 5000 kappaleen tienoilla, olihan loppuvaiheessa tilausmaksujakin rästissä 1500–2000 vuosikerran verran. Suurin osa painoksesta meni Karjalaan, jossa lehden lakkaamisen vaikutuskin oli syvin. Puolueen järjestötoiminnan käynnistämisessä lehden merkitys oli suurin Viipurin läntisessä vaalipiirissä ja Mikkelin läänissä⁹¹.

Talonpojan Lehden hallinnon jäsenten ja varajäsenten nimiä on löytynyt seitsemäntoista. Näistä kaksi jää pelkiksi nimiksi, joista kyllä toinen (Römpötti) viittaa Karjalaan. Karjalan ulkopuolelta oli hallinnossa vain muutama henkilö: ristiinalaiset Herman Nuutilainen ja Emil Hellman sekä lähteissä vain kerran esiintynyt nurmijärveläinen J. Hyvämäki olivat poikkeuksia. Isak Räsänen oli asunut Kuopiossa ja Helsingissä ja syksyllä 1907 hallintoon valittu Lauri Kristian Relander Uudellamaalla, mutta olivat itäsuomalaista lähtöä. Hankkeen tärkeimmät henkilöt olivat Viipurin läheltä; Pekka Anttonen ja G. A. Kakriainen Viipurin pitäjältä ja Kaarlo Luonne Taipalsaarelta.

Pohjanmaalle tai maalaisliiton pohjalaiseen keskushallintoon ei lehdestä ollut muita suoria yhteyksiä kuin Vihtori Alavan päätoimittajuuttaan saama jäsenyys. Viipurin ja Kuopion läänin maalaisliittolaisten piiritoimikuntiin henkilöyhteydet sen sijaan olivat kiinteät. Pekka Anttonen oli Viipurin läänin läntisen vaalipiirin maalaisliiton piiritoimikunnan puheenjohtaja kuolemaansa saakka ja hänen paikkansa piiritoimikunnassa ja lehden osuuskunnan väliaikaisessa hallinnossa peri G. A. Kakriainen. Räisäläläinen maanviljelijä ja kauppias Salomon Lamppu taas oli Viipurin läänin itäisen vaalipiirin väliaikaisen piiritoimikunnan jäsen sen perustamisesta alkaen ja kuului myös tammikuussa 1907 valittuun varsinaiseen piiritoimikuntaan. Rakennusmestari Isak Räsänen oli Kuopion läänin läntisen vaalipiirin piiritoimikunnan puheenjohtaja sen perustamisesta aina kesäkuuhun 1907. Piiri nimesi hänet edustajakseen maalaisliiton keskushallintoon, mutta puolueen luetteloissa hän ei tässä tehtävässä esiinny.⁹²

Talonpojan Lehden päätoimittajana oli koko ajan maisteri Vihtori Alava, joka oli myös lehden osuuskunnan hallinnon jäsen ja kuului vuosina 1906–07 asemansa vuoksi maalaisliiton keskushallintoon. Talonpojan Lehden jälkeen hänen toimittajanuransa katkesi, kunnes hän vuosiksi 1919–20 palasi Sortavalassa ilmestyneen maalaisliittolaislehden päätoimittajaksi. Pekka Anttosen hän lienee tutustunut toimiessaan valtiopäivillä pikakirjoittajana. Talonpojan Lehden kau-

⁹⁰ TL 8. 11. 1906, 13. 6. 1907 ja 2. 7. 1907.

⁹¹ Tästä myös Juusela 1969 s. 134–135.

⁹² Henkilökorttien laadinnassa on käytetty lähinnä KMA:sta ja sanomalehdistä poimituja tietoja ja puolueen tärkeimpien luottamustehtävien osalta julkaisua Punnonen 1978. Lähteiden useuden vuoksi erillisiä nootteja käytetään vain poikkeuksellisesti. Toimittajia koskeva tärkein tietokokoelma on SSLH:n toimittajakortisto.

den jälkeen hän vielä jonkin verran avusti maalaisliittolaisia lehtiä.⁹³ Muiden toimittajien urasta Talonpojan Lehden palveluksessa on epätarkkoja tietoja. Toimittajista maalaisliittolaisin on maanviljelijän töistä vähin erin lehdistöön juuri Talonpojan Lehden kautta siirtynyt Antti Juutilainen, josta oli Maakansan päätoimittajana tuleva yksi autonomian ajan maalaisliiton lehtimiesten merkittävimmistä. Talonpojan Lehdessä Juutilainen oli mukana avustajana ja toimittajana alusta loppuun, keväästä 1907 kuitenkin säästäväisyysyistä toimituksesta väistyneenä. Tähän aikaan hän ei vielä kuulunut maalaisliiton vaikuttajien kärkirykymään.

Toisilla toimittajilla ei ollut puolueansioita ainakaan maalaisliitossa. Toimitussihteerinä todennäköisesti vuoden 1907 alusta elokuun alkuun työskennellyt Onni Wilhelm Arima (ent. Brummer) oli ammatti-lehtimies, joka oli aloittanut Uudessa Suomettaressa jo 1890-luvulla. Vuosina 1898–1900 hän oli ollut Viipuri-lehden aputoimittajana, sitten Viborgs Nyheterin toimituksessa ja 1904–06 Hämeen Sanomien päätoimittajana. Talonpojan Lehdessä hän siirtyi Ouluun Kaiun toimitussihteeriksi. Ariman uralla Talonpojan Lehti muodosti vain poikkeuksen vanhasuomalaisesta yleislinjasta. Elokuun alussa 1907 hänen tilalleen Talonpojan Lehden toimitussihteeriksi tuli A. Hakkarainen, jolta myös puuttuivat maalaisliiton puolueansiot.

Maatalousasioita lehden toimituksessa hoiti heinäkuusta 1906 heinäkuuhun 1907 agronomi F. E. Kariniemi. Tultuaan irtisanotuksi Talonpojan Lehdessä hän sai paikan Turun Sanomissa, josta siirtyi 1910 Rovaniemelle. Siellä hän toimi lehtiuransa jälkeen maatalouden tehtävissä. Kariniemen tilalle maataloustoimittajaksi pestattiin maisteri Richard Stigell. Vaihdos liittyi todennäköisesti tuolloin toimeenpantuihin säästötoimiin: Stigell lienee ollut asemaltaan sivutoiminen avustaja. Varsinaisesti hän oli yliopistomies, jonka uralla käynti Talonpojan Lehdessä oli ainoa lehtimieskokemus.⁹⁴ Maalaisliiton puolueansioita ei kummallakaan maataloustoimittajalla ollut, vaan heidät otettiin työhön kai pelkästään koulutuksensa vuoksi. Talonpojan Lehden toimitus ei ollutkaan siinä määrin aktiivimaalaisliittolainen kuin lehden osuuskunnan hallinto. Päätoimittaja oli kyllä puoluejohtoa lähellä viran puolesta, mutta ei varsinaisesti omilla ansioillaan. Mitään kahnauksia toimituksen kirjoittelu ei tuottanut osuuskunnan hallinnon tai maalaisliiton puolue-elinten ja puolueen muiden äänenkannattajien kanssa, joten lehden linja oli pääpiirteissään tyydyttävä. Sitäpaitsi sen avustajakuntaan kuului juuri näitä puolueaktiiveja. Kaikesta tästä huolimatta lehti ei menestynyt, mutta tähän vaikuttaneisiin yleisiin syihin palataan kootusti tutkimuksen viimeisessä pääluvussa.

⁹³ Alavasta myös Tompan Tuomo 1956 s. 265–266; Hänen uutishankinnastaan Liiton toimitus (Kustaa Hautamäki) Alavalle 15. 2. 1912. LA Da:2.

⁹⁴ Suomen agronomit 1853–1941 s. 231–232, 563.

3.2.5. Lehtiyrityksen opetukset

Maalaisliiton pohjalainen keskushallinto ja pohjalaisten maalaisliitolaisten kantoja heijastelleet lehdet katsoivat Talonpojan Lehden elämän ja kuoleman olleen maalaisliitolle opetuksiksi. Kahdesta jäljelle jääneestä maalaisliittolaisesta lehdestä ehti ensimmäisenä kollegan loppua kommentoimaan Ilkka. Santeri Alkio otsikoi pääkirjoituksensa »Liian aikaista naurua» ja kohdisti sen osin maalaisliiton vastustajille. Hän veti linjaa vanhoja puolueita vastaan todeten, että vastustajien mielestä oli kyllä tilaa sellaiselle maalaisliitolle, joka kutkuttelisi yksinomaan »omistavan luokan itsekkäitä intohimoja». Alkion mukaan maalaisliitosta oli kuitenkin tahdottu saada »yhteiskunnallisesti uudistava liike, joka rakentaen veljeyden ja tasa-arvon pohjalle tulisi panemaan parhaita, pilaantumattomia kansalaisvoimia liikkeelle vastapainoksi sitä sortavaa luokkataistelujärjestelmää vastaan, johon kapitalismin ja sosialidemokratian edustajat kansalaisia kutsuvat». Kun Talonpojan Lehti ei ollut tässä tehtävässään pystynyt kaupungissa elämään, Alkio veti johtopäätöksen, ettei ollut maalaisliittoaatteelle aivan välttämätöntä pitää omaa pääkaupunkilehteä. Sitten sellainen hänen ennustuksensa mukaan kyllä syntyisi, kun maalaisliitto ensin saisi jalansijaa maaseudulta. Sitä vastoin tarvittiin maalaisliittolaisia lehtiä maakuntiin ja niiden tueksi järjestöjä yhdessä edistämään maalaisliiton tarkoitusperiä.⁹⁵

Marraskuun lopulla 1907 teki Oulussa kokoontunut maalaisliiton keskushallinto periaatteellisen kannanoton lehtiasiassa. Se oli sitä mieltä, että ainakin toistaiseksi näytti mahdottomalta saada pää-äänenkannattajaa menestymään Helsingissä, joten oli luovuttava koko päälehtihankkeesta ja kiinnitettävä huomio paikallisiin äänenkannattajiin. Päätöksestä ilmoitettiin Talonpojan Lehden hallinnolle; myötätuntoa ei enää auttanut odottaa puolueelta.⁹⁶ Liitto otti kokouspäivän numerossaan saman kannan: ensin maakuntalehdet ja puolueen paikallisorganisaatio, sitten vasta koko maahan leviäväksi tarkoitettu päälehti.⁹⁷

Osa Karjalan maalaisliittolaisista ei kuitenkaan ollut samaa mieltä, vaan lähti pääkaupungin aktivistien mukaan perustamaan Maalain-lehteä. Pohjalaisten ja karjalaisten näkemykset Talonpojan Lehden merkityksestä poikkesivat toisistaan myös myöhemmissä muisteluissa. Karjalaiset vaalivat Pekka Anttosen muistoa ensimmäisenä maalaisliiton herättäjänä maakunnassaan. Hänen kuolemansa jälkeisinä vuosina julkaistiin niin Maalaisessa kuin Maakansassa muistokirjoituksia.⁹⁸

⁹⁵ Ilkka 19. 11. 1907. Liian aikaista naurua. S. A. pk.

⁹⁶ Keskushallinnon ptk 23. 11. 1907. KMA Mf 5.

⁹⁷ Liitto 23. 11. 1907. Talonpojan Lehden kohtalo. J. R.

⁹⁸ Maalainen 12. 2. 1908. Muistosanoja. A. J.; Maakansa 10. 2. 1909. Maalaisliiton vainiolta.

Maalaisliiton pohjalaisen haaran keskuudessa sen sijaan Talonpojan Lehti ja sen perustaja unohtuivat. Jo Otto Karhi käytti vuonna 1908 kirjoittamassaan maalaisliiton ensimmäisessä toimintakertomuksessa lehdestä varsin pyöreitä ilmauksia. Hänestä lehti »ajoi maalaisasioita ilman mitään erityistä johdonmukaista ohjelmaa» ja oli »ehkä» saanut alkunsa kun nuorsuomalaisen keskuudessa oli pääkaupungissa suunniteltu maalaislehden perustamista.⁹⁹ Myös Santeri Alkio jätti Talonpojan Lehden vähälle kirjassaan »Maalaisliitto. Suuntaviivoja.», joka ilmestyi 1916. Talonpojan Lehti sai kirjassaan kaksi lausetta, joista ensimmäisessä todettiin lehden pyrkineen käsittelemään kysymyksiä maalaisväestön kannalta ja toisessa palautettiin mieleen yksityisten lehden hyväksi uhraamat rahat. Edelleen Alkio aliarvioi Karjalan maalaisliittolaisten omaa aktiivisuutta todetessaan oululaisen liikkeen ulottaneen toimintansa »useille puolille maata, saaden Karjalan ja Savon myöskin liikkeelle».¹⁰⁰ Sekin vähä mitä kirjaseen Talonpojan Lehdestä tuli, oli käsikirjoituksen lukeneen Kyösti Kallion ehdotusta. Kallio kirjoitti Alkiolle, että »olisi kenties syytä mainita Karjalassakin ilmenneestä harrastuksesta, sillä jonakin kaipion ilma- suna täytyy pitää maanviljelijä Pekka Anttosen 'Talonpojan Lehteä'. Se oli tosin yksilöllistä harrastusta, vaan sittenkin on se itsenäinen karjalainen ilmiö.»¹⁰¹

Ilmestyessään Alkion kirjanen antoi Maakansan päätoimittajaksi 1909 kohonneelle Antti Juutilaiselle aiheen valaista maalaisliiton syntyhistoriaa ja Talonpojan Lehden merkitystä karjalaisesta näkökulmasta. Juutilaisen käsityksen mukaan Talonpojan Lehti oli ainakin Itä-Suomessa tehnyt uranuurtajan työtä maalaisväestön yhteenliittymisasiassa. Kun maalaisliitto oli järjestäytynyt puolueeksi, oli lehti muokannut sille maaperää tehokkaammin kuin mikään muu, lehteä kun oli levitetty ympäri Suomea maatalous-, maamies- ym. seuroissa toimineille sekä kunnallismiehille, Juutilainen korosti.¹⁰²

Autonomian ajan maalaisliitossa ilmennyt juopa Pohjanmaan ja Karjalan välillä tuli puolueen lehdistökysymyksissäänkin näkyviin Talonpojan Lehden kohtalon yhteydessä. Kun puolue järjestäytyi Pohjanmaalla ja perusti sinne paikallisen sanomalehden ja toisaalta otti omakseen EPNM:n Ilkan, puoluejohdosta sivussa olleet karjalaiset lukivat ja tukivat omasta keskuudestaan noussutta Talonpojan Lehteä. Se sai puoluekokouksessa pää-äänenkannattajan arvon, mutta siitä tuli päälehti, jonka asemaa pohjalainen puoluejohto ei järin tosissaan ottanut eikä koskaan oikein uskonut lehden elinmahdolli-

⁹⁹ Suomen Maalaisväestön Liiton Ensimmäinen Toimintakertomus 19 18/9 06–19 1/11 08. Laatinut Otto Karhi. Sanomalehtisuuskunta Liiton i.l. kirjapaino. Oulu 1908. KMA Mf 5.

¹⁰⁰ Alkio 1916 s. 6–7.

¹⁰¹ Kallio Alkiolle 14. 4. 1916. SAP III A 1.

¹⁰² Maakansa 28. 10. 1916. Maalaisliitto 10-vuotias. 1. A. J.

suuksiin.¹⁰³ Jälkiviisaasti ajatellen puoluejohdon kanta oli kaukonäköisyyttä, mutta karjalaiset olivat sitä mieltä, että keskushallinto ei tehnyt tarpeeksi Talonpojan Lehden pelastamiseksi. Tällainen ei ollut omiaan lähentämään samanaikaisesti eri puolilla maata aloittaneen liikkeen osia toisiinsa.

Talonpojan Lehti oli maalaisliittolainen omistuksellisten ja hallinnollisten taustavoimiensa puolesta ja kävi sellaisesta myös sisällöltään. Toimittajakunnan koostumus ei ollut leimallisesti aktiivimaalaisliittolainen, mikä poikkesi myöhempien maakuntalehtien käytännöstä. Tämä ei kuitenkaan aiheuttanut merkille pantavaa poikkeamista puolueen linjasta, mutta näyttää vaikuttaneen puolueen johtavien henkilöiden kylmyyteen ja heidän myöhempiin arvioihinsa.

Talonpojan Lehden pioneerimerkitystä Itä-Suomen maalaisliiton syntyvaiheessa ei silti pidä väheksyä. Lehti syntyi ennen maalaispuoluetta ja jo pelkällä olemassaolollaan tasoitti sille tietä, riippumatta siitä suunnasta jonka puolue lopulta ottaisi. Talonpojan Lehden varhainen perustaminen oli sekä maalaispuolueajatuksen ja -tarpeen oire että ajatuksen toteutumisen helpottaja. Kivireki siitä tuli vasta kun taloudelliset realiteetit alkoivat vaikuttaa. Pohjalaisen puoluejohdon yliolkainen asennoituminen lehteen on taas selitettävissä sekä maantieteellisen etäisyyden että omien paikallisten äänenkannattajien tukitarpeen nojalla. Kehnosti päättyneenäkin Talonpojan Lehden yrityksellä oli annettavanaan maalaisliittolaisille arvokasta tietoa lehtimarkkinoista. On toinen asia miten sitä osattiin käyttää hyväksi.

3.3. Santeri Alkion Ilkka

3.3.1. Perustuslaillinen, mutta sitoutumaton pohjalaisten äänenkannattaja

Ilkkaa perustettaessa maalaispuoluetta ei vielä ollut olemassa kuin erilaisina suunnitelmina kummankin suomalaisen puolueen vieraantumassa olevien tai puolueiden uudistamista halunneiden kannattajien keskuudessa. Santeri Alkion tavoitteena Ilkkaa perustettaessa ei ollut uuden maalaispuolueen pystyttäminen lehden ympärille, vaan ensisijaisesti maakunnan maalaisnuorsuomalaisten kokoaminen puolueen vasenta laitaa edustavien näkemysten taakse. Etelä-Pohjanmaan lehdistötilanne oli suurlakon jälkeisenä muutosaikana sellainen, että Alkio saattoi arvella yritykselleen olevan tilaa. Taustana oli Alkion ja

¹⁰³ Puolueen pohjalaislehdissä Talonpojan Lehden vaikeuksiin suhtauduttiin liiemäisyyttä ja oman lehden kannalta viisaasti. Liiton hallinto (ptk 4. 11. 1907. LA Cb: 1) vaati loppuvuoden painatuksesta TL:n hallinnon jäsenten 4000 mk:n henkilökohtaisen takauksen, ja Ilkkaa jaettiin TL:n tilaajille periaatteessa maksua vastaan, saatiin sitä tai ei.

Vaasan nuorsuomalaisen toisen johtavan sanankäyttäjän Ossian Ansaan näkemysten loitoneminen toisistaan.

Wasa Tidningin päätoimittajakautenaan 1880-luvun liberalismien eturiviin lukeutunut Ansa (Husberg)¹⁰⁴ perusti vuonna 1890 sanomalehti Pohjalaisen, joka saavutti mainetta ensimmäisen sortokauden perustuslaillisten lehtien riveissä ja sitä paitsi ajan maakuntalehdelle korkean yli 4000 kappaleen levikin. Santeri Alkio kuului tämän sensuuriviranomaisten 1901 lakkauttaman lehden avustajiin.¹⁰⁵ Kuitenkin hän lienee suunnitellut oman lehden perustamista jo 1890-luvun loppuvuosista lähtien, sillä hän oli tyytymätön Ansaan tapaan antaa perustuslakitaistelun jättää varjoonsa yhteiskunnalliset kysymykset.¹⁰⁶

Vuonna 1903 aloittaneen vanhasuomalaisen Vaasa-lehden¹⁰⁷ päästyä maakunnan johtavana suomenkielisenä lehtenä kasvamaan ja kun Ansaan 1905 perustama Pohjan Poika oli perustuslaillisuudessaan Alkiolle liian oikeistolainen, Alkio päätyi pitämään Ilkan perustamista ajankohtaisena.¹⁰⁸ Maaliskuun lopulla 1906 hän ilmoitti suunnitelmastaan Ansaalle, joka puolestaan olisi halunnut yhteistyötä vanhasuomalaisia vastaan oman lehdestänsä puitteissa.¹⁰⁹

Alkio piti kuitenkin päänsä ja kutsui yhdessä tukkukauppias Matti Klemetilän ja maanviljelijä Mikko Luopajärven kanssa aprillipäivänä 1906 Seinäjoella pidettyyn kokoukseen kymmenen muuta maakunnan miestä perustamaan Sanomalehtiosuuskunta Ilkkaa. Osuuskunnan perustamisen lähitaustana oli muutaman kuukauden takaisen suomalaisten puolueiden maakunnallisen sovintokokouksen tulosten vähäisyys: kun ei ollut tullut sovintoa, oli yhä enemmän syytä perustaa lehti ajamaan sekä kansanvallan että perustuslaillisuuden aatteita.¹¹⁰ Suomalaisen puolueiden yhteistyölle ei näyttänytkaan olevan edellytyk-

¹⁰⁴ Ansaasta ja Wasa Tidningistä Helenius s.a. s. 11–13, 41–50.

¹⁰⁵ Levikistä vuoden 1900 lopulla SSLH:n hakuteosmateriaali/Pohjalainen; Tilanteesta yleensä Leinonen 1956 s. 12.

¹⁰⁶ Alanen 1976 s. 257–258.

¹⁰⁷ Vaasa-lehden alkuvaiheista Laukkonen 1978 s. 27–32.

¹⁰⁸ Ilkka 29. 6. 1916. Ilkan perustaminen ja ensitaistelut. Iiska Heikkiläinen. (Yksi Alkion käyttämistä nimimerkeistä.): Ilkka I. 7. 1926. Sanomalehtimies-kokemuksia. Santeri Alkio.

¹⁰⁹ Alkio Hyvälle Veljelle 26. 3. 1906. Liakan kokoelma: Sama kirje oli julkaistuna Ilkassa 24. 4. 1966. Alkion kirje Ansaalle 26. 3. 1906: Ansa Alkiolle 29. 3. ja 14. 4. 1906. SAP IV A 1; Ks. myös Alanen 1976 s. 261–262.

¹¹⁰ Matti Klemetilän lähettämättä jäänyt kirje Kustaa Järvelle Ylihärmään 21. 3. 1906. Samansisältöiset kirjeet hän kirjoitti myös Mikko Luopajärvelle Jalasjärvelle, K. Kangas-Kurjelle Ylihärmään ja Vihtori Niemelle Kauhavalle. Klemetilä piti itseään Ilkan varsinaisena perustajana ja piti selvänä, että Vaasa-lehti lakkaisi ilmestymästä kun Ilkka oli perustettu. Hän luonnehti tällöin olevansa »tällä haavaa ehkä huomattavin henkilö E-Pohjanmaalla». Klemetilä Omalle Veljelle 4. 4. 1906. Klemetilän kokoelma. – Klemetilän tasapaino järkkyy ajoittain. Vanhoilla päivillään 1950-luvulla hän jopa kruunasi itsensä kuningas Matti I:ksi ja laati ministerilistoja, joissa tavallisesti itse esiintyi pääministerin paikalla.

siä, joskin tilanne oli muuttuneiden olosuhteiden vuoksi sovinnollisempi kuin ennen suurlakkoa, jolloin Alkion ja Pohjan Pojan epäsuorin yhdistelmä oli aiheuttanut huolta vanhasuomalaisille. Vaasa-lehden toimituksessa kannettiin murhetta maalaisnuorsuomalaisten puuhista Pohjan Pojan levikin lisäämiseksi; Alkion ja Ansaan yhteydenotot syksyllä 1905 nähtiin siellä merkinä nuorsuomalaisten sisäisten erimielisyyksien lievenemisestä.¹¹¹

Ilkan perustamisesta päättäneen kokouksen pöytäkirjasta¹¹² käy ilmi Alkion keskeinen asema, mutta myös Klemetilän osuuden merkittävyys. Alkio avasi kokouksen ja teki selkoa lehden perustamiseen ajaneista syistä ja lehden tulevasta suunnasta, toimi tilaisuuden puheenjohtajana, ja hänen laatimansa oli kokouksen lehdelle hyväksymä ohjelma. Alkio ja Klemetilä valtuutettiin sopimaan jonkin kirjapainon kanssa lehden painamisesta sekä hankkimaan toimitukselle tilat ja palkkaamaan konttorihenkilökunta.

Perustavassa kokouksessa hyväksyttiin osuuskunnan säännöt. Jäseneksi pääsi lunastamalla vähintään yhden kymmenen markan hitaisen osuuden, jollaisia kelloään ei kuitenkaan saanut olla sataa kappaletta enempää. Sallitun enimmäismäärän merkitsivät heti Alkio ja Klemetilä, kun taas muut perustajajäsenet tyytyivät kahdesta viiteen osuuteen. Kun osuuskunnan nimen perässä olivat kirjaimet r.l., saattoi jäsen joutua maksamaan kymmenen markkaa lisämaksua, jos osuuskunnan sitoumusten täyttäminen tätä edellytti. Pääoman keruun kannalta kaukonäköistä oli päättää, että voittoa ei jaettaisi ennen kuin lehden levikki olisi kohonnut 7000 kappaleeseen. Voitosta menisi neljännes suoraan vararahastoon ja lopusta maksettaisiin jäsenille pankkikorko. Jäljelle jäävä raha käytettäisiin liikkeen laajentamisen vaatimiin investointeihin.¹¹³

Ilkan näytenumero ilmestyi huhtikuun 20. päivänä, vajaan kolmen viikon kuluttua osuuskunnan perustamisesta. Alkion lehteen laatima ohjelmakirjoitus oli puoluepoliittisesti välttelevä, mutta myöhempien tapahtumien perspektiivissä selvään suuntaan osoittava. Päälimmäisenä oli pyrkimys eheyttää eteläpohjalaiset »vahvaksi järjestöksi toteuttamaan käytännössä niitä taloudellisia, yhteiskunnallisia ja valtiollisia uudistuksia, joihin kansalaisia tämä suuri historiallinen ajankohta niin voimakkaasti velvoittaa». Edellisten vuosien jyrkkää puoluejakoa Alkio piti tulevaisuudessa odottamiensa valtiollisten ja yhteiskunnallisten mullistusten kannalta tuhoisana. Alkio ja lehti eivät kumminkaan luvanneet »esiintyä värittömänä sovinnon hierojana, vaan aikoo (lehti) voimansa mukaan käydä taisteluun niiden aatteiden

¹¹¹ Olli Streng Laihialta K. N. Rantakarille 15. 8. 1905; Hj. Räisänen Vaasa-lehdestä Rantakarille 11. 10. 1905. SPA K23.

¹¹² Pöytäkirjan on julkaissut Leinonen (1956 s. 16–17).

¹¹³ Sanomalehti Osuuskunta Ilkan r.l. säännöt (Vaasa 1906, Antti Hautalan kirjapaino) on sidottu Ilkan pöytäkirjaniteen yhteyteen.

puolesta, joita se pitää oikeina». Yksityiskohtaisemmin asetettiin vaatimaan Suomen perustuslaillisia oikeuksia, kannattamaan suomen kielen asemaa pääkielenä, »syvien rivien» taloudellisen aseman parantamista, osuustoimintaa, maataloudellisten ja kansantaloudellisten asioiden pohdintaa, opetuksen uudistamista sekä uskonnonvapautta ja valtion ja kirkon eroa.¹¹⁴

Heinäkuun alusta 1906 lähtien Ilkka ilmestyi kolme kertaa viikossa. Ensimmäisen varsinaisen numeron tilausilmoituksessa Alkio lupasi lehden ajavan »taloudellisten, yhteiskunnallisten ja valtiollisten uudistusten asiaa vähäväkisten ja ennen kaikkea maalaiskansan etuja silmällä pitäen». Selvää kantaa olemassa olleisiin puolueisiin hän ei ottanut, joskaan nuorsuomalainen lähtökohta ei ollut piilossa.¹¹⁵ Selväsanausemmin Alkio asetti itsensä puoluekenttään yksityiskirjeessä toimitussihteerihdokkaalleen. Hän kirjoitti, että Ilkka tulisi olemaan »puhtaasti kansanvaltainen lehti ja käsittelemään asioita maalaisten kannalta». Alkio kertoi olevansa »kokonaan sosialidemokratien vaatimusten kannalla», mutta ettei voinut hyväksyä luokkataistelua samassa merkityksessä kuin sosialistit. Ehdottoman perustuslailliselle kannalle hän lupasi lehden asettuvan, mutta epäili samaan hengenvetoon ruotsinmielisten perustuslaillisten asettuvan uudistusten jarruksi. Tämän vuoksi oli »meillä todellisilla nuorsuomalaisilla - - - velvollisuus asettua heidän, samoin kuin suomalaistenkin vanhoilisten jarruttajien suhteen taistelun kannalle». Ydinkohta oli lause »maalaiskansa on aina saanut tanssia kaupunkilaisjohtajainsa pillien mukaan olivat ne kapitalisteja, sosialisteja tai byrokraatteja; siinä tulee syntyä toinen peli, meidän täytyy monissa asioissa asettua kaupunkien valtapyyteitä vastaan!»¹¹⁶

Ehyyttämistä – joka tietenkin sisälsi ehyyttäjän oikeaksi katsoman, vanhojen puolueiden tavoitteista poikkeavan ajatuskannan omaksomisen – tähdensi Ilkan ensimmäisessä numerossa myös toinen kirjoittaja, joka käsitteli sanomalehdistön kasvavaa merkitystä. Hänen mielestään »jokapäiväinen vihan ja eripuraisuuden kylvö, tosiasiaan tahallinen vääristeleminen, toisinajattelevien mustaaminen ja persoonallinen halventaminen» osoitti alhaista moraalia, vaikka yleistä olikin. Ilkan taas tuli »kasvattaa ihmistä eikä puoluepukaria». Tätä ei kuitenkaan saanut käsittää siten, ettei lehdellä olisi velvollisuutta arvostella toisenmielisiä, kunhan tinkimättä piti kiinni »oikeudesta» ja »totuudesta».¹¹⁷

Ilkan perustajien tavoitteet olivat poliittiset, mutta ne eivät sopineet

¹¹⁴ Ilkka 20. 4. 1906. Tarkoituksemme. pk.

¹¹⁵ Ilkka 3. 7. 1906. tilausilmoitus

¹¹⁶ Alkio E. E. Nordlundille 22. 5. 1906. Liakan kokoelma; Alkion wrightiläisestä taustasta Mäki 1948 s. 138–140, 143–144, 198–200, Aaltonen 1966 sekä Alanen 1976 s. 204–215.

¹¹⁷ Ilkka 3. 7. 1906. Jokunen tervehdyssana Ilkalle. Ahti Kaukomieli.

totuttuihin kaavoihin. Lehden liikkeellelähdön voi luonnehtia tapahtuneen jonkinlaisen itsenäisen ja sitoutumattoman wrightiläisvaikutteisen radikaalin maalaisnuorsuomalaisuuden merkeissä uudistustavoittein. Selvimmin Ilkan perustajien poliittiset aivoitukset tulivat esiin Etelä-Pohjanmaan nuorsuomalaisen maalaisliiton synnyn yhteydessä, olivathan lehden ja liiton perustajat samat. EPNM lähti uudistamaan nuorsuomalaista puoluetta sisältä päin ja sai Ilkan luontevasti äänitorvekseen. Lehti oli keskeinen välikappale siinä keskustelussa, jota Etelä-Pohjanmaalla käytiin sikäläisen maalaispuolueen luonteesta.

3.3.2. *»Lähinnä edustaa se E. P. Nuorsuomalaisen Maalaisliiton kantaa»*

Maalaisnuorsuomalaisille ja nuorsuomalaisiksi tunnustautuneille sanomalehdille puheet maalaispuolueesta toivat eteen valintatilanteen. Erityisesti EPNM:n vaikutusalueella kannanmäärittely oli tärkeä, sillä samalla oli otettava kantaa nuorsuomalaisuuden sisäiseen tilanteeseen. Mutta myös muualla maalaispuolueen selvä perustuslainen yleispoliittinen pohja herätti samantyyppisiä kysymyksiä. Ilkan levikkialueella vaikuttaneista nuorsuomalaisista lehdistä kristiinalainen Suupohjan Kaiku kannatti johdonmukaisesti EPNM:n toimintaa ja kokkolalainen Keski-Pohjalainen horjuvasti. Tämä oli mahdollista siltä pohjalta, että EPNM toimi nuorsuomalaisuuden sisäisenä uudistusliikkeenä. Suupohjan Kaiku meni kyllä pitemmällekkin ja oli valmis suosittelemaan EPNM:n ja SML:n yhdistymistä jo niin varhain kuin lokakuussa 1906.¹¹⁸

Ilkka muistutteli julkisesti periaatteellisesta riippumattomuudesta, vaikka käytännössä ei sen ja EPNM:n välillä ongelmia esiintynytäkään. EPNM puolestaan julisti riippumattomuuttaan nuorsuomalaisesta puolueesta, mutta osallistui sen puoluekokouksiin ja esiintyi vuoden 1907 eduskuntavaaleissa yhteisillä listoilla. Samoin Alkio oli valmis lähettämään Ilkasta edustajan nuorsuomalaisien lehtimiesten kursseille¹¹⁹. Tilausilmoituksessa vuodelle 1907 Ilkka määritteli puoluesidonnaisuutensa väljästi: »Ilkka on nuorsuomalainen, mutta mistään puolueohjelmista riippumaton lehti. Lähinnä edustaa se E. P. Nuorsuomalaisen Maalaisliiton kantaa, pidättäen kuitenkin täyden vapauden esittää eroavia käsityksiä.» Muuten lehteä luvattiin toimittaa saman ohjelman mukaisesti kuin siihenkin saakka. Alkio katsoi lehden pystyneen toteuttamaan näytenuumerossa lausutun ajatuksen kansaan tukeutumisesta; levittämään »lehden juuret laajalle kansan

¹¹⁸ Salokangas 1975 s. 122.

¹¹⁹ Alkio np:n kanslialle 22. 9. 1906. NPA K12.

keskuuteen imemään sieltä tervettä, paikallisoloihimme soveltuvaa elonmehua».¹²⁰

Vuoden 1907 lopulla, kun yhdet eduskuntavaalit oli käyty, maalaisliiton ja nuorsuomalaisen puolueen raja paalutettu ja EPNM yhdistymässä SML:oon, Ilkka ei enää tilausilmoituksessaan maininnut nuorsuomalaisia. Sen sijaan se totesi aatteensa osoittautuneen elinvoimaiseksi ja että »saman suuntainen ajatus on jalkeille nostattanut maalaiskansaa Pohjanmaalla, Karjalassa ja Savossa luomaan uutta puolemuodostusta maalaisliitto-aatteen nimellä». Lehti lupasi edelleen »lähimmin» edustaa EPNM:n ohjelman mukaisia kantoja, mutta riippumattomana. EPNM:n tukeminen oli toki maalaisliittojen kannattamista, mutta: »Katsomme, että edistysmielisen lehden, joka ei tahdo nyt, kun olemme päässeet vapaaksi ennakkosensuurista, vapaaehtoisesti antaa sitoa kuonokoppaa suulleen, ei saa asettua ehdottomasti noudattamaan mitään puolueohjelmaa. - - - Kenellekään, joka on Ilkkaa seurannut, ei saata kuitenkaan jäädä epävarmuutta siitä, että tämä lehti ajaa horjumatta edistysmielisten maalaisliittojen asiaa.»¹²¹

Rahahuolien kanssa hermostunut lehden taloudenhoitaja Matti Klemetilä oli kuitenkin keväällä 1907 valmis kokoamaan yhteen kaikki nuorsuomalaiset voimat ja antamaan lehdessä sijaa kaupunkilaispiirienkin eduille. Hänen mielestään »tämän ei tarvitse silti merkitä mitään periaatteellista kuperkeikkaa, se voitaisiin saada menemään hyvin sievästi ja aivan huomaamatta: annettaisiin vain vähän kaupunkilaisintresseillekin sijaa ja maalaiskarvaa vähän silitettäisiin, itse maalaisliittohan siltä saisi ajaa omia asioitaan». Klemetilä väitti myös osuuskunnan hallinnon olevan samaa mieltä.¹²² Taloudenhoitajan kannanoton taustana oli kyllä ainoastaan rahanpuute, sillä maalaisliittolainen hän epäilemättä oli ja oli saanut Ilkan osuuskunnan vuosikokoukseltakin tunnustusta innokkaasta työstä, eikä unohtaa sovi hänen rahalahjoitustaan eduskuntavaalien alla agitaattorin palkkaamiseksi.¹²³ Alkio ei kuitenkaan missään tapauksessa suostunut kompromissiin, joka epäilemättä olisi johtanut kahnauksiin Pohjan Pojan oikeistonuorsuomalaisen piirin kanssa, sillä Ansaan lehden taustaväkeähän Ilkkaan Klemetilän ehdotusta toteutettaessa olisi vikitelty. Sen sijaan Alkio kiiruhti lähettämään Helsingistä osuuskunnan hallinnon puheenjohtajalle yksityiskohtaiset toimintaohjeet rohkaisuineen.¹²⁴

¹²⁰ Ilkka 2. 12. 1906. tilausilmoitus

¹²¹ Ilkka 30. 12. 1907. tilausilmoitus

¹²² Klemetilä Alkiolle 2. 6. 1907 SAP III B 2 b; Lähettäjän kopio on Klemetilän kokoelmassa; Ks. myös Leinonen 1956 s. 35.

¹²³ Ilkan osuuskunnan vuosikokouksen ptk 26. 3. 1907; Klemetilä Kustaa Harjulle 1. 3. 1907. Harjun kokoelma.

¹²⁴ Alkio Mikko Luopajarvelle 3. 6. 1907. Luopajarven kokoelma. Luukas Luopajarven hallussa.

Samaan ajankohtaan sijoittui Alkion lopullinen julkinen irrottautuminen nuorsuomalaisista. Lähimmät hengenheimolaiset tiesivät hänen tekemisistään jo tuoreeltaan ja lopulta hän kertoi lehdessäkin valitsijoilleen liittyneensä »toistaiseksi» yhteistoimintaan eduskunnassa SML:n ryhmän kanssa, jonka yhteydessä hän katsoi voivansa »parhaiten ajaa EPNM:n vaatimuksia sellaisina kuin ne ovat ohjelmassa esitetyt». ¹²⁵ Lopullinen välienselvittely Ilkan ja nuorsuomalaisten kesken käytiin alkukesästä 1908. Silloin oli EPNM jo päättänyt liittyä SML:oon; vain yhteisen puoluekokouksen siunaus ja yhteinen ohjelma puuttuivat. Ilkka esiintyi yleisesti maalaisliiton lehtenä.

Toukokuussa Ilkan osuuskunnan hallinto sai kymmenen nuorsuomalaisen allekirjoittaman kirjelmän ¹²⁶, joka julkaistiin toimituksen vastineen kera kokonaan lehdessä. ¹²⁷ Allekirjoittajat vaativat hallintoa kutsumaan koolle osuuskunnan ylimääräisen kokouksen vastamaan milloin ja missä osuuskunnan kokouksessa Ilkka, joka heidän mielestään oli perustettu »puhtaasti Nuorsuomalaisen Perustuslaillisen sanomalehden aikaansaamiseksi Vaasaan ja sen ympäristöön», oli muutettu maalaisliiton äänenkannattajaksi.

Alkio vastasi haasteen laatijoiden hairahtuneen Ilkan ohjelmasta ja arveli sen johtuneen siitä, että nämä eivät olleet olleet mukana lehteä perustamassa. Alkion mukaan sitä ei ollut perustettu puhtaasti nuorsuomalaiseksi ja perustuslailliseksi, vaan »ajamaan maalaiskansan asioita sen ohjelman mukaan joka yksimielisesti hyväksyttiin perustavassa kokouksessa» keväällä 1906 ja julkaistiin lehden ensimmäisessä näytenuumerossa. Kun maalaisliittoa ei silloin vielä ollut, Alkio järkeili, ei Ilkka aluksi voinut toimia minkään puolueen äänenkannattajana. Mutta kun EPNM sitten perustettiin ajamaan samoja asioita kuin Ilkka, lehti saattoi puoluevärin tunnustaa. Alkio selitti lehden kuluneiden kahden vuoden aikana horjumatta ajaneen alkuperäistä ohjelmaansa, ja kun »osittain Ilkan omasta aloitteesta, osittain muiden (on) syntynyt puolue, joka harrastaa samoja aatteita, joita varten Ilkka perustettiin, pitäisi olla jokseenkin järkeen pystyvä asia, että Ilkka silloin kannattaa tätä puoluetta». Varmemmaksi vakuudeksi toistettiin näytenuumeron ohjelmakirjoitus kokonaan. Lopuksi Alkio vielä tiedusteli eikö ohjelma siitä päivästä tarkasteltuna vaikuttanut puhtaasti maalaisliittolaiselta.

Osuuskunnan ylimääräinen kokous pidettiin Ilkan huoneistossa kesäkuun 9. päivänä. Maalaisliittolaiset olivat valmistautuneet huolellisesti, vaikka eivät vakavasti pelänneetkään nuorsuomalaisten onnistuvan lehteä valtaamaan. ¹²⁸ Ilkan lukijoitten uskoa toimitus vahvisti julkaisemalla »joukon Karjalan maalaisliittolaisia» lähettämän ter-

¹²⁵ Ilkka 29. 6. 1907. Tiedonantoja valitsijoilleni. S. A. pk.

¹²⁶ Ilkan hallinnon ptk 21. 5. 1908.

¹²⁷ Ilkka 23. 5. 1908. Ilkan toimitus ja hallitus syytettyjen penkillä. pk.

¹²⁸ Emma Granholm sulhaselleen 25. 5. 1908. Granholmin kokoelma.

vehdyksen, jossa vaadittiin ettei Ilkan suuntaa saanut muuttua. Omasta puolestaan Santeri Alkio jälleen selosti eroaan nuorsuomalaisesta eduskuntaryhmästä.¹²⁹

Maalaisliittolaisia olivat Ilkan toimitus ja hallinto mobilisoineet kokoukseen noin kahdeksankymmentä henkeä, jotka edustivat yhteensä 119 osuudenomistajaa. Nuorsuomalaisia oli puolisen tusinaa.¹³⁰ Maalaisliittolaisten puolustusstrategia noudatti Alkion toukokuisessa kirjoituksessaan viitoittamaa suuntaa. Asian ratkaisi lukumääräisesti ylivoimaisten maalaisliittolaisten siunaama näyteneron ohjelman tulkinta: sen mukaanhan lehti ei ollut luvannut olla minkään puolueen äänenkannattaja, vaan maalaiskansan lehti. Ja kun maalaisliittolaiset katsoivat puolueensa edustavan juuri tätä maalaiskansaa, oli luontevaa että samoja aatteita ajava lehti oli nimenomaan tämän puolueen kannalla. Kokouksen asettama valiokunta laati ponnet, jotka opposition jo poistuttua hyväksyttiin yksimielisesti. Niiden mukaan 1) Ilkkaa ei ollut perustettu nuorsuomalaisen puolueen äänenkannattajaksi, 2) näytenerossa julkaistusta Ilkan ohjelmasta selvisi, että lehteä ei ollut perustettu ylipäätään minkään silloisen puolueen kannattajaksi, 3) koska maalaisliitto näytti ajavan samoja periaatteita kuin Ilkka, lehti ajoi luonnollisesti puolueen asiaa vaikka siitä ei mitään kokouspäätöstä ollutkaan, ja 4) osuuskunta katsoi Ilkan noudattaneen ohjelmaansa, minkä vuoksi kokous antoi toimitukselle ja hallinnolle täyden luottamuksensa.

Liitto-lehti kommentoi kokouksen lopputulosta: »Näin oli siis tämä Ilkan hirttoyrittys päättynyt hätyyttäjän täydellisimmällä tappiolla. Maalaisliittoaatteelle oli se aika sysäys eteenpäin.»¹³¹ Alkio taas patisti omia tilaushankkijoitaan yhä selvemmin maalaisliittoon sidonnaisin äänenpainoin. Ilkkaa piti levittää aatteen vuoksi: »Jokainen uusi tilaaja on uusi aateveli. Jokainen menetetty entinen tilaaja on uusi vastustaja.» Yhteinen asia velvoitti toimimaan ripeästi Ilkan tilausten keräämiseksi, sillä niin vähennettäisiin muiden lehtien vaikutusta, joiden kautta Alkio katsoi maalaisliittoa vastaan voimakkaimmin toimittavan.¹³²

EPNM:n liittyminen SML:oon merkitsi, että Ilkkakin siirtyi valtakunnallisen maalaispuolueen riviin. Kannanotto puoluesidonnaisuuteen sijoittui vielä vuoden 1908 lopun tilausilmoituksessa sen keskivaiheille ja oli muotoilultaan varovainen: »Suomen maalaisväestön

¹²⁹ Ilkka 2. 6. 1908. Tervehdys uhatulle Ilkalle Karjalasta. Joukko Karjalan maalaisliittolaisia; Ilkka 6. 6. 1908. Syytettyjen penkillä. S. A. pk.

¹³⁰ Ilkan osuuskunnan ylimääräisen kokouksen ptk 9. 6. 1908; Pöytäkirjan on julkaissut myös Leinonen (1956 s. 49–50), ja tapahtumien kulku on tarkkaan selostettu myös Ilkassa 11. 6. 1908. Sanomalehti-osuuskunta Ilkan r.l. ylimääräinen kokous; Ks. myös Alanen 1976 s. 286–288.

¹³¹ Liitto 11. 6. 1908. Maalaisliiton työmaalta. Ilkan valloitus.

¹³² Ilkka 25. 6. 1908. Ilkan puolesta Ilkan ystäville. pk.

liiton asia on meidän asiamme. Mutta kuten ennenkin, säilyttää Ilkka palstoillaan kirjoittajilleen täydellisen ajatuksen vapauden, koskapa vain siten sanomalehti voi taatulla vapaamielisyydellä ja rehellisyydellä palvella totuuden etsimisen ja parhaan valitsemisen korkeata tarkoitusta.» Vuoden 1909 lopussa oli Santeri Alkion ja hänen johtamansa lehden asema yhdistyneen maalaisliiton epävirallisena ylimpänä suunnannäyttäjänä vahvistunut siinä määrin, että tilausilmoituksessakaan ei enää pohdittu poliittisen sitoutumisen laatua ja astetta, vaan vedettiin maalaisliitolle ja Ilkalle linjaa »menneisyyden» varaan tukeutuvien porvarien ja »utooppisen tulevaisuuden pohjalle» rakentavien sosialistien välimaastoon. Maalaisliiton luvattiin rakentavan »olevien olojen pohjalle käyttäen tulevaisuuden vaatimia mittapuita». Maalaisväestön liittoutuminen viitoittaisi »rikkirevitylle kansalle» päämäärän: »yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta. Siinä valtiollinen ja yhteiskunnallinen ohjelmamme.»¹³³

3.3.3. Ilkan perustajat ja suunnannäyttäjät

Edellisissä alaluvuissa on selostettu etupäässä Ilkan (puolue)poliittista tunnustautumista ja vain todettu lehden taustavoimat EPNM:oon järjestäytyneiksi maalaisnuorsuomalaisiksi, joista sittemmin tuli maalaisliittolaisia. Mutta keitä he oikein olivat ja miten muotoutui Ilkan piiri?

Ilman Santeri Alkiota Ilkan perustaminen olisi tuottanut vaikeuksia. Vanhasuomalaisella Etelä-Pohjanmaalla nuorsuomalaiset olivat pienenä vähemmistönä eikä maalaisliitonkaan kannatus ollut ensivuosina sitä luokkaa, että lehden hengissä pitäminen olisi hevin onnistunut ilman Alkion kaltaista kokoavaa ja innostavaa persoonaa. Mutta vaikka Alkio olikin lehden kiistaton johtaja, ei sillä yksin hänenkään varassaan olisi ollut elinmahdollisuuksia. Tärkeätä oli se, että Alkio kumppaneineen tuki lehden maaseudun asujamistoon. Osuuskuntamuoto puolestaan takasi vähävaraisillekin mahdollisuuden antaa lehdelle konkreettista tukea ja olihan osuuskunta henkilö ja ääni -periaatteineen omistusmuodoista demokraattisin.

Sanomalehtiosuuskunta Ilkan ensimmäiseen hallitukseen kuuluivat kauhavalainen vaatturi Kustaa Hautamäki, josta oli tuleva Keski-Pohjalaisen ja Liiton päätoimittaja ja maalaisliiton keskushallinnon sihteeri, maanviljelijät Mikko Luopajarvi Jalasjärveltä, Eetu Hopiavuori Ilmajoelta ja Antti Kaura Kauhajoelta sekä alavutelainen kansakoulunopettaja Juhani Ahtiluoto. Varajäseniä olivat laihialainen puuseppä Elias Hollo ja vaasalainen tukkukauppias Matti Klemettilä, myös lehden ensimmäinen taloudenhoitaja.¹³⁴ Päätoimittaja Alkio ei ollut

¹³³ Ilkka 29. 12. 1908 ja 30. 12. 1909. tilausilmoitukset

¹³⁴ Sanomalehti Osuuskunta Ilkan r.l. säännöt. Ilkan pöytäkirjaniteen yhteydessä; Leinonen 1956 s. 16.

hallinnon jäsen, mutta hänen näkökannoillaan oli silti ratkaiseva paino. Ilman häntä ei tehty tärkeitä päätöksiä ja hänellä oli alusta saakka osuuskunnan nimenkirjoitusoikeus yhdessä taloudenhoitajan ja hallinnon puheenjohtajan kanssa.¹³⁵

Hallinnon ensimmäinen puheenjohtaja oli Luopajärvi ja varapuheenjohtaja Ahtiluoto. Joulukuussa 1907 hallintoon valittiin Kokkolaan siirtyneen Hautamäen tilalle kauhavalainen Vihtori Niemi ja Kauran sijaan peräseinäjokelainen S. H. Kanto. Ahtiluodon lähdeytyä Kuopioon Savon Sanomain ensimmäiseksi päätoimittajaksi, valittiin hallintoon maanviljelijä Matti Sorvari Laihialta. Niemi ei osallistunut hallinnon toimintaan ja erosikin jo huhtikuussa 1908, esiintyäkseen pian päähenkilönä nuorsuomalaisien kysellessä Ilkan linjan oikeutusta. Hänen tilalleen valittiin nurmolainen J. H. Teppo. Lehden taloudenhoitajaksi siirtyneen Luopajärven tilalle hallintoon valittiin joulukuussa 1909 kurikkalainen maanviljelijä Juho Koivisto, joka sai seuraavan vuoden alusta myös hallinnon puheenjohtajan tehtävän. Muita hallinnon jäseniä tai varajäseniä olivat vuoden 1909 loppuun mennessä maanviljelijä Juho Ollila ja kultaseppä S. Koskiniemi.¹³⁶

Kesäkuuhun 1907 saakka oli taloudenhoitajana Klemetilä ja hänen jälkeensä väliaikaisesti lehden konttoristi Emma Granholm. Osuuskunnan hallinnon puheenjohtaja Luopajärvi osallistui yhtä lailla taloudenhoitoon, erityisesti ollessaan toimituksessa apumiehenä Alkion poissaollessa. Marraskuussa 1908 lupautui kauppias Jaakko Vörlund toimimaan taloudenhoitajana talven yli, kun ensin oli tuloksetta yritetty löytää lehden maksukykyyn sopivaa, mutta ammattinsa taitavaa henkilöä.¹³⁷ Kesällä 1909 joutui Mikko Luopajärvi jälleen osallistumaan työhön, ja hallinnon jäsen J. H. Teppo puolestaan lupasi käydä kerran viikossa konttorissa tarkastamassa talousasiat. Syksyllä oli samanlaisena tarkastajana Luopajärvi, kunnes hänet saatiin taivuteltua päätoimiseksi taloudenhoitajaksi marraskuusta 1909 lähtien. Hallinto piti rahatilannetta silmällä vain Alkion ollessa Helsingissä; hänen ollessaan paikalla ei muita peräänkatsojia tarvittu.¹³⁸

Toimituksessa oli Alkion ensimmäisenä apulaisena E. E. Nordlund, joka jo joulukuussa 1906 siirtyi Poriin Satakunnan Sanomiin. Nordlundin lehtimiesura sekä ennen Ilkkaa että sen jälkeen kulki nuorsuomalaisissa merkeissä eikä työ EPNM:n äänenkannattajassakaan teh-

¹³⁵ Luopajärven kokoelmaan (Mikko Luopajärven hallussa) sisältyy Alkion päivämätön kirje, jossa hän sairaana ollen kutsuu Ilkan hallinnon Laihialle keskustelemaan lehden ja puolueen asioista, kun ei voi tulla Vaasaan kokoukseen.

¹³⁶ Ilkan osuuskunnan ptk 12. 12. 1907 ja 29. 12. 1909, osuuskunnan vuosikokouksen ptk 4. 4. 1908 ja hallinnon ptk 15. 1. 1910; Leinonen 1956 s. 18, 48, 126.

¹³⁷ Ilkan hallinnon ptk 28. 6. 1907 sekä 10. 10. ja 6. 11. 1908; Emma Granholm sulhaselleen 11. 1. 1909. Granholmin kokoelma.

¹³⁸ Ilkan hallinnon ptk 14. 5., 31. 8. ja 26. 10. 1909; Luopajärvi Emmi Luopajärvelle 27. 10. 1909. Luopajärven kokoelma. Mikko Luopajärven hallussa.

nyt poikkeusta. Vuosina 1898–1902 hän oli ollut Kristiinassa Suupohjan Kaiun apu- ja päätoimittajana ja Porista hän siirtyi vuonna 1908 Kajaanin Lehden päätoimittajaksi. Seuraava Ilkan aputoimittaja oli ylioppilas Juhon Hollo, osuuskunnan hallinnon varajäsenenä olleen Elias Hollon poika ja Alkion perhetuttava. Hän ei jatkanut toimittajana, vaan tiedemiehenä.¹³⁹

Alkion eduskunnassa olo aiheutti järjestelyjä taloudenhoidon lisäksi myös ja ennen kaikkea toimituksessa. Keväällä 1907 Alkio ehdotti ensin osuuskunnan hallinnolle, että Hollo toimisi päätoimittajana valtiopäivien ajan ja opettaja Antti Haapala aputoimittajana. Mutta kun Hollo kuitenkin lähti syksyllä jatkamaan akateemista uraansa ja kun Alkio oli samaan aikaan valtiopäivillä, oli toimitussihteerin paikka julistettava haettavaksi.¹⁴⁰ Hallinto valitsi yksimielisesti talossa jo olleen Haapalan. Tällä ei ollut aiempaa lehtimieskokemusta, mutta hänen nauttimansa Alkion luottamus ratkaisi valinnan. Avustussuhde hänellä oli ollut lehteen syksystä 1906 alkaen ja toimittajaksikin hän olisi päässyt jo talvella 1907, jos vain hänen koulunsa johtokunta olisi myöntänyt virkavapautta. Kuuden muun hakijan joukossa olivat mm. Antti Juutilainen ja F. E. Kariniemi Talonpojan Lehden piiristä sekä W. F. Ilmoni Keski-Pohjalaisesta. Haapalan esimiehenä ja Alkion sijaisena toimi valtiopäivien ajan Mikko Luopajarvi.¹⁴¹ Lisäksi olivat tilapäisinä toimittajina Antti Aspinen kesällä 1909 ja saman vuoden syksyllä Alkion nuorempi veli, Lehtimäen lukkari Aaro Vallinmäki.¹⁴²

Valtiopäiväaikana Alkio johti lehteä puhelimitse ja käymällä tiivistä kirjeenvaihtoa sekä Luopajarven että Haapalan kanssa. Hänellä oli oikeus vuokrata Helsingissä puhelin Ilkan laskuun ja hänelle maksettiin valtiopäivien ajalta lehdestä palkkaa sata markkaa kuussa.¹⁴³ Myös pääkirjoitusten laatiminen pysyi enimmäkseen Alkion tehtävänä, ja kotitoimitus pitikin arvossa esimiehensä pääkaupungista lähettämiä kirjoituksia kuin myös tämän alituisia huomautuksia lehden sisällöstä.¹⁴⁴ Luopajarvi tuli toimitukseen syyskuun alussa 1907, ja vaikka Haapalalla ja hänellä oli keskenään sovittu työnjako – Luopajarven päähuolena olivat talusasiat ja Haapalan toimitukselliset kysymykset, mutta tästä tarvittaessa poikettiinkin – niin Alkion ohjauksella oli suuri merkitys myös miesten erimielisyyksien tasoitta-

¹³⁹ SSLH:n toimittajakortisto; Alanen 1976 s. 278–281.

¹⁴⁰ Ilkan hallinnon ptk 4. 5. ja 28. 6. 1907.

¹⁴¹ Ilkan hallinnon ptk 28. 7. 1907; Antti Haapala Alkiolle 21. 2. 1907. SAP III B 1 a; W. F. Ilmoni Alkiolle 2. 8. 1907. SAP III B 1 b; Frans Korpi Luopajarvelle 19. 7. 1907 ja Luopajarvi Emmi Luopajarvelle 15. 9. 1907. Luopajarven kokoelma. Mikko Luopajarven hallussa; SSLH:n toimittajakortisto.

¹⁴² Ilkan hallinnon ptk 14. 5. ja 31. 8. 1909.

¹⁴³ Ilkan hallinnon ptk 18. 1. 1908. – Summa oli yli puolet toimitussihteerin Haapalan palkasta, joka oli 1. 2. 1908 alkaen 180 mk/kk.

¹⁴⁴ Luopajarvi Alkiolle 11. 9. 1907. SAP III B 2 a; Haapala (Veljet Ilkassa) Alkiolle 10. 9. ja 19. 9. 1907. SAP III B 1 a.

jana.¹⁴⁵ Toiselta puolen ainakin Liitto-lehden toimituksessa ja maalaisliiton keskushallinnossa oltiin huomaavinaan Ilkan toimituksellisen tason laskevan Alkion ollessa poissa.¹⁴⁶

Ilkan perustajat olivat niitä, jotka vuosien ja jotkut vuosikymmenten kuluessa olivat oppineet luottamaan Santeri Alkion edustamien näkemysten oikeellisuuteen. Tämä yhteinen ponnistus pohja Alkion harrastamilla elämänaloilla aiheutti myös sen, että Ilkan ja sitten EPNM:n piiri ei ollut samassa määrin luokkakantaista talonpoikaistoa kuin maalaisliittolaiset toisaalla Suomessa. Suurin osa Ilkan hallinnon miehistä oli toki maanviljelijöitä, mutta epätavallisen runsaasti oli myös muita. Kustaa Hautamäen ja Juhani Ahtiluodon yhteys Alkioon oli syntynyt ensi sijassa nuorisoseuraliikkeen ja toissijaisesti perustustaillisuuden kautta, Matti Klemetilän voittopuolisesti jälkimmäistä tietä. Lähimmän taustajoukon talollisjäsenet taas olivat – selvimmin Mikko Luopajarveä lukuunottamatta – maalaisliiton yleiskuvasta poiketen varsin suurten tilojen isäntiä, joitten reittinä Ilkkaan ja maalaisliittoon oli ollut nuorisoseurojen lisäksi maatalouden järjestötoiminta.¹⁴⁷ Ilkan perustajien aatteelliset lähtökohdat tekivät sen, että Etelä-Pohjanmaan maalaisliitosta ja sen lehdestä syntyi alkuvuosina vapaamielinen kuva. Lehden talouden kannalta taas oli hyödyllistä se, että taustapiirillä oli varoja tai ainakin luottoa.

3.3.4. Ilkan jaloilleen nostaminen

Aloittavan sanomalehden talouden saaminen kuntoon oli vaikeaa sellaisessakin tilanteessa, jossa markkinoilla oli vielä laajentumistilaa ja jossa uusi lehti saattoi tukeutua uuden poliittisen liikkeen kannattajakuntaan tilaajina. Ensimmäisenä puolena vuonnaan Ilkka ehti tuottaa 5000–6000 markan tappion. Vuoden 1907 lopussa oli miinusta noin 11 000 markkaa, mutta vuoden 1908 mentyä enää 4000 markkaa. Seuraavana vuonna lehti pääsi omilleen tai tuhatkunta markkaa voiton puolelle; lopputulos riippui laskutavasta. Taloudenhoitaja uskalsi jo kehaista, että »nämä Ilkan asiat nimittäin rupiavat tuntumaan käyvän hyvästi eteenpäin».¹⁴⁸

¹⁴⁵ Luopajarvi Alkiolle 29. 2. 1908. SAP III B 2 a; Haapala Alkiolle 8. 10. 1907 ja 21. 10. 1909. SAP III B 1 a; Yli-Jokipii (1981 s. 57–65) selvittää seikkaperäisesti Luopajarven toimintaa Ilkan taloudenhoitajana ja toimituksessa osoittaen Luopajarven panoksen merkittävyyden.

¹⁴⁶ Kustaa Hautamäki Alkiolle 16. 5. 1909. SAP III A 2 a.

¹⁴⁷ Hallinnon miehistä ks. Eteläpohjalaisia elämäkertoja A-L s. 15–17, 164, 200–201, 267, 276–277, 434–435 sekä M-O s. 521, 777–778; Juho Koivistosta myös Laukkonen s.a. s. 105–108.

¹⁴⁸ Ilkan osuuskunnan vuosikokouksen ptk 26. 3. 1907; Sanomalehti-osuuskunta Ilkan r.l. vuosikertomus v:ilta 1910; Mikko Luopajarvi Emmi Luopajarvelle 5. 12. 1909. Luopajarven kokoelma. Mikko Luopajarven hallussa; Alkio Luopajarvelle 21. 3. 1910. Luopajarven kokoelma. KMA.

Ilkan osuuskunnan tulot koostuivat lehden tilaus- ja ilmoitustuotoista ja, kun sellainen oli hankittu, kirjapainon tuotosta. EPNM:n perustamiseen mennessä syksyllä 1906 Ilkka oli saavuttanut noin 2000 kappaaleen painosluvat. Lehden oman ilmoituksen mukaan oli painos heinäkuussa 1906 ollut 1600 kappaletta, syyskuussa 1900 ja lokakuussa 2100 kappaletta. Painoslukuja hieman pienempi levikki ilmoitettiin heinäkuussa 1906 noin 1400 kappaleeksi.¹⁴⁹

EPNM:n äänenkannattajana ja tullessaan iän karttuessa tutuksi maakunnassa Ilkka kasvatti levikkiään. Elokuussa 1907 toimitussihteeri ilmoitti esimiehelleen Alkiolle lehden levikiksi 2345 kappaletta, syyskuussa 2471 ja lokakuussa 2566 kappaletta. Maaliskuussa 1908 sama tiedottaja kertoi levikin nousseen jo yli 3000 kappaleen.¹⁵⁰ Painoksensa Ilkka ilmoitti maaliskuussa 1907 3200 kappaleeksi ja vuotta myöhemmin 4100 kappaleeksi, minkä myös yksityiset tiedonantajat vahvistivat. Kysymyksessä lienevät kuitenkin hetkelliset huiput, sillä vuosikertomuksen mukaan lehden painos oli vuoden 1907 lopulla vain 3000–3300 kappaletta.¹⁵¹ Huhtikuussa 1909 Ilkka jo väitti painoksekseen 4600 kappaletta ja yksilöi levikin 4408 kappaleeksi, josta oli ristosidetilauksia 3738, postin kautta tilattuja 430 ja loput Vaasan kaupunkiin tai Amerikkaan meneviä.¹⁵² Vaikka ottaisi huomioon senkin, että julkisuuteen annetuissa levikkiluvuissa melko varmasti oli pyöritystä ylöspäin, niin levikin suunta oli koko ajan selvästi nouseva. Ilkan levikki olikin vuoden 1909 lopulla mitä todennäköisimmin 4000 kappaleen vaiheilla, luultavasti jopa sen yläpuolella. Menestys levikkimarkkinoilla paransi sanomalehden edellytyksiä myös ilmoitusmarkkinoilla, sillä ilmoituksia oli turha pyytää jollei niille ollut lukijoita. Osuuskunnan oma toiminta suuntautui silti painokkaimmin osuuspääoman hankintaan ja tilauksien myymiseen, sillä lukijakunnan kasvattaminen nähtiin ensikädessä poliittisena tehtävänä, ja taloudellinen hyöty tulisi siinä sivussa.

Ilkan alkaessa ilmestyä sen lähtöä vaikeutti juuri aloittaminen keskellä vuotta. Sanomalehdet oli yleensä tilattu vuodenvaihteessa koko vuodeksi, eikä kahden tilaaminen ollut tavallista. Tilajaat oli

¹⁴⁹ Ilkka 28. 7., 13. 9. ja 13. 10. 1906; Sanomalehti-osuuskunta Ilkan r.l. vuosikertomuksessa vuodelta 1907 sanotaan, että lehteä levisi »aluksi vähän yli 1500 kappaletta», ja vuoden lopulla painoksen kerrottiin olleen yli 2000 kappaletta.

¹⁵⁰ Antti Haapala Alkiolle 8. 10. 1907 ja 12. 3. 1908. SAP III B 1 a. – Haapalan kertomat luvut lienevät asiamiesten kautta tehtyjä tilauksia, jotka lähetettiin ryhmäristiseen postimaksulla. Postin kautta tehdyt sekä kaupunkitilaukset nostavat levikkiä hieman. Tilausjärjestelmistä ks. Löytönen 1980 s. 43–45.

¹⁵¹ Ilkka 2. 4. 1907 ja 11. 4. 1908; Luopajarvi Alkiolle 10. 3. 1908. SAP III B 2 a; Sanomalehti-osuuskunta Ilkan r.l. vuosikertomus vuodelta 1907; Haapala Alkiolle 12. 3. 1908. SAP III B 1 a.

¹⁵² Ilkka 20. 4. 1909. – Vaasa-lehti oli epäillyt Ilkan painoksen suuruutta, minkä vuoksi toimitus pani faktorin ja painajan todistamaan painoksen ja konttorineidit levikin suuruuden.

näin aluksi saatava suurelta osalta niistä, joille ei ennestään lehtiä tullut tai joilla oli toinen lehti tilattuna lyhyeksi ajaksi. Toisen lehden tilaaminen koko vuodeksi sai monet Ilkkaan myötämielisestikin suhtautuvat jättämään sen tilaamatta. Usein vedottiin myös siihen, että kuntien samoin kuin yksityisten ilmoitukset ja kuulutukset olivat vakiintuneessa Vaasa-lehdessä.¹⁵³

Asiamiesverkko Ilkalle perustettiin jo osuuskunnan perustamisesta sopineessa kokouksessa ja syksyllä nimettiin asiamiehet lähes jokaiseen suomenkielisen Etelä-Pohjanmaan kuntaan. Lisäksi saivat eräät osuuskunnan hallinnon jäsenet tehtäväkseen kiertää järjestämässä tilausasioita kukin nimetyllä alueellaan. Kunnallisia ilmoituksia lehti koetti houkutella runsain alennuksin.¹⁵⁴

Osuuskunta toimi lehden levittämässä läheisessä yhteistyössä EPNM:n ja sen paikallisosastojen kanssa. Toukokuussa 1907 osuuskunnan hallinto ehdotti EPNM:n hallitukselle, että lehti ja puolue palkkasivat yhteisen asiamiehen järjestämään lehden asiamiesverkkoa ja levittämään EPNM:n aatetta. Ennen ajatuksen toteuttamista neljä hallinnon jäsentä ja muutamia heidän hankkimiaan henkilöitä kiersi Ilkan levikkialueella tilaushankinnassa ja osuuksia myyden. Heidän tehtävänään oli järjestää oman piirinsä kuhunkin pitäjään toimikunta, joka sitten huolehtisi Ilkkaa koskevista asioista. Elokuun alusta lähtien Ilkan osuuskunta ja EPNM palkkasivat maanviljelijä K. V. Jäykän asiamiehekseen yhdeksi vuodeksi. Jäykän palkka ja matkakulut tasattiin maksajien kesken.¹⁵⁵ Kesällä 1908 Jäykän pestiä jatkettiin vuodella, sillä hänen toiminnastaan oli ollut hyviä tuloksia. Samalla Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnaksi muutunut EPNM:n hallitus tahtoi suoda myös läänin muille piiritoimikunnille mahdollisuuden käyttää Jäykän palveluksia tiettyä palkkaosuutta vastaan. Tällöin Ilkka vapautuisi kustannuksista sitä mukaa kuin muita maksajia löytyisi.¹⁵⁶

Jäykän asiamiestoiminnan merkitys Ilkan levikin nousulle ja osuusmaksujen sisääntulolle tunnustettiin lehden toimituksessa ja talouspuolella tärkeäksi.¹⁵⁷ Toisaalta agitaattori itse oli sitä mieltä, että paremminkin voisi varsinkin osuuksien myynti sujua. Alkiokin oli näiden viestien vuoksi huolissaan lehden talouden hoidosta. Hänestä Etelä-Pohjanmaan maalaisliittolaisten piti kyetä pitämään lehtensä pystyssä, kun sen kustannukset olivat hänen mukaansa pienemmät kuin vastaavan kokoisissa lehdissä yleensä. Osuusmerkinnän tärkeyt-

¹⁵³ Antti Haapala Alkiolle 9. 9. 1906. SAP III B 1 a; Juho Turja Mikko Luopajarvelle 21. 12. 1906. Luopajarven kokoelma. Mikko Luopajarven hallussa.

¹⁵⁴ Ilkan hallinnon ptk 16. 11. 1906; Leinonen 1956 s. 17–18.

¹⁵⁵ Ilkan hallinnon ptk 4. ja 27. 5. sekä 28. 7. 1907.

¹⁵⁶ Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan ptk 15. 7. 1908. KMA Mf 3.

¹⁵⁷ Veljet Ilkassa (Haapala) Alkiolle 10. 9. 1907. SAP III B 1 a; Luopajarvi Alkiolle 9. 10. 1907. SAP III B 2 a.

tä lisäsi vielä se, että luotettavimpien takaajien nimet olivat jo käytössä velka- ja vekselipapereissa, ja käteistä rahaa tarvittiin jostakin velkojen lyhentämiseen.¹⁵⁸

Lehden rahatilanne oli kesällä ja syksyllä 1907 ollut kriittinen ja johtanut mm. Matti Klemetilän eroon taloudenhoitajan paikalta. Aina ei ollut varaa maksaa edes asiamiesten, kirjeenvaihtajien ja osuusmyyjien palkkioita.¹⁵⁹ Lehteä vietiin päivästä toiseen erilaisten pikkutulosten avulla, mutta pankkien luotonanto oli vaarassa tyrehtyä. Taloutta syksyllä 1907 hoitanut Mikko Luopajarvi arveli jo, että Vaasan pankeista ei enää rahaa irtoaisi ja että lainapyynnöt olisi pakko suunnata muualle. Hän sai rahat kuitenkin jollakin keinoin riittämään langenneiden vekselien uusimiseen ja palkkoihin, mutta tähän päätökseen hän joutui venyttämään ilmoitushankintakykynsä omastakin mielestään sopivuuden rajoille.¹⁶⁰

Osuuskunnan suurin yksittäinen menoerä oli oman kirjapainon hankkiminen, mutta tämä hankinta oli pitkällä tähtäyksellä kuitenkin edullinen, sillä painon voitolla pystyttiin pienentämään osuuskunnan kokonaisuutena tuottamaa tappiota. Ilkan peruspääoma sen alkaessa ilmestyä kesällä 1906 oli noin 10 000 markkaa, joka kuitenkin vuoden loppuun mennessä suurimmaksi osaksi hupeni tappioihin. Kuitenkin osuuskunta päätti jo joulukuussa 1906 hankkia oman kirjapainon niin pian kuin mahdollista. Painoasiaa selvittämään osuuskunta valtuutti komitean, johon aloitteen tehneen Alkion lisäksi kuului taloudenhoitaja Klemetilä ja neljä maakunnan miestä.¹⁶¹

Toimikunta otti selvää eri vaihtoehdoista ja päätyi ehdottamaan noin 23 000 markan hintaista uutta painokonetta ja 9000 markkaa vaativaa Typograph-latomakonetta. Painokone oli edullisinta ostaa käteisellä, jolloin alennus olisi tuntuvin. Kun lisäksi katsottiin tarvittavan normaalia liikepääomaa, niin hallinto päätyi seuraavaan suunnitelmaan, joka esitettiin valikoiduille lehden kannattajille salaisessa kiertokirjeessä. Kaikkiaan 26 000 markasta 15 000 markkaa otettaisiin Vaasasta pankkilainana, jonka vakuudeksi kirjapaino kiinnitettäisiin. Loppu 11 000 markkaa piti saada maaseudulta kunnittain 500–2000 markan erinä siten, että Ilkan osuuskunnan puolesta allekirjoitettaisiin velkakirjat näille summille ja valitut asiamiehet hankkisivat paikkakunniltaan sopivaksi katsotun määrän takuumiehiä. Silmämääränä oli, että yhden takaajan vastuu ei nousisi kovin suuriin summiin. Tällaisella velkakirjalla oli sitten määrä saada raha joko pitäjän säästöpankista tai joltakulta yksityiseltä. Latomakoneesta ei kassa-alennusta saanut,

¹⁵⁸ Jäykkä Alkiolle 17. 9. 1907. SAP III A 2 a; Alkio Luopajarville 18. 3. 1908. Luopajarven kokoelma. KMA.

¹⁵⁹ Leinonen 1956 s. 37; Ks. myös esim. Ilkan hallinnon ptk 27. 5. 1907.

¹⁶⁰ Luopajarvi Alkiolle 5. ja 9. 10. 1907 sekä 16. ja 29. 2. 1908. SAP III B 2 a.

¹⁶¹ Ilkka 31. 8. 1946. Matkan varrelta. Kustaa Hautamäki; Ilkan hallinnon ja osuuskunnan ptk 21. 12. 1906.

joten se hankittiin osamaksulla.¹⁶² Alkion johtaman rahankeruun jälkeen näyttävät vaaditut takaukset olleen koossa kesällä 1907, joskaan eivät täysin etukäteissuunnittelun mukaisina. Yleensä takajaat olivat vakavaraisia isäntämiehiä, mutta joillakin seuduilla haluttiin varat koota kymmenen markan sijoituksina, joiden vastikkeeksi toivottiin Ilkan osuuskunnan jäsenyyttä.¹⁶³

Lukijoille Alkio muistutti Ilkan yksivuotispäivänä oman painon aiheuttamista velvoitteista. Ilkan aatetoverien oli pidettävä huolta, että painotyöt lähetettiin »kansan omaan» kirjapainoon ja että lehden tilaajamäärä kohosi. Hän teroitti, että lehden talous oli asia jota kukaan aatetoveri ei saanut unohtaa.¹⁶⁴ Painosta pyrittiinkin Alkion johdolla tekemään kilpailukykyistä. Jo latomakoneen ehkä hieman suurelliselta vaikuttanut hankkiminen motivoitiin latojien puutteella ja koneen työtä helpottavalla ja nopeuttavalla vaikutuksella. Taittamiskoneen ostosta hallinto päätti keväällä 1907, mutta painokoneen voimanlähteen se katsoi edullisemmaksi vuokrata. Painotöiden hankinnassa Alkio itse näytti esimerkkiä: nuorisoseuralehti Pyrkijän painatus otettiin Ilkkaan samoin ehdoin, joilla sitä oli ennen tehty Pohjalaisen kirjapainossa.¹⁶⁵ Onkin todennäköistä, että painon kannattavuuslaskelmissa oli merkittävä sija Alkiota ja muita maakunnan johtavia maalaisliittolaisia lähellä olleiden kansanliikkeiden painotöillä.

Lehden jokapäiväisen rahaliikenteen kannalta kirjapainon hankkiminen oli erillinen tapahtuma, jonka myönteiset seuraukset näkyivät vasta ajan mittaan. Jotta lehden ilmestyminen saattoi jatkua, oli hallinnon jäsenten, päätoimittajan ja taloudenhoitajan säännöllisesti luovutettava nimensä lyhytaikaisten luottojen takauksiin. Suurin kertausmäärä oli 5000 markkaa, mutta sen myöntämiseen pankit jo suhtautuivat epäillen.¹⁶⁶ Nuorsuomalaisten kirjelmän kesällä 1908 aikaansaama Ilkan osuuskunnan ylimääräinen kokous koitui lehdelle taloudelliseksi hyödyksi, sillä kokouksen yhteydessä koottiin takaukset 15 000 markan luottoon. Myöhemmin loppusumma korotettiin 20 000 markkaan ja sovittiin sen takaisin maksamisesta vuoden 1915 loppuun mennessä. Tällä lainalla lunastettiin liikepankeista nippu

¹⁶² Komitean ptk 7. 2. 1907 sisältyy Ilkan osuuskunnan pöytäkirjaniteeseen: 18. 2. 1907 päivätty kiertokirje on Harjun kokoelmassa.

¹⁶³ Aukusti Antila Lapualta 14. 3. 1907, Ilkan konttori 8. 6. 1907 sekä Lauri Suksi Teuvalta Alkiolle 2. 12. 1907. SAP III B 2 b; Alkio Mikko Luopajärvelle 23. 6. 1907. Luopajärven kokoelma. Luukas Luopajärven hallussa; Ilkan hallinnon ptk 4. 5. sekä 12. ja 28. 6. 1907; Leinonen (1936 s. 35–36) korostaa aivan oikein rahan hankinnan vaikeuksia.

¹⁶⁴ Ilkka 2. 7. 1907. Katsaus maailman menoon. Tervatamppi.

¹⁶⁵ Ilkan hallinnon ptk 4. ja 27. 5. sekä 28. 6. 1907.

¹⁶⁶ Ilkan hallinnon ptk 27. 5., 12. 9. ja 10. 10. 1907 sekä 18. 1. ja 18. 2. 1908.

vekseleitä.¹⁶⁷ Mutta vaikka suuremmissa raha-asioissa oli ainoa mahdollinen keino turvautua suhteellisen pieneen piiriin, niin koko maalaisliittolaiseen kenttään nojaaminen oli kaiken aikaa Ilkan väen tavoitteena. Siihen ajoi taloudellisen tuloksen lisäksi aatteellinen etu.

Syyskesällä 1908 Mikko Luopajarvi, Juhani Ahtiluoto ja K. V. Jäykkä matkustivat läpi läänin yhden vaalipiirin kukin, tarkoitukseensa kaupata Ilkan osuuksia. Syksyllä parhaana tilausaikana taas koetettiin järjestää jokaiseen kuntaan Ilkalle keskusasiames, jonka toimena oli neljästi vuodessa koota keskitetysti kaikki lehden saatat.¹⁶⁸ Talvella 1909 taas osuuskunnan vuosikokous antoi Luopajarven esityksestä hallinnolle valtuudet kääntyä maalaisliiton piiritoimikuntien puoleen lehden osuuksien myynnin järjestämiseksi ja tukipajaisien pitämiseksi. Luopajarven aloite liittyi hänen aiemmin läänin eteläisen vaalipiirin piirikokouksessa pitämäänsä alustukseen maalaisliittolaisten suhteesta sanomalehtiinsä. Kokous kehotti muitakin piiritoimikuntia huolehtimaan Ilkan »tarpeellisesta kannatuksesta» vaalipiirissään.¹⁶⁹ Piirien apu jäi kuitenkin lähestulkoon saamatta, ja Luopajarvi joutui hoitamaan osuusmyynnin pääosin yksityiskirjeitse. Näin tapahtui myös saman vuoden syksyllä, jolloin »Ilkan kannattajien» kokous päätti edellisen ja kulumassa olleen vuoden tappioiden peittämiseksi verottaa »liittoaatteen ystäviä ja kannattajia lehden leviämisalueella» pitäjittäin kunnan koon ja maalaisliiton kannatuksen mukaan. Yhteensä piti rahaa näin saataman osuusmaksuina 12 600 markkaa.¹⁷⁰ Tulokset jäivät odotetusti vaillinaisiksi, vaikka päätoimiseksi taloudenhoitajaksi siirtynyt Luopajarvi koetti matkustellakin maakunnassa.¹⁷¹

Toimeliaimmat paikallisosastot kyllä tekivät työtä Ilkan hyväksi alusta saakka. Erityisen aktiivinen oli Laihian osasto, olihan lehden päätoimittaja sen jäsen. Pian perustamisensa jälkeen osasto velvoitti yhdistyksensä asiamiehet kussakin kylässä keräämään lehdelle tilaajia, ensin luovuttaen asiamiespalkkion yhdistykselle, mutta kun näin ei tulosta syntynyt, omaksi hyödykseen.¹⁷² Kauhavalla EPNM:n osasto päätti joulukuussa 1906, että jäsenet toimisivat Ilkan levittämiseksi »mikäli voisivat». Lehden menestystä varjosti kuitenkin se, että pitäjässä oli myös SML:n osasto, joka tunnusti vain Talonpo-

¹⁶⁷ Ilkan hallinnon ptk 31. 7. 1909; Ilkka 16. 8. 1936. Me kasvamme! Eetu Hopiavuori muistelee; Leinonen 1956 s. 50; Alanen 1976 s. 286.

¹⁶⁸ Ilkan hallinnon ptk 22. 8. ja osuuskunnan ptk 1. 12. 1908.

¹⁶⁹ Ilkan hallinnon ptk 27. 3. 1909; Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin piirikokouksen ptk 7. 3. 1909. KMA Mf 3; Ilkka 14. 10. 1909. Maalaisliiton työmaalta. Maalaisliittolaisten suhteesta sanomalehtiinsä ja erittäin Etelä-pohjalaisten suhteesta Ilkkaan.

¹⁷⁰ Ilkan kannattajien kokouksen ptk 26. 10. 1909; Luopajarvi Alkiolle 28. 10. 1909. SAP III B 2 a; Haapala Alkiolle 26. 10. 1909. SAP III B 1 a.

¹⁷¹ Luopajarvi Emmi Luopajarvelle 27. 10. ja 5. 12. 1909. Luopajarven kokoelma. Mikko Luopajarven hallussa.

¹⁷² Laihian paikallisosaston ptk 2. ja 18. 12. 1906. KMA Mf 11.

jan Lehden omakseen.¹⁷³ Laihian paikallisosasto toimi myöhemminkin alkuaikojensa päätösten hengessä kooten tilauksia ja järjestäen lehden hallinnon velvoittaman osuuksien kaupittelun. Syksyllä 1909 osasto hankki nimiinsä piiritoimikunnan määräämän 45 osuuden kiintiön, johon varat saatiin melkein kokonaan maataloustuotteiden ja käsitöiden keräyksellä.¹⁷⁴

Paikallisosastojen toimilla Ilkan tilausten kartuttamiseksi ja osuuksien myymiseksi oli merkitystä, vaikka se ei kohonnutkaan tuloksiltaan samalle tasolle kuin lehden ja puolueen yhdessä rahoittaman kiertävän agitaattorin vaikutus. Levikkityön ja puolueagitaation yhteydet olivat selvät alusta saakka; niitä oli ajoittain vaikea tai mahdotonkin erottaa toisistaan. Valtaosa tilauksista kulki suoraan asiamiehiltä konttoriin, mutta näidenkin tilausten takana piili usein puolueosaston toiminnan vaikutus. Mutta vaikka lehden ja piirien, varsinkin läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan yhteistyö oli kiinteää, säilyi muodollinen ero. Suureksi osaksi samojen henkilöiden miehittämät johtoelimet tekivät toisilleen yhteistyöstä aina muodolliset ehdotukset. Itsestäänselvyys yhteistyö kyllä oli.

Vuoden 1909 aikana Ilkka siis vakiinnutti asemansa. Vaikka taloudellinen ahtaus jatkui, vuoden 1909 tilinpäätöksen edellisiin vuosiin verrattuna suotuisa tulos nähtiin rohkaisevana. Osuuskunnan hallinto kumminkin katsoi taloudelliset vaikeudet voitetuiksi vasta vuonna 1910, jolloin sen mielestä lehden taloudellista asemaa »saatetaan pitää turvattuna».¹⁷⁵ Silti olivat vekselit alituisen tarpeen vielä vuonna 1909 ja konttorihenkilökunnalla niiden lankeamispäivämäärissä silmälläpitämistä.¹⁷⁶

Lehden levittämispönnistelut suunnattiin ensisijaisesti suomenkielelille Etelä-Pohjanmaalle, mutta kun Ilkka oli maalaisliittolainen puoluesuunta- ja sittemmin puoluelehti, puolueen kannattajat lukivat sitä koko läänissä. Toisenmielisten käsiin joutuessaan Ilkka sai kyllä nopeasti tietää paikkansa. Muuankin keskisuomalainen totesi, että siitä huokui »raskas rämeikkö ja noruilman tuoksu» tosisuomalaisuutta vastaan, jollaisesta ei suomalaisen ollut pois pyrkiminen. Toisessa paikassa oli vastustaja vakuuttanut, että Ilkka oli »ruti ruotsikko lehti,

¹⁷³ Kauhavan paikallisosaston perustavan kokouksen ptk 25. 11. 1906 sekä ptk 17. 12. 1906. KMA Mf 3; Salokangas 1975 s. 118.

¹⁷⁴ Laihian paikallisosaston ptk 24. 11. 1907, 24. 5. ja 4. 10. 1908 sekä 31. 5., 10. 10. ja 17. 10. 1909. KMA Mf 11.

¹⁷⁵ Alkio Luopajarvelle 21. 3. 1910. Luopajarven kokoelma. KMA; Sanomalehti-osuuskunta Ilkan r.l. vuosikertomus v:lta 1910.

¹⁷⁶ Ilkan vuosikokouksen ptk 27. 3. 1909 sekä hallinnon ptk 16. 1., 1. 3., 14. 5., 3. 6., 22. 6. ja 31. 8. 1909; Alkio Luopajarvelle 6. 2. 1909. Luopajarven kokoelma. Luukas Luopajarven hallussa.

patahurrien äänen kannattama». ¹⁷⁷ Mutta »omille» Ilkasta tuli evankeliumia.

Ilkan jaloilleen nousemisen mahdollistivat laajenevat markkinat: uudellekin lehdelle löytyi lukijoita vanhojen tai ylisummaan muiden lehtien siitä juuri kärsimättä. Vaikeampaa oli läpimurto ilmoitusmarkkinoilla. Maalaisliittolaiset olivatkin näkevinään lehtensä mielestään vähäisen ilmoitusmäärän jonkinlaisen poliittisen boikotin seurauksena ¹⁷⁸, vaikka suurempi vaikuttaja oli epäilemättä aluksi vähäinen levikki ja myös lukijakunnan sijainti kaukana lehden ilmestymispaikakunnalta ja vaasalaisista liikkeistä. Ilman määrätietoista ponnisteluja ei lehden käynnistäminen olisi onnistunut, ja menestyksen arkkitehtina oli päätoimittaja Santeri Alkio. Niin toimitukselliset kuin taloudelliset langat pysyivät hänen käsissään ja hänestä oli lähtöisin myös kirjapainon kehittäminen.

¹⁷⁷ Julius Viljanen Karstulasta Alkiolle 16. 10. 1906. SAP III B 4 a; Juho Turja Jalasjärveltä Luopajärvelle 21. 12. 1906. Luopajärven kokoelma. Mikko Luopajärven hallussa.

¹⁷⁸ Tähän vedotaan mm. 18. 2. 1907 päivätyssä salaisessa kiertokirjeessä. Harjun kokoelma.

4. Nuorsuomalaisten ongelma: mikä maalaisliitto on?

Edellä on kuvattu miten maalaisliitto syntyi paljolti nuorsuomalaisesta taustasta ja osittain nuorsuomalaisuuden sisällä. Uusi puoluejärjestelmä ei eduskuntaudistuksen ja ensimmäisten yksikamarisen eduskunnan vaalien vaiheilla ollut vielä ehtinyt asettua paikoilleen; osa vanhojen puoluesuuntien aktiivikannattajista tunsu tarvetta suuntautua uudelleen, ja politiikkaan oli tullut vedetyksi joukko sellaisia kansalaisia, jotka ennen eivät olleet ottaneet kantaa mihinkään suuntaan.

Abstraktia laillisuutta korostavan suuntauksen sisällä esiintyi voimakas mielipide, joka edellytti sosiaalisten kysymysten nostamista etusijalle, ja usein tällaiset vaatimukset olivat vasta aktivoituneiden tärkeysjärjestyksessä korkealla. Suomalaisuusliikkeessä pelkkä suomalaisuus joutui antamaan sijaa kannattajakunnan intresseistä nouseville kouriintuntuville vaatimuksille, jotka suurimmaksi osaksi kyllä ohjautuivat maalaispuolueen syntyvaiheessa takaisin suomalaisen puolueen omaan piiriin. Nuorsuomalaisille maalaispuolueen merkitys oli suurempi, olihan maalaisten liikehdintä helppo nähdä osana nuorsuomalaisuuden sisäistä kehitysprosessia. Sitä se toki alkuun osaltaan olikin, mutta eriytyminen tapahtui ensimmäisten vaalien tienoilla.

Sama ristiriita – ollako puoluettaan uudistavien nuorsuomalaisten vai vanhoista puolueista irtaantuvien maalaisliittolaisten kannalla – oli myös nuorsuomalaisen lehdistön pulmana ennen kuin maalaisliiton itsenäinen tie oli varmistunut. Pohjanmaalla kysymys liittyi Etelä-Pohjanmaan nuorsuomalaisen maalaisliiton asemaan ja Karjalassa paikallisiin erikoispiirteisiin; vain Kokkolassa ja Jaakkimassa nuorsuomalaiseksi perustettu lehti lähti tunnustuksellisesti maalaisliiton mukaan.

4.1. Jaakkiman Sanomat sijaansa etsimässä

4.1.1. Maalaisliitonkin aatteet huomioiva lehti

Jaakkiman Sanomien näytenumero kuljetettiin painopaikastaan Käkisalmeista pitäjäläisten tutkailtavaksi joulun alla 1905. Vastaavaksi

toimittajaksi oli merkitty seurakunnan kanttori Juho Kröger, seuraavana keväänä nimensä Kaartotieksi muuttava. Kun vielä kauppias Emil Fennanderin ja eräiden muiden paljastettiin auttavan toimitustyössä, saattoivat lukijat päätellä kysymyksessä olevan poliittisessa suhteessa perustuslaillisen julkaisun. Lehti vakuuttikin olevansa suomenmielinen, perustuslaillinen, kansanvaltainen ja vapaamielinen, harrastavansa kaikkia hyödyllisiä ja laillisia uudistuksia, edistävänsä raittiutta, tukevansa nuorisoseuroja ja »lainrajojen sisällä pysyvää työväenliikettä» sekä muita sivistysrientoja, koettavansa levittää valoa talonpoikien tietämättömyyteen kunnallisista asioista ja herättää heissä harrastusta niihin, antavansa ammattimiesten neuvoja maanviljelijöille ja koettavansa pitää silmällä koti- ja ulkomaantapah- tumia sen verran kuin kerran viikossa ilmestyvän lehden oli mahdol- lista. Talonpoikien valistamiseen lehti ilmoitti liittyvän heidän herroja kohtaan tuntemansa epäluulon liennyttämisen.¹

Uudelleen toi poliittisen sitoutumisen puntariin maalaispuolueesta käyty keskustelu. Talonpojan Lehteä levisi seudulle ja paikallisiin lehtiin pääsi kirjoituksia maalaisten uudenlaisen yhteenliittymisen puolesta². Maalaisten edustus uudessa kansanedustuslaitoksessa as- karrutti myös Jaakkiman Sanomien taustaväkeä, joka kyllä oli Venä- jän-politiikassaan perustuslaillista, mutta katsoi ettei maalaisten eikä lehden näiden edustajana sopinut kevytmielisesti antautua kenenkään liittolaiseksi, vaan pitää silmällä miten voitaisiin lähettää valtiopäiville todella maanviljelijöiden parasta harrastavia henkilöitä.³ Lokakuun lopulla 1906 Seinäjoella pidettyyn SML:n perustavaan kokoukseen osallistui Jaakkimasta ainakin Emil Fennander⁴, jonka kautta pitäjään tuli silmin nähtyä ja korvin kuultua tietoa kokouksessa vallinneista tunnelmista, mm. vanhasuomalaisen tappiosta valtausyrietyksessään. Tapaukset antoivat Jaakkiman Sanomien kirjoittajalle aiheen koros- taa maalaisliiton nuorsuomalaisuutta, olihan näiden vastustaja torjut- tu. Kirjoittaja saattoi päätellä maanviljelijöiden tahtovan ajaa etujaan »täysin perustuslaillisella, nuorsuomalaisella pohjalla» ja että SML oli nuorsuomalaisen puolueen kanssa täysin samalla kannalla kaikissa tärkeissä asioissa. Tälle »Seinäjoen maalaiskokouksen nuorsuomalai- selle kannalle» tuli maalaisten kaikkialla järjestäytyessään asettua.⁵

Myöhemmin syksyllä osallistui opettaja Jaakko Liukko maalaislii- ton valtakunnalliseen kokoukseen ja kirjoitti tullessa vakuuttuneek- si, että »tämä puolue voisi pirstaleiksi särkyneen Suomen kansan jälleen yhdeksi liittää», mihin hänestä mistään muusta puolueesta ei

¹ JS 20. 12. 1905. tilausilmoitus, sekä Kirje Jaakkimasta. Jussi.

² Arterin (1977 s. 2 nootti 8) mukaan Antti Juutilainen kirjoitti tästä pari kertaa Laatokka-lehdessä.

³ JS 7. 9. 1906. Maalaiset silmät auki. pk.

⁴ Veikko Vennamon kirje 27. 6. 1980.

⁵ JS 23. 11. 1906. Maalaisliiton kannasta. pk.

ollut.⁶ Liukko toimi aloitteentekijänä perustettaessa Jaakkimaan maalaisliiton paikallisosastoa marraskuussa 1906. Toimittaja Kaartotie puolestaan kertoi maalaispuolueen perustamisesta hieman ihmetellen, mutta toivotti paikallisosaston kuitenkin tervetulleeksi nuorsuomalaisuuden nuorimpana veljenä.⁷ Nuorsuomalaisenkin aikalaismielipiteen mukaan »oli maalaisliitto alussa jonkinlaisena kokoamispuolueena ja saikin se riveihinsä jäseniä eri tahoilta», niinkuin Jaakkiman Sanomien vuosikatsauksessa arvioitiin.⁸ Tähän »kokoontumiseen» osallistui myös osa Jaakkiman Sanomien taustahenkilöistä, joten lehden linjasta tuli hieman poukkoileva.

Ensimmäisen ilmestymisvuotensa päätteeksi julkaisemassaan tilityksessä Jaakkiman Sanomat iloitsi saamastaan kannatuksesta sellaisissakin kodeissa, joihin ei ennen ollut tilattu mitään sanomalehteä. Se piti kuitenkin suotavana myös jonkin suuremman lehden tilaamista kelpuuttaen ensimmäisenä mainittavaksi Talonpojan Lehden ja sen jälkeen Karjalan nuorsuomalaiset sanomalehdet. Vanhasuomalaiset sitä vastoin saivat ankaran tuomion, kun eivät olleet »nykyisen maalaisliiton eikä nuorsuomalaisten kannalla». Tilausilmoituksessa vuodelle 1907 lehti tunnustautui edelleen nuorsuomalaiseksi, mutta lupasi ettei »suinkaan aijo jättää huomioon ottamatta kuntamme maalaisliittoa emmekä niitä periaatteita, jotka sitä elähyttävät».⁹

Korostaessaan puolueiden välisen raja-aidan mataluutta pitäjässä Jaakkiman Sanomat tulkitsi varsin laajaa mielipidettä, sillä juuri maalaisliittolaisuuden ja nuorsuomalaisuuden rajanveto kohosi Jaakkimassa ensimmäisten eduskuntavaalien edellä poliittiseksi avainkysymykseksi. Keskeinen teema oli kysymys jaakkimalaisten tarjokkaasta eduskuntaan: kuka ja kenen listalta. Pitäjäläisistä suuri osa tahtoi ehdolle kunnanlääkärinsä John Winterin. Hänellä oli pitäjässä paitsi hyvä maine, myös suuri kartano, joten hän kävi maalaisliittolaisten vaatimasta maanviljelijästä. Jaakkiman maalaisliiton syvät rivit nimittäin tuomitsivat ankarasti kaikenlaisten herrojen lähettämisen valtiopäiville maalaisten edusmiehinä, kun taas pitäjän paikallisosaston johtoon kuuluneet puolustivat oppineisuuttakin. Maalaisliittolaisten kokous päättyi lopulta siihen, että ehdokkaan tuli olla kykenevä maataviljelevä henkilö, ei kuitenkaan palkannauttaja. Ehdokkaat valikoitiin 21 tarjokkaan joukosta kolmen ryhmäksi, jonka kesken lopullinen valinta tapahtui. Ensin tarjokkaat pitivät vaalipuheen – paitsi Winter, joka tyytyi puheen julkaisemiseen Jaakkiman Sanomissa – ja sitten äänestettiin. Jaakkiman maalaisliiton ehdokkuuden sai Winter,

⁶ JS 21. 12. 1906. Suomen maalaisväestön Liiton yleinen kokous Lahdessa; Ks. myös JS 19. 10. 1906. Vaalikalastus ja maalaisväestö. Jaakko Liukko. pk.

⁷ JS 30. 11. 1906. Maalaisliiton perustava kokous Jaakkimassa.

⁸ JS 15. 2. 1907. Kulunut vuosi Jaakkimassa. II.

⁹ JS 14. 12. 1906. tilausilmoitus; JS 28. 12. 1906. Lukijoillemme. pk.

joka nautti yhdessä Tekla Hultinin kanssa myös Jaakkiman Sanomien toimittajan tukea.¹⁰

Mutkan matkaan toi maalaisliiton Viipurin läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestö, joka piti edustajakokouksen tammikuussa 1907 Jaakkimassa. Tässä kokouksessa tohtori Winter poistettiin maalaisliiton listoilta ja jaakkimalaisten kannalta kuohuttavinta oli, että sen tekivät toisten paikkakuntien maalaisliittolaiset. Tilalle puolue tarjosi muuatta maanviljelijää, joka oli ehdokkaita valittaessa pitänyt kovin herravastaisia puheita. Hän kuitenkin kohtasi sen verran vastustusta jaakkimalaisten keskuudessa, että oli tehtävä kompromissi. Puolueen listan lisäksi perustettiin toinen Jaakkiman lista, jonka kärkeen nostettiin Emil Fennander. Tosin hänkään ei liikemiehenä ollut kaikkien maalaisliittolaisten mieleen eikä liene edes halunnut eduskuntaan.¹¹ Winter esiintyi vaaleissa lopulta nuorsuomalaisten listoilla, mutta vakuutti samalla myös maalaisliittolaisuuttaan. Maalaisliiton sisällä erimielisyydet vaikuttivat sen verran, että puolueen piiritoimikuntakin taipui viimein kehottamaan Jaakkiman maalaisliittolaisia äänestämään Fennanderin, Hilma Räsänen ja K. K. Pykälän muodostamaa em. kompromissilistaa, vaikka vaaliliitossa oli myös piirikokouksen valitsema jaakkimalainen ehdokas. Jaakkiman Sanomat tuki vaalitaistelussa Winteriä.¹²

Arvosteltuaan vaalitaistelun aikana jaakkimalaisten ehdokasasettelun koukeroita Jaakkiman Sanomat sai moitteita itsenäistä maalaisliittolaisselkää edustaneelta opettajalta Liukolta. Tämän mukaan lehti oli »maalaisliiton mustaamisessa ja siihen suuntaan käyvässä nalkutuksessa» menestyksellisesti kilpaillut jopa vanhasuomalaisten lehtien kanssa. Jaakkiman Sanomain nuorsuomalainen alakerturi vastasi lehden kyllä kiinnittäneen runsasta huomiota maalaisliiton kokouksiin, mutta että jos siellä oli joku käyttänyt »hiukan pimeitä» puheenvuoroja, niin niistä kertoessaan lehti vain oli täyttänyt tiedonvälitystehtävänsä. Vaikka vastaajan mielestä maalaisliiton »herrat ja sivistyneet alas» -vaatimus oli ainoa sitä nuorsuomalaisesta puolueesta erottava tekijä, ei lehti ollut niin tarkkaan jälkimmäisen kokouksista kirjoittanut siitäkin huolimatta, että nuorsuomalaiset rahoittivat Jaak-

¹⁰ JS 2. 11. 1906. Ketä on valtiopäiville valittava. Juho Kaartotie. pk; JS 28. 12. 1906. Jaakkiman maalaisliiton kokous; JS 4. 1. 1907. Jaakkiman maalaisliiton; JS 18. 1. 1907. Jaakkiman maalaisliiton valtiopäivämiesehdokkaiden vaalipuheet ja ehdokkaiden asettaminen; Winterin urasta Hytönen 1923 (I) s. 282, 306. Winter oli ollut talonpoikaisäädyn jäsenenä vuosien 1904–05 ja 1905–06 valtiopäivillä; Ks. myös Kiuru 1955 s. 355–357.

¹¹ JS 25. 1. 1907. Viipurin läänin itäisen vaalipiirin Maalaisliiton edustajain kokous Jaakkimassa; Veikko Vennamon (kirje 27. 6. 1980) mukaan Fennander asetti toiminnan talouselämässä politiikan edelle.

¹² JS 9. 3. 1907. Miten jaakkimalaiset saavat oman valtiopäiväedustajan. pk; JS 26. 4. 1907. Kirje Jaakkimasta. Jussi. (Siinä julkaistiin maalaisliiton lentolehtinen vaalien edeltä.)

kiman Sanomia.¹³ Liukko ehti vielä ennen vaaleja vastata ja selittää, miten vuoden 1906 aikana olivat vanhat puolueet tuominneet hetken sopimattomaksi perustaa maalaispuoluetta. Mutta kun Oulun maalaiskokouksen ohjelma oli tullut julki, ei ollut enää tarvinnut kysellä hetken sopivuutta, vaan toimia. Samalla Liukon mielestä kuitenkin »lyöttäytyi sakkii henkilöitä entisten puolueiden eväät kontissa ja patenttiedokkaat selässä» tehden maalaisliitosta entisten pukarien kilpikentän vastoin puolueen tarkoitusta.¹⁴

Vaaleissa sai Fennanderin lista yli 2000 ääntä, Winterin noin 500 ja maalaisliiton virallinen lista vajaat puolitoistasataa. Kukaan kolmesta ei tullut valituksi, ja Jaakko Liukon ilmaiseman maalaisliittolaisten kannan mukaan syy oli Jaakkiman Sanomien, joka oli vastustanut pitäjän maalaisliittolaisten lopullista ehdokasta. Toimittaja Kaartotie taas säilytti kuorman maalaisliittolaisille väittäen heidän listansa hajottaneen äänet ja tuhonneen toiveet paikallisen ehdokkaan läpimenoista.¹⁵ Pettynyt oli myös nuorsuomalaisien ehdokkaana vaalipiirissä ollut ja Jaakkimassakin kymmenen puhetta pitänyt Tekla Hultin, joka epäilemättä oikeaan osuen arveli maalaisliiton vieneen hänen puolueeltaan potentiaalisia äänestäjiä.¹⁶

Puoluekentän selkiintyminen etäännytti Jaakkiman Sanomien piirin nuorsuomalaisia ja maalaisliittolaisia toisistaan. Lehti pysyi nuorsuomalaisien takana, mutta sellaisena sille ei löytynyt riittävästi tilaajia eikä taloudellisia tukijoita. Syksyllä 1907 lehden vaikeudet ilmenivät pienenä kokona ja epäsäännöllisenä ilmestymisenä, mutta vielä tilausilmoituksessaan vuodelle 1908¹⁷ se toisti vanhat lupauksensa nuorsuomalaisesta lehdestä, joka ei unohda maalaisliitonkaan periaatteita. Maalaisliittolaisten tuumat vain olivat hieman toiset, eikä nuorsuomalaisien taustamiesten yksinäinen asema laittanut estettä niiden toteuttamiselle.

4.1.2. Maalaisliiton kautta puolueettomaksi paikallislehdeksi

Jaakkiman Sanomien perustajat olivat Kaartotie, Fennander sekä rautatievirkamies Ville Taskinen.¹⁸ Heistä Fennanderista tuli maalaisliittolainen, niinkuin myös suuresta osasta lehden tilaajakuntaa. Tämä avasi mahdollisuuden jopa lehden muuttamiseen maalaisliiton äänenkannattajaksi Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä. Tällainen yritys tehtiin vuodenvaihteessa 1906–07, jolloin Jaakkiman maalaisliitto

¹³ JS 15. 2. 1907. Maalaisliitto kummittelee. J. L.; JS 22. 2. 1907. Kirje Jaakkimasta Jussi.

¹⁴ JS 1. 3. 1907. Vähän vastinetta »Jussille». J. L.

¹⁵ JS 22. 3. 1907. Edustajavaalien jälkeen. pk; JS 10. 5. 1907. Vähän loppuilitystä maalaisliiton puolesta. J. L.

¹⁶ Hultin 1935 s. 399, 408.

¹⁷ JS 20. 12. 1907. tilausilmoitus

¹⁸ Kilpiö 1955 s. 718.

asetti sanomalehtikomitean perustamaan kirjapainoyhtiötä, joka voisi hankkia Lahdenpohjan taajamaan kirjapainon ja sinne puolueen asiaa ajavan sanomalehden. Komitea kehotti vaalipiirin maalaisliittolaisia ja omia kuntalaisia osakkeiden koemerkintään ja toivoi puolueen kannattajien toistaiseksi tilaavan Talonpojan Lehteä ja Jaakkiman Sanomia, jälkimmäistä jos se pitäisi lupauksensa ajaa myös maalaisliiton asiaa. Myös maalaisliiton piirijärjestö antoi yritykselle tukensa, ai-neettoman tosin.¹⁹ Fennander lienee tunnustellut asiaa kumppaneil-taan, mutta yritys osoittautui sillä erää mahdottomaksi toteuttaa. Maalaispuolue oli uusi, ero nuorsuomalaisuudesta ei vielä ollut selvä. Hankkeeseen voitiin palata silloin, kun Jaakkiman Sanomat ei näyttä-nyt voivan nuorsuomalaisena menestyä maalaisliittolaisessa pitäjässä.

Hankkeen käytännön toteutuksesta vastasivat yksityiset maalais-liittolaiset kuten Emil Fennander ja Jaakko Liukko. Muodolliset päätökset teki kuitenkin puolueen paikallisosasto, Jaakkiman maalais-liitto, ja Fennanderin ym. toimet tapahtuivat paikallisosaston lehteä maalaisliitolle ottamaan asettaman toimikunnan puitteissa. Yleiseen tietoon hanke annettiin Jaakkiman Sanomien uutisessa joulukuun 27. päivänä 1907. Vuodenvaihteen jälkeisen ensimmäisen numeron tilaus-ilmoituksen poliittista sitoutumista osoittava jakso kuului: »Vaikka-kaan Jaakkiman Sanomat ei pyri esiintymään minään suurpoliittisena puoluelehtenä, tulemme kuitenkin osanotolla seuraamaan paikallista valtiollista taistelua, asettumalla maalaisliiton ohjelman kannalle, jolla vakaumuksemme mukaan on suurin mahdollisuus kehittyä maalais-kansan tarpeita vastaavaksi.» Lehti kertoi tavoitteekseen myös tasoit-taa juopaa puolueiden välillä ja lupasi sen vuoksi antaa tilaa muiden puolueiden kannattajien »asiallisille» mielipiteille »sikäli kun ne eivät esiinny ärsyttävässä ja loukkaavassa muodossa». Jaakkiman Sano-mien alkuperäistä tavoitetta olla edes jossakin määrin yleinen sanoma-lehti oli miedonnettu. Nyt lehti lupasi seurata eri kulmakuntien tapahtumia kyläkirjeenvaihtajien avulla, muusta maasta ja maailmasta ei enää voitu piitata.²⁰

Jaakkiman maalaisliitto siis osti lehden entisiltä omistajilta ja ryhtyi julkaisemaan sitä omaan laskuunsa. Lehden johtokuntaan osasto nimitti seitsemän jäsentään, mm. Fennanderin sekä tulevan kansan-edustajan Mikko Leinosen. Sovittuaan lopullisesti kaupasta, Fennan-der itsensäkin kanssa, johtokunta valitsi vastaavaksi toimittajaksi opettaja Liukon ja hänen avukseen Emil Fennanderin. Vastaavan toimittajan vaihtamiseen liittyneiden muodollisuuksien vuoksi kanttori Kaartotien nimi säilyi lehden nimiössä maaliskuun loppuun saakka. Viimeisessä pakinassaan kanttori kertoi saaneensa lähteä »nuorsuo-

¹⁹ JS 28. 12. 1906. Maalaisväestön liiton sanomalehtihomma sekä Jaakkiman maalaisliiton kokous; JS 4. 1. 1907. kaksi uutista

²⁰ JS 27. 12. 1907. uutinen; JS 3. 1. 1908. tilausilmoitus sekä Tilausilmoituksen selvitykseksi. pk.

malaiskiiltokaulukset kaulassa» maalaisliittolaisten sarkatakkien tieltä ja valitelti lehdelle lainaamiensa rahojen kohtaloa.²¹

Jaakkiman Sanomien maalaisliittolaisuus ilmeni mm. pitkänä selostuksina puolueen kokouksista, joissa joku jaakkimalainen oli ollut paikalla. Lehtipuuha ei kuitenkaan saanut kaikkien pitäjän maalaisliittolaisten tukea, sillä muutamassa kyläosastossa epäiltiin lehden menestymismahdollisuuksia. Pitäjän keskustan väen hankkeet eivät miellyttäneet syrjäkyläläisiä, mikä ilmeni myös maalaisliiton järjestössä.²² Maalaisliiton ja sen mukana Jaakkiman Sanomien asema joutui jälleen vaakakuppiin eduskunnan tultua hajotetuksi ja uuden vaalitaistelun nostettua esiin aivan samat ongelmat kuin edellistalvisen kamppailun: Jaakkiman maalaisliitto ja puolueen piirijärjestö eivät päässeet yksimielisyyteen pitäjäläisten ehdokkaasta.

Toukokuun alussa 1908 piti »kaikista neljästä suomalaisesta puolueesta» koostunut »satoihin nouseva kansalaisjoukko» kokouksen Jaakkimassa päättäen millainen heidän kansanedustajansa tulisi olla. Valittavan tuli horjumatta puolustaa »kansamme valtiollisia oikeuksia ja elinehtoja» eritoten asevelvollisuusasiassa – rasitukset vähäisiksi ja palvelus omassa maassa omien päällikköjen johdolla – ja harrastaa »maataviljelevän ja muun maalaisväestön ja erittäin pienviljelijäin aineellisia ja henkisiä etuja». Ja jotta kaikesta tästä olisi takeet, ehdokkaan tuli olla näiden rientojen harrastaja vanhastaan, samoin kuin Suomen kielen oikeuksien puoltaja. Eduskunnassa hänen sitten olisi kannatettava tarpeettomien virkamiesten poistamista ja korkeapalkkaisen virkakunnan palkkojen alentamista sekä valtion varoista maksettavien eläkkeiden ja lahjapalkkioiden poistamista ja yleisen vanhuus-, sairaus- ja työkyvyttömyysvakuutuksen säätämistä. Mikään puoluepukari ei ehdokas saanut olla, ja niin näytti vaatimukset parhaiten täyttävän pitäjään vasta hiljattain muuttanut, maatalous- ja valistusmieheksi osoittautunut kirkkoherra Viktor Salminen. Tämä suostui maalaisliiton ehdokkaaksi kun nämä »pitäjän enemmistönä vaativat».²³

Runsaan viikon päästä kansalaiskokouksesta järjesti maalaisliiton piiritoimikunta Jaakkimassa piirin edustajakokouksen ehdokkaiden nimeämiseksi. Salmisen ehdokkuus sai piirin toisten pitäjien maalaisliittolaiset takajaloilleen, eikä kirkkoherran asiaa auttanut hänen kokouksessa käyttämänsä alkupuheenvuorokaan. Hän nimittäin hyökkäsi Maalainen-lehden takana olleita aktivistipiirejä vastaan, nämä kun olivat Jaakkiman maalaisliiton kokouksessa hyväksytyt

²¹ JS 3. 1. 1908. Maalaisliiton kokouksessa; JS 14. 2. 1908. Majan muutto. Eli viimeinen Jaakkiman kirjeeni. Jussi.

²² Jaakkiman maalaisliittolaisten eripuraisuudesta mm. JS 17. 1. 1908. Maalaisliiton kokous pidettiin, 13. 3. 1908. Jaakkiman maalaisliiton vuosikokous, 3. 4. 1908. Enemmän yksimielisyyttä, 10. 4. 1908. uutinen, 17. 4. 1908. Jaakkiman Iisjärven paikallisosastolla.

²³ JS 8. 5. 1908. Kansalaiskokous.

lausunnon mukaan vetämässä maalaisliittoa laillisuuden ylitsekäyminsiin. Piirikokouksen enemmistö ei hyväksynyt Salmisen ehdokkuutta eivätkä hyväksyneet tämän listaa edes maalaisliiton vaaliliittoon. Jaakkimalaiset eivät kuitenkaan miehestään luopuneet, vaan poistui-
vat kokouksesta ja perustivat oman valitsijayhdistyksen.²⁴

Maalaisliiton puhdistaminen aktivistien siihen vetämistä epäilyksistä oli Jaakkiman maalaisliiton ja sen lehden keskeinen teema hajaannusta selitettäessä. Siihen viittasi myös jaakkimalainen puolueen piiritoimikunnan jäsen, joka erosi tehtävästään oltuaan havaitseviinaan puolueen johdossa »jotain salaperäistä ja valon arkaa toimintaa».²⁵ Myös piirijärjestö oli maalaisliittolaista puhtauttaan vaalies-
saan kannaltaan oikeassa, sillä Salminen ei ollut selkeä maalaisliittolainen: »Maalaisliittoa, mikäli sitä olen tullut paikkakunnalla tuntemaan, en pidä valtiollisena puolueena, vaan ryhmänä kansalaisia, erittäin vähäväkisiä, joita elähyttää oikea maahenki.» Samaa mieltä olivat nuorsuomalaiset, jotka olivat myös ottaneet kirkkoherran listalleen, vastoin tämän tahtoa tosin.²⁶ Vaaleissa Salmisen listan johtama »edistysmielinen maalaisliitto» sai kuitenkin Jaakkimassa yli 2000 ääntä (60,8 % hyväksytyistä äänistä), kun virallinen maalaisliiton vaaliliitto sai vain 140 ääntä.²⁷ Hajaannuksen seurauksena maalaisliitto menetti Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä yhden paikan. Jaakkiman Sanomat ottikin heti vaalien jälkeen lusikan kauniiseen käteen suosittelun riitojen hautaamista.²⁸

Jos Jaakkiman maalaisliittolaisten separatistisuus vei mahdollisuuden kehittää Jaakkiman Sanomat koko vaalipiirin maalaisliiton äänenkannattajaksi, niin omassa pitäjässä riitti puoluekantaisuus rajoittamaan lehden lukijakuntaa. Vuoden 1908 taloudellinen tulos oli, että lehden tappion korvaamiseen riitti Jaakkiman maalaisliiton kesällä arpajaisilla kokoon saama rahasumma, mutta silloinkin oli edellytettävä myös tilaus- ja ilmoitussaatavien jokseenkin tarkkaa perimistä, asiakkaat kun olivat taas viivyttäneet suorituksiaan. Toimituksen marraskuun lopulla 1908 koolle kutsumassa lehden kannattajien kokouksessa pohdittiin tämän pohjalta lehden tulevaisuutta ja katsottiin mahdolliseksi jatkaa sen julkaisemista. Samalla kuitenkin todettiin, että lehden esiintyminen puoluelipun alla oli synnyttänyt alusta

²⁴ JS 15. 5. 1908. Viipurin läänin Itäisen vaalipiirin maalaisliiton edustajain kokous Jaakkimassa t.k. 11. päivä; Julkilausuma oli JS 15. 5. 1908. Yleisön osasto. Jaakkiman Maal. väestön liiton yleiselle kokoukselle.

²⁵ JS 15. 5. 1908. Yleisön osasto, Minkä käsityksen, sekä Maalaisliiton uudistus. pk; JS 22. 5. 1908. Pois horjuvaisuus. pk; JS 5. 6. 1908. Valtiollisesta asemasta. pk; JS 12. 6. ja 14. 8. 1908. Alakerta pakinoita. Tuomas.

²⁶ JS 22. 5. 1908. Yleisön osasto. V. Salminen.

²⁷ JS 26. 6. 1908. Edistysmielinen maalaisliitto; JS 31. 7. 1908. Vaalien tulokset Jaakkimassa.

²⁸ JS 10. 7. 1908. Vaalien jälkeen. J. L. pk; JS 7. 8. 1908. Vaalien tuloksen johdosta.

saakka tyytymättömyyttä toisinajattelevissa, ja niin kokous päätti »poistaa lehdestä kaiken puoluevärytyksen». Vain omalla nimellään esiintyvä kirjoittaja sai enää ottaa poliittista kantaa.²⁹

Puolueettomanakin lehti tarjoutui edelleen »tulkiksi kaikille edistysmielisille ja kansanvaltaisille paikkakunnan pyrkimyksille», lupasi seurata valppaasti kunnallisasioloita ja hankkia kunnalliset ja kirkolliset ilmoitukset julkaistavakseen, mutta säilyttää myös yleisen sanomalehden piirteitä sikäli kuin palstatila antoi myöten, mm. julkaisten »puolueettomia» selostuksia eduskunnasta. Toimittajina jatkoivat samat henkilöt kuin lehden maalaisliittolaisuuden aikana.³⁰ Lehden uudessa johtokunnassa oli kaksitoista jäsentä, mm. kaksi lehden kolmesta perustajasta (Fennander ja Taskinen), Jaakko Liukko sekä Jaakkiman maalaisliittolaisten kummatkin kiistellyt valtiopäiväehdokkaat, tohtori Winter ja kirkkoherra Salminen. Muistakin jäsenistä enimmät olivat esiintyneet maalaisliiton puolueosastossa, niin että mistään valtataisteluun perustuneesta suunnanvaihdoksesta ei ollut kysymys. Lehden julkaisijat vain totesivat taloudellisesti liian rasakaaksi ylläpitää paikallista puoluelehteä ja koettivat vuorostaan puolueettomuutta. Aluksi he toimivat kannatusyhdistyksenä, mutta syksyllä 1909 he perustivat Jaakkiman Sanomain Osakeyhtiön, jolle kannatusyhdistys luovutti lehden velkoineen. Vain vähän yli 200 tilausta saanutta lehteä oli vaikea julkaista; lukijapohjan laajentaminen oli taloudellisesti välttämätöntä.³¹ Maalaisliiton piirijärjestön ja puolueen keskushallinnon kannalta päätös selkiytti tilannetta. Enää ei tarvinnut edes ehdollisesti suositella lehteä, joka maalaisliittolaisuudessaankin oli varsin omapäinen.

4.2. Keski-Pohjalaisen maalaisliittolainen harharetki

Keski-Pohjalainen alkoi ilmestyä helmikuun 3. päivänä 1906 tarkoituksenaan täyttää »perustuslaillisen suomenkielisen sanomalehden» tarve Kokkolassa. Lähimpänä kiistakumppanina lehden ainoalla toimittajalla W. F. Ilmonilla ja hänen avustajillaan oli vanhasuomalainen Kokkola-lehti. Keski-Pohjalainen ilmoitti ohjelmakseen seurata maakunnan »henkistä ja aineellista kehitystä asettuen puhtaasti kansallismieliselle, kansanvaltaiselle, inhimilliselle ja vapaamieliselle kannalle». ³² Nuorsuomalaisen lehden oli kuitenkin vaikea saada menekiä alueella, jossa suomalainen puolue oli muutamien ensimmäisten eduskuntavaalien perusteella arvioiden suhteellisesti vahvempi kuin missään muualla. Paras menestys sillä oli Halsualla, jossa se sai

²⁹ JS 4. 12. 1908. Alakerta pakinoita. Tuomas, sekä Jaakkiman Sanomia.

³⁰ JS 4. 12. 1908. tilausilmoitus; JS 25. 12. 1908. Jaakkiman Sanomat.

³¹ JS 4. 12. 1908. Jaakkiman Sanomain; Kilpiö 1955 s. 718–719.

³² Pulakka 1977 s. 10–11.

vuonna 1907 kaikki äänet sekä Ullavalla, jossa vain kaksi ääntä lipsahti vanhasuomalaisilta SML:lle.³³ Näin Keski-Pohjalaisen oli välttämätöntä pyrkiä etsimään tukea kaikista mahdollisista nuorsuomalaisperäisistä piireistä.

Maalaisliittojen perustamiseen lehti suhtautui varovaisen suopeasti ja julkaisi SML:sta myönteisen kirjoitussarjan. Siinä otettiin kanta, että puolueen aikomus olla itsenäinen ja riippumaton ei saanut estää sitä saamasta tukea ennestään toiminnassa olevilta puolueilta. Kirjoittaja laski SML:n edistykseksi puolueeksi, joka sellaisena saisi ilman muuta tukea toiselta edistyspuolueelta, nuorsuomalaisilta. Toisarvoisia kohtia lukuunottamatta ei sitä paitsi näytänyt olevan periaatteellista eroa »entisen ja nyt perustettavan edistyspuolueen» ohjelmien välillä. Myötsamieltä lisäsi vielä se, että tulevissa eduskuntavaaleissa puolue saattaisi liittyä yhteistyöhön nuorsuomalaisen puolueen kanssa.³⁴ EPNM aiheutti lehteen yhden kantaa ottavan pääkirjoituksen. Keski-Pohjalainen näki siinä EPNM:n perustamisen maalaiskansan silmien avautumisena sen saadessa johtajiensa suusta kuulla totuuden puolueasioista, »eikä se väkisten ole pakotettu uskomaan tähän saakka läänissämme yksinomaan tyrkytettyyn suomettarelaisen puolueen oikeata arvostelua ei konsanaan kestäviä väitteitä». Kun tämä totuus sitten kuullaan »on tuo kansa yhä enemmän liittyvä siihen suomalaisten osaan, joka muualla niin valtava enemmistönä on», lehti arveli.³⁵

Keski-Pohjalaisen pääkirjoituksissa tarkasteltiin ensimmäisten eduskuntavaalien edellä maalaispuolueen perustamista sekä nuorsuomalaiselta että itsenäisen maalaisliiton kannalta. Muuan nuorsuomalainen kirjoittaja piti valtiollista sortoa maalaiskansan heräämisen suurimpana syynä ja kiitti SML:n laillisuuskantaa. Hän piti maalaisliiton perustamista väistämättömyytenä, jota ei »nykyisenä edistyksen ja uudistuksen aikana» mikään voinut tukahduttaa, vaikka jotkut olivatkin tuominneet uuden puolueen perustamisen ennenaikaiseksi. Maalaisliittolaiselta kannalta maalaisten järjestäytymistä katsoi puolestaan kirjoittaja, jonka mielestä maalaiset olivat aina olleet kaupunkilaisten johdettavissa. Hänen mielestään ei ollut sinänsä mitään moitittavaa siinä, että »kaupunkilaispuolueetkin» ottivat ohjelmiinsa maalaiskysymyksen. Sitä hän ei vain hyväksynyt, että nämä tekeytyivät ainoiksi oikeiksi maalaisten asianajajiksi, sillä kaupunkilaisten ja maalaisten elinehtojen erilaisuuden ja keskeisten etujen ristiriitaisuuden vuoksi vain maalaiset itse saattoivat ajaa omia asioitaan. Kirjoittaja kannatti liittymistä SML:oon.³⁶

³³ Salokangas 1975 s. 125.

³⁴ K-P 6.-13. 10. 1906. Maalaispuolue ja nuorsuomalaiset. I-III. pk.

³⁵ K-P 24. 10. 1906. E. P. Nuorsuomalaisen Maalaisliiton perustava kokous sekä etelä- ja pohjoisvaalipiirien nuorsuomalaisten kokoukset. pk.

³⁶ K-P 3. 11. 1906. Uusi puolue. pk; K-P 7. 11. 1906. Maalaisten omintakeinen toiminta. Maalainen. pk.

Sekä SML:n että EPNM:n aktiivien kirjoituksia pääsi Keski-Pohjalaiseen ensimmäisen vaalitaistelun kuukausina. Ahkerin kirjoittaja oli kannukselainen ratamestari Antero Leino, joka parin vuoden kuluttua pääsikin maalaisliiton kansanedustajaksi Oulun läänin eteläisestä vaalipiiristä. Leinon artikkelit olivat yleisesti maalaisliittohenkisiä, joskaan hän ei ollut täysin vakuuttunut siitä, olivatko »omat maalaistoverit» riittävän kykeneviä eduskuntaan; myös »kansanvaltaista» oppineistoa sopi äänestää.³⁷ EPNM:n miehistä kirjoitti lehdessä Kustaa Hautamäki, joka myös kävi alueella esitelmämatkalla yhdessä Leinon kanssa. Tässä yhteydessä Keski-Pohjalaisessa jopa esiintyi maalaisliiton lehdistössä järjestöpalstojen vakio-otsikoksi muodostunut »Maalaisliiton työmaalta».³⁸

Keski-Pohjalaisen suhtautuminen maalaispuolueisiin oli horjuvaa. Kirjoittelussa kiinnitettiin myönteistä huomiota enemmän SML:oon kuin EPNM:oon, mutta vain jälkimmäisen kansanedustajaehdokkaat esiteltiin lehdessä vaikka myös SML:lla oli yksi lista Vaasan läänin pohjoisessa vaalipiirissä. Lehti pyrki tuomaan EPNM:n ehdokkaat esille nuorsuomalaisina, mutta maalaispuoluekorostukset näkyivät heidän ohjelmissaan.³⁹ Kirjavan kirjoittellun mahdollisti se, että täyttää selvyyttä maalaispuolueen asemasta puoluekartalla ei vielä ollut. SML:n itsenäisyyskannasta huolimatta nuorsuomalaiset elättelivät toiveita yhteistyöstä, ja EPNM sinänsä oli helppo kokea nuorsuomalaiseksi, olihan se tavallaan puolueen itsenäinen osa.

Vaasan läänin pohjoisessa vaalipiirissä eivät nuorsuomalaisten ja EPNM:n yhteiset äänet riittäneet lähellekään edustajanpaikkaa. Vaalipiirin pohjoisosassa, Keski-Pohjanmaalla, vaaliliitto jäi kaikkialla alle 5 %:n kannatusosuuteen, kun SML sai edes kolmessa kunnassa tukea 20 %:n molemmin puolin.⁴⁰ Keski-Pohjalainen syytti kehnon menestyksen aiheuttajaksi nuorsuomalaisten hajanaisuutta: mitkä olivat maalaisliittolaisia, mitkä radikaaleja, mitkä tasaisia, mitkä mitäkään. Tällainen johti lehden mielestä tarpeettomaan nurkkakuntaisuuteen, liian useisiin vaaliliittoihin.⁴¹ Eripuraisinta vaalipiirissä oli Kauhavalla, jossa oli perustettu kolme nuorsuomalaispohjaista vaaliliittoa.

Keväällä 1907 Keski-Pohjalaisen taustapiirit alkoivat harkita lehden kannatuspohjan laajentamista maalaisliittolaiseen suuntaan, sillä vaalit olivat osoittaneet ettei nuorsuomalaisuudella yksin ollut maakun-

³⁷ Leinon (nimimerkki -ro-no, jonka varmistaa Leinoksi Kustaa Hautamäki Kustaa Harjulle »aatonaaton aattona». Harjun kokoelma.) kirjoituksia K-P 12. ja 29. 12. 1906 sekä 2., 7. ja 14. 2. 1907.

³⁸ K-P 7. 3. 1907. Onko maalaiskansan sivistysvihollista? Kustaa Hautamäki; K-P 29. 1. 1907. Maalaisliiton työmaalta.

³⁹ K-P 9. 3. 1907. Antti Penttilä ja Vihtori Niemi; K-P 12. 3. 1907. Juho Hanhisalo.

⁴⁰ SVT XXIX Vaalitulasto 1907.

⁴¹ K-P 28. 3. 1907. Vaalitappiomme opetuksia. pk.

nassa vetovoimaa. Nuorsuomalaisten piirihallinnon raha-asiat olivat kurjassa jamassa, vaalitaistelu oli jouduttu käymään yksityisten henkilöiden kustannuksella ja sama noin kymmenen hengen ryhmä oli kärsinyt Keski-Pohjalaisen ylläpitämisessä vuonna 1906 usean tuhannen markan tappion. He eivät kuitenkaan tahtoneet lopettaa lehteä, puoluekanslialtaan painotoitää lehdelle pyytäneen rehtori J. F. Sandelinin mukaan »koska se kokonaan merkitsisi suomettarelaiten voittoa täällä».⁴²

Mutta keitä lehden taustalla oli? Keski-Pohjalaisen päätoimittajaksi pyydetty maalaisliittolainen Kustaa Hautamäki nimesi neljännesvuosisataa myöhemmissä muisteluksessaan Antero Leinon, jonka lehden johtokunta oli valtuuttanut tiedustelemaan Hautamäen tulohaluja. Muita sittemmin maalaisliittolaisiksi osoittautuneita hän nimesi maanviljelijät Sakari Kotilan Toholammilta, August Vierimaan Ylivieskasta, Juho Hanhisalon Lohtajalta ja Kalle Varilan Kaustiselta sekä kauppias Matti Kedon Himangalta. Nuorsuomalaisista hän mainitsi rehtori Sandelinin lisäksi maisteri I. T. Björklundin sekä lehden taloudenhoitajan, kapteeni Otto Havon.⁴³ Kokkolassa ollessaan Hautamäki kirjoitti Santeri Alkiolle nimiä kuitenkin mainitsematta, miten lehden johtokunnan jäsenet – »täkäl. yhteiskoulun miehet» – olivat käyneet hälventämässä toimittajan maalaisliittolaisia epäluuloja ja kertoneet alun pitäen aikoneensa saada lehdestään maalaisten mieleisen, mutta että olivat tässä kuitenkin pettyneet. Hautamäki pystyi kertomaan lehden taloudelliseksi tukijoiksi »viisi ruotsalaista», »kymmenen suomalaista kaupunkilaista ja loput maalaisia».⁴⁴ Viittaus yhteiskoulun miehiin kohtaa ainakin Sandelinin, Björklundin ja Havon. Sandelin oli Kokkolan ruotsalaisen keskikoulun rehtori, mutta toimi suomalaisessakin yhteiskoulussa tuntiopettajana ja oli sen johtokunnan jäsen. Björklund oli koulussa historian, suomen ja ruotsin opettajana ja kapteeni Havo opetti venäjää ja voimistelua.⁴⁵

Lehden suunnan muutos siis edellytti toimittajan vaihtamista. Kustaa Hautamäki tuli toimitukseen W. F. Ilmonin tilalle syyskuussa 1907, mutta häntä oli kysytty jo toukokuun lopulla. Ilmonin lähtö taas ei vaikuttanut vapaaehtoiselta, sillä elokuussa hän ainakin oli vielä ilman työtä (ks. s. 89). Ennen lopullista suostumustaan Hautamäki tahtoi kuulla Alkion mielipiteen. Hautamäki ei nimittäin täysin luottanut omiin edellytyksiinsä ja arasteli kokemattomuuttaan toimittajana. Vastenmielisyyys silloista räätälin ammattiaan kohtaan ja halu

⁴² J. F. Sandelin np:n keskustoimikunnalle 3. 7. 1907. NPA K13.

⁴³ Keskipohjanmaa 1. 12. 1932. Ensimmäinen yritys. Muistelmia ensimmäisestä maalaisliittolaisesta sanomalehdestä Keski-Pohjanmaalla. Kustaa Hautamäki.

⁴⁴ Hautamäki Alkiolle 26. 9. 1907. SAP III A 2 a.

⁴⁵ Kokkolan Yhteislyseo 1898–1948 s. 62, 69, 73, 128–129, 139–140.

toimia kansanvalistuksen hyväksi kuitenkin houkuttelivat myöntymään, samoin kuin pyynnön jo sinänsä osoittama luottamus.⁴⁶

Ensimmäisessä pääkirjoituksessaan uusi toimittaja selvitti käsitystään maalaisliiton olemuksesta koettaen kumota syytökset puolueen vanhoillisuudesta: »kun joku kansanosa on noussut etujansa valvomaan, on se aina vaikuttanut oleviin oloihin uudistavasti». »Edistyskiihkoisuuden moitetta» Hautamäki piti vanhoillisten tahojen reaktiona melkein mitä tahansa liikettä vastaan. Kaupungin ja maaseudun hän asetti vastakkain väittäen »maalaiseläjän osan pienenevän» sitä mukaan kuin virkamiesten ja kaupunkilaistyöväen palkat kohosivat. Maalaisliittolaisuus oli Hautamäen ohjelmakirjoituksen mukaan ennen muuta toimintaa oman edun puolesta.⁴⁷ Edelleen Hautamäki katsoi, että koko maalaisväestö oli maata viljelevää väestöä tai ainakin sitä lähellä. Sen vuoksi piti maalaisliiton toimia »vapaamielisellä edistysohjelmalla koko kansan parhaaksi». Kumminkin hän myönsi, että osalle maalaisliittolaisia puolue merkitsi maata omistavien yhteenliittymää ja että osa näistä piti »maanomistajien heikkoa asemaa» johtavana »maalailattomien kohonesta elämän vaatimuksista». Tällaisen käsityksen Hautamäki tahtoi nyt torjua ja korosti maalaisliiton valtiollisena puolueena haluavan toimia yleisesti maalaisnäkökantojen esilletuomiseksi.⁴⁸

Vanhasuomalaiselle Kokkola-lehdelle Keski-Pohjalainen oli »ruotsikkojen oma lehti» vaikka olikin ottanut palstoilleen »jonkun suomalaisen henkeen käyvän kirjoituksen». Asiaa ei parantanut edes suunnanmuutos: nyt lehti toimi »maalaisliiton kaapussa» voimasanaan maahenki, mutta jonkun kirjoittajan »maahengen karvaiset käsivarsinahat eivät estä kuulumasta sosialistin räikeää ääntä». Lehden alakerturin koettaessa vielä todistaa Keski-Pohjalaista valepukukseksi ruotsalaiseksi Keski-Pohjalaisen avustaja puolestaan vastasi olevan totta, että entisestä perustuslaillisesta lehdestä oli tullut maalaisliittolainen. »Mutta ei se todista, että maahenki viikinkipesästä puhaltaa.»⁴⁹

Vuodelle 1908 Keski-Pohjalainen lähti avoimesti maalaisliittolaisin tunnuksin: se oli Keski-Pohjanmaan maalaisliiton äänenkannattaja.⁵⁰ Vaikka lehden tilaajamäärä Hautamäen muistelmätiedon mukaan nousi syyskuun 600 tilaajasta kuukaudessa yli tuhannella – yli tuhanteen vaikuttaisi uskottavalta – sen asema ei helpottunut, sillä taloudellista tukea ei saatu järjestymään edes maalaisliittolaisilta. Hautamäki arveli, että kun lehteä perustettaessa ei maakuntaa ollut

⁴⁶ Hautamäki Alkiolle 1. 6. 1907. SAP III A 2 a; Hautamäki Kustaa Harjulle helatorstaina 1911. Harjun kokoelma.

⁴⁷ K-P 5. 9. 1907. Onko maalaisliitto-aatteella tulevaisuutta. Kustaa Hautamäki. pk.

⁴⁸ K-P 7. 9. 1907. Ammattijärjestö vaiko valtiollinen puolue. Kustaa Hautamäki. pk.

⁴⁹ Kokkola 29. 1. 1908. Keski-Pohjalaisen ketunhätä; K-P 19. 10. 1907. Maalaiskirje. Jaska.

⁵⁰ K-P 7. 12. 1907. tilausilmoitus

saatu mukaan, se ei paljoista puheista huolimatta onnistunut myöhemminkään. Kun Hautamäki tammikuussa 1908 lähti Ouluun Liiton toimittajaksi, lähtöön ajoi mm. havainto, että hänen välttämättömäksi katsomansa 10 000 markan peruspääoman hankkiminen Keski-Pohjalaiselle näytti mahdottomalta.⁵¹ Tässä yhteydessä harkittiin jopa lehden lopettamista⁵², mikä toteutui kyllä vasta seuraavan vuoden lopussa.

Hautamäen jälkeen Keski-Pohjalaisen toimittajiksi tulivat Herman Kerttula ja August Vierimaa, joista jälkimmäinen oli maalaisliittolainen. Lehden linja muuttui epämääräisemmäksi: sekä maalaisliittoa kannattavia että sitä enemmän tai vähemmän peitetyksi arvostelevia kirjoituksia julkaistiin. Kesän 1908 vaalitaisteluun mennessä lehti oli jälleen muuttunut nuorsuomalaiseksi.⁵³ Kun Ilkka oli toukokuussa kehottanut Vaasan läänin pohjoisen vaalipiirin maalaisliittolaisia pitämään yleisen kokouksen, koska piirissä näytti olevan hajottavia voimia liikkeellä, Keski-Pohjalainen vastasi nuorsuomalaisittain ja vaati maalaisliittoa yhteistyöhön »sen osan kanssa, joka syrjään sysättiin viime kerralla». Lehti ennusti, että elleivät maalaisliittolaiset saisi aikaan yhteistoimintaa tämän nuorsuomalaisryhmän kanssa, hajaannus olisi vakavampi kuin edellisten vaalien alla. Piti välttää »täydellistä pesäeroa niistä aineksista, joiden kanssa se (maalaisliitto) Etelä-Pohjanmaan nuorsuomalaisessa maalaisliitossa tuli yhteen». Muissakin yhteyksissä lehti korosti maalaisliiton »alkuperäistä ohjelmaa, jossa perustuslaillisuus laskettiin ainoaksi pohjaksi».⁵⁴ Näiden näennäisesti maalaisliittolaisella kynällä tehtyjen kirjoitusten pääajatus oli paluu maalaispuolueen syntytilanteeseen ja jatkaminen siitä maalaisliittolaisten hyökkäämään suuntaan.

Keski-Pohjalaisen liukuminen takaisin nuorsuomalaisen puolueen helmaan oli vähittäinen; suunnanmuutosta ei ilmoitettu, mutta sellainen näkyi palstoilla. Toukokuun alussa 1908 lehti julkaisi nuorsuomalaisten vaaliohjelman selitysten kera, »kun tässä ohjelmassa kosketellaan muutamia maalaisväestöä koskevia seikkoja ja muutoinkin kunkin eri puolueen ohjelmaan on vertailun vuoksi tutustuminen». Samassa numerossa julkaistiin alekkain uutiset puoluekokouksista. Maalaisliiton kokous oli ylempänä, mutta sen alla oli suuremmalla kirjasinlajilla ladottuna uutinen nuorsuomalaisten kokouksesta. Vaalien lähetessä lehti julkaisi samassa listassa nuorsuomalaisten ja maalaisliittolaisten valtiopäiväehdokkaiden nimet, mutta antoi ym-

⁵¹ Nootissa 43 ilmoitettu lähde; Ks. myös Heräviä maaseutu I s. 21.

⁵² Ilkan hallinnon ptk 18. 1. 1908.

⁵³ Toimittajien nimet katosivat etusivulta 23. 5. 1908; Kaaman ja Winterin (1965) mukaan vastaavaksi toimittajaksi tuli maisteri Björklund; Ks. myös Kokkolan Yhteislyseo 1898–1948 s. 128 (»Toiminut Kokkolassa sanomalehtimiehenä.»).

⁵⁴ K-P 5. 5. 1908. Hajaannustako maalaisliittolaisten piirissä? pk; K-P 14. 5. 1908. Maalaisliiton vaalipuhusta. pk.

märtää kaikkien olevan nuorsuomalaisia. Myös seikkaperäisempiä kummankin puolueen ehdokkaiden esittelyjä lehdessä oli.⁵⁵

Maalaisliittolaisille Keski-Pohjalaisen esiintyminen oli kiusallista ja niinpä he tekivät tiettäväksi lehden linjan muuttumisen. Vaaleista päästyä aiemmin mainittu Matti Keto ja kolme muuta maalaisliittolaista tekivät maakunnan maalaisliiton nimissä julistuksen, jonka alle kerättiin lisää nimiä ja joka julkaistiin Ilkassa ja Liitossa. Näin tahdottiin varmistaa lukijoitten tietävän, ettei Keski-Pohjalaista ollut enää pitäminen maalaisliiton äänenkannattajana, mutta myös kertoa lehteen päin ettei tällaisena edes kannattanut esiintyä.⁵⁶

Keski-Pohjalaisen muuttuessa nuorsuomalaisesta maalaisliittolaiseksi ja takaisin eivät sen omistussuhteet muuttuneet merkittävällä tavalla. Lehden vanhasuomalaisen kollegan silmin »ne ovat jokseenkin samoja herroja, jotka ennen perustuslaillista Keski-Pohjalaistakin kannattivat. Samat herrat ovat myyneet osakkeensa samoille herroille ja niin on takkia käännetty.»⁵⁷ Takin vaihtaminenkin olisi nähtävästi ollut mahdollista. Lehden omistajat näyttävät olleen valmiit laajentamaan sen taloudellista taustaa maaseudun suuntaan, maalaisliittolaisiin piireihin. Jos näin olisi tapahtunut, määräysvaltakin olisi siirtynyt maalaisliittolaisille. Mutta näillä ei ollut voimia ottaa lehteä haltuunsa, ja kun lehden nuorsuomalaisten omistajien sallimalla maalaisliittolaisen kokeilun kaudella tapahtui lehden ulkopuolella maalaisliittoa ja nuorsuomalaisia toisistaan loitontavia asioita, omistajilla oli valta muuttaa lehden suunta takaisin. Puolueiden rajat selvenivät, EPNM:kin liittyi SML:oon, maalaisliiton kehitys ei vastannut nuorsuomalaisten toiveita eikä yhteistyö sanomalehden julkaisemisessa ollut enää mahdollista.

Kesällä 1908 Keski-Pohjalainen oli jälleen samassa tilassa kuin edellisenä kesänä ja joutui anelemaan nuorsuomalaiselta puolueelta painotöitä taloutensa kohennukseksi.⁵⁸

⁵⁵ K-P 2. 5. sekä 4. ja 23. 6. 1908.

⁵⁶ Matti Keto Kustaa Harjulle 29. 7. 1908. Harjun kokoelma.

⁵⁷ Kokkola 4. 12. 1907. 'Mestarin' kalastuksia. (Mestarilla tarkoitettiin kirjoittajan lähteenä ollutta ratamestari Antero Leinoa.)

⁵⁸ Keski-Pohjalainen/I. T. Björklund np:n keskustoimikunnalle 2. 6. 1908. NPA K13.

5. Maalaisliittolaisiksi perustetut puoluelehdet

Maalaisliiton äänenkannattajiston perustamis- ja muotoutumisvaiheessa puolueen takana esiintyi taustaltaan kolmenlaisia sanomalehtiä. Osa perustettiin ennen puoluetta; ne olivat osa maalaispuolueen syntyprosessia ja kehittyivät tämän prosessin kuluessa maalaisliiton suuntaisista maalaisliittolaisiksi. Toiset siirtyivät maalaisliittoon nuorsuomalaisen puolueen takaa; tämäkin kehityslinja on maalaispuolueen syntyvaiheen yksi osa. Sitten on joukko lehtiä, jotka ensimmäisestä numerostaan saakka olivat tunnustuksellisia maalaisliiton äänenkannattajia.

Liiton perustivat Oulussa Suomen maalaisväestön liiton aloittajat, Savon Sanomat sai Kuopiossa lähtömerkin oman maakunnan maalaisliittolaisilta, Helsingissä perustivat aktivistipiirit ja heitä lähellä olleet maalaisliittolaiset Maalainen-lehden täyttämään Talonpojan Lehden kuoleman jättämää aukkoa. Kun myös Maalainen lakkasi ilmestymästä, perustivat siihen saakka pääkaupunkilaislehdestä maalaisaatteensa imeneet puolueen karjalaiset kannattajat Viipuriin Maakansan. Niin sai maalaisliiton lehdistö vajaan vuosikymmenen ajaksi muotonsa: alueelliset äänenkannattajat Vaasassa (Ilkka), Oulussa, Kuopiossa ja Viipurissa.

5.1. Liitto – puolueen pohjalaisen keskushallinnon ääni

5.1.1. Lehden perustaminen

Suomen maalaisväestön liiton äänenkannattajan perustaminen oli puolueen perustamisen välitön seuraus; puoluetta ja lehteä synnytettiin yhdessä. Jo kun Oulun sanomalehdissä syksyllä 1906 keskusteltiin maalaispuolueen tarpeellisuudesta, kiinnitti muuan sittemmin maalaisliittolaisena tunnettu kirjoittaja huomiota siihen, että jos kerran puolue perustetaan, sillä on välttämättä oltava äänenkannattaja, joka »laajan läänimme kaukaisimmillekin kulmille viestit veisi ja ajan vaatimista kysymyksistä tietoa levittäisi». Kirjoittajasta saattoi kyllä

jokin Oulussa jo ilmestyvistäkin lehdistä tällaisen tehtävän täyttää.¹ SML:n perustamista valmistellut Oulun läänin maalaisväestön kokous 18.–19. syyskuuta 1906 teki myös päätöksen puolueen omasta sanomalehdestä. Otto Karhi piti aiheesta alustuksen, joka sai kokouksen kannatuksen; äänenkannattajaksi tarjoutunutta Talonpojan Lehteä sitä vastoin osanottajat vieroksuivat. Perustettavan uuden lehden julkaisijaksi kokous päätti perustaa osuuskunnan, jonka osuusmerkitälistojen lähettämisen maakuntaan, perustavan kokouksen pitämisen ja sääntöehdotuksen laatimisen sai huolekseen SML:n väliaikainen keskushallinto.²

Myös osuuskunnan perustamiskokouksen kulku osoitti selvästi puolueen ja lehden perustamisen limittäisyyden, sillä enin osa kokouksen ajasta kului maalaispuolueen perustamisesta keskustelemiseen. Varsin suurta innostusta ei lehtihanke silti nostattanut, sillä osanottajien vähyys pakotti lykkäämään kokouksen pitoa päivällä, lokakuun 18:nteen. Mutta myöskään vakavia soraääniä ei kuulunut, muuan osanottaja vain epäili riittäisivätkö voimat ja innostus hankkeen toteuttamiseen. Yleisesti kuitenkin »muista puolueista riippumattoman maalaisväestön oikeuksia puoltavan ja asioita ajavan lehden aikaansaaminen» nähtiin tarpeelliseksi. Kokous myös rajasi lehden selvästi pohjoissuomalaiseksi, sillä puolueen perustamista valmistelleen kokouksen lehdelle päättämä nimi »Suomen Maalaisväestön Liitto» lyhennettiin pelkäksi »Liitoksi». Näin tapahtui siksi, että osuuskunnan perustajien mielestä ei »voinut toivoa Oulussa ilmestyvän lehden tulevan etelämpien seutujen äänenkannattajaksi, koska kaikki tärkeämmät keskustaipikat ovat täältä kaukana».³

Osuuskunnan vastavalittu hallinto sai puheenjohtajansa Otto Karhin johdolla hoitaa käytännön toimet ennen lehden julkaisemisen aloittamista. Aluksi hallinto tiedusteli kaupungin kirjapainojen omistajilta lehden painatusehtoja kysellen samalla mahdollisuuksia koko painon ostamiseen. Myönteinen vastaus ostokyselyyn tuli Kalevan suunnalta, josta viestin välitti toimittaja Leino Pentzin. Marraskuun 10. päivänä Liiton osuuskunnan hallinto päätti esittää osuuskunnalle Pentzinin tarjoamien ehtojen hyväksymistä.⁴ Osuuskunta kokoontui

¹ Kaleva 10. 9. 1906. Keskustelua maalaispuolueesta. II. Muutamia mietteitä maalaispuolueesta. An-i Li-a; Kirjoittaja, Antti Linna, oli yksi SML:n perustajista, ks. Isohookana-Asunmaa 1975 s. 82, 132, lähdeluettelo ja 1980 s. 46; Myös Linna Otto Karhille 14. 11. 1906. KMA Mf 22.

² Oulun läänin maalaisväestön kokous Oulussa 18.–19. 9. 1906. KMA Mf 5; Toteutuksesta SML:n va. keskushallinnon ptk 20. ja 28. 9. 1906. KMA Mf 5.

³ Liiton osuuskunnan perustavan kokouksen ptk 18. 10. 1906. LA Cb: 1; Pöytäkirjan on julkaissut pääosin Poutanen (1956 s. 7–8); Virallista pöytäkirjaa seikkaperäisempi selostus on Kalevassa 18. 10. 1906. Oulun l. maataviljelevän väestön sanomalehden; Kokouksen siirtämisestä Isohookana-Asunmaa 1975 s. 132.

⁴ Liiton hallinnon ptk 22. 10. ja 10. 11. 1906. LA Cb: 1; Filip Saalastin päiväkirja 10. 11. 1906.

myöhemmin samana päivänä, mutta ei lopullisesti lyönyt lukkoon kauppaa. Karhi, Filip Saalasti ja tehtailija J. H. Hiltunen saivat osuuskunnan toimeksiannosta ensin ottaa selvää kirjapainon kunnosta ja taloudellisesta tilasta. Miehet kävivätkin katsomassa Kalevan koneita ja suosittelivat painon hankkimista Liiton osuuskunnalle. Tämä kokoontui jälleen 20. marraskuuta ja päätti ostaa painon koneineen irtaimistoineen. Mutta kun hallinto puolen viikon kuluttua olisi ollut valmis laatimaan kauppakirjan, nuorsuomalaiset olivat aloittaneen toiminnan tahollaan ja asia saanut uuden käänteen.⁵

Kalevan oli vuoden 1904 lopulta saakka omistanut toimittajien Jaakko Tervon, Lenna Åströmin ja Leino Pentzinin muodostama Kalevan Uusi Kirjapaino Osakeyhtiö.⁶ Mainituista Pentzin ja ehkä myös Åström olivat maalaisliitolle myötämielisiä, Pentzin ainakin oli mm. osallistunut Liiton osuuskunnan perustavaan kokoukseen. Ilmeisesti myös Tervo olisi aluksi suostunut myymään painon maalaisliittolaisille sovitusta 28 200 markan hinnasta, mutta kauppaan osoittautui sisältyvän ylittämätön ehto, josta Tervo kertoi kaupungin ja ympäristön nuorsuomalaisista koostuneen joukon kokoukselle Oulun Suomalaisella Klubilla 25. päivänä marraskuuta: maalaisliittolaisten vaatimus oli, että myös sanomalehti Kaleva sisältyisi kauppaan. Tällainen olisi merkinnyt lehden lopettamista, ja siihen ei yhtiön suurin osakas – nähtävästi Tervo⁷ – voinut suostua. Silloin oli herännyt kysymys, eivätkö nuorsuomalaiset voisi perustaa yhtiötä ostaakseen kirjapainon samasta hinnasta, jolla se oli maalaisliittolaisille luvattu. Kalevan toimittaja Gust. Kivistö oli myös heti kaupasta kuultuaan keskustellut Louhi-lehden omistajan B. B. Bergdahlin kanssa kirjapainokaupasta, ja Bergdahlin painostaan pyytämä hinta oli ylittänyt Kalevan maalaisliittolaisilta vaatiman. Kokouksen osanottajat olivat yksimielisiä siitä, että Oulussa oli välttämätöntä saada edelleen ilmestymään kuusipäiväinen nuorsuomalainen lehti, ja Bergdahlin korkean hintapyynnön vuoksi oli kaksi mahdollisuutta: oli ostettava Kaleva maalaisliittolaisten nenän edestä tai perustettava uusi lehti. Kun Kaleva oli ennestään tunnettu, oli sen osto edullisempi ratkaisu, mutta sen ohella olisi huolehtiminen siitä, että Louhi jatkaisi sen kolmipäiväisenä täydentäjänä.⁸ Seuraavana päivänä nuorsuomalaiset muodostivat Kirjapaino-osakeyhtiö Kalevan, jolle Tervo, Åström ja Pentzin myivät lehtensä ja painonsa. Kauppa vahvistettiin vasta maaliskuussa 1907, mutta maalaisliittolaisten kannalta se oli jo yhdentekevää.⁹

⁵ Liiton osuuskunnan ptk 10. ja 22. 11. 1906 sekä hallinnon ptk 24. 11. 1906. LA Cb: 1; Saalastin päiväkirja 15. 11. 1906; TL 15. 11. 1906. uutinen.

⁶ Routavaara 1949 s. 49.

⁷ Myöhemmin Tervo ainakin otti itselleen ansion Kalevan pysymisestä nuorsuomalaisena. Jaakko Tervo nuorsuomalaiselle lehtimiesyhdistykselle 16. 9. 1910. NPA K 22.

⁸ Ko. kokouksen ptk 25. 11. 1906. Kaleva Oy:n hallussa.

⁹ Kauppakirja, päivätty 12. 3. 1907. Kaleva Oy:n hallussa; Kaupan on selostanut myös Routavaara (1949 s. 55–57).

Liiton osuuskunnan hallinto käsitteli käännettä marraskuun 30. päivänä, mutta ei voinut enää muuta kuin paheksua. Samassa kokouksessa oli kuitenkin jo esillä toinen tarjous, Bergdahlilta saatu. Vaihtoehtoja oli niukalti, ja niin oli myyjän ja osuuskunnan välinen kauppakirja valmis jo joulukuun 5. päivänä. Maalaisliittolaiset joutuivat maksamaan kirjapainosta 30 000 markkaa eli hieman enemmän kuin Kalevan painon hinta oli ollut.¹⁰ Kirjapaino hankittiin kokonaan velaksi. Muodollisesti osuuskunta sai Bergdahlilta kauppasumman suuruisen lainan, joka piti korkojen kera maksaa takaisin kymmenen vuoden kuluessa. Velkakirjaan tehtyjen merkintöjen mukaan lyhenykset tapahtuivatkin sovituissa tahdissa.¹¹ Omalla pääomalla ei osuuskunnan olisikaan ollut mahdollista toimia, sillä osuuspääomaa kertyi vielä vuoden 1908 huhtikuuhunkin mennessä 607 osuudenomistajalta vain 4006 markkaa. Juoksevia menoja varten oli hallinnon jo kesällä 1907 otettava laina.¹²

Liiton 20. marraskuuta 1906 ilmestynyt näytenumero painettiin Kalevan kirjapainossa, joka vielä tuolloin näytti olevan siirtymässä maalaisliittolaisille. Osuuskunnan hallinto oli valtuuttanut Otto Karhin ja Filip Saalastin toimittamaan tämän 10 000 kappaleen painoksen levitetyn esitteen.¹³ Lehden ohjelma määriteltiin siinä ytimellisen yksiselitteisesti: »Lyhyesti sanoen on se sama kuin Suomen Maalaisväestön Liiton hyväksytty ohjelma.» Karhi selvitti vielä lehden tulleen perustetuksi maalaisväestölle »tien viitaksi ja suunnan ohjaajaksi» ja tulkitsi lehden ja puolueen ohjelmaa omin sanoin.¹⁴ Tilausilmoituksessa Liitto julistettiin suoraan SML:n pää-äänenkannattajaksi.¹⁵ Lehden alkaessa tammikuussa 1907 ilmestyä säännöllisesti kolmena päivänä viikossa osuuskunnalla oli jo käytössään oma kirjapaino, jonka mukana ostettu Louhi-lehti oli lopetettu Liiton tieltä.

5.1.2. Aloittajat

Liiton osuuskunnan perustavassa kokouksessa taustapiirin maalaisliittolaisuus henkilöityi seitsemään mieheen: osuuskunnan hallintoon valittiin Karhin ja Saalastin lisäksi joukko maanviljelijöitä, Juho Korpela Kempeleestä, K. G. Veijola Iistä, Jaakko Pikkarainen Oulujoelta sekä Juho Poutala ja Antti Punttala Limingasta. Jokainen heistä,

¹⁰ Liiton hallinnon ptk 30. 11. 1906. LA Cb: 1; Filip Saalastin päiväkirja 30. 11. ja 3. 12. 1906; Kauppakirja, päivätty 5. 12. 1906. LA Ha: 3; Ks. myös Liiton hallinnon ptk 8. 12. ja osuuskunnan ptk 19. 12. 1906. LA Cb: 1.

¹¹ Velkakirja, päivätty 5. 12. 1906. LA Ha: 3.

¹² Kertomus Sanomalehti-osuuskunta Liiton i.l. toiminnasta lokakuun 18. pstä 1906 huhtik. 30 pvään 1908. LA Db: 1.

¹³ Liiton hallinnon ptk 10. 11. 1906. LA Cb: 1; Filip Saalastin päiväkirja 19. 11. 1906.

¹⁴ Liitto 20. 11. 1906. Mihin pyrimme? sekä Toiveet alkavat toteutua. Otto Karhi. pk.

¹⁵ Liitto 15. 1. 1907. tilausilmoitus

vähiten Punttala, oli ollut mukana SML:oa perustamassa, Karhi jopa hankkeen alullepanijana.

Karhi oli maalaisliiton ensimmäinen puheenjohtaja, kuului puolueen Oulun läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikuntaan vuonna 1907 ja valittiin puolueen »perustajana» luonnollisesti eduskuntaan. Maalaisliiton keskushallinnon jäsen Karhi oli vuoteen 1913 saakka, mutta luovutti puheenjohtajan tehtävän Kyösti Kalliolle vuonna 1909. Karhi siirtyi 1912 sosiaalidemokraattiseen puolueeseen (ks. s. 183–184).¹⁶ Saalasti ei vielä maalaisliiton ja Liitto-lehden alkuaikoina ollut valtakunnallisen tason poliitikko, mutta hänen uransa alkoi nousta. Hän oli puolueen Oulun läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan puheenjohtaja 1906–07 ja Karhin seuraaja Liiton hallinnon puheenjohtajana. Maalaisliiton keskushallintoon Saalasti valittiin 1908 ja ennen talvella 1918 tapahtunutta kuolemaansa hän ehti olla lyhyen aikaa puolueen puheenjohtajana Kallion jälkeen. Kansanedustajaksi Saalasti valittiin 1910, mutta ehdolla hän oli ollut myös kaikissa edellisissä eduskuntavaaleissa.

Juho Korpela kuului maalaisliiton keskushallintoon 1906–07 ja Juho Poutala 1906–09. He joutuivat kuitenkin väistymään puolueen johtoelimen laajentaessa koostumustaan Pohjois-Pohjanmaan ulkopuolelle. Maalaisliiton Oulun läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikuntaan Korpela kuului vuosina 1907 ja 1910 ja Poutala 1910–12 sekä 1915. Piirin puheenjohtaja Poutala oli 1912 ja Liiton osuuskunnassa hän oli pitkäaikainen sihteeri. K. G. Veijola teki pikavierailun eduskuntaan vuoden 1908 vaalien jälkeen, mutta muuten hän oli piiritason vaikuttaja. Samoin ulottui Jaakko Pikkaraisen vaikutus harvoin oman vaalipiirin ulkopuolelle, mutta Liiton asioissa hänellä oli painoa. Talonpoikaissäädyn valtiopäivämies Antti Punttala ei esiintynyt maalaisliiton luottamustehtävissä puolueen perustamiskauden jälkeen.

Kun lehti perustettiin puolueen aloitteesta sen sanoman levittäjäksi, hallinnon oli alusta saakka mahdollista tarttua valvontaan tiukalla otteella, minkä se myös teki. Osuuskunnan sääntöjen mukaan osuuskunnan kokous otti hallinnon esityksestä toimittajat ja määräsi heidän palkkansa. Lisäksi säännöt sisälsivät ohjeet mahdollisten toimituksen ja hallinnon välisten erimielisyyksien varalta.¹⁷

Valtuuksiensa mukaisesti hallinto ehdotti ensin lehden vastaavaksi toimittajaksi Kemissä ilmestyneessä nuorsuomalaislehdessä Pohjois-Suomessa aputoimittajana työskennellyttä opettaja Jaakko Kiveää ja toimitussihteeriksi Louhen toimitussihteerinä kanttori Juho Rantaa.

¹⁶ Miesten valtakunnallisen tason tehtävistä Punnonen 1978 b; Oulun läänin piiritoimikuntien johtotehtävistä Isohookana-Asunmaa 1975 s. 102–103, 106–107 ja 1980 s. 244 sekä kansanedustajaehdokkuuksista 1975 s. 161–162 ja 1980 s. 76–77; Erityisesti Karhista ks. Isohookana-Asunmaa 1975 s. 73–76.

¹⁷ Sanomalehti osuuskunta Liiton i.l. säännöt. Hyväksytyt Oulun lääninkansliassa 25. 10. 1906. LA Ha: 1.

Päätoimittajaksi hallinto esitti puheenjohtajaansa ja puolueen puheenjohtajaa Otto Karhia. Osuuskunnan kokous hyväksyikin Karhin luottamustoimiseksi päätoimittajaksi, joka saisi palkkaa vain tekemänsä työn verran. Muiden toimittajien järjestystä osuuskunta sen sijaan muutti ottaen vastaavaksi Rannan ja toimitussihteeriksi Kiven.¹⁸ Ranta kuitenkin kieltäytyi ottamasta vastaavan toimittajan velvollisuuksia, jolloin paikalle nimettiin Karhi. Hänet osuuskunta velvoitti toimimaan myös lehden taloudenhoitajana. Velvollisuuksien lisääntyttyä Karhi oli oikeutettu säännölliseen kuukausipalkkaan.¹⁹ Tämän pari viikkoa kestäneen tempoilun jälkeen Liiton toimitus muotoutui sellaiseksi, että Karhi oli päätoimittaja ja taloudenhoitaja ja lisäksi oikeudellisessa vastuussa lehden kirjoittelusta, Ranta oli toimitussihteeriksi ja Kivi pelkkänä toimittajana.

Yhteytenä toimituksen ja hallinnon välillä oli Karhi. Hänen mahdollisuutensa toimia puolueen ja hallinnon valvovana silmänä toimituksessa eivät kuitenkaan olleet kovin hyvät, varsinkaan sen jälkeen kun hän toukokuun alusta 1907 alkaen luopui taloudenhoitajan tehtävistä. Hän sai edelleen palkkaa osuuskunnan hallinnon puheenjohtajana ja lehden vastaavana toimittajana sata markkaa kuukaudessa, mutta hänen osallistumisensa lehtityöhön väheni.²⁰ Alun pitäenkään ei Karhin tehtäviä toimituksessa ollut tarkoitettu kokopäivätyöksi, mutta hänen asemansa puolueen johdossa – puhujamatkoja oli riittämiin – ja vaalien jälkeen kansanedustajana aiheuttivat, että häneltä ei riittänyt lehdelle edes suunniteltua määrää huolenpitoa. Luottamustoimisen päätoimittajan kiireiden vuoksi lehti jäi vaille vastuullista hoitajaa, sillä muiden oli vaikea puuttua oikeastaan Karhille kuuluneisiin asioihin.

Toimitussihteeriksi Juho Ranta oli Oulun tuomiokirkkoseurakunnan kanttorina vuodesta 1904 aina 1939 saavuttamaansa eläkeikänsä saakka. Lehtityötä hän teki seurakunnallisen virkansa ohessa, ensin Louhen toimitussihteerinä 1905–06. Vaikka Ranta siirtyi lopetetusta Louhesta samassa kirjapainossa tehtyyn Liittoon, hän ei tullut kirjapainokaupassa kaluston mukana, vaan hänet oli nimitetty uuden lehden palvelukseen jo ennen kauppaa ja Louhen lakkaamista. Liiton toimitussihteerinä hän oli talveen 1916 saakka.

Jaakko Kivi tuli Liiton toimitukseen poliittisesti hieman epämääräisen nuorsuomalaisesta lehdestä. Nuorsuomalaisten toiseen siipeen kuuluneen lähdemiehen mukaan hän oli Kemissä yhdessä vanhasuomalaislähtöisen Niilo Liakan kanssa pyrkinyt estämään maalaisliiton ja nuorsuomalaisten mielestään liiallista lähentymistä²¹, mikä ei ehkä tehnyt hänestä kaikkien maalaisliittolaisten hyväksymää. Liiton toi-

¹⁸ Liiton hallinnon ja osuuskunnan ptk 10. 11. 1906. LA Cb: 1.

¹⁹ Liiton osuuskunnan ptk 22. 11. 1906. LA Cb: 1.

²⁰ Liiton hallinnon ptk 26. ja 27. 3. 1907. LA Cb: 1.

²¹ Juho Valmari Kemistä Jonas Castrénille 16. 12. 1906. Castrénin kokoelma.

mittajan ja puolueen keskushallinnon sihteerin tehtävistä Kivi erosi vuoden 1907 lopulla siirtyäkseen Helsinkiin Maalaisen päätoimittajaksi. Hänen tilalleen Liiton toimittajaksi hallinto hankki Kustaa Hautamäen²², joka lähti Keski-Pohjalaisesta Kokkolasta lehden maalaisliittolaistamisen epäonnistuttua. Hautamäestä tuli toinen – ja usein Karhin kanssa erimielinen – linkki puolueen keskushallinnon ja Liiton toimituksen välille, sillä hänet valittiin Jaakko Kiven seuraajaksi myös keskushallinnon sihteerinä. Taloudenhoitajaksi valittiin Karhin jälkeen J. B. Järviö²³, joka välillä osallistui myös toimitustyöhön. Kesätoimittajana oli heinä- ja elokuussa 1909 kempeläinen ylioppilas Tuomas Ohukainen²⁴, joka ei muulloin maalaisliittolaisissa puolueyhetyksissä esiintynyt, kuten ei myöskään Järviö. Myöskään Ranta ei osallistunut puoluetoimintaan, mutta Karhi, Kivi ja Hautamäki olivat näkyviä maalaisliittolaisia.

Lehtiosuuskunnan taloudellinen asema oli luotonvarainen. Niinpä hallinnon jäsenet joutuivat jatkuvasti takuumiehiksi tapaan, joka oli maalaisliiton lehdissä täysin normaali. Ensimmäisen suurehkon lainan osuuskunta nosti kesällä 1907, takaajina hallinnon jäsenet. Vekseliluottoon osuuskunta joutui turvautumaan tavan takaa, ja yleensä kirjoittivat nimensä paperiin hallinnon saapuvilla olleet jäsenet.²⁵ Yksi lainan takaajista oli maanviljelijä F. Matturi, joka kuului maalaisliiton keskushallintoon vuosina 1906–07, mutta menetti paikkansa sen alueellista pohjaa laajennettaessa. Liiton osuuskunnan hallinnon jäseneksi hänet valittiin syyskuussa 1907 ja hän osallistui sen toimintaan seuraavaan kevääseen asti. Tuolloin hän kuitenkin osuuskunnan taloudelliseen tilaan vedoten vaati lehden lopettamista kannattamatomana ja kirjapainotoiminnasta luopumista. Kun osuuskunnan hallinnon muut jäsenet eivät tällaiseen yhtyneet, Matturi jätti eriävän mielipiteen ja erosi.²⁶ Luopumisvaatimus oli maalaisliiton lehdistöä ajatellen sangen erikoinen, sillä yleensä lehdet pyrittiin kaikkiin keinoihin pitämään hengissä.

Osuuskunnan epävakaata taloudellista tilaa heijastui myös toimitukseen. Hallinto päätti nimittäin syksyllä 1908 ehdottaa Otto Karhille tämän vastaavan ja päätoimittajan palkan alentamista 1200 markasta 500 markkaan vuodessa, rahaa kun ei ollut liikaa ja Karhin tehtävät olivat osoittautuneet vähäisiksi. Parin viikon kuluttua tehtiin osuuskunnan syyskokouksessa ehdotus, että toimituskustannuksia supistettaisiin toimitusvoimia vähentämällä, mihin hallinto saattoi vastata

²² Liiton hallinnon ptk 21. 12. 1907. LA Cb: 1.

²³ Liiton hallinnon ptk 26. ja 27. 3. 1907. LA Cb: 1.

²⁴ Liiton hallinnon ptk 12. 6. 1909. LA Cb: 1.

²⁵ Liiton hallinnon ptk 25. 6., 30. 7., 16. 10. 1907 sekä 4. ja 27. 5. 1908. LA Cb: 1.

²⁶ Liiton osuuskunnan ptk 20. 9. 1907 sekä hallinnon ptk 8. 4. 1908. LA Cb: 1; Matturin urasta Punnonen 1978 b s. 20.

sellaiseen jo ryhdytyn.²⁷ Aloite osuudenomistajan esitykseen oli sekä saattanut tulla hallinnon tai toimituksen piiristä; lähdenäyttöä tällaisesta kuitenkin ei ole, mutta erikseenkin kannanotot viittaavat samaan. Karhia haluttiin kovistella tehokkaampaan työhön tai kokonaan pois, mutta suoraan sitä ei rohjettu ilmoittaa. Karhin palkka söi lehden resurssija, mutta kun Karhi ei ehtinyt riittäväällä tavalla johtaa lehteä, tästä seurasi kitkaa.

Liiton siteet perustajayhteisönsä maalaisliiton pohjoispohjalaiseen puoluejohtoon ja lähimpään piiritoimikuntaan olivat henkilötasolla kiinteät jo senkin vuoksi, että lehti ilmestyi Oulussa, jossa keskushallinto – toisin sanoen puolueen puheenjohtaja ja sihteeri – sijaitti. Läheisyyttä kuvastaa ehkä kärjekkäimmin puolueen keskushallinnon havainto talvella 1908: se huomasi olevansa sanomalehdelleen velkaa noin 3000 markkaa.²⁸ Liitosta muodostui jonkinlainen keskushallinnon epävirallinen äänenkannattaja. Päälehden arvon se oli ottanut tilausilmoituksessaan vuoden 1907 alussa, mutta sama arvo oli myöhemmin suotu myös Talonpojan Lehdelle. Silti pohjoispohjalainen puoluejohto suuntautui läheisempään Liittoon.

Puolue-elinten vaikutus lehteen oli kuitenkin epäsuoraa ja perustui henkilösuhteisiin. Karhi johti sekä lehden hallintoa että periaatteessa toimitusta ja oli puolueen puheenjohtaja. Kustaa Hautamäestä taas tuli ajan mittaan lehden tärkein toimittaja ja hän oli puolueen sihteeri. Karhin ja Hautamäen keskinäisen aseman selkiintymättömyys toimituksessa liittyneenä Karhin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin vaikutti merkittävästi mahdollisuuksiin kehittää Liittoa sanomalehtenä. Maalaisliittolaisen lehden oli mm. tärkeä saada pääkaupungista oikeanhenkisiä eduskuntareferaatteja, jollaisia Alkio lähetti Ilkalle. Toimittaja Hautamäen murheeksi ei Karhi kuitenkaan saanut sellaisia aikaan, niin Liiton päätoimittaja kuin olikin²⁹. Maalaisliittolaisella puolueväellä oli kyllä alusta saakka halu ohjata Liittoa politiikan karikoissa, mutta journalistista näkemystä lehden hallinnosta sai hakea.

5.1.3. Liitto ja kenttä

SML:n äänenkannattaja pyrki saamaan tukensa Oulun läänin maalaisliittolaisista. Kiihkeimmät vetoamukset se lähetti kentälle tilausaikaan syksyisin. Koska Liiton mukaan kaikki puolueet – maalaisliittohan ei välttämättä ollut »puolue» vaan »liitto» – olivat ruvenneet maalaisliittoa parhaamaan, oli puolueen kannattajien ryhdyttävä aatteen levittämistyöhön, ja sehän onnistui parhaiten levittämällä »matalimpaankin majaan» liiton äänenkannattajia. Sanomalehtien ilmoitettiin olevan »tehokkaimmat aseet aattemme ajamisessa,

²⁷ Liiton hallinnon ptk 14. 10. 1908 ja osuuskunnan ptk 27. 10. 1908. LA Cb: 1.

²⁸ Keskushallinnon ptk 24. 3. 1908. KMA MF 5.

²⁹ Hautamäki Alkiolle 4. 4. 1908. SAP III A 2 a.

sekä tiedon ja valistuksen levittäjänä». Kun talouksiin yleensä tuli vain yksi lehti, oli maalaisliittolaisten velvollisuus huolehtia, että se yksi oli Liitto. Lehti tunnusti kuitenkin maalaisliittolaisen lehden tilaamisen pulmalliseksi, koska puolueen äänenkannattajista ainoakaan ei ollut kuusi- tai seitsenpäiväinen eikä sen vuoksi voinut »laajaperäisemmin» seurata päivän kysymyksiä. Jotta tällaiseksi voitiin jokin lehti saada, tarvittiin tilaajia ja varoja; näin tilaushankinta oli toimintaa tulevaisuuden hyväksi.³⁰

Niinkuin puolueensakin, Liitto suuntasi sanomansa maalaisväestölle yleensä, mutta käytännössä lukijakunnan valtaosan muodosti Oulun läänin runsas maalaisliittolainen väestö. Mitään läänin yleislehteä siitä ei tullut. Lisäksi lehden asema lähellä puolueen keskushallintoa antoi sille mahdollisuuden valloittaa lukijoita myös muualta maasta, joskin paremmin tämä tehtävä sopi puolueen helsinkiläiselle äänenkannattajalle. Vaikka Liitto oli esitellyt itsensä maalaisliiton pää-äänenkannattajana, se ei saanut mainittavasti tilaajia Oulun läänin ulkopuolelta.

Liiton osuuskunnan vuosikertomusten mukaan lehdellä oli vuonna 1907 noin 6400 tilaajaa, seuraavana vuonna noin 6450 ja vuonna 1909 suunnilleen 6500.³¹ Omissa mainoksissaan Liitto ilmoitti jopa yli 7000:n kohoavia tilaajamääriä.³² Jo vuosikertomusten sanamuodosta voi päätellä väitetyt levikkiluvut liian korkeiksi; niihin on ilmeisesti laskettu jokainen tilaaja erikseen riippumatta tilauksen pituudesta. Osuuskunnan taloustietojen tarkastelu pienentää lukuja ja tekee ne uskottavammiksi. Vuoden 1907 keskilevikki lienee ollut noin 4550 kappaletta, joskin luultavasti vuoden lopulla huomattavasti korkeampi, vuoden 1908 keskilevikki noin 5600 ja vuoden 1909 noin 5500 kappaletta.³³ Näistä luvuista poikkeaa vielä tietynä ajankohtana poikkileikkauksenomaisesti laskettu levikki, sillä maaseututilaajien luettelon mukaan Liitolla oli tammikuussa 1907 yhteensä 3232 tilausta maaseudulta, eikä tilaajamäärä ollut ratkaisevasti suurempi myöskään heinäkuussa. Lisäksi olivat kaupunkitilaukset Ouluun.³⁴

Liiton alkuperäistä levikkialuetta hahmottava kuva 2 on laadittu mainitun maaseututilaajien luettelon perusteella. Lehteä levisi sen

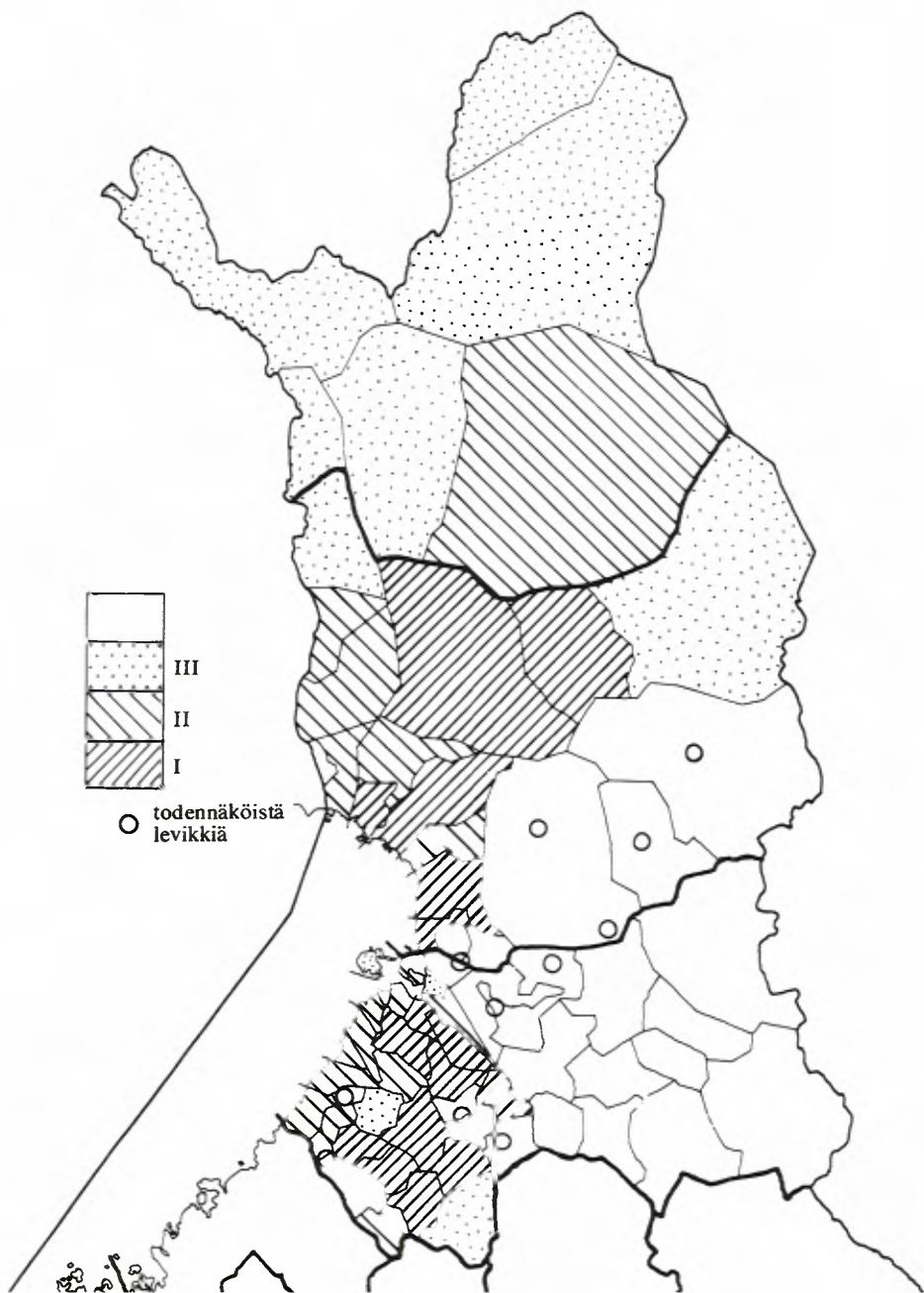
³⁰ Liitto 26. 10. 1907. Mitä maalaisten on nyt tehtävä? pk: Liitto 14. 11. 1907. Maalaisliiton työmaalta. Maalaisliittolaisille. K. A. L (ohi); Liitto 29. 12. 1908. Maalaisliittolaiset. K. K. pk.

³¹ Liiton osuuskunnan vuosikertomukset 1906–1909. LA Cb: 1 ja Db: 1; Ks. myös Isohookana-Asunmaa 1975 s. 135 ja 1980 s. 71.

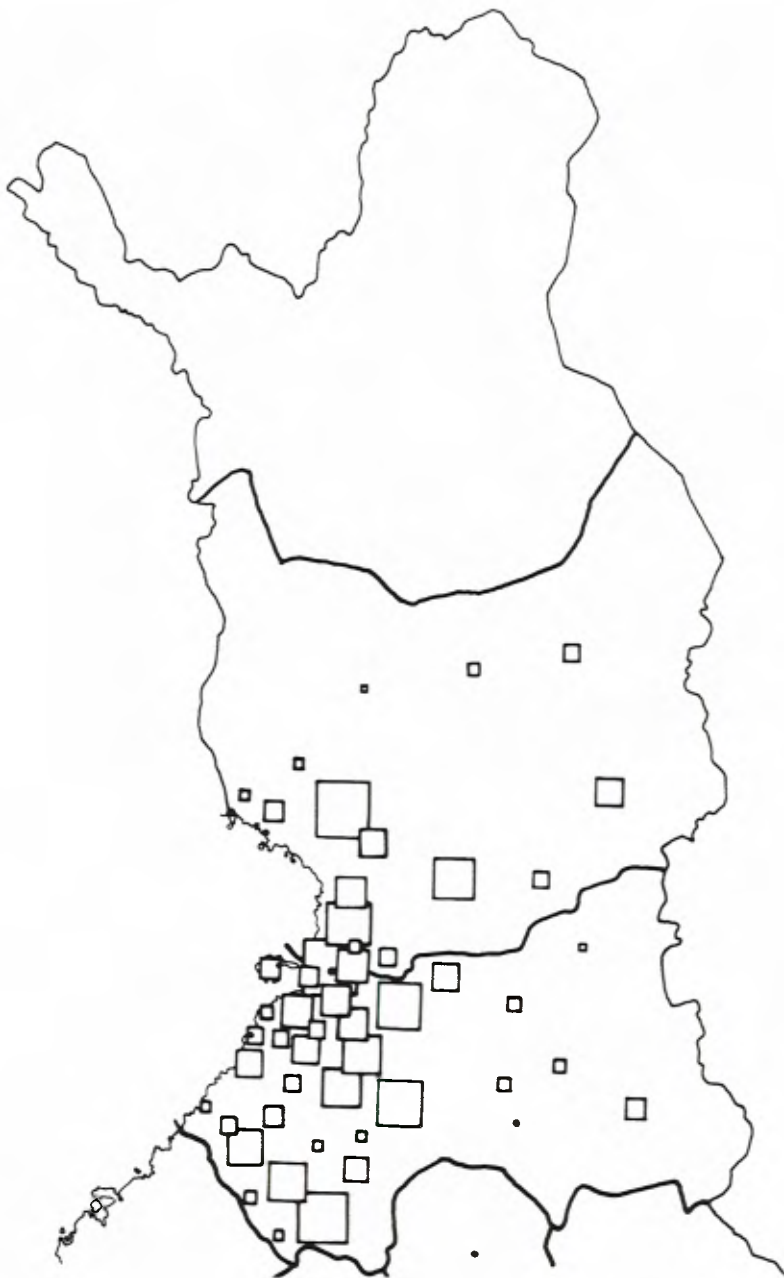
³² Esim. Liitto 18. 1. ja 5. 3. 1908.

³³ Ks. liite 1. Teoreettinen keskilevikki on laskettu jakamalla nettotilastulot asiamiestilauksen hinnalla ja lisäämällä saatuu lukuun 10 % asiamiespalkkion eliminoimiseksi sekä pyöristämällä lopputulos lähimpään 50 kappaleeseen.

³⁴ Liiton Maaseutu Tilaajat 1904–07. LA Be: 1. Nide sisältää myös Louhen tilaajat 1904–06. Laskettuun lukuun sisältyvät vuositilaukset, ensimmäisen vuosipuoliskon sekä tammikuun tilaukset. Heinäkuun luku on saatu vastaavalla tavalla.

Kuva 2. Liiton levikkialue v. 1907 tilattujen kappaleiden määrän mukaan kolmena luokkana. Lähde: Liiton Maaseutu Tilaaajat 1905-06. LA Be :1.

Kuva 3. Sanomalehtiosuuskunta Liiton i.l. osuuksien alueellinen levintä v. 1907. Neliöiden alat suhtautuvat toisiinsa kuten osuuksien määrät. Lähde: Osakasten kirja. LA Ba:1.

mukaan eniten Pohjois-Pohjanmaalle Oulujärven ja meren väliselle alueelle sekä pohjoisiin rannikkopitäjiin, mutta myös harvaksen Lappiin ja Koillismaalle. Myös myöhempinä vuosina lehteä tilattiin läänin itäosassa enemmän Kuusamoon ja ympäristöpitäjiin kuin Kainuuseen, jossa menestys oli alusta saakka vaatimaton.³⁵

Levikkitietojen piirtämää kuvaa Liiton kannattajakunnan jakaantumisesta alueellisesti täydentää Kainuun suuntaan tieto osuuskunnan jäsenten asuinpaikoista. Kuva 3 pohjautuu Liiton osakasten kirjaan ja siitä näkyy lehtiosuuskunnan saaneen taloudellista tukea myös Kajaanin seuduilta. Niinpä lehteä on täytyntä tilata jonkin verran myös sinne liikenne-esteistä huolimatta. Osuuksien valtaosan Liitto sai kuitenkin kaupaksi samalle alueelle kuin enimmät lehtivuositerrat. Lappiin ei osuuksia lunastettu, jos kohta ei juuri tarjottukaan.

Liitto edisti talousasioitaan tavanomaisen lehden palstoilla tapahtuneen maanittelun ohella lähettämällä matka-asiamiehiä, joiden tehtävänä oli koota tilauksia, hankkia osuusmerkintöjä ja värvätä paikallisia asiamiehiä. Loppukesällä 1907 hallinto käynnisti tällaisen kampanjan eri jokilaaksoissa sekä Kuusamossa, Pudasjärvellä ja Suomussalmella. Varsinaisen Pohjois-Pohjanmaan ulkopuoliset kohdealueet olivat sellaisia, joilla oli poikkeuksellisen tarmokasta maalaisliiton puoletoimintaa tai joilla asui merkittävä maalaisliittolainen vaikuttaja.³⁶

Kentältä haettu tuki tarkoitti etupäässä tilauksia ja luottotakuita, osuuspääomaa sitä vastoin kertyi vitkaan. Vuoden 1907 lopussa oli osuuspääoma nelisen tuhatta markkaa ja vuoden 1909 lopussakin vain 5371 markkaa.³⁷ Keväällä 1908, torjuttuaan ensin ehdotuksen osuuskunnan lopettamisesta, hallinto päätti ryhtyä »tarmolla varoja keräämään» ja kokoamaan kentältä takuita pankkilainan summan kaksinkertaistamiseksi liikepääoman kasvattamisen vuoksi.³⁸ Takuiden hankinta jäi hallinnon jäsenten huoleksi; varsinaista matka-asiamiestä ei lähetetty, sillä hallinto katsoi sellaisen toimintamahdollisuudet talvisaikaan liian heikoiksi – oli nimittäin päästy kesän ja syksyn yli miestä lähettämättä. Sen sijaan hallinto kehotti kansanedustajia Artturi Laitista Suomussalmelta ja J. A. Heikkistä Hyrynsalmelta toimiin Liiton levikin kasvattamiseksi Kajaanin seuduilla, lehti kun oli »vähän levinnyt» siellä. Samaten sai muuan peräpohjolainen emäntä kehotuksen vastaavaan työhön.³⁹ Liiton toimituksen tarkoitus oli kyllä ollut, että taloudenhoitaja Järviö olisi lähtenyt jo talvella »herätysmatkalle», mutta hallinnon päätös esti tämän. Otto Karhi taas oli kieltäytynt

³⁵ Tilaajakohtaista tietoa on postikirjoissa LA Bf; Ks. myös Isohookana-Asunmaa 1975 s. 137.

³⁶ Liiton hallinnon ptk 28. 8. 1907. LA Cb: 1; Kohdealueista myös Isohookana-Asunmaa 1975 s. 98–99.

³⁷ Osuuspääoman summat ovat mm. pääkirjassa 1908–12. LA Ga: 1.

³⁸ Liiton hallinnon ptk 8. 4. ja 27. 5. 1908. LA Cb: 1; Liitto K. G. Veijolalle 24. 7. 1908. Jäljennöskirja 1908–12. LA Da: 1.

³⁹ Liiton hallinnon ptk 13. 12. 1908. LA Cb: 1.

matkustelemasta.⁴⁰ Vasta keväällä 1909 hallinto lähetti jäsenensä Juho Korpelan vuoden vanhan suunnitelman mukaiselle keruumatkalle. Syyspuolella vuotta oli puolestaan samalla asialla K. V. Jäykkä, jolla oli kokemusta agitaattoritoimesta Etelä-Pohjanmaalta.⁴¹

Maalaisliiton piiritoimikunnat ja Liitto olivat yhteisen asian merkeissä vaihtelevan asteisessa yhteistyössä. Jäykkä levitti mainitulla matkallaan myös puolueen ohjelmia, joista Liiton hallinto peri maalaisliiton Oulun läänin pohjoisen vaalipiirin piiritoimikunnalta maksua, sillä retki oli suuntautunut Perä-Pohjolaan.⁴² Tiiviimpää oli lehdien ja eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan yhteistoiminta. Kesällä 1909 toimeenpanemiensa arpajaisten tuotosta piiri lupasi Liitolle neljänneksen »niiden töiden korvaamiseksi, joita sen väestö joutuu ylimääräisesti tekemään (vaalien) valmistuspuuhissa».⁴³ Muitakin arpajaisista kertyneitä varoja osuuskunnan hallinto pyysi piiriltä lainaksi. Piiritoimikunta antoi pyynnön yleisen kokouksen käsiteltäväksi ja tämä paikallisosastojen edustajakokous myönsikin valtuudet lainaamiseen »sikäli kuin rahoja liikenee». Piiri myönsi osuuskunnalle sitten 2000 markan lainan.⁴⁴ Näin raha kulki tarpeiden ja mahdollisuuksien mukaan: lehdeltä keskushallinnolle, piiriltä lehdelle, piiriverona keskushallinnolle.

Paikallisosastot saattoivat antaa lehdelle merkittävimmän tuen järjestämällä sen tilaushankinnan ja osuusmyynnin alueellaan. Jonkin verran oli merkitystä myös niillä osuuksilla, joita paikallisosastot hankkivat nimiinsä. Ainakin ne olivat symbolisia osoituksia sekä lehdelle annetusta arvosta että osaston toimeliaisuudesta. Liiton osakasten kirjan⁴⁵ mukaan maalaisseurat ja puolueen paikallisosastot hankkivat Liiton osuuskuntaan yhteensä 157 osuutta. Eniten niitä oli ylivieskalaisilla osastoilla, jotka vuosina 1907–08 lunastivat yhteensä 23 ja vuonna 1914 yhdessä peräti 50 osuutta. Haapajärven paikallisosastot ottivat vuosina 1907–10 kaikkiaan 27 Liiton osuutta ja vuonna 1916 vielä 20. Nivalan osastot hankkivat vuosina 1907–12 yhteensä 17 osuutta ja muutamia ottivat nimiinsä myös Kalajoen, Muhoksen ja Simon maalaisliiton paikallisosastot sekä Alatemmeksen ja Kuhmoniemen maalaisseurat.

Liiton alkutaival osoitti, että lehden oli poliittisessa myötätulessa helppo hankkia nopeasti varsin korkea tilaajamäärä, mutta että sen

⁴⁰ Kustaa Hautamäki Kyösti Kalliolle 29. 12. 1908. Kallion kokoelma.

⁴¹ Liiton hallinnon ptk 31. 3., 10. 10. ja 17. 12. 1909. LA Cb: 1.

⁴² Liiton hallinnon ptk 17. 12. 1909. LA Cb: 1.

⁴³ Arpajaistoimikunnan ptk 19. 5. 1909. Oulun läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan pöytäkirjan välissä. KMA.

⁴⁴ Liiton hallinnon ptk 10. 10. 1909. LA Cb: 1; Oulun läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan ptk 22. 11. 1909 sekä »vaalipiirin edustajiston» ja piiritoimikunnan ptk 8. 12. 1909. KMA.

⁴⁵ Liiton Osakasten kirja. LA Ba: 1; Maamiesseurojen merkityksestä maalaisliitolle mm. Isohookana-Asunmaa 1975 s. 44–45, 82 ja 1980 s. 33–35, 47.

kasvattaminen ei enää sujunutkaan yhtä vaivattomasti. Aate ei levinnytkään ihan omalla painollaan. Mutta kun levikki kuitenkin oli suhteellisen korkea, ei Liiton taustaväellä ollut virikettä huolehtia lehdestään yhtä lämpimästi kuin puolueen eräiden muiden äänenkannattajien piireillä. Liitto oli ehkä liian lähellä puolueen johtoa, jotta sille olisi liuennyt tarpeeksi huolenpitoa muiden kiireiden keskellä. Tämän seuraukset tulivat hyvästä alusta huolimatta näkyviin ennen pitkää.

5.2. Savon maalaisliittolaisten lehti – Savon Sanomat

5.2.1. *Perustetaanko lehti . . . ja minkä niminen?*

Maalaisliiton Kuopion läänin läntisen vaalipiirin piirihallinnon marraskuussa 1906 muodostaneista henkilöistä osa oli lähellä Talonpojan Lehden piiriä, varsinkin Isak Räsänen, jonka nimeen maalaisliitto Kuopiossa ensin yhdistyi. Pääkaupungin maalaislehti ilmeisesti sai jonkin verran tilaajia myös Savosta, mutta maakunnan maalaisliittolaiset alkoivat silti jo keväällä 1907 suunnitella oman sanomalehden perustamista. Aloite kypsyi puolueen piiritoimikunnan keskuudessa tärkeimpinä ajajinaan maanviljelijä Olli Pekka Zitting Muuruvedeltä ja kasvatustaitoksen opettaja Heikki Kauppinen eli kirjailija Kaupis-Heikki Kuopion Kehvosta. Viimemainitun kautta kulkivat lehti-hankkeen yhteydet nuorsuomalaisiin piireihin. Maanviljelijä, kansanedustaja August Raatikainen Karttulasta oli valtiopäivien kokoon-tumiskaudella hankkeesta hieman sivummalla, mutta hänen kauttaan Savon maalaisliittolaisten lehtiasiaa puuhaavat saattoivat solmia hyödyllisiä yhteyksiä johtaviin maalaisliittolaisiin.

Piiritoimikunnan ensimmäiseen vaalitaisteluun palkkaamat agitaattorit ja myös edustajaehdokkaat toivat kentältä tietoja ainakin henkisesti, jos ei konkreettisen aineellisesta tuesta mahdolliselle lehden perustamiselle. Ja kun Raatikainen vielä tuli valituksi eduskuntaan, alkoi piiritoimikunnasta näyttää, että tarvetta ja edellytyksiäkin oli omalle lehdelle.⁴⁶ Suosittu puhuja oli Kaupis-Heikki. Hän sai jo syksyllä 1906 selittää ihmisille uutta vaalilakia ja talvella 1907 hän piti esitelmää niin paljon kuin koulutyöltään ehti viikonloppuisin. Hänen esitelmäänsä lukivat myös toiset, ainakin August Raatikainen.⁴⁷ Lisäksi Kauppinen oli jo nuoruudessaan ystäväystynyt Brofeldtin veljesten – Juhani (Aho), Pekka ja Kaarlo – kanssa, mistä suhteesta tuli Savon

⁴⁶ Piirihallinnon kiertokirje syyskuulta 1907, Isak Räsänen piiritoimikunnalle ilman päiväystä sekä Eero Vuorikoski Uno Kahmalle 30. 3. 1907. SSA Ud.

⁴⁷ Antti Mykkänen 26. 10. 1906, Petter Huttunen 22. 1., Maija Lappalainen 28. 1. ja 27. 2., H. Laukkonen 12. 2., August Raatikainen 19. 2., Heikki Hyvärinen 26. 2., A. V. Karttunen 1. 3., J. Kyyhkyinen 7. 3. sekä Oskar Kakkinen 8. 3. 1907 Heikki Kauppiselle. Kaupis-Heikin kokoelma.

maalaisliittolaisten lehtiyhtyrityksen ensimmäisen suuntautumisvaiheen pohja. Maalaisliittolaiset nimittäin koettivat ostaa Pekka Brofeldtilta ammoinkin lakkautetun Savo-lehden nimeä.

Kyseistä lehteä toimittivat aikoinaan Juhani ja Pekka Brofeldt ja sitä julkaisi Pekka Brofeldtin apen omistama kirjapaino. Omistajan kuoltua liikettä jatkoi tämän leski Karolina Bergroth, mutta käytännössä liikkeestä vastasi Brofeldt. Keväällä 1891 rouva Bergroth myi painonsa yhtiölle, jossa olivat hänen itsensä lisäksi osakkaina Pekka ja Kaarlo Brofeldt, faktori Emil Vainio ja toimittaja A. B. Mäkelä. Vuonna 1898 muodostettiin tilalle laajapohjaisempi Osakeyhtiö Kuopion Uusi Kirjapaino. Viranomaiset olivat lakkauttaneet Savo-lehden jo tammikuussa 1891, mutta sen tilalla ilmestyi samasta painosta ensin Savotar ja sitten Uusi Savo -niminen lehti. Myös Uusi Savo sai lakkautustuomion 1903, mutta sen seuraajaksi perustettiin helmikuussa 1904 Otava. Vuonna 1910 yhtiö sai jälleen ottaa lehdelleen vanhan Savo-nimen. Kaikki nämä lehdet olivat poliittisesti nuorsuomalaisia.⁴⁸

Kirjapainon vanhat omistussuhteet yhdessä päiväkohtaisen kilpailun kanssa osoittautuivat merkityksellisiksi nimikaupan tiimoilla. Maalaisliittolaisten lehtihanke sai yleisiä pohdintoja vakavamman luonteen huhtikuun 1. päivänä 1907 pidetyssä kokouksessa, johon Kuopion osuusmeijerin kokoussalissa osallistui noin 50 henkeä. Siltä jos tuoltakin kulmalta asioita pohdittua katsottiin oma paikallinen lehti suotavaksi ja valittiin viisihenkinen toimikunta asiaa käsittelemään.⁴⁹ Kokousta johtaneen maisteri Bruno Granit-Ilmoniemen lisäksi komiteaan kuuluivat mitä todennäköisimmin ainakin Kauppinen ja Zitting. Kesällä Kauppinen sekä tiedusteli Kuopion Uudelta Kirjapainolta, ehkä muiltakin, toistaiseksi nimettömän maalaisliittolaislehden painamisen hintoja⁵⁰ että otti yhteyttä Pekka Brofeldtiin nimikysymyksessä. Brofeldt oli periaatteessa valmis antamaan Savo-nimen uuden lehden käyttöön, mutta »muutamia satoja huonostakin juoksijasta» eli hän tahtoi rouva Bergrothille kauppahintana 500 markkaa. Maalaisliittolaiset suostuivatkin maksamaan tämän, mutta vasta vuoden 1909 alussa, mihin myös Brofeldt myöntyi kehottaen ostajia varmuuden vuoksi kuitenkin hankkimaan rouvalta kirjallisen suostumuksen.⁵¹

Lupauksesta ehti kulua vain runsas viikko, kun Brofeldt joutui perumaan sen. Kuopion Uusi Kirjapaino oli kyselty häneltä millä oikeudella hän kävi kauppaa painon vanhan lehden nimestä. Hän ei oikein muistanut oliko Savo-lehti lakkautettu »Bergrothin lesken vaiko persoonallisen yhtiön Kalle, Vainio & Pekka aikana»; jos lakkautus oli tapahtunut jälkimmäisten aikana, ei Brofeldtilla yksin

⁴⁸ Suomen kirjapainotaidon historiaa s. 569–571; Gardberg 1973 s. 298–300.

⁴⁹ Otava 4. 4. 1907. Suomen maalaisväestön liiton Kuopion piiriläisiä

⁵⁰ Kuopion Uusi Kirjapaino/E. J. Koponen Kauppiselle 10. 7. 1907. Kauppi-Heikin kokoelma.

⁵¹ Brofeldt Kauppiselle 18. 7. ja 28. 8. 1907. Kauppi-Heikin kokoelma.

olisi oikeutta nimen myyntiin ja kauppa peruuntuisi. Jos lehtivainaja olisi edellisen ajalta, voisi sekä »persoonallisen yhtiön» että Kuopion Uuden Kirjapainon omistajilla olla oikeus katsoa ostaneensa kirjapainoyhtiön kaikkineen, tapettuine lehtineenkin. Kun Uusi Kirjapaino julkaisi Otava-lehteä, Brofeldt arveli sen pyrkivän vaikeuttamaan kilpailijan perustamista.⁵²

Samaan aikaan, kesällä ja syksyllä 1907, maalaisliiton piiritoimikunta pani toimeen lehtiosuuskunnan osuuksien koemerkinnän. Puolueen paikallisosastojen kokouksissa, iltamissa ja muissa sopivissa tilaisuuksissa tehtiin propagandaa maalaisliittolaisten oman äänenkannattajan tarpeellisuudesta ja kerättiin nimiä osuusluetteloon. Piiritoimikunta käsitteli kysymystä syyskuun lopussa, mitä ennen Kauppinen oli tiedottanut puheenjohtaja Zittingille nimenoston peruuntumisesta. Kauppinen ei enää muutoinkaan ollut erityisen toiveikas yrityksen onnistumisen suhteen, mutta lupasi esitelmöidä yleisessä lehtikokouksessa siitä, »mille kannalle maal.liiton on asetettava sanomalehtiin», jos omaa ei saataisi perustetuksi.⁵³ Näillä vaihein Kauppinen jättäytyikin sivuun maalaisliittolaisten lehtipuhasta. Myöhemmin hän ryhtyi vielä vuodenvaihteessa 1909–10 aloittaneen uuden Savo-lehden avustajaksi.⁵⁴ Kauppisen etäännyttämiseen lienee vaikuttanut myös se, että hän suorittuaan seminaarissa vaaditut tutkinnot siirtyi näihin aikoihin opettajaksi Iisalmelle.

Lokakuun 13. päivänä maalaisliittolaiset järjestivät Kuopion läänin maamiespäivien yhteydessä Kuopiossa pari kokousta, joissa oli esillä lehtiasia. August Raatikainen koetti Helsingissä saada Santeri Alkiota mukaan kokoukseen ja saikin tämän suostumaan, edellyttäen että matkan vuoksi ei tarvinnut laiminlyödä eduskuntatyötä. Raatikainen kuitenkin ihmetteli hankkeen Savossa saaman kannatuksen vähäisyyttä ja epäili puuhan niillä eväillä muodostuvan »tyhjän jauhamiseksi».⁵⁵ Alkio ei tosin näytä päässeen Kuopioon, sillä piirin maalaisliittolaisten yleisessä kokouksessa esitelmöivät vain Raatikainen ja Kauppinen. Tämän jälkeen oli toinen kokous nimenomaan sanomalehtiasista, jota varjosti osuuksien koemerkinnän huono tulos: vain noin 3000 markan edestä oli koossa. Lehtikysymystä pohdittiin jälleen laajasti; toiset halusivat lykätä omaa hanketta ja liittyä tukemaan Talonpojan Lehteä, johon kuitenkin enemmistö ei ollut tyytyväinen. Useimmat katsoivat silti, että oli liian aikaista luopua yrittämästä, ja

⁵² Brofeldt Kauppiselle 6. 9. 1907. Kauppi-Heikin kokoelma.

⁵³ Piirihallinnon kiertokirje syyskuulta 1907. SSA Ud; Kauppinen Zittingille 26. 9. 1907. Zittingin kokoelma; Zitting Kauppiselle (postileima 27. 9. 1907). Kauppi-Heikin kokoelma.

⁵⁴ M. Puhakka/Oy Kuopion Uusi Kirjapaino 18. 10. 1909, M. Puhakka 29. 1. ja 17. 4. 1911 sekä Kusti Wuorenjuuri/Savo 27. 4. 1912 Kauppiselle. Kauppi-Heikin kokoelma.

⁵⁵ Raatikainen Zittingille 23. 9. ja 6. 10. 1907. Zittingin kokoelma.

asiaa vireillä pitämään valittiin komitea valtuuksin toimia miten parhaaksi näki.⁵⁶

Vaikka kertynyt osuuspääoma oli pieni, raportoi nuorsuomalaisen Otava-lehden toimittaja huolestuneena puoluesihteerilleen, että »puolueen rikkaat talolliset ovat lyöneet omia rahojaan niin paljon kokoon, että heidän äänenkannattajansa ilmaantuminen - - - on varma». Hän arvioi heikoiksi nuorsuomalaisten mahdollisuudet torjua maalaisliitto nakertamasta heidän kannatustaan. Nuorsuomalaisen puolueen nimikin vaikutti konkreettiseen maalaisliittoon verrattuna epäonnistuneelta: »Minä pelkään, että me menetämme suurimman osan maaseutua juuri epäonnistuneen nimemme tähden.» Lisäksi maalaisliittolaisilla oli rahaa ja innostusta, joita kumpaakin nuorsuomalaisilta puuttui, ja riveissään runsaasti arvossapidettyjä maanviljelijöitä. Toimittaja pelkäsi maalaisliiton vastaisen lehdistökirjoittelun tulevan ymmärretyksi maaseudulla maalaisten pyrkimysten vastustamiseksi yleensä ja katsoi merkkien viittaavan siihen, että selkeän nimiseltä ja ohjelmaiselta vaikuttava maalaisliitto vetäisi talolliset pois nuorsuomalaisten ruodusta.⁵⁷ Maalaisliittoa, jolla oli »uutuutensa puolesta huomattava sija», pelkäsi myös toinen nuorsuomalainen raportoiija, jonka mielestä aineellisen toimeentulonsa puolesta taisteleva yksinkertainen kansa ei tilannut kuin »sen vähä paikallisia puoluelehtiä agitatsionin nojalla».⁵⁸ Samantyyppistä huolestuneisuutta osoitti myös Pekka Brofeldt kesällä 1907 ihmetellessään maalaisliiton lehtipuhua. Hänestä olisivat maalaisten kynäntuotteet mahtuneet yhtä hyvin Otavaankin; »että ottasitte jonkin aputoimittajan sitä teidän osastoa varten».⁵⁹

Jos nuorsuomalaiset, joiden paikallinen puoluetoiminta »nukkui karhun unta»⁶⁰, tyytyivät olemaan huolissaan, vanhasuomalaiset pyrkivät patoamaan maalaisliiton etenemistä. Savon Sanomat oli painattanut osoitelappunsa vanhasuomalaisen lehden kirjapainossa, ja vanhasuomalaiset käyttivät näin saamaansa osoitteistoa hyväkseen lähettäen maalaisliittolaisille omaa puoluekirjallisuuttaan lähinnä sellaisiin salokyläin ja sellaisille seuduille, jonne ei mennyt maalaisliiton puhujia.⁶¹

Maalaisliittolaisten lehtiosuuskuntaan merkittiin osuuksia verrattain vähän, mutta mainitun varakkaiden maanviljelijöiden joukon tuella uskallus riitti lehden perustamiseen. Marraskuun lopulla 1907 Sanomalehtiosuuskunta Savon Sanomat i.l. anoi säännöilleen vahvistusta läänin kuvernöörinvirastosta. Osuuskunnan hallintoon kuului

⁵⁶ Otava 15. 10. 1907. Maalaisliiton Kuopion piirin yleinen kokous, sekä Maalaisliiton sanomalehtihommat.

⁵⁷ V. A. Marjanen/Otava np:n keskustoimikunnalle 7. 11. 1907. NPA K 13.

⁵⁸ S. J. Haapalainen np:n keskustoimikunnalle 10. 10. 1907. NPA K 13.

⁵⁹ Brofeldt Kauppiselle 18. 7. 1907. Kauppis-Heikin kokoelma.

⁶⁰ Antti Kauhanen Emil Wainiolle np:n keskustoimikuntaan 17. 1. 1908. NPA K 13.

⁶¹ Armas H. Saastamoinen sp:n kanslialle 21. 6. 1908. SPA K 19.

samoja henkilöitä, jotka jo keväällä olivat käynnistäneet hankkeen ja joita oli täydennetty lokakuussa. Puheenjohtaja oli O. P. Zitting, varapuheenjohtaja kuopiolainen asioitsija Juho Konttinen ja jäsenet August Raatikainen sekä maanviljelijät P. V. Heikkinen Nilsiästä, Olli Heikkinen Muuruvedeltä, Heikki Niskanen Siilinjärveltä ja neiti Aina Hyvärinen Kuopiosta. Varajäsenet olivat Bruno Granit-Ilmoniemi ja maanviljelijä J. Hoffrén.⁶²

Savon Sanomien ensimmäinen näyttenumero ilmestyi 19. marras-kuuta 15 000 kappaleen painoksena⁶³ ja toinen 17. joulukuuta. Näyttenumeroita levitettiin tunnettujen maalaisliittolaisten välityksellä ympäri Savoaa. Osuuskunnan väliaikainen taloudenhoitaja Juho Konttinen liitti lähettämiinsä lehtipaketteihin henkilökohtaiset kirjeet, joissa pyysi levittämään Savon Sanomia sitäkin suuremmalla syyllä, koska Talonpojan Lehti oli lakannut ilmestymästä eikä sitä enää henkiin herätettäisi. Edelleen hän vetosi maalaisten yhteisiin pyrkimyksiin, joiden ajamiseksi omaa äänenkannattajaa oli syytä ryhtyä tukemaan. Samalla taloudenhoitaja levitti tilauslistoja, joihin alun pitäen pyrittiin saamaan nimiä myös Savon ulkopuolelta.⁶⁴

Vakituisesti Savon Sanomat alkoi ilmestyä vuoden 1908 alusta. Näyttenumeroista saakka sitä painettiin K. F. Malmströmin omistamassa kirjapainossa, johon Granit-Ilmoniemiellä oli vanhastaan läheiset suhteet. Painon oli perustanut monipuolinen liikemies O. W. Backman, eikä sillä että painossa hänen aikanaan painettiin poliittisesti vanhasuomalaista lehteä liene ollut aatteellisia motiiveja. Vuonna 1900 hän myi painonsa faktorilleen Malmströmille, jonka aikana paino edelleenkin oli ennen muuta liikeyritys. Viranomaiset lakkauttivat painoa työllistäneen lehden 1901, minkä jälkeen paino eli kirjatilausten varassa. Vuoden 1905 alusta Malmström alkoi kuitenkin julkaista omalla vastuullaan Pohjois-Savo-nimistä sanomalehteä, joka oli nuorsuomalainen. Sen levikki oli varsin vähäinen, mutta se kuitenkin antoi painolle työtä.⁶⁵

Painon liikeyrityksperiaatteiden puolesta puhuu vielä se, että Pohjois-Savon ilmestyminen lakkasi kuin seinään vuodenvaihteessa 1907–08, kun paino oli saanut tehdäkseen edullisemman maalaisliittolaislehden. Edes Pohjois-Savon viimeisessä numerossa ei sanallakaan vihjattu lehden lakkaamiseen, vaan kerrottiin että lehti ilmestyisi vuonna 1908 »sitä varten muodostuneen Osakeyhtiön julkaisemana». Vaikkeuksiin viittasi ainoastaan vihjaus kapeaan kannatuspohjaan.^{65a} Savon Sanomat koetti käyttää hyväkseen Pohjois-Savon jättämää

⁶² Otava 19. 11. 1907. Osuuskunnat; Liitto 23. 11. 1907. Maalaisliiton työmaalta.

⁶³ Otava 14. 11. 1907. ilmoitus

⁶⁴ Konttisen kirjeitä eri henkilöille joulukuun alussa 1907 (Savon ulkopuolisista esim. K. P. Korhoselle Sotkamoon 3. 12. 1907). SSA Da 6.

⁶⁵ Gardberg 1973 s. 301–304.

^{65a} Pohjois-Savo 30. 12. 1907. tilausilmoitus

pikkuista aukkoa. Sen ilmestyminen järjestettiin väistyneen lehden aikataulun mukaiseksi; maanantaisin ilta- ja keskiviikkoisin sekä perjantaisin aamulehtenä.⁶⁶ Myös ilmoitushankinnassa Savon Sanomien taloudenhoitaja koetti käyttää hyväkseen lehden asemaa Pohjois-Savon omatekoisena perillisenä: »Se ilmestyy Pohjois-Savo vainaan ilmestymispäivinä samassa kirjapainossa kuin Pohjois-Savo viime vuotena, ja kun se leviää jo nykyäänkin noin puolta enemmän kuin Pohj.Savo levisi ja etupäässä juuri ostokkyisimmän maalaisväestön keskuuteen . . .»⁶⁷ Savon Sanomien osuuskunta oli painossa vain asiakkaana eikä sen asemaan vaikuttanut millään tavalla Malmströmin vararikko huhtikuussa 1908. Kirjapainon kivitaloineen osti silloin ensisijainen saamamies, asessori Gustaf Ignatius. Kirjapainon uudeksi nimeksi tuli Sanan Valta.⁶⁸

Savon Sanomien ensimmäiseksi pää- ja vastaavaksi toimittajaksi valittiin kansakoulunopettaja Juhani Ahtiluoto, mies läheltä Ilkkaa ja Santeri Alkiota. On mitä todennäköisintä, että yhteydellä Savon Sanomien hallinnosta August Raatikaisen kautta Alkioon on ollut tekemistä valinnan kanssa. Mutta vaikka sekä lehden julkaisijaosuuskunta että päätoimittaja olivat maalaisliittolaisia, ei näytenumeron tilausilmoituksessa ja ohjelmakirjoituksessa mainittu maalaisliittoa nimeltä. Asemastaan huolestuneiden nuorsuomalaisen Otava-lehti kirjoittikin⁶⁹, että sen toimituksessa oli turhaan koetettu etsiä Savon Sanomien näytenumeroa tietoa lehden puoluekannasta ja kun selaista ei ollut löydetty, oli pakko pitää »koko hommaa jonkunlaisena hajotusyrityksenä» ja niin ollen epätoivottavana.

Maalaisliittolaisuus kuului kyllä Savon Sanomien sanankäytöstä. Tilausilmoituksessa korostettiin yhteisen edun asettamista puoluepyyteiden edelle ja sanottiin maalaisväestön äänenkannattajan perustaminen välttämättömäksi, koska maalaisväestö tarvitsi ohjaajaa ja herättäjää, jotta se voisi vaikuttaa kaupunkilaisjohtajien ohjaamaan kehitykseen. Lehti kertoi päätehtävänsä olevan »maalaisväestön uupuvan itseluottamuksen kohottaminen sekä itsenäisen ajattelemis- ja arvostelukyvyn herättäminen ja kehittäminen».⁷⁰ Tavoite sinänsä sisälsi maalaisliittolaisen vaatimuksen irrottautua vanhoista puolueista.

Päätoimittaja Ahtiluodon laatimassa pääkirjoituksessa selostettiin seikkaperäisesti lehden perustamiseen johtaneita aatteellisia syitä. Ahtiluodon mukaan yrityksen tuottamat seuraukset vastuulleen ottaneet piirit olivat »vakuutettuja siitä, että maalaisväestön aineellisen ja

⁶⁶ SS 9. 1. 1908. Lukijoillemme ilmoitetaan

⁶⁷ Esim. Juho Konttinen Osk. Durchmanin Rohdoskaupalle Helsinkiin sekä Suomen Sähkösanomatoimiston ilmoitusosastolle 15. 1. 1908. SSA Da 6.

⁶⁸ Gardberg 1973 s. 303–304.

⁶⁹ Otava 23. 11. 1907. Eräs uusi lehti.

⁷⁰ SS 19. 11. 1907. tilausilmoitus

henkisen hyvinvoinnin elpyminen tai rappeutuminen tulee ratkaisevasti vaikuttamaan vastaisten kohtalojemme suuntaan». Maanviljelijöiden poljettua asemaa ja maaseudun ja kaupungin vastakkaisuutta henkineessä kirjoituksessa tiivistyi maalaisliittolaisuuden luonne ja käyttövoima. Itsensä sorretuksi kokeva talonpoika edusmiehineen oli liikkeellä.⁷¹

Toisen näytenuumeron tilausilmoituksessa oli lisäyksenä alkuperäiseen yleinen luonnehdinta lehden tavoitteista muodossa, jonka taustana oli käsitys maalaisliitosta yleisenä uudistusliikkeenä eikä puolueena. »Savon Sanomat eivät aijo ajaa minkään erityisen kansanluokan etuja, vaan koko kansan henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin ja menestymisen edistäminen on sen tärkein tehtävä. Siksi on sen puolueettomana pyrintönä myöskin yhteiskunnan kaikkien vähäväkisten tilan parantaminen kuitenkin silmälläpitäen, että parannuksia kaivataan kipeimmin juuri maalaisväestön keskuudessa.» Toisen näytenuumeron pääkirjoituksessa vihdoin mainittiin maalaisliitto, mutta ohimennen, selostettaessa lehden tehtävää. Päätoimittajan mukaan oli siihen asti kaikkien puolueiden tärkeimpänä tehtävänä ollut epä- ja ennakkoluulojen juurruttaminen jäseniinsä, »eritoten omintakeista arvostelukykyä puuttuvaan maalaisväestöön». Kun maalaisilla kumminkin oli yhteiset edut, maalaisväestöstä »löytyy ja täytyy löytyä vielä sen verran tervettä, puolueemyrkytykseltä säilynyttä järkeä, joka panee esteen - - - tällaiselle toiminnalle». Maalaisväestön oli asetettava »itsenäiselle, kaikista puoluehulluudesta vapaalle kannalle» ja sen täytyi oppia, että »puoluejuonittelun» tarkoituksena oli vain maalaisväestön pirstominen ryhmiin, jotta »sille kävisi mahdolliseksi niiden uudistusvaatimusten toteuttaminen, jotka se on asettanut yhteiskunnalle».⁷²

Savon Sanomien perustajat pyrkivät johdonmukaisesti vetoamaan koko maalaiskansaan erityisemmin maalaisliiton nimeä korostamatta. Vielä toisen ilmestymisvuoden tilausilmoituksessa lehti lupasi tilaa myös toisinajatteleville: »Kantamme nykyajan moninaisissa kansallis-, talous- ja yhteiskuntakysymyksissä jää tässä yksityiskohtaisemmin määrittelemättä. Yleensä tulee niissä ohjeenamme olemaan Suomen maalaisväestön liiton ohjelma. Kuitenkin suodaan sijaa omassa tahi lähellä olevissa piireissä mahdollisesti esiintyvillä eriävilekin mielipiteille, kunhan ne esitetään säädyllisessä ja asiallisessa muodossa, sillä totuuteen ja kansalaisten väliseen toistensa ymmärtämiseen pyrkiessä on niillä arvonsa.» Vielä vuodelle 1910 julkaistussa ohjelmassa Savon Sanomat lupautui työskentelemään vain maalaisliiton suunnan mukaisesti niin valtiollisissa kuin yhteiskunnallisissa ja taloudellisissa kysymyksissä.⁷³

⁷¹ SS 19. 11. 1907. Taipaleelle lähdetessä. J. A-o. pk.

⁷² SS 17. 12. 1907. tilausilmoitus, sekä Pois puolue-ennakkoluulot. J. A-o. pk.

⁷³ SS 11. 12. 1908 ja 22. 12. 1909. tilausilmoitukset

5.2.2. Osuuskunnan tukipylväät ja lehden toimittajat

Savon Sanomien perustaminen lähti maalaisliiton piirijärjestön vaiheilta, mutta lehden taloudellisina tukijoina esiintyivät yksityiset varakkaat maalaisliittolaiset talolliset. Henkilöyhteys puoluejärjestön ja lehtiosuuskunnan välillä oli olemassa nimenomaan sellaisena, että lehti oli toimijoille ensisijainen.

Savon Sanomien osuuskunnan hallinnon puheenjohtaja O. P. Zitting kuului maalaisliiton Kuopion läänin läntisen vaalipiirin piiritoimikuntaan sen marraskuussa 1906 tapahtuneesta perustamisesta saakka. Piirin puheenjohtajana hän oli heinäkuusta 1907 maaliskuuhun 1909. Maalaisliiton keskushallintoon hän ei vielä tällöin kuulunut, vaan vasta vuosina 1911–15.⁷⁴ August Raatikainen oli samoin piiritoimikunnan perustajajäseniä ja peri sen puheenjohtajuuden Zittingiltä. Toukokuusta 1908 talveen 1909 hän oli piiritoimikunnan sihteeri. Raatikainen kuului maalaisliiton keskushallintoon vuosina 1908–17 ja eduskunnassa hän oli vuosina 1907–09 sekä jälleen itsenäisyyden aikana. P. V. Heikkinen valittiin piiritoimikuntaan maaliskuussa 1908. Raatikaisen seuraaja piirin puheenjohtajana hänestä tuli 1916. Hänen maalaisliiton puheenjohtajaksi (1919) ja Kuopion läänin maaherraksi (1940) huipentuneen uransa painopisteenä on itsenäisyyden ajassa.

Heikki Niskanen valittiin piiritoimikuntaan joulukuussa 1906 ja hän pysyi sen jäsenenä aina huhtikuuhun 1916 saakka. Aina Hyvärinen puolestaan kuului piiritoimikuntaan maaliskuusta 1908 lokakuuhun 1910. Savon Sanomien osuuskunnan varajäsenen Bruno Granit-Ilmoniemen tärkein tehtävä lehden kannalta oli kirjapaino Sanan Vallan johtajuus asessori Ignatiuksen kaudella. Maalaisliiton väliaikaisen piiritoimikunnan jäsen hän oli syksyllä 1906 ja kuului varsinaiseen piiritoimikuntaan kesäkuusta 1907 lokakuuhun 1910 ja istui maalaisliiton keskushallinnossa 1908–10. Asioitsija, liikemies ja tehtailija Juho Kontinen oli Savon Sanomien taloudenhoitaja lähinnä taloudellisen asiantuntemuksensa vuoksi⁷⁵, eikä hänellä ollut puolueessa luottamustoimia. Myöskään Olli Heikkisellä ei ollut maalaisliitossa piiri- tai paikallisenkaan tason luottamusmiesasemaa, mutta Savon Sanomain tukimiehenä hän oli tärkeä⁷⁶.

Osuuskunnan hallinnon jäsenten poliittiset meriitit osoittavat lehden ja puolueen piiri- ja keskusjohdonkin henkilöyhteyksien olemassaolon. Ne eivät kuitenkaan merkinneet, että puolueen elimillä olisi ollut lehdessä määräysvalta. Pikemminkin oli niin päin, että puolueen organisaatio oli lehtiosuuskunnan käytössä. Päävastuu Savon Sano-

⁷⁴ Piirin luottamusmiehistä SS 17. 11. 1916; Valtakunnallisen tason tehtävistä Punnonen 1978 b.

⁷⁵ Liikeasioittensa vuoksi hän arasteli esiintyä näkyvänä maalaisliittolaisena. Ks. Kontinen O. P. Zittingille 27. 10. 1907. Zittingin kokoelma.

⁷⁶ Ks. myös Heräävä maaseutu III s. 93–95.

mien hengissä pitämisestä lankesi mainittujen hallinnon jäsenten ja eräitten muitten harteille, mutta hallinto koetti kyllä löytää tukea puolueen kentästä. Tässä rahankeräystilanteessa puolueen piirijärjestö oli lehden hallinnon apuvälineenä. Samalla lehteä voitiin vastaavasti käyttää puolueen agitaatiokanavana.

Tavan mukaan vaalijatitaation yhtenä osana oli puolueen omien sanomalehtien levittäminen niin piirin kuin lehden omien asiamiesten avulla.⁷⁷ Kun lehdellä ja puolueorganisaatiolla oli selvät siteet, lehden oli hyvä omilla palstoilla patistaa paikallisosastoja työhön. »Oman lehtemme ja mielipiteidemme tulkin» avustaminen ilmoitettiin osastojen velvollisuudeksi. Keinot olivat tutut: tilaukset, osuuksien kerääminen, uutishankinta ja juhlien pitäminen, jotta voittovaroilla olisi mahdollisuus hankkia osastojen nimiin lehden osuuksia.⁷⁸ Lehden raha-asiat olivat hallinnon ja piiritoimikunnan yhteisiä huolia. Järjestöpalstalla kysyttiinkin »onko se aatetoveri täytännyt velvollisuutensa, joka huolimattomana katselee miten toisten puolueiden lehtiä levitetään vähemmän itsetietoisille naapureille» ja Ilkasta lainattiin artikkeli, jossa kehoitettiin paikallisosastoja tilaushankintaan syksyn tullen.⁷⁹

Osuuskunnan toiminnan alussa Savon Sanomien piirillä oli Ilkan ja Liiton esimerkkien mukaisesti mielessä oman kirjapainon hankkiminen. Jos riittävä määrä osakkeita saataisiin myydyksi, muodostettaisiin osakeyhtiö hankkimaan kirjapaino osuuskunnan lehden tarpeisiin, oli Savon maalaisliittolaisten suunnitelma. Hanke pääsi niin konkreettiseksi, että painokoneiden myyjään otettiin osuuskunnasta yhteyttä. Rahat yhtiölle piti saada kentältä, ja siinä tarkoituksessa taloudenhoitaja Kontinen joutui jälleen kääntymään kirjeitse puolueen kannattajien puoleen.⁸⁰ Uutta yhtiötä ei todellisuudessa ollut mahdollista saada käyntiin maalaisliittolaisin voimin, sillä osuuskunnallakin oli vaikeuksia.

Syyskuussa 1908 pidettiin Kuopiossa sekä lehtiosuuskunnan että puolueen piiritoimikunnan nimissä kokoukset, joissa lehtiasiaa pohdittiin. Osuuskunnan kokouksessa keskusteltiin hallinnon aloitteesta lehden julkaisemisen jatkamisesta. Taloudenhoitajan esitettyä keskustelulle pohjaksi numeroita lehden taloudellisesta tilasta ja kehnosta menestyksestä, kokous päätti vilkkaan ajatustenvaihdon jälkeen kuitenkin jatkaa lehden julkaisemista myös seuraavana vuonna. Saman tien ryhdyttiin neuvottelemaan raha-asioiden järjestämisestä.⁸¹ Piirin

⁷⁷ Piiritoimikunnan suunnitelma vaali agitationia varten v. 1908. SSA Ud.

⁷⁸ SS 14. 1. ja 10. 2. 1908. Maalaisliiton paikallisosastot toimimaan. I–II. P. H. pk.

⁷⁹ SS 3. 8. 1908. Maalaisliiton työmaalta; SS 4. 9. 1908. Maalaisliiton työmaalta. Ensimmäinen ja toinen käsky m.liiton osastoille. (Ilkasta).

⁸⁰ Juho Kontinen Fredr. Wagnerille Helsinkiin 11. 2. 1908 sekä eri henkilöille Savoan helmikuun lopulla 1908. SSA Da 6.

⁸¹ SS 28. 9. 1908. Maalaisliiton työmaalta.

järjestämään maalaisliittolaisten kokoukseen oli puhujaksi hankittu myös Santeri Alkio. Tässä tilaisuudessa osanottajat kehottivat kuntien paikallisosastoja yhteisvoimin kokoamaan myyjäisin tai iltamin rahaa lehdelle lahjaksi. Kokouksen perusteella julkaistiin lehdessä myös vetoava pääkirjoitus, jossa vaadittiin kauniita päätöksiä toteutettavaksi. Savon Sanomien osuuskien kerääjille avattiin siinä tietä tähdentämällä, että lehti oli maalaisten perustama ja ylläpitämä, kun taas Kuopion toiset lehdet olivat sen mukaan kaupunkilaisten omistamia eivätkä siten voineet astua kaupunkilaisten varpaille rupeamalla »vähänkin huomattavammin painostamaan maalaisten etuja».⁸²

Saman syksyn mittaan järjestivät lehden hallinto ja puolueen piiritoimikunta myös yhteisiä kokouksia. Päätoimittaja Ahtiluoto toimi keväällä 1908 piirin sihteerinä, ja taloudenhoitaja Konttinen kirjoitti hänen jälkeensä piiritoimikunnan kokouskutsut ja oli vuonna 1908 maalaisliiton vaalilautakunnan sihteeri. Yhteisissä kokouksissa oli esillä lähinnä lehden talousasioita.⁸³ Lehden asioilla maakunnassa matkustelivat sekä toimittajat että hallinnon jäsenet, mutta ainakin kesällä 1909 erityisesti tarkoitusta varten palkattu henkilö.⁸⁴

Ensimmäisenä toimintavuonnaan osuuskunta kirjasi noin 21 500 markan tappion, joka peitettiin osuusmaksuilla, velalla kirjapainolle sekä erityisesti juoksevien jokapäiväisten menojen osalta lehden osuuskunnan hallinnon jäsenten ja joidenkin ulkopuolistenkin takaa- milla vekseleillä. Sellaiset vakavaraiset hallinnon jäsenet kuin O. P. Zitting ja Olli Heikkinen lainasivat tai lahjoittivat lehdelle omista rahoistaankin.⁸⁵ Hallinto teki parhaansa laajentaakseen lehden taloudellista kannatuspohjaa. Syyskuussa 1909 edes laajan julkisuuden jälkeen vain kymmenkunta osuuskunnan jäsentä keränneessä syyskokouksessa hallinnon puheenjohtaja Zitting valitti, että talousasioiden hoito oli käynyt niistä huolehtiville harvoille henkilöille raskaaksi ja kertoi lisää kantomiehiä tarvittavan. Kokous päätti korottaa osuuspääomaa ja hankkia lisää takuita, joiden varassa lehden julkaiseminen voisi jatkua. Kokouksen päätöksen mukaisesti osuuskunta lähetti osuuskienkeräyslistoja ja vetosi varsinkin Savon puoleen sataan maalaisliiton paikallisosastoon.⁸⁶

Koko Sanomalehtiosuuskunta Savon Sanomat i.l.:n olemassaolon (1907–12) kattavan osuuskien kirjan mukaan lehden osuuksia hankki

⁸² SS 30. 9. 1908. Maalaisliiton työmaalta, sekä Aate velvoittaa. Savon Sanomain kannattaminen. pk.

⁸³ SS 17. 11. 1916; Konttinen Bruno Granit-Ilmoniemelle 15. 10. 1908. SSA Da 6; Kopiokirjassa SSA Da 6 on myös Konttisen kirjoittamien kokouskutsujen jäljennöksiä.

⁸⁴ SS 5. 7. 1909. Maalaisliiton työmaalta; Hallinnon jäsenten ja toimittajien matkakuista ja palkkioista on merkintöjä Savon Sanomien kassakirjoissa. SSA Gd.

⁸⁵ Vuosikertomus Sanomalehtiosuuskunta Savon Sanomat i.l. toiminnasta vuodelta 1911. SSA; Kassakirjat. SSA Gd.

⁸⁶ SS 29. 9. 1909. Maalaisliiton työmaalta; SS 20. 10. 1909. Maalaisliiton työmaalta. Tehtävämme.

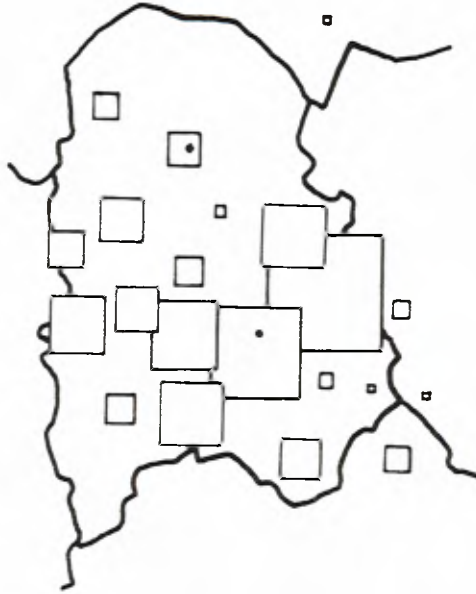
nimiinsä 17 paikallisosastoa kymmenestä kunnasta. Eniten ottivat osuuksia Muuruvedellä ja Nilsiässä toiminut Pieksän paikallisosasto, johon kuuluivat mm. O. P. Zitting ja P. V. Heikkinen ja joka ulotti levitystoimensa myös oman alueensa ulkopuolelle. Runsaasti merkittivät osuuksia myös Kuopion pitäjän alueella toimineet paikallisosastot.⁸⁷ Paikallisosastojen osuus koko jäsenkunnasta oli 5,3 %, mutta merkittyjen osuuksien määrästä peräti 16,5 %. Osuuskunnan jäsenrakenne oli varsin talollisvoittoinen, mutta merkittyjen osuuksien määrän niukkuuden vuoksi puolueen paikallisosastojen suhteellinen osuus lehden tukemisessa oli varsin suuri. Varsinaisen taakan kantoiivat kuitenkin muutamat yksityishenkilöt. Osuuskunnan jäsenrakenne oli taulukon 3 mukainen.

Taulukko 3. Sanomalehtiosuuskunta Savon Sanomat i.l.:n jäsenrakenne. Lähde: Osuuksien kirja. SSA Hb 1.

Ryhmä	Osuudenomistajia		Osuuksia	
	abs.	%	abs.	%
Talollisväestö	194	60,6	535	58,5
Maanvuokraajat	8	2,5	8	0,9
Paikallisosastot	17	5,3	151	16,5
Opettajat	15	4,7	38	4,2
Agronomit	3	0,9	42	4,6
Muut	46	14,4	88	9,6
Tunnistamatta	37	11,6	52	5,7
Yhteensä	320	100,0	914	100,0

Merkitty, mutta ei kokonaan maksettu osuuspääoma oli kaikkiaan vain 9140 markkaa, tämäkin vuonna 1912. Jäsen- ja osuusrakenne osoittaa Savon Sanomien tuen tulleen samoista piireistä, joihin maalaisliitto tukeutui. Itsenäisten talonpoikien joukkoa täydensivät muutamat maanvuokraajat ja agronomit; jälkimmäisiä olivat mm. maalaisliittolaispoliitikot Eero Hahl ja E. Y. Pehkonen. Myös opettajakuntaa osuudenomistajissa oli niinkuin myös lehden toimituksessa ja avustajina. Erilaisten työläis- ja virkamiesammattien harjoittajat hankkivat useimmiten vain yhden osuuden, kun taas maalaisliittoa lähempänä olevien ammattien edustajat avustivat hieman enemmän. Alueellisesti osuudet hankittiin etupäässä Kuopion ympäristöön, poliittisesti ottaen Kuopion läänin läntiseen vaalipiiriin. Tästä on kuva 4.

⁸⁷ Osuuksien kirja. SSA Hb 1; Katsaus Suomen maalaisväestön liiton Pieksän paikallisosaston toiminnasta vuosina 1906–1916. Pikkukokoelma 7. KMA; Ks. myös SS 29. 1. 1909. Maalaisliiton työmaalta.

Kuva 4. Sanomalehtiosuuskunta Savon Sanomien i.l. osuuksien alueellinen levintä. Neliöiden alat suhtautuvat toisiinsa kuten osuuksien määrät. Lähde: Osuuksien kirja. SSA Hb 1.

Myöskään Savon Sanomien kentältä levikin muodossa saama tuki ei ollut niin suuri kuin lehden perustajat olivat arvioineet ja toivoneet. Vaikka lehden taloudenhoitaja saattoikin väittää jo tammikuussa 1908 lehden leviävän puolta enemmän kuin syrjäyttämänsä nuorsuomalaislehti, levikki oli absoluuttisin luvuin mitaten vaatimaton. Vuonna 1908 Savon Sanomia levisi vain noin 1600 kappaletta⁸⁸ ja vielä vuonna 1911 oli luku 2600 kappaleen tienoilla, mahdollisesti alempanakin.⁸⁹ Niinpä jos ei ollut lehdelle suurta apua osuuspääomasta, paljoka eivät autta- neet myöskään tilaustulot.

Savon Sanomien alkuvaiheen päätoimittajat eivät tuottaneet osuuskunnan hallinnolle poliittista päänvaivaa, sillä he olivat maalaisliittolaisia. Ensimmäinen päätoimittaja Juhani Ahtiluoto oli yksi Ilkan perustajista ja oli kuolunut sen hallintoon ennen Kuopioon lähtöään. Hän ei kuitenkaan oikein kotiutunut Savoan, vaan piti maalaisliiton

⁸⁸ Jaakko Kivi Santeri Alkiolle 24. 5. 1909. SAP III A 2 a.

⁸⁹ Vuosikertomus Sanomalehtiosuuskunta Savon Sanomat i.l. toiminnasta vuodelta 1911. SSA; Ks. myös Hiekkala 1926 s. 148–149; Kivi taas väitti em. kirjeessään sen hetkiseksi levikiksi 3400 kpl, mitä on vaikea uskoa.

pohjalaislehtea oikeastaan läheisempänä kuin itse johtamaansa⁹⁰, eikä viipynyt siellä kauaa. Ahtiluodon nimi esiintyi Savon Sanomien vastaavan paikalla lokakuun puoliväliin 1908 saakka, mutta kassakirjoissa sen sijaan on hänelle maksetusta palkasta merkintöjä vain epäsäännöllisesti. Toukokuussa hän jo oli lakannut olemasta maalaisliiton piiritoimikunnan sihteeri, ja muutoin merkinnät vihjaavat hänen siirtyneen sivuun kesän kääntyessä syksyksi. Osuuskunnan hallinto koetti elokuussa houkutella Kustaa Hautamäkeä siirtymään Liitto-lehdestä Savon Sanomien päätoimittajaksi lokakuun alusta alkaen »siinä tapauksessa että lehden ilmestyminen uudesta vuodesta edelleen saataisiin taatuksi».⁹¹ Hautamäki jo lupautuikin, mutta sitten ei Savon Sanomista enää otettu häneen yhteyttä vaikka lehden kohtalosta päättänyt kokous pidettiin syyskuun lopulla.⁹² Syitä miksi Hautamäkeä ei otettukaan lehteen voi vain arvailla. Joka tapauksessa Savon Sanomat oli ilman varsinaista päätoimittajaa syksyn 1908, sillä Jaakko Kivi aloitti vasta seuraavan vuoden alusta.

Maalaisliittolaisen lehtiuransa Liitto-lehdessä aloittanut Kivi joutui elokuun lopulla 1908 työttömäksi, kun Maalainen-lehti lopetettiin. Sen jälkeen hän osallistui Viipurissa Maakansa-lehden alkuunsaattamiseen, mutta oli taloudellisissa vaikeuksissa. Kivi olisi ollut vapaana koko syksyn, mutta koska hän aloitti Kuopiossa niin myöhään, häntä on täytynyt pyytääkin sinne vasta joulukuussa. Kivi viipyi Savon Sanomien päätoimittajana marraskuuhun 1912. Kuopion aikanaan hän ei enää ollut maalaisliiton keskushallinnon jäsen, mutta maalaisliiton Kuopion läänin läntisen vaalipiirin väliaikaisena ja sivutoimisena piirisihteerinä hän toimi maaliskuusta 1909 alkaen. Piirisihteeri palkattiin yleensä vaaleja varten ja lyhyiksi ajoiksi kerrallaan. Piiritoimikunnan jäsen hän oli lokakuusta 1911 huhtikuuhun 1916. Kivi kulki myös ahkerasti lehden asiamiesmatkoilla maakunnassa ja lokakuusta 1909 lähtien hän vielä huolehti eri palkkiosta lehden taloudenhoidosta. Toukokuussa 1910 hän päälle päätteeksi alkoi saada lisäpalkkaa korrehtuurinluvusta. Kiven ajolähtöön Savon Sanomien päätoimittajan paikalta oli tärkeänä syynä hänen sivutoittensä moninaisuus. Vaikka hän olikin kokenut lehtimies ja vielä maalaisliittolainenkin, lehti jäi muiden töiden paineen alla retuperälle.⁹³

Savon Sanomien ensimmäinen toimitussihteeri oli Pekka Immonen, joka seitsemän luokkaa lyseota käytyään ryhtyi vuonna 1906 Kajaanin Lehden toimittajaksi. Vuodenvaihteessa 1907–08 hän matkusteli Savon Sanomien osuuskunnan perustamistoimissa maakunnassa. Ennen hänen vapautumistaan matka-agitaattorin tehtävistä toimitussihteerii-

⁹⁰ Juhani (Ahtiluoto) Mikko Luopajärvelle ilman päiväystä. Luopajärven kokoelma. Mikko Luopajärven hallussa.

⁹¹ Juho Konttinen Hautamäelle 11. 8. 1908. SSA Da 6.

⁹² Hautamäki Santeri Alkiolle 14. 10. 1908. SAP III A 2 a.

⁹³ Kiven tehtävistä kassakirjat. SSA Gd.

nä toimi lyhyen aikaa Otto Hamara, jota kyllä palkkiotietojen perusteella on luonnehtiminen lähinnä avustajaksi. Avustajana Hamara esiintyi taajaan vielä Immosen ryhdyttyä toimeensa. Huhtikuussa 1910 Immonen erosi toimitussihteerin tehtävästä sairauden vuoksi ja kuoli jo kesällä keuhkotautiin.⁹⁴

Väliaikaisena toimittajana Savon Sanomissa oli heinä- ja elokuussa 1908 Yrjö Hiltunen, joka lomitti varsinaisia toimittajia kuukauden verran myös vuosien 1909 ja 1912 heinäkuussa. Riistaveteläinen opettaja Pekka Karttunen tuli Hiltusen jälkeen toimittajaksi elokuussa 1908 ja viipyi lokakuuhun saakka. Hänen olemisensa lehden palveluksessa lienee liittynyt päätoimittaja Ahtiluodon lähtöön. Karttunen esiintyi seuraavina vuosina lehden toimeliaana avustajana.⁹⁵ Taloudenhoitaja Juhon Konttinen tuli lehteen lähinnä liukemieskokemustensa vuoksi ja vetäytyi pian omiin taloudellisiin puuhiinsa. Hänen jälkeensä lehden taloutta hoitivat ensin hallinnon jäsenet ja sitten päätoimittaja Kivi.

Savon Sanomien perustajat olivat maalaisliittolaisia, jotka perustivat lehden puoluelehdiksi. Kuitenkaan sen alkuvaiheen ohjelmissa maalaisliittolaisuutta ei korostettu kovin isoin kirjaimin. Lukijoita piti houkutella myös vanhojen puolueiden kannattajakunnasta, ja sitä paitsi maalaisliittolaiset eivät välttämättä kokeneet puoluettaan puolueeksi vaan maalaisten liitoksi.

Lehden osuuskunnan hallinnon ja puolueen piiritoimikunnan likeisyys oli ilmeistä, samoin kahden ensimmäisen päätoimittajan maalaisliittolaisuus. Toimitussihteerit ja kesätoimittajat eivät olleet aktiivisia maalaisliittolaisia, mutta tuskin aatetta vieroksivatkaan.

Vuoteen 1909 mennessä, jolloin maalaisliiton lehdistö saavutti perustamiskautensa jälkeisen pysyvemmän muodon, Savon Sanomien asema ei ollut vielä vakiintunut turvalliseksi. Lehden levikki oli vain runsaat kaksi tuhatta, ja vekselien varassa eläminen rasitti osuuskunnan taloutta raskain korkomenoin. Osuuspääoma oli alhainen. Tässä tilanteessa olikin muutaman yksityishenkilön ansiota, että maalaisliittolla oli myös Savossa äänenkannattaja.

5.3. Aktivistien Maalainen

5.3.1. Aktivistit tarttuvat tilaisuuteen

Sanomalehti Maalainen perustettiin korvaamaan lokakuun viimeisenä päivänä 1907 lakannut Talonpojan Lehti. Uusi lehti ei kuitenkaan ollut Talonpojan Lehden suora seuraaja, sillä vaikka osa sen perustajista olikin ollut mukana Pekka Anttosen yrityksessä, Maalainenhankkeen keskeiset toimijat olivat maalaisliittolaisissa yhteyksis-

⁹⁴ SS 13. 7. 1910. † Pekka Immonen; Kassakirjat. SSA Gd.

⁹⁵ Kassakirjat. SSA Gd.

sä uusia. Talonpojan Lehden kuolema oli Maalaisen perustamisen taustalla kahdellakin tavalla. Toisaalta Talonpojan Lehden lakkaaminen jätti aukon maalaispuolueen äänenkannattajan kohdalle Itä-Suomeen, mutta uusi Helsinkiin perustettava lehti antoi oman maakunnallisen äänenkannattajan perustamista suunnitelleille Karjalan maalaisliittolaisille aiheen lykätä omaa aiettaan ja yrittää vielä kerran pääkaupungin kautta. Toisaalta sitten karjalaisien lehtipuuhat antoivat sortokauden päättymisen myötä uuteen tilanteeseen joutuneille aktivistipiireille mahdollisuuden hakeutua uusien vaikutuskanavien äärelle.

Aktiivista vastustuspuoluetta sisältäpäin, itse mukanaolleen tarkasteleva Herman GUMMERUS kertoo puolueen suurlakon jälkeen päättäneen jatkaa toimintaansa uuteen tilanteeseen mukautuneena ja mm. pyrkiä yhteistyöhön muiden puolueryhmien kanssa. Tällainen yhteistoiminnan väline oli ns. Voimaliitto, jonka – näin Gummerus korostaa – aktivistit perustivat yhdessä passiivisen vastarinnan järjestön kagaalin kanssa, mutta josta kagaali pian vetäytyi pois. Liitto perustettiin virallisesti urheilujärjestöksi, mutta todellisuudessa sen tavoitteena oli sotilaallisen koulutuksen antaminen jäsenilleen, aktivistikatsannossa kansan aseistaminen Venäjää vastaan. Liiton asesalakuljetuksen paljastuttua viranomaiset lakkauttivat järjestön ja aloittivat sitä vastaan runsasta huomiota herättäneen oikeudenkäynnin.⁹⁶ Osmo JUSSILAN mukaan Voimaliitto oli kuitenkin enemmän sisäpoliittinen suojeluskunta, »herrojen punakaarti», jonka laittomat toimet olivat valtaan nousseelle perustuslailliselle senaatille kiusallisia. Jussila päätyy arvioon, että liiton tarkoitus oli suojata yhteiskuntajärjestystä niin Venäjän hallitusta kuin koti- tai ulkomaisia sosialisteja vastaan ja että suojelun painopiste riippui uhkaavan vaaran suunnasta tilanteen mukaan.⁹⁷ Voimaliiton kohtalo piti aktivistit edelleen politiikan valtavirroista ulkopuolisina; vaikutusmahdollisuudet olivat välillisiä ja maalaisliitto tarjosi yhden sellaisen.

Maalaisliittolaisten Viipurissa marraskuussa 1907 pitämien kokousten jälkeen näytti epätodennäköiseltä, että he saisivat siellä aikaan sanomalehden. Ilmeisesti Viipurissa marraskuun viimeisenä päivänä pidetty kokous antoi Maalaisen perustajille tästä varmuuden.⁹⁸ Talonpojan Lehden karjalainen taustaväki kääntyi lopullisesti Helsinkiin perustettavan lehden taakse joulukuun 13. päivänä Viipurissa pidetyssä kokouksessa. Siellä katsottiin kyllä Viipurissakin olevan edellytyksiä lehden menestymiselle, mutta kun Helsingissä kerran oltiin maalaisliiton äänenkannattajaa perustamassa, kokous päätti toistai-

⁹⁶ Gummerus 1925 s. 156–165.

⁹⁷ Jussila (1979 s. 102–104, 189–203) pohtii perusteellisesti Voimaliittoa ja sitä koskevaa historiankirjoitusta.

⁹⁸ Yhteyttä Maalainen-hankkeeseen lienee sillä, että Mikko Luopajarvi (kirje Viipurista 30. 11. 1907 Emmi Luopajarvelle. Luopajarven kokoelma. Mikko Luopajarven hallussa.) kertoi joutuvansa lähtemään po. kokouksesta Helsinkiin.

seksi luopua omasta hankkeesta. Se päätti suosia pääkaupungissa ilmestymään alkavaa lehteä, koska tällä arveltiin olevan viipurilaista paremmat mahdollisuudet levittää maalaisliiton aatetta koko maahan.⁹⁹

Joulukuun 14. päivänä oli Talonpojan Lehden entisessä toimistossa Helsingissä kokous, joka oli kutsuttu koolle maalaisliiton keskushallinnon nimissä. Siellä keskusteltiin maalaisliiton uuden pää-äänenkannattajan perustamisesta kuolleen sijaan. Alustava osakemerkintä oli jo suoritettu.¹⁰⁰ Kokouksessa perustettiin Kirjapaino-osakeyhtiö Maalainen, jonka osakepääoma oli 40 000 markkaa, mikä tarpeen vaatiessa oli lupa korottaa viisinkertaiseksi. Osakeyhtiön luvattiin julkaisevan omassa kirjapainossa tehtyä »aluksi» kolmpäiväistä sanomalehteä, jonka piti toimiman Suomen maalaisväestön liiton »ohjelman periaatteiden pohjalla edistysmieliseen ja kansanvaltaiseen suuntaan». Osakeyhtiön sääntöihin sisältyi kohta, jonka mukaan osa vuosivoitosta käytettäisiin Talonpojan Lehteä julkaiseen Sanomalehtiosuuskunta Talonpojan i.l. velkojen maksamiseen. Maalaisen näytenumero ilmestyi vain viikon tämän kokouksen jälkeen ja ainoastaan puoliotoista kuukautta Talonpojan Lehden lakkaamisesta. Näytenumeroa levitettiin ainakin Liitto-lehden mukana 3000 kappaletta, mutta myös muilla keinoin erityisesti suunnitellulle levikkialueelle Karjalaan.¹⁰¹

Aivan yksimielisesti Karjalan maalaisliittolaiset eivät kuitenkaan luopuneet oman paikallisäänenkannattajan ajatuksesta. Maalaisen näytenumeron pääkirjoituksessa oli siksi vakuutettava, että Talonpojan Lehden perustajien tarkoituksena oli ollut pysyttää »maalaisväestön pää-äänenkannattaja» Helsingissä. Viipurissa »olisi siitä muodostunut luonnollisesti sikäläinen paikallisäänenkannattaja, jonka tehtävä, niin tärkeä kuin se muutoin on, olisi silloin muuttunut alkuperäisestä kokonaan». Myös kansanedustaja K. K. Pykälä joutui puolustelemaan Maalaisen tukemiseen osallistumista perustelunaan, että Viipurissa ei ollut saatu kirjapainoa valmiina ja uuden »ylöspaneminen» olisi vienyt aikaa. Lisäksi hän tähdensi, että osa Maalaisen pääomasta tulisi entisiltä Talonpojan Lehden tukijoilta.¹⁰²

Viipurilaislehden perustamista kannattaneet pitivät vielä tammi-kuun 12. päivänä 1908 kokouksen, jossa päättivät perustaa osakeyhtiön. Sen piti ostaa kirjapaino ja ryhtyä julkaisemaan kolmpäiväistä lehteä seuraavan syyskuun alusta alkaen. Hanketta valmistelemaan valittuun toimikuntaan kuuluivat mm. Talonpojan Lehden ympäriltä J. Römpötti, G. A. Kakriainen, E. Kulha ja Juho Vakkilainen Viipurin

⁹⁹ Maalainen 20. 12. 1907. uutinen

¹⁰⁰ Ilkka 7. 12. 1907. ilmoitus; Liitto 7. 12. 1907. Maalaisliiton työmaalta. Keskushallinto.

¹⁰¹ Maalainen 20. 12. 1907. uutinen; Liitto 28. 12. 1907. tiedonanto

¹⁰² Maalainen 20. 12. 1907. Se elää sittekin. pk, sekä Liiton vainiolta. K. K. Pykälä.

läänin läntisestä vaalipiiristä sekä mm. Salomon Lamppu, Simo Kaksonen ja Matti Poutiainen itäisestä vaalipiiristä.¹⁰³ Tämän kokouksen jälkeen otti Kaarlo Luonne vielä julkisesti kielteisen kannan viipurilaislehteen käyttäen hyväkseen Talonpojan Lehden hallinnon jäsenenä saamaansa kokemusta. Hän osoitti yksityiskohtaisin laskelmin, että lehden perustamiseen ja hengissä pitämiseen tarvittiin tuntuvasti enemmän rahaa kuin lehden puuhaajat tiesivätkään. Näiden aikoma osakepääoma oli 20 000 markkaa, ja Luonteen mukaan yksin kirjapainoon tarvittiin 40 000 ja lisäksi yhtiölle alkukauden käyttövarat. Luonteen mukaan lehden perustamisen edellytykset olivat, että 50 000 markan osakepääoma tulee merkityksi, että ollaan valmiit maksamaan 15 000 markan tappio ja että löytyy riittävän uhrimielisiä henkilöitä kantamaan tämä tappio parina ensimmäisenä vuonna. Hänen pääajatuksensa oli, että aatetta voitiin levittää Helsingissäkin ilmestyvän lehden avulla. Omaa lehteä karjalaiset voisivat ryhtyä hankkimaan vasta kun päälehti saisi tukensa muualta, lähinnä Hämeestä ja Uudeltamaalta. Samaan sävyyn varoittelee viipurilaisia myös pohjalainen August Vierimaa.¹⁰⁴ Maalaisen karjalaiseen kannatuspohjaan jäi särö, joka osaltaan vaikeutti lehden menestymistä ja nousi selvemmin esille lehden lakattua.

Maalaisen perustamisessa herättää ihmetystä kaksi seikkaa: tapahtumien aikailematon kulku ja se, että lehdellä oli heti oma kirjapaino eli vuokratiloissa (Kaivokatu 11) sijainnut painokone¹⁰⁵. Joillakuilla löytyi halua, rahaa ja nopeaa valmiutta ryhtyä kustantamaan maalaisliittolaista sanomalehteä. Osakeyhtiön hallituksen jäseniksi ilmoitettiin kaupparekisteriin tohtorit V. O. Sivén Helsingistä ja Arthur Fellman Lahdesta, maisteri Herman Stenberg Helsingistä, lehden päätoimittaja Jaakko Kivi, maalaisliiton kansanedustajat K. K. Pykälä ja Hilma Räsänen sekä jälkimmäisen veli, rakennusmestari Isak Räsänen, maanviljelijät Emil Hellman, Kaarlo Luonne ja Heikki Käki sekä muuan K. Salo.¹⁰⁶ Näytenumeron tilausilmoituksessa oli avustajaluettelo, jonka niminä olivat mm. kirjailijat Ilmari Kianto, Väinö Kataja ja Heikki Meriläinen, mainittujen kansanedustajien lisäksi August Raatikainen, opettaja Kaksonen, Filip Saalasti sekä maisterit Stenberg, Lauri Kr. Relander, R. Stigell, Viljo Hytönen ja Eetu Aaltio.¹⁰⁷

Samainen tilausilmoitus antaa julkisia vihjeitä Maalaisen perustajien tarkoituksista. Maalainen astui Talonpojan Lehden tilalle maalaisliiton pää-äänenkannattajaksi ja lupasi toimia puolueen periaatteiden

¹⁰³ Maalainen 13. 1. 1908. uutinen

¹⁰⁴ Maalainen 24. 1. 1908. Oman paikallisen äänenkannattajan hommasta Viipuriin. K. Luonne; Maalainen 3. 2. 1908. Uusi sanomalehtihanke. A. V-maa.

¹⁰⁵ Jaakko Kivi V. O. Sivénille 5. 11. 1908. Sivénin kokoelma Ia; Osoitteesta Kirjapainotaito 6/1908 s. 111.

¹⁰⁶ Oy Maalainen. Kaupparekisteri 21091.

¹⁰⁷ Maalainen 20. 12. 1907. tilausilmoitus

pohjalta edeltäjänsä aloittamaa työtä jatkaen ja laajentaen. Ohjelman toinen kappale antoi osviitan tavoitteista: »Sen tarkoituksena on tarmokkaalla toiminnalla pyrkiä toteuttamaan kaikkea sitä, mitä nykyaikana kipeimmin kaivataan: K a n s a m m e e h e y t t ä (harvennus lehdessä), sen pohjakerrosten kohottamista ja jalostamista ja monilukuisen maalaisväestön elinehtojen kaikinpuolista parantamista; samalla kun se jäntevästi tahtoo torjua kaikkia maataamme ja sen oikeuksia uhkaavia vaaroja ja täten nostaa maalaiväestöä yhteiseen ja sovinolliseen toimintaan maamme menestykseksi ja onneksi». Seuraavaksi luvattiin auttaa maalaisväestöä »entisten valtapuolueiden johtovallasta, joka on vienyt julkisen yhteiskunta- ja valtiollisen elämämme siihen tilaan, että velvollisuudet isänmaata kohtaan nykyään näyttävät supistuvan puolueagitatioityöhön». Puoluepolitiikan tilalle Maalainen ilmoitti tahtovansa yhteisymmärrystä ja sivistysohjelmansa se kertoi perustavansa »puhtaimmille suomalaisille ja kansallisille periaatteille». Vasta sitten ohjelmaan mahtuivat tavalliset maalaisliittolaiset vaatimukset maalaisten ja maanviljelijöiden aseman parantamisesta.

Kansallinen eheys, maata uhkaavien vaarojen torjuminen, velvollisuudet isänmaata kohtaan ja kulttuurin kansallinen perusta olivat kaikki maalaisliittolaisia vaatimuksia, mutta harvoin maalaisliittolaiset niitä näin näkyvästi toivat julki, vieläpä ennen yksilöityjä taloudellisia ja sosiaalisia ohjelmakohtia. Ohjelman sisältö, yhtiön johtokunnan koostumus ja osa avustajaluettelon nimistä viittaavat yhteen ja samaan suuntaan: aktivisteihin. Aktivistitalolta tulikin ratkaiseva sysäys lehden perustamiseen.

Maalaisen toimitukseen pestattu Frans Korpi selosti perustamisvaiheita kirjeitse Santeri Alkiolle. Korpi selitti suunnitelleensa yhdessä tohtori Sivénin kanssa lehden perustamista jo ennen maalaisliiton syntyä, sillä hän oli havainnut tietynlaisen lehden tarpeen olemassaolon jo Matti Kurikan teosofisen Elämä-lehden¹⁰⁸ toimittajana ollessaan. Talonpojan Lehden perikadon jälkeen oli Korvesta näyttänyt tältä: »Kun nyt ei näyttänyt enää tulevan mitään kokoon Maalaisliittolaisten puolelta ja kun Raatikainenkin vaan rupesi houkuttelemaan yhteistoimintaan agraarien¹⁰⁹ kanssa ja että sitten muka Helsingin Sanomista tehdään maalaisliiton lehti, niin silloin minä ajattelin, että asema on ehdottomasti pelastettava.» Tässä vaiheessa Korpi kertoi kuvaan astuneen entisen Talonpojan Lehden taloudenhoitajan Isak Räsänen, jolla oman kertomansa mukaan oli ollut 10 000 markkaa rahaa sijoitettavaksi lehtiyritykseen, kunhan vain olisi tiennyt mihin ja kenen kanssa. Räsänen oli pari päivää etsiskellyt tovereita, ja kun

¹⁰⁸ Ks. Hautamäki 1967 s. 306; Kalemaa 1978 s. 200–201.

¹⁰⁹ Korpi viittaa Maanviljelijöiden yleiseen liittoon ja Suomalaisen Kansan taustapiireihin. Raatikainen pyrki myöhemminkin laaja-alaiseen yhteistyöhön maalaisliiton hyödyttämiseksi (tästä ks. Salokangas käsik. 1978).

myös Relander oli liittynyt mukaan, Korpi oli kertomansa mukaan vienyt toverukset Sivénin luo. Räsänen ei sitten ollut tuonutkaan lehtiyhtymykseen tuhatta markkaa enempää, mutta joka tapauksessa näin yhdistyivät aktivistien ja Talonpojan Lehden piiriin intressit.¹¹⁰ Korpi ehkä ylikorosti omaa osuuttaan, mutta yleispuitteet lienevät oikeat; jo se, että Korpi valittiin Maalaisen toimittajaksi todistaa hankkeen päähenkilön, Sivénin, luottamuksesta.

Osakepääomasta oli yhtiötä kaupparekisteriin maaliskuussa 1908 merkittäessä koossa vasta neljäsosa, 10 000 markkaa, mutta Maalainen selvisi alkuvaiheen rahantarpeesta tohtorien Sivénin ja Fellmanin omalla vastuullaan ottaman 15 000 markan kassakreditiivin turvin.¹¹¹ Kentällä Karjalassa rahankeruu ei sujunut, mistä päätoimittaja Kivi lehden kuoleman jälkipuintivaiheessa sysäsi syyn K. K. Pykälän niskoille. Tämä kuulemma oli kehuskellut yhden ainoan henkilön asettaneen yritystä varten peräti 40 000 markkaa, ja kenttäväki oli tämän vuoksi jäänyt huolettomaksi.¹¹²

Aktivistitausta välähti lehdessä julkisestikin. Frans Korpi kirjoitti Maalaisessa, että Viipurissa oli syksyllä 1907 tullut rahakysymys liian vaikeaksi ja lehtihankkeesta oli luovuttu, koska Helsingissä »oli yhtynyt maalaisliittoa kannattamaan muutamat sivistyneet henkilöt, jotka pääasiallisesti ihailivat liiton itsenäistä kantaa monissa maallamme tärkeissä parannus- ja reformikysymyksissä, mutta ennen kaikkea miljoona-asiassa¹¹³». Korpi korosti vielä, että tämä kanta toi »lisiä itsenäisiä aineksia» maalaisliittoon.¹¹⁴

David ARTER on jopa erottanut, ehkä hieman tarpeettomankin linjakkaasti, Maalaisen ryhmän yhdeksi maalaisliiton syntyvaiheen kolmesta taustajoukosta gebhardilaisten ja alkioilaisten lisäksi.¹¹⁵ Sen sijaan siinä hän osuu ilmeisen kohdalleen, kun arvelee Sivénin¹¹⁶ ja Stenbergin¹¹⁷ kaltaisten Aktiivisen vastustuspuolueen ja Voimaliiton

¹¹⁰ Korpi Alkiolle 11. 1. 1908. SAP III A 2 a.

¹¹¹ Oy Maalainen. Kaupparekisteri 21091; Korpi Alkiolle 2. 2. 1908. SAP III A 2 a.

¹¹² Jaakko Kivi V. O. Sivénille 5. 11. 1908. Sivénin kokoelma Ia.

¹¹³ Korpi viittasi ns. Nevansillan miljooniin, joita Venäjän hallitus vaati Suomea maksamaan osuutena maiden rautatieverkot yhdistävän sillan rakentamiseen Pietarissa Neva-joen yli. Perustuslailliset, mukana maalaisliitto, olivat maksamista vastaan. Tämä paljon lehdistökirjoitteluakin herättänyt kysymys joutui pois päiväjärjestyksestä, kun syksyn 1908 valtiopäivät lopulta suostuivat summan maksamiseen. Yksityiskohtainen selvitys asian vaiheista on Polvinen 1958.

¹¹⁴ Maalainen 3. 1. 1908. Katsauksia maailman menoon. Korvenpoika.

¹¹⁵ Arter 1977 s. 6–20.

¹¹⁶ Sivén oli Aktiivisen vastustuspuolueen jäsen ja kuului Voimaliiton johtokuntaan, kannatti jääkäriiliikettä ja edusti sen Aktiivisessa keskuskomiteassa vanhempaa aktivismia ja samalla maalaisliittoa, »johon hän oli läheisissä suhteissa». Kansallinen elämäkerrasto V s. 126–128; Ks. myös Wegelius 1924 s. 144–145, 437–442; Gummerus 1925 s. 167–168, 172–173, 222.

¹¹⁷ Stenbergistä puhutaan aktivistiyhteyksissä yleensä yhdessä Sivénin kanssa. Stenberg oli Aktiivisen vastustuspuolueen hallituksen jäsen ja oli 1907–11 viikkolehti

jäsenien tarkoituksena olleen lähinnä käyttää maalaisliittoa omien tarkoituksiensa ajamiseen, siis viime kädessä Suomen irrottamiseen Venäjästä.¹¹⁸ Maalaisliitossa toimimisen välineellinen luonne ilmenee myös eräästä yhteydenhakurytyksestä ennen kesän 1909 eduskunta-vaaleja. Helsingissä järjestettiin nimittäin toukokuun alussa »erinäisten vähälukuisten valtiollisten ryhmäkuntain» kokous, johon Maalaisliiton piiristä osallistuivat Sivén, Stenberg ja Korpi. Lisäksi lehteä lähellä, sen yhtiön tilintarkastaja¹¹⁹, oli ollut entinen aatelissäädyn perustuslain jäsen Georg Schaudan. Stenbergin kautta oli edustettuna kulttuuripoliittinen viikkolehti Päivä, Elämä-lehteä edusti kokouksessa ainakin Matti Kurikka, ns. nuoruutsalaisten ja aktivistien Framtid-lehteä Schaudanin lisäksi historiantutkija Herman Gummerus ja Nuorsosialisti-lehteä työväenliikkeeseen sen alkuaikoina liberaalisia ja ateistisia näkemyksiä yhdessä mm. Kurikan kanssa välittänyt maisteri A. F. Tanner. Kokous oli koolla, koska edustetut ryhmät olivat yksinään liian pieniä saadakseen vaaleissa mitään aikaan; yhdessä ne toivoivat jotakin saavuttavansa. Yhteistyötä kehittämään kokous valitsi viisimiehistön komitean, kokoonkutsujana Kurikka, mutta mihinkään konkreettiseen tapaamiseen ei johtanut.¹²⁰ Maalaisliiton väki ei esiintynyt kokouksessa millään tavoin maalaisliittolaisina.

Aktivistin, jääkärivärvärin ja maalaisliiton kansanedustajan J. A. Heikkisen elämäkerran kirjoittajan Arvo KOKON saamien tietojen mukaan niin Heikkinen kuin Sivén, Stenberg ja Fellman ryhtyivät yhteistyöhön maalaisliiton kanssa, kun puolueeseen alun pitäen kuuluneet aktivistit ottivat puolueen ohjelmaa muokattaessa heihin yhteyttä¹²¹. Aktivistien katsannossa heidän taistelunsa onnistumisen ehtona oli kansan enemmistön, erityisesti maanviljelijöiden enemmistön voittaminen asiansa puolelle. Kokon mukaan aktivistien johto tajusi, että maalaisliitto tulisi vastaisuudessa suurella määrällä johtamaan maanviljelijäväestön poliittista suuntautumista, minkä vuoksi

Päivän vastaava toimittaja. Hän »kuului Voima-liiton toimeliaimpiin johtomiehisiin». Kansallinen elämäkerrasto V s. 222–223; Wegelius 1924 s. 143–144, 419–437.

¹¹⁸ Arter 1977 s. 10–15 ja 1978 s. 45–48.

¹¹⁹ Ks. myös Kokko 1939 s. 106–107; Salmisen (1977 s. 84–91) mukaan Schaudan pyrki tuohon aikaan laajan uudistusrintaman luomiseen.

¹²⁰ Konsepti »Pöytäkirja erinäisten vähälukuisten valtiollisten ryhmäkuntain kokouksessa Fennia Hotellissa 7. 5. 1909». Stenbergin kokoelma 1. Mainittujen lisäksi olivat osanottajaluettelossa nimet Aaltonen, (kapteeni evp., ent. aatelissäädyn jäsen Georg?) Fraser, (sosialismin liepeiltä kirjoitellut professori Ivar T.?) Heikel, Kajanus, L. Krohn, Lampén, Saarikoski. Kysymyksessä oli siis poliittisen elämän valtaviirasta sivuun joutunut tai asettunut varsin sekalainen seurakunta; Gummerus (1925 s. 218–219) viittaa tällaisen yhteydenpidon tuloksettomuuteen ja kertoo Schaudanin koettaneen saada Framtidin ryhmää tukemaan sosiaalidemokraatteja. Tällaista Schaudan ajoi myös em. kokouksessa.

¹²¹ Yksi mahdollinen yhteydenottaja oli K. K. Pykälä, joka oli ensimmäisellä sortokaudella ja suurlakon vaiheilla tunnettu aktivisti: Ks. Heräävä maaseutu III s. 92; Arter 1977 s. 13; Pykälä oli myös perustamassa kotikuntansa perustuslaillista yhdistystä talvella 1906. Pykälä np:n keskustoimikunnalle 1. 1. 1906. NPA K 12.

oli tärkeää pyrkiä vaikuttamaan puolueen käytännön politiikkaan. Toinen »Hallan Ukon» elämäkerturi, Ilmari Kianto, kertoo Heikkisen itse asiassa tulleen mukaan politiikkaan juuri Sivénin välityksellä.¹²² Ensimmäisissä eduskuntavaaleissa Heikkinen esiintyiikin Kainuussa enemmän aktivistina kuin maalaisliittolaisena. Myöhempinä vuosina hänellä ja Maalaisen taannoisilla rahoittajilla oli runsaasti yhteyksiä jääkäriliikkeen merkeissä.¹²³

Sivén, Heikkinen ja ehkä Pykälä olivat merkittävimmät maalaisliittoon autonomian aikana vaikuttaneet aktivistit. Pykälä oli puolueen alkuvaiheessa Karjalan näkyvin maalaisliittolainen. Heikkinen taas valittiin eduskuntaan neljässä ensimmäisissä vaaleissa, mutta putosi 1911 hänen listansa jäätyä vahingossa vaaliliiton ulkopuolelle. Vuonna 1913 hän ei enää asettunut ehdokkaaksi.¹²⁴ Sivén ei ollut milloinkaan eduskunnan eikä minkään maalaisliiton puolue-elimen jäsen, mutta esiintyi alustajana maalaisliiton puoluekokouksessa huhtikuun lopulla 1908. Hänen aiheenaan oli monimielisesti »Kipeitä kohtia kansamme terveydenhoidon alalla».¹²⁵ Kuitenkin hän piti Maalainen-episodin jälkeen yhteyttä maalaisliiton kansanedustajiin ja nämä häneen, vierailipa hän puolueen eduskuntaryhmän kokouksissakin. Suurimmillaan aktivistien vaikutus maalaisliiton politiikkaan oli välittömästi itsenäistymisen jälkeisinä vuosina.¹²⁶ Voi jopa olla syytä ajatella, että vasta silloin Sivénin ja kumppanien Maalaisen kaudella puolueeseen ujuttamat ajatuskannat alkoivat tuottaa aktivistien toivomaa tulosta.¹²⁷

Maalainen oli Sivénin ja muiden aktivistien sekä karjalaisten maalaisliittolaisten lehti. Maalaisliiton keskushallinto pysyi Maalaisesta virallisesti sivussa sitä lukuunottamatta, että antoi käyttää nimeään lehden osakeyhtiön perustamiskokouksen kutsussa. Oliko tämä tietoista varovaisuutta vai oliko lehti pelkästään etäimen, on

¹²² Kokko 1939 s. 103–105; Samanlaisen kuvan antoi jo Wegelius 1924 s. 441; Kianto 1952 s. 613.

¹²³ Kokko 1939 s. 104, 140–149; Arter 1977 s. 12; Myös Juho Niukkanen oli Heikkisen luona paossa yhtä aikaa Sivénin ja Stenbergin kanssa vuonna 1916. Juho Niukkasen kalenteri. Niukkasen kokoelma K 4.

¹²⁴ Kokko 1939 s. 119–121. Kokko korostaa Heikkisen turhautuneisuutta valtiopäivätyön tuloksettomuuteen, kun taas Isohookana-Asunmaa (1975 s. 159) sanoo luopumisen syyksi maalaisliiton piiritoimikunnan em. huolimattoman toiminnan.

¹²⁵ Puoluekokousohjelma 29.–30. 4. 1908. Sivénin kokoelma Ia.

¹²⁶ Mylly 1978 s. 77–78; Ks. myös Kyösti Kallio Sivénille 15. 9., 1. 10. ja 9. 10. (postileima) 1915 sekä erityisesti 30. 10. 1913. Sivénin kokoelma Ia.

¹²⁷ Esimerkiksi: Huhtikuussa 1919 muodostetussa Castrénin hallituksessa ja sitä elokuussa seuranneessa Vennolan hallituksessa oli Itä-Karjalan kysymystä hoitavana salkuttomana ministerinä Mikko Luopajarvi, jonka yhteydet aktivisteihin lienevät alkaneet Maalaisen vaiheilla (ks. s. 140). Luopajarven kokoelmaan (Mikko Luopajarven hallussa) sisältyy myös ML:n Vaasasta Emmi Luopajarvelle 5. 4. 1908 lähettämä kirje, jossa ML kertoo joutuvansa lähtemään Lempäälään »erääseen kokoukseen», josta vaimon ei ollut kenellekään hiiskuminen. Matka liittyi eduskunnan hajottamisen seurauksiin.

vaikea sitovasti ratkaista. Joka tapauksessa puolueen johtavien henkilöiden tiedossa oli Maalaisen taustan arkaluontoisuus, jonka Uuden Suomettaren ja Helsingin Sanomien toukokuussa 1908 aloittama polemiikki¹²⁸ leväytti julkiseen tietoisuuteen. Kritiikin osuvuuteen viittaa Karjalassa näihin aikoihin ilmennyt epäluulo Maalaisen taustapiirin tarkoituksiperiä kohtaan (ks. s. 104–105). Epävirallisia yhteyksiä Maalaisen ja johtavien maalaisliittolaisten välillä toki oli ja Sivén lienee vierailut eduskuntaryhmän kokouksissa jo lehden ilmestymisaikana¹²⁹. Kansanedustajat olivat näin ainakin huhtikuussa tapahtuneeseen eduskunnan hajotukseen saakka edes pinnallisesti selvillä Maalaista koskevista asioista. Hieman merkittävää on kuitenkin se, että Alkiolle tohtori Sivénin Maalaista koskeneet toivomukset ja ehdotukset tulivat Jaakko Kiven tai Frans Korven kautta eivätkä suoraan. Selitys voi olla yksinkertaisesti siinä, että aktivistien puuhut eivät miellyttäneet laillisia menettelytapoja arvostanutta Alkiota.

Myös maalaisliiton kenttäväelle lehti pysyi etäisenä. Konkreettisiin kannanottoihin kuului Viipurin läänin itäisen vaalipiirin piiri-toimikunnan maaliskuussa 1908 tekemä päätös »entistä innokkaammin levittää» Maalaista ja ottaa sen kirjapainoyhtiöstä yksi osake.¹³⁰ Enonkosken paikallisosastossa taas aprikottiin kesällä pitäisikö Maalaisen ilmoituslasku maksaa ja olisiko syytä suorittaa kunnallisista ilmoituksista ja kuulutuksista lehden vaatima hinta.¹³¹ Pohjanmaalta Maalaisen suuntaan osoitetut harvat kannanotot eivät liioin olleet järin innostuneita. Mikko Luopajarvi kirjoitti Alkiolle kehottaen puolueen keskushallintoa puhaltamaan elämää itseensä ja panemaan »se Maalainen kipinöimään tulta ja tulikiveä. Maitovelli ei riitä ravinnoksi silloin kun työ on ankara.»¹³² Tyytyväinen ei ollut myöskään Alkio, joka Luopajarvelle hämmästeli Maalaiselle laskettua 17 000 markan vuositappiota ja lehden henkilökunnan määrää: kuusi henkeä konttorissa, kolme toimituksessa ja viisitoista kirjapainossa, eikä koko joukolla muuta tekemistä kuin kolmesti viikossa ilmestyvä lehti, jonka painos ei ollut 3500 kappaletta suurempi.¹³³

Syytöksiä osoitettiin siis sekä taustapiirien johdosta yleisesti että lehden sisältöön ja sen kautta toimitukselle, joka kyllä oli maalaisliittolainen. Maalaisen toimittajista selvimmät puolueyhteydet omasi päätoimittaja Jaakko Kivi (aikaisemmalta nimeltään Stenberg), enti-

¹²⁸ Uusi Suometar (1. 5. 1908. Maalaisliitto. Kutka sen takana ovat. pk.) aloitti keskustelun Maalaisen taustapiireistä paljastaen Sivénin ym. voimaliittolaisuuden. Helsingin Sanomat (3. 5. 1908. Ilmiöitä maalaisliitosta. Kansalainen. pk.) taas korosti taustapiirien osan ruotsinkielisyyttä ja väitettyä -mielisyyttä; Kokko (1939 s. 106–107) on julkaissut asiaa koskevan vanhasuomalaisen lentolehtisen.

¹²⁹ Santeri Alkio Kyösti Kalliolle 23. 9. 1908. Kallion kokoelma.

¹³⁰ Maalainen 30. 3. 1908. Liiton vainiolta.

¹³¹ Enonkosken paikallisosaston ptk 19. 7. 1908. KMA Mf 2.

¹³² Luopajarvi Alkiolle 16. 2. 1908. SAP III B 2 a.

¹³³ Alkio Luopajarvelle 11. 3. 1908. Luopajarven kokoelma. KMA.

nen Liiton toimittaja ja puolueen keskushallinnon sihteeri. Muina toimittajina olivat Frans Korpi ja opettaja Helmi Jalovaara. Korpikin oli maalaisliittolainen, mutta mihinkään vaikuttavaan asemaan hän ei koskaan päässyt puolueessa, mikä lienee johtunut hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan, mm. melkoisesta äkkipikaisuudesta ja ai-lahtelevaisuudesta¹³⁴. Taustana Korvella oli työ *Elämä-lehden* toimitussihteerinä vuonna 1906 sekä avustussuhde Talonpojan *Lehteen*. Maalaisen toimittajan paikalta hänet erotettiin elokuun alussa 1908, jonka jälkeen hän toimi sekalaisissa töissä, mm. etsivänä, vanginvartijana ja maalaisliiton agitaattorina. Lehtimiesuraa hän jatkoi 1914 *Tyrvää-lehdessä* ja 1918 *Lallissa*.¹³⁵ Myös Jalovaara oli maalaisliittolainen ja esitelmöi kevään 1908 puoluekokouksessa maalaisliittolaisten suhteesta sanomalehdistönsä.

Lehden erinomaisuutta eivät edistäneet myöskään toimituksen kitkaiset henkilösuhteet. Korpi ei hyväksynyt Jalovaaran valintaa toimittajaksi, vaan valitti Alkiolle joutuneensa kinaan Isak Räsänen kanssa »siitä naisesta», jonka tämä ja sisarensa Hilma Räsänen olivat toimitukseen hankkineet, vaikka »meillä olisi ollut kyllä tunnetuitakin maalaisliittolaisia». ¹³⁶ Mahdollisesti Korpi viittasi filtri V. O. Juveliuksen, joka tietävästi oli tarjoutunut toimitukseen, mutta tullut torjutuksi. Alkion mielestä – hänet taas Maalaiseen olisi otettu mieluumasti¹³⁷ – Juvelius olisi tarmokkuudessaan ja kyvyissään yltänyt korkealle.¹³⁸ Kun Maalaisella oli sekä ilmestymispaikka- ja uskottavuusongelmasta johtuneita talouspulmia että sisäisiä hankaluuksia, ei ollut ihme että lehti ajautui vaikeuksiin ja teki sen nopeasti.

5.3.2. »Maalainen täällä nukahtaa taas pian»¹³⁹

Kesällä 1908 alkoi Maalaista lähellä oleville selvitä, ettei lehteä olisi enää kauan mahdollista julkaista, sillä tappiot olivat liian raskaat. Tohtori Sivén kehotti heinäkuun alkupuolella päätoimittaja Kiveä ottamaan yhteyttä Santeri Alkioon Ilkan ja Maalaisen yhdistämisneuvottelujen aloittamisesta. Sivén kaavaili näin saatavan Helsinkiin kuusipäiväisen maalaisliiton äänenkannattajan (johon aktivisteilla olisi vaikutusvaltaa). Kivi toi ehdotuksen Alkion tietoon, vaikka näki siinä haittojakin.¹⁴⁰

¹³⁴ Luonnehdinta perustuu useista eri lähteistä saatuun yleiskuvaan Korvesta ja hänen toiminnastaan; Kalemaa (1978 s. 200–201) luonnehtii Korpea tunnetuksi teosofiksi.

¹³⁵ Ks. myös Korpi puoluehallinnolle 19. 4. 1917. KMA Mf 22.

¹³⁶ Korpi Alkiolle 11. 1. 1908. SAP III A 2 a.

¹³⁷ Korpi Alkiolle 2. 2. 1908. SAP III A 2 a.

¹³⁸ Alkio Luopajärvelle 11. 3. 1908. Luopajärven kokoelma. KMA; Juveliuksesta ks. Kansallinen elämäkerrasto III s. 34–35.

¹³⁹ Kyösti Kallio Santeri Alkiolle, ilman päiväystä. SAP III A 1.

¹⁴⁰ Jaakko Kivi Alkiolle 13. 7. 1908. SAP III B 2 b.

Alkio ei suostunut ajamaan Ilkan Helsinkiin siirtämistä, ja kun ei Maalaisen edelleen ilmestymistä onnistuttu turvaamaan myöskään lainoin, nousi jälleen esiin lehden Viipuriin muuttaminen. Ajatusta Viipuriin siirrosta helpotti se, että Karjalan maalaisliittolaiset olivat jälleen muutenkin perustamassa lehteä. Sivén kävi itsekkin Viipurissa rahanhankinnassa, mutta kehnolla menestyksellä.¹⁴¹ Maalaisen sivuilla mahdollisesta Viipuriin muutosta kerrottiin elokuun alussa, viikkoa ennen lehden lakkaamista. Uutisessa korostettiin, että Oy Maalainen olisi ollut valmis luovuttamaan lehden Viipuriin erittäin edullisiin ehdoin ja esitettiin siirto »Viipurin lehtipuuhan onnellisena ratkaisuna». Lähes samoin sanoin suositteli siirtoa hieman myöhemmin Savon Sanomat.¹⁴²

Viimeistä edelliseksi jääneessä numerossaan Maalainen tunnusti myös lukijoilleen, että loppu oli lähellä, ettei maalaisliittolaisella lehdellä toistaiseksi ollut menestymisen edellytyksiä pääkaupungissa. Suurimpana syynä tappioonsa se näki ilmoituskannan pienuuden ja kykenemättömyytensä täyttää paikallisen lehden tarvetta päälevikki-alueellaan Karjalassa; »ja se tulee siellä yhä tarpeettommaksi kun Karjala saa oman paikallisen lehtensä». Eikä kolmipäiväinen lehti oikein sopinut pää-äänenkannattajaksikaan, ja kuusipäiväisyys taas vaatisi »niin suunnattomia kustannuksia, joihin meillä köyhillä maalaisliittolaisilla ei ole vielä rohkeutta ryhtyä».¹⁴³

Osaltaan Maalaisen loppua nopeutti sen taustan epämääräisyys. Lehden rahoittajien kanssa riitaan joutunut Frans Korpi raportoi Alkiolle tapahtumista omalta kannaltaan. Hänen mukaansa oli lehden ympärillä »ankarasti taisteltu näiden kahden näkökannan, maalais- ja kaupunkilaisnäkökantojen välillä». Maalaislinjaa vetänyt Korpi oli sanottu irti toimituksesta ja oli katkera: »Ei asiamme kulje eteenpäin sillä, että turvaamme herrain apuun, olkoot miten sivistyneitä tahansa». Kirjeestä paljastuu välillisesti myös Alkion alun pitäen varovainen suhtautuminen Maalainen-hankkeeseen: tämä oli jo talvella arvellut, että lehti ei menestyisi Helsingissä ennen kuin maalaiset itse alkaisivat sitä kannattaa.¹⁴⁴

Maalaisen viimeinen numero ilmestyi elokuun 14. päivänä 1908. Sen pääkirjoituksessa vakuutettiin, että »tuskin kukaan todellinen maalaisliittolainen ja lukijamme voineekaan meitä syyttää siitä, että olisimme poikenneet oikeaan tai vasempaan liittomme periaatteista». Edelleen vakuutettiin, että Viipurissa lehti voisi paremmin hyödyntää käytettävissä olevia rajallisia resursseja ja »syventää ja ohjata nuoria vasta taipaleelle lähteneitä liittolaisia ja järjestää heidän toimintaansa

¹⁴¹ Helmi Jalovaara Alkiolle 22. 7. 1908. SAP III A 2 a.

¹⁴² Maalainen 7. 8. 1908. Liiton vainiolta; SS 12. 8. 1908. Maalaisliiton työmaalta.

¹⁴³ Maalainen 12. 8. 1908. Lehtemme nykyinen asema. pk.

¹⁴⁴ Korpi Alkiolle 20. 7. 1908. SAP III A 2 a.

johdonmukaisesti samoja periaatteita silmällä pitäen kuin Pohjanmaal- ja Savossakin». ¹⁴⁵

Maalaisen tilaajille ryhdyttiin jakamaan Ilkkaa »siksi kunnes Maalaisen muuttaminen Viipuriin on lopullisesti päätetty ja järjestetty». ¹⁴⁶ Alkio kirjoitti Ilkkaan kuolleesta kollegasta tiukkasanaanaisen pääkirjoituksen, jossa valitti maalaisliittolaisten vähäisiä henkisiä ja aineellisia pääomia hankkeen toteuttamiseksi, mutta piti vastustajain »yksimielisiä taistelurivejä» vastaan kärsittyä tappiota kunniallisena. Maalaisliiton lehteä – ja Alkio viitannee myös sen taustavoimiin – oli vastustettu yksimielisemmin kuin »venäläisen taantumuksen Suomeen levenemistä». ¹⁴⁷

Oy Maalaisen Ilkan konttorin kanssa tekemän sopimuksen mukaan Ilkkaa piti jaettaman Maalaisen tilaajille tavallista tilausmaksua vastaan noin kahden kuukauden ajan ¹⁴⁸, mitä Maalaisen piirissä pidettiin lehden Viipurissa aloittamisen takarajana. Oy Maalaisen piti huolehtia tilausmaksujen suorittamisesta Ilkalle kunhan saisi omat tilaus- ja ilmoitussaatavansa ensin perityksi. ¹⁴⁹ Ilkkaa kuitenkin lähetettiin vain kuukauden verran. Syyskuun puolivälin jälkeen Ilkan konttori ilmoitti toimitukselle, että lehden jakaminen Maalaisen tilaajille oli pakko keskeyttää, kun Viipurin lehden ilmestymisestä ei ollut tietoa. Ilkan toimitus piti toimenpiteen lukijakuntansa enemmistöltä salassa, sillä jakelun loppumisesta ilmoittava lappu pantiin tarkoituksellisesti vain niiden lehtiin väliin, jotka lähetettiin Maalaisen tilaajille. Näin koetettiin välttyä yhden lehden kuoleman ja toisen hankkeen toteutumattomuuden herättämältä kiusalliselta huomiolta. ¹⁵⁰

On epävarmaa saiko Ilkka koskaan tilausmaksuja Oy Maalaiselta. Frans Korpi tiedotti Alkiolle tohtori Sivénin kyllä tunnustavan, että laskut pitäisi maksaa, mutta että tämä ei ollut halukas enää enempää tuhlaamaan rahojaan vaan odotti mitä Viipurissa tapahtuisi. Toisaalta Jaakko Kivi kyllä viittasi Ilkan jakelun vieneen useita tuhansia markkoja. Myös hänen kirjeestään käy ilmi Sivénin keskeinen merkitys. ¹⁵¹ Sivénin kannalta olennaista oli karjalaisten siirtoon ottama kanta. Ratkaisevat neuvottelut käytiin elokuun alun ja syyskuun ensimmäisen viikon välisenä aikana.

¹⁴⁵ Maalainen 14. 8. 1908. Toimintamme lopussa. pk; Omaa (ja toimituksen) osuuttaan Jaakko Kivi puolusti myös kirjeessään Sivénille 28. 9. 1908. Sivénin kokoelma Ia.

¹⁴⁶ Maalainen 12. 8. 1908. tiedotus

¹⁴⁷ Ilkka 18. 8. 1908. Maalaisliittolaisille. S. A. pk.

¹⁴⁸ Ilkan hallinnon ptk 22. 8. 1908.

¹⁴⁹ Jaakko Kivi Santeri Alkiolle 14. 8. 1908. SAP III A 2 a.

¹⁵⁰ Santeri Alkio Kyösti Kalliolle 23. 9. 1908. Kallion kokoelma; Ilkan 26. 9. 1908 välissä Maalaisen lukijoille ollut tiedotus.

¹⁵¹ Korpi Alkiolle 11. 9. 1908. SAP III A 2 a; Kivi V. O. Sivénille 5. 11. 1908. Sivénin kokoelma Ia.

Maalaisliiton Viipurin läänin itäisen vaalipiirin piiritoimikunta ja paikallisosastot asettuivat kannattamaan siirtoa ja valitsivat Karjalaan muuttaneen Jaakko Kiven sekä Antti Juutilaisen kokoamaan lisää osakepääomaa. Ratkaisevat kokoukset pidettiin elokuun 30. päivänä Viipurissa Anttosen perikunnan tilalla ja syyskuun puolimaissa Viipurin maalaiskunnan talolla.¹⁵² Jälkimmäisessä kokouksessa esiintyi kahdenlaista ilmaa, vastakkain olivat omaa lehteä halunneet ja Oy Maalaisen tekemän tarjouksen hyväksymistä kannattaneet. Jaakko Kiven mukaan kokouksessa väiteltiin peräti kuusi tuntia, ja lopulta kokous äänestyksen jälkeen hylkäsi Oy Maalaisen tarjouksen ja päätti perustaa uuden osuuskunnan, jonka kannattajien kellokkaaksi Kivi nimesi Otto Niinisalon.¹⁵³ Tapahtumia Helsingistä seuranneet korostivat puolestaan Sivénin pitkämielisyyttä taloudellisessa suhteessa. Frans Korven mukaan tohtorilla oli Helsingissä tiedossa ostaja kirjapainokalustolle, kun hän vielä oli valmis luovuttamaan sen halvemmasta hinnasta Viipuriin, jos siellä asiat saataisiin järjestykseen. Hän vihjasi myös lehden jatkamista tunnustellun, mutta Talonpojan Lehdenkin aikoinaan käyttämästä Kirjapaino Valosta oli saatu liian epäedulliset ehdot. Karjalaisten puuhat olivat Korven mielestä aivan tehottomia.¹⁵⁴ Samaa mieltä oli Kyösti Kallio, jonka mukaan »Viipurilaiset eivät ymmärrä oikein omaa hyvänsä, että siirtäisivät tämän roskan täältä ja kiinnittäisivät nuo vanhat tukipuut lehteensä». Kallionkaan mielestä Viipurissa ei ollut ketään, joka olisi pystynyt luotsaamaan kokonaan uuden lehden alkuvaikeuksien läpi.¹⁵⁵

Syyskuun alkupäivinä ratkesi, että Maalainen oli kuollut ja kuopattu. Julkisia kärsijöitä ei kuitenkaan ilmaantunut, sillä kaikesta päättäneen enimmän taloudellisen vastuun kantoi tohtori Sivén, joka ei ryhtynyt kääjömään saataviensa perään. Tähän olisi ollut mahdollisuus, sillä osa yhtiön osakkaista oli jättänyt osakemaksunsa maksamatta. Saamatta jäi varmaan myös päätoimittaja Kiven moneen kertaan pyytämä viimeinen kuukausipalkka.¹⁵⁶ Frans Korpi, K. K. Pykälä, Simo Kaksonen, Matti Poutiainen ja J. A. Heikkinen toimittivat edes sanomalehden korvikkeen: »kun meidän maalaisliittolaisten lehtihommat näyttävät Etelä- ja Itä-Suomessa niin tukalilta, niin olemme päättäneet julkaista edes joululehden aattemme virikkeeksi». ¹⁵⁷ Tämän Maalaisten Joulun ja maalaisliiton keskushallinnon toimeksiannosta julkaistun Maamiehen Joulu III:n kilpailu aiheutti uutta kitkaa puolueen pohjalaisen keskushallinnon ja karjalaisten välille. Maalaisten Joululla oli tarkoitus koota varoja Viipurin läänin

¹⁵² JS 4. 9. 1908. V.I. itäisen vaalipiirin . . .

¹⁵³ Jaakko Kivi V. O. Sivénille 15. 9. 1908. Sivénin kokoelma Ia.

¹⁵⁴ Frans Korpi Santeri Alkiolle 7. ja 11. 9. 1908. SAP III A 2 a.

¹⁵⁵ Kyösti Kallio Santeri Alkiolle 5. ja 13. 9. 1908. SAP III A 1.

¹⁵⁶ Jaakko Kivi V. O. Sivénille 15., 19. ja 28. 9. ja varsinkin 5. 11. 1908. Sivénin kokoelma Ia.

¹⁵⁷ Maalaisten Joulun tilauslista (päiväty 1. 10. 1908). SAP III A 2 a.

itäisen vaalipiirin velkojen maksuun, mutta Liitto-lehdessä oli leimattu koko yritys yksityiseksi. Kiistan yhteydessä palautettiin mieliin nekin syytökset, jotka aiemmin Talonpojan Lehden kohtalon yhteydessä oli Karjalasta singottu keskushallintoon sen välinpitämättömyyden vuoksi.¹⁵⁸

Maalaisen suhteen puolueen keskushallinto olikin vielä passiivisempi kuin Talonpojan Lehden, mutta jälkimmäinen ei ollutkaan poliittisesti tulenarka. Puoluehallintoon kuulumaton, mutta vaikutusvaltainen Alkio oli alusta saakka varovainen, ja samoin pysyi syrjästä seuraajana Kallio. Maalainen olikin ennen muuta tohtori Sivénin ja hänen aktivistitovereittensa lehti, jossa oli Talonpojan Lehden peruja mukana osa Karjalan maalaisliittolaisen sanomalehden puuhaajista. Käytettävissä olevien lähteiden perusteella vaikuttaa siltä, että Maalaisen taloudellinen tukipylyvä oli V. O. Sivén¹⁵⁹. Oy Maalaisen muut osakkaat ilmeisesti sijoittivat yhtiöön vain pienehköjä summia, ja mikään ei todista maalaisliiton kenttäväen osallisuudesta. Maalainen oli suuremmassa määrin Troijan hevonen kuin maalaisliittolainen puoluelehti – mutta puolueen tunnustama äänenkannattaja kummin.

5.4. Karjalaiset maakuntalehtilinjalle – Maakansa

5.4.1. Uusi lehti, ei vanhan jäännöksiä

Maalaisen perustaminen ei ollut sujunut karjalaisten osalta yksimielisesti, sillä jo tuolloin osa aikaisemmin Talonpojan Lehden takana olleista Karjalan maalaisliittolaisista oli kannattanut oman maakunnallisen puoluelehden perustamista. Tällainen hajaannus edisti osaltaan Maalaisen loppua, joka toisaalta kyllä tuli Viipuriin perustettavan maalaisliittolaislehden puuhaajien kannalta sopivalla hetkellä. Uusi lehti oli aikaansaataavissa vuodenvaihteeksi, ja Maalaisen kuolinpesästä vapautui lukijoita. Lehden lakattua ilmestymästä Helsingissä oli joko annettava ruumiin olla tai siirrettävä se Viipuriin ja elvytettävä henkiin. Jotta karjalaisten maalaisliittolaisten enemmistö valitsi edellisen tien oli useiden syiden summa. Oli jo nähty kahden Helsingissä ilmestyneen puolueen pää-äänenkannattajan tuho, ja Maalaisen siirtäminen Viipuriin olisi merkinnyt valmiiksi taloudellisesti heikon yhtiön pelastusyritystä, vaikka siten olisikin saatu yhden ryhmän tuki.

¹⁵⁸ Frans Korpi »Arvoisalle toimitukselle» 10. 11. 1908 ja Kustaa Hautamäelle 18. 11. 1908. KMA Mf 22.

¹⁵⁹ Kaikki Maalaisesta yksityiskirjeissä kirjoittavat korostavat aina Sivénin merkitystä. Hänellä saattoi hyvin olla yksinäänkin varaa muutaman kymmenen tuhannen tappioon, sillä 28. 5. 1913 päiväämässään testamentissa hän arvioi jättävänsä rahaa ja omaisuutta 300 000 markan edestä. Sivénin kokoelma Ia; Kokko (1939 s. 105) viittaa myös muihin rahoittajiin.

Tämä ryhmä, Maalaisen aktivistipiiri, oli sitä paitsi ongelma sinänsä, eivätkä se ja Karjalan maalaisliittolaiset muutoinkaan päässeet yhteisymmärrykseen Viipuriin siirrettävän Maalaisen taloudellisista vastuusuhteista. Kaikkiin näihin syihin kietoutui Karjalan maalaisliittolaisten eripuraisuus, joka myöhemmin ilmeni perustettavan lehden taivalta vaikeuttaneena valtataisteluna.

Syyskuun puoliväliin 1908 mennessä tilanne ratkesi uuden lehden hyväksi. Perustettavaksi aiottuun osuuskuntaan alettiin koota jäseniä, kerääjänä ainakin Antti Juutilainen. Marraskuun alussa allekirjoitettiin Karjalan Maalaiskansan Sanomalehtiosuuskunnan i.l. perustamiskirja, hyväksyttiin säännöt ja valittiin väliaikainen hallinto. Hallintoon kuuluivat taannoisesta Talonpojan Lehden piiristä G. A. Kakriainen puheenjohtajana ja Heikki Käki sekä Otto Niinisalo jäsenenä. Osuuspääomaa oli marraskuun alussa merkittynä noin 10 000 markkaa ja lisää kokoamaan valittiin Maalaisen päätoimittaja Jaakko Kivi.¹⁶⁰

Kivi kuului lehtihankkeessa tappiolle jääneiden joukkoon ja oli siksi varsin epäileväinen koko puuhan onnistumisen suhteen. Hän kirjoitti Santeri Alkiolle havainneensa kokouksessa, että innokkaimmatkin paikalliset maalaisliiton johtomiehet alkoivat väsyä, kun ei ollut mitään yhdyssidettä heidän välillään Maalaisen kuoltua. Eivätkä nämä myöskään älynneet tilata muita maalaisliittolaisia lehtiä, jotka »näyttäisivät eksyneille ja harhaileville oikean suunnan ja jotka heitä taisteluun rohkaisisivat». Karjalan maalaisliittolaiset alkoivat hänestä kyllä tajuta oman lehden tärkeyden, mutta taloudellisesti ei sen perustaminen näyttänyt lainkaan helpolta. Kivi oli sitä mieltä, että »se oli typeryyttä ettei otettu Helsingin herroja mukaan» ja piti Karjalan maalaisliittolaisia pohjalaisia aateveljiään valistumattompina. Puolueen puhujat olivat antaneet aatteesta Kiven mielestä yksipuolisen kuvan – nähtävästi herravihaa oli hyödynnetty, sillä ainakin osuuskunnan kokouksessa Juutilainen ja Niinisalo olivat Maalaisen siirtoa vastustaakseen »pelotelleet heitä umpimähkään herroilla ja sivistyneillä». Kivi pelkäsi, että vastusten kohdatessa tällainen maalaisliittolaisuus saattaisi liukua sivuun puolueen linjalta.¹⁶¹ Tohtori Sivénille Kivi korosti samaan aikaan, että karjalaisetkin alkoivat ymmärtää Maalaisen kuoleman »maalaisliiton työvainiolla» aiheuttaman tuhon laajuuden ja alkoivat katua etteivät olleet ottaneet sitä syksyllä vastaan. Kivi arvosteli myös lehden pikaista lopetuspäätöstä ja katsoi, että jos se olisi elänyt edes eduskunnan istuntokauden, karjalaiset olisivat ehkä hyvinkin ottaneet sen vastaan.¹⁶²

Katuminen oli myöhäistä, ja Maakansan ensimmäinen näytenumero

¹⁶⁰ Liitto 10. 11. 1908. Maalaisliiton työmaalta; Jaakko Kivi V. O. Sivénille 15. 9. ja 5. 11. 1908. Sivénin kokoelma Ia.

¹⁶¹ Kivi Alkiolle 5. 11. 1908. SAP III A 2 a.

¹⁶² Kivi Sivénille 5. 11. 1908. Sivénin kokoelma Ia.

ilmestyi joulukuun 4. päivänä 1908. Sen vastaava toimittaja oli Jaakko Kivi, josta osa osuuskunnan väliaikaista hallintoa kaavaili pysyvää päätoimittajaa.

Ohjelmakirjoituksessa muistutettiin mieliin aikaisemmat epäonnistuneet lehtiyrietykset, mutta luotettiin vastuksista huolimatta maalaiskansaan. Ohjelman pääosa oli talouspoliittinen: tuontia oli vähennettävä ja kotimaista tuotantoa suosittava. Kauppatoiminta oli kirjoituksen mukaan palvelut »etupäässä ylellisyyttä himoitsevan ostajapiirin makua». Puolue-elämässä oli ryhtyminen toimimaan »koko kansan» yhteiseksi hyväksi, mihin maalaiskansalla – sillä kun oli hallussaan terve käsitys oikeudesta – oli hyvät edellytykset. Valtiollisessa suhteessa oli »yksimielisesti ja ehjänä kansana» ryhdyttävä »puoltamaan sanan säilällä oikeuksiamme ja itsenäisyyttämme». Tilausilmoituksen aluksi luvattiin, että »maalaisten oma sanomalehti» tulisi »peittelemättömin sanoin tulkitsemaan ja ilmoitamaan maalaiskansan puutteita ja tarpeita» ja »toimimaan pääasiallisesti maalaisliiton johtavien periaatteiden pohjalla». Perustuslaillinen lehti lupasi olla ja kannattaa erilaisia maalaisliitolle läheisiä päämääriä. Lehti lupasi myös olla »yhdyssiteenä Karjalan ja sen lähi maakuntien maalaishengen elähyttämien kansalaisten välillä», koettaa syventyä maalaisliiton ajamiin periaatteisiin ja suunnata toimintansa sopusointuiseksi puolueen muiden äänenkannattajien kanssa.¹⁶³

Ensimmäisessä näytenumerossa julistettiin haettavaksi toimittajien paikat. Ne täytettiin osuuskunnan yleisessä ylimääräisessä kokouksessa joulukuun 13. päivänä näennäisen yksimielisyyden vallitessa. Kokous valitsi vastaavaksi toimittajaksi ylioppilas Otto Niinisalon ja toimittajaksi Antti Juutilaisen. Kivi syrjäytettiin, ja tämä aiheutti Ilkassa ja Savon Sanomissa näkyneitä jälkimaininkeja. Muuan kokouksen osanottaja – Kiveä itseään sopii epäillä – lähetti Ilkan yleisönosastoon paljastuksen, että Maakansan osuuskunnan hallinto ei ollut päässyt sopuun päätoimittajaehdokkaiden palkkavaatimuksiin otettavasta kannasta ja siirtänyt päätoimittajan palkan osuuskunnan yleisen kokouksen määrättäväksi. Rivimiehet toteuttivat sitten säästölinjaa ja valitsivat vähemmän vaatineen, ja seurauksena oli parin Kiveä kannattaneen väliaikaisen hallinnon jäsenen ero. Kirjoittajan mielestä koko tapahtumasarja osoitti »kypsymättömyyttä ja johdonmukaisuuden puutetta tšekäläisten lehtipuuhiissa».¹⁶⁴ Tämä kärhämöinti, Karjalan maalaisliittolaisten lehtipuuhiiden edelliset esimerkit ja hankkeen kankea alkua antoivat ulkopuolisille maalaisliittolaisille huonon kuvan. Kyösti Kallio kirjoitti Santeri Alkiolle, että »Minusta

¹⁶³ Maakansa 4. 12. 1908. Lukijalle. pk, sekä tilausilmoitus

¹⁶⁴ Maakansa 18. 12. 1908. Maalaisliiton vainiolta; SS 30. 12. 1908. Maalaisliiton työmaalta. Maakansan toimittajan vaali; Lopun kannanotto vastasi Kiven Alkiolle ja Sivenille alusta saakka esittämiä epäilyjä.

näyttää niiden lehtihomma sangen nololta ja uskon siitä tulevan kolmannen lehtivainajan m.l. vainiolle».¹⁶⁵

Maakansan toisen näytteenumeron toimitti Antti Juutilainen. Sen tilausilmoituksessa tähdennettiin lyhyesti eräitä tärkeimpiä kohtia kuten lehden erikoistettavaa »leivänkasvattamis-elinkeinon» kohottamisessa oikeaan arvoonsa. Lehteen tuli »kotiuutumaan itsenäisen talonpoikaishengen vapaat ilmaukset», ja Karjalan kansan henkiset voimavarat oli koottava kohottamaan heimo taloudellisesti muiden tasalle. Osuustoiminta, »raitis, itsetietoinen nuoriso» ja oikea valistus – ei ulkokullattu valesivistys – olivat lehdelle läheisiä. Yleisesti Maakansa tähdensi työskentelevänsä »maalaisliiton valtiollisten periaatteiden toteuttamiseksi liiton keskuudessa hyväksytyyn ohjelman mukaisesti katsottuna karjalaishengen valossa».¹⁶⁶ Karjalaisen pienviljelijäradikalismien edustajan Juutilaisen toimittamassa numerossa annettiin painoa karjalaisuudelle maalaisliittolaisuuden ryydittäjänä eikä enää tähdennetty maalaisliiton äänenkannattajien yksituumaisuutta, kun taas Kiven toimittamassa numerossa oli kaikesta talouspolitiikasta huolimatta ollut valtiollinen kannanotto ohjelman kärjessä. Näin päätoimittajaratkaisu vähensi Maalaisliiton suoraa vaikutusmahdollisuutta.

Joulukuun 13. päivän kokoukseen mennessä, väitti Maakansa, oli tavoitteeksi asetetusta 20 000 markan osuuspääomasta merkittynä 16 500 markkaa. Vaikka näitä rahoja ei vielä ollutkaan kassassa, päätti noin 30 hengen kansoittama kokous »hetimiten» hankkia kirjapainon valtuuttaen hallinnon sen ostamaan. Toisaalta osuuskunnan jäsenet sitten estivät varojen kertymisen päättämällä kantaa lehden tilausmaksun neljännesvuosittain markan erinä, jos tilaaja näin halusi.¹⁶⁷ Osuuskunnan sääntöjen vahvistamisen viipyminen kuitenkin aiheutti, että edes jo kerättyjä osuusmaksuja ei voinut käyttää lehden perustamiskustannuksiin. Sen vuoksi »osuuksien merkitsijain kokous» päätti tammikuussa 1909 hankkia 10 000 markan lainan, joka piti maksaa takaisin osuusmaksurahoista. Kokous päätti pyrkiä hankkimaan maa-seudulta lainalle 25 lisätakaussitoutumusta ja palkata vielä asiamiehen kohentamaan lehden taloutta.¹⁶⁸

Osuuskunta ei koskaan saanut lain voimaa, sillä huhtikuun alussa 1909 Maakansa joutui taritsemaan lukijoilleen tiedon, »joka tulee järkyttämään lain majesteetin kunnioitusta ja sitä turvaa, joka kaikille kansalaisille yhdenarvoisesti on ikivanhoista ajoista perustuslaissa järkähtämättömästi säädetty». Moinen kaunopuheisuus johtui Viipurin läänin kuvernöörin päätöksestä jättää vahvistamatta Karjalan Maalaiskansan Kirjapaino-osuuskunnan säännöt. Osuuskunnan nimi-

¹⁶⁵ Kallio Alkiolle 24. 1. 1909. SAP III A 1.

¹⁶⁶ Maakansa 18. 12. 1908. tilausilmoitus

¹⁶⁷ Maakansa 18. 12. 1908. Maalaisliiton vainiolta.

¹⁶⁸ Maakansa 20. 1. 1909. Maalaisliiton vainiolta.

kään ei enää ollut sama kuin edellisenä syksynä perustetun, sillä kuvernöörinvirasto oli hankkinut osuuskunnan säännöistä Pellerovo-Seuralta lausunnon, jossa katsottiin sääntöehdotus siinä osuuskunnan tarkoituksiksi mm. määritellyn valistuksen levittämisen vuoksi osuustoimintalain vastaiseksi ja neuvottiin perustamaan osakeyhtiö. Maalaisliittolaiset olivat sen jälkeen laatineet uudet säännöt, nyt kirjapaino-osuuskunnalle, jonka piti harjoittaa taloudellista toimintaa. Jälleen oli Pellervo-Seuran lausunto ollut kielteinen, ja Maakansa syytti seuraa ja Hannes Gebhardia politikoinnista; että nämä silkkää vanhasuomalaisuuttaan olivat kehottaneet hylkäämään maalaisliittolaisten osuuskunnan säännöt. Kuvernöörin päätös aiheutti lehdelle taloudellisia hankaluuksia, sillä osuusmaksuina koottuja rahoja ei nyt ollut lupa käyttää. Mutta suurempi vaikkauksen aihe oli, että »osuustoiminnan elähyttämäin Karjalan talonpoikain ei ole sallittu käyttää tätä luonnollista ja lain takaamaa taloudellista yhteistominnan muotoa hankkiakseen itselleen haluamiaan tietoja ja oman henkensä mukaista luettavaa». ¹⁶⁹

Osakeyhtiö Maakansa perustettiin välittömästi jobinpostin tultua ja toukokuun puolivälissä senaatti vahvisti sen yhtiöjärjestyksen, jonka mukaan yhtiön tarkoituksena oli julkaista ja kustantaa sanomalehtä, harjoittaa kirjapaino- ja kustannusliikettä sekä omistaa Viipurissa kiinteistöjä. Vaatimaton 15 000 markan osakepääoma jakaantui 750:een 20 markan nimellisarvoiseen osakkeeseen, mutta pääoma oli lupa korottaa 45 000 markkaan. Vielä syksyllä yhtiötä rekisteröitäessä oli pääomasta koossa vasta neljannes. ¹⁷⁰

Kun Maakansa oli osuustoimintaa julkisesti kannattava lehti, sen osakeyhtiön säännöt laadittiin mahdollisimman pitkälle osuuskuntamuotoa muistuttaviksi. Yhtiön kokouksissa oli osakkeenomistajalla yksi ääni kutakin alkavaa sataa osaketta kohti. Korkein äänimäärä oli kaksi ja edellytti vähintään 2020 markan sijoitusta. Syksyllä 1908 lunastetut osuuskunnan osuudet siirrettiin merkitsijöiden suostumuksella osakeyhtiön osakepääomaksi. ¹⁷¹ Osakeyhtiön toiminnan virallistumisen edellytyksenä oli, että neljannes osakepääomasta oli maksettuna. Tämä summa, 3750 markkaa, oli koossa kesäkuussa, ja yhtiön virallinen toiminta saattoi alkaa juhannuksen pyhinä pidetyssä kokouksessa. ¹⁷² Syksyn osuusmerkintä oli jakolaskun mukaan tuottanut lupauksen noin 800–850 osuuden lunastamisesta yhteensä noin 500:lle osuudenomistajalle. Maakansassa väitettiin osuuskunnan vas-

¹⁶⁹ Maakansa 7. 4. 1909. Karjalan talonpojat syösty lain turvan ulkopuolelle. Surullista. pk, sekä Maalaisliiton vainiolta.

¹⁷⁰ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 19. 1. 1916, liite Ote Kaupparekisteristä (Rn 23389 Oy Maakansa). ViipRo Cc: 211; Maakansa 14. 4. 1909. Maalaisliiton vainiolta.

¹⁷¹ Maakansa 19. 5. 1909. Säännöt; Maakansa 12. 6. 1909. Osakeyhtiö Maakansan yhtiöjärjestys.

¹⁷² Maakansa 30. 6. 1909. Maalaisliiton vainiolta.

toinkäymisten närkästyttämänä, että lehden perustajana oli »tuhatlu-
kuinen kaikilta Karjalan kolkilta yhteistyöhön liittynyt talonpoikaisva-
liojoukko». ¹⁷³ Väitteessä oli perää alueellisesti ja sosiaalisesti, mutta
tuskin määrällisesti, sillä lupauksen muuttaminen rahaksi ei luonnis-
tunut kuin osalta tätä valiojoukkoa. Mutta kaikkien vaikeuksien
keskellä lehti oli ilmestynyt säännöllisesti kaksi kertaa viikossa
vuoden 1909 alusta alkaen.

5.4.2. *Hallinto ja toimitus*

Vaikka Maakansan osuuskunnan väliaikainen hallinto muotoutui
osittain uudelleen toimittajien valinnan yhteydessä, jo Talonpojan
Lehdessä mukana olleiden henkilöiden osuus jäi näkyväksi, sillä
hallinnon merkittävimmät jäsenet olivat G. A. Kakriainen ja Heikki
Käki. Lisäksi alkuperäiseen va. hallintoon kuului kauppias Simo
Junnola Säkkijärveltä, joka oli myös ollut lyhyen aikaa Talonpojan
Lehden hallinnossa. ¹⁷⁴ Oy Maakansan väliaikaiseen hallitukseen
valittiin osuuskunnan va. hallintoon kuuluneista Käki, Kakriainen ja
emäntä Ida Kulha Viipurin pitäjistä sekä maanviljelijä Tuomas
Haukka Antreasta. Lisäksi tulivat mukaan mm. maanviljelijä Juho
Vakkilainen, kaupanhoitaja Juho Pusenius ja räätäli Mikko Mälkki
Viipurin pitäjistä sekä kansanedustaja K. K. Pykälä. Osakeyhtiön va.
hallituksen kahdestatoista varsinaisesta jäsenestä kahdeksan asui
Viipurin pitäjässä, mm. puheenjohtaja Käki ja varapuheenjohtaja
Vakkilainen. Va. hallituksen toimintakyky pyrittiin turvaamaan valit-
semalla jäsenten enemmistö Viipurin läheisyydestä, mutta yhteys
myös maalaisliiton Viipurin läänin itäisen vaalipiirin piiritoimikuntaan
oli kunnossa, sillä Pykälän varsinaisen jäsenyyden lisäksi olivat
piiritoimikunnasta hallituksen varajäseninä kansanedustaja Matti Pou-
tiainen ja opettaja Simo Kaksonen. Puolueen johtoportaan oli
ainakin keskusteluyhteys kummankin kansanedustajan kautta. ¹⁷⁵

Jatkuvuutta osuuskunnan va. hallinnosta Oy Maakansan ensimmäi-
sien varsinaiseen hallitukseen edustivat Käki, Kakriainen, Kulha ja
Haukka. Lisäksi jatkoivat osakeyhtiön va. hallituksesta varsinaisessa
Vakkilainen, Pykälä, Mälkki ja Pusenius. Hallituksen ytimen tulivat
muodostamaan Käki, Kakriainen, Vakkilainen, Haukka ja Pykälä,
joista kahden viimeainitun osuus korostui ajan mittaan. ¹⁷⁶ Kaikki
olivat Viipurin läänin maalaisliiton johtomiehiä, joten sillä tasolla
yhteys puolueorganisaatioon oli olemassa. Puolueen johtoon oli

¹⁷³ Ks. nootti 169.

¹⁷⁴ Nimiluettelo Liitossa 10. 11. 1908. Maalaisliiton työmaalta.

¹⁷⁵ Nimet Maakansa 29. 5. 1909. Maalaisliiton vainiolta; Ks. myös Maakansa 2. 6.,
30. 6. ja 7. 7. 1909. Maalaisliiton vainiolta.

¹⁷⁶ Nimet Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 19. 1. 1916, liite Ote Kauppa-
rekisteristä (Rn 23389 Oy Maakansa). ViipRo Cc: 211.

linkkinä yksin Pykälä, joka omaperäisillä otteillaan kuitenkin eristi itsensä puolueen terävimmästä kärjestä.

Maakansan alkukauden toimittajat ja taloudenhoitaja olivat kiistattomasti maalaisliittolaisia. Maalaisesta siirtyivät Viipurin lehtihanketta edistämään Jaakko Kivi ja Frans Korpi. Kivi keräsi osuusmerkintöjä ja toimitti näytenumeron, mutta ei saanut päätoimittajan paikkaa ja siirtyi vuoden 1909 alusta Savon Sanomiin. Korpi oli ensin väliaikaisena taloudenhoitajana, päätoimenaan osakemaksujen keruu. Kesäkuusta 1909 huhtikuuhun 1910 hän toimi lehden varsinaisena taloudenhoitajana.¹⁷⁷

Lehden ensimmäinen vastaava toimittaja Otto Niinisalo oli ollut Talonpojan Lehden taloudenhoitajana maaliskuun loppuun 1907 saakka. Yhtä nopeasti, jo huhtikuussa 1909, loppui hänen uransa Maakansan palveluksessa. Hänen nimensä säilyi vastaavan toimittajan paikalla kesään saakka, mutta käytännössä lehteä toimitti Antti Juutilainen yhdessä uuden apulaisensa kanssa.¹⁷⁸ Talonpojan Lehdessä toimittajan töitä aloitellut Juutilainen oli Maakansassa mukana alusta saakka. Niinisalon lähdöstä saakka hoitamansa päätoimittajan paikan hän sai nimiinsä virallisesti elokuun alusta 1909 lähtien. Hänen toimitussihteerikseen tuli Pekka Anttos -vainajan 18-vuotias poika Antti, joka viipyi toimituksessa vain vuoden 1909 loppuun saakka ja siirtyi jatkamaan lukujaan. Ylioppilastutkinnon hän suoritti seuraavana vuonna ja suoritti myöhemmin akateemisen loppututkinnon.¹⁷⁹

Anttosen jälkeen Oy Maakansan hallitus valitsi 21 hakijan joukosta toimitussihteeriksi ilmajokelaisen ylioppilaan Otto Antilan, joka oli Ilkan avustaja ja voimakkaasti Alkion vaikutuksen alainen. Antila valittiin Alkion suosituksesta, joskin hänellä oli muutenkin hyvät paperit. Välimiehenä toimi Antti Juutilainen, joka kyseli Alkiolta tointa hakeneesta Antilasta samalla kun uteli Ilkan päätoimittajalta vihjettä ylipäättään toimitussihteeriksi kelvollisesta ylioppilaasta tai muuten kielitaitoisesta henkilöstä. Toimitussihteerin tehtävä Maakansassa oli sekalaisten toimitustöiden lisäksi talonpoikien kirjoitusten kielellinen korjaaminen niiden ajatusta muuttamatta, ja haussa oli nimenomaan ylioppilas. Päätoimittaja Juutilaiselle oli hyvän toimitussihteerin saaminen erityisen tärkeää siksi, että yhtiön hallituksen miehistä ei ollut toimitustyöhön avuksi. Kirjeenvaihtajia oli maakunnassa, mutta yksin heidän varaansa ei lehteä voinut rakentaa.¹⁸⁰

Antila täytti päätoimittaja Juutilaisen mielestä »kaikki toiveet mitä voi yleensä asettaa ml. tulevalle sanomalehtimiehelle», mutta halu ryhtyä maanviljelijäksi ja viihtymättömyys Viipurissa veivät hänet

¹⁷⁷ Korvesta Viipurissa Maakansa 2. 6. 1909. Maalaisliiton vainiolta; Taloudenhoitajan vaihdoksesta Maakansa 7. 5. 1910. Maalaisliiton vainiolta.

¹⁷⁸ Maakansa 28. 7. 1909. Maalaisliiton vainiolta.

¹⁷⁹ Maakansa 22. 12. 1909. uutinen; SSLH:n toimittajakortisto.

¹⁸⁰ Juutilainen Alkiolle 5. 12. 1909. SAP III A 2 a; Maakansa 24. 11. 1909. kuulutus

kuitenkin kotitilaa viljelemään jo keväällä 1910.¹⁸¹ Huonoon viihtyvyyteen oli osansa myös sillä, että Maakansan piiri alkoi jakaantua kahden voimakkaan henkilön ympärille: K. K. Pykälän ja Antti Juutilaisen.

5.4.3. Maakansan kenttä

Maakansa oli Viipurin läänin molempien vaalipiirien maalaisliittolaisten äänenkannattaja. Sen hallituksessa oli kummankin piirijärjestön jäseniä, mutta lehden oli tärkeä saada sisällöllisiäkin siteitä myös ilmestymispaikkakunnalta etäisempään itäiseen vaalipiiriin. Piirijärjestö päättikin keväällä 1909 perustaa Sortavalaan Maakansan »toimitusosaston». Sen hoitajaksi ryhtyi muuan opettajan rouva. Ututisia, artikkeleita, tilauksia ym. sai jättää myös osuuskaupanhoitajalle.¹⁸²

Läänin maalaisliiton paikallisosastoille Maakansa oli läheisempi kuin Helsingissä ilmestyneet puolueen äänenkannattajat. Ruokolahden paikallisosasto merkitsi jo vuoden 1908 puolella lehden osuuskuntaan viisi osuutta, lähetti vuoden 1909 aikana lehdelle vaatimattoman avustuksen, piti iltaman sen hyväksi ja myönsi osaston kassasta postirahat lehden paikallisille kirjeenvaihtajille.¹⁸³ Elisenvaaran elokuuhilla syksyllä 1909 taas päätettiin ottaa paikallisosastolle sadalla markalla lehden osakkeita ja lahjoittaa sille toinen satamarkanen.¹⁸⁴ Maakansan oman ilmoituksen mukaan koostui iltamatuloista toukokuun loppuun 1909 mennessä lahjoituksia lähes 300 markkaa.¹⁸⁵ Niillä viidellä paikallisosastolla, jotka lähettivät Viipurin läänin itäisen vaalipiiriin piiritoimikunnalle vuoden 1909 toimintakertomuksensa oli Maakansan osakkeita yhteensä 350 markan edestä.¹⁸⁶ Huonojen kokemusten opettamaa varovaisuutta osoitti toisaalta Enonkosken paikallisosaston päätös syksyllä 1908 olla ottamatta suunnitellun lehden osuuksia.¹⁸⁷

Paikallisosastojen tuki lehdelle oli osaksi oma-aloitteista, mutta valtaosaltaan lehdestä päin hankittua. Lehdessä pyrittiin tekemään propagandaa niin osuuskien ja osakkeiden myynnin kuin tilausten hankinnan puolesta ja sen hallintoelimet palkkasivat myös rahankerääjiä. Myös iltamien käyttö rahankeruuseen oli lehden levittämä

¹⁸¹ Juutilainen Alkiolle 2. 4. 1910. SAP III A 2 a.

¹⁸² Maakansa 17. 3. 1909. Maakansan toimitusosasto Sortavalaan; Maakansa 20. 3. 1909. Maalaisliittolaisten toiminta Sortavalan ympäristössä.

¹⁸³ Ruokolahden Inkilänmäen ja Virtumtjoen paikallisosaston ptk 22. 11. 1908 sekä 17. 1., 2. 5. ja 21. 11. 1909. KMA.

¹⁸⁴ Maakansa 27. 10. 1909. Maalaisliiton vainiolta.

¹⁸⁵ Maakansa 24. 4. ja 19. 5. 1909. uutiset; Maakansa 5. 5. ja 2. 6. 1909. Maalaisliiton vainiolta.

¹⁸⁶ Vuosikertomus S.m.v. liiton V. läänin i.v. piirin piiritoimikunnan ja liitto-osastojen toiminnasta v. 1909–1910. KMA.

¹⁸⁷ Enonkosken paikallisosaston ptk 11. 10. 1908. KMA Mf 2.

ajatus, ja rahapulan tullessa vakavaksi – niinkuin osuuskunnan sääntöjen tultua hylätyksi – lehti vetosi suoraan yleisöön pyytäen tilausmaksujen pikaista suorittamista.¹⁸⁸ Lehti pyrki siihen, että paikallisosastot ottaisivat sen tilaukset välittämökseen ja myös vastaisivat niistä rahallisesti. Jos osasto maksaisi tilaukset lehdelle ja perisi maksut jälkikäteen tilaajilta, lehti saisi omansa nopeasti. Edellisten lehtien kohtalo oli tehnyt tilaajat ja takuumiehet varovaisiksi ja saanut heidät useasti viivyttämään maksujen suorittamista, joten raha näytti olevan saatavissa nopeammin puolueorganisaation avustuksella.¹⁸⁹ Asiamiesohjeissa lehti tähdensikin, että velaksi ei tilausta tullut hyväksyä. Asiamies sai hoitaa oman perintänsä miten halusi, mutta lehden konttorista ei mitään heruisi ilman maksua. Ensimmäisen vuoden tilausten varovainen osamaksujärjestelmä oli kuitenkin toiminut suhteellisen hyvin, niin että lehti uskalsi soveltaa sitä myös vuodelle 1910.¹⁹⁰

Maakansan levikki kohosi jo ensimmäisenä ilmestymisvuonna varsin siedettäviin lukemiin. Puolivuositaseen tilausmaksujen ja -saatavien avulla vuositilauksina laskien oli todennäköinen levikki toukokuussa 1909 noin 3500–3700 kappaletta, mutta lehden oman väitteen mukaan levikki oli kohonnut yli 4000 kappaleen jo maaliskuussa. Elokuussa se ilmoitti painoksekseen jo 4500 kappaletta.¹⁹¹ Vuoden 1909 lopussa Maakansan levikki oli ehkä todella yli 4000 kappaletta, sillä päätoimittaja Juutilainen kertoi yksityiskirjeessä Santeri Alkiolle levikin nousseen alkuvuoden 1910 aikana 1500 kappaleella ja että talven kuluessa oli mahdollisuudet saavuttaa 6000 kappaleen raja.¹⁹² Levikkialueena oli Karjala niin kauas länteen kuin maalaisliitolla oli kannatusta, mutta hajatilauksia oli muuallekin Suomeen.¹⁹³

Maakansaa tehtiin vähäisellä rahalla, sillä kaksipäiväisen lehden menotkaan eivät olleet niin suuret kuin kolmipäiväisten aatetoverien. Oy Maakansan va. hallitus julkaisi kesäkuun alussa 1909 ensimmäisen puolivuotiskauden tiliotteen, jonka mukaan sekä menot että tulot olivat hiukan yli 10 000 markkaa, tulot muutamaa sataa suuremmat. Tilannetta paransivat vielä saatavat. Lehden va. hallituksen ja »ystävien» kokous antoikin erityistä kiitosta siitä, että alkukustannukset palkkoineen oli saatu pysymään pieninä. Syksyllä aiheuttivat huolta tilaus- ja ilmoitussaatavat, jotka kyllä vuoden loppua kohti vähenivät.

¹⁸⁸ Maakansa 3. 2., 20. 3. ja 7. 4. 1909. Maalaisliiton vainiolta; Maakansa 14. 4. 1909. uutinen

¹⁸⁹ Maakansa 18. ja 25. 9. 1909. Maalaisliiton vainiolta; Maakansa 6. 10. 1909. Karjalan maalaisliittolaisten tärkein syystyö. pk.

¹⁹⁰ Maakansa 30. 10. 1909. Maalaisliiton vainiolta. Maakansan asiamiesohjeet v:lle 1910.

¹⁹¹ Maakansa 2. 6. 1909. Maalaisliiton vainiolta; Maakansa 30. 6. 1909. Puoli vuotta. pk; Maakansa 11. 8. 1909. tilausilmoitus

¹⁹² Juutilainen Alkiolle 7. 2. 1910. SAP III A 2 a.

¹⁹³ Maakansa 31. 12. 1909. Maakansa levisi tänä vuotena seuraaviin postipaikkoihin:

Marraskuussa yhtiön hallitus totesi kokouksessaan lehden taloudellisen aseman hyväksi. Tilaussaatavia oli kuun puolimaissa noin 4000 markkaa ja ilmoitussaatavia puolet tästä. Menoja painatuksesta, palkoista, vuokrasta, postituksesta oli vielä alle 3500 markkaa ja lisäksi edellistalvinen 3000 markan painatusvelka. Hallitus arveli rahan kuitenkin riittävän maksuihin edellyttäen että tilaajat ja ilmoittajat suorittaisivat velvollisuutensa.¹⁹⁴

Vuoden päättyessä lausui päätoimittaja kiitokset lehden tukijoille: »kansan kannatuksen hankinnassa on kuitenkin kullakin paikkakunnalla vaadittu yksilöiltä tulista aatteenrakkautta, väsymätöntä harrastusta, ajan ja aineellisten varojen uhrausta, mutta niitä onkin aina löytnyt. Osuuksien merkitsijät, niiden kokoojat, arpajaisten, iltamain ja myyjäisten väsymättömät toimeenpanijat, kaikille teille lankeaa tänä vuosipäivänä maalaisliitolta tunnustus hyvin suoritetusta yhteistyöstä. Tästä tunnustuksesta ei pidä osattomaksi jäävän kukaan, joka on 10 penniä tai potaattikopan tämän aatteen ajamiseksi lahjoittanut, sillä hän on jo alottanut uhrata asiansa hyväksi ja se tie vie lopulta voittoon.»¹⁹⁵

Mutta kun Maakansan ensimmäisen ilmestymisvuoden tulot ja menot ynnättiin yhteen, ei tulos ollutkaan niin ruusuinen kuin hallitus vielä syksyllä antoi ymmärtää. Tuloja oli ollut vajaat 20 000 markkaa, mutta menoja melkein 30 000 markkaa: miinusta tuli lähes 10 500 markkaa. Yhtiön vuosikokous keskusteli luvuista pitkään, antaen kuitenkin hallitukselle tilivapauden ja päätynen vielä kiittämään hallitusta sen »uhrautuvasta toiminnasta».¹⁹⁶ Lehti oli syönyt kaikki tulonsa, keväällä otetun lainan ja päälle päätteeksi muutaman vekselin. Suuresta tappiosta huolimatta sen asema ei kuitenkaan ollut toivoton, sillä sen tilaajamäärä oli nousemassa ja lehden ikääntyes-sään voittama yleisön luottamus näkyisi ennen pitkää tulojen kasvuna. Levikkiluvut osoittivat Maakansan onnistuneen vakiinnuttamaan asemansa Viipurin läänin maalaisliittolaisten lehtenä, mutta sen taustapiirillä oli vielä paljon oppimista talouden saneeraamisesta. Paikalliselle puolueorganisaatiolle ja lukijakunnalle lehti oli selvästi läheisempi kuin aiemmat pääkaupunkilaislehdet, saattoihan Maakansa keskittyä paikallisiin kysymyksiin ilman koko maan palvelemisen painolastia.

¹⁹⁴ Maakansa 2. 6. ja 24. 11. 1909. Maalaisliiton vainiolta; Maakansa 6. 10. 1909. Karjalan maalaisliittolaisten tärkein syystyö. pk.

¹⁹⁵ Maakansa 31. 12. 1909. Vuositaipaleen päättyessä. pk.

¹⁹⁶ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 12. 4. 1916, liite Oy Maakansan varsinaisen vuosikokouksen ptk 28. 3. 1910. ViipRo Cc: 212.

6. Välipäätös: maalaisliiton lehdistöjärjestelmän muotoutuminen 1906–1909

Maalaisliittolainen sanomalehdistö sai lähes autonomian ajan loppuun säilyneen kokoonpanonsa puolueen pääkaupunkilehdistä jälkimmäisen kuoltua ja Maakansan tultua perustetuksi. Vuoden 1909 alusta kesään 1916 maalaisliitolla oli äänenkannattajat Vaasassa, Oulussa, Kuopiossa ja Viipurissa. Tähän tilanteeseen päätymisellä oli sekä poliittinen että alueellinen taustansa.

Poliittisessa suhteessa oli ratkaisevaa se, että maalaisliitto varmistui itsenäiseksi, vanhoista puolueista erilliseksi ryhmittymäksi. Tämä kehitys ei maalaispuolueen syntyvaiheessa ollut suinkaan ollut itseltään selvä. Vaikka Oulussa perustettu Suomen maalaisväestön liitto alusta saakka korosti itsenäisyyttään, sen oli silti vedettävä rajansa nuorsuomalaisuuden suuntaan. Maalaispuolueen valitsema itsenäisyys saattoi olla ennen puoluetta perustetun Talonpojan Lehden turmion alku, sillä »kaikki maalaiset» eivät suinkaan asettuneet uuden liikkeen taakse. Suomalaisen puolueiden yhteistyö ja suunnanmuutos maalaispuolueen suunnittelijoiden haluamalle tielle olisi saattanut johtaa Talonpojan Lehden kannalta suotuisampaan tulokseen. Maalaisliittolaisena »maalaisten äänenkannattajasta» tuli vain kaukana joukoistaan ilmestyvä puolueen nimellinen päälehti.

Santeri Alkion kannattajineen perustama Ilkka nousi samalta pohjalta kuin Talonpojan Lehti, mutta Alkion lehti ja puolue (EPNM) ajoivat selvemmin yhden vanhan puolueen, nuorsuomalaisen, uudistamista sisältä päin. Kun tämä ei onnistunut eikä nuorsuomalaisesta puolueesta tullut maalaisvasemmistonsa johtamaa uutta maalaispuoluetta, Ilkasta tuli maalaisliittolainen. Alkion nuorsuomalainen fraktio lehtineen löi ohjelmat yhteen itsenäisen maalaispuolueen kanssa, kun kerran samoja asioita ajoivat ja kun kerran vanha puolue ei ollut kääntänyt kokkaansa haluttuun suuntaan. Nuorsuomalaisuudesta irtautumisyrityksinä tekivät maalaisliittoon vierailunsa myös kokkolalainen Keski-Pohjalainen sekä Jaakkiman Sanomat. Ne kuitenkin erosivat Alkion lehdestä siinä, että ne oli perustettu nuorsuomalaisiksi. Oli Ilkkakin löysästi nuorsuomalainen aluksi, mutta jo ohjelmalu-paustensa mukaan vain silloin kuin halusi.

Talonpojan Lehden ja Ilkan johti maalaisliittoon niiden taustapiirien arvio poliittisen tilanteen kehityksestä ja omista vaikutusmahdollisuuksistaan.

Liitto Oulussa ja Savon Sanomat Kuopiossa olivat maalaisliittolaisien maalaisliittolaisiksi perustamia. Suomen maalaisväestön liiton perustajat panivat alkuun Liitto-lehden, ja puolueen ja lehden perustaminen tapahtuivat tiukassa yhteydessä. SML:n perustajat toteuttivat tietoisesti Hannes Gebhardin jo talvella 1906 julistamaa ohjelmaa, jonka mukaan maalaispuolueella täytyi olla oma äänenkannattaja. Pohjoispohjalaisille SML:n perustajille tämä äänenkannattaja oli Liitto, jossa aluksi yhdistyivät puolueen keskushallinnon ääni ja puolueen pohjoispohjalaisten kannattajien yhdysiteen rooli. Savon Sanomat puolestaan perustettiin Savon maalaisliittolaisten lehdeksi vailla valtakunnallisia tavoitteita.

Alueellista kaksijakoisuutta maalaisliiton sanomalehdistön syntyvaiheeseen toi se, että Pohjanmaalla perustetun puolueen yhdeksi äänenkannattajaksi tarjoutui Helsingissä ilmestynyt lehti. Puolueen perustajat julistivat puolueen pää-äänenkannattajaksi sen lehden, jota itse olivat ryhtyneet synnyttämään, Liiton. Ennen sen ilmestymisen täännöllistymistä oli pääkaupunkilainen Talonpojan Lehti kuitenkin tullut hyväksytyksi maalaisliiton äänenkannattajaksi ja sai sekin ennen pitkää pää-äänenkannattajan arvon – koska ilmestyi valtiollisen elämän keskuksessa, Helsingissä. Näin SML:lla oli vuoden 1907 alkupuolella kaksi pää-äänenkannattajaksi tituloitua lehteä, joista toisen se oli itse perustanut, mutta joista toiseen sillä ei ollut alun perin ollut osaa eikä arpaa. Yhtä vähän puolueella oli taloudellisia mahdollisuuksia turvata Talonpojan Lehden ilmestyminen.

Talonpojan Lehti sai enimmät tilaajansa Karjalasta, ja kun lehti lakkasi, maakunnassa esiintyi halukkuutta perustaa Viipuriin maakunnallinen maalaisliittolainen lehti. Osa Talonpojan Lehden taustapiiristä liittyi kuitenkin tukemaan helsinkiläisten aktivistien pääkaupunkiin maalaisliiton äänenkannattajaksi perustamaa Maalainen-lehteä. Sillä oli kuitenkin edeltäjänsä ongelma: lukijat olivat kaukana Karjalassa, ja muilla maalaisliittolaisseuduilla luettiin maakunnallisia lehtiä.

Karjalan maalaisliittolaiset ajautuivat Helsingissä ilmestyvän lehden taakse Talonpojan Lehden kautta. Ja kun karjalaiset maalaispuolueen kannattajat kerran olivat ohjautuneet valtakunnalliseksi tarkoitettujen lehden tueksi, heidän oli voimiaan hajottamatta vaikea muuttaa suuntaa. Tie oli avoin Viipuriin perustettavalle maakunnalliselle lehdelle vasta, kun pääkaupunkilaisäänenkannattaja oli osoittautunut mahdottomaksi hengissäpidettäväksi. Ilmestymään jäivät vain sellaiset lehdet, jotka nojautuivat paikalliseen, oman maakuntansa kannattajakuntaan.

Entä oliko olemassa maalaisliiton lehdistöpolitiikkaa? Vastaus

kuuluu: oli, tavallaan, mutta pikemminkin on puhuttava maalaisliittolaisesta lehdistöpolitiikasta. Maakunnallisen linjan voi katsoa alkupe-
räiseksi maalaisliittolaiseksi lehdistöpolitiikaksi, joka perustui mah-
dollisuuksien realistiseen arviointiin. Pääkaupunkilaislehdet vain
ikäänkuin tulla tupsahtivat puolueen syyliin, tämän voimatta juurikaan
asioihin vaikuttaa. Puolueen helsinkiläislehtiä sivuavat lehdistöpoliit-
tiset kannanotot olivatkin sen vuoksi lähinnä välttämättömyydestä
hyveen tekeviä tosiasioiden toteamisia. Talonpojan Lehden kuoltua
oli maalaisliiton Oulussa kokoontunut keskushallinto sitä mieltä, että
toistaiseksi oli luovuttava päälehtihankkeesta ja kiinnitettävä huomio
paikallisiin äänenkannattajiin. Siitä huolimatta puolue sai taakakseen
Maalaisen, mutta siinä kysymys olikin ensi sijassa aktivistien yrityk-
sestä käyttää maalaisliittoa hyväkseen eikä maalaisliiton omasta
aloitteesta.

Lokakuussa 1909 Helsingissä pidetyssä puoluekokouksessa maa-
laisliitto kirjasi kahdeksaan ponsilausemaan joukon sanomalehdistö-
ään koskeneita kannanottoja. Savon Sanomien päätoimittaja Jaakko
Kivi esitelmöi »maalaisliittolaisten velvollisuuksista sanomalehdistö-
ään kohtaan», ja ponnet laati tämän esityksen pohjalta toimikunta,
jossa oli edustus puolueen kaikkien neljän äänenkannattajan toimituk-
sesta ja taustapiiristä.¹

Ponsistossa todettiin yleisesti, että koska maalaisliittolaisten velvol-
lisuus oli tukea lehtiensä taloudellista asemaa, jollaisen puolueen
kannattajan tuli ryhtyä yksityiskohtiaan myöten luoteltuihin toimiin.
Lehtien osuu- ja osakepääomaa piti korottaa muodostamalla niiden
levikkialueiden kuntiin kannattajayhdistyksiä, joiden velvollisuus oli
hankkia varoja osuuksien ja osakkeiden ostoon ja pitää huoli takuista
ja kannatussitoumuksista. Samanlaiset olivat paikallisosastoille lange-
tetut velvollisuudet, mutta niiden tuli vielä pitää lehtien talousasioita
esillä kokouksissaan sekä hankkia lehdille kyvykkäitä asiamiehiä ja
kirjeenvaihtajia. Yksityiset maalaisliittolaiset puoluekokous velvoitti
käyttämään vain sellaisten liikkeiden ja kauppiaiden palveluksia, jot-
ka ilmoittivat maalaisliittolaisissa sanomalehdissä. Heidän oli määrä
myös hankkia lehdille kuntien, maamiessuurojen, osuuskuntien ym.
yhteisöjen kokousilmoitukset. Maalaisliittolaisten yksityiset ilmoituk-
set kuuluivat ilman muuta omiin lehtiin. Myös maksujen suorittamista
ajoissa tähdennettiin. Maalaisliittolaisten tietoon tämä velvollisuuk-
sien vuori saatettiin näkyvästi lehtien julkaisemien kokousselostusten
yhteydessä.

¹ Ptk SML:n kokouksessa Koiton talolla Helsingissä 17. – 18. 10. 1909. KMA Mf 5. Toimikunnan jäsenet olivat Frans Korpi ja Simo Kaksonen (Maakansa), Kustaa Hautamäki ja F. J. Ollakka (Liitto), Santeri Alkio ja Mikko Luopajarvi (Ilkka) sekä Jaakko Kivi (Savon Sanomat); Maakansa 20. 10. ja Ilkka 21. 10. 1909. Maalaisliiton kokous Helsingissä; SS 25. 10. 1909. Maalaisliiton vuosikokous Helsingissä; Liitto 26. 10. 1909. Maalaisliiton työmaalta.

Maalaisliittolainen lehdistöpolitiikka ei ollut maalaisliiton lehdistöpolitiikkaa myöskään siinä suhteessa, että puolueen keskusjohdolla olisi ollut mitään mahdollisuuksia huolehtia puolueen äänenkannattajien taloudellisista tarpeista yhtä vähän kuin sillä oli lehtiin nähden muodollista aatteellista ohjusoikeutta. Lehtien maalaisliittolaisuus olikin itseohjautuvaa: sekä taloudesta että aatteesta huolehti lehtikohdainen taustapiiri – maakunnan miehiä ja toimittajia –, jonka jäsenet olivat maalaisliittolaisia. Lehtien toimituksista ja hallintoelimitystä oli henkilöyhteyksiä puolueen organisaatioon paikallisesta tasosta piiri-toimikuntiin ja keskushallintoon ja eduskuntaryhmään saakka. Yhteyttä pyrittiin luomaan myös rivimaalaisliittolaisiin ja puolueen äänestäjiin. Kentältä pyrittiin saamaan lehdille taloudellista tukea, vaikka käytännössä sen merkitys jäi vähäiseksi lähimmän taustapiirin ponnistusten rinnalla.

Maakunnalliset maalaisliittolaislehdet tukeutuivat puolueen kannattajakuntaan, puolue teki selväksi että näin oli oltava ja lehdistö itse teki parhaansa tämän tiedon levittämiseksi lukijoilleen. Päämääränä oli lehdistön talouden saaminen tukevalle pohjalle ja siten puolueen äänen kuulumisen turvaaminen. Maakunnallisesti tämä näytti onnistuvan, valtakunnallisella tasolla ei. Varsinaista pää-äänenkannattajaksi julistettua lehteä maalaisliitolla ei helsinkiläislehtien poismenon jälkeen enää ollut, kun Liittokin luopui vähin äänin arvosta. Käytännössä arvovalta alkoi kerääntyä Ilkalle ja Santeri Alkiolle.

7. Voimien keruun aika: neljä maakuntalehteä 1909–1916

Ajankohtana, jolloin maalaisliiton äänenkannattajisto oli muotoutunut koostumaan neljästä maakunnalliseen kannatukseen tukeutuvasta lehdestä, ei lehtiryhmän tulevaisuus näyttänyt millään muotoa varmalta. Kaksi vanhinta, Ilkka ja Liitto, kyllä näyttivät alkaneen vakiintua, edellinen taitavan johtonsa ja jälkimmäinen myös levikki-alueensa maalaisliittolaisuuden ansiosta, mutta tukea nekin tarvitsivat. Uudemmat lehdet, Savon Sanomat ja Maakansa, sitä vastoin olivat vielä ilmiselvästi vaaravyöhykkeessä. Edellisellä oli vähän tilaajia ja sen ilmestyminen riippui takuumiesten luotettavuudesta. Jälkimmäistä vaivasivat ennen muuta taustapiirin sisäiset ongelmat.

Yhteistä maalaisliittolaisten lehtien tilalle – näyttivät niiden ongelmat päältä katsoen miltä tahansa – oli se, että perimmältään oli kysymys lehtiyhtiöiden ja -osuuskuntien talouden vakaannuttamisen edellytyksistä ja keinoista. Liitossa ja Maakansassa kysymys kytkeytyi johtajuuden ongelmaan, Savon Sanomissa lehden linjaan ja maalaisliiton asemaan maakunnassa. Ilkassa veti taustapiiri yhteen suuntaan, joten lehden väki saattoi keskittää voimansa osuuskunnan talouden kehittämiseen ulkoisten olosuhteiden sallimissa puitteissa.

7.1. Aatetoverien mallilehti Ilkka

7.1.1. Kannatuksen hankkimisen keinot

Vaikka Ilkan osuuskunta oli vuosiin 1909–10 mennessä päässyt taloudellisesti jaloilleen, maalaisliiton kenttäväen ja lehden lukijoiden tuki oli silti tarpeen. Suoraa rahatukea Ilkka sai selvänä lahjoituksena vain Vaasan läänin eteläisen ja pohjoisen vaalipiirin maalaisliittolaisten piiritoimikuntien yhteisissä arpajaisissaan vuonna 1910 kokoaman vajaan 10 000 markan summan. Näiden Laihialla järjestettyyn loppujuhlaan huipentuneiden arpajaisten kaikki 30 000 arpaa oli onnistuttu myymään, ja taloudellisen hyödyn lisäksi arpajaisista koitui maalaisliitolle ja Ilkalle propagandavoittoa.¹ Arpajaiset sattuivat osittain päällekkäin vaalitaistelun, Ilkan tilaushankinnan ja valtakunnallisen kirjal-

¹ F. J. Kurikka Kustaa Hautamäelle 13. 12. 1910. KMA Mf 22.

tajalakon² kanssa, ja kun maalaisliiton toiminnasta vastuun kantaneet henkilöt joutuivat raatamaan kaikissa näissä puuhissa, rasitus vei ainakin eteläisen vaalipiirin toimihenkilöiden voimat kokonaan. Poliittinen elämä oli muutoinkin lamassa, ja vuosien 1911 ja 1912 aikana piiritoimikunnan kokoukset jouduttiin muutamaan otteeseen siirtämään osanottajien puutteessa.³ Yhdessä Ilkan hallinnon kanssa piiritoimikunta kuitenkin sai jotakin aikaan eräällä pääalallaan, puolueen äänenkannattajan tukemisessa.

Syksyllä 1911 osuuskunnan kokous asetti erityisen valiokunnan etsimään yhdessä hallinnon kanssa keinoja osuuskunnan pääoman lisäämiseksi. Valiokunnassa oli edustajat kustakin läänin kolmesta vaalipiiristä ja sen tehtävä oli »järjestää Ilkan osuuskunniin myynti eri vaalipiireissä sille kannalle, että niissä aatoverien ja liittoyhdistysten toimesta vuosittain hankitaan kussakin vähintään noin 150 osuutta myödyksi».⁴ Suunnitelman laati ja esitti valiokunnalle ja hallinnolle Santeri Alkio, joka kokosi siinä yhteen ajatuksensa maalaisliitosta ja sen lehdistöstä yleensä ja Ilkasta erityisesti.⁵

Alkion mukaan maalaisliiton kohta kuusivuotinen taistelu oli »pakoittanut ja pelottanut maan porvaripuolueita edes jollain tavoin kallistamaan korvaansa maalaisten vaatimuksille» ja osoittanut, että jos »maalaisten äänille ja toiveille valtio-elämässä vastaisuudessa toivotaan enemmistöä saatavan, se on maalaisliiton toimesta hankittava». Mutta Alkio arvioi puolueen saavutusten myös tiukentaneen sen kohtaamaa vastarintaa, mm. liikemaailma oli »alkanut pelätä ja aavistaa maalaisväestön järjestäytymisestä itselleen johtuvia tappioita», joita mm. osuustoiminta voisi yksityisille yrityksille aiheuttaa. Alkio näki maalaisliiton myös sosialismin pataajana, mihin tehtävään »porvaripuolueilla» ei hänestä ollut edellytyksiä.

Maalaisliitto oli kyennyt pitämään pystyssä neljä sanomalehteä, mutta Alkion oli tunnustettava, että tällä kohdin taistelu oli ollut vaikein. Vaikeus oli hänestä johtunut siitä, että »lehtien taloudellisen aseman tukeminen oli jäänyt pienempien piirien tehtäväksi, joten suuri yleisö on ollut tässä taistelussa vain passiivisena päättäväisyydenä». Tulevaisuutta varten oli maalaisliittolaisten ensisijainen tehtävä »tärkeimpien taisteluvälineittemme, sanomalehtien taloudellisen

² Lakosta, sen taustasta ja seurauksista ks. Nieminen 1977 s. 168–199; Kaikki maalaisliittolaiset lehdet ilmestyivät lakon aikana rikkurivoimin painettuina. Ilkasta lakon aikana ks. Alanen 1976 s. 288–289.

³ Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan vuosikertomus 1. 11. 1910–31. 10. 1911 sekä piiritoimikunnan ptk 17. 4. ja 16. 7. 1911, 9. 3., 27. 10. ja 8. 12. 1912. KMA Mf 3.

⁴ Ilkan osuuskunnan ptk 6. 12. 1911.

⁵ Sanomalehtiosuuskunta Ilkan r.l. taloudellisia asioita järjestämään kutsutulle komitealle ja hallinnolle 12. 2. 1912. Santeri Alkio, sekä Pöytäkirja tehty Sanomalehti-osuuskunta Ilkan r.l. hallituksen ja osuuskunnan joulukuun kokouksessa valitun valiokunnan yhteisessä kokouksessa lehden toimituksessa 13 p:nä Helmikuuta 1912. Harjun kokoelma; Em. kokouksen ptk on myös Ilkan pöytäkirjaniteessä.

aseman tukeminen sille kannalle, että ne tulevat yhä laajempain kansalaisjoukkojen omiksi». Tämä tehtävä ohitti tärkeydessään jopa maalaisliittolaisten järjestäytymisen.

Alkio selitti, miten Ilkka oli »sotakustannuksina» niellyt kaikki tulonsa ja tuottanut päälle kolmisenkymmentä tuhatta markkaa tappiota. Saatavia sillä oli vielä kolmattakymmentä tuhatta. Liiketulojen lisäksi olivat merkittävimmät tuloerät olleet mainittu arpajaisista saatu summa sekä osuusmaksuina koottu noin 13 000 markkaa. Kirjapainon osuuskunta oli ostanut velaksi ja joutui sijoittamaan pääomia myös paperivarastoon. Hankalaa oli myös se, että tilausmaksut saatiin ihmisiltä kilpailusyistä vasta jälkikäteen, vuoden lopussa tai jopa seuraavan alussa. Kaikesta seurasi, että osuuskunta eli luottorahoilla ja joutui maksamaan korkoja. Tilinpäätös sinänsä ei enää muutama vuoteen ollut ollut tappiollinen, mutta saavutetun tasapainon säilyttämiseksikin oli ryhdyttävä erikoistoimiin.

Ensiksi »yleisöön, joka pitää Ilkkaa äänenkannattajanaan, on vaalipiiritoimikuntien toimesta saatava juurrutetuksi se käsitys, että Ilkka on heidän lehtensä, heidän sota-aseensa, eikä toimituksen, eikä osuuskunnanhallinnon» ja ettei se myöskään ollut Alkion lehti ja henkilökohtainen ansioväline. »Etuvaratio-edesvastuuta» oli jaettava joukoillekin, jotta muutamat henkilöt eivät joutuisi »yhteisessä kansanasiassa kantamaan ylivoimaisia taakkoja». Vastuunjaon toteuttamistavaksi Alkio ehdotti, että jokainen piiritoimikunta myisi vaalipiirissään viitenä vuonna 150 Ilkan osuutta vuodessa, mikä vuosittain toisi lehdelle 4500 markkaa uutta pääomaa. Hän arveli osuudet voitavan sijoittaa paikallisosastoille ja yksityishenkilöille siten, että määrä jyvitetäisiin kunkin kunnan maalaisliittoon äänestäneiden luvun mukaan. Paikallisia voimia olisi käytettävä myös tilaus- ja ilmoitusvelkojen karhuamiseen, ja piiritoimikuntien oli syytä järjestää lehden tilaushankinta yhdessä lehden konttorin kanssa.

Alkio valitti myös vaasalaisten liikkeiden vähäistä ilmoittelua Ilkassa ja katsoi sen johtuvan tietoisesta boikotista. Hän kehotti maalaisia painostamaan ilmoittajia käyttämään myös Ilkkaa ja kertoi lehden konttorissa jo suunnitellun ilmoitushankkijoiden nimittämistä maakunnan isompiin kuntiin, jotta saataisiin ainakin maaseudun ilmoitusmarkat. Ilmoittajan kannalta Alkio sen sijaan ei tarkastellut asiaa, eikä pohtinut Ilkan vaasalaisen tilaajakunnan vähäisyyden vaikutusta kaupungin liikkeiden ilmoitusten puuttumiseen. Kaiken esittämänsä toteuttamiseksi hän lopuksi ehdotti vaalipiirikohtaisen, mutta yhdessä suunnitellusti toimivan järjestön perustamista.

Valiokunta ja osuuskunnan hallinto hyväksyivät Alkion alustuksen ja päättivät ehdottaa läänin piiritoimikunnille niiden ja Ilkan yhteisen asiamiehen palkkaamista. Lehti maksaisi puolet hänen palkastaan ja kuluistaan ja piirijärjestöt toisen puolen. Matkalaisen tehtävänä olisi perustaa paikallisosastoja, toimia Ilkan hyväksi sekä ylisummaan

levittää maalaisliiton aatteita. Ikka huolehtisi henkilön valinnasta.⁶ Alkio varmisti kirjeitse eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan suostumuksen kertoen piirin puheenjohtajalle Mikko Luopajärvelle matkailun tarkoituksesta ja tähdentäen, että piirin oli hyväksyttävä ehdotus.⁷ Myös Luopajärvi katsoi asian niin tärkeäksi, että kirjasi siitä hyväksyvän päätöksen, vaikka piiritoimikunnan kokoukseen osallistui hänen lisäksi vain yksi jäsen.⁸ Samoin pohjoinen vaalipiiri maksoi osuutensa, mutta varattomuuttaan vasta melkein vuoden kuluttua matkoista. Rahat tulivat kokoon erään piiritoimikunnan jäsenen havaittua hallussaan olevan piirin rahoja ja erään toisen maksettua jäännöksen.⁹

Osuuskunnan hallinnolla oli tuoreeltaan luvassa agitaattori, Kustaa Harju, joka kiersi lääninä pari kesän 1912 kuukautta.¹⁰ Hallinto laati Alkion suunnitelman ja Harjun matkakokemusten perusteella ohjelman lehden osuuksien merkitsemisestä eri kuntien maalaisliittolaisille vuosina 1912–16. Tarkoituksena oli saada kokoon kaikkiaan 22 500 markan lisä osuuspääomaan sillä tavoin, että kunkin kunnan maalaisliittolaiset sitoutuisivat hankkimaan yhteisesti keskimäärin yhden osuuden jokaista maalaisliiton vuoden 1911 eduskuntavaaleissa kunnassa saamaa 25 ääntä kohti. Valtaosa järjestelmän piiriin kaavailluista 31 kunnasta sijaitsi Etelä-Pohjanmaalla, mutta myös viiden Keski-Pohjanmaan kunnan maalaisliittolaiset olivat mukana pienehköin myyntisitoumuksin ja Virtain maalaisliittolaiset mittavamminkin. Sitoumusten allekirjoittajina oli yhdestä tusinaan henkilöitä kustakin pitäjästä.¹¹

Harjun matkaselostuksen mukaan oli melkein kaikissa kunnissa sitouduttu myymään Ilkan hallinnon suunnittelema määrä osuuksia. Helppoa ei rahankeruu kuitenkaan ollut; Artturi Leinonen mm. raportoi Harjulle kuntansa maalaisliittolaisten pelänneen rahojen menevän omasta kukkarosta, eikä hän »sinisen köyhänä koulumestarina» voinut itsekään vaadituksi 25 markaksi muuttua.¹² Ilkan tulevan päätoimittajan kohtaamat vaikeudet eivät varmaan olleet ainutlaatuisia. Kuitenkin Harjun matkat olivat tuloksellisempia Ilkan kuin piiritoimikuntien kannalta, sillä eteläisen vaalipiirin vuosikertomuksessa todettiin lehden osuuksia myydyin tyydyttävästi, mutta että

⁶ Nootissa 5 mainittu ptk 13. 2. 1912. Harjun kokoelma.

⁷ Alkio Luopajärvelle 21. 2. 1912. Luopajärven kokoelma. KMA.

⁸ Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan ptk 9. 3. 1912. KMA Mf 3.

⁹ K. V. Rinnankoski Kustaa Harjulle 23. 5. 1913. Harjun kokoelma.

¹⁰ Ilkan hallinnon ptk 9. 4. ja 23. 9. 1912.

¹¹ Ei julkisuutta varten. Vaasa 30 p. Syyskuuta 1912. Tiedonanto. Sanomalehti-Osuuskunta Ilkan r.l. osuuksien merkintä viisivuotiskautena 1912–1916 päätetty. Harjun kokoelma; Luopajärven kokoelmassa (Mikko Luopajärven hallussa) on kolmen Jalasjärven maalaisliittolaisen allekirjoittama sitoumus.

¹² Artturi Leinonen) Kustaa Harjulle 30. 9. 1912. Harjun kokoelma.

paikallisosastojen herättäminen oli onnistunut heikommin.¹³ Esimerkiksi Laihian paikallisosastossa Ilkan osuuksien ja tilausten myynti oli vanhastaan hyvin järjestetty, eikä kannatussitoumusten täyttäminen tuottanut vaikeuksia. Osasto piti huolta Ilkan talouden ja toimituksen tukemisesta rahalahjoi, osuuksien ostoin, omin asiamiehin ja kirjenvaihtajin.¹⁴ Muuallakin kampanja sai aikaan eloa ainakin puolueen vireimmissä paikallisosastoissa. Lappajärven osastossa alustettiin osuusmyynnistä ja tehtiin selväksi »kuinka välttämätöntä on saada puolueen äänenkannattajan samoin kuin kaikki muutkin puolueen kannatukset suuremman yleisön kannettavaksi». Vaikka keskustelussa päädyttiin siihen, että osastolla ei ollut mahdollisuutta ottaa osuuksia itselleen, katsottiin kunnan maalaisliittolaisille suunnitelmassa langetettu määrä voitavan sijoittaa yksityisille.¹⁵ Osuusmyynti sujui suunnilleen kaavailujen mukaan aina maailmansodan syttymiseen saakka, mutta loppui yhtäaikaa puolue toiminnan lamaantumisen kanssa.¹⁶

Monivuotisten kunnittaisten ostotakuiden ansiosta Ilkan hallinnon ei enää tarvinnut palkata osuusmyyjiä, ja puolueen piiritoimikunnillekin jäi enemmän aikaa kiinnittää huomiota omaan rahatilanteeseensa. Vaasan läänin eteläinen piirijärjestö sai vuosina 1913–14 omaa talouttaan kohenemaan ja vanhoja velkoja maksetuksi. Maailmansodan vuosina piiri lähetti miehen kokoamaan paikallisosastoilta puolueverot ja samalla järjestämään Ilkan tilauksia, ja toiminnan tulokset näkyivät myönteisesti piirin tileissä.¹⁷

Keskusasiamesverkkoa Ilkka oli pyrkinyt rakentamaan perustamisestaan saakka, menestyksen vaihdellessa. Vuonna 1908 oli sellaisen tapainen lähes kaikissa Etelä-Pohjanmaan kunnissa ja eräissä muissa ja syksyllä 1910 lehdessä ilmoitettiin parinsadan asiamiehen nimet. Asiamiesverkko ei kuitenkaan pysynyt koossa, ja lehdessä oli tarpeen muistuttaa tilausten hankkimisesta. Oli tärkeää, että »asiamiehemme kaikkialla ottavat tehtäviensä suorittamisessa huomioon, että aika, jolloin heidän on kylvettävä siementä maalaisliiton peltoon, on nyt käsissä» tai että lehden levittäminen oli maalaisliittolaiselle jopa äänestämistä ja puolueen arpajaisiin osallistumista ensisijaisempi tehtävä.¹⁸

¹³ Ilkan hallinnon ptk 23. 9. 1912; Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan vuosikertomus 1. 11. 1911–30. 10. 1912. KMA Mf 3.

¹⁴ Laihian paikallisosaston ptk 13. 3. ja 11. 11. 1910, 6. 12. 1912, 26. 10. 1913 sekä 12. 1. 7. 3., 20. 10. ja 30. 10. 1915, 6. 6. 1916. Lisäksi vuosikertomukset 1913 ja 1915. KMA Mf 11.

¹⁵ Ilkka 21. 3. 1913. Maalaisliiton työmaalta.

¹⁶ Ilkan osuuskunnan vuosikertomus 1914.

¹⁷ Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan vuosikertomukset 1. 12. 1912–1. 12. 1913 sekä 1914 ja ptk 21. 10. 1914 sekä 8. 12. 1915. KMA Mf 3; Salokangas 1975 s. 162–163.

¹⁸ Ilkka 24. 11. 1910. Mitä on eri pitäjissä tehty Ilkan levittämiseksi? Ilkan konttori; Ilkka 22. 12. 1910. Maalaisliittolaisille kolme tärkeää asiaa.

Jokin erityistoimi tilaushankinnan hyväksi oli Ilkan hallinnon mielessä joka syksy; vuonna 1911 se päätti hankkia joka pitäjään keskusasiamiehen, jonka tehtävänä olisi paikallisen tilaustenkeruun järjestäminen ja seuraavana kesänä se päätti lähettää henkilön tai kaksi kuukaudeksi järjestämään vuoden 1913 tilauksia.¹⁹ Toinen lähtijöistä oli Alkion veli, lukkari Aaro Vallinmäki. Samalla pidettiin yllä myös normaalia verkostoa.²⁰ Alkiokin ilmoitti syksyllä 1912 ryhtyvänsä ankaraan työhön Ilkan painosmäärän nostamiseksi. Hän olisi mielellään lähettänyt kentälle useita asiamiehiä, mutta arveli sopivien puutteessa joutuvansa itse matkustamaan. Laajaan kirjeenvaihtoon hän ryhtyi joka tapauksessa ja lähetti toimituksesta eri henkilöille kehotuksia perustaa maalaisliiton paikallisosastoja. Samalla hän hoiti osuuksien ostositoumuksiin liittyneitä asioita. Alkion lähtökohtana oli, että »täytyy ottaa taas kovempi agitatsioonikurssi». Näissä merkeissä hän varoitti mm. Mikko Luopajarveä, ettei tämä päästäisi käsistään mahdollisuuksia Ilkan tilaajamäärän kasvattamiseen. Luopajarvi istukoon vain polkupyörän selkään ja ryhtyköön toimeen, oli oppi-isän kehoitus.²¹

Ilkan hallinto päätti osuusmyyntihankkeen alkumenestyksen innostamana lähettää Kustaa Harjun matkaan vielä vuoden 1913 alkupuolella »kääntämään Keski-Suomen pitäjät maalaisliittolaisiksi». Hallinto oli sopinut kustannusten jaosta eteläisen ja pohjoisen vaalipiirin piiritoimikuntien kanssa, jotka lupasivat vastata kustannuksista yhdessä lehden kanssa, jos itäisen vaalipiirin piiritoimikunta pystyisi maksamaan osansa. Päätöksen toteuttamisen esti kuitenkin Ilkan taloudenhoitajan Aleks Nikkisen ero ja Harjun valinta hänen seuraajakseen vuoden 1913 alusta alkaen.²² Itäisen vaalipiirin piiritoimikunta koetti kuitenkin pitää ajatusta yllä ja pyysi talvella 1913 Ilkasta »kykenevää puhujaa» kuten juuri Harjua tai Luopajarveä kiertämään Keski-Suomessa yhdessä piirin puheenjohtajan kanssa. Taloudenhoitajan töissä kiinni ollut Harju toimitti pyynnön Alkion välityksellä Luopajarvelle, jonka välimies toivoi voivan irrottautua muista toimitaan viikoksi lähteäkseen agiteeraamaan. Luopajarvi ei kuitenkaan vastannut pyyntöön, ja itäisen vaalipiirin johdon toive jäi täyttymättä. Alkio puolestaan kyllä lupasi valtiopäiviltä päästyään ryhtyä käymään Ilkan levikkialueen pitäjissä ja pitämään kokouksia, joissa tähdentäisi järjestetyn puolue työn sekä lehden levittämisen merkitystä.²³

¹⁹ Ilkan hallinnon ptk 27. 9. 1911 ja 2. 8. 1912.

²⁰ Aaro V(allinmäki) 9. 11. 1912 ja K. Mäki 11. 11. 1912 Kustaa Harjulle. Harjun kokoelma.

²¹ Alkio Kyösti Kalliolle 7. 9. 1912. Kallion kokoelma; Alkio Mikko Luopajarvelle 3. ja 24. 9. 1912. Luopajarven kokoelma. KMA. Alkio kertoi kirjoittaneensa 3. 9. päivätyin kaltaisia kirjeitä 80 kappaletta.

²² Ilkan hallinnon ptk 23. 9. ja 22. 10. 1912.

²³ Salomon Linna Ilkalle 16. 3. 1913 sekä Santeri Alkio Helsingistä Mikko Luopajarvelle 31. 3. ja 19. 4. 1913. Luopajarven kokoelma. KMA.

Tilaushankinta oli »tärkeimpiä tehtäviä mitä aatteen levittämiseksi paikallisyhdistykset tai asiamiesjärjestöt voivat tehdä», ja aikaisin oli oltava liikkeellä, jotta ei kävisi niinkuin myöhäiselle kylvömiehelle. Oikea-aikainen asiamiehen työ taas »tuottaa helposti 10 jyvää siitä, mistä viime vuonna saatiin vain 6».²⁴ Vuoden 1913 lopulla Ilkka ilmoitti, että sillä oli asiamiehiä myös muutamassa Keski-Suomen pitäjässä.²⁵ Jo aiemmin lehti oli väittänyt alkaneensa saada »paikkakunnan lehden vakavan aseman» myös Keski-Pohjanmaalla, paitsi että oli laajentamassa kirjeenvaihtajien verkkoaan läänin itäosassa ja Suupohjan alueella.²⁶ Varsinaisen levikkialueen ulkopuolelle Ilkkaa pyrittiin levittämään lähinnä paikallisen maalaisliittolaisen lehden täydentäjäksi, kuten Kustaa Harju asian puoleen puheenjohtajalle ilmaisi.²⁷

Erytisen asiamiehen oppaan Ilkan tilaushankkijat saivat 1915²⁸, ja Ähtärissä muuan henkilö lahjoitti parina vuonna parhaille tilaushankkijoille 50 ja 200 markan arvosta maatalouskirjallisuutta²⁹. Myös Alkion toiminta jatkui henkilökohtaisen kannustavana vuodesta toiseen; päätoimittaja itse asiassa piirsi myös tilaushankinnan suuntaviivat. Keväällä 1913 Alkio muistutti Helsingistä taloudenhoitaja Harjua, että tämä huolehtisi puolivuotistilausten jatkumisesta tavalla, joka oli hänen pehmeälle johtamisenetelmälleen tyypillinen: »Luulisin parhaaksi että antaisit nyt jo kirjoittaa kaikille asiamiehille luettelot niistä tilauksista jotka loppuvat puolivuodessa. Samalla lähettäisit niille yksityisen kirjeen jossa pyytäisit, että ne jo toukokuun aikana työskentelisivät siihen suuntaan että kaikki tilaukset tulisivat uudistetuiksi, sekä joukko uusia hankituiksi niin, että jokainen asiamies pitäisi huolen siitä, että tilaajamäärä hiukan nousisi hänen alueellaan. Tätä varten voisi painattaa yleinen kiertokirje, jossa pääasia selitettäisiin. Mutta niihin olisi jätettävä tilaa sitä varten että jokaiselle saisi sanoa muutaman yksityisen kehoittavan sanan. Kirjeet olisi lähetettävä suljetuissa kuorissa. Koetappa panna tämä käytäntöön. Ajattele ainakin ja ehdota sitte minulle jotain. Pääasia on, että agitatsioni

²⁴ Ilkka 14. 10. 1913. Maalaisliiton työmaalta. Asiamiehemme ja maalaisliittoyhdistykset; Ilkka 28. 10. 1915. Maalaisliiton työmaalta. Pieniä tehtäviä peitotöiden päätyttyä.

²⁵ Ilkka 4. –16. 12. 1913. Maalaisliiton työmaalta.

²⁶ Ilkka 31. 12. 1912. Ilkka 1913.

²⁷ Harju Kyösti Kalliolle 3. 12. 1912. Kallion kokoelma.

²⁸ Ilkka 7. 10. 1915. Maalaisliiton työmaalta.

²⁹ Ilkka 3. 1. 1914. Maalaisliiton työmaalta. Näin Ähtärissä. Miten muualla; Ilkka 18. 12. 1915. Ähtärin kirje; Lahjoittaja oli Lauri Perälä, joka oli WSOY:n palveluksessa ja pyrki eteenpäin myös maalaisliittolaisena poliitikkona. Ks. Perälä Kustaa Harjulle 18. 10. 1914 ja 6. 1. 1916. Harjun kokoelma; Perälästä yleensä ks. Eteläpohjalaisia elämäkertoja s. 587–588.

aletaan nyt jo huhtikuulla, sillä siten saadaan se riittävän aikaisin vireille.»³⁰ Jotakin tällaista näyttää toteutetunkin.³¹

Ja niinkin tärkeä ja toimielias Ilkan taustamies kuin Mikko Luopajärvi sai vielä 1915 – ollessaan poliitikkona jo kohonnut Vaasan läänin maalaisliiton kakkosmiehestä valtakunnalliseksi vaikuttajaksi – Alkiolta kehotuksen ottaa omakseen kotikuntansa asiamiestoiminnan järjestämisen ja vaatimuksen tiedottaa ryhtymisistään lehteen päin. Pitäjässä oli kuulemma Ilkan tilaajia vähemmän kuin voisi olla, jos kunnolla yritettäisiin.³² Luopajärven kaltaisille varmoille kannattajille saattoi antaa suorasukaisiakin neuvoja, mutta tavallisen tilaajan häiritseminen edes puolueen paikallisosaston kautta oli herkempi asia. Taloudenhoitaja Harju esimerkiksi koetti olla varovainen yrittäessään periä vanhoja saatavia levikkikampanjan aikana, niin samansuuntaisia kuin levikin kasvu ja saatavien sisään hankkiminen olivatkin lehtitalouden kannalta. Ystävien mieltä ei kuitenkaan haluttu pahoittaa karhuamisilla, vaikka muutamia markkoja näin jäikin tulematta lehden kassaan.³³

7.1.2. . . . ja tulokset

Kuvatut ponnistukset tuottivat tulosta; Ilkan levikki kasvoi ja talous kohentui. Ansio ei tosin yksin langennut tälle työlle, vaan osaksi oli kiittäminen olosuhteita, jotka lisäsivät maalaisliiton kannatusta ja loivat edellytyksiä puolueen äänenkannattajan tilaamiselle ja siinä ilmoittamiselle.

Vuoden 1909 tilinpäätökseen laskettiin ensimmäisen kerran voittoa, määrältään noin 1000 markkaa, joka kuitenkin oli paljolti laskennallista, sillä tuloihin sisältyi mm. epävarmoja saatavia. Ilkan piirissä pidettiin kumminkin pääasiana sitä, että liikkeen tilan paraneminen alkoi tavalla tai toisella näkyä ja innostaa lehden ystäviä jatkuvaan työhön.³⁴ Vuoden 1910 tilinpäätöksessä osuuskunta kykeni peittämään edellisten vuosien tappiota laskennallisesti noin 4000 markalla, vaikka taloushoidosta vastannut Mikko Luopajärvi välillä pelkäsi toisenlaista tulosta. Saatavien keruussa oli tuolloinkin vaikeuksia, ja Luopajärvi ja Juhani Ahtiluoto saivat osuuskunnan hallinnolta epävirallisen luvan järjestää osuudenkeruu- ja karhuamismatkoja.³⁵

³⁰ Alkio Harjulle 14. 4. 1913. Harjun kokoelma.

³¹ Antero Aho Harjulle 5. 6. 1913. Harjun kokoelma.

³² Alkio Luopajärvelle 4. 11. 1915. Luopajärven kokoelma. KMA.

³³ Kustaa Harju Juho Raisiolle 28. 4. 1914 ja 1. 3. 1915. Raision kokoelma; Raisio Harjulle 5. 9. 1914. Harjun kokoelma.

³⁴ Alkio Luopajärvelle 21. 3. 1910. Luopajärven kokoelma. KMA; Luopajärvi Alkiolle 1. ja 17. 3. 1910. SAP III B 2 a; Ilkan osuuskunnan vuosikertomus 1910.

³⁵ Ilkan osuuskunnan vuosikertomus 1910; Luopajärvi Alkiolle 18. 5. 1910 ja 31. 3. 1911. SAP III B 2 a.

Juokseviin menoihin Ilkka tarvitsi runsaasti lyhytaikaista luottoa ja mielellään pitempiaikaistakin. Aivan syyttä eivät maalaisliittolaiset vetäneet yhteyksiä lehtensä toimituksellisen linjan ja rahavaikeuksien välille, sillä Luopajärvi joutui mm. keskustelemaan pitkään erään pankinjohtajan kanssa Ilkassa olleesta kirjoituksesta ja aprikoi istunnosta tultuaan osuuskunnan mahdollisuuksia saada lankeava vekseli uudistetuksi.³⁶ Vaikka osuuskunnan tila oli selvästi parempi kuin muutamana alkuvuonna, takuumiehiä tarvittiin. Vuosina 1910–12 Ilkan osuuskunnan vekselien summat olivat 1000–3000 markkaa ja niiden loppusumma kohosi inventaariokirjan mukaan vuoden 1910 lopun 6500 markasta vuoden 1912 lopun 19 000 markkaan.³⁷ Väliaikaisia 1000–1500 markan lainoja osuuskunta sai muutamaa otteeseen Juho Koivistolta ja J. H. Tepolta, jotka olivat hallinnon jäseniä.³⁸ Pitkäaikaisia lainoja osuuskunnalla oli taannoin Lappajärven säästöpankista saadun – sen suuruus oli vuoden 1910 lopussa 16 000 markkaa ja vuoden 1912 lopussa 12 000 markkaa – lisäksi runsaat 9000 markkaa ns. pitäjälainoja muutamalta säästöpankilta ja useilta yksityishenkilöiltä. Osuuskunnan kaksi vanhempaa kassakreditivi-luottoa yhdistettiin talvella 1912 yhdeksi 15 000 markan suuruiseksi.³⁹ Osuuskunnan vuosikokous päätti keväällä 1912 ottaa entisten lisäksi uuden 10 000 markan pankkilainan, jonka antamisen ehdoksi Laihian säästöpankki asetti normaalien takaajien lisäksi Santeri Alkion allekirjoituksen. Lehden hallinnon ja maakunnan maalaisliittolaisten piiristä löytyi kymmenen takuumiestä, joiden vastuusuutta vielä pienennettiin lisätakuin. Saadulla lainalla maksettiin pois yksityishenkilöiden antamia pitäjälainoja.⁴⁰

Ilkan ilmoitustulot alkoivat myös kasvaa, mikä lehdessä nähtiin vakiintumisen merkinä. Vaikka maalaisliittolaisten lehtimiesten tapoihin kuului pitää porua liikemiesten haluttomuudesta ilmoittaa heidän lehdissään, saattoi Ilkan taloudenhoitaja Aleks Nikkinen jo kirjoittaa talvella 1912, että »... mielipide näyttää kääntyvän pakostakin siihen, että Ilkassakin pitää ilmoittaa vaikkakaan ei useainkaan mielestä niin suuresti kuin toisissa lehdissä. Katkeraa se porvareille on, mutta eiväthän he meitä rakastakaan senkään takia että ovat joko ruotsalaisia tai suomettarelaisia.» Aiheen Nikkisen lausuntoon antoi vuoden 1911 ilmoitustulojen nousu edelliseen vuoteen verrattuna,

³⁶ Luopajärvi Alkiolle 19. 3. 1910. SAP III B 2 a.

³⁷ Ilkan hallinnon ptk 17. 5. ja 27. 8. 1910, 13. 2., 8. 5. ja 27. 9. 1911 sekä 4. 5., 2. 8. ja 23. 9. 1912; Ilkan inventaariokirja 1909–27.

³⁸ Ilkan hallinnon ptk 19. 7., 25. 8. ja 6. 12. 1911 sekä 4. 5. 1912.

³⁹ Ilkan hallinnon ptk 11. 2. ja 1. 3. 1910, 7. 1. 1911 sekä 18. 1. 1912; Ilkan inventaariokirja 1909–27.

⁴⁰ Ilkan osuuskunnan lykätyn vuosikokouksen ptk 9. 4. 1912; Ilkan inventaariokirja 1909–27; Kustaa Harju Juho Raisiolle 20. 1. 1913. Raision kokoelema.

vaikka oli ollut kirjaltajalakko, ja että sama suunta näytti jatkuvan vuoden 1912 alkupuolella.⁴¹

Suotuisasta kehityksestä huolimatta näytti vuoden 1911 tilinpäätös tappiota, jonka niin taloudenhoitaja kuin tilintarkastajat laskivat aiheutuneen kirjapainon lakosta. Lakkotappion korvaamiseen oli huvennut maalaisliiton arpajaisista saatu voitto. Inventaariokirjan mukaan oli vuoden 1911 tappio peräti yli 16 000 markkaa, mutta lukuun lienee kerääntynyt osuuskunnan koko siihenastisen toiminnan miinuspuoli. Osuuskunnan varojen ja velkojen ero oli yli 25 000 markkaa jälkimmäisten eduksi, mistä taloudenhoitaja ja tilintarkastajat olivat yhtä mieltä. Vain vuoden 1911 tulot ja menot huomioon ottaen oli tappio todellakin vain lakossa kärsityn suuruinen, ja 14 000 markan tienoille nousut osuuspääoma korvasi melkein kokonaan osuuskunnan alusta kertyneen tappion.⁴² Taloudenhoitaja Nikkinen kyllä alkoi puhua erostaan keväällä 1912; liikkeenhoidon huolet rasittivat ja pohjatiedot tuntuivat riittämättömiltä. Hän pysyi kuitenkin osuuskunnan palveluksessa vuoden loppuun.⁴³

Uudeksi taloudenhoitajaksi valittiin Kustaa Harju, joka lehden ilmoitustulojen ja kirjapainon lisääntyneen liikevaihdon ansiosta pysyi jo helmikuussa 1913 vähentämään osuuskunnan vekselien määrää kahdella ja niiden loppusummaa 2000 markalla, ja silti jäi varastoon osuuskunnan hallinnon jäsenen varmuuden vuoksi allekirjoittama vekseli. Pitkin kevättä Harju »tappoi vanhoja velkoja» ja vähensi vekseliluottoa. »Rahaa on tullut sisään kelpo kyydiä, joten ei mitään pulaa ole nykyään», Harju kirjoitti.⁴⁴ Vuoden 1913 lopussa osuuskunnan vekselien loppusumma oli kuitenkin runsaat 4000 markkaa korkeampi kuin edellisen vuoden lopussa, mikä saattoi kyllä johtua kassakreditiviluoton jäämisestä vanhaan summaansa. Osuuskunnan kokous hyväksyi vuoden 1912 lopussa kassakreditiviin suurentamisen 25 000 markaksi, mutta käytetty liikepankki ei suostunut tähän.⁴⁵

Vuoden 1912 tilinpäätöstä Ilkan osuuskunnassa laskettiin pitkään ja monen mutkan kautta. Ensilaskemalta tappio näytti peräti noin 13 000 markalta, mikä sai Alkion nopeasti pyytämään entiseltä taloudenhoitajalta selvitystä. Kehitys oli Alkiosta täysin käsittämätön, sillä ilmoitustulot olivat nousseet ja kirjapainokin oli tuottanut. Myöskään entinen taloudenhoitaja ei tiennyt mitään, mikä olisi oikeuttanut niin

⁴¹ Nikkinen Alkiolle 27. 3. (sitaatti) ja 17. 4. 1912. SAP III B 2 a; Nikkinen oli tullut Ilkkaan joulukuussa 1910. Ilkan hallinnon ptk 4. 11. 1910.

⁴² Ilkan osuuskunnan vuosikertomus 1911; Ilkan inventaariokirja 1909–27; Aleks Nikkinen Alkiolle 21. 3. 1912. SAP III B 2 a; Antti Haapala Alkiolle 22. 3. 1912. SAP III B 1 a.

⁴³ Nikkinen Alkiolle 17. 5. 1912. SAP III B 2 a; Ilkan hallinnon ptk 22. 10. 1912.

⁴⁴ Eetu Hopiavuori Alkiolle 27. 4. 1913. SAP III A 2 a; Kustaa Harju Alkiolle 13. 2., 10. 3., 4. ja 24. 4. 1913. SAP III B 2 a.

⁴⁵ Ilkan osuuskunnan ptk 30. 12. 1912 ja hallinnon ptk 6. 2. 1913; Ilkan inventaariokirja 1909–27.

huonon tuloksen. Kustaa Harju ja toimitussihteeri Haapala saivat lopulta laskennallisen tappion pieneneeseen runsaaseen 7000 markkaan, mutta inventaariokirjaan merkittiin miinusta lähes 12 000 markkaa.⁴⁶ Asiaa osuuskunnan vuosikokoukselle esittänyt Alkio pyrki silti luomaan luottavaista mielialaa leimaamalla tappiot lehden perustamiskustannuksiksi ja korostamalla lehden sinänsä omaamaa pääoma-arvoa. Kokouksessa tähdennettiin, että osuuskunnan tulot olivat vuonna 1912 olleet toistakymmentä tuhatta markkaa korkeammat kuin edellisenä vuonna ja että lisäksi oli tulossa uutta rahaa osuusmaksusitoumuksista.⁴⁷

Vuoden 1913 tilinpäätös laskettiin Ilkan osuuskunnassa uudella tavalla ja saatiin se näyttämään voittoa 6–7000 markkaa. Myös seuraavan vuoden tase oli noin 2500 markkaa voiton puolella, vaikka maailmansodan syttyminen oli vähentänyt ilmoitustuloja. Lehti ja kirjapaino tuottivat, eikä rahapulaa päässyt syntymään muutenkaan, sillä hallinnon jäsenet ja muut lehden ystävät toimivat auliisti vekselien takuumiehinä. Osuuskunnan kassakredittiluoton raja saatiin vuonna 1914 nostetuksi 20 000 markkaan, mikä vastaavasti lievensi vekselipainetta. Vuosille 1912–16 laaditun suunnitelman mukainen osuuksien myynti loppui sodan sytyttyä, mutta osuuskunnan vuosikertomuksessa vaadittiin sen uudelleen käynnistämistä, »jos mieltään Ilkka pitää todella järjestön lehtenä». Vuoden 1911 lopussa oli osuuspääomaa ollut koossa vajaa 14 000 markkaa, uuden järjestelmän toimittua neljännesvuoden 15 560 markkaa ja vuoden 1913 lopussa 18 840 markkaa.⁴⁸ Ainakaan paljon yli 20 000 markan ei osuuspääoma liene noussut myöhemminkään.

Ilkassa julkaistussa vuoden 1914 kertomuksen versiossa kannattajia lohdutettiin sillä, että vaikka kansanliikkeiden lehdet yleensä aluksi tuottivatkin tappiota, myöhemmät vuodet korvasivat menetykset (kuten nyt oli käymässä). Myös sitä hallinto korosti, että Ilkan varat oli lähes kauttaaltaan koottu osuusmaksuina, »joita ei tarkoiteta suoranaiseksi lahjaksi, vaan kerran korkoa tuottavaksi lainaksi, jonka lisäämistä ei saisi lyödä laimin niin kauan kuin lehtemme lainavaroja tarvitsee». Levikin nousu korvasi osaksi sen, että sota vei ilmoitustuloja ja pakotti osuuskunnan toistaiseksi keskeyttämään osuuksien myyntiohjelman.⁴⁹ Vuosi 1915 tuotti osuuskunnalle voittoa enää 1–2000 markkaa. Ilmoitustulot olivat kyllä nousseet sodan alun

⁴⁶ Harju Alkiolle 2., 5.–7., 8., 14. ja 15. 3. sekä 14. 4. 1913. SAP III B 2 a; Haapala Alkiolle 7. 3. 1913. SAP III B 1 a; Alkio Helsingistä Harjulle 7. 3. 1913, Aleks Nikkinen Alkiolle 9. 3. 1912 (po. 1913) ja Alkio Helsingistä Hyvälle Veljelle 11. 3. 1913 sekä tämä edelleen koko nipun Harjulle, Alkio Laihialta Harjulle 22. 3. 1913. Harjun kokoelma; Ilkan inventaariokirja 1909–27.

⁴⁷ Ilkan osuuskunnan vuosikokouksen ptk 26. 3. 1913.

⁴⁸ Ilkan osuuskunnan vuosikertomukset 1913 ja 1914 sekä vuosikokouksen ptk 29. 3. 1915; Ilkan inventaariokirja 1909–27.

⁴⁹ Vuoden 1914 kertomus julkaistiin vuosikokouksen päätöksellä »niiltä osilta jotka

lamasta, mutta osuuskunnon myynti oli pysynyt vähäisenä, eikä lehden saatavia ollut peritty kovin voimallisesti, kun haluttiin samaan aikaan lisätä levikkiä. Vuoden alussa saatu 10 000 markan pankkilaina kevensi edelleen veksiluoton tarvetta eikä myöskään kassakredittejä tarvinnut nostaa ylärajaansa saakka. Samoin oli osuuskunnan varojen ja velkojen ero supistunut enää runsaaseen 10 000 markkaan.⁵⁰

Osuuskunnan talouden vähittäinen kohentuminen ei kuitenkaan tuntunut Ilkan väestä riittävän nopealta. Ilkan taustapiirin arvojärjestelmää vastaan sotivan ajatuksen osakeyhtiömuodon paremmuudesta osuuskuntamuotoon nähden otti ensimmäisenä puheeksi Santeri Alkio, joka vuoden 1912 sotkuisia tilejä selviteltäessä kirjoitti Kustaa Harjulle »vahvasti ajatelleensa» toimintamuodon muutosta. Samalle kannalle kallistui Harjukin ja harmitteli pääoman kokoamisen hitautta: »Kun ajattelen 6-vuotisia ponnistuksia osuuspääoman saamiseksi niin toivottomalta minusta tällainen yritys *osuuskuntana* näyttää. Tuon 15 000 markan pääoman olisi saanut kokoon osakeyhtiönä yhdessä päivässä ja viikossa puolta enemmän – niin korvapuusti kuin havaintoni kansanvaltaisille ihanteilleni onkin.»⁵¹

Todellisuudeksi ei ajatus muuttunut vuosikausiin; vielä osuuskunnan joulukuussa 1915 pitämässä kokouksessa keskusteltiin osuuskunnon myynnin tehostamisesta, nyt jo osingonjako mainiten.⁵² Vuosikokouksessa muutaman kuukauden kuluttua kuitenkin nimettiin toimikunta kehittämään ajatusta osakeyhtiöstä, joka hankkisi lehden tarpeisiin talon, painokoneen ja muuta kalustoa.⁵³ Yhtiöstä tuli nimeltään Ilkan Talo-Osakeyhtiö ja sen osakemerkintä pääsi alkukesästä 1916 siihen pisteeseen, että osuuskunnan hallinto katsoi voivansa julkistaa hankkeen Ilkan 10-vuotisjuhlanumerossa.⁵⁴ Taloyhtiön 300 markan arvoisia osakkeita merkittiin vuoden 1916 aikana alkuperäisen osakepääoman ylittävän summan edestä. Talon yhtiö osti syksyllä 1916.⁵⁵

Talouden se osatekijä, joka oikeastaan loi perustan niin ilmoitus-hankinnalle kuin osuusmyynnille oli levikki. Vuoden 1909 lopulle

katsotaan lukijakunnan ja lehden ystävään mieltä kiinnittävän» Ilkassa 1. 4. 1915. Katsaus. Sanomal. Osuusk. Ilkan r.l. talouteen ym. toimintaan v. 1914.

⁵⁰ Ilkan osuuskunnan vuosikertomus 1915 sekä hallinnon ptk 20. 1. 1915; Ilkan inventaariokirja 1909–27.

⁵¹ Alkio Harjulle 7. 3. 1913. Harjun kokoelma; Harju Alkiolle 15. 3. 1913. SAP III B 2 a.

⁵² Ilkan osuuskunnan ptk 8. 12. 1915.

⁵³ Ilkan osuuskunnan vuosikokouksen ptk 22. 3. 1916 sekä Osakeyhtiötoimikunnan ptk 3. 5. 1916; Ilkan osuuskunnan kiertokirje 19. 4. 1916. Luopajärven kokoelma. Mikko Luopajärven hallussa.

⁵⁴ Ilkan hallinnon ptk 28. 6. 1916; Ilkka 29. 6. 1916. Sekalaista; Ilkka 1. 7. 1916. Oman talon hanke Ilkalle. pk.

⁵⁵ Harju Alkiolle, päivämätön 1916. SAP III B 2 a; Harjun kokoelmaan sisältyy talokauppaa valaisevia asiakirjoja; Leinonen 1956 s. 66–70.

päästäessä Ilkan levikki oli kohonnut 4000 kappaleen tienoille, josta nousu jatkui selvänä. Taloudenhoitaja Kustaa Harju laskee työhön tultuaan levikin taannehtivasti kesästä 1911 alkaen ja piti koko toimikautensa ajan tarkkaa kirjaa Ilkan levikkiluvuista. Harjun tiedot koskevat asiamiesten välityksellä tehtyjä ns. reversaalitilauksia, joihin on todellisen kokonaislevikin saamiseksi lisättävä kymmenkunta prosenttia postin kautta tilattuja sekä ilmestymispaikkakunnalle ja ulkomaille meneviä.⁵⁶ Lisäyksen perusteet esitetään seuraavan asetelman jälkeen. Suluissa olevat luvut ilmoittavat arvioitun kokonaislevikin ja suluttomat Harjun muistiin merkitsemät asiamiestilaukset.

<i>talvi</i>	<i>kesä</i>	<i>vuoden loppu</i>
	30. 6. 1911 4113 (4500)	
31. 3. 1912 4002 (4400)	30. 6. 1912 4009 (4400)	31. 12. 1912 3852 (4250)
31. 3. 1913 4713 (5150)	30. 6. 1913 4756 (5200)	31. 12. 1913 4460 (4900)
31. 3. 1914 5143 (5650)	30. 6. 1914 5208 (5700)	31. 12. 1914 5138 (5650)
31. 3. 1915 5462 (6000)	30. 6. 1915 5475 (6000)	31. 12. 1915 6057 (6650)
3. 1. 1916 5553 (6100)		

Jos kausivaihteluita ei oteta huomioon, Ilkan levikki näyttää laskeneen vain vuosien 1912 ja 1913 lopulla ja silloinkin lievästi. Muutoin levikki oli tietynä vuoden päivänä korkeampi kuin vuotta aikaisempaa ajankohtana. Eri lähteistä löytyy hajanaista tietoa myös sellaisista levikkiluvuista, joihin sisältyvät kaikki tilatut kappaleet. Keväällä 1912 Ilkka väitti painoksekseen 5000 kappaletta⁵⁷, ja keväällä 1913 kertoi taloudenhoitaja Harju useassa kirjeessä Santeri Alkiolle levikkilukuja, jotka mahdollistavat edellä olevassa asetelmassa esitetyt arviot. Helmikuun puolivälissä 1913 Ilkan levikki saavutti 5000 kappaleen epäilyttävän tasaluvun, josta 4610 oli asiamiesten hankkimia tilauksia, 274 postista tilattuja, 71 meni Vaasaan ja 45 Amerikkaan. Painos oli tuolloin 5350 kappaletta. Helmikuun lopulla oli tilaajia 5085, maaliskuun lopussa 5174, mutta huhtikuun puolivälissä, neljännesvuositilauksista osan jäädessä uudistamatta, enää 5158.⁵⁸

Arviotujen levikkilukujen todennäköisyyttä voidaan tarkkailla myös vuosikertomusten hajatietojen perusteella. Kun tiedetään, että Ilkan levikki oli vuonna 1913 lisääntynyt edellisestä vuodesta keskimäärin 750 kappaleella, saadaan loppuvuoden 1912 levikiksi juuri arvioitu noin 4400 kappaletta. Samalla tavoin, kevään 1913 tietoja lähtökohtana pitäen, arvioiduu kesäkuun 1914 levikki lähelle asetelmassa olevaa.⁵⁹ Lehdessä julkaistun vuoden 1914 kertomuksen mukaan oli Ilkalla vuoden lopussa 250–300 tilaajaa enemmän kuin

⁵⁶ Harjun muistikirjat. Harjun kokoelma.

⁵⁷ Ilkka 7. 5. 1912.

⁵⁸ Harju Alkiolle 13. ja 15. 2. sekä 15. 4. 1913. SAP III B 2 a.

⁵⁹ Ilkan osuuskunnan vuosikertomukset 1913 ja 1914.

kesällä⁶⁰, mutta tässä luvussa lienee mukana vuoden 1915 uusia tilaajia. Vuosien 1915–16 vaihteen tienoilla tilaajamäärä kohosi vuosikertomuksen mukaan yli tuhannella ja painos nousi ensimmäisen kerran yli 7000 kappaleen.⁶¹ Myös tämä tuntuu uskottavalta, sillä asetelman myöhäisin luku sisältää vasta vuoden alkupäiviin mennessä tulleet tilaukset, mutta ylittää jo edellisen vuoden ensimmäisen neljänneksen lopun levikin.

Ilkan varsin hyvän menestyksen perusta oli maakunnan tuki, mutta menestyksen rakentajat löytyivät lehden toimituksesta, konttorista ja hallinnosta. Toimituksen runkona olivat koko ajan päätoimittaja Santeri Alkio ja toimitussihteeri Antti Haapala, joilla oli avustajina mm. Etelä-Pohjanmaan maalaisliiton johto Mikko Luopajarvestä vähäisempiin vaikuttajiin. Lehden linja pysyi johdonmukaisena, ja vaikka osa lukijoista ehkä vierastikin Alkion pitkiä ja aatepitoisia artikkeleita, Ilkasta ainakin tiedettiin millainen lehti se oli. Talouspuolella oli vaihtuvuus suurempi, mutta sitä lievensi mm. Alkion sekä Luopajarven, Juho Koiviston ja muiden hallinnon miesten taloudellinen asiantuntemus. Kustaa Harju taas oli taloudenhoitaja, jolla oli vuosikymmenten siteet maakunnan väkeen ja joka kykeni tuloksellisesti osallistumaan kenttäväen valjastamiseen Ilkan eteen. Osuuskunnan hallinnon ja Alkion kautta Ilkalla oli yhteydet paitsi maalaisliiton puolueorganisaatioon, myös joukkoon maakunnassa vaikuttavia taloudellisia järjestöjä ja kansanliikkeitä, mistä oli osuuskunnalle ja lehdelle hyötyä. Ilkan ja kentän kiinnikkeet takasivat lehden talouden ja levikin hyväksi tehdyn työn onnistumisen edes niin hyvin kuin se onnistui, ja nousuun jo päässeen levikin kohoamista vauhditti edelleen maailmansodan luoma uutisnätkä. Myös ilmoitustulot nousivat, vaikka Ilkalla olikin ongelmanaan pieni levikki ilmestymiskaupungissaan. Satakunta tilaajaa ei välttämättä riittänyt vaasalaisille liikkeille Ilkassa ilmoittamisen syyksi.

7.2. Liitto – värityn lehti »valmiissa pellossa»

7.2.1. Johtajuusongelma

Liitto-lehden asioita kaukaa tarkkaillut Santeri Alkio tiivistä lehden ongelmat talvella 1916 kirjeessään Kyösti Kalliolle näin: »Sen vain voin sanoa, että siinä on hoidettu asioita pehmoisesti, kun lehden tilaajamäärä on mennyt viime aikoina vuosi vuodelta taaksepäin. Ja sellainen asema kuin sillä oli! Saada alkaa työntää niin kuin valmiissa pellossa, ilman hääviä vastustajaa ollenkaan. Mutta te annatte vastus-

⁶⁰ Ilkka 1. 4. 1915. Katsaus Sanomal. Osuusk. Ilkan r.l. talouteen ym. toimintaan v. 1914; Ilkan osuuskunnan vuosikertomus 1914.

⁶¹ Ilkan osuuskunnan vuosikertomus 1915.

tajan vaurastua ja odotatte että Liitto menee itsestään. Nyt on kaikki vastustajat lehdet 6 p. ja verrattain hyvin toimitettuja.»⁶² Kallio taas oli kirjoittanut jo vuonna 1909 Alkiolle, että »kyllä kaipaasi sekini lehti enempi persoonallisuuksia, sillä ilman niitä voi hyvinkin tuettu ratsu nilkuttaa».⁶³

Liiton alkuasetelmat olivatkin olleet hyvät, sillä sen levikkialueella oli runsaasti maalaisliittolaisia. Lehti sai nopeasti verrattain korkean levikin, jonka nousu kuitenkin pysähtyi »itsestään menneen» alun jälkeen. Toisin kuin Alkio ja hänen työtoverinsa Ilkassa, kukaan ei tarttunut riittävän tehokkaasti Liiton asioihin. Liiton taustapiiri ei ollut yksimielinen lehden kehittämiskeinoista eikä kukaan saavuttanut tarpeeksi suurta arvovaltaa. Osuuskunnan hallintoon tulleita asioita ei läheskään aina ollut valmisteltu, joten päätökset jouduttiin monesti tekemään vain pintapuolisen pohdinnan jälkeen. Huomattavan usein asiat lykättiin tuleviin kokouksiin tai jopa sysättiin osuuskunnan kokouksen ratkaistavaksi.

Voimakemukset olivat osuuskunnan hallinto ja lehden toimitus. Näiden välissä, useimmiten kuitenkin hallinnon asialla, oli osuuskunnan taloudenhoitaja. Lisäksi niin hallinnossa kuin toimituksessa oli omat köydenvetonsa, joissa keskeisimmän vetovälineen muodosti kumpaankin kuuluneen Otto Karhin asema. Hän oli erikoisella tavalla sekä osuuskunnan hallinnon puheenjohtaja että lehden vastaava ja päätoimittaja, sai näistä velvollisuuksistaan palkkaa, mutta ei ollut missään näistä tehtävistä leipätöikseen. Päätoimittajuuskin oli luottamustoimi, josta Karhi ei milloinkaan saanut kunnon otetta.

Toimituksessa oli Kustaa Hautamäellä parhaat edellytykset voimakkaaksi päätoimittajaksi, ja hänen kannallaan oli myös Karhia maalaisliiton puheenjohtajana seurannut Kyösti Kallio. Tämä ei kuitenkaan ollut Liiton osuuskunnan hallinnossa muodollisesti vaikutusvaltaisessa asemassa, mutta omasi epävirallista arvovaltaa, mikä toisaalta asetti hänet Karhin tielle. Pohdiskellessaan Liiton asioita Alkiolle joulukuussa 1910 Kallio mm. puntaroi Hautamäen ominaisuuksia, joista hänen mielestään puuttui joitakin päätoimittajalta vaadittavia. Mutta korvaukseksi hän oli selkeä maalaisliittolainen eikä hänellä ollut »viittä muuta virkaa» niinkuin Karhilla, joka oli pyytänyt eroa vastaavan toimittajan paikalta. Puhuttuaan päätoimittajuudesta osuuskunnan hallinnon jäsenten kanssa Kallio arvioi, että »he näkyvät olevan kovin sivuvaikuttimien alaisia», ja Oulussa käydyt keskustelut saivat hänet arvelemaan, että hallinto ei tekisikään muutoksia toimituksessa, vaan että Karhi säilyttäisi paikkansa.⁶⁴

⁶² Alkio Kalliolle 13. 1. 1916. Kallion kokoelma.

⁶³ Kallio Alkiolle 24. 1. 1909. SAP III A 1.

⁶⁴ Kallio Alkiolle 5. ja 20. 12. 1910. SAP III A 1; Liiton osuuskunnan ptk 31. 10. 1910. LA Cb: 2.

Kallion selostamien neuvottelujen jälkeen Liiton hallinto yllättäen nimesikin vastaavaksi toimittajaksi taloudenhoitaja Järviön. Karhi jatkoi kyllä hallinnon puheenjohtajana myös seuraavana vuonna ja oli edelleen päätoimittaja. Luottamuspulaa Kustaa Hautamäen ja osuuskunnan hallinnon välillä kuvaa, että toimittaja sai tietää päätöksestä vasta kuulopuheena.⁶⁵ Paitsi Karhiin, Hautamäellä oli kitkaiset suhteet tuolloin myös toimitussihteerin Rantaan ja taloudenhoitaja Järviöön. Taloudenhoitajan kanssa hänellä oli erimielisyyksiä vallasta määrätä lehden koko, vanhoillisen ja uskonnollisen toimitussihteerin kanssa hänen omasta vapaamielisyydestään kumpuavia ristiriitoja. Karhin ja Hautamäen suhteita jäysi jälkimmäisen ilmeinen halu päästä johtamaan toimitusta tämän tehtävän selvästi laiminlyövä Karhin sijaan. Tämä näkyi mm. haluna järjestää maalaisliiton eduskuntaryhmän kautta Karhille näpäys Liiton politiikasta, »hän kun lossaa olla osuuskunnan puheenjohtaja ja päätoimittaja».⁶⁶

Samaan kahinointiin liittyi se, että hallinto asetti talvella 1911 toimikunnan – kaksi hallinnon jäsentä, Hautamäki ja Ranta – laatimaan toimittajille työnjakoa. Sellainen oli kyllä ennestäänkin, mutta ainakaan Hautamäki ei ollut siihen tyytyväinen.⁶⁷ Toimikunta sai ohjeet valmiiksi kesään mennessä, ja silloin oli päätoimittajakysymys jo selkiytymässä. Hallinto päätti juhannuksena, »kun oli jo pitemmän ajan kuluessa tultu huomaamaan, ettei Liitto ole sisältönsä ja toimitustapansa puolesta ollut tyydyttävä ja koska ei toimittajain kesken ole ollut käytännössä tarpeellista työnjakoa ja yhteistoimintaa», järjestää asiat siten että Hautamäestä tulisi päätoimittaja ja Ranta jatkaisi toimitussihteerinä alennetulla palkalla. Päätöstä oli edeltänyt jonkinlainen pyykinpesu, sillä Hautamäki valitti jo touko-kuussa ystävälleen Kustaa Harjulle, että työtoveri ja hallinto eivät pitäneet häntä missään arvossa, ja hän kun vain halusi toimituksen luovan lehteen enemmän maalaisliittolaista henkeä.⁶⁸

Uusien ohjeiden mukaan päätoimittajan velvollisuus oli »huolehtia kaikin puolin lehden sisällöstä» ja muuten tehdä se mitä ei määritelty toimitussihteerin työksi. Toimitussihteerin tuli saksia uutiset toisista lehdistä, lukea korrehtuuri yhdessä päätoimittajan kanssa ja, jos tarve vaati, kirjoittaa ainakin kaksi pääkirjoitusta kuukaudessa. Otto Karhin laatima pöytäkirjan loppuosa sisälsi moitteita toimitukselle. »Koska varomattomasta kirjoitustavasta on johtunut Liitolle monia painokanteita ja sakkoja», toimituksen piti tarkoin harkita mitä

⁶⁵ Liiton hallinnon ptk 22. 12. 1910 ja 25. 1. 1911. LA Cb: 2; Hautamäki Kustaa Harjulle helatorstain lauantaina 1911. Harjun kokoelma.

⁶⁶ Kallio Alkiolle 20. 12. 1910. SAP III A 1; Hautamäki Kustaa Harjulle 2. ja 10. 4. 1910. Harjun kokoelma.

⁶⁷ Liiton hallinnon ptk 11. 3. 1911. LA Cb: 2; Hautamäki Harjulle 11. 11. 1910. Harjun kokoelma.

⁶⁸ Liiton hallinnon ptk 25. 6. 1911. LA Cb: 2; Hautamäki Harjulle helatorstaina 1911. Harjun kokoelma.

julkaisee ja eritoten olla loukkaamatta kenenkään uskonnollisia tunteita. Pääkirjoitusten puutetta oli myös huomattu, joten toimitus sai luvan hankkia niitä ulkopuolisilta 250 markan edestä vuodessa.

Hautamäki oli kokouksen aikaan matkoilla ja ilmoitti suostumuksensa palattuaan. Ystävälleen hän perusteli päätöstään palkankorotuksen lisäksi mahdollisuudella saada päätoimittajana kirjoituksensa lehteen kenenkään estämättä. Uskonnollisia tunteita koskenut ohjeiden kohta häntä arvelutti, sillä hänestä se kielsi »paiskaamasta helvettiin vettä». Kielto saattoikin olla sivuutetun Rannan mieliksi tehty, sillä Hautamäen mukaan toimittajat olivat »klerikaalisissa kysymyksissä niinkuin tuli ja vesi». Linjanaan uusi päätoimittaja aikoikin pitää vapaamielisten ajatusten ujuttamista: »Ei tosin repäisevästi, sillä sellainen ei mene Pohjois-Pohjanmaan rutiuskonnolliseen väestöön. Mutta koetan syöttää parantavia rohtoja kaurain ja kylvöheinäin seassa pienissä annoksissa. Saa nyt nähdä syntyykö siitä mitään.» Yleisesti Hautamäki iloitsi, että lehdelle nyt tuli »jonkunlainen pää» ja että se oli hän itse.⁶⁹

Toimituksen järjestelyjä seurasi kuitenkin tapahtumasarja, joka osoitti toimittajien ja hallinnon välisten epäselvyyksien edelleen elävän. Kerrotussa kokouksessa toimittajien palkat säädettiin alhaisemmiksi kuin näiden kanssa oli puhuttu. Miehille ei heti kerrottu asiasta, ja kun he siitä kuulivat, molemmat laativat valituksen. Rantaa kiivastutti, että hänen palkkansa oli laskettu summaan, jolla ei saisi edes aloittelevaa toimittajaa ja joka oli alle hänen taannoisen alkupalkkansa. Karhin ja taloudenhoitajan vakuutettua ettei alennusta ollut tarkoitettu erokehotukseksi hän kuitenkin suostui neuvottelemaan. Hautamäen valintaa vastaan hänellä sen sijaan ei ollut mitään, hänestä oli päinvastoin hyvä, että nyt joku alkoi vastata lehdestä.⁷⁰ Hautamäki kyllä yksityisesti väitti hallinnon asettaneen Rannan ota tai lähde -tilanteeseen, mutta katsoi samalla ettei tämä enempää lehtityöstään ansainnutkaan. Toimitussihteerillä oli nimittäin muutkin työnsä ja tulonsa.⁷¹ Omassa asiassaan Hautamäki ilmoitti Liiton hallinnolle, että »jolle kerran katsotaan voitavan uskoa päätoimittajan tehtävät, hänelle täytyy voida myöskin maksaa alin päätoimittajan palkka», 250 markkaa kuussa. Samalla hän tarjosi päätoimittajaksi Rantaa ja lupasi itse hakeutua muulle alalle.⁷²

Toimittajien kirjeet luettiin hallinnon kokouksessa, jossa pöytäkirjaa piti jälleen poikkeuksellisesti Karhi. Hallinto päätti suostua Rannan 150 markan palkkavaatimukseen, mutta lisäsi hänen töihinsä maaseutukirjeiden korjauksen. Hautamäelle se ei luvannut kuin 225

⁶⁹ Hautamäki Harjulle 2. 7. 1911. Harjun kokoelma.

⁷⁰ Ranta Liiton hallinnolle 16. 8. 1911. LA Eb: 1.

⁷¹ Hautamäki Harjulle 2. 7. 1911. Harjun kokoelma.

⁷² Hautamäki Liiton hallinnolle 25. 8. 1911. LA Eb: 1.

markkaa, mutta siirsi häneltä mainitut maaseutukirjeet.⁷³ Hautamäelä oli jo uusi ja paremmin palkattu työ luvassa, mutta hän katsoi olevansa »jonkun verran otollinen tämän puolen valistustyöhön, jota en raskisi niin vaan jättää» ja jäi Liittoon, muristen kuitenkin pian lehteen otetun vain puolitoista toimittajaa.⁷⁴ Palkkavaatimuksensa Hautamäki sai läpi seuraavana syksynä osuuskunnan kokouksessa, jossa hänet myös nimettiin lehden vastaavaksi toimittajaksi.⁷⁵

Hautamäen ja Karhin suhteet pysyivät huonoina, ja tämä johti uuteen kriisiin kun huhtikuussa 1912 tuli julki tieto Karhin liittymisestä Oulun työväenyhdistykseen ja niin muodoin sosiaalidemokraattiseen puolueeseen. Uutinen herätti oululaisissa lehdissä vilkkaan keskustelun, johon Liitossa osallistui nimimerkki Mylläri – Kustaa Hautamäki. Hän leimasi tapahtuman syyksi varsin karskein sanoin Karhin pyrkyryyden: »se, joka tahtoo olla tärkeä ja huomattava henkilö, voi siihen aina keksiä keinoja», »ja niin on Karhi, oltuaan jonkin aikaa hyvin vähän huomattu henkilö, uuden edesottamisensa kautta päässyt yleisen puheen aiheeksi».⁷⁶

Tilanne Liiton taustapiirissä oli epäselvä, Karhi mm. pysyi osuuskunnan hallinnon johdossa ja esitti – tosin vasta parin kuukauden kuluttua Hautamäen kannanotosta – sen kokouksessa, että joko toimituksen oli vaihduttava tai hänen erottava hallinnon puheenjohtajan paikalta, »sillä hän ei katso voivansa toimia yhteistyössä niiden kanssa tunnetun loukkauksen johdosta». Hallinto keskusteli asiasta päätöstä tekemättä ja sen seuraavassa kokouksessa Karhi jo esitti eroilmoituksensa vaatien sitä julkaistavaksi lehdessä. Mutta kun hän kiivastuksissaan poistui kokouksesta, jäljellejääneet hallinnon jäsenet saivat harvalukuisuudestaan sopivan syyn jälleen välttää kannanottoa. Eräät paikalla olleet kyllä kannattivat yksityisesti Karhin vastineen julkaisemista ja muuan tahtoi pöytäkirjaan paheksumislausunnon toimituksen menettelyn johdosta. Ryhmittymiseen Karhin puolesta ja häntä vastaan vihjaa se, että kevään aikana kaksi osuuskunnan kassakreditiiiviluoton takaajaa pyysi ilman perusteluja kahteen otteeseen vapautua takauksestaan. Vasta toisella kerralla hallinto suostui heidän pyyntöönsä, mutta osuuskunnan syyskokouksessa, Karhin jo ollessa poissa, heistä toinen valittiin kuitenkin hallinnon jäseneksi ja suostui myöhemmin sen varapuheenjohtajaksi. Enää hänellä ei myöskään ollut halua kieltäytyä takaamasta osuuskunnan lainaa ja vekseleitä.⁷⁷

⁷³ Liiton hallinnon ptk 28. 8. 1911. LA Cb: 2.

⁷⁴ Hautamäki Harjulle 17. 9. ja 26. 11. 1911 sekä 10. 3. 1912. Harjun kokoelma.

⁷⁵ Liiton osuuskunnan syyskokouksen ptk 20. 11. 1911. LA Cb: 2.

⁷⁶ Liitto 13. 4. 1912. Meiltä ja muualta. Mylläri; Nimimerkin identifiointi SSLH:n toimittajakortistosta.

⁷⁷ Liiton hallinnon ptk 19. 6., 6. 7. 1912 ja 11. 1. 1913 sekä osuuskunnan ptk 23. 9. 1912. LA Cb: 2.

Maalaisliiton johtajat hämmästelivät Oulun näytelmää sivusta. Puheenjohtaja Kallio kirjoitti Alkiolle, että juttuun oli »paha sotkeen-tua, kun on molemmat vikapäitä». ⁷⁸ Kiista olikin paljolti Liiton piirin sisäinen, sillä maalaisliiton eduskuntaryhmän jäsenenä Karhi pysyi vaalikauden loppuun eikä ryhmä muutoinkaan ottanut asiaan mitään kantaa. Samoin Karhi säilytti paikkansa maalaisliiton keskushallinnossa ja esiintyi vielä tammikuun 1913 puoluekokouksessa alustajana. Jupakan syistä esitetyissä arvioissa on korostettu sekä hänen jäämistään itse perustamassaan puolueessa Alkion ja Kallion varjoon että hänen ja Liiton toimituksen suhteita. Jukka Juuselan arvio, että Liitto »potki Karhin puolueesta» näyttää pitävän paikkansa. Hautamäen raju kannanotto pakotti Karhin eroon maalaisliitosta, vaikka hänen tarkoituksenaan olisikin ollut kahdella tuolilla istuminen. ⁷⁹

Karhin ero ei kuitenkaan poistanut ongelmia, ja vuoden 1913 lopulla hallinto jälleen pohti mitä olisi tehtävissä, kun »Liiton uutisosasto on pitemmän aikaa ollut köyhempi toisiin lehtiin verraten». Hallinnon mielestä toimituksesta puuttui reporteriksi luonnehdittu henkilö sekä uutisten vastaanottaja, ja reporterin palkkaamista esitti myös hallinnon toimitusoloja uudistamaan asettama valiokunta. Uutta toimittajaa ei kuitenkaan palkattu, vaikka osuuskunnankin kokous antoi tähän sääntöjen edellyttämät valtuudet. ⁸⁰

Toimituksen sekä hallinnon ja tätä edustavan taloudenhoitajan suhteita kärjisti kysymys lehden koosta; miten paljon lehteen oli varaa laittaa tekstiä. Karhin eron vaiheilla päätoimittaja valitti, että »lehteä annetaan tuollaisena kämmenenlevyisenä lappuna johon ei juuri mitään saa mahtumaan». Keväällä 1913 oli päätoimittajan kannalta tapahtunut sen verran edistystä, että lehden koko määräytyi hänen ja taloudenhoitajan neuvonpidon jälkeen. ⁸¹ Sopi ei jäänyt pysyväksi, ja tilanne kärjistyi uudelleen vuoden 1915 lopulla. Välittömänä syynä oli keskustelu, jossa Kyösti Kallio ja Kustaa Hautamäki vaihtoivat ajatuksia Liiton asioista parin hallinnon jäsenen kanssa ja moittivat taloudenhoitajan ylivaltaa kokokysymyksessä. Toinen hallinnon miehistä kertoi asian taloudenhoitajalle, ja niin oli päätoimittajan eronpyyntöön huipentuva riita valmis. ⁸²

⁷⁸ Kallio Alkiolle 21. 7. 1912. SAP III A 1.

⁷⁹ Juusela 1969 s. 120–122; Hautamäen asennetta kuvaa hänen kirjeensä Harjulle 16. 5. 1912, jossa hän pisteliän sanankääntein kertoo Karhin maalaisliiton alkuaikoima propagandanteossa käyttämistä tunnetuista paikatuista housuista. Harjun kokoelma; Samoin Isohookana-Asunmaa (1980 s. 75 nootti 98) korostaa Liiton suhtautumisen vaikutusta, mutta painottaa myös (varsinkin 1975 s. 165) että maalaisliiton perustaja ei oikeastaan koskaan ollut ollut puolueen jäsen, kun ei ollut maksanut jäsenmaksua!

⁸⁰ Liiton hallinnon ptk 3. 12. 1913, em. valiokunnan ptk 2. 2. 1914 sekä osuuskunnan ptk 27. 4. 1914. LA Cb: 2.

⁸¹ Hautamäki Harjulle 27. 7. 1912 ja 6. 5. 1913. Harjun kokoelma.

⁸² Kallio Alkiolle 15. 11. 1915. SAP III A 1; Liiton hallinnon ptk 18. 11. 1915. LA Cb: 2.

Hallinto asetti jälleen toimikunnan laatimaan toimittajien ja taloudenhoitajan työnjakoa ja kallistui asian edetessä tukemaan Hautamäkeä, jonka irtisanoutuminen poistettiin virallisesta pöytäkirjasta ja jota sitten myös osuuskunnan ylimääräinen kokous pyysi jäämään. Hallinto keskusteli lehden koostakin asettaen sille tietyt raamit, mutta antaen toimitukselle vallan »tarpeen vaatiessa» lisätä palstoja, mikä sekkin oli voitto Hautamäelle. Taloudenhoitajaksi ja toimitussihteeriksi sitä vastoin alettiin etsiä uusia miehiä. Edellinen oli ollut pitkään sairas ja siksi vuosien varrella useaan otteeseen kokonaan tai osittain estyneenä työstään ja jälkimmäinen taas ei Kyösti Kallion mukaan enää tehnyt juuri muuta kuin luki korrehtuuria. Toimitussihtööri Ranta sanottiin irti tammikuussa 1916, hallinnon mukaan »sen johdosta kun on jo pitemmän ajan kuluessa selvästi huomattu ettei - - - (hän) ehdi monien erilaatuisten toimiensa takia tyydyttävästi toimia lehden hyväksi». Taloudenhoitaja Järviö puolestaan erosi elokuussa 1916 omasta aloitteestaan ja kuoli keuhkotautiinsa jo saman vuoden lopulla. Myös osuuskunnan vuonna 1915 toimineen hallinnon puheenjohtaja sai väistyä, Kallion mukaan koska »juoksee joka lehden toimistossa puhumassa L. asioista ja toimituksesta» antaen näin aseita vastustajille.⁸³

Hallinnon ja toimituksen yhteistyö ei toiminut Liiton koko ensimmäisenä kymmenvuotiskautena, ja näin ei myöskään rakentunut kestävää yhteyttä lehden ja kentän välille. Valtasuhteiden selkiytymättömyys ja tästä seurannut epätietoisuus siitä mihin oikein pyritään, aiheutti seuraamuksia osuuskunnan taloudessa ja sen osatekijöissä.

7.2.2. *Seuraukset – »viittä penniä vaan halaistaan ja maristaan»*

Lehtiosuuskunnan ja toimituksen johtamiseen liittyneet ongelmat aiheuttivat, että osuuskunnan talous ei kohentunut, toisin kuin epäedullisemmassa ympäristössä esiintyneen Ilkan. Liiton levikki jopa kääntyi laskuun; lehti ei kyennyt säilyttämään edes maalaisliittolaistilaajiaan, puhumattakaan että se olisi onnistunut saamaan uusia. Tilintarkastajien lausunnon mukaan Liiton osuuskunta olisi tuottanut vuonna 1909 toista tuhatta markkaa voittoa ilman eräiden osuuskunnan alkuajoilta periytyneiden epävarmojen saatavien poistamista. Tileistä näki myös sen, että sanomalehti vei kirjapainon tuoton kokonaan eikä se edes riittänyt. Tilintarkastajat ehdottivatkin lehden tilaushinnan korottamista.⁸⁴ Inventaariokirjan mukaan osuuskunta oli vuoden 1909 loppuun mennessä kerännyt tappiota yhteensä vajaan

⁸³ Liiton hallinnon ptk 23. 3. ja 4. 7. 1914, 18. 11. ja 21. 12. 1915 sekä 14. 1., 29. 1., 10. 8. ja 28. 12. 1916 sekä osuuskunnan ptk 21. 12. 1915. LA Cb: 2; Kallio Alkiolle 10. 1. 1916. SAP III A 1.

⁸⁴ Tilintarkastajien lausunnot sisältyvät Liitto Oy:n arkistoon.

5000 markkaa, mutta tappio oli kumminkin puolisen tuhatta markkaa osuuspääomaa pienempi.⁸⁵

Osuuskunnan hallinto otti tilintarkastajien kehotuksen onkeensa ja hyväksyi syksyllä 1910 lehden hinnan nostamisen neljästä viiteen markkaan seuraavan vuoden alusta.⁸⁶ Osuuskunta oli kevään 1910 kokouksessa hyväksynyt hallinnon ehdotuksen kassakreditiviiluton korottamisesta 20 000 markasta 25 000 markkaan, josta 18 000 käytettäisiin jäljellä olevan kirjapainovelan maksamiseen. Myös osuusmyynnin avulla oli määrä saada rahaa, ja tämän järjestämisen osuuskunta jätti hallinnon huoleksi. Liiton palstoilla korostettiin samaan aikaan, että osallistumalla kokouksiin osuudenomistajat saattoivat osoittaa haluavansa ylläpitää omaa sanomalehteä ja että maalaisliittolaisista itsestään riippui millaisen sanomalehden he itselleen tahtoivat.⁸⁷

Haluttu lainasumma nousi kesän aikana 30 000 markkaan, mutta eräät takuumiehet, mm. Kyösti Kallio, eivät lupautuneet kuin 20 000 markan taakse; Kallio nimittäin piti tarpeettomana hallinnon suunnitelmaa maksaa kirjapainolaina sovittua nopeammassa tahdissa. Takuut eivät kuitenkaan vielä helmikuussa 1911 näyttäneet riittävän edes tähän summaan.⁸⁸ Samanaikaiseen päätoimittajanvaihdokseen liittyneet hankaukset lienevät vaikuttaneet takuumiehiin. Osuuskunta sai kuitenkin Suomen Pankista neljän alueensa kansanedustajan järjestämän 5000 markan luoton, ja kesäkuussa 1911 hallinto lopulta valtuutti puheenjohtajansa Karhin organisoimaan suuremman lainahankkeen takuut jokilaaksoittain.⁸⁹

Vuoden 1912 alkuun mennessä osuuskunta oli saanut varmistetuksi seitsemästä kunnasta 1000 markan takuun kustakin ja lisäksi asia oli vireillä lähes kaikissa muissa Pohjois-Pohjanmaan pitäjissä sekä yhteisesti Tornionjokilaaksossa. Hallinto päätti myös palkata kaksi miestä hoitamaan asiaa.⁹⁰ Menestys ei vieläkään ollut kehuttava; näyttää siltä, että päätöstä ei pantu toimeen. Ainakin päätoimittaja Hautamäki valitti kesällä, että »täälläkin on tehty hyviä päätöksiä sen tapaisista matkustajista (kuin Ilkassa), mutta matkalle lähtijöitä vaan ei ole ilmestynyt».⁹¹ Alkuvuodesta 1913 hallinto uudisti päätöksen pitäjälainojen hankkimisesta ja aikoi samalla toteuttaa vanhan päätök-

⁸⁵ Liiton inventaariokirja. LA Bb: 1.

⁸⁶ Liiton hallinnon ptk 27. 8. 1910. LA Cb: 2.

⁸⁷ Liiton hallinnon ptk 16. 4. 1910. LA Cb: 2; Liitto 12. ja 19. 4. 1910. Maalaisliiton työmaalta.

⁸⁸ Liiton hallinnon ptk 22. 12. 1910. LA Cb: 2; Kallio H. V:lle (Hautamäki) 8. 2. 1911. KMA Mf 22.

⁸⁹ Liiton hallinnon ptk 11. 3. ja 25. 6. 1911. LA Cb: 2.

⁹⁰ Liiton hallinnon ptk 5. 1. 1912. LA Cb: 2.

⁹¹ Hautamäki Kustaa Harjulle 27. 7. 1912. Harjun kokoelma.

sen yhteisen asiamiehen pestaamisesta maalaisliiton piirihallinnon kanssa, mutta jälleen suunnitelma lienee jäänyt toteutumatta.⁹²

Osuuskunnan taloudellinen asema pysyi kuitenkin siedettävänä, sillä lehden levikki ja ilmoitustulot olivat kohtalaiset. Päätoimittaja kirjoitti syksyllä 1912, että taloudenhoitaja hankki Oulun liikkeiden ilmoituksia puoliväkin ja lisäsi seuraavana keväänä, että Liitto oli »ehdottomasti läänin enin levinnyt» »ja siksi on liikemiesten pakko siinä ilmoittaa».⁹³ Tilinpäätöksiin kirjattuja tuloksia heikensi se, että osuuskunnan vuosiylijäämillä kuitattiin alkuaikojen tappioita ja maksettiin kirjapainovelan sovitut 3000 markan vuotuiset lyhennykset. Viiden toimintavuoden tulokset huomioon ottaen oli osuuskunta vielä vuoden 1911 lopussa noin 3800 markkaa tappiolla, joskin po. vuonna yksin oli voittoa tullut vajaat 2000 markkaa. Tilaushinnan korotus vuonna 1912 lisäsi osuuskunnan tuloja; levikki kyllä laski alkuvuodesta noin tuhannella, mutta puolet tästä määrästä palasi vuoden mittaan takaisin. Vuosina 1912 ja 1913 osuuskunta tuotti pari tuhatta markkaa voittoa kumpanakin ja jälkimmäisen vuoden lopussa voitiin kaikki vanhat tappiot katsoa korvatuiksi.⁹⁴

Osuuskunnan lainojen määrä pysyi pienenä. Kassakreditiviilutto melkein riitti juoksevien menojen hoitamiseen, ja vaikka hallinnon jäsenet joutuivatkin takaamaan osuuskunnan vekseleitä, tämä velvollisuus kohtasi heitä suhteellisen harvoin. Osuuspääomasta sen sijaan ei ollut paljon apua, sillä sitä oli vuoden 1913 lopussa koossa vain runsaat 5800 markkaa.⁹⁵ Luottorahan todellista määrää lisäsivät jonkin verran pitäjälainat, joita lehden kannattajat ottivat omiin nimiinsä ja jotka siksi eivät näkyneet osuuskunnan tileissä.⁹⁶

Maailmansodan sytyttyä Liiton osuuskunnan talous kääntyi jälleen tappiolliseksi. Tilintarkastajat katsoivat näin käyneen sodan vuoksi; ilmoitustulot olivat vähentyneet juuri tappion verran, kun taas toimitusmenot olivat kasvaneet uutistulvassa. Vuoden 1914 tappio oli noin 3000 markan luokkaa ja vuoden 1915 noin 2200 markkaa, mutta jälkimmäinen oli erään esiin putkahtaneen vanhan lainan vuoksi mahdollista laskea paljon suuremmaksikin. Vuoden 1916 tappio oli edellisvuotisen luokkaa ja nosti kolmen vuoden yhteisen miinuksen runsaaseen 6800 markkaan eli osuuspääoman kokoiseksi.⁹⁷

⁹² Liiton hallinnon ptk 11. 1. 1913 (ks. myös 2. 2. 1914). LA Cb: 2.

⁹³ Hautamäki Harjulle 31. 10. 1912 ja 23. 4. 1913. Harjun kokoelma.

⁹⁴ Liiton osuuskunnan vuosikertomukset 1910–12 sekä hallinnon ptk 3. 2. 1912. LA Cb: 2, Liiton inventaariokirja LA Bb: 1; Liiton tilintarkastuskertomukset; Liitto 23. 4. 1912. Maalaisliiton työmaalta.

⁹⁵ Liiton inventaariokirja. LA Bb: 1; Liiton hallinnon ptk 29. 7., 27. 8., 21. 10. ja 1. 12. 1910, 25. 6. 1911, 3. 12. 1912 sekä 4. 2., 12. 9. ja 3. 12. 1913 (vekseleistä). LA Cb: 2.

⁹⁶ Pitäjälainan siirrosta esimerkki: Liiton hallinnon ptk 10. 8. 1914 ja 29. 1. 1915. LA Cb: 2.

⁹⁷ Liiton tilintarkastuskertomukset 1914–15; Liiton inventaariokirja. LA Bb: 1; Liiton hallinnon ptk 16. 2. 1916. LA Cb: 2.

Tappiot saivat Liiton hallinnon asettamaan keväällä 1915 keskuudestaan toimikunnan tutkailemaan »miten olisi liike järjestettävä, etteivät tappiomme olisi uusiutuvia». Toimikunta asetti itselleen yksinkertaiset tavoitteet: tutkia miten voisi lisätä tuloja ja karsia menoja. Tulojen lisäämiseksi oli sen mielestä pantava yhdessä maalaisliiton piirihallinnon kanssa toimeen »voimakas agitationi kautta läänin aatteemme ja lehtemme hyväksi» ja lähetettävä puhujia kenttäväkeä »innostamaan ja käytännölliseen toimintaan saattamaan». Ensin olisi pidettävä huoli nukkuvien paikallisosastojen herättämisestä ja uusien perustamisesta, toiseksi järjestettävä näiden osastojen myyjäisiä ja iltamia ja pidettävä vaari osuuksien myymisestä ja lehden tilauttamisesta. Tärkeää oli antaa paikallisosastoille käytännön neuvoja lehden tukemisen järjestämisestä.⁹⁸

Toimitukselle oli evästys, että »hyvästi toimitettu lehti on paras itsensä agitaattori», hallinnolle että sen jäsenten oli syytä käyttää vaikutusvaltaansa hankkimalla Liiton kirjapainoon harrastuspiiriinsä kuuluvien yhdistysten painotöitä. Maalaisliiton kansanedustajille asetettavia vaatimuksia oli tiukennettava: »Kuinka nyt vaatia eloa ja elämää salojen asukkailta, kun heidän paimensakin nukkuvat» eivätkä kirjoita lehteen tarpeeksi usein ja käyvät puhematkoillakin vain vaalien edellä.

Tunnustaen asiantuntemuksensa vähyyden toimikunta esitti joukon menojen supistamishdotuksia. Kallis ylityö oli saatava loppumaan, toimittajien oli kylläkin pieniksi tunnustetuilla palkoillaan saatava aikaan parempi lehti ja hyvä olisi jos toinen toimittajista voisi myös matkustella maakunnassa. Kiitosta toimitus sai, kun ei ollut hankkinut sakkoja sotasensuurin ylitsekäymisillään⁹⁹. Taloudenhoidossa toimikunta tunnusti noudatetun säästäväisyyttä niin perusteellisesti, että monet maaseutukirjeenvaihtajat olivat lakanneet avustamasta lehteä, kun eivät olleet saaneet palkkioitaan. Vekselien korkomenoja voitaisiin supistaa ottamalla pitkäaikainen pankkilaina, ja lehden mahdollisen kuusipäiväistämisen varalta olisi latomakone hyvä olemassa. Loppuarvio maalaisliiton vainioiden korjausmenetelmistä oli: »pitäsimme hyvän kiertävän puhujan vaikutukset suurimpana tekienä, etenki, jos vielä edusmiehet ja sanomalehti virkeällä toiminnallaan saman suuntaisia sysäyksiä antaisivat».

Toimikunnan pääajatuksena oli säästäväisyyden muistavan talonpoikaisjärjen mukaisesti menojen pitäminen alhaisina. Mutta esimerkiksi toimitusmenojen pienuuden kustautumista lehden sisällössä ja sen kautta levikissä tai kirjapainon investointien vaikutusta painon

⁹⁸ Valiokunnan mietintö osuuskunta Liiton hallinnolle 26. 4. 1915. LA Cb: 2.

⁹⁹ Sotasensuurin alkuvaiheessa 17. 11. 1914 mennessä jäi Savon Sanomien puolivahingossa hankkima muiden lehtien tuomioihin verrattuna vähäinen sakko maalaisliitolaisten lehtien ainoaksi. Yhteensä Suomen lehdistöön kohdistui em. aikana 70 rangaistusta tai rangaistusvaatimusta. Kuusanmäki 1980 s. 102–105.

kilpailukykyyn se ei pohtinut, ja Ilkkaa kademielellä seurannut päätoimittaja Hautamäki oli kiukkuinen: »Tuo vanha vaivainen käsilatomoromukasa se on, joka tässä tekee kaiken aineellisesti ja henkisesti vaivaiseksi. Lehti pienenee kuin pyy maailman lopulla ja sitten äijät huokaavat ja istuvat kädet ristissä ja miettivät miten olemattomia menoja voisi yhä supistaa. - - - tuloja ei ymmärretä eikä uskalleta – eikä viitsitä hankkia, viittä penniä vaan halaistaan ja maristaan.»¹⁰⁰

Toimikunnan kirjaamista ajatuksista tärkeimmät kuten lehden ja puoluejärjestön yhteistyö sekä lehden kuusipäiväistäminen olivat sinänsä vanhoja päämääriä. Uusista ajatuksista toteutettiin ensimmäisenä 10 000 markan pankkilainan ottaminen vekselivelan pienentämiseksi. Kesällä 1915 osuuskunta vielä pienensi kassakreditiviiluottonsa 15 000 markkaan.¹⁰¹ Maalaisliiton paikallisosastoille ja piiritoimikunnille lehdellä oli merkitystä, sillä itse puolueorganisaation toiminta oli vähäistä. Oulun läänin pohjoisen vaalipiirin piiritoimikunta oli lamaantunut vuoden 1910 tienoilla eikä 1913 valittua piiritoimikuntaa edes uusittu ennen vuotta 1916. Myös eteläinen piiritoimikunta koontui epäsäännöllisesti. Sen vuoden 1915 kertomuksessa todettiin toiminta heikoksi, mutta toivottiin parempaa »kun lopultakin neuvontatyö sanomal. Liiton toimesta näyttää tulevan käyntiin». Lehti olikin järjestön laman aikaan aloitteellinen osapuoli, mm. Kustaa Hautamäki piti piirin vuosikokouksissa puheita lehden hyväksi. Kun Liiton hallinto teki puolueen piirijärjestölle osuuskunnan kokouksen hyväksymän ehdotuksen taannoisen toimikunnan agitaatiosuosituksen toteuttamisesta, tarkoituksena »saada maaseudun sydämet sykkäilemään lehden hyvinvoinnin tukemiseksi», piiri suostui tuumaan.¹⁰²

Lehden kuusipäiväistämisestä osuuskunnan hallinto laati kustannusarvion jo syksyllä 1913, mutta suositteli hankkeen kalleuden vuoksi osuuskunnalle sen lykkäämistä. Sitten maailmansodan syttyminen viivästytti ratkaisua edelleen.¹⁰³ Mutta helmikuussa 1915 maalaisliiton Oulun läänin eteläisen vaalipiirin piirikokous esitti päätoimittaja Hautamäen alustuksen pohjalta lehtiosuuskunnan hallinnolle toivomuksen hankkeen toteuttamisesta, kuitenkin niin että myös kolmipäiväinen painos säilyisi. Osuuskunnan kevätkokous valtuuttikin hallinnon jatkamaan syksyllä kesken jääneitä toimia.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Hautamäki Harjulle 7. 11. 1915 (ks. myös 23. 4. 1915). Harjun kokoelma.

¹⁰¹ Liiton hallinnon ptk 9. 1. ja 10. 7. 1915 sekä osuuskunnan ptk 28. 4. 1915. LA Cb: 2.

¹⁰² (Oulun) Pohjoisen vaalipiirin maalaisliiton rantamaan osaston vuosikertomus 1910, Kertomus M.1. Oulun l. etel. piirin toiminnasta v. 1915, sama 1916, Eteläisen vaalipiirin vuosikokouksen ptk 30.–31. 1. 1914 ja 5. 2. 1915 sekä piiritoimikunnan ptk 28. 2. 1916. KMA; Liiton osuuskunnan ptk 21. 12. 1915 sekä hallinnon ptk 5. 4. ja 27. 5. 1916. LA Cb: 2.

¹⁰³ Liiton hallinnon ptk 12. 9. 1913 sekä 7. 4. ja 17. 9. 1914. LA Cb: 2; Liitto 23. 9. 1913 ja 13. 10. 1914. Maalaisliiton työmaalta.

¹⁰⁴ Maalaisliiton Oulun läänin eteläisen vaalipiirin vuosikokouksen ptk 5. 2. 1915. KMA; Liitto 29. 4. 1915. Maalaisliiton työmaalta.

Erityisesti päätoimittaja Hautamäen vaatiman ja osuuskunnan hallinnon asettaman toimikunnan ehdottaman (mutta taloudenhoitajan tarpeettomana vastustaman) latomakoneen hankkimiseksi hallinto antoi marraskuussa 1915 Kyösti Kallion ja K. V. Jäykan tehtäväksi hankkia kentältä takaukset 10 000 markan lainalle. Takuut pyrittiin hankkimaan pitäjälainoina, mutta kun hallinnon keväällä 1916 asettaman valmistelevan toimikunnan piti esittää kuusipäiväistäminen siihen liittyvine hankintoineen osuuskunnan kesäkokouksen hyväksyttäväksi, koossa olikin vain viiden kunnan maalaisliittolaisten sitoumukset. Lopullinen päätös siirrettiin syyskuussa pidettävään kokoukseen, sillä myös epäileviä ääniä kuului kentältä.¹⁰⁵

Osuuskunnan syyskokouksessa oli tärkeästä asiasta päättämässä »harvinaisen runsaasti» jäseniä, ja asian suhteen päätettiin »ryhtyä erikoisiin toimenpiteisiin». Syyskuun lopussa oli takaussitoumukset täytetty kymmenessä kunnassa ja useista muista oli alustavasti luvattu rahaa. Maalaisliiton eteläisen vaalipiirin piiritoimikunta koetti kierto-kirjeitse patistaa paikallisosastojaan, jotka tekivätkin parhaansa. Lokakuussa osuuskunnan hallinto sitten saattoi tehdä lopullisen päätöksen Liiton laajentamisesta kuudesti viikossa ilmestyväksi vuoden 1917 alusta.¹⁰⁶ Kustaa Hautamäki kertoi osuuskunnan kokouksen väkimäärästä, ettei ollut »elläissäni nähnyt niin paljon matkassa tätä asiaa varten» ja että jos hanke toteutuu, »alkaa täällä maalaisliittoasia olla voiton puolella muussakin kuin vaalituloksissa». Kyösti Kallio taas luonnehti päätöstä hurjaksi, kun entisenkokoiseltakin lehdeltä puuttui »henkeä ja ryhtiä», mutta myös hänestä laajennukseen oli sodasta huolimatta pakko ryhtyä.¹⁰⁷

Kallion tarkoittama pakko oli sitä, että Liiton oli kolmipäiväisenä vaikea kilpailla kaupungin kuusipäiväisten lehtien kanssa. Epäedullinen kilpailuasema oli aiheuttanut Liiton levikin laskua, eikä osuuskunnan hallinto passiivisuudessaan ja taitamattomuudessaankin ollut voinut kehitystä mihinkään muuttaa. Puolueväki ei liioin pitänyt Liittoa edes aatteellisesti kovin terävälinjaisena.

Liiton levikistä on saatavissa ja laskettavissa vaihtelevia tietoja, joitten yhteinen tekijä on levikin aleneminen vuonna 1911, vähittäinen nousu parina seuraavana vuonna, mutta maailmansodan vuosina jälleen käänne huonompaan. Seuraavan asetelman luvuista ovat vuosikertomuksista saadut selvästi liian korkeat, sillä niissä on ilmoitettu vuoden ylin levikki tai jopa laskettu yhteen vuoden kaikki

¹⁰⁵ Liiton osuuskunnan ptk 31. 10. 1915. LA Cb: 2, Liitto 15. ja 27. 4. sekä 11. 7. 1916. Maalaisliiton työmaalta.

¹⁰⁶ Liitto 7., 14., 21. ja 23. 9. sekä 19. 10. ja 28. 11. 1916. Maalaisliiton työmaalta; Kiertokirje n:o 4 kesäkuulla 1916 (eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan ptk:n välissä). KMA: Liiton hallinnon ptk 9. 10. 1916. LA Cb: 2.

¹⁰⁷ Hautamäki Harjulle 12. 9. 1916. Harjun kokoelma; Kallio Alkiolle 10. 11. 1916. SAP III A 1.

tilaukset (ks. myös s. 121). Arvioitu vuoden keskilevikki taas voi olla tietyn ajankohdan levikkiä alhaisempi, sillä siinä kaikki tilaukset on muutettu kokovuotisiksi.¹⁰⁸

	<i>vuosikertomus</i>	<i>laskettu keskilevikki</i>
1907	6500	4550
1908	6450	5600
1909	6500	5500
1910	6500	6000
1911	5000	4500
1912	6100	5050
1913		5450
1914		5150
1915		5100
1916		5200

Muutamia lukuja voidaan tarkistaa muista lähteistä. Kun Oulun lehdet väittelivät Oulun läänin levinneimmän lehden tittelistä talvella 1912, Liitto kertoi asiamiesten kautta tilatuksi levikikseen 4640 kappaletta¹⁰⁹, ja posti- ja kaupunkitilausten voi arvella nostavan kokonaislevikin 5000 kappaleen tienoille. Syksyllä 1911 laaditun seuraavan vuoden talousarvion voi ajatella kuvastavan laatimisajankohdan tilannetta, ja siinä levikkitulot on budjetoitu 4300 kappaleen mukaan. Vastaavasti vuoden 1914 tilannetta kuvastavan vuoden 1915 talousarvion levikkitulot on laskettu 5000 kappaleen mukaan.¹¹⁰ Erot laskettuun keskilevikkiin ovat pienet ja jäivät sellaisiksi 10 %:n lisäyksenkin jälkeen.

Luotettavan lähteen mukaan oli Liitolla kuitenkin tammikuun lopussa 1915 noin 5500 tilaajaa, ja vaikka muistettaisiin kausivaihtelut, viittaa tämä lasketun keskilevikin ehkä olevan liian alhaisen. Samaan vihjaa tammikuun lopun 1916 levikki, noin 5300 kappaletta. Myös vuoden 1915 tilintarkastuskertomuksen perusteella olisi levikki pääteltävä noin 5500 kappaleeksi.¹¹¹

Liiton ongelma oli tämä: ei osattu käyttää hyväksi erinomaisia mahdollisuuksia nousta maalaisliiton ylivertaisen kannatuksen tuella Oulun läänin levinneimmäksi, suurimmaksi ja varakkaimmaksi sanomalehdeksi. Osuuskunnan hallinto ei ollut erityisen taitava, mutta se piti myös huolta siitä, että lehdestä huolehtimiseen haluja osoittanut toimittaja, sittemmin päätoimittaja Kustaa Hautamäki ei milloinkaan päässyt näyttämään kaikkia kykyjään. Myöskään maalaisliittolaiselle

¹⁰⁸ Liiton vuosikertomukset 1907–12. LA Cb: 1–2 ja Db: 1; Liite 1; Tämäntyyppistä menetelmää ovat käyttäneet myös Tommila (1973 s. 261 sekä liite 9.1) ja Ekman-Salokangas (1979 s. 251, 295).

¹⁰⁹ Liitto 16. 3. 1912. Ilmoittajillemme.

¹¹⁰ Liiton osuuskunnan ptk 20. 11. 1911 ja 10. 10. 1914. LA Cb: 2.

¹¹¹ Liiton levikki tammikuun lopussa v:sta 1915. LA Bg: 3.

lehdelle elintärkeä yhteys puolueen kenttään ei päässyt muodostumaan niin kiinteäksi kuin olisi ollut hyväksi lehdelle, sillä tällaisen yhteyden rakentaminen olisi vaatinut suurempia ponnistuksia kuin mihin Liiton sisäpiirillä riitti henkisiä resursseja.

7.3. Savon Sanomat – kannattavuus ja linja haettavana

7.3.1. Osuuskunnasta osakeyhtiöksi

Savon Sanomien ensimmäisten vuosien levikki oli 2000 kappaleen tienoilla ja tulot runsaasti menoja pienemmät. Lehdellä ei myöskään ollut omaa kirjapainoa, jonka tuotoilla vähäisiä tilaus- ja ilmoitustuloja olisi voinut paikata. Lehti pysyikin pystyssä pienen takuumiesten piirin ansiosta. Nämä henkilöt miehittivät niin lehtiosuuskunnan hallinnon kuin maalaisliiton Kuopion läänin läntisen vaalipiirin piiritoimikunnan, joten yhteys puoluejärjestöön oli olemassa.

Kun päätoimittaja Jaakko Kivi esitti puheessaan maalaisliiton piirin ja Savon Sanomien osuuskunnan kokouksessa maaliskuussa 1910 vanhan vaatimuksen, että puolueen kannattajat keräisivät varoja äänenkannattajalleen ja piiritoimikunnalle, kokous vetosi odotetusti paikallisosastojen ja maalaisliittolaisten »siveelliseen velvollisuuteen» olla lehtensä tukena. Nelisenkymmentä osanottajaa houkutelut osuuskunnan kokous päätti muutoin, että lehden toimittamista oli jatkettava entiseen tapaan niinkuin myös osuuskien keruuta. Entiseen tapaan hoidettu osuushankinta ei kuitenkaan olisi suurta tulosta tuottanut, ja syksyllä 1910 osuuskunnan hallinto palkkasikin maalaisliiton pääkaupunkilaislehtien vaiheilla esiintyneen toimittaja Frans Korven matka-asiamiehekkeeseen. Saman tien väitettiin osuuskunnan syyskokouksesta kertoneessa lehti uutisessa lehden taloudellisen aseman kohentuneen niin, että oli »hyviä toiveita sen kannattavaisuudesta». ¹¹² Tappiota osuuskunta kuitenkin tuotti ja sen hallinnon ja puolueen piiritoimikunnan jäsenten nimet joutuivat taajaan vekselilomakkeeseen. Hieman apua oli saatavissa yksityishenkilöiltä ja paikallisosastoilta; mm. Pieksän osasto lahjoitti lehdelle tuhat markkaa. ¹¹³

Osuuskunnan kokouksen syksyllä 1910 lausumat velvoitteet otettiin puheeksi taas seuraavassa kevätkokouksessa, jossa pitkän pohdinnan jälkeen päätettiin, että maalaisliiton paikallisosastojen oli täytettävä taloudelliset velvollisuutensa lehteä kohtaan. Kokous esitti paikallisosastojen rahanhankintakeinoiksi iltamien, kesäjuhlien ja myyjäisten pitoa ja päätti muistuttaa kiertokirjeitse velvollisuutensa laiminlyöneitä osastoja. ¹¹⁴

¹¹² SS 23. 3. sekä 10. ja 12. 10. 1910. Maalaisliiton työmaalta.

¹¹³ Savon Sanomien kassakirjat. SSA Gd.

¹¹⁴ SS 19. 4. 1911. Maalaisliiton työmaalta.

Mutta »heikosti aineellisesti ja vähävoimaisesti henkisesti ne maalaisliitto asiat täällä menevät», kirjoitti August Raatikainen Santeri Alkiolle syksyllä 1911. Savon maalaisliittolaisten aktiivisuus näytti sammuneen, Savon Sanomat oli nääntymässä sekä rahan että sanan puolesta, ja osuuskunnan hallinto koki hakea parannuskeinoja. Lehdessä ei ollut keväällä 1910 eronneen ja kesällä kuolleen Pekka Immosen jälkeen ollut varsinaista toimitussihteeriä, ja hallinto oli antanut Raatikaisen tehtäväksi tiedustella sopivia henkilöitä. Jotta lehti elävöityisi, uuden miehen piti olla maalaisliiton aatteesta innostunut ja toimeensa kykenevä, ja välttämätöntä oli Raatikaisen mielestä saada toimitukseen vahvennusta jo syksyllä, jotta tähän olisi mahdollista vedota seuraavan vuoden tilauksia hankittaessa. Hallinto tiesi Alkion läheisyydessä olevan »aatteen innostamia» miehiä, joista sovelias toimitussihteeri ehkä löytyisi.¹¹⁵ Uutta miestä ei kumminkaan saatu Alkion kautta, vaan marraskuun alusta 1911 työhön tullut ylioppilas Vihtori Miettinen oli Kuopiosta. Ennen häntä oli toimituksessa kesätoimittajan lisäksi ollut tilapäisesti lehden ahkera avustaja opettaja Pekka Karttunen. Lisäksi maksettiin neiti Hilja Nylundille kuukausittain toimitustililtä vaatimaton summa; todennäköisesti hän peri päätoimittaja Kiveltä korrehtuurinlunun.¹¹⁶

Myös taloudellisella sektorilla osuuskunnan tilanne helpottui vähän syksyllä 1911, sillä hallinto sai lupaan 30 000 markan kassakreditiviivluoton. O. P. Zitting, Heikki Niskanen, P. V. ja Olli Heikkinen sekä myöhemmin vielä August Raatikainen suostuivat takaajiksi kunhan heille hankittaisiin lisätakuita koko summan edestä. Ilman lainan saamista olisi hallinnolla ollut osuuskunnan kokouksen valtuudet lopettaa lehti. Päätoimittaja ja taloudenhoitaja Kivi matkusteli syksyllä ahkeraan maakunnassa ja sai vuoden lopulla lisätakuiden summan ylittämään hallinnon lainan nostoa varten asettaman 20 000 markan rajan. Alkuvuodesta 1912 lisätakuut saavuttivat luoton koko suuruuden. Tulos oli, että osuuskunta saattoi maksaa entiset, yhteensä 15 000 markan kassakreditiviilainat, ja rahaa jäi vielä vekselien vähentämiseen ja kirjapainon osuuskunnalta vaatimien saatavien lyhentämiseen. Hallinto myös tehosti lehden talouden seuraamista, sillä kevästä 1912 lähtien puheenjohtaja Zittingillä tai hänen valtuutetullaan oli evästys pysyä selvillä osuuskunnan talousasioista. Zitting ehdotti lisäksi jo keväällä, että osuuskunnan syyskokouksessa keskusteltaisiin perusteellisesti lehden taloudellisen aseman turvaamisesta.¹¹⁷

¹¹⁵ Raatikainen Alkiolle 6. 9. 1911. SAP III A 2 a.

¹¹⁶ SS 10. 11. 1911. uutinen; SS:n hallinnon ptk 14. 11. 1911. SSA; SS:n kassakirjat. SSA Gd; Viimemainitun mukaan Nylund oli toimituksessa maaliskuuhun 1912 saakka.

¹¹⁷ SS:n hallinnon ptk 14. 11. 1911 sekä osuuskunnan ptk 21. 10. 1911 ja 13. 4. 1912 ja SS:n vuosikertomus 1911. SSA; Kaikkiaan 123 nimeä käsittävä lisätakaajien ja heidän takuusummiensa luettelo sisältyy kansioon SSA Hg 4.

Savon Sanomien osuuskunnan tappio vuodelta 1911 oli noin 5500 markkaa ja lisäksi se oli saanut noin 2500 markkaa lahjoituksina. Vajaan 9000 markan tilaustulot viittaavat noin 2000 tilaajaan – joskin vuoden lopulle ilmoitettu luku oli noin 2600 – ja varojen ja velkojen ero oli paisunut 35 000 markan paikkeille.¹¹⁸ Suuresta kassakreditivi- luotosta huolimatta osuuskunta joutui myös vuonna 1912 turvautu- maan vekseleihin niin kirjapainon saatavien lyhentämisessä kuin jokapäiväisissä menoissa. Omien rästisaatavien paneminen ulosha- kuun ei sekään paljon auttanut. Syksyllä tilanne näyttikin kestämat- tömältä, ja hallinto teki jo varmuuden vuoksi päätöksen lehden lopettamisesta »ellei osuuskunnan kokous toisin päätä». Hallinto katsoi olevansa takausten suossa kurkkuaan myöten ja oli epäilemättä oikeassa, sillä kirjapainon vaatimukseen 3800 markan saatavan mak- samisesta se saattoi vastata vain 2000 markan vekselillä ja pyytää odottamaan seuraavaan osuuskunnan yleiskokoukseen.¹¹⁹

O. P. Zitting teki osuuskunnan syyskokouksessa selkoa lehden tilasta ja ilmaisi hallinnon kannan, että jatkaminen ei enää ollut mahdollista osuuskunnan voimin. Hän vaati kuitenkin, että lehteä oli edelleen julkaistava, saatava sen koko suuremmaksi ja lisättävä sen toimitusvoimia, jotta se saavuttaisi kyvyn kilpailla kaupungin muiden lehtien kanssa. Kaikkiaan: lehden kustantajaksi oli muodostettava osakeyhtiö. Zittingin esitystä seuranneen vilkkaan keskustelun jäl- keen kokous yksissä tuumin päätti hajottaa osuuskunta Savon Sanomat i.l.:n ja perustaa osakeyhtiön. Osuuskunnan hajotuspäätös piti vielä lain ja sääntöjen edellyttämällä tavalla vahvistaa uudessa ko- kouksessa, jossa samalla kirjattiin päätoimittaja Jaakko Kiven irtisa- nominen. Paitsi että lehden yleisiä toimintaedellytyksiä alettiin parantaa, lehteä lähdettiin kehittämään myös sisällöllisesti.¹²⁰

Osuuskunta asetti osakeyhtiön alkuunpanijaksi toimikunnan: mm. Zitting, Raatikainen ja P. V. Heikkinen, jotka myös yhdessä Bruno Granit-Ilmoniemen kanssa valittiin toimikunnan perustaman Oy Kir- japaino Sanan Vallan hallitukseen. Jatkossa oli tapahtumien kulku nopea, sillä asessori Ignatiuksen omistama Sanan Vallan kirjapaino oli myytävänä. Parin viikon kuluessa toimikunta etsi mahdollisuuksia painon oston, sillä se katsoi kokemuksen opettaneen ettei sanoma- lehti voi menestyä ilman omaa kirjapainoa. Uuden yhtiön osakepää- omaksi se suunnitteli 100 000 markkaa, johon sen mielestä oli sisälly- tettävä osuuskunnan edellisyksyinen 30 000 markan kassakreditivi- laina. Oy Kirjapaino Sanan Vallan perustava kokous pidettiin marras- kuun ensimmäisenä ja siinä osakepääoma korotettiin toimikunnan kaavailemaan summaan. Alustavan 20 000 markan pääoman olivat osuuskunnan kassakreditivi- luoton takaajat – samaten suunnitelmien

¹¹⁸ SS:n vuosikertomus 1911. SSA.

¹¹⁹ SS:n hallinnon ptk 23. 4., 30. 5., 11. 6. ja 13. 9. 1912.

¹²⁰ SS:n osuuskunnan ptk 2. ja 12. 10. 1912.

mukaan – merkinneet muutamassa päivässä. Vielä virallisena perustamispäivänään osakeyhtiö osti Ignatiukselta Savon Sanomien alusta saakka käyttämän kirjapainon tontin, talon ja painokaluston yhteensä 125 000 markan hinnasta, josta 75 000 tuli hyvien rakennusten osalle. Toimikunnan mukaan asiantuntijat olivat jopa arvioineet kiinteistön ja kirjapainon ostohintaa paljon arvokkaammaksi. Sekä vanhan Sanan Vallan painon että uuden yhtiön asioita tuntevana yhteysmiehenä toimi Granit-Ilmoniemä, joka oli ollut painon johtajana Ignatiuksen aikana.¹²¹

Savon Sanomien osuuskunnan hallinto siunasi vielä ennen loppuaan asettamansa toimikunnan teot ja kutsui osuuskunnan koolle päättämään millä ehdoin lehti luovutettaisiin osakeyhtiölle. Paljon liikkumavaraa osuuskunnalla ei ollut, sillä osakeyhtiö vastaanotti lehden saatavineen ja sitoumuksineen vain sillä ehdolla, että osuuskunnan pääomaa ei maksettu takaisin jäsenille vaan se kuoletettiin lehdestä osuuskunnan aikana kertyneen tappion pienentämiseksi. Samalla yhtiö edellytti, niinkuin toimikunta oli suunnitellut, että osuuskunnan kassakreditiviilainan lisätakaajat ottavat takuusummansa edestä yhtiön osakkeita tai maksavat takauksensa rahana.¹²² Muutamaa päivää ennen joulua 1912 osuuskunta Savon Sanomat i.l. kokoontui tekemään nämä päätökset suostuen pitkän ja vilkkaan keskustelun jälkeen myyntiin »siitä hinnasta, mihinkä osuuskunnan sitoumukset kaupan-tekohetkellä rahaksi laskettuina nousevat». Ja seuraavana päivänä piti kokouksen osakeyhtiö, joka sai lehden ottamalla vastuulleen sen velat. Näin lehti vaihtoi muodollisesti isäntää, mutta käytännössä taustapiiri pysyi entisenä.¹²³

Yhtiömuodon vaihtaminen oli Savon Sanomille tärkeä ratkaisu, joka pelasti lehden olemassaolon – tämä tehtiin kenttäväellekin selväksi. Osuuskunta oli saanut kokoon pääomaa vain noin 5800 markkaa, mutta lunastamattomien lupauten kanssa se kohosi runsaaseen 9000 markkaan. Osakepääoman 20 000 markan alku sitä vastoin meni kassakreditiviin takaajille hetkessä kaupaksi, mutta tapahtuma ei ollut täysin vapaaehtoinen. Osakeyhtiön asettama ehto pakotti takuumiehet joko tunnustamaan menettäneensä takuusummansa tai antamaan lehdelle vielä yhden mahdollisuuden.

Korotetun osakepääoman merkintä ei enää sujunut yhtä vaivattomasti. Vuoden 1913 loppuun mennessä osakkeita oli merkitty noin

¹²¹ Oy Kirjapaino Sanan Vallan perustavan kokouksen ptk 1. 11. 1912; SS:n vuosikertomus 1911 (sen mukaan osuuskunta oli ollut painon ostohankkeissa tuolloinkin, mutta ehtojen muuttuminen oli estänyt kaupan); Sanan Vallan vuosikertomus 1. 11. 1912–31. 12. 1913; Toimikunnan päiväämätön kiertokirje (alkaa »Asiain käytännöllisen ->»). SSA Ua 5.

¹²² SS:n hallinnon ja lisätyn toimikunnan ptk 4. 12. 1912 sekä Sanan Vallan vuosikertomus 1. 11. 1912–31. 12. 1913.

¹²³ SS:n osuuskunnan ylimääräisen kokouksen ptk 20. 12. 1912. SSA Ua 5; Sanan Vallan ylimääräisen yhtiökokouksen ptk 21. 12. 1912; Myös SS 23. 12. 1912. uutinen.

43 000 markalla, josta lähes 15 000 oli saamatta sisään. Hallituskin kyllä tunnusti yrittäneensä keräystä vain alkuvuodesta, mutta ei siltikään ollut tyytyväinen osakeyhtiön ensimmäisen vuoden tilinpäätökseen.¹²⁴ »Yksilöiden persoona nimien turvissa» oli yhtiön vieläkin rahansa hankittava, mutta yhtiömuodon muutoksen myötä kentältä lehdelle siirretty pääoma antoi Savon Sanomille kuitenkin sen kipeästi tarvitsemaa rakennusaikaa.

7.3.2. Poliittisen linjan etsintä

Savon Sanomien osuuskunnan taloudelliseen ahdinkoon liittyi sen hallinnon tyytymättömyys lehden toimitukseen, joka yhtiömuotoa vaihdettaessa uusittiinkin kokonaan. Syksyn 1912 alkuun mennessä oli hallinnossa vakiintunut käsitys, että jos Savon Sanomat ylipäättään saataisiin ilmestymään seuraavana vuonna, sille oli ehdottomasti hankittava »asiaan innostunut uusi toimittaja, mieluummin päätoimittajan tilalle», kuten O. P. Zitting asian Santeri Alkiolle ilmaisi. Päätoimittaja Kivi oli hallinnon mielestä jättänyt lehden sivutoimekseen ja puuhaili yksityishankkeissaan. Jälleen hallinto arveli juuri Alkion »parhaiten tuntevan liitto aatteen miehistä toimittajaksi sopivimman», esimerkiksi muutama vuosi aiemmin Oulusta Kuopioon kositudun Kustaa Hautamäen.¹²⁵

Alkio ei nähtävästi kuitenkaan ottanut yhteyttä Liiton päätoimittajaan eikä muutointkaan tiennyt ketään sopivaa. Sen sijaan hän vaikuttaa ehdottaneen, että savolaiset nostaisivat omasta keskuudestaan jonkun Kiven paikalle. Mutta Savosta näytti olevan mahdotonta löytää toimittajaa; Zitting heitti epävarmasti ilmaan Rudolf Holstin¹²⁶ ja »ylioppilas Anttilan» eli Maakansan entisen toimittajan ja Ilkan avustajan Otto Antilan nimet ja pyysi Alkiota edelleen ajattelemaan asiaa ja tarvittaessa neuvottelemaan ehdokkaiden kanssa. Savon Sanomien hallinto edellytti vain, että toimittaja olisi pystyvä, mutta mieluummin maisterimieskin. Antilaa oli suositellut myös Lauri Kr. Relander, mutta kun asialla oli lokakuussa 1912 jo kiire, Zittingille olisi kelvannut joku muukin Ilkan avustaja. Samaan kauppaan olisi mahtunut myös pystyvä ja osakeyhtiön osakkaaksi kelvollinen faktori.¹²⁷

Lokakuun 12. päivänä pidetty osuuskunnan kokous irtisanoi päätoimittaja Kiven ja antoi hänen seuraajansa löytämisen osakeyhtiötä

¹²⁴ SS:n vuosikertomus 1911 sekä Sanan Vallan vuosikertomus 1. 11. 1912–31. 12. 1913.

¹²⁵ Zitting Alkiolle 17. 9. 1912. SAP III A 2 b.

¹²⁶ Nuorsuomalainen maisteri Holsti tuli maalaisliittolaisille tunnetuksi kirjoittaessaan Lontoossa opiskellessaan vuonna 1910 Ilkkaan artikkelisarjan »Lehtiä kansanvaltan aapisesta», joka julkaistiin myös muissa puolueen lehdissä ja keskushallinnon toimesta eripainoksena. Ks. maalaisliiton keskushallinnon ptk 29. 9. 1910. KMA Mf 5.

¹²⁷ Zitting Alkiolle 4. ja 19. 10. 1912. SAP III A 2 b.

perustamaan asetetun toimikunnan huoleksi. Marraskuun kuluessa löytyikin seuraaja molemmille toimittajille, ja kuun lopussa päättyi Jaako Kiven ja Vihtori Miettisen työsuhde.¹²⁸

Uusi päätoimittaja Iivo Härkönen oli koulutukseltaan kansakoulunopettaja, titteliltään kirjailija ja muutoin heimoaktivisti. Hän oli toiminut ja toimi jatkuvasti mm. Vienankarjalaisten liitossa ja osallistui myöhemmin näkyvästi itsenäisyyden ajan alun pakolais- ja aktivistitoimintaan. Sanomalehdentoimittajana hän oli ollut Uusimaa-lehdessä Porvoossa 1904–05 sekä Laatokka-lehdessä Sortavalassa 1907. Härkösen harrastuksista huolimatta mikään ei näytä konkreettisesti liittävän häntä Maalainen-lehden ympärillä taannoin vaikuttaneeseen joukkoon, joskin tavoiteyhteys on selvä. Toimitussihteeriksi Savon Sanomat sai Heikki Hyppösen, joka oli enimmäkseen nuorsuomalaislehdissä työskennellyt ammattimies.¹²⁹

Härkösen hieman yllättävää ryhtymistä Savon Sanomien päätoimittajaksi selvittää muuan hänen kirjeensä lehden avustajaksi pyytämälleen tuttavalleen, joka ei ollut maalaisliittolainen: »Tiedän kyllä Teidän puoluekantanne, mutta mielestäni ei nykyään pitäisi rehellistä kansalaista estää mikään kirjoittamasta mihinkä suomalaiseen arvokkaaseen lehteen tahansa, jota näkökantaa juuri olen itse pitänyt julkisen toimintani perusohjeena ja jota noudattaen olen tähänkin toimeeni ryhtynyt.»¹³⁰ Härkönen ei ollut lähtenyt maalaisliittolaisen puoluelehden vaan arvokkaan suomalaisen lehden palvelukseen ja siksi hän ei välttämättä ollut velvollinen kirjoittamaan kuin maalaisliittolainen poliitikko. Härkösen ja Oy Sanan Vallan hallituksen välisen sopimuksen mukaankaan ei päätoimittajan tarvinnut käydä puhematkoilla ulkopuolella varsinaisen lehtimiestehtävänsä.¹³¹

Savon Sanomien maalaisliittolaisuus haalistui silmin nähden. Alkuvuodesta 1913 sai maalaisliittohenkistä kirjoitusta hakemalla hakea, sillä toimituksen kynä ei sellaisia tuottanut. Lehden ulkoasua uudistettaessa putosi pois jopa Maalaisliiton työmaalta -palsta, ja ennen ei myöskään olisi voinut sattua, että maalaisliiton vuosikokouksen selostuksen jälkimmäinen osa¹³² olisi »epähuomiossa myöhästynyt».

Vaikuttaa siltä, että myös Santeri Alkio kiinnitti huomiota muutokseen ja välitti havaintonsa yhtiön hallitukselle, sillä O. P. Zitting katsoi tarpeelliseksi ilmoittaa hänelle, että »johtokunnan taholta ollaan edelleenkin sillä kannalla, että lehden tulee pitää huolta puolueemme kehittämistä koskevista asioista». Tätä oli päätoimittajalta hänen mukaansa vaadittu paikkaa täytettäessä ja tähän tämä oli

¹²⁸ SS:n osuuskunnan ptk 12. 10. 1912; SS:n kassakirjat. SSA Gd.

¹²⁹ SSLH:n toimittajakortisto; Härkösen heimoharrastuksista ks. Nygård 1978 s. 43–47, 52–70.

¹³⁰ Härkönen maisteri Olli Koistiselle Nurmekseen 7. 12. 1912. SSA Da 6.

¹³¹ Sanan Vallan hallituksen ptk 27. 12. 1912.

¹³² SS 14. 2. 1913. Maalaisliiton vuosikokous Alavudella. Jatkoa 14 n:oon*.

lupautunut, »kun saapi selvyyttä asioista». Zitting puolusti toimitusta sanoen, että sen aika oli mennyt lehden levitystä ja vastaavia seikkoja järjestellessä. Nämä syyt huomioonottaen hallitus ei ollut vielä menettänyt kärsivällisyyttään vaan toivoi, että »toimitus asioiden selventymisen perästä saadaan lehti huolehtimaan puolutoimintaa koskevista asioista». Hän lupasi hallituksen koettavan omalta osaltaan terävöittää lehden linjaa ja pyysi Alkion kautta puolueen keskuhallinnon apua, omat voimat kun tahtoivat huveta kirjapainoyhtiön talousasioissa.¹³³

Myös toimittajien tiheä vaihtuvuus aiheutti huolta ja vaikeutti lehden linjan vakiintumista. Hyppönen lähti jo kahden kuukauden jälkeen Jyväskylään Keski-Suomen päätoimittajaksi¹³⁴, ja Härkönen pestasi yhtiön hallituksen antamin valtuuksin hänen seuraajakseen toimittaja Viljo Syrjäsen, jolla Hyppösestä poiketen oli vain aputoimittajan titteli ja pienempi palkka. Härkönen joutui nyt osallistumaan myös talousasioiden hoitamiseen, vaikka niin ei hänen ja hallituksen välisen sopimuksen mukaan olisi pitänyt tapahtua. Hyppösen sopimuksen mukaisiin töihin oli nimittäin kuulunut ilmoitushankintaan osallistuminen, mutta päätoimittajan piti uuden toimittajan totutteluaikana huolehtia siitäkkin, lisäpalkan edestä tosin.¹³⁵

Syrjänenkin oli Savon Sanomissa lyhyen aikaa, mutta hänen lähtönsä ei ollut vapaaehtoinen. Ilmeisesti toimittajalla oli alkoholiongelma, sillä yhtiön hallitus teki ensin ehdollisen erottamispäätöksen, ja kun Syrjänen senkin jälkeen oli poissa työstä »syistä, jotka eivät ole sairausyitä» – näin päätoimittaja lausui erottamiskirjeessä – oli lehti jälleen huhtikuussa ilman toimitussihteeriä.¹³⁶ Tämän jälkeen Härkönen palkkasi omasta aloitteestaan avukseen muutamaksi viikoksi Aaro Nuutisen, joka oli ollut toimituksessa väliaikaisesti myös Härkösen tullessa edellisenä syksynä.¹³⁷ Toukokuussa 1913 vihdoinkin palkattiin toimittajaksi maatalous- ja metsätieteiden opiskelija Mikko Jortikka ja kesäkuussa vakinaiseksi avustajaksi opettaja J. P. Ruuska, joka toimi samalla maalaisliiton piirisihteerinä. Yhtaikaa Ruuskan kanssa tuli taloon pitkästä ajasta päätoiminen taloudenhoitaja, J. E. Lappalainen Muuruvedeltä.¹³⁸ Ruuska otettiin toimitukseen mitä ilmeisimmin puolueen miehenä, sillä hänen tulonsa ajoittui yhteen maalaisliittolaisen kirjoittelun lisääntymisen kanssa. Taloudenhoitaja

¹³³ Zitting Alkiolle 24. 1. 1913, SAP III A 2 b.

¹³⁴ Hyppönen August Raatikaiselle 12. 1. 1913. SSA Da 6; SS:n kassakirjat. SSA Gd.

¹³⁵ Härkönen Syrjäselle Haminaan 21. 1. 1913. SSA Da 6; Sanan Vallan hallituksen ptk 13. 2. 1913.

¹³⁶ Härkönen Syrjäselle 5. 4. 1913. SSA Da 6.

¹³⁷ Härkönen August Raatikaiselle 5. 4. 1913. SSA Da 6; SS:n kassakirjat. SSA Gd; SSLH:n toimittajakortisto. Nuutisesta tuli pitkäaikainen nuorsuomalainen ja kokoomuslainen lehtimies.

¹³⁸ Sanan Vallan hallituksen ptk 12. 5. 1913; SS:n kassakirjat. SSA Gd.

taas vapautti toimittajat varsinaisiin tehtäviinsä ja antoi mahdollisuuksia lehden sisällön kehittämiseen.

Eduskuntavaalit oli määrätty heinäkuuksi 1913, mutta vielä toukokuussa ei päätoimittajan pöydältä lähteneissä pääkirjoituksissa kiinnitetty maalaisliittoon mitään huomiota. Sen sijaan Härkönen näki uuden puolueuudostuksen oireita siinä, että vanha- ja nuorsuomalaisen »jyrkkinä eturyhminä kulkeminen etenkin sen jälkeen kun vanhasuomalainen puolue paremmilta ja merkittävimmiltä aineksiltaan on tullut sille isänmaalliselle kannalle, mille se on tullut», oli käynyt tarpeettomaksi. Härkönen antoi erityistä tunnustusta suomalaisen puolueen entisen sihteerin K. N. Rantakarin Uuden Auran päätoimittajana ajamalle suomalaisia puolueita lähentämään pyrkivälle linjalle ja huomautti tyytyväisenä, että Viipuriin oli samoissa merkeissä perustettu Karjalan Lehti. Maalaisliitolle ei tässä kehityskuviossa näyttänyt liikenevän sijaa.¹³⁹

Vaalien tuloa kommentoineessa pääkirjoituksessakin Härkönen jätti oman lehensä puolueen huomiotta. Hänestä oli vain pidettävä huoli, että eduskuntaan ei tulisi kuin »mitä pätevimpä, kyvykkäimpiä ja ainoastaan sellaisia henkilöitä». Oman edustajamäärän kasvattaminen ei enää saanut olla silmämääränä, vaan valiojoukon lähettäminen valtiopäiville, sillä »eduskuntatyöhön eivät näet sittenkään kaikki kelpaa, istumaan eduskunnan penkeillä kyllä, mutta ei valiokuntatyöhön, ei lainlaadintaan ja koko maan asiain oikeaan arvioimiseen». Etenkin »maalaiskansan» oli nyt saatava kyvykkäitä edustajia, »sen kun pienenä ryhmänä väitety juuri edustajiensa kyvyn ja kunnon eikä lukumäärän avulla vaikuttaa».¹⁴⁰ Tällainen maalaisliittolaisten eturyhmätavoitteiden unohtaminen maalaisliittolaisen lehden pääkirjoituksessa oli epätavallista. Venäjän paineen torjumisen asettaminen selvästi sisäpoliittisten tavoitteiden edelle kuului kyllä maalaisliittolaiselta kannalta hyväksyttävään perustuslailliseen arvojärjestelmään, mutta Härkösen esittäminä nämä ajatukset pukeutuivat nuorsuomalaisperustuslailliseen asuun.

Vasta toukokuun viimeisen numeron pääkirjoitus oli maalaisliittohenkinen, mutta se ei ollutkaan Härkösen tekemä. Myös saman numeron uutisosastossa evästettiin maalaisliittolaisia vaaleja varten.¹⁴¹ Kevään muuttuessa kesäksi Savon Sanomien päätoimittaja vaihtui jälleen ja vaaleihin mennessä lehti oli palannut maalaisliittolaiseksi puoluelehdeksi. Härkösen äkkinäinen lähtö ei tapahtunut epäsovussa, vaan omasta halusta: hän oli pestautunut kiittämänsä Karjalan Lehden toimittajaksi. Savon Sanomien yhtiön hallitus vapautti hänet tehtävästään kesäkuun puolivälissä, eikä hänen tarvinnut huo-

¹³⁹ SS 16. 5. 1913. Oireita uusiin puolueuudostuksiin. pk.

¹⁴⁰ SS 21. 5. 1913. Uudet vaalit. pk.

¹⁴¹ SS 28. 5. 1913. Maalaisliittolaiset toimintaan! Liittolainen. pk; SS 28. 5. 1913. Tulvat eduskuntavaalit.

lehtia pääkirjoituksista ja toimia nimellisenä vastaavana kuin kuun loppuun asti, vaikka työsopimus olisi edellyttänyt kolmen kuukauden irtisanomisaikaa. Uudeksi päätoimittajaksi hallitus valitsi keväällä toimitukseen tulleen Jortikan ja piirisihteeri-toimittaja Ruuskalle se lupasi enentyneestä työstä lisää palkkaa. Ennen vaaleja otettiin toimitukseen vielä »vakituiseksi apulaiseksi» opettaja Lauri (Lassi) Hiekkala, joka sai ehdollisesti toimitussihteerin arvon. Heinäkuun lopussa hallituksen puheenjohtaja ja uusi päätoimittaja olivat jo vakuuttuneet Hiekkalan kyvyistä ja vahvistivat pestin. Kuitenkin itse päätoimittaja oli jälleen vain paremman puutteessa valittu. Jälleen oli myös Santeri Alkiolla osuutta valintaan.¹⁴²

Savon Sanomien hallitus katsoi jälkeinpäin lehden selvinneen vaalitaistelusta kunnialla, joskin vain Kyösti Kallion ja erityisesti Santeri Alkion kirjoitusten tuella. Muutoin kyllä »kaikki toimmemme, etupäässä lehtemme joka sittekin on se joka edes jossakin määrin pitää aatetta vireillä kituu».¹⁴³

Liioin Jortikka ei vastannut lehden hallituksen eli Savon maalaisliittolaisten johdon toiveita. Hallitus totesi tammikuussa 1914, että lehden vaikutus sen mielestä riippui pääasiassa siitä, »millä voimalla ja huolella toimitus aina aikanaan lehden pääkirjoituksissa seuraa ajan kysymyksiä». Ja kun oli huomattu ettei päätoimittaja täyttänyt näitä vaatimuksia, hänelle oli huomautettava asiasta. Jo ulkopuolisille menevien palkkioiden vähentämiseksi oli päätoimittajan kirjoitettava itse enemmän pääkirjoituksia. Pari kuukautta myöhemmin hallitus irtisanoi Jortikan ilmoittaen syyksi korkean palkan ja tehdyn työn välisen epäsuhdan.¹⁴⁴

Jortikan kolmen kuukauden irtisanomisajan kuluessa hallitus ryhtyi hakemaan hänen tilalleen »mitä pätevintä» miestä. Ensin se kaavaili tehtävään opettaja Vilku Joukahaista Haminasta, nouseva maalaisliittolainen poliitikko hänkin, mutta lopulta tuolille kutsuttiin opettaja Santeri Haapanen, maalaisliittolaiseksi kääntynyt entinen vanhasuomalainen kansanedustaja Hyrynsalmelta.¹⁴⁵

Haapanen sai alkuopetuksen maalaisliittolaisen lehden toimittamisessa Santeri Alkion luona Ilkassa, jonne Savon Sanomien hallitus hänet lähetti Alkion suostumuksen saatuaan. Oppilasta piti perehdyttää paitsi toimitustöihin, myös taloudenhoitoon ja kannatusyhdistys-

¹⁴² Sanan Vallan hallituksen ptk 14. 6. sekä 8., 19. ja 29. 7. 1913; Karjalan Lehti 13. 6. 1913. Sanomalehdet; Nuorsuomalainen toimittaja Frans Keränen oli innokkaasti tulossa Savon Sanomiin ja olisi ilmeisesti valittu, mutta Alkio antoi kysyttäessä huonon lausunnon. Frans Korpi tarjoutui taas toimittamaan Savon Sanomia yhdistettynä omaan viikkolehteensä Pellonpoikaan. Keränen Bruno Granit-Ilmoniemielle 17. 6., SS:n hallinnolle 5. 7. ja August Raatikaiselle 6. 7. 1913, Korpi SS:n hallinnolle 14. 6. 1913 sekä Alkio E. Y. Pehkoselle 15. 7. 1913. SSA Ua 5.

¹⁴³ August Raatikainen Kyösti Kalliolle 16. 8. 1913. Kallion kokoelma.

¹⁴⁴ Sanan Vallan hallituksen ptk 27. 1. ja 28. 3. 1914.

¹⁴⁵ Sanan Vallan hallituksen ptk 8. 4. ja 23. 5. 1914.

ten rahankeräykseen liittyviin toimiin.¹⁴⁶ Haapanen oli Ilkassa kesä- ja heinäkuun vaihteessa, ja Alkio joka tahtoi »sinä aikana seurustella paljo hänen kanssaan» saikin hänestä hyvän käsityksen. Alkiosta Savon Sanomien uusi päätoimittaja oli, mikä tärkeintä, »työhön tarttuva» ja oli sitä paitsi vanhasuomalaisesta taustastaan huolimatta omaksunut »vilpittömästi meidän perustuslaillisuuskantamme» Alkion opastettua häntä maalaisliiton tarkoituksista.¹⁴⁷

Lopullisesti Haapanen otti vastaan päätoimittajan tehtävät heinäkuun puolivälissä 1914, joskin hän oli osallistunut toimitustyöhön jo ennen Vaasan retkeään. Tällä kertaa yhtiön hallitus ei pitänyt tarpeellisenä eikä sopivana määritellä toimituksen työnjakoa; päätoimittajan ja toimitussihteerin oli vain keskenään sovittava töistään ja »ohjattava sisäinen toimitustyöskentely pirteäksi ja voimakkaaksi» tarpeen tullen hallituksen kanssa neuvotellen.¹⁴⁸

Omassa ohjelmajulistuksessaan uusi päätoimittaja käsitteli itselleen tärkeää asiaa, myöntyvyyttä ja perustuslaillisuutta, lähtien siitä että koko kiista alkoi olla aikansa elänyt. Uuden sortokauden aikana selvinneet venäläisten tavoitteet olivat hänestä tehneet tyhjäksi katsantokantojen erilaisuuden perusteet. Toisin sanoen myöntäväisyys oli käynyt mahdottomaksi, ja tämä yhdessä kärjistyneiden taloudellisten kysymysten kanssa aiheuttaisi puoluerajojen uudelleen piirtämisen. Haapasen ennustuksen mukaan »vanhoillista liike- ja virkamieskatsomusta» edustava oikeisto eristyisi, koska sitä eivät maalaisväestön asiat liikuttaneet, ja sama koski »tehdas- ja kaupunkilaistyöväestöä» edustavaa vasemmistoa. Näin hän sai »maalaisväestön» asianajajaksi jäämään maalaisliiton, jonka äänestäjiksi olivat nuorsuomalaisperäisten lisäksi ryhtyneet »etenkin vanhasuomalaisen puolueen kansanvaltaisimmat ainekset», »saatuaan huomata sen ohjelmalupaukset vain paperipuheiksi». Maalaissozialisteja Haapanen odotti uuteen puolueeseensa vasta tulevaisuudessa ja oli varma, että niin oikeisto kuin vasemmisto pienenisivät maalaisliiton hyväksi.¹⁴⁹

Vanhan vaalipiirinsä kenttämiehelle hän perusteli vuonna 1916 puoluevaihdostaan sillä, että hänestä suomalaisen puolueen »helsinkiläiset johtomiehet eivät todellakaan tahdo toteuttaa (puolueen) ohjelman niitä kohtia, jotka antaisivat parannuksen maamiehen asemaan». Mutta keväällä 1907 Haapanen oli vielä kirjoittanut, että »Näitten päivien vaikein koettelemuksemme on Maalaisliitto, mutta kansallinen vaistomme tuntee siinäkin vierasta hajua. Ei siis auta kuin polkea omaa polkua.»¹⁵⁰ Myös nämä kylläkin propagandaksi tarkoitetut

¹⁴⁶ August Raatikainen Alkiolle 21. 6. 1914. SAP III B 1 b. Kirjeen reunassa on Alkion merkintä »Vast: tulkoont!»

¹⁴⁷ Alkio Kyösti Kalliolle 25. 6. ja 10. 7. 1914. Kallion kokoelma.

¹⁴⁸ Sanan Vallan hallituksen ptk 23. 7. 1914; SS:n kassakirjat. SSA Gd.

¹⁴⁹ SS 17. 7. 1914. Toimituksen vaihtuessa. pk.

¹⁵⁰ Haapanen Jaakko Väisänen-Petäjälle Puolangalle 31. 3. 1916 (ks. myös Haapa-

yksityiskannanotot viittaavat poliittisen tilanteen muutoksen vaikutaneen Haapasen loikkaan. Sama seikka oli hyväksi maalaisliiton kannatukselle laajemmaltikin.

Savon Sanomien kokonaisuudistus vuodenvaihteessa 1912–13 sai ei-maalaisliittolaisen sävyn siksi, että pätevää maalaisliittolaista päätoimittajaa ei ollut saatavissa. Osuuskunnan hallinnon puheenjohtajan yhteydenotot Santeri Alkioon kyllä osoittavat, että päätoimittajaksi haettiin poliittista henkilöä, jolla olisi resursseja kasvaa kohti Ilkan päätoimittajan tasoa. Ensisijaisena tarkoituksena ei näytä olleen koskella uusia lukijapiirejä tai kilpailla kaupungin toisten lehtien kanssa niiden omin asein, vaikka toisaalta päätoimittaja Härkösen korkea 400 markan lähtöpalkka osoittaa hallituksen olleen valmiin sijoittamaan yhtiön niukkoja varoja lehden toimituksellisen tason kohentamiseen. Vasta Santeri Haapasessa yhdistyi poliittinen agitator ja organisaattori lehtimieheen tavalla, jota lehden uudistuksessa ilmeisesti oli tavoiteltu. Haapasen valinta lopetti Savon Sanomien poliittisen hoipertelun ja palautti sen selkeästi maalaisliittolaisten näkökantojen välittäjäksi. Myös Haapasen käännyttäistä kiertyi eduksi lehden ja maalaisliiton kannatuksen kasvattamista ajatellen.

7.3.3. Savon maalaisliiton päämaja

Toimeliaan Santeri Haapasen saaminen Savon Sanomien päätoimittajaksi antoi Savon harvalukuisille maalaisliiton aktiiveille aiempaa paremman mahdollisuuden käyttää äänenkannattajaansa puolueen yhdysiteenä. Pian Haapasen asetuttua toimeensa syntyi kuitenkin maailmansota, joka lamaannutti poliittisen toiminnan Suomessa, myös Savon maalaisliittolaisten sikäli kuin siinä enää lamauttamista oli. Maalaisliiton Kuopion läänin läntisen vaalipiirin piiritoimikunnan työ oli jo pitemmän aikaa suuntautunut pääasiassa lehden hyväksi ja enimmäkseen tapahtunutkin lehden nimissä. Tämä ei ollutkaan ihme, sillä piiritoimikunnassa ja lehtiosuuskunnassa, sitten kirjapainoyhtiössä, vaikuttivat keskeisesti samat henkilöt.

August Raatikainen toimi vuodesta 1909 alkaen puolueen piiritoimikunnan puheenjohtajana, kuului Savon Sanomien osuuskunnan hallintoon ja oli Oy Kirjapaino Sanan Vallan hallituksen puheenjohtaja kunnes vuoden 1915 alussa vaihtoi tehtävää varapuheenjohtaja P. V. Heikkisen kanssa, joka seurasi Raatikaista myös piirin puheenjohtajana. Maalaisliiton piiritoimikunnassa esiintyivät myös lehti-osuuskunnan hallinnon puheenjohtaja O. P. Zitting, Savon Sanomien talouden taustamiehet, maanviljelijät Heikki Niskanen ja D. J. Huttunen, maisteri Bruno Granit-Ilmoniemi Sanan Vallan kirjapainosta

nen Juho Ruuthille Kiiminkiin 28. 1. 1916). SSA Da 9; Haapanen Taneli Koivukankaalle Pudasjärvelle 19. 4. 1907. Koivukankaan kokoelma.

sekä toimitusta avustanut opettaja Pekka Karttunen. Päätoimittaja Jaakko Kivi puolestaan oli piirisihteerinä talveen 1910 saakka. Samalla tavoin piti majaa toimituksessa kesällä 1913 piirisihteerinä Ruuska. Piirijärjestö myös hankki Savon Sanomille arpaajaisilla noin 5500 markkaa vuonna 1909 ja vuonna 1911 tuntemattoman summan.¹⁵¹

Vuonna 1909 perustettu maalaisliiton Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piiritoimikunta puolestaan eli puheenjohtajansa, kansanedustaja Pekka Saarelaisen turvissa hänen siirryttyään suomalaisesta puolueesta maalaisliittoon. Piiritoimikunta mm. avusti Savon Sanomia sen pyrkiessä levittämään Pohjois-Karjalaan.¹⁵²

Läntisen vaalipiirin piiritoimikuntaan valittiin uusia jäseniä syksyn 1911 vuosikokouksen jälkeen vasta keväällä 1916. Valinnat kyllä suoritettiin sääntömääräisesti, mutta piiritoimikunnan jäsenistö ei uusiutunut. Talvella 1914 piiritoimikunta lakkasi kokoontumastakin eikä liioin kutsunut koolle maakunnan maalaisliittolaisten yleisiä tilaisuuksia. Kun piiritoimikunta ja paikallisosastot, kahta lukuunottamatta, olivat levossa, kaikki toimeliaisuus keskittyi Savon Sanomien ympärille. Kirjapaino Sanan Vallan hallitus koostui samoista henkilöistä kuin 1914 valittu piiritoimikunta, ja August Raatikainen kertoi toiminnan jälleen alettua maalaisliiton keskushallinnolle, että hallituksen kokouksissa oli usein neuvoteltu myös piiritoimikunnalle kuuluneista asioista. Hän kertoi myös Savon Sanomien toimituksen ja yhtiön hallituksen lähestyneen kirjeitse paikallisosastoja, mutta että puolue toimintaa oli normaalisti hoidettu »toimeliaiksi huomattujen yksilö maalaisliittolaisten» varassa. Pääasiana oli pidetty Savon Sanomia: »meidän voimamme on tarvinnut pääasiassa kohdistaa lehtemme elossapitämiseen ja voimistamiseen», mutta ohessa oli koetettu hoitaa maalaisliiton asiaa yleisemminkin. Kuitenkin lehti oli vienyt voimat ja sota antanut lisäsyyn »laiskuuteen».¹⁵³

Raatikainen tiivistä muutaman vuoden tapahtumat osuvasti. Viimeisiä maalaisliittolaisten kokouksia Savossa ennen vuotta 1916 suunniteltiin kevättalvella 1914 ja kysymys oli enemmän lehdestä kuin puoluejärjestöstä. Alkio oli tulossa Kuopioon nuorisoseura-asioissa ja Raatikainen pyysi häntä jäämään useammaksi päiväksi, jotta paikalliset puoluemiehet voisivat järjestää kokouksen maalaisliiton ja varsinkin kirjapainon ja lehden asioiden tuumimiseksi. Mukaan vieraan piti ottaa laskelmia Ilkan taloudesta, jotta savolaiset voisivat verrata niitä

¹⁵¹ Otteita S.M. Liiton Kuopion l. läntisen vaalipiirin piiritoimikunnan vuosikertomuksista vuosilta 1909, 1910 ja 1911. KMA; SS 27. 10. 1911. Maalaisliiton työmaalta; SS 17. 11. 1916.

¹⁵² Kuopion läänin itäisen vaalipiirin maalaisliiton piiritoimikunnan vuosikertomukset 1912, 1913 ja 1914–15. KMA; SS 22. 1. 1912 sekä 9. 2. ja 15. 3. 1916. Maalaisliiton työmaalta.

¹⁵³ SS 17. 11. 1916; Raatikainen maalaisliiton keskustoiimikunnalle 29. 2. 1916. KMA Piirijärjestöjen vuosikertomuksia.

oman lehtensä lukuihin ja tehdä tarjoutuvat johtopäätökset.¹⁵⁴ Tällaisen kokouksen pitämisestä ei ole vahvistusta, mutta on selvää että Alkio antoi tietonsa ja kokemuksensa aateveljiensä käyttöön.

Sanan Vallan hallitus ei juuri yrittänyt erottaa lehden ja puolueen toimia toisistaan. Kesällä 1914 se suunnitteli Kuopion laulujuhlien yhteyteen maalaisliittolaisten kokousta, johon se halusi pääpuhujaksi Kyösti Kallion. Piirin omien miesten oli määrä pohjustaa »maalaisliittoasian voimakkaasta ajamisesta» Savossa, Karjalassa ja Kainuussa, ja tieto kokouksesta piti levitettämän yksityiskirjein maalaisliiton aktiivien verkon kautta. Lehtiyhtiön hallituksen aiheet koskivat tässä myös puoluetta, mutta ensikädessä oli kysymys lehden levikkialueen laajentamisesta. Sodan alettua hallituksen huomio kiintyi kuitenkin yhtiön talouteen ja lehti pysyikin elossa kun hallituksen jäsenet ja muutamat ulkopuoliset eivät säästäneet vekselitakuutaan.¹⁵⁵

Vuoden 1914 alkuun mennessä yhtiö oli saanut merkitystä osakepääomasta rahaa vasta vajaan 30 000 markkaa, vuoden lopussa oli tullut 6000 markkaa lisää ja vuoden 1915 päättyessä oli osakemerkintöjen loppusumma 44 200 ja maksettujen osakkeiden 38 500 markkaa. Vuoden 1916 alkupuolella osakemaksuja tuli vielä pari tuhatta, mutta loppuja yhtiö alkoi periä oikeusteitse. Tätä oli hallitus harkinnut jo aiemmin, mutta kun lehteä ei ollut perustettu rahaa tuottamaan vaan palvelemaan aatteellista tarkoitusta, oli talousasioiden hoidossa »jääty vähemmän karskille kannalle» niin kauaksi aikaa kuin oli voitu.¹⁵⁶

Lainojen ja vekselien korkomenot kohosivat vuonna 1914 runsaaseen 12 600 markkaan ja seuraavana vuonna noin 12 000 markkaan, millaisia määriä yhtiön oli varsin vaikea hoitaa. Yhtiö oli ostanut Sanan Vallan kirjapainon velaksi, ja vaikka kiinteistö ja koneet olivat arvokkaat ja kelpasivat luottojen vakuudeksi, niin pelkkä korkea kauppahinta aiheutti ettei hitaasti karttunut osakepääoma riittänyt asioiden hoitamiseen. Yhtiö jäi kaupassa asessori Ignatiukselle 60 000 markkaa velkaa ja lisäksi se sai tarkoitukseen 40 000 markan pankkilainan. Kummankin velan vakuutena oli yhtiön omaisuus. Vekseleitä yhtiöllä oli kerrallaan useita, summaltaan 1000–3000 markkaa, ja vuonna 1914 yhtiö otti vielä 20 000 markan kassakreditiviiluoton. Yhtiön osista lehti tuotti tappiota, jota kirjapainon tuotot ja eräät liikkeen pikkutulot eivät riittäneet peittämään. Merkillepantavaa oli kuitenkin, että edes osa lehden tappioista oli mahdollista korvata

¹⁵⁴ Raatikainen Alkiolle 9. 3. 1914. SAP III A 2 b.

¹⁵⁵ Sanan Vallan hallituksen ptk 23. 5. 1914 sekä takausten osalta useat pöytäkirjat vuosilta 1914–15; Myös SS:n kassakirjat (SSA Gd) sekä SS:n pääkirjojen (SSA Ga 1–4) velkojain tilit.

¹⁵⁶ Taloustiedot ovat Sanan Vallan vuosikertomuksista 1914 ja 1915, SS:n kassakirjoista (SSA Gd) ja SS:n pääkirjoista (SSA Ga 1–4), veloista mapissa SSA Hi 2 olevat asiakirjat.

yhtiön muista tulonlähteistä, sillä se osoitti parannusta tapahtuneen sitten pelkkää sanomalehteä kustantaneen osuuskunnan ajan.

Yhtiön tilaa paransi myös lehden levikin nousu. Päätoimittaja Haapanen käytti kärkkäästi hyväksi mahdollisuudet lisätä Savon Sanomien lukijakuntaa; kun maalaisliiton kannatus kasvoi, Haapanen piti vaarin että lehti sai osuutensa. Hänen ponnistuksensa suuntautuvat niin päälevikkialueelle Savoon kuin lehden vaikutuspiirin laitamillekin, ja koko ajan oli kuvassa mukana myös puolue.

Talvella 1915 Haapanen lähetti yksityisiä viestejä tuntemilleen maalaisliittolaisille Savon Sanomien kehnommilla levikkimailla ja perusteli tilaamista: »maalaisväestön lehtitarpeen kykenee lopullisesti tyydyttämään ainoastaan sen itsensä perustama ja kannattama lehti, jollainen Savossa on ainoastaan Savon Sanomat». Samaan aikaan hän lähestyi kuntakokousten esimiehiä luvaten normaaleista ilmoitushinnoista 50 %:n alennuksen, jos lehden levikin kannalta ensiarvoiset kunnalliset kuulutukset julkaistaisiin myös Savon Sanomissa.¹⁵⁷ Rajanveto toisten lehtien suuntaan oli myös tehtävä, ja Haapanen kirjoitti eräälle maanviljelijälle, että tämän pitäjässä olisi vähitellen ruvettava levittämään »maalaisväestön äänenkannattajaa» ja että »se sinne luontaisemmin tulee Kuopiosta kuin esim. Viipurista». Toiselle hän taas tarjosi Savon Sanomia ainakin siihen saakka kunnes maalaisliittolaiset kaukaisessa tulevaisuudessa ehkä saisivat oman lehden vastaanottajan läänin pääkaupunkiin Mikkeliin. Lääninraja ei Haapasen mielestä ollut este, sillä alueen uutisia lisättäisiin levikin kasvettua.¹⁵⁸

Maalaisliitolle suotuisassa tilanteessa Haapasen työ tuotti tuloksia. Syksyllä 1915 hän saattoi kertoa Santeri Alkiolle Savon Sanomien saaneen parin kuukauden aikana viitisensataa uutta tilaajaa, mitä hallituksen puheenjohtaja P. V. Heikkinen oli luonnehtinut ennenkuulumattomaksi ihmeeksi. Vuoden 1916 alussa lehdellä oli Haapasen väittämän mukaan jo tuhat tilaajaa enemmän kuin edellisen vuoden alussa. Savon maalaisliittolaisia virkisti muutoinkin tieto »maaperän kypsydestä»; mm. paikallisosastojen perustamispyyntöjä tuli kentältä spontaanisti ilman piiritoimikunnan patistusta.¹⁵⁹ Lehden asemaa vahvisti maakunnasta saadun kannatuksen kasvun ohella se, että yhtiön luotto oli takaajina vuosikaudet toimineiden varakkaiden

¹⁵⁷ Haapanen Santeri Tiikkaiselle Iisalmelle 13. 3. 1915 ja Matti Tanskaselle Polvijärvellä 17. 3. 1915 sekä joukolle kuntakokouksen esimiehiä maaliskuussa 1915. SSA Da 6.

¹⁵⁸ Haapanen Matti Makkoselle Hankasalmelle ja David Karjalaiselle Savonmäkeen 17. 3. 1915. SSA Da 6.

¹⁵⁹ Haapanen Alkiolle 13. 11. 1915 ja 1. 1. 1916. SAP III A 2 a; Lähettäjän kopio edellisestä SSA Da 6.

maanviljelijöiden ansiosta erinomainen. Se ilmeni keväällä 1916 myös kahden 30 000 markan pankkilainan saamisena.¹⁶⁰

Lisää puhtia Haapasen ja kumppaneiden puuhiin antoi kesän 1916 eduskuntavaalien odotus. Savon Sanomien toimituksen nimissä lähetettiin marraskuussa 1915 kiertokirje maalaisliiton paikallisosastoille Savossa ja muistutettiin, että maalaisliiton ohjelman mukaista valistustyötä ei ollut oikeus hetkeksikään keskeyttää. Paikallisosastojen piti käsittää »kuinka suuriarvoinen tekijä oma sanomalehti on maalaisväestön harrastusten toteuttamisessa» ja toimia tämän tiedon edellyttämällä tavalla. Osastojen vuosikokoukset oli pidettävä ja lehden levitykseen ryhdyttävä.¹⁶¹

Herättelyä tehostettiin yksityiskirjein, mutta maalaisliiton keskuhallinnon sihteerille raportoinut Haapanen ei osannut sanoa »onnistuimmeko kuolleisiin luihin elämää puhaltamaan». Kentän suuntaan hän koetti esiintyä rauhoittavasti: ei paikallisosaston tarvinnut »myötänsä touhuta», riitti kun silloin tällöin. Tärkeintä hänestä oli, että puolueen keskuhallinto ja piiritoimikunnat pääsisivät paikallisosastojen kautta yhteyteen valitsijoiden kanssa, sillä kaikkia asioita ei sopinut heti paikalla lehdessä julkistaa.¹⁶²

Keväällä ja kesällä 1916 päätoimittaja oli piirisihteerinä virallisesti, ja puolueen ja lehden asiat olivat niin limittäin että lehtiyhtiön hallitus siunasi Haapasen vaaliasioissa tapahtuneen matkustelun. Toisaalta sitten vuosien jälkeen aktivoitunut maalaisliiton piiritoimikunta oli se, joka hyväksyi lehden toimitusapulaiseksi opettaja Jalmari Lampelan. Haapaselle luotiin näin mahdollisuus käyttää aikaansa piirisihteerin tehtävissä ja hän kulkikin tässä ominaisuudessa agitoidussa ympäri vaalipiiriä. Lisäksi hän lähetti vuoden 1916 aikana Savon Sanomien toimituksesta maalaisliiton paikallisosastoille kaikkiaan yksitoista kiertokirjettä, joissa puhuttiin yhtä lailla lehden kuin puolueen asioista.¹⁶³ Haapanen itse oli sitä mieltä, että vaikka lehden sisältö tilapäisesti kärsi päätoimittajan poissaolosta, puhumalla lehdelle tuotettu hyöty oli suurempi. Päätoimittajan olikin melkein pakko

¹⁶⁰ Haapanen faktori O. R. Vapaalle Kajaaniin 14. 4. 1916. SSA Da 9; Sanan Vallan ylimääräisen yhtiökokouksen ptk 27. 5. 1916.

¹⁶¹ Savon Sanomien toimitus Maalaisliiton paikallisosastoille. Kuopiossa, Marraskuulla 1915. SSA Ud.

¹⁶² Haapanen Kustaa Hautamäelle 4. 11. 1915. SSA Da 6; Haapasen kirjeitä paikallisosastojen johtomiehille, mm. J. H. Huotarille Kuhmoniemelle 23. 3. 1916, on KMA:n kokoelmassa Maalaisliiton Kuopion läänin läntisen vaalipiirin piiritoimikunnan lähettämät kirjeet 1916–; Vastauksia kentältä mm. J. H. Huotari 19. 3. sekä Juho Remes Sulkavalta 27. 2. 1916. SSA Ud.

¹⁶³ Sanan Vallan hallituksen ptk 13. 4. 1916; Vuosikertomus Kuopion läänin läntisen vaalipiirin maalaisliiton toiminnasta 1916. KMA; Haapanen Lampelalle Iisalmelle 2. 5. ja 27. 6. 1916. Em. KMA:n kokoelma; Piiritoimikunnan kiertokirjeitä on kansiossa SSA Ud.

lähteä maakuntaan, sillä puhepyyntöjä tuli paljon eikä ketään muuta-
kaan agitaattoria ollut saatavilla.¹⁶⁴

Savon maalaisliittolaiset olivat havainneet, että puolueen ja sen äänenkannattajan asema oli vahvistumassa nuorsuomalaisen kustannuksella. Nämä esiintyivät vaaleissa riittävästi kahdella listalla, ja maalaisliittolaiset odottivat puolueen vaihtajia.¹⁶⁵ Maalaisliiton piiritoimikunta kyseli paikallisosastoiltaan ja yksityisiltä kannattajilta nuorsuomalaisen tilasta ja sai vastauksia, joiden mukaan liikehdintää oli todella havaittavissa. Paikallisia nuorsuomalaisen johtajia oli julkisesti siirtymässä maalaisliittoon ja jotkut nuorsuomalaiset olivat ensimmäistä kertaa tilanneet Savon Sanomat. Syksyllä tiedusteltiin lehden menekkiä, ja esimerkiksi hankasalmelainen vastaaja kertoi maalaisliiton lehtien vuosien varrella tehneen yleisesti tiedetyksi puolueen tarkoituksen »maaseudun etujen todellisena puolustajana» ja paljastaneen toisten puolueiden leväperäisyyden samassa asiassa ja että maalaisliiton lehti oli muutamana viime vuonna saavuttanut paikkakunnalla valta-aseman.¹⁶⁶

Maalaisliiton Kuopion läänin läntisen vaalipiirin piirikokous antoi joulukuussa 1916 tunnustusta lehden »suoralle ja asialliselle esiintymiselle edistysmielisen maalaisväestön äänenkannattajana» ja katsoi lehdellä olevan tärkeän tehtävän maalaisväestön ja sen »asiain harrastajain ja yhteisten etujen ajajana». Kokous asettikin toimittaja Hiekkalan, lehden taloudenhoitajan ja kirjapainon faktorin alustusten jälkeen »maalaisliittoasian harrastajain velvollisuudeksi myöskin oman äänenkannattajansa taloudellisen tukemisen», jotta lehti voisi toteuttaa tehtävänsä.¹⁶⁷

Lehden merkityksen kasvua Haapasen päätoimittajakaudella osoittaa myös se, että kun Savon Sanomien avustajiin kuulunut karkkulainen agronomi Väinö Selander suunnitteli talvella 1916 maalaisliiton toiminnan käynnistämistä Satakunnassa, hän kääntyi nimenomaan Haapasen puoleen. Tämä antoi Selanderille seikkaperäiset ohjeet vaaleihin valmistautumisesta paikallisosastojen perustamisineen, mutta välitti tiedon yhteydenotosta edelleen Santeri Alkiolle Iikkaan, sillä hän piti Satakunnan naapurimaakunnan lehteä luontevammin sinne levitettävänä kuin omaansa. Samoin hän tiedotti yhteydenotosta

¹⁶⁴ Haapanen Alkiolle 15. 5. 1916. SAP III A 2 a; Kopio SSA Da 6.

¹⁶⁵ P. V. Heikkinen Kyösti Kalliolle 18. 5. 1916. Kallion kokoelma; Haapanen Alkiolle 15. 5. ja Filip Saalastille 29. 5. 1916. SSA Da 9; Maalaisliiton piiritoimikunnan kansiossa (SSA Ud) on kaksi »itsenäisten nuorsuomalaisen» lentolehdistä.

¹⁶⁶ Paavo Tenhunen Kiuruvedeltä Haapaselle 22. 4. 1916, Otto Laitinen Iisalmelta piiritoimikunnalle 21. 4. 1916, G. A. Jauhiainen Keiteleeltä Savon Sanomille 18. 9. 1916 ja Emil Pellinen Leppävirralta Savon Sanomille lokakuussa 1916 sekä M. Makkonen, Maalaisliiton alkuvaiheista Hankasalmella (23. 9. 1916). SSA Ud.

¹⁶⁷ Maalaisliiton Kuopion läänin läntisen vaalipiirin vuosikokouksen ptk 16.–17. 12. 1916. KMA.

maalaisliiton keskushallinnon sihteerille, jotta puolue voisi avustaa satakuntalaisia.¹⁶⁸

Mutta millä tavoin edellä kerrottu muuttui todellisuudeksi levikki-lukuina? Savon Sanomien levikistä on saatavissa luotettavia tietoja toisaalta osuuskunnan ja osakeyhtiön talouskirjanpidosta ja toisaalta lehteä nouseen johdateltaessa laadituista tilastoista. Seuraavista asetelmista ensimmäisessä on laskettu lehden pääkirjojen tiedoista kunkin vuoden maksettu keskilevikki ja jälkimmäiseen koottu poikkileikkaus tiettyjen ajankohtien levikistä.

Maksettu keskilevikki kehittyi seuraavasti:¹⁶⁹

1908	1350	1911	2200	1914	2750
1909	1950	1912	2000	1915	3150
1910	2550	1913	2300	1916	4550

Ilmeisen tarkat ja paikkansapitävät tiedot eräiltä ajankohdilta ovat seuraavat:¹⁷⁰

<i>talvi</i>	<i>kesä</i>	<i>syksy</i>	<i>vuoden loppu</i>
		1. 10. 1914	31. 12. 1914
10. 3. 1915	31. 5. 1915	1. 11. 1915	31. 12. 1915
10. 3. 1916	31. 5. 1916	25. 9. 1916	21. 12. 1916
3656	3638	3165	3090
3851	4511	3594	4361
		4860	6019

Jälleen on todettava, että taloustiedoista laskettu levikki jää käytöllä järjestelmällä hieman liian alhaiseksi, sillä se sisältää vain maksetut tilaukset. Kun tämä otetaan huomioon, asetunee vuosittainen keskilevikki jälkimmäisen asetelman kesälukemien tienoille. Kuitenkin on vuoden 1916 keskilevikki huomattava poikkeuksellisen korkeaksi, koska tuon vuoden lopulla nopeasti kasvanut levikki vaikutti koko vuoden tilaustuloihin. Arviosarakkeen lukujen jäämistä todellista levikkiä alhaisemmiksi osoittaa myös tammikuun 1913 painosmääristä oleva tieto: vuoden kahden ensimmäisen numeron painos oli peräti 4000 kappaletta, mutta kuun loppuun mennessä se oli enää 3100 kappaletta¹⁷¹, kuitenkin selvästi arvioidun keskilevikin yläpuolella. Olennaisinta on havaita levikin pienuus, sen hidas kasvu ja jopa taantuminen vuosina 1911 ja 1912, mutta myös nopea kasvu vuosina 1915 ja 1916.

¹⁶⁸ Haapanen Väinö Selanderille 21. 2. 1916. SSA Da 9; Myöhemmin Etelä-Pohjanmaan maalaisliittolaiset todella avustivat puolueen toimintaa alkuun Satakunnassa. Ks. Salokangas 1975 s. 189.

¹⁶⁹ Liite 1. Laskutapa: tilaustulojen netto jaettuna asiamiestilauksen hinnalla, tulokseen lisätty 10 % ja pyöritetty lähimpään 50 kappaaleeseen.

¹⁷⁰ Savon Sanomien Tilastoja 1915–16. SSA Kb 1. Luvut sisältävät lähetettyjen lehtien määrän.

¹⁷¹ Savon Sanomat. Menot ja kustannus Tammikuulla 1913. SSA Ua 5.

Savon Sanomien osuuskunta kärsi siitä, että sillä oli kustannettavana sanomalehti, mutta että se ei omistanut kirjapainoa. Lehden levikki- ja ilmoitustulot olivat alhaiset, ja kun niiden varassa olisi pitänyt tulla toimeen, oli selvää ettei raha riittänyt. Vasta kirjapaino-osakeyhtiön perustaminen loi mahdollisuudet saada yritys kannattamaan; lehti tosin pysyi tappiota tuottavana, mutta painon tuloilla voitiin paikata. Kiinnikkeet kenttään Savon Sanomilla olivat lujat vain muutaman takuumiehen osalta, puolueorganisaation heikkous heijastui tähänkin. Nämä takaajat varmistivat lehden olemassaolon, kun taas osuuspääoma jäi pieneksi. Lehden taivalta vaikeuttivat myös toimituksen henkilöpulmat, vaikeus saada toimeliasta, pätevää ja sopivaa väkeä. Vasta kesällä 1914 päätoimittajaksi tullut Santeri Haapanen osasi käyttää tehokkaasti hyödyksi niitä mahdollisuuksia, joita ympäristö Savon Sanomille antoi.

7.4. Maakansa ja sen eripurainen taustapiiri

7.4.1. Kolmipäiväistäminen ja kirjapainohanke

Kahden pääkaupunkilaisen lehtivainajansa varovaisiksi tekemät Karjalan maalaisliittolaiset katsoivat parhaaksi aloittaa oman Maakansa-lehtensä vain kahdesti viikossa ilmestyvänä. Näin harva ilmestyminen ei kuitenkaan voinut tyydyttää kolmi- ja kuusipäiväisiin lehtiin tottuneita lukijoita – uutta, ensimmäisen lehtensä tilannutta joukkoa kyllä – ja oli esteenä levikin ja ilmoituskannan kasvulle. Niinpä lehti oli saatava kolmipäiväiseksi.

Lehdessä julkaistiin tammikuussa 1910 kannanotto, jossa laajenuksen edellytykseksi arvioitiin 5000–7000 tilaajaa ja maalaisliiton paikallisosastojen vuotuinen rahallinen tuki. Oy Maakansan yhtiökokous kuitenkin totesi mahdottomaksi tihentää ilmestymistä vuoden 1910 aikana. Lehdessä julkaistun tiedon mukaan kokous kyllä katsoi yhtiön taloudellisen aseman tyydyttäväksi, mutta vielä oli tarpeen yhtiön osakepääoman korottaminen sääntöjen sallimaan 45 000 markkaan. Paikallisosastojen tuki oli kokouksenkin mielestä välttämätön. Päätoimittaja Juutilainen taas julisti lehden kolmipäiväistämisen »maalaisliiton elinehdoksi», jonka toteuttamiseksi paikallisosastojen tuli toimia ja tilaajien muistaa maksaa tilausmaksunsa; Maakansalla oli tilaussiaatavia yli 2000 markkaa. Lehden talouden vakaannuttaminen oli päätoimittajasta otettava Karjalan maalaisliittolaisten sen kevään päähuooleksi.¹⁷²

Osakeyhtiön varsinaisessa yhtiökokouksessa maaliskuussa tuli ilmi

¹⁷² Maakansa 26. 1. 1910. Maalais-Matin penkkikeskusteluesitys i.v. piirin m.l. osastoille; Maakansa 2. 3. 1910. Maalaisliiton vainiolta; Maakansa 9. 3. 1910. Silmäys maalaisliiton tulevaisuuteen Karjalassa. III. A. J. pk.

edellisen vuoden tulojen ja menojen valtaisa ero (ks. s. 161), ja tulevaisuutta varjosti epävarmojen saatavien runsaus. Toukokuun viimeisenä päivänä 1910 pidetyssä Oy Maakansan ja maalaisliittolaisten kokouksessa olikin saatavien periminen keskeisenä aiheena. Juutilainen teki selkoa lehden taloudesta, ja kansanedustajien Matti Poutiaisen ja Mikko Leinosen ehdotuksesta kokous antoi yhtiön hallituksen puheenjohtajalle ja taloudenhoitajalle valtuudet ryhtyä karhuamaan saatavia oikeusteitse, jos paikkakunnittain valitut »tietävästi luotettavat» henkilöt eivät saisi niitä muulla tavoin kootuksi. Paikallisosastoja kehoitettiin ottamaan runsaasti yhtiön osakkeita ja lehtiselostuksessa ulotettiin velvollisuus painokkaasti myös yksityisiin.¹⁷³

Päätoimittaja Juutilainen oli pohjustanut kokousta laatimalla poikkeuksellisen näkyvästi kahdelle palstalle ladotun artikkelin, jossa kysyi »saako keväthalla lyödä alas Karjalan maalaisliitto-oraan». Hän maalasi lehden talouden kaunein värein, kunhan vain saatavat löytäisivät tiensä lehden kassaan: tilaussaatavia oli tuolloin vuodelta 1909 noin 1800 markkaa ja kulumassa olleen vuoden ensipuoliskolta yli 5000 markkaa, mikä osaksi johtui mahdollisuudesta maksaa Maakansan tilaus neljännesvuosierissä. Osakepääomasta oli »suuri osa vielä siinä, että se on kauniisti kerran luvattu ja nimi osuuslistaan piirretty ja sillä hyvä». Juutilainen vakuutti, että jos lehdellä ei olisi näitä saatavia sillä ei myöskään olisi velkaa kirjapainolle.¹⁷⁴

Syyskesällä Oy Maakansan hallitus pani toimeen kyselyn maalaisliiton paikallisosastojen ja yksityisten kannattajien keskuudessa lehden laajentamisen suotavuudesta ja sai lähes yksinomaan myönteisiä vastauksia. Juutilainen puolestaan varmisti lehden kautta, että kaikki saivat tiedon askeleen tarpeellisuudesta, jota hän perusteli mm. postinkulkuun sekä Viipurin läänin ja Suomen sanomalehdistön ilmestymistiheysrakenteeseen nojaten. Hän päätyi siihen, että laajennus oli kilpailusyistä välttämätön, mutta toteutettavissa vain taatun kannatuksen turvin. Päätoimittaja väitti Maakansan levikin kasvaneen vuodessa tuhannella, jopa 5500 kappaleen tienoille, ja laskelmoi että jos laajennuksesta koituisi 10–11 000 markan lisälasku, puolet siitä peittyisi nostettaessa lehden tilaushintaa markalla ja loppu jäisi ilmoitustuloilla ja »vapaalla uhrauksella» hankittavaksi. Sopivimpana uhrausmuotona hän piti osakemerkintää: maalaisliiton 43 paikallisosastolla oli ennestään nimissään 221 osaketta ja Juutilainen toivoi niiden voivan ottaa toisen mokoman. Mutta kun Oy Maakansan osake-

¹⁷³ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 12. 4. 1916, liitteenä otteet Oy Maakansan varsinaisen vuosikokouksen ptk:sta 28. 3. 1910 ja yleisestä kokouksesta 31. 5. 1910. ViipRo Cc: 212; Maakansa 1. 6. 1910. Maalaisliiton vainiolta.

¹⁷⁴ Maakansa 25. 5. 1910. Saako keväthalla lyödä alas Karjalan maalaisliitto-oraan?: Elokuun puoliväliin mennessä tilaussaatavat pienenevät noin 4000 markkaan. Maakansa 20. 8. 1910. Eivätkö tilausrahat jo ala joutua?

luettelossa oli kaikkiaan vain 351 nimeä, oli yksityistenkin tuki mitä suotavin.¹⁷⁵

Lokakuun puolivälissä pidettyyn yhtiökokoukseen mennessä oli hallituksen kyselyyn tullut 38 kunnan maalaisliittolaisilta 132 vastausta, joista vain neljässä oli oltu laajennusta vastaan. Hallitus ehdottikin yhtiökokoukselle lehden muuttamista kolmesti viikossa ilmestyväksi vuoden 1911 alusta sillä ehdolla, että yhtiö saisi puolet tilausmaksusta tilausta tehtäessä ja loput kolmen kuukauden kuluessa sekä puolet merkitystä uudesta osakepääomasta vuoden 1910 aikana ja loput seuraavaan kesään mennessä. Yhtiökokous päättikin muuttaa aiempaa tilausjärjestelmää siten, että nyt viiteen markkaan korotetusta tilaushinnasta oli tammikuun aikana maksettava puolet ja vappuun mennessä loput. Osakemaksut se päätti kantaa kolmessa erässä vuoden ensipuoliskolla.¹⁷⁶ Maakansan taloudenhoitaja luonnehti lehdessä päätöstä velvoittavaksi. Sanomalehdillä oli hänestä »yhteiskuntakehityksen kohottamisessa ja ennen kaikkea valistustyössä suuri osa suoritettavana», ja Maakansa kuului niihin lehtiin joiden velvollisuudet olivat erityisen suuret, sillä se oli melkoiselle osalle lukijoitaan ainoa sanomalehti.¹⁷⁷

Seuraava luonteva askel kohti tukevampaa taloudellista pohjaa oli yritys saada oma kirjapaino. Keskustelun käynnisti alkuvuoden 1911 kirjaltajalakko, joka häytti maalaisliiton lehdistä eniten juuri Maakansaa. Lehden ilmestymiseen tuli parin viikon tauko, ja kun se sitten tammikuun 12. päivänä ilmestyi, siinä oli vain neljä palstaa. Toimittajat ja kirjapainonomistaja perheineen olivat tehneet ladelman, ja lehti oli painettu vanhalla käsinveivattavalla koneella.¹⁷⁸ Lakon jatkuessa maalaisliittolaiset alkoivat kysellä »kauanko lainakaluilla täytyy vielä maamiesten lehteä valmistaa», ja yhtiön hallitus päätti ottaa asian puheeksi Karjalan maalaisliittolaisten kokouksessa talvella. Taloudenhoitaja V. H. Kuivala kyseli hankkeen pohjaksi Santeri Alkiolta tietoja Ilkan kuluista ja oman kirjapainon vaikutuksesta niihin.¹⁷⁹

Maalaisliiton vuosikokous pidettiin tammikuun lopussa 1911 Hiitolassa, ja karjalaiset pitivät oman kirjapainokokouksensa samassa yhteydessä. Puoluekokous katsoi, että »kirjaltajien lakkoa on pidettä-

¹⁷⁵ Maakansa 27. 8. 1910. Eteenpäin elävän mieli. Maakansa-lehden laajentaminen. I. A. J. pk; Maakansa 31. 8. 1910. sama, II. Maakansa-lehden laajentamisen taloudellisesta puolesta; Maakansa 17. 9. 1910. Maalaisliiton vainiolta. Kiirehtikää vastauksianne.

¹⁷⁶ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 12. 4. 1916, liite Oy Maakansan hallituksen ptk:n ote 15. 10. 1910. ViipRo Cc: 212; Maakansa 19. 10. 1910. Maalaisliiton vainiolta.

¹⁷⁷ Maakansa 19. 10. 1910. Maalaisliiton vainiolta. Viime lauantaisten kokouksen päätös, velvoittava päätös! V. H. K.

¹⁷⁸ Maakansa 12. 1. 1911. Maasta se pienikin ponnistaa.

¹⁷⁹ Maakansa 28. 1. 1911. Maalaisliiton vainiolta; Kuivala Alkiolle 25. 1. 1911. SAP III A 3.

vä edistystä vastustavana ja sanan vapautta kahlitsevana yrityksenä», koska – näin maalaisliittolaisista näytti – sen avulla työväki koetti tehdä tyhjäksi uusien koneiden yhteiskunnalle tuottaman hyödyn ja nostaa kirjapainoväen ennestäänkin tyydyttäviä etuja. Kokouksen mielestä ei maalaisliittolaisten lehtien pitänyt suostua lakkolaisten vaatimuksiin. Karjalaisten kirjapainoasiaa edistämään maakunnan miehet valitsivat toimikunnan Antti Juutilaisen alustuksen ja vilkkaan keskustelun jälkeen.¹⁸⁰

Karjalaisten kokouksen tunnelmia ja keskusteluja omasta näkökulmastaan Santeri Alkiolle valaissut Juutilainen paljasti toimikunnan jäseniksi kansanedustajat K. K. Pykälän, Matti Poutiaisen ja Lauri Kr. Relanderin, opettaja Juho Kokon Raudusta sekä maanviljelijä Heikki Käen. Juutilaisen tarkoituksena oli saattaa oma kantansa lopulliseen päätökseen paljon vaikuttamaan pystyvän Alkion tietoon, sillä toimikunta aikoi pyytää lausuntoja kirjapainoalan ammattilaisten lisäksi myös tältä ja Otto Karhilta. Juutilainen palautti mieleen, että edellisenä syksynä vain Pykälä ja kansanedustaja Mikko Leinonen olivat vastustaneet Maakansan kolmpäiväistämistä ja tehneet tämän vedoten kielteiseksi väittämänsä Alkion kantaa. Päätoimittaja tulkitsi tämän kansanedustajien oman saamattomuuden verhoksi ja arveli Pykälän esittävän nytkin, että oman painon ostaminen oli Karjalan maalaisliittolaisille mahdoton urakka ja ettei hän pyytäisi ketään tai ryhtyisi itse penninkään edestä takaukseen. Juuri näin Juutilainen väitti hänen esiintyneen viimeksi maalaisliiton piirikokouksessa, jossa oli Poutiaisen tukemana epäillyt kirjapainoajatuksen toteutumista. Kansanedustajien tukemana hanke olisi Juutilaisen mielestä edennyt rivakasti, mutta ilman heitäkin voisi taloudellinen pohja järjestyä Alkion opastaman pitäjälainajärjestelmän sekä lehden omien tulojen avulla. Menoja taas supistaisi vähään tyytyväinen työväki. Maakansan hallitus oli jo ennen lakkoa halunnut saada käyttämänsä painoon »omaa» työväkeä ja nyt oli mahdollista korvata lakkoilijat toisilla. Osa voitaisiin »opettaa esim. maalaisliittolaisten pojista ja tyttäristä, joita on kyllin saatavissa».¹⁸¹

Maaliskuun puolivälissä päätti Maakansan toimituksessa kokoon tunut parikymmenpäinen joukko lähettää maaseudulle listat tukiyhtiön kannatusavun ja osakkeiden koemerkintää varten. Listoille annettiin vauhtia kertomalla lehdessä, että Maakansan painamiseen vie-raassa painossa oli kahdessa vuodessa uponnut noin 40 000 markkaa, josta nimeämättömiin asiantuntijoihin vedoten neljänneksen vakuutettiin valuneen voittona »vastustajain» pussiin. Taloudenhoitaja Kuivala vetosi maalaisliittolaisten tietoon, että ei ollut miellyttävää käyttää

¹⁸⁰ Maalaisliiton vuosikokouksen ptk 29.–30. 1. 1911. KMA Mf 5; Maakansa 2. 2. 1911. Sekalaista. Kirjaltajalakko, sekä Maalaisliiton vainiolta. Oma kirjapaino Maakansalle.

¹⁸¹ Juutilainen Alkiolle 6. 2. 1911. SAP III A 2 a.

toisen puolueen lehden painoa, vieläpä sellaisen joka »seisoo pienimmissäkin kysymyksissä sotajalalla maalaisliiton pyrkimyksiä vastaan». Hän kyseli eikö Maakansan takana olevalle »kansanjoukolle» ollut »liian alentavaa olla ikäänkuin kerjäläisenä toisten kirjapainon omistajien kintereillä». Oma paino helpottaisi siviilitöittensä voitollakin lehden kustantamista.¹⁸² Maakansaa painettiin tuolloin Gustaf Adolf Ekholmin omistamassa Östra Finlandin kirjapainossa, jonne sen painaminen oli vuodenvaihteessa siirtynyt Wiipuri-lehden painosta.¹⁸³

Oy Maakansan vuosikokouksessa 26. maaliskuuta tehtiin päätös uuden osakeyhtiön perustamisesta. Kirjapainoon katsottiin tarvittavan rahaa 30 000 markkaa, ja useat paikalla olleet yksityiset ja edustetut maalaisliiton paikallisosastot lupasivat lehden mukaan merkitä sadan markan hintaisia osakkeita. Kirjapaino-osakeyhtiö Yritykseksi nimetty tulokas päätti aloittaa toimintansa heti kun osakepääoma olisi merkitty ja yhtiön säännöt vahvistettu. Osakemerkinnän toimeenpanijaksi valittiin Antti Juutilaisen johtama toimikunta, jonka jäsenistä vain Heikki Käki oli kuulunut myös tammikuussa asetettuun. Uuden toimikunnan jäsen, maanviljelijä Ville Hanninen liikkui keväällä maakunnassa Oy Yrityksen asioilla, ja Maakansa kehotti varsinkin maalaisliiton paikallisosastoja keskustelemaan jo etukäteen osakkeiden merkittämisestä.¹⁸⁴ Yrityksen asettama 30 000 markan tavoite lienee jäänyt kauaksi, vaikka Viipurin läänin kummankin vaalipiirin paikallisosastot olivat merkinneet osakkeita ja muutoinkin avustaneet lehteä.¹⁸⁵

Oy Yritys sammui hiljaa pois, ja Maakansa palasi asiansa propagoinnissa vetoamuslinjalle. Oy Maakansan syyskokouksessa lokakuussa 1911 pidettiin peräti kuusi alustusta, joista yhdessäkään ei käsitelty kirjapainohanketta. Alustajina esiintyivät niin K. K. Pykälä kuin Antti Juutilainen. Ja kun lehdessä kerrottiin kokouksesta, todettiin vain että »nyt on käytävä vimmattuun taisteluun sitä voitotuslaulua vastaan, ettei muka maalaisväestö kykene lehteään tarkoitustaan vastaavaksi saattamaan» ja että kun »yleisluontoinen uhrautuvaisuus tuo liian hitaasti tuloksia, on nyt voimat koottava ja keskitettävä tänä syksynä yksinomaan lehden levittämiseen». Hallitus päätti esitettyjen toivomusten johdosta palkata neljä matka-asiamiestä järjestämään tilausten keruuta. Paikallisosastojen oli maksettava

¹⁸² Maakansa 14. 3. 1911. Maalaisliiton vainiolta; Maakansa 23. 3. 1911. Oy Maakansan vuosikokous lähenee! Ratkaisevat hetket ovat käsissä! Tahtovatko Karjalan talonpojat viedä asiansa lopulliseen voittoon vai tapaako uupumus taipaleella? V. H. K. pk.

¹⁸³ SSLH:n hakuteosmateriaali/Maakansa.

¹⁸⁴ Maakansa 28. 3. ja 8. 4. 1911. Maalaisliiton vainiolta.

¹⁸⁵ Maalaisliiton vuosikertomus 1911 ja Maalaisliiton Viipurin läänin läntisen vaalipiirin vuosikertomus 1911 (molemmat maalaisliiton vuosikokouksen 23.–24. 1. 1912 ptk:n liitteessä). KMA Mf 5.

osuutensa näiden palkoista, minkä ainakin Viipurin maalaiskunnan »Oras» myös teki.¹⁸⁶

Oy Maakansasta raskaimman taloudellisen vastuun kantaneilla hallituksen jäsenillä oli lehden taloudesta synkempi käsitys kuin päätoimittajalla. Pykälän ja kumppaneiden muodostama yhtiön hallitus sai kevään 1911 vuosikokouksessa täyden tilivapauden, mutta säilynyt pöytäkirjanote viittaa myös tilintarkastajien tekemiin muistutuksiin. Myöhemmässä hallituksen pöytäkirjan oteesta vielä päätettiin etsiä sopivaa henkilöä »kirjanpitoa uudestaan alottamaan ja päättämään entiset tilit kuluneilta vuosilta yhdistettynä kaikki vuodet, sekä muutenkin järjestelemään kirjanpito täysin selväksi, koska se ei oikein näin ollen ole ollut täysin selvää».¹⁸⁷ Hallinnolla oli sekaisista tileistä huolimatta selvä yleiskäsitys yhtiön heikoista kantimista ja kun sen jäsenet lisäksi tunsivat vekselien paineen omissa kukkaroiissaan, heillä ei ollut haluja ryhtyä lisää rahaa vaativiin uhkayrityksiin. Hallituksen ilmeinen kyvyttömyys pitää huolta yhtiöstä ja sen keskeisten jäsenten ja päätoimittaja Juutilaisen kitkaiset henkilösuhteet yhdistyivät selviksi merkeiksi siitä, mitä oli tulossa. Kolmipäiväinen lehti kulutti rahaa vielä enemmän kuin kaksipäiväinen, ja kun tulot ja kentän tuki eivät lisääntyneet samassa suhteessa, tilanne ajautui kestäättömäksi.

7.4.2. Konkurssipesästä Antti Juutilaisen äänitorveksi

Talvella 1912 maksoivat Oy Maakansa ja sen takuumiehet velkaa velalla, vekseleitä vekseleillä, joista suurin oli K. K. Pykälän avulla Suomen Pankista saatu 6000 markan paperi. Pienempiä velkoja oli yksityisille: eräille maalaisliittolaisille ja painatuslaskun vakuudeksi kirjapainonomistajalle.¹⁸⁸ Helmikuun lopussa pidetyssä vuosikokouksessa valittiin Oy Maakansan hallitukseen erovuoroiset Matti Poutiainen ja Tuomas Haukka uudelleen, Heikki Käen kieltäytyttyä opettaja A. Karttunen sekä räättäli Mikko Mälkin sijasta opettaja Apel Minkkinen. Maanviljelijä Aleks. Kotonen korvasi erään kuolleen jäsenen. Lisäksi hallituksessa jatkoivat ainakin K. K. Pykälä, Juho Vakkilainen ja G. A. Kakriainen.¹⁸⁹ Hallituksessa vahvistui Pykälään tukeutunut, lehden tulevaisuutta epäilevä linja, jonka olikin helppo löytää todellisuudesta perusteluja kannalleen.

¹⁸⁶ Maakansa 30. 9. 1911. kuulutus; Maakansa 5. 10. 1911. Askel eteenpäin. pk: Maakansa 19. 10. ja 2. 11. 1911. Maalaisliiton vainiolta.

¹⁸⁷ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 12. 4. 1916, liiteotteet Oy Maakansan vuosikokouksen ptk:sta 26. 3. ja hallituksen ptk:sta 25. 5. 1911. ViipRo Cc: 212.

¹⁸⁸ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 12. 4. 1916, liiteotteet Oy Maakansan hallituksen ptk:sta 4., 20. ja 28. 2. 1912. ViipRo Cc: 212.

¹⁸⁹ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 12. 4. 1916, liiteote Oy Maakansan vuosikokouksen ptk:sta 28. 2. 1912. ViipRo Cc: 212; Maakansa 21. 10. 1911 ja 29. 2. 1912. Maalaisliiton vainiolta.

Velkatilanne johti siihen, että hallitus joutui maaliskuussa 1912 tekemään päätöksen lehden antamisesta Östra Finlandin kirjapainon omistajan G. A. Ekholmin kustannettavaksi vuoden loppuun saakka. Maaliskuun viimeisenä päivänä pidetty ylimääräinen yhtiökokous hyväksyi siirron seuraavin ehdoin: »Lehti tulee ilmestyä entiseen tapaan. Kaikki lehden tilaus- ja ilmoitusmaksut, jotka tänään ovat saamatta tältä vuodelta ja vastedes saadaan, lankiaivat kustantajalle. Paitsi tätä, annetaan hänelle 5000 markan kassakreditiviivi käytettäväksi, joka vuoden lopussa voi olla käytetty tyhjäksi, riippuen liikkeen voitosta eli tappiosta. Muuten jäävät entiset saatavat ja velat osakeyhtiölle.» Toimituksen suhteen hallitus piti määräysvallan itsellään, Ekholm sai vain maksaa palkat.¹⁹⁰

Lehti osoittautui Ekholmille yhtäläiseksi taakaksi kuin maalaisliittolaisille. Huhtikuun alusta kesäkuun loppuun se kulutti kansanedustajien Helsingistä hankkimaa kassakreditiviivilainaa 4985 markkaa ja kirjautti tulopuolelle 1700 markkaa vekselirahaa (mutta toisaalta menoihin 2550 markalla vekselien lunastamisia). Ja kun Ekholm syksyllä 1913 haastoi Oy Maakansan oikeuteen, hänellä oli esitettävänä yli 700 markan lisälasku, jonka oikeus tuomitsi hänet saamaan.¹⁹¹ Kassakreditiviivilainan ehtymisen myötä tuli ilmeiseksi, ettei liioin Ekholm enää halunnut kustantaa lehteä sopimuksen mukaisesti vuoden loppuun. Vielä vähemmän oli tähän valmiutta Oy Maakansan hallituksella.

Heinäkuun 3. päivänä hallitus pohti miten saisi rahaa sen verran kuin oli nostonut kassakreditiviivistä velkojen maksuun, mutta ei keksinyt keinoja. Avuksi tuli kuitenkin Antti Juutilainen ja hänen edustamansa kannatusyhdistys, joille hallitus päätti siirtää lehden, koska yhtiön tila ei enää sallinut jatkaa julkaisemista. Juutilainen sai lehden taannehtivasti heinäkuun alusta. Sopimuksen mukaan uusi kustantaja sai vuoden 1912 tilaus- ja ilmoitustulot, mutta joutui vastaamaan yhtiön velasta postiin sekä maksamaan Ekholmille jäljellä olleen osan kesäkuun painatuslaskua. Vuotta 1912 aikaisemmat velat ja saatavat jäivät Oy Maakansalle. Nämä asiat vahvistettiin heinäkuun 20. päivänä pidetyssä hallituksen kokouksessa ja Oy Maakansan ylimääräisessä yhtiökokouksessa. Jälkimmäiseen osallistuneista neljästätoista osakkaasta ainakin kahdeksan kuului yhtiön hallitukseen. Lisäksi olivat paikalla Juutilainen, Heikki Käki, G. A. Ekholm ja kolme rivimiestä. Kokous ei tietenkään voinut kuin hyväksyä Matti

¹⁹⁰ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 12. 4. 1916, liitteotteet Oy Maakansan hallinnon ptk:sta 10. 3. 1912 sekä ylimääräisen kokouksen ptk:sta 31. 3. 1912. ViipRo Cc: 212.

¹⁹¹ Viipurin raastuvanoikeuden 3. osaston ptk 29. 10. 1913. ViipRo Cc: 186; Lainasta Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 12. 4. 1916, liiteote Oy Maakansan hallituksen ptk:sta 10. 3. 1912. ViipRo Cc: 212.

Poutiaisen sille kertomat hallituksen ehdotukset. Oy Maakansan pesänselvittäjiksi se nimitti K. K. Pykälän ja Tuomas Haukan.¹⁹²

Pari päivää ennen yhtiökokousta asioiden tila paljastettiin myös suurelle yleisölle. Maakansa kertoi miten yhtiön hallitus oli »katsonut itsensä pakotetuksi kieltäytymään kaikista uusista sitoumuksista lehden kustantamiseksi», koska yhtiöltä oli kolmen toimintavuoden aikana jäänyt saamatta lähes 20 000 markan edestä tilaus- ja ilmoitusmaksuja sekä merkittyjen osakkeiden suorituksia. Yhtiökokouksen jälkeen päätoimittaja Juutilainen vielä korosti kokouksen hyväksyneen myös kannatusyhdistyksen muodostamisen, kun oli kuullut että sen takana olivat »tunnetut aatteemme miehet ja maalaisliiton p.osastot».¹⁹³

Kannatusyhdistyksen takana oli keskeisesti päätoimittaja Antti Juutilainen; häntä osoittavat niin Oy Maakansan säilyneet pöytäkirjanotteet, lehtitiedot kuin hänen omat yksityiset tiedonantonsa. Muut henkilöt voidaan osoittaa mieluummin tietyn piirin ulkopuolisina kuin niminä, mutta heitä oli, sillä Juutilainen kirjoitti syksyllä 1912 Santeri Alkiolle saaneensa kokoon 2000 markkaa lehteä varten, eikä hänellä itsellään tuollaisia rahoja varmastikaan ollut. Toista vuotta myöhemmin hän jälleen kuvasi tilannetta, jossa lehtiyhtiön hallitus »tai oikeammin täkäl. (kansan)edustajat» olivat lakanneet julkaisemasta lehteä ja jolloin se oli tuettu jaloilleen päätoimittajan »aatteemme ystäviltä» keräämällä mainitun kokoisella summalla. »Vähävoimaisen elämää suolaruiskeilla» se oli Juutilaisen mielestä elänyt, mutta tarkoitusena olikin ajan voittaminen.¹⁹⁴

Otettaessa huomioon aiempi toiminta ja kannanotot sekä suhteet Juutilaiseen, putoavat kannatusyhdistyksen piirin mahdollisista nimistä pois ainakin Pykälä, Haukka, Poutiainen¹⁹⁵ ja hallitukseen talvella 1912 valitut uudet jäsenet. Julkisesti uuden yrityksen puolesta esiintyi Oy Maakansan hallituksen jäsenistä Juho Vakkilainen, joka koetti kovistella velallisia maksamaan laskunsa, jotta eivät »osallistu Maakansan eli oman äänensä tukahduttamiseen». Muita mahdollisia rahanlähteitä olivat ehkä G. A. Kakriainen ja Heikki Käki, mutta varmuutta asiasta ei ole saatavissa. Juutilainen itse nimesi lehden vanhasta piiristä vain J. P. Kokon ja Juho Tulikouran.¹⁹⁶ Maalaisliiton kenttään koetti uusikin Maakansa yhtäkaikki vedota, vaikka entiset kokemukset eivät olleet rohkaisevia. Elokuun lopussa Juutilainen

¹⁹² Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 12. 4. 1916, liiteotteet Oy Maakansan hallinnon ptk:sta 3. ja 20. 7. 1912 sekä ylimääräisen yhtiökokouksen ptk:sta 20. 7. 1912. ViipRo Cc: 212.

¹⁹³ Maakansa 18. ja 23. 7. 1912. Maalaisliiton vainiolta.

¹⁹⁴ Juutilainen Alkiolle 27. 9. 1912 ja 5. 11. 1913. SAP III A 2 a.

¹⁹⁵ Poutiainen tunnusti epäilevänsä lehden jatkomahdollisuuksia, vaikka se olisi Juutilaisen hoivissa. Poutiainen Alkiolle 5. 7. 1912. SAP III A 3.

¹⁹⁶ Maakansa 3. 9. 1912. Maalaisliiton vainiolta. Maalaisliittolaiset, älkää antako äänenne tukehtua! J. V-nen; Juutilainen Alkiolle 5. 11. 1913. SAP III A 2 a.

julkaisi kaksisivuisen, viisipalstaisen lisälehdhen, joka oli vetoavaan äänilajiin omistettu kokonaan lehden taloudelle ja levittämislle, Maakansa kun sen mukaan sai »taistella henkihievereissään oman puolueemme jäsenten välinpitämättömyyden tähden silloin kun useat paikallisosastot vetelevät vanhurskaan unia».¹⁹⁷

7.4.3. Maalaisliittolaisten riitakapula

Oy Maakansan hallituksen toimilla vuoden 1912 alkupuoliskolla oli vahvimmat juurensa lehtiyhtiön talouden tilassa, mutta mukaan sekoittui maalaisliiton sisällä sen alusta saakka itäneestä ristiriidan siemenestä kasvanut kiista. Kolmas, kumpaankin edelliseen kietoutunut tekijä liittyi henkilöiden välisiin suhteisiin. Muistettakoon kuitenkin, että henkilökohtaisen eripurauksen pukeutuminen poliittisen erilinjaisuuden kaapuun ja poliittisen eron muuntuminen henkilökohtaiseksi vastenmielisyydeksi ovat asioita, joiden väliin piirretty viiva ei ole selvä eikä pysyvä.

Karjalan maalaisliittolaisuuteen on totuttu liittämään hieman epämääräiset lisämääritteet »korpimaalaisliittolaisuus» ja »pienviljelijäradikalismi». Näiden käsitteiden puitteisiin sopivasta yleissävystä huolimatta oli Karjalan maalaisliittolaisten keskuudessa havaittavissa erilaisia vivahteita, jotka asiaa karkeasti yksinkertaistaen voidaan liittää yhtäältä Kalle Kustaa Pykälän ja toisaalta Antti Juutilaisen nimiin. Linjojen ero oli siinä, että Viipurin läänin itäisen vaalipiirin varhaisimpien maalaisliittolaisten »korpimaalaisliittolaisuus» oli »kirjoitustaitoisen talonpojan» Juutilaisen edustamaa linjaa jyrkempää. Pykälän väki oli jälkimmäisiä kärkkäämpää näkemään joutavaa herraskaisuutta ja kaupunkierrojen metkuja mitä erilaisimmissa asioissa. Silti myös Juutilaisen ym. linja poikkesi varsin paljon esimerkiksi Alkion piirtämästä valistuneesta ja vapaamielisestä yleislinjasta.

Maakansan päätoimittajan kirjeistä Alkiolle kuultavat Karjalan maalaisliittolaisten ristiriidat. Keväällä 1911 oli ajankohtainen maalaisliiton kansanedustajien käyttäytyminen äänestettäessä J. V. Snellmanin patsaan pystyttämiseen osoitettavasta määrärahasta. Pykälä ja Oulun läänin eteläisestä vaalipiiristä valittu Antero Leino äänestivät määrärahaa vastaan, vaikka ryhmän enemmistö piti muistomerkin sopivana kunnianosoituksena suomalaisuusliikkeen suurmiehelle. Leino sai kuulla kunniansa Liiton palstoilla¹⁹⁸, mutta Pykälän osalta asia oli ongelmallisempi, sillä Juutilainen ei uskaltanut moittia häntä suoraan. Juutilainen valitti, ettei hänellä ollut tukea ja

¹⁹⁷ Maakansan lisälehti 31. 8. 1912.

¹⁹⁸ Liitto 6. 5. 1911. Eduskunnan päätös J. V. Snellmanin patsasasiassa; Myös Alkio suuttui, mistä Leino kommentti: »Santtu kirjoitti mm. kiihkoisan ilmiannon Savon Sanomain toimitukselle, jossa heti prantättiin». Leino Kustaa Harjulle 11. 6. 1911. Harjun kokoelma.

saattoi siksi vain julkaista rinnakkain Ilkan ja Savon Sanomien lausunnot sekä Pykälän selityksen. Oman mielipiteen esittäminen Juutilaisen oli jätettävä vähään. Tilanteeseen liittyi kuitenkin myös henkilökohtaista vastakkaisuutta, sillä Juutilainen oli samaan aikaan uhannut eroita toimestaan alhaisen palkan vuoksi, mutta mm. Pykälä, Matti Poutiainen ja Lauri Kr. Relanderkin olivat pitäneet tätä kiristyksenä ja evänneet korotuksen yhtiön hallituksessa.¹⁹⁹

Juutilaisella oli valittamista myös Oy Maakansan hallituksen suhtautumisesta oppineisiin avustajiin. Muuankin agronomi, jota päätoimittaja oli koettanut vetää lehden piiriin, oli »epäilyn ja sopimattoman kohtelun takia karkoitettu pois, ainakin kylmennetty». Juutilainen väitti joidenkin hallituksen jäsenten jopa uhkailleen liian oppineen Relanderin voivan tipahtaa eduskunnasta. Päätoimittajan ja taloudenhoitaja Kuivalan lehteen hankkimasta Rudolf Holstin kirjoitussarjasta oli pidetty porua. Juutilaisen jeremiadin mukaan pahinta oli, että hallituksessa »ei ymmärretä lehden aatteellista puolta silloinkaan, kun lehden talous sen helposti sietää». Maalaisliiton johtomiehiä hän ei saanut kirjoittamaan lehteen, ja »avustajat vihotetaan ja yleensä kylmennetään lehden ystävät». Päätoimittajasta tuntui, että hallitus oli pannut uuden taloudenhoitajan, taannoin kirjapainohankkeen yhteydessä esiintyneen Ville Hannisen, pitämään toimittajille kuria; hallitus ei myrtyneen Juutilaisen mielestä sietänyt lehden sisällön parantamista ja sen käsikassaranaan käyttämältä taloudenhoitajalta puuttuivat edellytykset ymmärtää »aatteellisia pyrintöjä». ²⁰⁰ Toisin sanoen Maakansan toimituksella ja hallituksella oli erilaisia näkemyksiä siitä, miten paljon rahaa lehden toimittamiseen oli mahdollista käyttää, eikä asian yhteinen pohtiminen näyttänyt luonnistuvan.

Viime vaiheessa Oy Maakansan ristiriidat kärjistyivät vielä päätoimittajan osakemaksujen vuoksi. Hallitus vapautti eräitä henkilöitä rästiin jääneistä osakemaksuista siirrettäessä lehteä Ekholmin kustannettavaksi, mutta Juutilaisen anomuksen se sysäsi yhtiökokoukselle. Päätoimittaja ei saanut vapautusta, ja niin myöhään kuin juhannuksen vaiheilla pidetyssä kokouksessa hallitus päätti, että Ekholmin oli pidettävä Juutilaisen palkasta 40 markkaa kuukaudessa osakkeiden maksamiseksi.²⁰¹ Mutta tähän aikaan Juutilainen jo valmistautui ottamaan lehden omaan huostaansa ja kun hän sen sai, hänen käsiinsä jäi tärkeä ase Karjalan maalaisliittolaisten sisäisessä kärhämöinnissä.

Juutilaisen kanssa erilinjaiset maalaisliittolaiset löytyivät etupäässä läänin itäisestä vaalipiiristä, läntisessä hän olikin itse puolueen piirijärjestön johdossa vuodesta 1911.²⁰² Itäisen vaalipiirin vanhoillis-

¹⁹⁹ Juutilainen Alkiolle 7. 5. 1911. SAP III A 2 a.

²⁰⁰ Juutilainen Alkiolle 7. 5. ja 9. 12. 1911. SAP III A 2 a.

²⁰¹ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 12. 4. 1916, liitteotteet Oy Maakansan hallituksen ptk:sta 10. 3. ja 22. 6. 1912. ViipRo Cc: 212.

²⁰² Maalaisliiton vuosikertomus 1911. KMA Mf 5; Maalaisliiton Viipurin läänin

ta ja ahdasta maalaisliittolaisuutta nousi Juutilaisen ja Maakansan tukemana uudistamaan mm. kirvulainen nuori talollinen Juho Niukkanen. Päämaalit olivat K. K. Pykälä ja piiritoimikunnan sihteeri Apel Minkkinen, jonka eduskuntaehdokkuudesta Juutilainen esitti kesällä 1913 Maakansassa vastalauseen. Päätoimittaja piti piirisihteerin toimintaa »maalaisliittoaatteen tärväämisenä ja liittomme arvon alentamisena», sillä ehdokas omasi väittämän mukaan aatteen vastaisia mielipiteitä.²⁰³ Minkkinen pysyi ehdokkaana eikä Juutilainen onnistunut myöskään yrityksessään houkuttaa Alkio tai Mikko Luopajarvi Etelä-Pohjanmaalta paikkaamaan karjalaisten ehdokkaiden tasoa.²⁰⁴

Itäisen vaalipiirin maalaisliiton »puhdistaminen» onnistui vasta kun Juho Niukkanen valittiin vuoden 1914 piiritoimikunnan sihteeriksi Minkkisen jälkeen. Niukkanen valisti puolueen puheenjohtajaa Kalliota kertoen Minkkisen pitävän maalaisliiton nimissä kokouksia ja agiteeraavan varsinkin Maakansaa vastaan. Hänen tietojensa mukaan Minkkinen esitti maalaisliittolaiselle kokousyleisölle esim. lakiehdotuksista sellaisia kantoja, jotka »useinkin ovat vähintään naurettavia» ja tekivät »sekoitus ja hajoitus työtä» kannattajien keskuudessa. Niukkanen pyysi, että puolueen keskushallinto vaikuttaisi asiaan, sillä oman piirin oli paha mennä kieltämään piirin toimihenkilönä tunnetuksi tulleen miehen maalaisliittolaisuutta. Puolueen keskushallinnon sihteerille Niukkanen kirjoitti ennustaen, että »kyllä ne varmaan kohta kaikki Minkkis- &:lä ilmiötkin häviää» kun »rintamaan astuu nuoria valistuneempia voimia» sekä toivoi jälleen puoluejohdon tukea puhdistustyöhön »aattemme oikeille urille kohentamiseksi».²⁰⁵

Muutosta korostaa se, että Niukkanen ei kelpuuttanut edeltäjänsä laatimaa piirin vuosikertomusta puolueen keskushallinnolle lähetettäväksi, vaan kokosi itse »otteen sihteerin Minkkisen pitkästä yksityisiä henkilöitä solvaavasta vuosikertomuksesta». Omissa päiväkirjamerkinnöissään Niukkanen – joka oli saman tien valittu myös maalaisliiton keskushallintoon – kertoi toimineensa puolueen »järjestämiseksi ja puhdistamiseksi». Piirin vuosikertomuksessa hän ilmoitti koettaneensa toimia läheisemmän vuorovaikutuksen aikaansaamiseksi piiritoimikunnan, paikallisosastojen ja Maakansan välille sekä pyrkineensä kirjeitse elvyttämään ja järjestämään paikallisosastojen toimintaa.²⁰⁶

Samaan aikaan joutui myös Pykälä syrjään, ja tapahtuman yhteydessä katkesivat loputkin suhteet hänen ja Juutilaisen Maakansan

läntisen vaalipiirin vuosikertomus 1913 (sisältää myös vuoden 1914 piiritoimikunnan). KMA; Maakansa 31. 8. 1915. kuulutus.

²⁰³ Maakansa 28. 6. 1913. Vastalause. Maakansan toimitus.

²⁰⁴ Juutilainen Alkiolle 5. 5. 1913. SAP III A 2 a.

²⁰⁵ Niukkanen Kalliolle 11. 3. 1914. Kallion kokoelma; Niukkanen Arv. Aate veljelle (Kustaa Hautamäki) 10. 4. 1914. KMA Mf 22.

²⁰⁶ Maalaisliiton Viipurin läänin itäisen vaalipiirin vuosikertomukset 1913 ja 1914. KMA; Niukkanen päiväkirjamerkinnot. Niukkanen kokoelma K 5.

väliltä. Pykälä nimittäin vaati oikeudessa Vuosalmen talonpojilta huikeaa 25 000 markan asianajopalkkiota hoidettuaan valtiolta suuren metsäalueen takaisin näiden haltuun. Pykälän menettely herätti laajaa huomiota ja mm. maalaisliiton sanomalehdissä se tuomittiin. Juutilainenkin katsoi lehensä päässeen »vapautumaan niistä kahleista, joita sille 'omasta' leiristä yritettiin punoa»²⁰⁷ ja kirjoitti Maakansassa Pykälästä niin terävään sävyyn, että tämä nosti päätoimittajaa vastaan syytteen kunnianloukkauksesta.²⁰⁸

Haasteen aiheuttaneessa kirjoituksessaan ja Pykälän vastinetta seuranneessa kommentissaan Juutilainen kaivoi menneisyydestä esimerkkejä Pykälän sopimattomasta menettelystä myös Maakansan suhteen ja väitti Pykälän kumppaneineen ryhtyneen tappamaan lehtä vuonna 1912, kun toimitus oli karsinut tämän kirjoituksia. Juutilaisen puolustus raastuvassa perustui rakennelmaan, jonka mukaan maalaisliitto puolusti talonpoikaa, Pykälä oli maalaisliiton kansanedustaja, ja Maakansan velvollisuus puoluelehtenä oli kirjoittaa mm. edustajien tekemisistä puoluekannalta. Jutun toiseen käsittelyyn manatut todistajat kertoivat hekin miesten henkilökohtaisista ja poliittisista erimielisyyksistä. Oikeuden päätös oli vapauttava: Maakansan kirjoitukset eivät olleet loukkaavia, ja lehdellä oli oikeus katsoa asioita oman puolueensa suunnalta.²⁰⁹ Oikeudenkäynnin jälkeen olivat kaikki sillat poikki, niin että kun Pykälä ja Tuomas Haukka kokosivat syksyllä 1914 Oy Maakansan vanhan valtuutuksen nojalla yhtiön ennen vuotta 1912 syntyneitä saatavia, Juutilainen sanoi lehensä jyrkästi irti puuhasta. Pykälän kuoltua lehti kyllä muisti vainajan suuret ansiot Karjalan maalaisliiton ensivuosilta.²¹⁰

Oy Maakansan lopun pitkälinen puinti Viipurin raastuvanoikeudessa ei enää suoranaisesti koskettanut toisiin käsiin siirtynyttä sanomalehteä, mutta lehden maalaisliittolaiseen kenttään sillä varmaan oli vaikutuksensa. Prosessi alkoi lokakuussa 1913, kirjapainon-omistaja Ekholmin ryhtyessä perimään oikeudessa saatavaansa. Yhtiö oli kuitenkin varaton, ja maaliskuussa 1915 Ekholm anoi sitä konkurssiin. Vararikkoasiaa käsiteltiin raastuvanoikeudessa vuoden 1915 kuluessa yhdessätoista istunnossa, kunnes tuomio annettiin marraskuussa. Jatkona oli kuitenkin erään toisen velkojan Oy Maa-

²⁰⁷ Juutilainen H. V.:lle (Kustaa Hautamäki) 7. 1. 1914. KMA Mf 22.

²⁰⁸ Arvovaltaisain oli Alkion teilaus Ilkassa 7. 2. 1914. Katsaus maailman menoon. Tervetamppi; Haasteen aiheuttivat Maakansassa 10. 2. 1914 ollut »Kansanedustaja Pykälän 25 000 markan korvausjuttu» sekä 14. 3. 1914 ollut toimituksen vastine Pykälän selitykseen.

²⁰⁹ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 29. 7. ja 26. 9. 1914. ViipRo Cc: 189; Maakansa 29. 9. 1914. K. K. Pykälän painokannejuttu Maakansaa vastaan. Kanne kumottu.

²¹⁰ Maakansa 8. 10. 1914. Huomautus; Maakansa 5. 10. 1915. Kalle Kustaa Pykälä; Pykälän ampui tämän omaan saunaan todennäköisesti muuan talollinen, joka oli oikeusasioissa joutunut uhrin kanssa riitoihin.

kansan hallitusta vastaan nostama konkurssirikossyyte, josta oikeus, samoin yhdentoista istuntokerran jälkeen, antoi ratkaisunsa vasta tammikuussa 1917.

Pahimmin olivat Oy Maakansan puolesta tulessa Pykälä ja Haukka, yhtiökokouksen valtuuttamat pesänselvittäjät, joiden toiminnasta välittyi oikeuden asiakirjojen kautta kuva, että he tietoisesti pyrkivät viivästyttämään haltuunsa jääneiden yhtiön tili- ja pöytäkirjojen löytymistä. Toukokuun lopussa syntyi sentään jonkinlainen varojen ja velkojen luettelo, jonka mukaan varat koostuivat 5400 markan saatavista ja velat ja tappiot tekivät noin 25 800 markkaa. Pesäluettelo oli vihdoon laadittavissa kesäkuun puolivälin istuntoon. Sen oli laatinut muuan kirjanpitäjä osakeyhtiön kirjanpidon perusteella ja sen mukaan konkurssipesän varat olivat vajaa 7400 markkaa (siitä valtaosa saatavia) ja velat 33 300 markkaa.²¹¹

Oikeuteen ilmaantui valvoja noin 10 000 markan saataville. Pykälällä oli 3600 markkaa, Oy Maakansan hallituksen jäsenen Juho Penttilän kuolinpesällä vajaa 2500 markkaa, maanviljelijä Yrjö Kiurulla yli 1000 markkaa, kirjapainonomistaja Ekholmilla oikeuden tuomitsema noin 730 markkaa ja erällä maanviljelijällä hieman vähemmän. Entinen toimitussihteeri Allan Saratie oli vailla kahden kuukauden palkkaa, yhteensä 400 markkaa, ja kruunu ja kaupunki halusivat veroja ja maksuja noin 700 markkaa. Nämä valvotut saatavat oikeus tuomitsikin konkurssipesän maksamaan. Eron 33 300 markkaan täyttivät osakepääoma sekä yhtiön taustapiirin valvomatta jätetyt saatavat.²¹²

Mutta pesä oli käytännössä täysin pennitön, ja niin sai mainittu Kiuru aiheen syyttää yhtiön hallitusta konkurssirikoksesta; että yhtiö oli vain lopettanut toimintansa hoitamatta asioitaan loppuun. Kantaja oli antanut valantehneen tilintarkastajan syynätä Oy Maakansan tilit ja tämä oli tullut seuraavaan tulokseen: »Kaikesta edellä olevasta käy selville, että kirjoja on pidetty erittäin huolimattomasti, jonka perusteella voi samaa sanoa liikkeen hoitoonkin nähden. Vaikka on havaittu liikkeen kannattamattomaksi on sitä kuitenkin jatkettu ja tuotettu siten vahinkoa sellaisille lükkeen osakkeenomistajille, jotka eivät ole olleet täysin selvillä lükkeen asemasta.»²¹³

Vastaajien asianajaja rakensi puolustuksen sille, että »kun kysymyksessä oleva osakeyhtiö oli perustettu täällä ilmestyneen Maakansa-nimisen sanomalehden tukemiseksi, joka sanomalehti oli ollut Maalaispuolueen äänenkannattaja Karjalassa, eikä liikeyritykseksi», niin »tällaisen yhtiön hoitoon nähden ei voitu asettaa yhtä ankaria vaatimuksia kuin puhtaiden liikeyritysten suhteen». Hän korosti

²¹¹ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 31. 5. ja 14. 6. 1915. ViipRo Cc: 200.

²¹² Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 30. 8. 1915 (ViipRo Cc: 201) ja 8. 11. 1915 (ViipRo Cc: 202).

²¹³ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 19. 1. 1916, liite Tilien tarkastuskertomus 17. 1. 1916, H. Saarnio. ViipRo Cc: 211.

myös, että liike oli alunpitäen tiedetty kannattamattomaksi, minkä vuoksi ei ollut voitu pitää »suuripalkkaista kirjanpitäjää» ja korosti hallituksen jäsenten suorittaneen lehden laskuja omista varoistaan ohi kirjanpidon ja jättäneen osan saamisistaan valvomatta konkurssissa. Puolustus siirsi lopulta vastuun tällä välin kuolleille Pykälälle ja Haukalle sen nojalla, että he olivat saaneet pesänselvitystehtävän ja sen suorittamiseen tarvittavat asiakirjat. Kantajan edustaja puolestaan tarttui siihen, että vastaajatkin myönsivät kirjanpidon puutteellisuuden ja korosti, että »jos aatteitakin ajetaan velkarahoilla, on velka maksettava rehellisesti ja tinkimättä. Se että Maakansa Osakeyhtiön liike ei kannattanut aatteellisuuden takia, ei saa taloudellisesti kohdata velanantajaa, vaan osakkeenomistajaa, olkoonpa aate kuinka jalo ja kannatettava hyvänsä.»²¹⁴

Oikeuden ratkaisu oli vastaajien kannan mukainen nahkapäätös. Oikeus katsoi selvitetyn, että Oy Maakansan kirjanpito »tosin on ollut puutteellinen, mutta» että kirjanpidossa mahdollisesti esiintyneiden puutteiden täydentäminen oli yhtiön lopettaessa toimintansa siirretty mainituille sittemmin kuolleille pesänselvittäjille. Oikeus hylkäsi Kiurun syytteen ja korvausvaatimuksen, mutta »asian laatuun nähden» saivat myös vastaajat kärsiä kulunsa itse.²¹⁵ Vanhan yhtiön asioiden oikeusselvittelyn kuluessa oli itse sanomalehti parantanut asemiaan, sillä taustayhtiön konkurssi soi sille mahdollisuuden uuteen alkuun puhtaan pöydän ääressä ilman vanhoja taloudellisia rasitteita. Hinnan maksoi taustapiiri.

7.4.4. Uusi lehtiyhtiö, oma kirjapaino

Antti Juutilainen ja Maakansan kannatusyhdistys saivat pidetyksi lehden hengissä, mutta kului melkein kaksi vuotta ennen kuin lehdelle perustettiin uusi taustayhtiö. Huhtikuussa 1914 anoivat Juho Niukkanen ja muutamat rivimaalaisliittolaiset senaatin vahvistusta perustamansa Sanomalehti Maakansa Osakeyhtiön yhtiöjärjestykselle. Yhtiön tarkoituksiksi ilmoitettiin harjoittaa sanomalehden julkaisemista ja kustantamista Viipurissa. Sen 150 osakkeeseen jakaantunut 15 000 markan osakepääoma oli mahdollista korottaa 50 000 markkaan, ja Maakansan uutisen mukaan olivat »niin maalaisliiton paikallisosastot kuin yksityiset aatteemme kannattajat» jo merkinneet määrittämättömän »suuren osan» osakepääomasta.²¹⁶

Kesällä 1914 alkanut sota vaikeutti uuden yhtiön pääoman merkitsemistä ja vähensi tuloja, viivyttäen kauan puheena ollutta ja välillä riitoihin hautautunutta oman kirjapainon hankintaa. Maakansan tilaa-

²¹⁴ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 1. 3. 1916 (ViipRo Cc: 211) ja 12. 4. 1916 (ViipRo Cc: 212).

²¹⁵ Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 24. 1. 1917. ViipRo Cc: 223.

²¹⁶ Maakansa 4. 4. 1914. Uusi Osakeyhtiö Maakansa-lehden kustantamista varten.

jamäärä oli kaikesta lehden vaiheilla käydystä kahinoinnista huolimatta nousussa. Vuoden 1914 alussa päätoimittaja Juutilainen arvioi yksityisesti ehkä tuhannen kappaleen nousun edelliseen vuoteen verrattuna. Lehdessä julkaistun väitteen mukaan Maakansan levikki kohosi kyseisen vuoden aikana vielä 4900 kappaleesta noin 7000 kappaleeseen. Edelleen se – taas lehden oman ilmoituksen mukaan – nousi lokakuuhun 1915 mennessä 8000 kappaleeseen ja oli vuoden lopussa peräti yli 9000 kappaletta.²¹⁷ Mitään mahdollisuutta väitteiden tarkistamiseen ei lähteiden puuttuessa ole, mutta epäilemättä lehti liioitteli levikkiään.

Maakansan levikkiä kasvatti osaltaan mm. maalaisliiton eteneminen Kymenlaaksossa. Ensimmäisen merkittävän menestyksen puolue kohtasi vehkalahtelaisen kansanedustajan Juhon Tulikouran loikattua vuonna 1911 suomalaisesta puolueesta maalaisliittoon. Toinen merkittävä tulokas oli rovasti A. O. Vuorimaa, jonka puoluevaihdosta kesällä 1914 maalaisliittolaiset lehdet käsittelivät laajasti. Merkittävin nuorsuomalaiskäännynnäinen oli opettaja Vilku Joukahainen, jonka siirtyminen maalaisliittoon, mm. Maakansan avustajaksi, alkoi syysylä 1913.²¹⁸

Vaikka luotettavia lukuja Maakansan levikistä ei ole saatavissa, sen kohoaminen oli kuitenkin tosiasia, joka rohkaisi kirjapainon hankintaan. Ratkaisua perusteltiin nimenomaan levikin 3000 kappaleen kasvulla parissa vuodessa. Maaliskuussa 1915 Maakansan piiri teki päätöksen ostaa Viipurissa toimintansa lopettaneesta Tiedemannin kirjapainosta painokoneen, kirjakkeita ja muuta kalustoa sekä maa-hantuojalta uuden Linotype-latomakoneen yhteensä noin 35 000 markalla.²¹⁹ Tätä ennen oli Maakansa muutoinkin vaihtanut painopaikkaa ja siirtynyt Östra Finlandin painosta Karjalan Lehteä kustantaneen Kirjapaino Ilmarisen asiakkaaksi – Karjalan Lehden kuusipäiväinen painos oli saanut viranomaisilta lakkautustuomion ja painossa oli näin käyttämätöntä kapasiteettia.²²⁰

Maakansan julkaisijat ja Tiedemannin kirjapaino allekirjoittivat kauppakirjan huhtikuussa 1915, mutta Maalaisten Lehti Oy:n kirjapainoksi nimetty Maakansan paino aloitti vasta heinäkuun puolivälissä. Ensimmäisen omassa painossa valmistetun Maakansan pääkirjoituksessa ostoa perusteltiin ylevästi sillä, että »maalaisväestö kipeästi tarvitsee yhteistä, uskollista tienviittaa, pettämätöntä neuvojaa, yh-

²¹⁷ Juutilainen H. V.:lle (Kustaa Hautamäki) 7. 1. 1914. KMA Mf 22; Maakansa 5. 1., 5. 10. ja 21. 12. 1915.

²¹⁸ Joukahaisesta Juutilainen Alkiolle 5. 11. 1913. SAP III A 2 a; Vuorimaasta mm. Ilkka 27. 6. 1914. Maalaiskansan itsenäistymisilmiöitä; Selostus sisälsi myös Maakansassa julkaistun Vuorimaan kirjeen Uudelle Suomettarelle.

²¹⁹ Maakansa 15. 6. 1915. Maakansan tilaajille ja asiämiehille; Maakansa 15. 7. 1915. Kirjapaino käyntiin.

²²⁰ Suomen kirjapainotaidon historiaa, s. 530–531; Gardberg 1973 s. 280; SSLH:n hakuteosmateriaali/Maakansa.

teisten tunteiden tulkitsijaa». Maakansalle tarvittiin oma kirjapaino, koska täytyi »ajoissa ruveta lujittamaan yhteisen äänenkannattajan asemaa alkavaa kilpailua, alkavaa uudestisyntymisen aikaa varten», sillä lehden päätoimittaja arveli maailmansodan ja Suomen sisäisen kehityksen johtavan uusjakoon, jossa maalaisliitolla olisi aikaisempaa merkittävämpi osa.²²¹

Kirjapainokauppa vahvisti entisestään Antti Juutilaisen asemaa, sillä hänestä tuli myös painon johtaja. Samalla hänet kuitenkin vapautettiin sota-ajan sensuurioloissa tuuliselta vastaavan toimittajan paikalta ja asetettiin tilalle Maakansan toimitussihteerinä vuodesta 1913 ollut Jaakko Vainio.²²²

Toinen Juutilaisen asemaa vakiinnuttanut tekijä oli kehitys maalaisliiton piirijärjestössä Viipurin läänin itäisessä vaalipiirissä sen jälkeen kun Juho Niukkanen henkilöimä nuorempi väki oli päässyt piiritoimikunnan johtoon. Niukkanen kyllä viihtyi kentällä ja puolueen valtakunnallisissa tehtävissä paremmin kuin Maakansan asioiden parissa, mutta oli lehdelle myötämielinen. Itäisen vaalipiirin muuttumista Maakansan päätoimittajalle mieluisaan suuntaan osoittaa hänen kommenttinsa keväällä 1916, kun piirikokous oli yksimielisesti kannattanut pyrkimystä saattaa Maakansa kuusipäiväiseksi heti normaalin ajan koittaessa. Hän vertasi silloista tilannetta ja »aatteemme ensimmäisiä lapsuusvuosia»: ennen oli ollut intoa, mutta »vielä liian paljon pintapuolista, paljon enemmän itsekkyyttä ja paljon vähemmän työkykyä». Olipa puolueeseen päässyt pujahtamaan sellaisiakin, joilla Juutilaisen mielestä oli ollut suurempi valmius puhua kuin toimia ja jotka olivat menestyneet, koska »kunnolle ja kyvyille ei vielä osattu antaa täyttä arvoa».²²³

Maakansan ja Viipurin läänin läntisen vaalipiirin piiritoimikunnan suhde taas oli melkoisessa määrin samanlainen kuin Savon Sanomien ja Kuopion läänin läntisen piirijärjestön. Maakansan päätoimittaja oli piirin puheenjohtaja ja piiritoimikunnan jäsenet toimivat myös lehden taustalla. Maakansan piiri näyttää korvanneen ajoittain koko piirijärjestön. Muuan syrjään jäänyt piiritoimikunnan jäsen jopa valitti tällaisesta maalaisliiton keskushallinnon sihteerille ja kertoi, että piiritoimikunta ei ollut kokoontunut eikä Juutilainen julkaissut Maakansassa hänen muistutuksiaan.²²⁴ Myös Juutilainen itse vahvisti, että lehti oli puolueorganisaatiota tärkeämpi. Hän nimittäin oli piirin

²²¹ Liitto 15. 4. 1915. Maalaisliiton työmaalta; Maakansa 15. 7. 1915. Merkkipäivänä. pk; SSLH:n hakuteosmateriaali/Maakansa.

²²² Iikka 31. 7. 1915. Maalaisliiton työmaalta.

²²³ Maakansa 4. 4. 1916. Viipurin läänin itäisen vaalipiirin maalaisliittolaisten keskustelu- ja vaalikokous; Maakansa 6. 4. 1916. Mietteitä puolueemme Hiitolan kokouksen johdosta. pk.

²²⁴ Juho Suuronen Liiton toimitukselle (Kustaa Hautamäki) 9. 4. 1914. KMA Mf 22; Ks. myös Viipurin läänin läntisen vaalipiirin piiritoimikunnan vuosikertomus 1913. KMA.

puheenjohtajana koonnut paikallisosastoilta puolueveron, josta oli määrä maksaa puolueen keskushallinnolle menevä piirivero, mutta kun Maakansalla oli sattunut olemaan tavanomaistakin ankarampi rahapula, vero oli uponnut lehteen eikä päätoimittajan auttanut kuin vakuuttaa, että keskushallinto saisi rahansa ennen pitkää.²²⁵

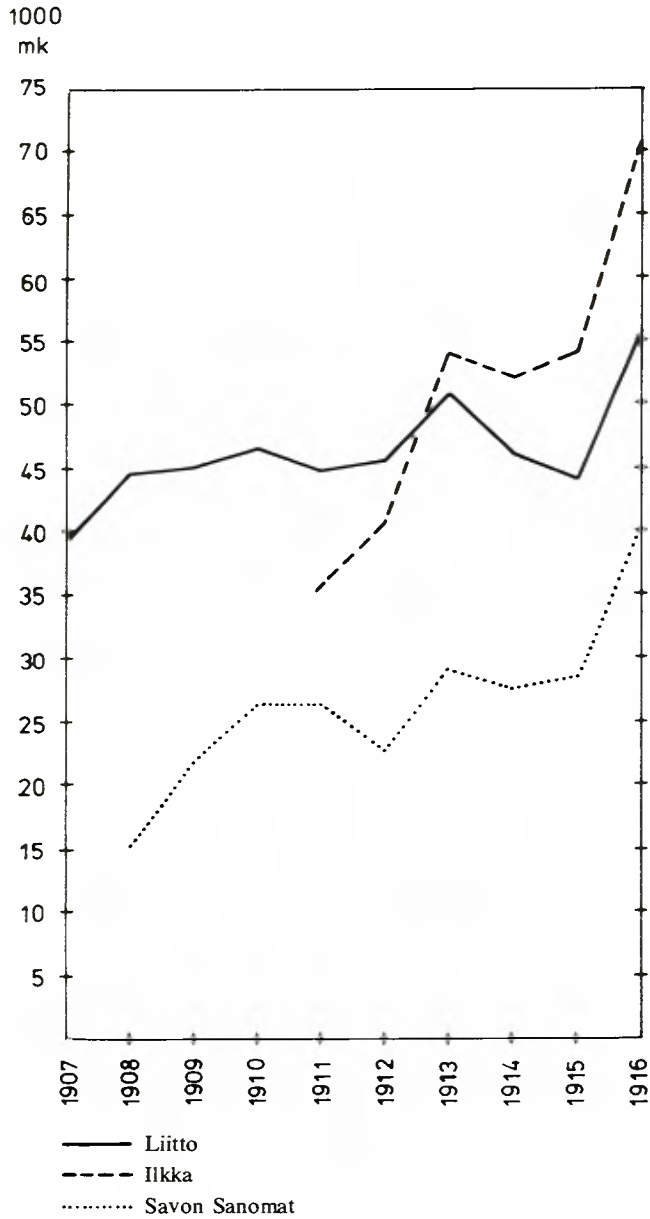
Maakansan vaiheissa heijastui Karjalan maalaisliittolaisuuden luonne. Paikkansapitävä oli se aikalaislähteissä toisinaan esiintynyt väite, että Karjalan maalaisliittolaiset olivat pohjalaisia aateveljiään »valistumattomampia». Puolueen karjalaisten kannattajien kulttuuristausta ei antanutkaan välineitä yhtenäisen poliittisen liikkeen luomiseen saatikka puolueen sanomalehden kannattavaksi saattamiseen. Puolueen kannalta oli ehkä yhdentekevää olivatko karjalaiset »valistuneita» tai »valistumattomia» kunhan äänestivät maalaisliittoa, mutta sanomalehden kannalta asia oli toinen. Maakansa ylitti siinä toimineiden aikaisemman kokemuspiirin – huolimatta osallistumisesta kahden pääkaupunkilaislehden tukemiseen – ja senhetkiset henkiset resurssit ja olisi välttämättä tarvinnut tuekseen edes yhteen hiileen puhaltavan puoluejärjestön. Sellaista ei kuitenkaan ollut, vaan puolueen kiistat olivat lehden kiistoja ja päinvastoin ja mukaan sekoittivat vielä henkilökohtaiset pyyteet. Oy Maakansan piiri sai maksaa tästä konkreettiset oppirahat, ja vasta puolueen eheydyttyä oli Maakansalakin menestymisen mahdollisuudet, varsinkin kun taloudelliset alkutappiot oli jo kärsitty.

7.5. Maakuntalehdet liikeyrityksinä

Mikään neljästä maalaisliittolaisesta maakuntalehdestä ei ollut julkaisijalleen tuottoisa yritys, vaikkakin niiden tuottamattomuuden aste ja syyt vaihtelivat lehdittäin. Oy Maakansa meni konkurssiin ja sellainen oli lähellä myös Sanomalehtiosuuskunta Savon Sanomat i.l.:n lopettamisen vaiheilla. Osakeyhtiömuotoon siirtyminen oli Savon Sanomille pakon sanelema ratkaisu. Sanomalehti Osuuskunta Ilkka r.l. ja Sanomalehtiosuuskunta Liitto i.l. elivät yli tarkasteltavan kauden, mutta eivät ongelmitta.

Ensimmäinen kannattavuuserojen syy oli lehtiyritysten harjoittaman toiminnan laadussa. Ilkan ja Liiton osuuskunnat sekä harjoittivat kirjapainotoimintaa että julkaisivat sanomalehteä, kun taas Savon Sanomien osuuskunta ja Oy Maakansa vain julkaisivat sanomalehteä ja maksoivat sen painatuskulut vieraaseen kirjapainoon. Oman kirjapainon hankkineissa yrityksissä oli mahdollista korvata pelkän sanomalehden tuottamaa tappiota kirjapainon tuotoilla. Savon Sanomat pääsi tällaisesta osalliseksi siirryttyään 1912 Oy Kirjapaino Sanan

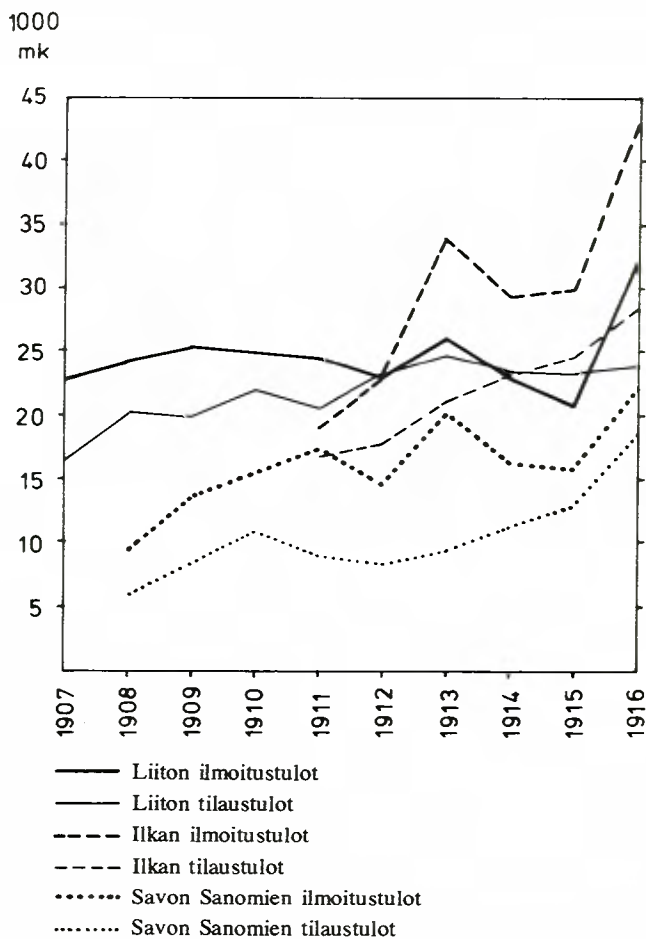
²²⁵ Juutilainen H. V.:lle (Kustaa Hautamäki) 7. 1. 1914. KMA Mf 22.

Kuva 5. Liiton, Ilkan ja Savon Sanomien ilmoitus- ja tilaustulojen summat v. 1907–16. Lähteet: liite.

Vallan kustannettavaksi ja Maakansa 1915, jolloin Maalaisten Lehti Oy:n paino aloitti.

Tietojen saatavuus asettaa seuraavalle käsittelylle rajansa, sillä Maakansasta tietoa on vain satunnaisesti ja Ilkastakin vasta vuodesta 1911 alkaen. Liitosta ja Savon Sanomista on tarvittavat tiedot koko ajalta. Taloutta on syytä alkaa purkaa itse lehtien tuloista, pohjana aluksi kuvat 5 ja 6, jotka kertovat tilaus- ja ilmoitustuloista sekä yhteismäärän että kummankin markkamäärän erikseen.

Kuva 6. Liiton, Ilkan ja Savon Sanomien ilmoitus- ja tilaustulot erikseen v. 1907–16. Lähteet: liite.

Lehtien omien tulojen nousun perusteella lehdet asettuvat järjestykseen Ilkka, Savon Sanomat, Liitto. Eroja on myös lehtien ilmoitus- ja tilaustuloja esittävässä käyrissä. Ilkan ja Savon Sanomien tilaustulot kehittyvät tasaisemmin kuin Liiton ja pyrky on selvemmin noususuuntainen. Ilkka ohitti Liiton levikin ja -tulot maailmansodan alkuvaiheessa, jolloin Liiton levikki sanomalehdistön yleislinjasta poiketen jopa kääntyi laskuun. Ilmoitustulokäyrissä taas on selvät yhtäläiset piirteensä, havaittavimmin ilmoittelun kasvu vuonna 1913 (ja seuraavan vuoden ensipuoliskolla), maailmansodan aiheuttama ulkomaisten ilmoittajien ja tavaroiden kato syksyllä 1914 ja tulojen markkamääräinen kasvu vuonna 1916, mikä kyllä osaksi johtui

Kuva 7. Liiton, Ilkan ja Savon Sanomien tulorakenne vuosina 1907–16. Viivojen yläpuolella tilaus- ja alapuolella ilmoitustulot. Lähteet: liite.

ilmoitushintojen korotuksesta. Liitto jäi suhteellisesti katsoen Ilkan ja Savon Sanomien jälkeen kumpaakin tulolajia tarkastellessa, jos kohta sen markkamääräiset tulot pysyivät kohtalaisina.

Lisäpiirteitä kuvaan antaa tulolajien suhde eri lehdissä (kuva 7). Kolmesta lehdestä eniten ilmoitustulojen varassa oli Savon Sanomat, olkoonkin että summat olivat markkamääräisesti vähäisimmät. Suurimmillaan ilmoitustulojen osuus Savon Sanomien (lehden) tuloista oli vuonna 1913 (68,3 %) ja pienimmillään 1916 (54,2 %), jolloin sekä Ilkan (60,2 %) että Liiton (57,6 %) lukemat kiipesivät ohi. Sekä Savon Sanomissa että (vuodesta 1911) Ilkassa ilmoitustulot muodostivat enemmän kuin puolet lehden omista tuloista, kun taas Liitossa ne jäivät kolmena vuonna kymmenestä alle puolen ja olivat enimmilläänkin (1907) vain 57,8 %.

Lehden kannalta oli sitä parempi mitä suurempi osuus sen tuloista kerääntyi ilmoittajilta. Tilaustulot riippuivat tilaajien määrästä, joka muodosti pohjan myös ilmoitusten kertymiselle, mutta toisissa lehdissä tietty määrä tilaajia houkutteli enemmän ilmoittajia kuin toisissa. Lisäksi oli eroja lehtien omassa ilmoitushankinnassa. Tässä suhteessa onnistui parhaiten Savon Sanomat, mutta Ilkka ei ollut siitä kaukana ainakaan kauden jälkipuolella. Liitto oli tässäkin peränpitäjä, joskin tulolajien suhteeseen vaikutti myös sen korkea alkulevikki. Liitto pääsi levikkihuippuunsa jo maalaisliiton alkuvuosien innon kannattelemana, mutta ei kyennyt siltikään houkuttelemaan ilmoitusmarkkoja yhtä hyvin kuin toiset. Ilkka ja Savon Sanomat puolestaan joutuivat rakentamaan levikkiään epäedullisemmista alkuasetelmista, mutta saivat ilmoittajakunnan paremmin mukaan.

Lehden tekemisen aiheuttamista menoista ei käytettävissä olevan materiaalin pohjalta ole tehtävissä yhteismitallista laskelmaa. Kuitenkin on sanottavissa, että yhdenkään maalaisliittolaisen lehden omat tulot eivät riittäneet peittämään toimittajien palkkojen, avustajien palkkioiden, toimituskulujen, painatuskustannusten, sanomalehtipaperin, postituksen ja muiden kulujen summaa. Esimerkiksi Savon Sanomien osuuskunta maksoi kirjapainolle vuosittain 20 600–21 700 markkaa, ja kun siihen lisätään 5–6000 markkaa toimituksen ja avustajien palkkoja, päästään jo yli lehden omien tulojen. Liitto laski painatuskulunsa omassa kirjapainossaan 25–30 000 markaksi vuodessa, kun taas Ilkan painossa ei oman talon töitä laskettu erikseen. Oma kirjapaino oli joka tapauksessa lehdille edullinen, sillä silloin ei painatuskuluihin sisältänyt painajan voittoa ja painon tekemät siviilityöt auttoivat tuotoillaan lehden julkaisemista.

Yksi merkittävä menoerä aiheutui lehtien osuus- ja osakepääomien pienyydestä: lainojen ja vekselien korkomenot. Liiton osuuspääoma oli vuonna 1916 vain noin 6800 markkaa, mutta Ilkan lienee ollut sentään 20 000 markan tienoilla, oltuaan jo vuoden 1913 lopussa liki 19 000 markkaa. Savon Sanomien osuuspääoma oli osuuskunnan

lakatessa noin 5800 markkaa, mutta sen kirjapainoyhtiön osakkeita oli vuoteen 1915 mennessä maksettu melkein 40 000 markalla. Nämä summat, vielä vähemmän Maakansan yhtiöiden pääomat, eivät riittäneet, vaan pelkkää lehteä julkaisseet yritykset joutuivat turvaamaan kassakrediittiluottoon ja vekseleihin ja kirjapainon hankkineet lisäksi painoa ostettaessa pitempiäaikaisiin lainoihin. Toisaalta nimenomaan näiden viimeainittuun tarkoitukseen otettujen lainojen mahdollistama toiminta loi edellytyksiä myös muiden luottojen hoitamiselle.

Maalaisliiton lehtiyritysten erot valaistuvat myös näiden edellytysten käyttämisen kautta. Ilkan kirjapainoon hankittiin latomakone jo painoa perustettaessa vuonna 1907, kun taas Liiton kirjapainoon ei sellaista saatu koko tarkastelukaudella. Myös Sanan Vallan muutoin hyväntasoinen paino sai latomakoneen vasta kesällä 1916. Latomakoneen merkitys piili siinä, että sen avulla voitiin nostaa painon kapasiteettia ja paitsi nopeuttaa oman lehden tekemistä, myös saada lisää lehden hyväksi rahaa tuovia siviilipainotöitä. Siviilipainon merkitystä lehdille on mahdoton presisoida, mutta kaikki viittaa siihen, että sillä oli selvää myönteistä vaikutusta osuuskunnan tai osakeyhtiön taloudelle.

Maalaisliiton lehdistä Ilkka asettuu omaan luokkaansa myös liikeyrityksenä. Santeri Alkio johti ansiokkaasti tätäkin puolta, oli taloudenhoitajan nimi sitten Luopajarvi, Harju tai mikä tahansa. Ilkan piirin yksituumaisuus heijastui lehtiosuuskunnan liikeyrityspuolen kohtalaisena menestymisenä. Liittoa taas ei hoidettu hyvin ja sen pystyssä pysymiseen vaikuttivat suurena määrin suotuisat olosuhteet. Oulun läänissä oli paljon maalaisliittolaisia, joista suuri osa tilasi Liiton joka tapauksessa ja joita myös ilmoittajien oli syytä lähestyä. Enemmän olisi kuitenkin ollut tehtävissä. Savon Sanomien osuuskunnalla ei kirjapainotta ollut edellytyksiä kehittyä kannattavaksi, mutta asia muuttui toiseksi Sanan Vallan kirjapainon oston myötä. Kirjapainon puuttuminen haattasi Maakansaakin, mutta viipurilaislehdessä asetti esteitä myös puutteellinen taloudellisten seikkojen tuntemus. Liiketoiminnassa esiintyneet puutteet sälyttivät kaikissa maalaisliiton lehdissä taloudellista vastuuta suppealle sisäpiirille, välillä taustapiirille laajemminkin. Ensisijaisesti liikeyritys ei ollut lehdistä yksikään, ei edes oman pääoman kokoamisen hitautena ja vaivalloisuutena ilmenneiden taloudellisten realiteettien pakotettua muutamia lehtiosuuskunnat osakeyhtiöiksi.

8. Maalaisliittolaislehtien vaikutusalueiden muotoutuminen

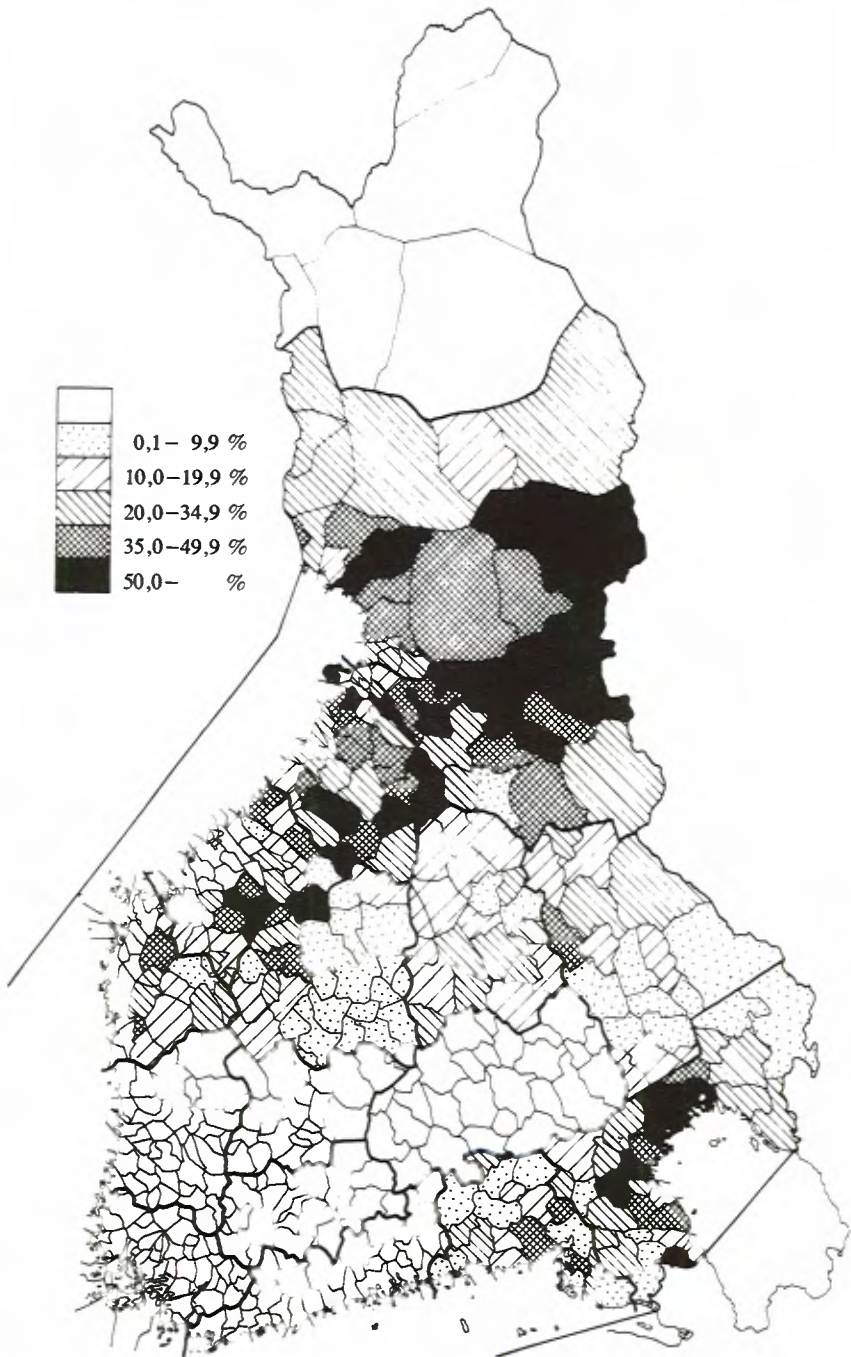
Maalaisliiton äänenkannattajien taustapiirien silmämääränä ei ollut perustaa yksinomaan ilmestymiskaupungin talousalueen lehteä, vaan pikemminkin lehden oli määrä palvella tietyn vaalipiirin tai tiettyjen vaalipiirien maalaisliittolaisia. Kaksi pääkaupunkilaislehteä oli periaatteessa tarkoitettu koko maan maalaisliittolaisille, mutta ne levisivät enimmäkseen Karjalaan, jossa ei tuolloin ollut maakunnallista maalaisliittolaista lehteä. Maalaisliiton lehdistön muotoutumiskauden jälkeiset neljä maakuntalehteä joutuivat maakunnallisesta luonteestaan huolimatta palvelemaan koko sitä laajaa aluetta, jolla maalaisliiton järjestötoiminta oli käynnistynyt ja jonka vaalipiireissä puolue tarjosi ehdokkaitaan eduskuntaan. Vaalipiirien rajat sekä maalaisliiton kannatus vuoden 1916 eduskuntavaaleissa selviävät kuvasta 8.

Pyrkimyksestä palvella Pohjanmaan, Lapin, Savon ja Karjalan maalaisliittolaisia ja toimia näiden poliittisena yhdistäjänä aiheutui lehtien vaikutusalueiden leviäminen niin laajoiksi, että lehdillä ei yleensä ollut resursseja hoitaa koko alueen uutisseurantaa yhtä hyvin. Kaukaisempia alueita yhdisti lehtiin lähinnä politiikka. Mutta vaalipiirijaon määräämistä perusalueista aiheutui poikkeuksia liikenteellisten seikkojen vuoksi, näin erityisesti Kainuussa.

8.1. Maakuntalehtien alueet

ILKAN alaotsikko oli »Pohjalaisten äänenkannattaja» ja sen luontevin leviämisaalue suomenkielinen Etelä-Pohjanmaa. Sinne lehti pyrki heti luomaan myös asiamiesverkon, mutta muutaman vuoden kuluttua lehden perustamisesta sillä oli asiamiehet myös muutamissa Keski-Pohjanmaan kunnissa ja hieman myöhemmin joissakin Keski-Suomen pitäjissä.¹ Ilkan alue sijoittui Vaasan läänin rajojen sisään, mutta läänin itäisiin ja koillisiin kolkkiin lehti saattoi liikenneyhteyksien ja postinkulun vuoksi tulla parinkin päivän vanhana. Rautateiden varrella asuville se saapui ilmestymispäivänään.

¹ Ilkka 17. 11.–16. 12. 1910 sekä 4.–16. 12. 1913. Maalaisliiton työmaalta.

Kaukana hyvien liikenneyhteyksien varrelta kasvoi Ilkan tilaamisen poliittisten motiivien osuus, sillä lehden ei ollut sisällöllisesti mahdollista tyydyttää koko laajan läänin asukkaita. Erityisesti Etelä-Pohjanmaan ulkopuolella paikkakunnan uutisten vähyys vaikeutti Ilkan tilaushankintaa, mutta vaikeuksilta eivät säästyneet omassakaan maakunnassa toimineet asiamiehet. Keski-suomalaisen asiamiehen mukaan hänen tilaustarjouksensa oli helposti torjuttavissa vetoamalla Jyväskylän lehtien parempaan paikallisuutisten tarjontaan. Ongelmallinen oli myös tilaushinta. Asiamies Perhosta valitti, että »Täällä on vaikea saada Ilkkaa myydyksi ensinnäkin sen tähden, että parempiosaiset enimmäkseen kuuluivat suomettarelaiseen puolueeseen, joten heille on mahdotonta silmiensä edessä nähdäkään Ilkkaa, ja toiseksi ne jotka haluaisivat Ilkan heillä on enimmäksi osaksi leipä kysymys ennen kaikkea ja yksi osa on jotka ei tiedä eikä välitä mistään muusta kuin että päivästä toiseen pääsee.»²

Keski-Pohjanmaalla Ilkan levikkiä lisäsi maalaisliiton kasvun ohella Kokkolan nuorsuomalaisen lehden lakkaaminen ja vanhasuomalaisen väitetty kehous. Lukija Kaustiselta kirjoitti Ilkassa jouluna 1915 kylänsä olleen ennen Kokkola-lehden »siunattu pelto», mutta että Ilkkaa pitäisi seuraavana vuonna tuleman yhtä paljon kuin vanhasuomalaislehteä. Samanlaisia todistuksia Ilkka sai Halsualta, jossa Etelä-Pohjanmaalta muuttanut Ilkan ensimmäinen tilaaja sai enemmän seuraa vasta maailmansodan edellisvuosina. Vuodelle 1916 Ilkkaa väitettiin myydyin pitäjässä edelliseen vuoteen verrattuna kaksinkertainen määrä tilaajille, joita kirjeenvaihtaja luonnehti nuoreksi ja elinvoimaiseksi väeksi.³

Muutamina vuosina Ilkka julkaisi pientä maksua vastaan lukijoitensa joulun ja uudenvuoden tervehdyksiä. Luetteloita ei ollut joka vuosi, niissä esiintyvien nimien määrä vaihteli suuresti asiamiesten aktiivisuuden mukaan eikä nimiä varmaan kerätty kaikissa mahdollisissa kunnissa, mutta silti ne osoittavat ainakin lehden vaikutusalueen. Kuvassa 9 on Ilkan vaikutusalue hahmoteltu lehdessä vuosien 1915 ja 1916 lopussa julkaistujen kaikkein laajimpien nimiluetteloiden perusteella. Kuva antaa myös pieniä viitteitä vaikutuksen suuruudesta eri paikoissa.

² Salomon Linna Multialta 30. 12. 1911 ja Juho Rinta-Marttunen Karijoelta 18. 12. 1912 Alkiolle (SAP III B 4 a) sekä J. H. Anttila Perhosta Alkiolle 21. 9. 1912 (SAP III B 2 b).

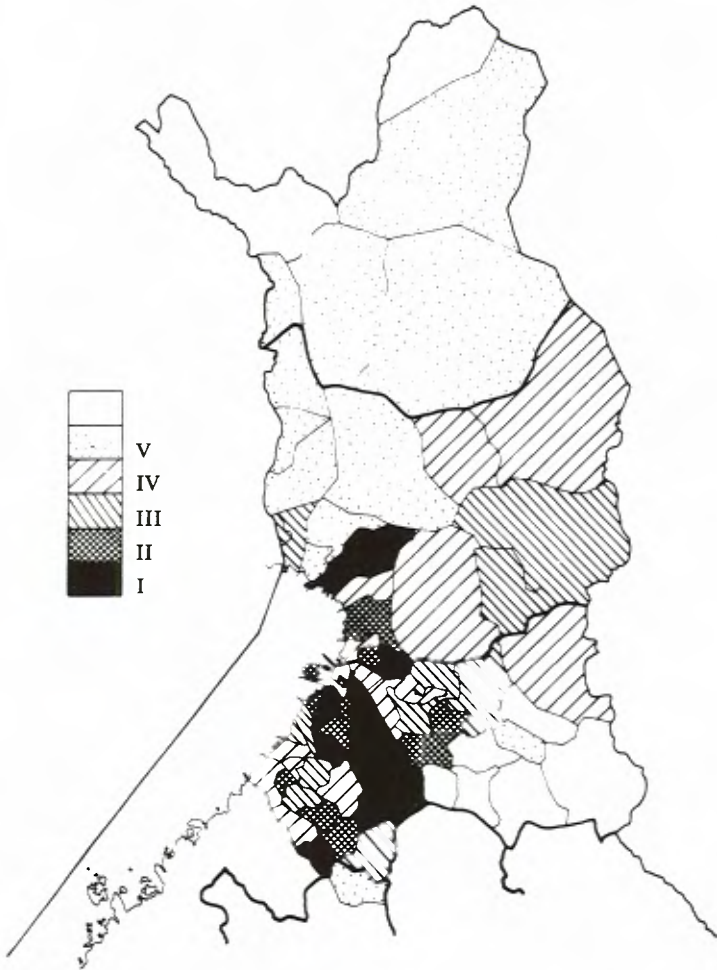
³ Robert Laasanen Alkiolle 9. 9. 1915. SAP III A 3; Laasanen Kustaa Harjulle 2. 1. 1916. Harjun kokoelma; Ilkka 21. 12. 1915. Kirje Köyhäjoelta; Ilkka 13. 2. ja 7. 12. 1915. Halsuan kirje. Nimimerkkien »Nuori» ja »-m.-i.» takana lienee ollut Viljami Kalliokoski.

Kuva 9. Iikan levikkialue kolmena luokkana hahmoteltuna v. 1915–16. Lähteet: Uudenvuodentervehdykset Iikassa 31. 12. 1915 ja 30. 12. 1916.

Iikan vahvimaksi alueeksi näyttäytyy yllätyksettömästi suomenkielinen Etelä-Pohjanmaa ja vaikutusalueen reunamiksi Keski-Pohjanmaa ja Keski-Suomi. Toki Iikalla oli harvaksen tilaajia myös Vaasan läänin ulkopuolella, mutta varsinaisen vaikutusalueensa ulkopuolella sillä ei ollut uutislehden asemaa. Sitä tilattiin puoluekannan ja paljolti päätoimittajan vuoksi. Pohjoisessa rajoitti vaikutusaluetta vaalipiiri- ja lääninraja. Oulun läänin maalaisliittolaisilla oli oma lehti hyvien yhteyksien päässä. Idässä oli Vaasan lääniin kuuluneen Keski-Suomen takana Savon Sanomien hoitama alue ja etelässä, jonne Iikan aluetta olisi periaatteessa voinut laajentaa, maalaisliitolla ei ollut joukkokannatusta. Yksittäisiä lehtiä Satakunnan ja Hämeenkin harvat maalaisliittolaiset kyllä tilasivat. Iikka oli Vaasan läänin maalaisliittolaisten lehti, jolle antoi laajempaa kantavuutta Santeri Alkion päätoimittajuus.

LIITON pääasialliseksi vaikutusalueeksi muodostui Pohjois-Pohjanmaa Oulun vaikutusalueella. Oman lääninsä ulkopuolelle Liitto ei mainittavammin levinnyt; Vaasan lääniin kuulunut Pihtipudas Keski-Suomen pohjoisosassa oli mistä kaupungista tahansa katsoen vaivalloisen matkan takana ja maalaisliittolaisten lehtien ilmestymispaikoista oli Oulu sieltä helpoimmin saavutettava. Neliökilometreinä Liiton vaikutusalue oli laajempi kuin kolmen aatetoverinsa, sillä Oulun läänistä vain Kainuun eteläosa jäi sen ulkopuolelle. Talvella 1916 meni lehden levikistä kolme neljäsosaa kuitenkin Vaasan ja

Kuva 10. Liiton peitto v. 1916 viitenä vahvuusluokkana. Lähteet: ks. nootti 4.

Kuopion läänien, Kajaanin kihlakunnan, Utajärven, Pudasjärven, Ranuan ja Kemian maalaiskunnan rajaamalle ydinalueelle.

Oheisessa kuvassa 10 on hahmoteltu Liiton peittoa⁴ sen vaikutusalueella talvella 1916. Pantakoon merkille, että kuva osoittaa vain

⁴ Jotta ei olisi mahdollista sekoittaa 1910-luvun epätarkkoja (mutta näennäisesti tarkkoja) peittoprosentteja nykyisiin todellisuudessa tarkkoihin, ei kuvassa 10 ole esitetty Liiton peittoa lähteiden periaatteessa mahdollistamina jonkinlaisina prosent-

Liiton peiton vahvuusluokkina eri alueilla eikä ole (konkreettisten peitto prosenttien osalta) vertailukelpoinen sivulla 242 olevan Savon Sanomien vastaavan kuvan kanssa.

Mielenkiintoisin alue Liiton levikkikartalla on Kainuu, joka huolimatta kuulumisestaan Oulun läänin eteläiseen vaalipiiriin oli suuremmassa määrin Savon Sanomien kuin Liiton aluetta (vain maalaisliittolaiset lehdet huomioitaessa). Tämän selitykset liittyvät liikenneolosuhteisiin ja kaupunkien vaikutusaluekysymyksiin, mutta osuutensa oli myös Kajaanin kihlakunnan maalaisliittolaisten sekä Savon Sanomien tietoisilla toimilla.

Leeni TIIRAKARIN tutkimukseensa laatimien karttakuvioiden perusteella Kainuun suuntautuminen etelään näyttää tapahtuneen kaksiosoitaisesti. Ensiksikin, Kainuu muodosti oman Kajaanin talousalueensa, jolta yhteydet suuntautuivat Kajaaniin eikä Ouluun. Toiseksi, Kajaanin ja Kuopion välillä oli vuodesta 1904 lähtien rautatieyhteys, kun taas rata Oulusta Kontiomäen kautta Kajaaniin valmistui vasta itsenäisyyden ajalla. Maantieyhteys Oulujoen vartta myötäillen Oulujärvelle ja edelleen sen pohjoispuolitse toki oli, samoin Oulujärven laivareitit, mutta sanomalehtipostille rautatiekuljetus oli maitse tai vesitse tapahtuvaa kätevempi ja nopeampi. Tiirakarin piirtämä Kajaanin vaikutusalue osuu tarkkaan yhteen Savon Sanomien kainuulaisen vaikutusalueen kanssa.⁵ Myös Kajaanin kihlakunnan maalaisliittolaisten lehtihankkeet liittyivät Savon Sanomiin eivätkä Liittoon.

Ensimmäisenä yrityksenä perustaa maalaisliittolainen lehti Kajaaniin on pidettävä kirjailija Heikki Meriläisen hanketta, jonka Otso KUKKONEN ajoittaa vuoteen 1908. Lähes aikalaistiedon mukaan tapahtumat kuitenkin sijoittunevat syksyyn 1907, sillä tuodessaan kesällä 1909 uudelleen esiin ajatuksen omasta lehdestä, Kajaanin kihlakunnan maalaisliiton piiritoimikunnan jäsen Antti Kemppainen viittasi parin vuoden takaiseen Ristiärvellä pidettyyn maalaisliittolaisten kokoukseen, jossa oli jo valittu aiotulle lehdelle johtokunta. Osakkeiden keräyslistatkin oli painatettu, mutta monta listaa ei ollut

teina vaan viitenä vahvuusluokkana, jotka on saatu seuraavasti. Levikkilukujen (Liiton levikki tammikuun lopussa v:sta 1915, LA Bg:3) pohjalta on laskettu jokaiseen kuntaan peitto prosentit sekä vuoden 1916 eduskuntavaaleissa äänioikeutettujen määrän (SVT XXIX Vaalitulasto 1916) että henkikirjoissa (Oulun läänin, Ou 205–209, Vaasan läänin, Va 341, henkikirjat 1916) ilmoitettujen savulukujen mukaan. Koska henkikirjoissa on mm. tilattoman väestön sisältävä sarake »lyhennetty» täytetty ilmeisen vaihtelevin periaattein, sitä ei ole huomioitu, ja jäljelle ovat jääneet pääasiassa talot ja torpat. Tämän jälkeen kunnat on asetettu kummankin peitto prosenttien mukaan järjestysasteikolle, laskettu yhteen kunkin kunnan asteikoilla saamat sijaluvut ja lopulta pantu kunnat järjestykseen niiden mukaan. Äänioikeutettujen ja savuluvun perusteella lasketut peitot korreloivat varsin hyvin.

⁵ Tiirakari 1972 s. 29, 75–76, 102–103 (kuvio 53), 116–117 (kuvio 58), 121–122 (kuviot 62 ja 63); Ks. myös Tommila 1978 s. 19, 25, 27 sekä Heervä 1978 s. 33, 38–42 (laivapostista).

palannut täytettynä. Kukkosen mukaan osakkeita oli merkitty noin 3000 markan edestä, eikä se olisi riittänyt lehden perustamiseen.⁶

Kemppaisen aloite synnytti Savon Sanomiin pienen keskustelun. Henkilöllisyytensä paljastamatta jättänyt kirjoittaja oli yhtä mieltä Kemppaisen kanssa lehden periaatteellisesta tarpeellisuudesta, mutta epäili ettei se kannattaisi Kajaanissa, jossa oli jo kaksi lehteä. Kirjoittaja kehotti pohtimaan muita vaihtoehtoja ja esitti omanaan, että Kainuun maalaisliittolaiset perustaisivat toimikunnan järjestämään jollekin lehdelle asiamiehet ja kirjeenvaihtajat Kajaanin kihlakunnasta ja esittäisivät sitten tälle lehdelle erityisen Kajaanin seudun osaston perustamista. Näin kainuulaiset saisivat vähäisin kustannuksin jonkinlaisen äänenkannattajan. Kirjoittaja ei myöskään jättänyt viittaamatta Kajaanin ja Kuopion edulliseen rautatieyhteyteen.⁷ Samaa liikenneseikkaa korosti toinenkin nimimerkki, jonka mielestä Savon Sanomat oli Kainuun maalaisliittolaisia lähin lehti – mutta että yhtä hyvin voisi Liitto olla tällainen. Uutta lehteä ei nytkään suosittelu perustettavaksi, selvintä oli maalaisliittolaisten ensin auttaa neljä vanhempaa lehteään elinvoimaisiksi.⁸ Molemmissa kirjoituksissa näkyi Savon Sanomien toimituksen jälki; lehti pyrki levittäytymään Kainuuseen.

Kemppainen käytti vielä puheenvuoron myöntäen sekä oman lehden perustamisen että Savon Sanomien tai Liiton käyttämisen kelvollisiksi vaihtoehtoiksi, mutta asetti oman lehden etusijalle. Toimitus liitti kirjoitukseen oman kommenttinsa, jossa puolestaan todisteli mahdolltomaksi saada toistaiseksi aikaan maalaisliittolaista lehteä Kajaaniin, jossa jo kaksi lehteä entuudestaan kitui tilaajien ja ilmoittajien puutteessa. Toimituksen mielestä maalaisliittolaisten oli tärkeintä täyttää »uskollisesti velvollisuutemme nyt olemassa olevien maalaisväestön äänenkannattajien suhteen, niin ettei sanoma yhdenkään lehtemme kuolemasta meitä enää yllättäisi». Lehden palstat luvattiin pitää avoinna Kajaanin kihlakunnan maalaisliittolaisten kirjoituksille ja lehteen luvattiin talven tullen pyrkiä aikaansaamaan Kainuun osasto. Sivustatukea tarjosi myös Ilkka, jossa todettiin Kajaanin lehtiajatuksesta, että »meidänkin mielestämme olisi se liijaksi uskallettua».⁹ »Kajaanin seudut» ilmestyikin pysyväksi otsikoksi Savon Sanomiin lokakuun 1909 jälkipuolella.

Syksyllä hanke oli vielä kertaalleen esillä Savon Sanomissa, kun joku kainuulainen pohti oliko tilattava Liitto vai Savon Sanomat ja oliko lehdillä taloudellisia edellytyksiä ilmestyä seuraavanakin vuon-

⁶ Kukkonen 1968 s. 30–31; SS 19. 7. 1909. Kainuun kirje. A. K:nen.

⁷ SS 23. 7. 1909. Vapaata sananvaihtoa. Kajaanin seudun maalaisliittolaisille. Maalaisliittolainen.

⁸ SS 30. 7. 1909. Korvenpojan arveluita. Korvenpoika.

⁹ SS 23. 8. 1909. Vapaata sananvaihtoa. Kainuun kirje. A. K:nen; Ilkka 18. 9. 1909. Maalaisliiton työmaalta.

na. Hän tunnusti, että »meillä ei ole eikä pian voida saada varojenkaan puolesta omaa äänenkannattajaa Kajaanin kihlakuntaan» ja kehotti maalaisliiton toimihenkilöitä valmistelemaan lehtiasiaa, varsinkin kun Savon Sanomien taloudellinen tila edellytti kaikkea mahdollista tukea.¹⁰ Kajaanissa pidettiin maalaisliittolaisten kokous kirjoittajan ehdottamaan aikaan markkinoiden yhteydessä. Siitä kertoneessa lehti uutisessa ei sanomalehtiasiaa kuitenkaan mainittu, mutta esillä se lienee silti ollut, sillä kokouksessa puhui Kainuun johtavien maalaisliittolaisten lisäksi myös Savon Sanomien piiriin kuulunut P. V. Heikkinen.¹¹

Puheet omasta lehdestä liittyivät samanaikaiseen Kajaanin kihlakunnan maalaisliittolaisten eroon Oulun läänin eteläisestä piirijärjestöstä. Ne, samoin kuin piirijärjestökin, hiipuivat pois alkuinnostuksen kadottua, ja uudelleen asia tuli puheeksi herätettäessä Kajaanin kihlakunnan piiritoimikuntaa eloon syksyllä 1912.¹² Tapahtumaa oli kesäkuussa edeltänyt »omaa lehteä ikävöivän» keskusteluvaatimus Savon Sanomissa.¹³

Keskustelua ei virinnyt Savon Sanomissa, mutta maalaisliiton Kajaanin kihlakunnan piiritoimikunta päätti joulun jälkeen, että oma lehti perustetaan heti kun on saatu 10 000 markan osuuspääoma kaupan. Maaliskuussa 1913 se antoi kansanedustaja Salomo Pulkkisen tehtäväksi hankkia osuuserkintälistat ja paikallisosastoille lähetettävät kiertokirjeet. Toukokuussa oli osuuskien »merkitsemis lanketeita» valmiina. Paikallisosastojen piti jakaa ne edelleen luotetuille ja puoluetta kannattaville henkilöille »sikäli kuin luotettavia ja tunnetuita henkilöitä ilmestyy». Mutta syksyllä kävi ilmi, että osuuksia oli merkitty vain noin 500 markan edestä.¹⁴

Lokakuussa piiritoimikunta sitten päätti »tälläkertaa tyydyttää Kajaanin kihlakunnan maalaisliittolaisten sanomalehden tarvetta Savonsanomain lupaamalla omituisella perjantain Numerolla», joka oli luvassa 1,50 markan vuosihintaan. Sanan Vallan hallitus oli keskustellut Savon Sanomien levittämisestä Kainuuseen juuri Kajaanin kihlakuntalaisten kokousta edeltäneenä päivänä ja paikalla oli ollut näiden edustajana Salomo Pulkkinen. Hallitus oli tällöin päättänyt laajentaa perjantainumeron nelisivuisesta kuusisivuiseksi, jos Kajaanin kihlakunnan maalaisliittolaiset hankkisivat numerolle ainakin 1500 uutta

¹⁰ SS 27. 10. 1909. Maalaisliiton työmaalta. Kajaanin kihlakunnan maalaisliittolaiset. K. A. T-nen.

¹¹ SS 6. 12. 1909. Maalaisliiton työmaalta.

¹² Kajaanin kihlakunnan Maalaisliiton piiritoimikunnan vuosikertomus 1912. KMA; SS 2. 10. 1912. Maalaisliiton työmaalta. Maalaisliiton päivä Ristijärvellä.

¹³ SS 3. 6. 1912. Maalaisliiton työmaalta. Oma sanomalehti Kajaanin kihlakunnan maalaisliittolaisille. Oma lehteä ikävöivä.

¹⁴ Kajaanin kihlakunnan piiritoimikunnan ptk 28. 12. 1912 sekä 17. 3., 18. 5. ja 4. 9. 1913. KMA; Liitto 11. 10. 1913. Maalaisliiton työmaalta. Maalaisliiton päivä Ristijärvellä; Kukkonen (1968 s. 34–35) on julkaissut pöytäkirjojen lehteä koskevat kohdat.

tilaajaa. Jos määrä jäisi kauas tästä, liite supistuisi tavallisen perjantainumeron Kainuun osastoksi. Kainuulaisten kokouksen kesken tuli paikalle vielä Sanan Vallan hallituksen puheenjohtaja August Raatikainen vahvistamaan Pulkkinen välittämän tiedon. Kokous suostui Savon Sanomien ehdotukseen ja valtuutti Pulkkinen välimieheksi asioitaessa lehden kanssa.¹⁵

Savon Sanomat perusti Kajaaniin tilapäisen sivukonttorin, ts. eräs opettaja ryhtyi ottamaan vastaan ilmoituksia ja uutisiakin, joskin jälkimmäiset oli suositeltavinta toimittaa suoraan lehteen postissa. Perjantainumeron tilauksia ei kuitenkaan kertynyt niin paljon, että sen julkaiseminen kuusisivuisena olisi kannattanut. Tammikuun lopussa 1914 Savon Sanomien yhtiön hallitus päätti muuttaa lisälehteen »Kainuun kulmilta» -osastoksi.¹⁶ Tällainen suppeakin osasto sai Kajaanin kihlakunnan piiritoimikunnan tuen, joka käytännössä ilmeni alueen kansanedustajien paikallisosastojen perustamisen ja herättämisen yhteydessä suorittamana tilausten keruuna.¹⁷

Syksyllä 1914 Savon Sanomien levittäminen Kainuuseen järjestettiin tarjoamalla lehteä Kajaanin lehtien vuosikertahintaan. Sanan Vallan hallitus edellytti kuitenkin maalaisliiton piiritoimikunnan suostuvan levitystyöhön ja halusi esittää normaalin ja alennetun hinnan välisen eron levittäjien matkakustannuksina, jotta toiset lehdet eivät pääsisi syyttämään hintojen polkemisesta. Savon Sanomat ei enää tarjonnut erityistä Kajaanin kihlakunnan numeroa, vaan lupasi kainuulaisille ja pohjoiskarjalaisille kolmpäiväisessä painoksessa tarpeen mukaan julkaistavat alueitten osastot.¹⁸ Maalaisliiton Kajaanin kihlakunnan piiritoimikunta suostui nytkin lehden ehtoihin ja piirikokous vielä vahvisti lehden tilaamisen ja avustamisen suotavuuden.¹⁹ Entisiä perjantainumeron tilaajia Savon Sanomat houkutteli kolmpäiväisen painoksen tilaajiksi lähettämällä heille joulukuun 1914 kaikki numerot.²⁰

Kainuulaisen Santeri Haapasen tulo Savon Sanomien päätoimittajaksi kesällä 1914 tiivisti yhteyksiä entisestään. Haapasen oli ollut vanhasuomalaisena eduskunnassa kainuulaisten äänillä ja toiminut Hyrynsalmella opettajana. Vuoden 1916 eduskuntavaalien odotuksessa Kajaanin kihlakunnan maalaisliittolaiset jopa nimittivät hänet ehdokkaakseen Oulun läänin eteläiseen vaalipiiriin, ohi entisen edustajansa Oskari Partasen. Piiri myös valtuutti Haapasen edustajakseen

¹⁵ Kajaanin kihlakunnan piiritoimikunnan ptk 12. 10. 1913. KMA; Sanan Vallan hallituksen ptk 11. 10. 1913. SSA; Liitto 11. 10. ja Ilkka 18. 10. 1913. Maalaisliiton työmaalta. Maalaisliiton päivä Ristijärvellä.

¹⁶ Sanan Vallan hallituksen ptk 8. ja 27. 1. 1914; SS 30. 1. 1914.

¹⁷ Kajaanin kihlakunnan piiritoimikunnan ptk 4. 6. 1914. KMA; SS 12. 6. 1914. Kainuun kulmilta.

¹⁸ Sanan Vallan hallituksen ja kutsuttujen yksityisten kokouksen ptk 3. 9. 1914.

¹⁹ Kajaanin kihlakunnan piiritoimikunnan ptk 6. 9. ja 11. 10. 1914. KMA.

²⁰ SS 2. 12. 1914. Perjantai-numeromme tilaajille.

maalaisliiton puoluekokoukseen Helsinkiin.²¹ Samassa piirikokouksessa luettiin hänen Kuopiosta lähettämänsä esitelmä, jonka enin osa koski sanomalehteä ja loppu järjestötoimintaa. Haapasen mielestä ei vielä kukaan (alkuvuonna 1916) ollut edellytyksiä perustaa Kajaaniin maalaisliittolaista lehteä. Oli tyytyminen olemassa oleviin äänenkannattajiin siitäkään huolimatta, että niiden kautta ei saanut mielipiteitään julkisuuteen siinä laajuudessa kuin olisi ollut tarpeellista. Siksi Kajaanin kihlakunnan maalaisliittolaisten oli syytä tavoitella oman lehden perustamista mahdollisimman pian, mutta sitä ennen heidän velvollisuutensa oli kannattaa jotakin muuta maalaisliittolaista lehteä. Haapanen vaati maalaisliittolaisia myös ilmoittamaan vain omissa lehdissä sekä painostamaan ilmoittajia käyttämällä vain puolueen äänenkannattajissa ilmoittavia. Itsestään selvää oli osuuskuntien, kuntien ja maaseudun yhdistysten ilmoitusten ohjaaminen maalaisliittolaisiin lehtiin. Lehtiä oli tarjottava tilattavaksi ja huolehdittava niiden uutisten saannista. Myöskään maalaisliiton järjestötoiminnan kohentamista ei saanut unohtaa, ja paikallisosastojen oman edun mukaista oli »parhaan taisteluseensa» tukeminen.²²

Itsekin Haapanen koetti luoda taloudellista pohjaa Savon Sanomien levittämiselle Kainuuseen. Esimerkiksi Oulujärven Laiva Oy:n tietoon hän saattoi Kajaanin rovastin kautta häpeämättömästi, että jollei yhtiö alkanut ilmoittaa Savon Sanomissa, »täytyy meidän ryhtyä polemiikkiin ja se voi käydä yhtiölle ja Kajaanin lehdille kiusalliseksi». Hän vielä tehosti uhkaustaan yllyttämällä maalaisliittolaisia tahollaan painostamaan yhtiötä.²³

Samoin kuin Kainuussa, olivat maalaisliittolaiset oman lehden hankkeissa myös Pohjois-Karjalassa eli Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä. Muuan pohjoiskarjalaiseksi itsensä esiteltyt pääkirjoituskentekijä kehotti syksyllä 1913 Savon Sanomissa, että oli »alettava irtaantua kannattamasta noita Joensuun pomojen afaarilehtiä ja puuhata omaa äänenkannattajaa paikkakunnalle».²⁴ Oma lehti supistui kuitenkin osallisuudeksi syksyllä 1913 Kainuun maalaisliittolaisille perustettuun laajennettuun Savon Sanomien perjantainumeroon. Maalaisliiton Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piiritoimikunta oli mukana perustamassa lehden Pohjois-Karjalan osastoa ja auttamassa kirjeenvaihtajien ja asiamiesten hankkimisessa. P. V. Heikkinen vieraili piirin vuosikokouksessa ja puhui maalaisliitosta yleisesti ja Savon Sanomien kannatuksesta erityisesti. Kokousta etukäteen pohjustetta-

²¹ Kajaanin kihlakunnan maalaisliittolaisten kokouksen ptk 28. 2. 1916. KMA.

²² Haapanen 23. 2. 1916 Maalaisliittolaisten kokoukselle Mieslahdella helmik. 28:nä päivänä. SSA Da 9.

²³ Haapanen rovasti J. Väyrysellä Kajaaniin 7. 9. 1915 sekä Oskari Partaselle Sotkamoon, Aadolf Keräselle Kontiomäkeen ja Antti Kemppaiselle Mieslahdelle 22. 9. 1915. SSA Da 6.

²⁴ SS 3. 9. 1913. Eduskuntavaalien tuloksista Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä. Pohjoiskarjalainen. pk.

essa Savon Sanomissa tähdennettiin, että Joensuun toisten lehtien vastapainona oli tarpeen maalaisliittolainen lehti. Mutta kun vielä oli tyytyminen vähempään kuin uuteen lehteen, Savon Sanomat tarjosi kokouksen perustettavaksi Pohjois-Karjalan osastoa, minkä se myös perusti.²⁵

Myöhemmin Savon Sanomat käytti Pohjois-Karjalaan levitäkseen samoja menetelmiä kuin Kainuussa. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin piiritoimikunta sai, samoin kuin Kajaanin kihlakunnan vastaava, periaatteessa mutta ei välttämättä todellisuudessa maksaa alennetun ja normaalin tilausmaksun erotuksen. Taloudelliset seikat ja pohjois-karjalaisen tilaajakunnan vähyys kuitenkin vaikeuttivat Pohjois-Karjalan osaston laajentamista.²⁶

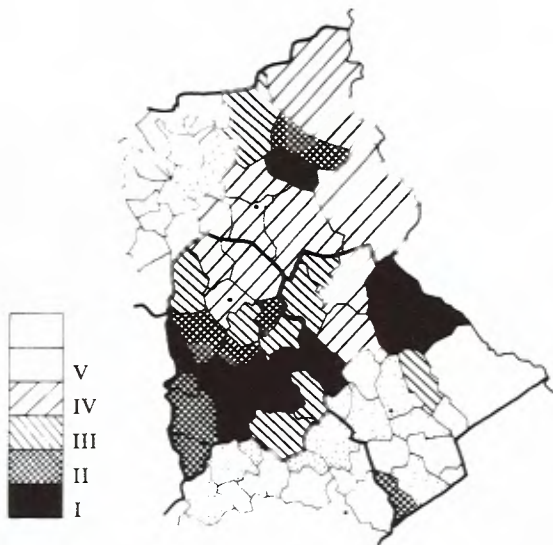
Kuva 11 esittää Savon Sanomien levikkialueen ja hahmottaa lehden peittoa vuonna 1916.²⁷ Lehden parasta aluetta oli Pohjois-Savo, ts. Kuopion läänin läntinen vaalipiiri. Syyskuun lopun 1916 levikistä noin 65 % (runsaat 3 100 kappaletta) levisi alueelle, jonka muodosti läntinen vaalipiiri lukuunottamatta Iisalmea ja Kiuruveettä ja lisätynä itäiseen vaalipiiriin kuuluneella Kaavilla. Pohjois-Karjalaan meni vajaa 1000 kappaletta eli noin 20 % ja Kainuuseen noin 450 kappaletta eli vajaa 10 %. Mikkelin läänin osuus oli alle sata lehteä, pari prosenttia levikistä. Kainuuseen Savon Sanomia veivät liikenneyhteydet ja sikäläinen puoluepiiri, mutta Pohjois-Karjalassa ja Mikkelin läänin pohjoisosissa levikkiin vaikutti yhteyksien lisäksi myös vaalipiirien oman maalaisliittolaisen lehden puuttuminen. Samoin kuin Liitolla, oli myös Savon Sanomilla selvä ydinalueensa ilmestymiskaupungin lähellä.

MAAKANSAN vaikutusalue oli syrjässä toisten maalaisliittolaisten lehtien reviereiltä. Vain Savon Sanomien kanssa sillä oli kosketus Pohjois-Karjalassa ja ehkä Mikkelin läänissä, mutta vaalipiiriraja lienee erottanut vaikutusalueet melko selvästi. Viipurin maalaisliittolaisen lehden levikin alueellisesta jakaantumisesta ei ole senkään vertaa tietoja kuin kokonaislevikistä. Vaikutusalue on hahmoteltavissa vain epätarkasti, turvautuen Maakansan vuoden 1909 viimeisessä numerossa julkaisemaan luetteloon paikkakunnista, joille se ilmoitti leviävänsä. Tilajaat asuivat, kuten odottaa sopi, Viipurin läänin

²⁵ Vuosikertomus Kuopion läänin itäisen vaalipiirin Maalaisliiton piiritoimikunnan toiminnasta v. 1914 ja 1915. KMA; SS 30. 1. 1914. B. Pohjois-Karjalasta; SS 8. 12. 1913. Kuopion läänin itäisen vaalipiirin maalaispiirin vuosikokous.

²⁶ Haapanen Pekka Saarelaiselle 17. 3. ja 19. 4. 1916. SSA Da 9; SS 15. 3. 1916. Maalaisliiton työmaalta.

²⁷ Kuva 11 on piirretty saman nootissa 4 (s. 235) kerrotun menetelmän perusteella kuin Liiton peitosta kertova kuva ja siihen pätevät samat rajoitukset. Lähteet: Savon Sanomia meni 25. 9. 1916 väkilukuun verraten. SSA Kb 1; SVT XXXIX Vaalilasto 1916; Kuopion (K 267–272), Oulun (Ou 205–209) ja Mikkelin (M 213–214) läänin henkikirjat 1916.

Kuva 11. Savon Sanomien peitto v. 1916 viitenä vahvuusluokkana. Lähteet: ks. nootti 27.

kummassakin vaalipiirissä.²⁸ Todennäköisesti Maakansan levikki oli suurempi ja peitto kattavampi Viipurin läänin itäisessä kuin läntisessä vaalipiirissä. Näin voi arvella siitä, että tämä melkein koko Kannaksen ja koko Laatokan Karjalan käsittänyt vaalipiiri oli hyvin maalaisliittolaispitoinen. Kymenlaaksoon Maakansan levikki alkoi nousta vasta 1910-luvun alusta lähtien, jolloin puolueenkin kannatus alkoi kasvaa siellä.

8.2. Lehtiverkon tiheneminen (1916–1918)

Neljällä maalaisliiton maakuntalehdellä oli ylivoimainen urakka edes kaikkien maalaisliittolaisten lehtitarpeen tyydyttämisessä, sillä niiden piti koettaa peittää koko Suomi Turun ja Porin, Hämeen, Uudenmaan ja Mikkelin läänejä lukuunottamatta. Mainituissa lääneissä maalaisliittolla ei ollut järjestökoneistoa eikä se osallistunut niissä eduskuntavaaleihin. Yleiseen poliittisen toiminnan vilkastumiseen vuoden 1916 vaiheilta lähtien liittyi myös maalaisliiton äänenkannattajiston monipäistyminen, jonka tunnuspiirteenä oli uusien lehtien perustaminen neljän maakuntalehden vaikutusalueiden reunoille.

²⁸ Maakansa 31. 12. 1909.

Voimallisempi uusien maalaisliittolaisten lehtien perustamisalta Etelä-Suomeen oli hieman myöhempi ilmiö.

Ensimmäinen »uusi» maalaisliittolainen lehti oli Haminaan kesällä 1916 perustettu Maaseutu. Taustana oli maalaisliiton kannatuksen kasvu Kymenlaaksossa ja tilaisuuden tarjosi alueen nuorsuomalaisten lehtien joutuminen vaikeuksiin. Viranomaiset lakkauttivat nuorsuomalaisen Haminan Sanomat -lehden, ja puolueen äänenkannattajaksi alueelle jäi enää Kotkassa ilmestynyt Kymenlaakso. Mutta sekin oli niin suurissa taloudellisissa vaikeuksissa, että sitä tarjottiin kesällä 1916 maalaisliittolaisten ostettavaksi. Uusi maalaisliittolainen lehti syntyi tavallaan yhdistämällä Kymenlaakso ja Haminan Sanomat, sillä maalaisliittolaiset ostivat sekä edellisen julkaisu-oikeuden että jälkimmäisen kirjapainon. Ennen kuin nimi Maaseutu sai viranomaisten vahvistuksen lehti ilmestyi nuorsuomalaisilta perityllä Kymenlaakso-nimellä.²⁹

Lehden perustajina oli niin maalaisliitolle myötämielisiä nuorsuomalaisia kuin vanhasuomalaiskäännynnäisiä ja vanhastaan maalaisliittolaisia. Avainasemassa oli Haminan Sanomien taustapiiri, jonka päähenkilö oli maalaisliiton ja nuorsuomalaisen puolueen välimaastossa pitkään viihtynyt haminalainen opettaja Vilku Joukahainen. Maalaisliittolaislehden yhtiön perustamisesta keskusteltiin Haminan Sanomien toimittajan kotona ja yhtiön perustava kokous järjestettiin kesäkuussa Haminan nuorsuomalaisen yhdistyksen huoneistossa. Kokouksessa suoritettussa osakemerkinnässä otti suurimman määrän, 100 osaketta, kesällä 1914 vanhasuomalaiset jättänyt rovasti A. O. Vuorimaa. Muuan virolahtelainen maanviljelijä merkitsi 50 osaketta ja muut yhdestä viiteen. Viisi merkitsivät mm. toinen vanhasuomalaiskäännynnäinen Juho Tulikoura sekä Vilku Joukahainen.³⁰

Maakansa kuitenkin suhtautui kielteisesti omalle alueelleen, vieläpä samaan vaalipiiriin perustettuun tulokkaaseen, ja lyhytaikainen oli myös rovasti Vuorimaan myönteisyys. Jo heinäkuussa hän esitti Alkiolle koko hankkeen vain nuorsuomalaisten yrityksenä »valloittaa heille takaisin mitä maalaisliitto on heiltä saanut». Vuorimaa ei kuulunut Maaseudun väliaikaiseen sen paremmin kuin varsinaiseen hallitukseen ja arvosteli erityisesti Joukahaista ja Tulikouraa. Rovasti ilmoitti, että Maakansa ei lausuisi halaistua sanaa näistä henkilöistä ja heidän lehdestään.³¹

Vastakkaisuudet johtivat vielä Tulikouran ja Maakansan väliseen kunnianloukkausjuttuun, jossa lehden vastaava toimittaja tuomittiin sakkoihin. Maakansa oli arvostellut Tulikouraa tämän haastatteluna vanhasuomalaisessa Haminan Lehdessä julkaistun jutun johdosta, mutta Tulikoura kiisti antaneensa moista haastattelua. Oikeuskäsitte-

²⁹ Maakansa 27. 6. sekä 6. ja 15. 7. 1916. Maalaisliiton vainiolta.

³⁰ Haapaniemi 1938 s. 12–13; Haapaniemi 1966 s. 8–10.

³¹ Vuorimaa Alkiolle 21. 7. 1916. SAP III A 2 b.

lyssä hän vihjasi vastakkaisuuksien johtuneen osaksi vanhoista Maakansan talousasioista ja osaksi päätoimittaja Juutilaisen vallanhalusta; »että epäilee minun olevan vastaisuudessa poikkiteloin hänen ja ystävänsä Kamarimatalla».³² Viipurilaislehden huoli oli sikäli aiheelinen, että Maaseudun ensimmäisenä ilmestymisvuonnaan saamasta ehkä jopa 2400 tilaajasta varmaan osa siirtyi Maakansalta.³³

Maakansan vaikutusalueen toisella reunalla Laatokan Karjalassa oli lehtiajatus esillä ensimmäisen kerran tammikuussa 1918, mutta Karjalan Äänen näytenumerot ilmestyivät vasta joulukuussa. Valtiomuotokysymyksen ollessa ajankohtainen lehti koetti istua sekä maalaisliiton että edistyspuolueen tuolla, mutta suunta vakiintui talvella 1919 äänestyksen jälkeen maalaisliittolaiseksi.³⁴

Muually kuin Maakansan liepeillä uusien maalaisliittolaisten lehtien perustaminen sujui sopuisasti. Pohjois-Karjalan maalaisliittolaiset olivat noin vuodesta 1913 helleet julkisestikin kantaa, että Savon Sanomat ei riittänyt heidän lehdekseen. Ylioppilas Heikki Kokkonen oli jopa ollut Ilkassa kesätoimittajana vuonna 1914 »valmistuakseen vastedes perustettavan Joensuulaisen maalaisliittolehden toimittajaksi».³⁵ Sittemmin maisteriksi opiskellut Kokkonen piti asiaa esillä Savon Sanomien palstoilla ja oli mukana uutta lehteä perustamassa. Vuoden 1916 eduskuntavaaleissa maalaisliiton kannatus kohosi Pohjois-Karjalassa edellisten vaalien alle 10 %:sta kaksinkertaiseksi, ja Kuopion läänin itäisen vaalipiirin maalaisliittolaisten piirikokouksella oli tammikuussa 1917 siten poliittista pohjaa päättää lehdestään. Korpi-Jaakoksi nimetty lehti alkoi ilmestyä vuoden 1918 alusta, mutta vielä saman vuoden syksynä se kastettiin uudelleen Karjalan Maaksi.³⁶

Kainuun maalaisliittolaisten lehtihankkeen pitkät juuret alkoivat työntää maanpäällistä tulosta vasta kesällä 1917, kun hanke sai taloudelliset takeet. Savon Sanomat pyrki aktiivisesti edistämään lehden perustamista Kajaaniin, jopa niin että hanke Otso Kukkosen arvion mukaan tuskin olisi edennyt ilman Savon Sanomien päätoimittajaa Santeri Haapasta, joka siirtyikin Kainuun Sanomien ensimmäiseksi päätoimittajaksi. Taloudellisia neuvoja kainuulaisille antoi myös Savon Sanomia julkaisseen kirjapainon faktori.³⁷ Kainuun Sanomat alkoi ilmestyä säännöllisesti helmikuussa 1918.

³² Viipurin raastuvanoikeuden 2. osaston ptk 31. 10. ja 5. 12. 1916. ViipRo Cc: 218; Maakansa 1. 7. 1916. Kestävyyttä maalaiset Kymnlaaksossa; Maakansa 13. 7. 1916. Mietteitä vaalin tulosten johdosta Viip. 1. läntisessä vaalipiirissä; Maakansa 7. 12. 1916. Ent. ed. Tulikouran juttu Maakansaa vastaan.

³³ Haapaniemi 1938 s. 13.

³⁴ Vuoristo 1975 s. 60.

³⁵ Alkio Kyösti Kalliolle 25. 6. 1914. Kallion kokoelma; Ilkan hallinnon ptk 29. 7. 1914; Kokkonen Alkiolle 7. 9. 1914. SAP III B 1 b.

³⁶ Pirilä 1957 s. 7–15, 22.

³⁷ Kukkonen 1968 s. 37–48, 57–62.

Kainuun Sanomat alkoi levitä alueelle, jolla ennen olivat maalaisliittolaista sanankäyttöä harjoittaneet Savon Sanomat ja Liitto. Jälkimmäisen aluetta supisti vielä Kemissä vuodesta 1915 ilmestyneen Pohjolan Sanomat -lehden siirtyminen syksyllä 1918 maalaisliittolaisten muodostaman yhtiön käsiin. Maalaisliittolainen Uuno Hannula oli ollut sen toimituksessa alusta saakka ja oli jo 1917 valittu lehden päätoimittajaksi.³⁸

Ilkan vaikutusalueelle perustettiin kaksi uutta maalaisliittolaislehteä. Keski-Pohjanmaan maalaisliittolaisilla oli ollut yrityksensä jo 1907–08 ja uutta he suunnittelivat vakavasti kesästä 1915 alkaen. Asian toi ajankohtaiseksi sitoutumattoman Kokkolan Utiset -lehden perustaminen, sillä sen taakse asettuminen olisi ollut yksi vaihtoehto myös maalaisliittolaisille. Myöhemmin alueen maalaisliittolaiset olivat lehtihankkeen tiimoilla yhteydessä niin Santeri Alkioon kuin Liiton päätoimittajaan Kustaa Hautamäkeen, joka vieroksui muun kuin selkeän puoluelehden perustamista. Maalaisliittolainen Keski-Pohjanmaa alkoi ilmestyä Kokkolassa joulukuussa 1917 ja aiheutti Ilkalle ehkä 500–600 tilaajan menetyksen.³⁹

Jyväskylässä maalaisliittolaisen lehden perustaminen liittyi maalaisliiton kannatuksen kasvun lisäksi porvarillisten puolueiden yhteistyösuunnitelmiin. Maalaisliittolaisilla oli kiire ehtiä apajalle ennen yhdistymässä olleita nuor- ja vanhasuomalaisia. Saarijärven Paavo -lehden perustava kokous pidettiin lokakuun puolivälissä 1917 ja lehti alkoi ilmestyä säännöllisesti seuraavan vuoden alusta.⁴⁰

Vuonna 1916 aloittaneen Maaseudun (Hamina) jälkeen maalaisliitto sai vuosina 1917–18 vielä seitsemän uutta äänenkannattajaa. Puolueen vanhojen lehtien vaikutusalueiden reunoille perustettiin lehti Jyväskylään, Kokkolaan, Kemiin, Kajaaniin, Joensuuhun ja Sortavalaan. Eteläiseen Suomeen perustettiin tuona aikana vain yksi maalaisliittolainen lehti, Lalli, joka ilmestyi lyhyen aikaa Raumalla ja sitten Kokemäellä. Maalaisliiton lehdistön toisen aallon alku tiensikin puolueen lehtiverkkoa sen vanhalla kannatusalueella, kun taas pääsy Etelä-Suomeen osoittautui lehdille yhä vaikeaksi eikä varsin vaivattomaksi puolueellekaan. Lehtiverkon tihentyminen merkitsi kuitenkin, että kukin lehti saattoi aiempaa paremmin keskittyä oman ilmestymiskaupunkinsa talousalueelle.

³⁸ Siikala 1970 s. 16–31.

³⁹ Robert Laasanen 9. 9. 1915 ja F. E. Tunturi 28. 6. 1917 Alkiolle. SAP III A 3; Pulakka 1977 s. 15–25.

⁴⁰ Tommila–Raitio 1976 s. 59–61.

9. Tehtävä ja sen toteuttamisyrietykset

Maalaisliittolaisista sanomalehdistä heijastui niiden poliittisten taustapiirien ja toimituskunnan yhdessä muotoilema ja sisäistämä käsitys niiden tehtävästä. Sen toteuttamista kuitenkin säätelivät ulkoisten olosuhteiden lisäksi toimituksen henkiset ja aineelliset voimavarat sekä hallintoelinten kukkaronnyörien tiukkuuden vaihteluina ilmennyt asenne. Vaikka perustehtävästä vallitsikin pitkälle yksimielisyys, saattoi esimerkiksi journalistisista tavoitteista olla näkemyseroja toimituksen ja hallintoväen kesken.

9.1. Kollektiiviset agitaattorit

Kun maalaisliiton lisätty keskushallinto pohti kesällä 1908 Otto Karhin ehdotuksesta äänenkannattajiensa menettelytapoja muita puolueita kohtaan, puheenjohtaja itse kehotti »arvokkaaseen» esiintymiseen. G. A. Kakriainen taas korosti, että toisten vääristelyihin oli vastattava, ja Kyösti Kallio jatkoi, että toisinaan täytyi »puskea niin että kyynänpään jäljet näkyvät», mikä sekin toki saattoi käydä arvokkaasti. Käytännön lehtimies Alkio lisäsi, että toisia oli pakko hammastella, jotta maalaisliiton lehtiä ei kävisi väittäminen värittömmiksi. K. K. Pykälä ja K. G. Veijola puolestaan arvostelivat sanomalehdistön sanankäyttöä yleensä, edellinen luonnehtien haukkumisen helpoimmaksi tavaksi toimittaa lehteä. Alkio tähdensi sitten uudelleen miten maalaisliittolaisten oli »hyökättävä aatteemme lipun kanssa, mutta ei nalkutettava persoonain kunnian puolesta». Paikalla olleet toimittajat (Alkio, Kustaa Hautamäki ja Jaakko Kivi) asettivat myös lukijakunnalle velvoitteita, etenkin taloudellisia, jotta lehtien elämä ei riippuisi »vastustajien» ilmoitusmarkoista.¹

Lehdissä julkaistuissa niiden tehtävää koskevissa kannanotoissa on selvänä näkemys puolueen äänenkannattajista aseina ja työkaluina maalaisliiton tehtävää toteutettaessa. Samoin tähdentyy vaatimus

¹ Maalaisliiton lisätyn keskushallinnon ptk 8. 8. 1908. KMA Mf 5; Alkion offensiivista asennetta kuvaa myös: »maalaisliiton asia on suhteellisesti sama kuin sosialistienkin: se tarvitsee menestyäkseen melua». Alkio Kalliolle 6. 9. 1913. Kallion kokoelma.

vuorovaikutuksesta lehden ja lukijan (= »maalaisen», maalaisliittolaisen) välillä. Maakansa kirjoitti, että oma sanomalehti oli »paras agitaattori jokaiselle aatesuunnalle» ja Liitto, että »kukin maalaisliittolainen on agitaattori ja päänä niillä on sanomalehti». Sellainenkin, josta ei ollut puhujaksi, osasi tehdä painetun agitaattorin levikkityötä, niin että ainakin vaalien alla jokaiselle tulisi »Pohjanmaan pääagitaattori».² Myös puolustusaseesta lehti kävi: kun »kaikki» olivat vaaralliseksi kokemansa maalaisliiton kimpussa – niin »taantuvat porvarit» kuin »pilvilinnoja rakentelevat sosialistit» – maalaisliiton oli taisteltava luotettava agitaattorinsa aseenaan vaikka yksin kymmentä vastaan.³ Jokaisen maalaisliiton kannattajan piti ymmärtää sanomalehden merkitys erimielisyyksiä tulvivassa maailmassa; lehti oli »välttämätön ase» kaikille, jotka tahtoivat valvoa etujaan, seurata aikaansa ja saada esiin mielipiteensä.⁴

Myös lehdistön tehtävää koskevissa kysymyksissä käytti painokkaimmat ja levinneimmät puheenvuorot Santeri Alkio. Esimerkiksi hänen kirjoitussarjaansa »Eikö maalaisliiton paikallisosastoilla ole työtä?» levitettiin puolueen toimesta eripainoksena ja hänen artikkeleinsa saivat usein tilaa muissakin puolueen lehdissä kuin Ilkassa. Sarjan lehdistöä koskeneessa osassa Alkio selosti, miten sanomalehdistö oli jokaisen aatesuunnan tienraivaaja, jonka kautta »tehdään voimakkaimmat hyökkäykset vallitsevia oloja vastaan» ja tuodaan esiin parannusehdotukset. Siten sanomalehdistö oli muodostunut »taisteluaseeksi ja suuntien opastajaksi uudenaikaisissa taisteluissa elämänarvoista».⁵

Maalaisliittolaisen lehden toimittaja oli Alkion mielestä asetettu paljon haltijaksi ja siksi hänen piti omata selvät ja oikeat mielipiteet. Edesvastaallinen lehtimies ei sitäpaitsi saanut antaa olosuhteiden haalistaa aatteellisuuttaan. Aikana, jolloin sanomalehdistö »esiintyy yhteiskunnallisten ja valtiollisten taistelujen varsinaisena aseena», oli omaa vakaumustaan vastaan toimiva lehtimies Alkion mukaan suorastaan vaarallinen koettaessaan palvella »Jumalaa ja mammonaa, pettään kumpastakin». Rehellisyys omaksuttua aatetta kohtaan oli oltava toimittajan ylin ohje.⁶

Esimerkin päinvastaisesta tilanteesta ja vastaavasti maalaisliittolaisen lehden vapaudesta esitti syksyllä 1909 Savon Sanomat, jonka

² Asiamiehille suunnatut kehotukset, Maakansa 6. 10. ja Liitto 23. 3. 1909; Maalaisliittolainen käsitys lehdestä agitaattorina, taisteluaseena ja puolueorganisaation yhdyssiteenä lähenee leniniläistä lehdistökäsitystä, vaikka onkin täysin kotoperäinen. Lehdistökäsityksistä ks. Vehmas 1970 s. 14–19 sekä Fjaestadin ja Holmlövin (1977 s. 17–50) pohdiskelua lehdistön tehtävistä.

³ Liitto 9. 12. 1909. asiamiehille suunnattu ilmoitus

⁴ Maakansa 3. 2. 1909. Maalaisliiton vainiolta.

⁵ Ilkka 28. 3. 1912. Eikö maalaisliiton paikallisosastoilla ole työtä? IV. Sanomalehti taisteluaseena. Iiska Heikkiläinen; Kirjoitus oli Maakansassa 2. 4. 1912.

⁶ Ilkka 28. 12. 1911. Sanomalehtimiehen mielipide. pk.

tietojen mukaan muuan nuorsuomalainen lehti oli rahapulassaan joutunut puutavara- ym. yhtiöiden »kultaisten kahleiden syleilyyn». Savon Sanomat kysyi, mitä tällainen lehti saattoi kirjoittaa puutavara-yhtiöiden väärinkäytöksistä, miten se kykeni edistämään osuustointimintaa tai kieltolain voimaansaattamista, kun se oli »raha- ja viinaporvareiden» määräysvallassa. Maalaisliiton lehdet sitä vastoin olivat kirjoittajan mukaan vapaita ja niitä voitiin toimittaa ilman painostusta. Samalla tavalla vapaita olivat hänestä myös sosialistilehdet, mutta niiltä vain puuttui »edesvastuuntunnetta ja siveellistä kyvykkäisyyttä», jota sananvapaus toteuttajaltaan edellytti.⁷ Kirjoituksen oli määrä todistella, että vain maalaisliiton lehdillä oli edellytykset ajaa oikeita asioita radikaalillakin tavalla, koska ne eivät olleet sidoksissa muihin kuin maalaisliittolaisiin ja maalaisliittolaisuuteen.

Voimakkaat päätoimittajat Alkio, Antti Juutilainen ja Santeri Haapanen omasivat selvät käsitykset lehtiensä tehtävistä. Alkio käsitteli vuoden 1914 lopulla puolueensa äänenkannattajien asemaa siihenastisen kokemuksensa pohjalta ja katsoi, että lehden tuli ensin edustaa jotakin aatesuuntaa ja vasta sitten tyydyttää lukijan uutistarvetta. Hän arveli lisäksi, että maalaisliiton lehdistön pienuus ja maakunnallisuus aiheuttivat, että niillä ei ollut varaa keskittyä pelkkään maakunnan uutisten välittämiseen. Jos näin tehtiin, maalaisliittolaisten aatteellinen tietoisuus saattoi hämärtyä, varsinkin jos puolueen eri tason johtajat seurasivat hyvin toimitettuja toisten puolueiden suurlehtiä maalaisliittolaisen pääkaupunkilehden puutteessa. Alkio tunnusti kyllä, että pyrkimys pitää aatteellinen tehtävä etualalla oli ehkä karkottanut Ilkalta pitkiä ja vaikeita artikkeleita vierovia lukijoita, mutta uskoi että lehden julistama oppi »maalaiskansan taloudellisesta ja henkisestä itsenäisyydestä» toisi nämäkin lukijat aikaa myöten takaisin. Runsaan aatteellisen sisällön hän uskoi toiselta puolen houkuttelevan sellaisia lukijaryhmiä, jotka eivät muuten tilaisi Ilkkaa.⁸

Maakansan päätoimittaja asetti lehden tehtävät samaan järjestykseen ja jatkoi lehtityyppien erottelua. Hänen mielestään toiset olivat uutislehtiä, joiden arvo riippui niiden uutisvälityksen tasosta. Jos ne eivät täyttäneet kunnolla tätä päätehtäväänsä, ne olivat huonoja lehtiä ja sitäkin kehnompia, jos »ne vielä alistuvat huonojen tarkoituksperien välikappaleeksi». Puoluelehtien tehtävänä taas oli taistella oman aatteensa puolesta, eikä uutisvälitys ollut niiden päätehtävä, joskin tärkeä elinehto. Näiden lehtien tuli ajaa valitsemaansa asiaa ponnekkaasti, sillä muuten ne »jättävät lukijansa henkiseen nälkään, panevat kynttilänsä vakan alle ja häpäisevät sen aatteen, jonka tulisi olla niiden taistelulippuna ja luvattuna maana». Suorastaan lehdistön loiskasveiksi Antti Juutilainen näki lehdet, jotka eivät täyttäneet edes uutislehden vaatimuksia. Sanomalehden oli oltava »voimakas herä-

⁷ SS 24. 9. 1909. Vapaa, itsenäinen sanomalehdistö. pk.

⁸ Ilkka 17. 12. 1914. Maalaisliittolaisen sanomalehden tehtävästä. 1. pk.

tyssaarnaaja», jonka sivistystehtävä oli kansan nostattaminen. Tehtävä saattoi onnistua vain, jos lehdellä – kuten Juutilainen luonnollisesti havaitsi oman puolueensa osalta olevan – oli takanaan »suuri ja ihana nousemisen aate». »Maalaisväestön henkisen ja taloudellisen nousemisen aate, talonpojan vapaus ja oikea, kukoistava talonpoikaissivistys» oli päätoimittajasta Maakansan »pohjimmainen peruskivi».⁹ Ja kun sanomalehti vaikutti mielipiteisiin, sillä itsellään piti olla »terveet» kannat, Juutilainen vaati. Näin oli erityisesti maailmansodan vuosina, jolloin lehtien merkitys puoluetistelussa oli hänen arvionsa mukaan ainakin väliaikaisesti väistynyt suurempien tapahtumien tieltä. Maalaisväestön äänenkannattajan ohjaava rooli oli silloin yhä merkittävämpi: kansa piti pitää valveilla sodan seurauksena tulevien mullistusten varalta, mutta lehtien oli toisaalta rohkaistava oikeaa ja hillittävä vääriä puuhailua ennen näitä ennakoituja mullistuksia.¹⁰

Savon Sanomien Santeri Haapasen kannanotoissa korostui maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelu. Jo ennen päätoimittajakauttaan hän kirjoitti, miten kaupunkilaislehdet eivät kyenneet täydellä tarmolla ajamaan maalaisten asiaa, koska niiden toimittajina ja kannattajina oli henkilöitä, joita maalaisharrastukset eivät juuri liikuttaneet. Haapasesta lehti oli näille vain keino markkinoida välittämiään tuotteita maalaisille. Mutta aivan toisenlainen oli maalaisten oma lehti: se arvosteli oloja valppaasti, mutta asiallisesti ja tasapuolisesti. Liiallinen kiihkoilu ja vääristelyt piti hylätä. Haapanen asetti lehden maalaisten »kahleiden katkojaksi», erityisesti metsäkeinottelijoiden ja kaupunkilaiskauppiaiden asettamien, eikä puhtain paperein selvinnyt virkamiehistökään. Kansan valistamisessa ei riittänyt, että lehti vähitellen suuntasi yleistä mielipidettä uusille urille, vaan sen tuli myös opettavaisesti laajentaa lukijoitten tietopiiriä. Tärkeä maalaisten äänenkannattajan tehtävä oli myös Haapaselle »maanviljelysammatin kohottaminen», mihin ei kyennyt »kaupunkilais-oikeistolainen» eikä »työläis-vasemmistolainen» lehti. Mutta velvollisuutensa oli yleisöläkin, sillä paitsi että lehden tuli suunnata yleistä mielipidettä, sen piti myös kuvastaa sitä, ja tämä oli mahdollista vain jos lukijat käyttivät lehteä »kokemustensa tulkkina».¹¹

Maalaisliittolaisten itsestään selvänä pitämä lähtökohta, että lehdet olivat puoluelehtiä ja puolueen työkaluja, määräsi lehdistön perustehtäväksi propagandan levittämisen ja puolueen kannatuksen kasvattamisen. Tähän liittyi myös sivistystehtävä, joka oli perustehtävälle alisteinen. Savon Sanomat pohti kesällä 1908 sanontaa lehtien lukemisesta kansan sivistyksen mittana ja päätteli, että sanomalehti saattoi »lähettää joukkonsa valloittamaan sivistykselle niitäkin salon soppia,

⁹ Maakansa 16. ja 19. 10. 1915. Sanomalehden merkitys sivistyselämässä. 1–2. pk.

¹⁰ Maakansa 3. 11. 1914. Maalaisväestön äänenkannattajan tehtävästä tänä aikana. pk.

¹¹ SS 24. 10. 1913. Sanomalehti ja yleisö. S. H-n. pk.

joihin ei muu kirjallisuus ja koulut voi valoa luoda», mutta että voidakseen olla tällainen valonlähde, lehdistön piti pysyä puhtaana ja ihanteellisena kuin Maamiehen Ystävä tai varhainen Suometar, jotka kovankin paineen alla »nostivat uuden lipun korkealle yli puoluepyyteiden».¹²

Agitaattorin ja sivistäjän risteyttäminen maalaisliittolaisen lehden toimittajaksi ei ollut ongelmatonta. Santeri Alkio päätyi kirjeessään Kyösti Kalliolle vaatimaan, että »ollakseen kunnollinen maalaisliiton sanomalehden toimittaja, pitää olla myöskin kunnollinen, itse työtä tekevä maanviljelijä». Vasta käytäntö opettaisi ymmärtämään sitä elämää, jonka piiristä maalaisliiton aate ja käytäntö nousivat.¹³ Oppineistopulaa poteneessa maalaisliitossa näin tiukat vaatimukset jäivät toteutumatta muidenkin kuin niiden lausujan osalta, mutta Alkio kyllä yritti houkutella lukeneistoa puolueeseen.

Alkio aloitti ohjelmansa hankkiessaan maisteri Rudolf Holstin (josta ei kuitenkaan tullut maalaisliittolaista) Ilkan avustajaksi ja välittäessään hänen kirjoituksiaan myös toisiin puolueen äänenkannattajiin.¹⁴ Talvella 1911 pidetyssä Hiitolan puoluekokouksessa Alkio antoi pyrkimyksilleen laajempaa julkisuutta esitelmässä, jonka oli etukäteen julkaissut Ilkassa ja jonka myös Liitto ja Savon Sanomat painoivat. Alkiosta oli jo aika ajatella sellaisten voimien lisäystä puolueessa, »jotka voisivat antaa pyrkimyksillemme uudenaikaisen tieteen valoa». Kiinnittämällä tällaista väkeä lehtiin »avaisimme kansallemme ovet auki ihanteellisemmalle tieteelliselle talousopille, ihanteellisemmalle ja uskaltavammalle siveysopille», hän arveli.¹⁵

Samaan suuntaan Alkio jatkoi, kun Ilkkaan pestattiin syksyllä 1911 »toimittajiksi» (todellisuudessa avustajiksi) maisteri Paavo Korpisaari ja ylioppilas Otto Antila. Asiaa lukijoille esitellessään Alkio selosti laajasti, miten oli siirryttävä »yhteiskunnallisesta agitatsioonista selvitykseen, summakaupasta laskettujen tosiasian pohjalle». Alkio kiinnitti miehet nimenomaan »tiedemiehinä tai yhteiskunnan palvelijoina maahengen vaatimuksia» toteuttamaan. Puolueella oli tällä alalla vielä suuri työ edessään, hän laski, eikä mikään voittanut sanomalehteä tämän työn välineenä. Ainakin Antila laati sitten Ilkkaan myös pääkirjoituksia, mutta todellisesta toimittajan paikasta hän kieltäytyi kaunopuheisesti.¹⁶

Vastaavia ajatuksia esitti myös Maakansa, luultavimmin päätoimittajan kynällä. Lehden yhtiökokouksessa syksyllä 1911 keskusteltiin

¹² SS 8. 7. 1908. Sanomalehdistömme tehtävät. pk.

¹³ Alkio Kalliolle 23. 9. 1908. Kallion kokoelma.

¹⁴ Alkio Holstille 12. 1. 1909 ja 5. 2. 1912 sekä Alkion 25. 8. 1910 lähettämän postiosoituskuponin kantaosa. Holstin kokoelma K 2.

¹⁵ Puoluekokous pidettiin 29.–30. 1., mutta artikkeli oli Ilkassa 26. 1. 1911. Mihin Maalaisliitto maalaisliittolaisia velvoittaa? 3. pk; Myös SS 3. 2. ja Liitto 9. 3. 1911.

¹⁶ Ilkan hallinnon pkt 27. 9. 1911; Ilkka 21. 10. 1911. Lisävoimia lehteemme. pk; Antila Alkiolle 24. 11. 1911 ja 21. 1. 1912. SAP III B 4 a.

puolueen äänenkannattajasta, jonka tehtävän suhteen oli ilmennyt kahdenlaisia mielipiteitä. Osa oli nähnyt tehtäväksi »lannanhoitamisen ja kansan elämän kuvaamisen», mutta toiset halunneet rinnalle esittelyjä »syvän, nykyaikaisen tieteellisen tutkimisen ja työskentelyn maalaisliiton aatteiden mukaisesti» tuloksista. K. K. Pykälän suuhun uutisen laatija pani vaatimuksen, että lehden tuli edustaa varmaa suuntaa ja että ehdoton määräysvalta lehdessä julkaistaviin kirjoituksiin nähdessä oli oltava toimituksella. Lehden oli edustettava rinnan maalaisolojen uudistamiseen tähtäävän tieteellisen ja sivistystyön tuloksia ja kansasta nousevia »terveitä ja uudistavia» mielipiteitä.¹⁷ Oppineen avustajiston käyttäminen jäi kuitenkin vähäiseksi. Sopivia henkilöitä oli vähän, eikä lehtien taloudellinen tila sallinut korkeiden palkkioiden maksamista.

Vaaditun vuorovaikutussuhteen toisen osapuolen, kentän, osuutena oli varmistaa lehden jatkuva olemassaolo taloudellisin takein sekä pitämällä osaltaan huolta uutisten saannista ja tilaushankinnasta. Tuki pyrittiin kanavoimaan puolueorganisaation eli maalaisliiton paikallisosastojen kautta ja järjestölle koetettiin tehdä selväksi, että lehteä levittämällä se toimisi oman asiansa puolesta. Alkio tähdensi »käskyissään» paikallisosastoille, miten »suuremmalla, kehittyneemmällä ja hyvin opastetulla joukolla paljon enemmän aikaseksi saadaan kuin huonolla, tiedottomalla joukolla» ja että »mitä enemmän sanomalehtemme leviävät sen enemmän tulee liittoaatteemme edesautetuksi».¹⁸ »Jokainen uusi tilaaja on ääni lisää maalaisliiton hyväksi», lisäsi Savon Sanomat, ja uusien taistelutoverien voimalla syntyi uusi aikakausi, vakuutti Ilkka. Missä maalaisliittolainen lehti pääsisi vaikuttamaan, väitti Ilkka, eivät menestyisi »kenenkään omanvoitonpyytäjän itsekkäät, yleistä kehitystä ja kohottavia harrastuksia sortavat pyrinnot». Sanomalehden tuli olla lähellä lukijakuntaansa, ja niin »maanviljelijöille ja yleensä maalaisille on siis välttämätöntä jo oman etunsa tähden tilata ja lukea juuri sellaista lehteä, joka on ottanut päätehtäväkseen juuri maalaisten asian seuraamisen, heidän etunsa puoltamisen».¹⁹

Savon Sanomat pahoitteli, että maalaisväestö ei kaikkialla ollut käsittänyt alennustilaansa, ts. sitä että oli antautunut »vierasta suuntaa ajavien» kaupunkilaishenkisten lehtien holhottavaksi. Ja kuitenkin omalle lehdelle annetut tilaus- ja ilmoitusmarkat tulisivat »maamiehen hyödyksi siten, että hänen oma järjestönsä lujittuu». Muualla nämä rahat kääntyisivät järjestöä vastaan. Itsetietoiselle,

¹⁷ Maakansa 5. 10. 1911. Maalaisliiton vainiolta; Kirjoitus on nähtävä päätoimittajan yrityksenä vahvistaa omaa asemaansa panemalla vastustajiensa suuhun toimituksen itsenäisyyttä korostavia lausumia. Vrt. luku 7.4.3.

¹⁸ Ilkka 1. 9. 1908. Maalaisliiton työmaalta. Ensimmäinen ja toinen käsky m.liiton liitto-osastoille. S.

¹⁹ Ilkka 10. 12. 1910. Ilkan kaikille ystäville; SS 19. 11. 1913. Herättäjä joka kotiin! pk; SS 12. 5. 1916.

riippumattomalle ja valveutuneelle maalaiselle oli oltava tärkeintä se, mitä aatetta hänen tilaamansa lehti ajoi ja missä hengessä – kaupunkilaisessa vai maalaisessa – se oli toimitettu.²⁰ Alkio vielä lisäsi perusteeksi kannattaa maalaisliiton lehtiä sen, että »puolueemme näkyvä elämä on nykyään suureksi osaksi näissä lehdissä vain»,²¹ koskapa järjestöorganisaatio oli lamassa.

Maalaisliittolainen käsitys puolueen sanomalehdistön tehtävästä tiivistyy tähän: Lehdet perustettiin puolueen aseiksi ja yhdyssiteiksi, ja kun maalaisliitto katsoi itsensä »maalaisten» asioiden itseoikeuteksi edusmieheksi, tämän aatesuunnan sanomaa julistava lehti oli automaattisesti näiden maalaisten mielipiteiden tulkki, tiesivät nämä sen tai eivät. Lehdillä oli ajamansa aatteen antama oikeus ja velvollisuuskin vaikuttaa lukijoittensa mielipiteisiin, mutta samalla lehtien piti heijastaa takaisin kannattajakuntansa maalaisliiton aatteen mukaisia ajatuksia. Lukijoiden velvollisuus taas oli ottaa omakseen aatteen äänenkannattaja ja varmistaa sen taloudellinen ja aatteellinen hengissäpysyminen. Toisin sanoen: lehdellä oli sekä sivistyksellinen että poliittinen herätystehtävä, sen oli kasvatettava maalaisväestö – ja autettava sitä itse kasvattamaan itseään – tajuamaan oma etunsa ja ryhtymään tämän edun ajamiseen sen aatteen ja sen puolueen kautta, joka oli asettunut tämän edun parhaaksi ymmärtäjäksi.

9.2. Yksilöagitaattorit – keitä olivat toimittajat

Maalaisliittolaisen sanomalehden toimituskunta oli suuruudeltaan sellainen kuin köyhässä maaseutulehdessä oli tavallista 1900-luvun alussa: päätoimittaja ja toimitussihteeri/aputoimittaja, toisinaan väliaikaisia apumiehiä tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan. Tarkasteluissa kahdeksassa lehdessä – kahden osalta mukana on vain niiden maalaisliittolainen kausi – hoiti päätoimittajan tehtäviä yksitoista miestä, joista kaksi kahdessa lehdessä. Toimitussihteereinä ja toimittajina oli parikymmentä henkilöä, joukossa kaksi naista. Vakituisen toimittajan ja avustajan raja oli eräissä tapauksissa varsin häilyvä, siksi lähiarvo.

Pysyvin toimittajakunta oli Ilkalla ja Liitolla. Santeri Alkio oli koko tarkasteltavan kauden edellisen päätoimittaja, ja toimitussihteerinä oli syksystä 1907 alkaen Antti Haapala. Tilapäistä työvoimaa Ilkassa käytettiin kesäisin ja Alkion ollessa valtiopäivillä. Tärkein lehteä muovannut tekijä oli kuitenkin koko ajan Alkion työkyky. Liiton

²⁰ SS 30. 12. 1914. Hyljättävää nurkkakuntaisuutta. pk; SS 11. ja 15. 10. 1915. Arvostelee, mitä luet ja rahoillasi kannatat. Sanomalehtien tilausaikana. I–II. pk.

²¹ Ilkka 30. 10. 1915. Mihin maalaisliitto-aate kannattajiaan velvoittaa. III; Artikkeleita lainasi Maakansa 2. 11. 1915 saman otsikkoisena ja Liitto 9. 11. 1915, Maalaisliittolaisten suhde lehdistöönsä.

niimellisenä päätoimittajana oli kesään 1911 saakka maalaisliiton ensimmäinen puheenjohtaja Otto Karhi, joka tuolloin antoi tilaa lehden toimittajana alkuvuodesta 1908 olleelle Kustaa Hautamäelle. Hautamäki oli Alkion aatetoveri ja Keski-Pohjalaisen (pää)toimittajana sen maalaisliittolaisena kautena. Liiton toimitussihteerinä lehden alusta keväeseen 1916 oli kanttori Juho Ranta. Liitossa oli näin kaksi varsinaista toimittajaa ja kolmantena avustaja, jollaiseksi Karhi ja ajoittain osuuskunnan taloudenhoitaja on katsottava.²²

Savon Sanomien toimituksessa oli vilkas vaihtuvuus aina kesään 1914 saakka. Ilkan piiristä lähtenyt ensimmäinen päätoimittaja Juhani Ahtiluoto oli Kuopiossa runsaat puoli vuotta, mutta häntä seurannut entinen Liiton toimittaja ja Maalaisen päätoimittaja Jaakko Kivi sentään marraskuuhun 1912 saakka. Molemmilla oli useita toimitussihteereitä, mutta Kivi joutui välillä toimittamaan lehteä ilman vakiinaista apuakin. Kirjailija Iivo Härkönen oli Savon Sanomien päätoimittajana joulukuusta 1912 kesään 1913, mutta luopui, kun yhtiön hallinnon hänen tullessaan toimeenpanema lehden kokonaisuudistus ei vastannutkaan tavoitteita. Härkösen lyhyenä kautena lehdessä oli kolme toimitussihteeriä, joista viimeinen, Mikko Jortikka, valittiin uudeksi päätoimittajaksi. Hänkin sai lähteä kesällä 1914, ja tilalle hallitus kutsui Santeri Haapasen, viimeinkin onnistuen valinnassaan. Toimituksen vakiintumista merkitsi myös Lassi Hiekkalan pysyminen toimitussihteerinä kesästä 1913 lähtien.

Maakansan toimituksen pysyvä jäsen oli Antti Juutilainen, jonka lehtimiesura oli alkanut Talonpojan Lehdessä Helsingissä. Juutilaisesta tuli Maakansan päätoimittaja keväällä 1909 Otto Niinisalon lyhyen kauden jälkeen. Juutilaisen alaisina oli vuoteen 1916 mennessä neljä toimittajaa, mutta ajoittain hän oli toimituksessa yksinkin. Jaakkiman Sanomien vastaavana toimittajana sen maalaisliittolaisena kautena oli sivutöikseen opettaja Jaakko Liukko.

Pääkaupungissa ilmestyneiden Talonpojan Lehden ja Maalaisen velvollisuudet olivat raskaammat kuin maakuntalehtien ja niin niiden toimitus oli monipäisempi. Talonpojan Lehdessä oli päätoimittaja Vihtori Alavan lisäksi toimitussihteeri, toimittaja ja maataloustoimittaja, kaksi viimemainittua lopulta kuitenkin avustajan asemassa. Maalaisen toimituksessa oli päätoimittaja Kiven apuna kaksi toimittajaa, joista toinen erotettiin lehden vaikeina loppuaikoina. Myös avustajavoimiltaan nämä kaksi lehteä olivat maakuntalehtiä paremmassa asemassa, joskin vain osa avustajista täytti maalaisliittolaisuuden vaatimuksen.

Päätoimittajista liikkuvin oli Jaakko Kivi, joka tuli kemiläisestä lehdestä Liiton toimittajaksi, oli Maalaisen päätoimittaja, osallistui

²² Toimittajia koskevat tiedot on tutkimustyön kuluessa koottu eri lähteistä. Tärkein kokoelma on SSLH:n toimittajakortisto.

Viipurissa Maakansan perustamiseen ja oli ehdolla sen päätoimittajaksi ja päätyi vuoden 1909 alusta Savon Sanomien päätoimittajaksi. Nuorisoseurataustainen Kustaa Hautamäki oli avustanut useita lehtiä ja kuulunut Ilkan perustajiin jo ennen kuin siirtyi ensimmäiseen toimittajanpaikkaansa Kokkolaan, josta pian muutti Liiton toimittajaksi. Otto Niinisalo ja Antti Juutilainen vaikuttivat kumpainkin Talonpojan Lehdessä, edellinen taloudenhoitajana ja jälkimmäinen toimittajana ja avustajana, sekä Maakansan peräkkäisinä päätoimittajina. Myös Juhani Ahtiluoto oli sikäli liukkuva, että oli Ilkan avustaja ennen Savon Sanomien kautta ja tilapäinen toimittajakin sen jälkeen. Päätoimittajat Alkio, Alava, Karhi, Härkönen, Jortikka ja Haapanen olivat tarkastellulla kaudella vain yhdessä maalaisliiton lehdessä.

Valtaosa maalaisliittolaisten lehtien päätoimittajista vuosina 1906–16 oli lehteen tullessaan joko vailla lehtimieskokemusta tai sitä oli vain niukalti. Tällaisia uuden puolueen kirjoituskykyisten kaaderien keskuudesta nousseita miehiä olivat Alava, Ahtiluoto, Hautamäki, Karhi, Juutilainen, Niinisalo, tavallaan Haapanen ja mikseipä Alkiokin, sillä päätökseen ei hänkään ollut ennen sanomalehteä toimittanut.

Alava tuli lehtityöhön talonpoikaissäädyn pikakirjoittajan tehtävästä Talonpojan Lehden perustajan tuttavuuden perusteella. Hän oli maisteri ja perinnetieteilijä, myöhemmin leipätökseen rautatievirkailla. Ahtiluoto, Haapanen ja Kivi olivat alkujaan kansakoulunopettajia, samoin Jaakko Liukko. Opettaja oli myös kirjailija Härkönen. Mikko Jortikka oli toimittajakaudellaan maatalous- ja metsätieteiden ylioppilas, mutta täydensi myöhemmin opintonsa päätökseen. Otto Karhi oli Liiton päätoimittaja maalaisliiton perustamisessa keskeisen asemansa vuoksi. Hänen muodollisena oppitaustanaan oli lyseonkäyntiä, kaupakoulun kurssi, ammatillisena pohjana toiminta maanviljelijänä, teollisuudenharjoittajana ja kiertävänä neuvojana. Antti Juutilainen oli talollisen poika, mutta Otto Niinisalon tausta on tuntematon.

Muodollisesti vähän kouluja käyneitä, mutta nuorisoseuraliikkeen kuuluvan itsekasvatuksen monipuolisesti sivistämiä olivat Ilkan ja Liiton päätoimittajat. Santeri Alkio oli kirjailijana, nuorisoseuramiehenä ja yhteiskunnallisesti aktiivisena henkilönä merkittävä maakunnallinen ja valtakunnallinenkin vaikuttaja jo ennen Ilkan perustamista. Lehtityöhön hän oli tutustunut paitsi vaasalaisten sanomalehtien ja Päivälehdien avustajana, myös toimittaessaan nuorisoseurojen Pyrkijä-lehteä. Tässä tehtävässään hän tutustui myös lehtitalouteen, sillä hän käytännössä vastasi Pyrkijästä ja vuodesta 1905 omistikin siitä puolet.²³ Tämän lukeneen ja omaperäisen ajattelijan sivistyksen suurin aukko oli kielitaidon puute. Kustaa Hautamäki taas oli Alkion

²³ Pyrkijästä ks. Numminen 1961 s. 233–240.

pitkäaikainen työ- ja aatetoveri nuorisoseuraliikkeestä ja myöhemmin politiikasta.

Maalaisliiton lehtien päätoimittajista ammatillisin oli Jaakko Kivi, joka ehti olla jonkin aikaa toimittajana jo ennen kuin tuli Liittoon. Hän oli poliittisestikin maalaisliittolainen, mitä samaten ammattitoimittajana pidettävä kirjailija Härkönen ei ollut. Härkönen ja Mikko Jortikka olivat ainoat päätoimittajat, joista ei tullut puolueen aktiiveja, ja heidän päätoimittajakautensa jäivät lyhyiksi. Muiden puoluekantaisuus oli selvä, Otto Karhin puolueen ensimmäisenä puheenjohtajana vuoteen 1909 ja kansanedustajana 1907–13, Alkion EPNM:n perustajana ja yhdistyneen maalaisliiton keskushallinnon jäsenenä sekä kansanedustajana 1907, 1909–13 ja 1917–21. Alkion todellinen vaikutusvalta ylitti runsain mitoin hänen muodollisen asemansa. Vihtori Alava oli Talonpojan Lehden päätoimittajana maalaisliiton keskushallinnon jäsen 1906–07 ja Savon Sanomien Haapanen valittiin tähän elimeen 1915.

Maalaisliiton keskushallinnon sihteeri tehtävät lankesivat puheenjohtajaa lähellä sijainneille Liiton toimittajille, ensin Jaakko Kivelle ja sitten Kustaa Hautamäelle. Kivi oli myös puolueen keskushallinnon jäsen 1906–08 ennen Kuopioon siirtymistään ja Hautamäki vuodesta 1912. Molemmat toimivat myös oman vaalipiirinsä maalaisliiton piiritoimikunnassa. Poliittisesti aktiivisista päätoimittajista olivat maalaisliiton keskushallinnon ulkopuolella tarkasteltavana kautena vain Juutilainen, Niinisalo ja Ahtiluoto, joista ensinmainitusta kyllä 1919 tuli sen jäsen ja joista viimeainittu oli kuulunut EPNM:n hallitukseen. Kuopiossa ollessaan Ahtiluoto toimi piirin sihteerinä, kuten myös Kivi ja Haapanen myöhemmin. Haapasen kaudella Savon Sanomien toimitus olikin piirin puoluetoiminnan keskus, samoin kuin Maakansan toimitus Antti Juutilaisen johtaman piirin pääpaikka.

Toimittajasta päätoimittajaksi kohonneet Kivi, Hautamäki ja Juutilainen olivat alemman toimittajakunnan aktiivisimmat poliitikot. Tarkasteltavalla kaudella alkoi tosin myös eräiden myöhemmin maalaisliitossa ja sen lehdistössä merkittäviin asemiin kohonneiden miesten ura, kuten Lassi ja Eero Hiekkalan sekä Maaseudun Vilkku Joukahaisen. Maalaisliittolaisina puolueaktiiveina tunnettujen toimittajien ura yleensä alkoi maalaisliittolaisessa lehdessä ja myös jatkui liikkeen palveluksessa, joskaan kaikista maalaisliiton lehtien maalaisliittolaisista toimittajista ei tullut merkittäviä vaikuttajia; rivitoimittajista vain vähemmistö kohosi puolueen merkkimiehiksi. Ammattitoimittajat tai muun ammattipätevyytensä ansiosta maalaisliiton lehteen pestatut henkilöt saattoivat estoitta liikkua myös puoluerajojen yli.

Opettajien runsaasta edustuksesta ensimmäisten maalaisliiton lehtimiesten joukossa on huomauttanut jo Urho KITTILÄ²⁴. Päätoimit-

²⁴ Tompan Tuomo 1956 s. 269–270.

tajiksi nousseet opettajat on jo lueteltu. Muita seminaarinkäyneitä olivat Hiekkalan veljekset, Antti Haapala ja Maalaisen Helmi Jalovaa- ra. Akateemisen loppututkinnon olivat suorittaneet Talonpojan Lehden kaksi maataloustoimittajaa ja toimittajakautensa jälkeen sen suoritti Maakansan Antti Anttonen. Ylioppilaita olivat Otto Antila ja Vihtori Miettinen. Viidestä seitsemään luokkaan oppikouluu olivat käyneet ammattitoimittajat Hyppönen ja Nordlund sekä Pekka Immonen ja kanttori Ranta. Maakansan Jaakko Vainio oli kansakoulun lisäksi suorittanut kansanopiston, puutarha- ja talouskoulun sekä maamieskoulun.

Maalaisliittolaislehtien toimittajakunnan rakenne näyttää aika taval- la poikkeavan siitä, minkä SSLH:n toimittajakortiston keskeneräisen materiaalin perusteella laadittu rakenneselvitys paljastaa koko toimit- tajakunnasta. Vuodelta 1910 on tiedot 258 toimittajasta, joista runsaa- la kolmanneksella oli akateeminen loppututkinto tai ainakin keskey- tyneet korkeakouluopinnot takanaan. Joka kymmenes aineiston toi- mittaja oli käynyt kansakoulunopettajaseminaarin ja samoin yksi kymmenestä jättänyt opinnot ylioppilastutkintoon. Vuoden 1917 poikkileikkaukseen luvut muuttuvat vain vähän.²⁵ Maalaisliiton leh- dissä oli todellakin runsaasti opettajia; vajaa kolmannes toimittaja- kunnasta ja tilapäiset apulaiset päälle. Samoin näkyy akateemisen koulutuksen harvinaisuus.

Maalaisliiton lehtien toimittajat tiesivät rajoituksensa ja pyrkivät asiantilan kohentamiseen. Omien hallintomiestensä kanssa ahtaalle joutunut Antti Juutilainen ehdotti Maakansassa keväällä 1910 yhtey- denpitoa puolueen lehtimiesten kesken, ehkäpä muiden puolueiden lehtimiesliittojen kaltaisen järjestön perustamista. Ehdotus ei kuiten- kaan johtanut tulokseen, niinkuin ei liioin Liiton ehdotus stipendira- hastosta lehtimiesten opintomatkojen tukemista varten. Alkio kyllä nosti asian uudelleen esiin syksyllä 1912 propagoidessaan aloittees- taan nimettyä »maalaisliiton sanomalehdistön päivää». Hän piti opintomatkoja erityisen tarpeellisina maalaisliittolaisille toimittajille, joilla ei, toisin kuin muiden aatteiden edustajilla, ollut »vanha viljelys takanaan». Tähän kiireellisempien taloudellisten tarpeiden alle kaatu- neeseen ehdotukseen tarttui myös Juutilainen. Miesten lausunnoista kuvastui tarve saada maalaisliittolaisuudelle tieteen pyhitys. Van- hemmille ajatussuunnille oli jo »hankittu tieteen ja auktoriteetin tunnustusta ja kulttuurivoimia on niiden hyväksi tehtyyn työhön jo pitemmän aikaa käytetty», mutta maalaisliittolaisuus oli yhä »korpil- viljelystä».²⁶

Maalaisliittolaisuus oli maalaisliittolaisen lehden toimittajalle tärkeä

²⁵ Toimittajien rakenneselvitys 1860–1950. SSLH.

²⁶ Maakansa 23. 4. 1910. Maalaisliiton sanomalehtimiehille. A. J.; Liitto 11. 8. 1910. Koko kansaa koskeva kysymys. Sanomalehtimies. pk; Ilkka 21. ja Maakansa 24. 9. 1912. Maalaisliiton sanomalehdistön päivää viettämään. pk.

ominaisuus. Rivitoimittajana saattoi olla muukin kuin aktiivinen maalaisliittolainen, mutta päätoimittajana menestyivät vain puolueen tavoitteet sisäistäneet henkilöt, sen osoittivat Iivo Härkösen ja Mikko Jortikan lyhyet kaudet Savon Sanomien johdossa. Menestyvän maalaisliittolaisen toimittajan uraan kuului lehtityön kanssa limittäinen poliittinen toiminta, ja jos mies osoittautui kyvykkääksi, hän saattoi nousta päätoimittajaksi ja saada tehtäviä kykyjen puutteesta kärsineen puolueen johtotasollakin. Maalaisliittolaisen lehtimiehen ei ollut pakko olla puolueaktiivi, mutta oli hyvä jos hän tahtoi sellainen olla. Poliittisella ja ammatillisella uralla etenemismahdollisuudet ainakin olivat silloin suotuisat.

9.3. Lehtien ohjaaminen

Maalaisliittolaisen lehden toimituksen yläpuolella oli lehteä julkaisevan osuuskunnan tai osakeyhtiön hallintoelin, joka valvoi lehden linjaa ja vaikutti lehteen säätelemällä toimituksen käytettävissä olevia voimavaroja. Hallintoelimityksessä istui kunkin alueen johtavia maalaisliittolaisia, ja jokaisen lehden taustalle muodostui lehtikohtaisesti vaihtelevan kokoinen tärkeimpien taustamiesten joukko, josta johtivat yhteydet myös maalaisliiton puolueorganisaation eri tasoille.

Kosketus puoluejohtoon toimi henkilöyhteyksinä, mutta liitältä piiritasoon ja paikallisosastoihin oli konkreettisempi. Sen lisäksi että samat henkilöt toimivat sekä lehdessä että puolueorganisaatiossa, lehtiä ja puoluetta yhdensi toimitusten muodostuminen maakuntien maalaisliittolaisten kohtauspaikoiksi ja politiikanteon keskuksiksi. Agitaattorit liikkuvat maaseudulla monesti lehden ja puolueorganisaation yhteisestä toimeksiannosta. Lehtien ja puolueen piirijärjestöjen toimet limittyivät monesti siinä määrin, että niiden erottaminen toisistaan muutoin kuin kustannusten jaon osalta oli paitsi vaikeaa, myös turhaa. Suhteessa puolueen paikallisosastoihin ja kannattajiin lehdet olivat yhtäältä ohjaajia, neuvonantajia ja yhdyssiteitä, toisaalta paikallisosastojen ja kannattajien alituisen huolenpidon kohteita.

Ilkassa oli päätoimittaja Santeri Alkion vaikutus kaiken ylittävä ja ulottui myös osuuskunnan hallintoon, joka koostui hänen uskollisista tukimiehistään. Hallinnon puheenjohtajina toimivat Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin maalaisliiton johtoon lukeutuneet Mikko Luopajarvi ja Juho Koivisto, mutta Alkion vaikutuksen kattavuus tekee vaikeaksi erottaa hallinnosta mitään tarkkaa ydinjoukkoa. Poliittisen linjan veti Alkio, ja hallinnon miehet toimivat talouden takaajina. Alkion ja Luopajarven kautta lehden taustapiirillä oli yhteys puolueen keskushallintoon ja eduskuntaryhmään.

Myös Savon Sanomien tärkein taustajoukko oli selvärajainen, suhteellisen suppea ja muuttumaton. Samat henkilöt muodostivat niin

vuonna 1912 lakkautetun osuuskunnan kuin saman tien perustetun osakeyhtiön hallituksen rungon. O. P. Zitting oli osuuskunnan hallinnon puheenjohtaja ja kuului osakeyhtiön hallitukseen. August Raatikainen taas kuului osuuskunnan hallintoon jäsenenä, mutta oli osakeyhtiön hallituksen puheenjohtaja, kunnes 1915 vaihtoi tehtävää varapuheenjohtaja P. V. Heikkisen kanssa. Näiden lisäksi keskeiseen taloudelliseen tukiryhmään kuului puolenkymmentä muuta maanviljelijää. Yhteydet maalaisliiton huipulle toimivat parhaasta päästä Raatikaisen ja Heikkisen kautta, mutta myös Zittingillä ja Bruno Granit-IImoniemellä oli niitä.

Liiton osuuskunnan hallinnon keskeinen henkilö oli kesään 1912 saakka Otto Karhi, mutta puheenjohtajan tehtävää hoiti Karhin ollessa välillä estyneenä Filip Saalasti. Sihteerinä oli yhtä vuotta lukuunottamatta Juho Poutala. Hallinnon rivijäsenillä oli paljon sanomista lehteen päin. Maalaisliiton keskusjohtoon ja eduskuntaryhmään oli lujimmat siteet Karhilla ja Saalastilla sekä Kyösti Kalliolla, joka tosin kuului Liiton osuuskunnan hallintoon vain parina vuonna mutta jolla oli epävirallisia mahdollisuuksia vaikuttaa lehden asioihin.

Maakansaa julkaisi kesään 1912 saakka Oy Maakansa, jonka hallituksen keskipiste oli kansanedustaja K. K. Pykälä. Lisäksi joukkoon kuului alueen muita kansanedustajia ja johtavia maalaisliittolaisia. Oy Maakansan vararikon jälkeen kohosi johtavaksi päätoimittaja Antti Juutilainen, joka oli ollut sotajalalla Pykälän henkilöimää suuntausta vastaan.

Selvimmin hallinto valvoi Liiton toimitusta. Jo osuuskunnan säännöissä hallinnolle suotiin valta päättää lehden sisällöstä toimittajien kesken mahdollisesti sattuvissa erimielisyystapauksissa. Hallinnon ja toimituksen väliset riidat taas oli määrä viedä osuuskunnan kokouksen ja viime kädessä kummankin osapuolen hyväksymän välimieskunnan ratkaistavaksi.²⁷ Vuoden 1907 lopulla hyväksytyyn ohjesäännön mukaan vastaavan toimittajan (tässä tapauksessa Otto Karhin) oli vastattava »lehden hengestä» ja odottamattomissa tapauksissa neuvoteltava toisten toimittajien ja hallinnon kanssa. Poliittisesti »epäselvää laatua» olevien kirjoitusten julkaiseminen tai hylkääminen toimittajien oli jätettävä vastaava toimittajan ratkaistavaksi. Toimitussihteerillä ja toimittajalla ei ollut varsinaisesti poliittisia velvollisuuksia, mutta pääkirjoituksia heidän oli laadittava, jos vastaava toimittaja tai avustajat (paikalliset puoluemiehet) eivät olleet saaneet niitä aikaan.²⁸

Kustaa Hautamäen noustessa päätoimittajaksi ohjesääntöä uudistettiin, mihin antoi Karhin aseman muuttumisen lisäksi aiheen hallinnon havainto, että lehden sisältö ei tyydyttänyt. Päätoimittajan oli nyt

²⁷ Sanomalehtiosuuskunta Liitto i.l.:n säännöt, hyväksytyt Oulun lääninkansliassa 25. 10. 1906. LA Ha: 1.

²⁸ Liiton hallinnon ptk 4. 11. 1907. LA Cb: 1.

huolehtiminen lehden sisällöstä »kaikinpuolin», ja hänen tärkein poliittinen tehtävänsä oli laatia pääkirjoitukset, edelleen silloin kun niitä ei saatu avustajilta.²⁹ Hallinto ei siten antanut poliittisen linjan muotoilua täysin päätoimittajan vastuulle. Hautamäki valittikin, ettei »tuosta lehdestä näytetä oikein vakavasti kunnollista kalua yritettävänkään» ja että hänen valtuutensa pitää huolta sen aatteellisesta sisällöstä olivat hyvin puolinaiset.³⁰ Osuuskunnan hallinnon valvonnan merkki oli myös tilausilmoitusten tarkastaminen eräinä vuosina. Kahdesti toimituksen laatima luonnos läpäisi tarkastuksen ilman huomautuksia, »oikeassa hengessä» kirjoitettuna, ja kerran siihen haluttiin lisättävän Liiton tahtovan vaikuttaa »ettei kaupunkilais- ja porvarillinen henki pääsisi toisten kaupungin lehtien kautta levenemään Liiton lukijain ja kannattajain piiriin».³¹

Hallinnon ja toimituksen epäsopeu oli Liitossa jatkuva ilmiö, joka näkyi vielä syksyllä 1914, kun hallinto sääti toimittajille päivystysvuorot yleisön valitettua näiden olevan tavoittamattomissa. Kuvaavaa on, että päätös saatettiin toimituksen tietoon pöytäkirjanotteella. Hallinto edellytti toimittajien myös osallistuvan mahdollisista sotasensuurin ylitsekäymisistä koituviin sakkoihin, vaikka myönsi päävastuun olevan osuuskunnalla.³² Myös syksyllä 1915 tapahtuneessa päätoimittajan eronpyyntöön huipentuneessa kiistassa oli kysymys toimituksen ja hallinnon köydenvedosta. Tilanne tosin päättyi hallinnon puheenjohtajan vaihtumiseen ja siihen, että osuuskunnan kokous pyysi päätoimittajaa jäämään. Sama tilanne vallitsi vielä toimittajakuntaa lisättäessä vuoden 1916 lopussa. Hallinto osoitti valtaansa myös vanhoja toimittajia kohtaan, minkä päätoimittaja raportoi ihmettelevälle Ilkan taloudenhoitajalle, jotta tämä saisi tietää »ettei kaikkialla ole asiat niinkuin siellä teillä».³³

Samana tapahtumasarjan yhteydessä Kyösti Kallio pyysi Alkiolta neuvoja, kun ei oikein tuntenut sanomalehden toimittamista ja muutoinkin uumoili tavallisten hallinnon ja toimituksen erimielisyyksien olemassaoloa. Alkio korosti vastauksessaan paitsi Hautamäen poliittisia ja journalistisia ansioita, myös sitä että hallinnon ei saanut karkottaa toimittajia kokouksistaan ja että erityisesti päätoimittajalla tuli olla osallistumisoikeus. Alkion mielestä Liiton hallinnon oli tehtävä Hautamäestä luottamusmiehensä eikä käskyläisensä ja että näihin saakka »lie tässä suhteessa tehty syntejä siellä, kun toimitus on pidetty hallintoon nähden vain palvelijan asemassa».³⁴ Alkion kanta

²⁹ Liiton hallinnon ptk 25. 6. ja 28. 8. 1911. LA Cb: 2.

³⁰ Hautamäki Kustaa Harjulle 17. 9. 1911. Harjun kokoelma.

³¹ Liiton hallinnon ptk 30. 11. 1912, 2. 12. 1913 ja 19. 11. 1914. LA Cb: 2.

³² Liiton hallinnon ptk 14. ja 19. 11. 1914. LA Cb: 2.

³³ Hautamäki Harjulle 11. 11. 1916. Harjun kokoelma.

³⁴ Kallio Alkiolle 20. 11. 1916. SAP III A 1; Alkio Kalliolle 23. 11. 1916. Kallion kokoelma.

perustui omaan pitkäaikaiseen kokemukseen, sillä Ilkassa vallitsi toimituksen ja hallinnon välillä avoin ja ongelmaton suhde.

Savon Sanomissa hallintoelimen vallankäyttö liittyi sen toimitusta kohtaan tuntemaan tyytymättömyyteen, mutta toimitus ei ollut sille yhtä voimakas vastapooli kuin Liitossa tai Maakansassa. Loppuvuoden 1912 toimitusuudistus oli lähtöisin Savon Sanomien taustapiiristä, samoin kuin johtopäätösten vetäminen tämän uudistuksen maalaisliiton kannalta arveluttavista tuloksista. Hallitus antoi uudistuksenkin vaiheilla toimitukselle varsin vapaat kädet, mutta valvoi taustalla. Valvonnasta kertoo myös yksi päätoimittaja Jortikan erottamisen perusteista: tämä ei laatinut riittävästi pääkirjoituksia, ts. kyse oli poliittisesta linjanvedosta. Myös päätoimittaja Haapanen sai avoimen valtakirjan »huoltaa kaikinpuolin» lehden toimittamista yhdessä toimitussihteerin kanssa, mutta tarpeen tullen hallituksen kanssa neuvotellen.³⁵ Haapaselle kehittyi Alkion suosittelman kaltainen hallituksen luottamusmiehen asema, ja lisäksi Haapanen oli näkyvällä tavalla myös maalaisliiton kentän kohentaja.

Maakansassa hallituksen vallankäyttö kohdistui siihen nähden poikkeiloin olleeseen päätoimittaja Juutilaiseen. Päätoimittajan mukaan Oy Maakansan hallitus suhtautui ylipäättään ynseästi lehden kehittämiseen, ja tältä epäilemättä näytti Juutilaisen näkökulmasta. Lehtiyhtiön taloudellisen tilan lisäksi oli erimielisyyksiin vaikuttavana tekijänä myös kysymys Pykälän johtavasta asemasta ja hänen laadultaan vaihdelleiden kirjoitustensa julkaisemisesta lehdessä.³⁶ Vasta Juutilaisen aseman vahvistuttua hänen pelastettuaan lehden Oy Maakansan konkurssista poistuivat kiistojen aiheet vähin erin – eritoten kun alueen maalaisliitonkin johtoon astui uusi sukupolvi.

Kentän tuen varaan joukkopohjalle perustetut maalaisliittolaiset lehdet olivat taustapiiriensä ohjauksen suhteen samantapaisessa asemassa kuin sosiaalidemokraattiset lehdet ja erosivat selvästi »afaäri-lehdistä», joiksi maalaisliittolaiset herkästi leimasivat porvarilliset kilpailijansa.³⁷ Maalaisliittolaisen lehden tekemisen puitteet muotoutuivat liikkeessä lehdille nähdyn tehtävän pohjalta, mikä merkitsi mm. poliittisen tehtävän asettumista uutisvälityksen edelle. Tämän tehtävän oikeutuksen tunnustivat niin lehtien toimittajat kuin niiden osuuskuntien ja osakeyhtiöiden hallintoelinten jäsenet. Mieli-epide-erot eivät koskeneet itse periaatetta vaan sen toteuttamista. Myös kytkentä kenttään oli olemassa sekä konkreettisesti lehden omistuspohjan, avustajiston, asiamiesten ja puoluejärjestön kautta että ilmeisenä henkisenä yhteenkuuluvuutena.

³⁵ Sanan Vallan hallituksen ptk 27. 12. 1912 sekä 27. 1., 28. 3. ja 23. 7. 1914.

³⁶ Ks. Juutilainen Alkiolle 6. 2. ja 9. 12. 1911. SAP III A 2 a; Viipurin raastuvanoikeuden 1. osaston ptk 29. 7. ja 26. 9. 1914. ViipRo Cc: 189. (Pykälän nostaman kunnianloukkausejutun asiakirjat)

³⁷ Työväenlehdistä Salmelin 1967 s. 220–229; Ks. myös Salokangas, käsik. (1980).

10. Sanomalehtimarkkinat Suomessa autonomian ajan lopulla

Tässä tutkimuksessa on viitattu vain ohimennen niihin kilpailuolosuhteisiin, joissa maalaisliittolaiset lehdet toimivat, ts. sanomalehtimarkkinoihin. Asia olisi laajemman tutkimuksen arvoinen, eikä tässä ole mahdollista esittää kuin hypoteesinomaisia näkökohtia siitä, miten lehtimarkkinat ovat muotoutuneet Suomessa.¹ Tarkastelua laajennetaan seuraavassa maalaisliittolaisten lehtien taustapiirien, toimitusten ja tilaajakunnan tekemisten ja tekemättä jättämisten ulkopuolelle, jotta olisi mahdollista edes hahmotella vastausta kysymykseen maalaisliittolaisten lehtien mahdollisuuksista käyttämisä keinoin toteuttaa niille asetettuja tavoitteita. Maalaisliittolaisten lehtien potentiaalisen tilaajakunnan suosiosta oli koko ajan kilpailemassa vaihteleva joukko muita lehtiä, joista toiset menestyivät maalaisliittolaisia paremmin, toiset huonommin. Ensin tarkastellaan lehtimarkkinoiden laajentamista, sitten markkinoita kunkin maalaisliittolaisen maakuntalehden vaikutusalueella.

Suomen sanomalehdistö näyttää kasvaneen vuorovaikutuksessa poliittisen kehityksen kanssa. Saman kehitysprosessin siivittämänä syntyi edellytyksiä sekä poliittisille liikkeille että niiden äänenkannattajille, nämä tiedotusvälineet loivat edelleen pohjaa poliittisen liikkeen

¹ Kilpailusta sanomalehtimarkkinoilla on muissa Pohjoismaissa tehty laajoja tutkimuksia, mm. Thomsen (1972) politiikasta, journalistiikasta ja taloudesta Tanskan päivälehdistön rakennemuutokseen vaikuttaneina tekijöinä, Jonsson (1977) ilmoitusten roolista lehdistöaloudessa ja niiden merkityksestä paikkakuntien lehtimarkkinoiden muotoutumiselle sekä Engblom (1980) lehdistökilpailusta yhdessä kaupungissa työväenlehdistön näkökulmasta. Suomessa esiintyy Tommilan (1976 s. 175–176, 224–226, 270–273; – Raitio 1979 s. 52–61, 122–127, 173–175, 220–222) tutkimuksissa arvioita yhden paikkakunnan lehdistörakenteen muuttumisen syistä päällimmäisenä poliittisen sidonnaisuuden väljentyminen ja uutisvälitys. Selvemmin lehtimarkkinoiden muotoutumista yhden kaupungin puitteissa problematisoivan aloitteen on tehnyt Ekman-Salokangas (1979). – Tutkimustuloksista mainittakoon Jonssonin (1977 s. 258–270) havainto, että kokonaislevikkiä tärkeämpi menestyksen avain oli korkea peitto prosentti ilmestymispaikkakunnalla (Jonssonin tarkastelemissa tapauksissa Ruotsin kolmessa suurimmassa kaupungissa). 1900-luvun alun suomalaisista maaseutukaupungeista puhuttaessa on syytä pitää silmällä niiden lehtien levikkialueiden laajuutta sekä niiden peittoa ilmestymiskaupunkien lähialueilla.

leviämiselle ja tämä jälleen lehtien enenemiselle ja niiden levikin lisääntymiselle.

Jotta fennomania ja myöhemmät poliittiset ja sivistykselliset liikkeet olisivat voineet saavuttaa kannatusta ja jotta niiden lehdillä olisi voinut olla menekkiä, edes osan kansasta oli tarvinnut saavuttaa tähän edellytykset luova taloudellinen ja sivistyksellinen lähtötaso. Fennomanian ja siitä versoneiden haarojen kasvu tapahtuikin 1800-luvun jälkipuoliskon monivivahteisen taloudellisen, sosiaalisen ja sivistyskehityksen pohjalta ja fennomania oli voimakkaana vaikuttajana mukana tässä kehityksessä. Kansakoululaitoksen rakentamisen ja vapaan kansansivistystyön kautta fennomanialla oli konkreettisimmat kosketuskohdat talonpoikaistoon, jonka yhden osan toimintaedellytyksiin ja -tarpeisiin vaikutti myös metsän arvon kasvun ja maatalouden muutoksen aiheuttama vaurastuminen. Taloudellisten ehtojen parantumisesta ja opinsaantimahdollisuuksien avautumisesta suomenkieliselle rahvaalle pääsivät osallisiksi myös pienviljelijät ja työväestö, jos ei muuten niin välillisesti, työmahdollisuuksien lisääntytyä.²

Fennomaanilehdistön syntyyn saakka suomalainen sanomalehdistö oli melkein tyystin ruotsinkielistä ja levisi yhteiskunnan yläkerroksen keskuuteen. Talonpoikaiset lehdenlukijat kuuluivat etupäässä säätynsä vauraimpaan osaan. Yhteiskunnan alemmilla kerroksilla ei juuri ollut varaa, mahdollisuutta tai halua lukea lehtiä, vaikka kirkollinen kansanopetus olikin juurruttanut kansaan ainakin passiivisen lukutaidon.³ Yrjökoskislainen fennomania synnytti 1870-luvulta alkaen joukon suomenkielisiä maaseutulehtiä, jotka kannattamansa aatteen lailla tukeutuivat suomenkieliseen talonpoikaistoon. Fennomanian jakaantuminen 1880-luvun jälkipuoliskolla perustui alun perin yhteiskunnallisiin syihin, kieli- ja sosiaalipolitiikkaan, kun Venäjän-poliittinen myöntövyöden ja perustuslaillisuuden ero syveni »vanhojen» ja »nuorten» väliseksi kuiluksi vasta ensimmäisen sortokauden alkuväreissä.⁴

Ruotsinkielinen ja ruotsinmielinen liike lehdistöineen syntyi fennomanian vastapainoksi. Kielitaistelun suunnilla oli toisiinsa polemiikkikyhteys lehtiensä kautta, mutta yhteisiä markkinoita lehdillä ei ollut kuin ehkä osassa ilmoitusmarkkinoita. Ammatillinen ja poliittinen työväenliike alkoi 1890-luvun mittaan saada sosialistista aatemuotoa ja alkoi rakentaa omaa sanomalehdistöään. Vuoden 1905 suurlakon jälkeisessä tilanteessa syntyi vielä maalaispuolue ja sille lehdistö.

² Autonomian ajan lopun taloudellista, sivistyksellistä ja sosiaalista rakentumista on kuvattu tiiviisti useissa Suomen Kulttuurihistoria 2:n luvuissa, ks. Ruutu 1980 s. 86–134, Virrankoski 1980 s. 152–161, Halila 1980 a s. 166–170 ja 1980 b s. 180–185 sekä Tommila 1980 s. 283–287.

³ Tommila 1963 s. 110–118, 132–133.

⁴ Ruutu 1980 s. 101–102; Tommila 1980 s. 285–286.

Näin oli väestön kaikista kerrostumista saatu osa sanomalehdistön lukijakunnaksi, ja lopussa olikin enemmän kysymys asemien vahvistamisesta syvyysuunnassa kuin kokonaan uusien sosiaalisten kerrosten saamisesta tilaamaan lehtiä.⁵

Varallisuuden ja siitä kummunneiden edellytysten yhteisvaikutus näyttää sitä paitsi, Erkki MARKKASEN tutkimustulosten⁶ pohjalta arvioiden, edenneen portaittaisesti tavalla, joka sopii puolueiden ja puoluelehdistön eri kerrosten syntyjärjestykseen. Ensin vaurastui osa talollisväestöä ja sai edellytykset vastata myöntävästi fennomanian kutsuun. Nuorsuomalaisuuden synnyn vaiheilla kutsun kuulemisen edellytykset olivat ehkä kypsyneet myös Suomen pohjoisissa ja itäisissä osissa, joissa nuorsuomalaisuus kohtasi parhaan kaikupohjansa. Myös yhteiskunnan alempien kerrosten varallisuus kohosi, mutta kun se ei noussut samassa suhteessa kuin talollisten parhaiten toimeen tulevan osan, oli olemassa yhtä aikaa sekä taloudellinen ja sivistyksellinen pohja työvään ja tilattomien keskuudesta voimansa saaville kansanliikkeille että sosiaalisesta eriarvoisuudesta kumpuava tarve asettua omien elinolosuhteiden parantamiseksi yhteiskunnan yläkerroksia vastaan. Ja maalaisliittohan syntyi Pohjanmaan ja Karjalan pienviljelijöiden vastauksena ongelmaan, johon vanha- ja nuorsuomalaisilta näytti jäävän tyydyttävä vastaus antamatta.

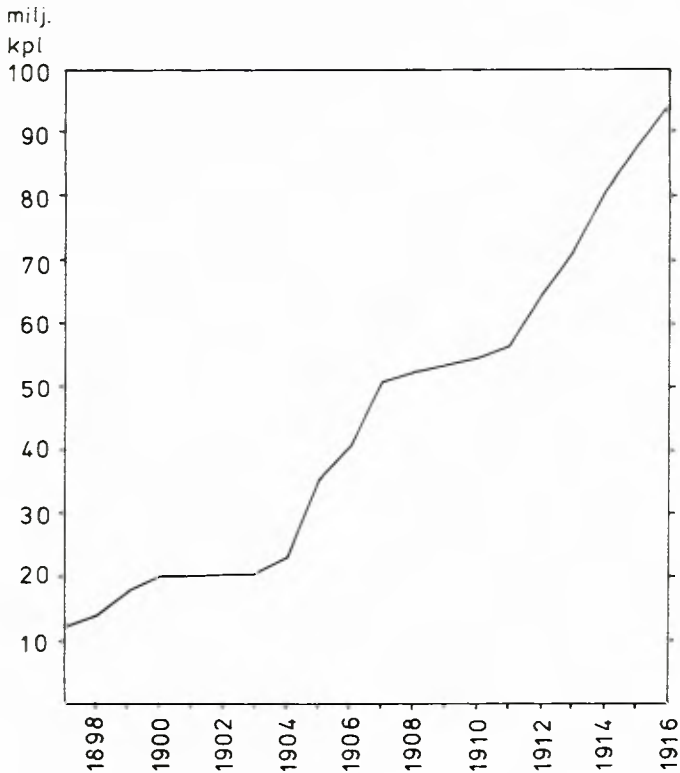
Poliittisen lehdistön syntyvaiheessa oli lehtimarkkinoilla runsaasti tilaa. Sanomalehtinimikkeiden määrä kohosikin voimakkaasti aina suurlakon jälkeisiin vuosiin saakka, mutta vielä näkyvämmiin kasvoi lehtien yhteislevikki (josta kuitenkin ei ole lukuja saatavissa). Postitilastoon on kirjattu postin vuosittain kuljettamien sanoma- ja aikakauslehtinumeroiden yhteismäärä, mutta ei lehtiryhmien osuuksia erikseen.

Kuvasta 12 näkyy, että vuodesta 1897 vuoteen 1916 postin kuljettamien sanoma- ja aikakauslehtinumeroiden yhteismäärä nousi 12,0 miljoonasta 94,1 miljoonaan eli noin 7,8 -kertaiseksi. Samana aikana sanomalehtien (millä tässä tarkoitetaan vähintään kahdesti viikossa ja vähintään puoli vuotta ilmestyneitä⁷) nimikemäärä kohosi kuudenkymmenen tienoilta toiselle sadalle eli vain suunnilleen 1,7 -kertaiseksi. Kyseisenä aikana pysyi kahdesti viikossa ilmestyneiden lehtien nimikemäärä melkein ennallaan eikä myöskään harvalukuinen neljä- ja viisipäiväisten ryväs kasvanut. Joka päivä ilmestyneitä lehtiä oli 1897 viisi, 1916 seitsemän ja kuusipäiväisiä 11 ja 16 nimikettä. Suurin kasvu koitui kuitenkin maakuntalehden tyyppitapauksen, kolmipäiväisten osalle. Vuonna 1916 niitä oli 19, välillä määrä kiipesi yli 60:n ja oli vuonna 1916 56 nimikettä. Lehtien määrä kasvoi voimakkaimmin suurlakon jälkeen, jolloin eduskuntaan havittelevien puolueiden ää-

⁵ Tommila 1980 s. 285–286.

⁶ Ks. Markkanen 1977 s. 203–206.

⁷ Sanomalehtien määristä Salokangas 1976 s. 5–6.

Kuva 12. Postin Suomeen kuljettamat suomalaisten sanoma- ja aikakauslehtien numerokappaleet v. 1897–1916. Lähde: SVT XIII Postitilasto 1906–16.

nenkannattajien verkko rakennettiin ja täydennettiin. Tämä näkyi myös postin kuljettamien numeromäärien jyrkkänä kasvuna, sillä lehdistö valtasi uusia lukijoita. Toinen jyrkempi nousu näkyy alkaneen vuonna 1912, mihin selitykseksi voi tarjota maailman levottoman tilan aiheuttamaa uutistulvaa ja -nälkää. Tällöin oli kysymys vanhojen lehtien levikin kasvusta, ei uusista lehdistä ja uusista lukijaryhmistä.

Entä millainen oli kilpailutilanne nimenomaan maalaisliiton maakuntalehtien edellä (s. 231–242) erinomaisen laajoiksi ja usean kaupungin vaikutusalueelle ulottuviksi todetuilla levikkialueilla? Maalaisliiton pääkaupunkilaisäänenkannattajista saa riittävä toteamus, että niillä ei ollut Helsingissä ja sen lähiympäristössä tilaajakuntaa, jonka turvin ne olisivat voineet saada pääkaupungin ilmoituksia ja että niiden elämisen edellytykset olivat siksi kovin heiveröiset.

ILKKA kilpaili pääalueellaan, suomenkielisellä Etelä-Pohjanmaalla, Vaasassa ilmestyneiden suomenkielisten lehtien kanssa. Levikki-alueensa laitamilla se sai vastaansa Kokkolan, Jyväskylän, Kristiinan ja Kaskisen lehdet. Ilkan aloittaessa oli Vaasassa kaksi sitä vanhempaa suomenkielistä lehteä, yksi samoihin aikoihin perustettu sekä kaksi ruotsinkielistä. Luvansaantiin ja painatukseen liittyneiden vaikeuksien jälkeen helmikuussa 1903 aloittamaan päässyt vanhasuomalainen Vaasa-lehti oli hyvässä asemassa, sillä Ossian Ansaan Pohjalaisen vuonna 1901 saama lakkautustuomio oli jättänyt maakunnan vaille suomenkielistä lehteä. Ansaan 1902–05 julkaisema kahdesti viikossa ilmestynyt Ilmoituslehti oli vain vähäinen korvike, ja kolmipäiväinen Vaasa menestyi. Kesällä 1905 Ansa sai aloittaa uuden poliittisen lehden, Pohjan Pojan, joka myötäili perustuslaillista oikeistoa ja ilmestyi, samoin kuin keväällä 1906 aloittanut sosiaalidemokraattinen Vapaa Sana, kolmena päivänä viikossa.⁸

Alkion lehti verotti Pohjan Pojalta maalaislukijat, ja vuoden 1909 lopussa lehti lakkasi ilmestymästä, mihin antoi viimeisen sysäyksen nuorsuomalaisen puolueen linjariita. Pohjalaisen kirjapaino sai painaakseen nuorsuomalaisen toisen ryhmän lehden Pohjanmaan, jonka Ansa pian karkotti painosta ja ryhtyi julkaisemaan uutta Pohjalaista, ensin neljästi viikossa ja kesästä 1911 vuoden 1915 vararikkoon kuudesti. Rahavaikeuksia oli myös nuorsuomalaisten toisen siiven lehdellä, sillä Pohjanmaa lakkasi kesällä 1912, sai seuraajakseen vuoden 1913 loppuun kestäneen lehden ja tämä 1915 vielä yhden seuraajayrityksen. Talveen 1912 saakka nuorsuomalaislehti oli kolmipäiväinen, siitä lähtien kaksipäiväinen. Korkein levikki oli Vaasa-lehdellä, jota seurasivat Ilkka ja Vapaa Sana.

Kokkolassa oli johtava lehti vanhasuomalainen, vuoteen 1908 kaksipäiväinen, sitten kolmipäiväinen. Nuorsuomalaisilla oli maalaisliitossakin käväissyt lehtensä vuoden 1909 loppuun ja osan vuotta 1911. Vuonna 1916 sama kirjapaino alkoi julkaista puolueettomaksi ilmoitettua lehteä, jonka siteet nuorsuomalaisiin olivat kyllä tiedossa.⁹ Etelä-Pohjanmaan eteläosassa eli Suupohjassa Ilkka kilpaili, joskaan ei kovin kiivaasti¹⁰, kolmipäiväisen nuorsuomalaisen Suupohjan Kaiun kanssa. Vuosina 1906–12 ilmestyi Kristiinassa myös vanhasuomalainen lehti, joka kuitenkin ei kilpailumielessä häirinnyt ketään, kuten ei liioin Kaskisissa lyhyen aikaa vaikuttanut paikallislehti.¹¹ Satakunnan ja Hämeen suuntaan Ilkka ei kilpaillut, kuten ei

⁸ Tässä luvussa esiintyvistä ilmestymisaika- ja -tiheystiedoista ks. Kaarna – Winter 1965; Vaasan lehdistä Leinonen 1956 s. 12; Salokangas 1975 s. 121–122; Laukkonen 1978 s. 24–32; Gardberg 1973 s. 330–336.

⁹ Gardberg 1973 s. 354; Pulakka 1977 s. 9–13.

¹⁰ Lehdet jakoivat tietotoimiston palveluja. Alkio Harjulle 27. 3. 1913. Harjun kokoelma.

¹¹ Gardberg 1973 s. 359–362.

myöskään Oulun lääniin päin, sillä levikkialue loppui lääninrajaan. Vaasan läänin itäosassa sitä vastoin Ilkan vaikutusalue ulottui Jyväskylän lehtien maille. Siellä oli nuorsuomalainen Keski-Suomi vuoteen 1908 kolmipäiväinen, sitten kuusipäiväinen. Nuorsuomalaisten suuntariitojen vuoksi ilmestyi kaupungissa 1911–13 vielä vasemmistonuorsuomalaisten kolmipäiväinen lehti. Vanhasuomalaisten äänenkannattaja oli koko ajan kolmipäiväinen, mutta sillä oli suurempi levikki ja laajempi levikkialue kuin nuorsuomalaisella kollegallaan. Sosiaalidemokraattinen kolmipäiväinen Sorretun Voima oli kuitenkin levikiltään kaupungin suurin, eikä sen asemaa horjuttanut edes syyskesästä 1907 tammikuuhun 1908 ilmestynyt nuorsuomalaistaustainen oppositiolehti.¹²

LIITTO-lehden perustamisen jälkeen ja nuorsuomalaisen Louhen väistyttyä Oulussa ilmestyi neljä sanomalehteä. Vanhin oli vanhasuomalaisuuteen liukunut Kaiku, jonka vastapainoksi Louhi oli aikoinaan perustettu. Vuonna 1899 nuorsuomalaiset piirit vielä perustivat Kalevan, ja vuonna 1906 aloitti sosiaalidemokraattinen Kansan Tahto. Vielä vuosisadan vaiheen tienoilla lienee kummankin nuorsuomalaisen lehden levikki ollut vain kolmannes Kaiun levikistä. Kaleva ja Kansan Tahto olivat kuusipäiväisiä, mutta Kaiku tihensi ilmestymisensä kolmesta kuuteen kertaa viikossa vasta 1912, säilyttäen silti kolmipäiväisen painoksenkin. Myös Kansan Tahdolla oli 1910–14 kolmipäiväinen painos, mutta lehden lakkautuksen jälkeen tilalle perustettua Oulun Sanomia oli saatavissa vain kuusipäiväisenä. Eduskuntaudistuksen jälkeisenä aikana Kaiku lienee jäänyt levikiltään muiden jälkeen, vaikka »enin leviävän» arvosta kyllä kiisteltiin eivätkä erot liene olleet suuria. Hautalan mukaan oli Kalevan levikki 1913 noin 6500 kappaletta ja painos 1915 jopa 10 000 kappaletta, ja Kansan Tahdon levikki olisi pienin muutoksin liikkunut 6000 kappaleen kummankin puolen. Vaikka Liitto pysyi mukana levikkikilvassa, se jäi jälkeen ilmestymistiheydessä.¹³

Kemissä ilmestyi koko tarkasteltavan ajan lähellä Kemiyhtiötä ollut (oikeisto)nuorsuomalainen Perä-Pohjolainen ja vuosina 1905–09 taustaltaan ja toimittajiltaan nuorsuomalainen¹⁴ ja radikaalina työväenkin suosiossa ollut Pohjois-Suomi, molemmat kolmesti viikossa. Paikallisista ristiriidoista ja nuorsuomalaisten jakaantuneisuudesta johtunut kilpailu vallitsi myös Torniossa, jossa ilmestyi koko ajan kaksipäiväinen Tornion Lehti. Vuosina 1906–12 sillä oli kilpailijanaan erään kirjanpainajan Tornion Uutiset ja sitten samassa painossa tehty

¹² Tommila 1973 s. 116–121, 207–211, 258–263, 342–344, 386–387; Gardberg 1973 s. 253–256.

¹³ Gardberg 1973 s. 339–348; Hautala 1976 s. 585–592; Tommila 1977 s. 144–148.

¹⁴ Kaarnan ja Winterin (1965) mukaan lehti oli vanhasuomalainen, mitä myös Hedman (1976 s. 429) epäroiden tarjoaa, antaa kuitenkin (s. 429, 796) välineet päätellä lehti lähinnä nuorsuomalaiseksi.

vasemmistonuorsuomalainen Tornion Laakso, jonka lakkaamisen jälkeen sen taustapiiri osallistui Kemissä vuonna 1915 Pohjolan Sanomien perustamiseen.¹⁵ Liiton vaikutusalueen lopuissa lehtikau-pungeissa oli kummassakin sekä vanha- että nuorsuomalainen lehti. Kajaanissa olivat molemmat kolmipäiväisiä, mutta Raahessa nuorsuomalainen kaksipäiväinen ja vanhasuomalainen talvesta 1907 kolmipäiväinen. Levikit olivat kaikilla vaatimattomat.¹⁶

Kajaanilaislehdet kilpailivat myös SAVON SANOMIEN kanssa, mutta kotikaupungissaan tämä sai vastaansa välillä kaksikin nuorsuomalaista, vanhasuomalaisen ja työväenlehden. Nuorsuomalainen Otava oli maaliskuuhun 1908 kolmipäiväinen, minkä painoksen se säilytti kuusipäiväistyessäänkin. Vuoden 1910 alusta lehti otti takaisin vanhan nimensä Savon ja palasi kolmipäiväisyyteen. Savon taustapii-rissä oli nuorsuomalaisten puolueriidan vasemmistosiipi voimakkaampi, minkä johdosta oikeistosiipi perusti vuoden 1911 lopulla Savon Lehden, joka jaksoi ilmestyä kolmipäiväisenä vuoden 1913 loppuun. Vanhasuomalainen ja työväenlehti olivat koko ajan kolmi-päiväisiä. Vakaimmassa asemassa oli perinteikäs Otava/Savo, kun taas toisilla lehdillä oli taloudellisia vaikeuksia siinä missä Savon Sanomillakin.¹⁷

Iisalmessa ilmestyi kolmipäiväinen nuorsuomalainen lehti ja Joensuussa oli sekä vanha- että nuorsuomalaisilla kolmipäiväisensä, joista jälkimmäisten lienee ollut levikiltään suurempi. Savonlinnassakin oli suomalaisilla puolueilla kolmipäiväiset lehdet, ja ainakin vanhasuomalaisten vaikutusalueen ulkoreunat olivat päällekkäiset Savon Sanomien alueen etelälaidan kanssa. Mikkeliissä taas oli kolmipäiväinen äänenkannattaja suomalaisten puolueiden lisäksi myös sosiaalidemokraateilla.¹⁸ Vaasan läänin suuntaan Jyväskylän vaikutusalueelle ei Kuopion lehdillä ollut asiaa.

MAAKANSALLA saattoi olla kosketuskohtia Joensuun, Savonlinnan ja Mikkelin vaikutusalueiden lehtiin, mutta omalla varsinaisella alueellaan, Viipurin läänissä, sillä oli voimakkaita kilpailijoita. Viipurissa oli merkittävin nuorsuomalaisten kuusipäiväisen Karjalan ja sen kanssa suurelta osalta samansisältöisen Viipurin Sanomat Supistuksen (vuodesta 1910 pelkkä Viipurin Sanomat) parivaljakko. Jälkimmäinen oli 1908–13 kolmi- ja 1914–16 kaksipäiväinen. Vanhasuomalaisella Wiipuri-lehdellä oli kuusipäiväisen lisäksi myös kolmipäiväinen painos ja sosiaalidemokraattisella Työ-lehdellä kuusipäiväinen ohella vuoteen 1914 kaksi- ja vuodesta 1915 kolmipäiväinen painos. Karjala- ja Wiipuri-lehtiin tyytymättömät, puolueiden sopua hierovat piirit perustivat 1913 Karjalan Lehden, joka päätoimittajansa luon-

¹⁵ Gardberg 1973 s. 365–369; Hedman 1976 s. 420–434; Siikala 1970 s. 10–16.

¹⁶ Gardberg 1973 s. 363–364, 370.

¹⁷ Savo. 50-vuotisjulkaisu, s. 8, 41; Gardberg 1973 s. 300–305.

¹⁸ Gardberg 1973 s. 284–285, 309–316, 322; Vehviläinen 1978 s. 379.

nehdinnan mukaan asettui »silloisten puolueiden ulkopuolelle» eikä »tahtonut sitoa itseään liiaksi noihin hautaan vajoaviin puolueihin». Karjalan Lehti oli kuusipäiväinen, mutta sillä oli vuodesta 1914 myös kolmipäiväinen painos, joka tuli mitä tarpeellisimmaksi pääpainoksen saadessa vuoden 1914 lopulla lakkautustuomion. Kuusipäiväinen painos herätettiin joulukuussa 1915 henkiin Karjalan Aamulehtenä. Myös ruotsinkielisillä oli Viipurissa lehti.¹⁹

Sortavalassa ilmestyi koko tarkasteltavan ajan nuorsuomalaisten ja sosiaalidemokraattien kolmipäiväiset äänenkannattajat ja vanhasuomalaisenkin vuoden 1912 loppuun. Jaakkimassa oli tässäkin tutkimuksessa käsitelty paikallislehti, samoin Parikkalassa. Käkisalmissa oli kolmipäiväinen nuorsuomalainen ja kaksipäiväinen vanhasuomalainen lehti. Lappeenrannassa oli suomalaisilla puolueilla ja sosialisteilla kolmipäiväisensä, Haminassa suomalaisilla puolueilla. Kotkassa oli vanhin lehdistä kolmipäiväinen vanhasuomalainen, kun taas sosiaalidemokraattinen lehti tihensi 1914 ilmestymisensä kolmesta kuuteen numeroon viikossa. Kotkassa oli myös nuorsuomalaislehti, joka 1916 muodosti Haminaan perustetun maalaisliittolaisen lehden toisen juurihaaran. Kouvolassa ilmestyi vuodesta 1910 lehti kerran viikossa.²⁰

Siispä: kun maalaisliiton neljä lehteä levisivät koko pohjoiseen ja itäiseen Suomeen, niiden pahimmilla kilpailijoilla eli vanha- ja nuorsuomalaisilla lehdillä oli kullakin huomattavasti suppeampi levikkialue. Ilkan vaikutusalueelle levisi kolme-neljä vanhasuomalaista ja saman verran nuorsuomalaisia lehtiä, Liitolla oli Oulun lehtien lisäksi kilpailua kahden muun kaupungin vanhasuomalaisen ja neljän muun kaupungin nuorsuomalaisen lehden kanssa. Savon Sanomien vaikutusalue jakaantui puolenkymmenen vanha- ja nuorsuomalaisen lehden kesken ja sama tilanne oli Maakansalla. Kullakin maalaisliittolaisella lehdellä oli kyllä ydinalueensa, Ilkalla suomenkielinen Etelä-Pohjanmaa, Liitolla Pohjois-Pohjanmaa, Savon Sanomilla Pohjois-Savo Iisalmen eteläpuolelle saakka ja Maakansalla Karjalan kannas ja Laatokan rannat Sortavalan seutua myöten, mutta siltikään ei niiden peitto päässyt kovin korkeaksi edes näillä alueilla. Numerollinen vertailu muiden lehtien kanssa on tosin materiaalin puutteessa mahdollon suorittaa, mutta levikkialueiden laajuuserot viittaavat maalaisliittolaislehtien kilpailuaseman epäedullisuuteen.

Laajat levikkialueet aiheuttivat ongelmia niin maalaisliittolaisten lehtien toimituksille kuin talousmiehille. Lehtien piti yrittää kertoa koko levikkialueensa tärkeimmät (ja mielellään vähemmänkin tärkeät) uutiset, mutta niillä ei ollut voimia selvittää tästä urakasta. Suppeammalle alueelle levinneillä kaupunkien vanha- tai nuorsuomalaisilla

¹⁹ Inkilä 1922; Karjalan Kirja s. 776–777; Gardberg 1973 s. 274, 277–281.

²⁰ Karjalan Kirja s. 778–782; Gardberg 1973 s. 225–230, 287–289, 293–294; Vuoristo 1975 s. 30–51.

valtaledhillä oli tässä paljon helpompi tehtävä. Myös ilmoitusten kertymistä laaja levikkialue ilmeisesti haittasi (joskaan sitä ei tässä ole yritetty todistaa empiirisesti ilmoitusanalyysin avulla), sillä ilmoittajilla voi olettaa olleen sormituntuma siitä mitä myöhemmin on alettu kutsua peitoksi. Ilmestymiskaupunkiinsa ja sen lähialueille levinneet suurehkot lehdet epäilemättä näyttivät edullisemmilta ilmoitusvälineiltä kuin moneen maakuntaan sirottuva maalaisliittolainen lehti. Kuopiolaiselle kauppiaalle oli varsin yhdentekevää tiesikö suomus-salmelainen pienviljelijä hänen liikkeestään vai ei, mutta merkittävämpi hänelle oli tieto siitä, että esimerkiksi Savo-lehdellä oli Kuopion lähiympäristössä vaikkapa pari tuhatta vakavaraista tilaajaa.

Seuraavaan asetelmaan on koottu eräitä tietoja maalaisliittolaisten lehtien ja niiden ilmestymiskaupunkien päälehtien ilmoitusmääristä vuonna 1910.²¹

	<i>ilmoituksia prosenttia tilasta</i>	<i>ilmoituksia palsta- metreinä viikossa</i>	<i>ilmoituksia palsta- metreinä numerossa</i>
Ilkka	27,6	13,8	4,6
Vaasa	28,6	15,8	5,3
Liitto	33,2	14,2	4,7
Kaleva	32,7	24,9	4,1
Savon Sanomat	32,8	15,4	5,1
Savo	39,3	22,8	7,1
Maakansa	22,2	7,1	3,5
Karjala	25,0	37,8	6,3

Aiemmin on tultu siihen tulokseen, että Ilkkaa hoidettiin maalaisliittolaislehdistä parhaiten ja että se myös menestyi parhaiten. Tähän nähden on hieman yllättävää, että huonosti hoidetuksi todistettu Liitto selviää ilmoitustilavertailusta parhaiten, jopa saaden pinnastaan suuremman prosenttiosuuden ilmoitusten peittämäksi kuin Oulun päälehti Kaleva. Suhteet palauttaa paikalleen kuitenkin se, että tiheämmin ilmestynyt Kaleva korjasi viikossa kymmenkunta palstametriä enemmän ilmoituksia kuin Liitto, joskin Liiton yhtä numeroa kohti saama ilmoitusmäärä oli puolisen metriä suurempi. Kymmenen palstametrin ero viikossa toi Kalevalle kyllä enemmän rahaa kuin Liitto sai, vaikka tiheämpi ilmestyminen aiheutti toisaalta enemmän kuluja. Liiton menestyksen todennäköisin selitys on Oulun läänin maalaisliittolaisten runsaus.

Ilkan ja Vaasan erot taas eivät olleet suuret. Ilkan levikkialue ei ollut ratkaisevan paljon laajempi kuin Vaasa-lehden ja kummallakin

²¹ SSLH:n hakuteosmateriaali. Huomattakoon kuitenkin otoksen suppeus: mitattu on tammikuun viimeisen kokonaisen viikon lehdet.

oli ongelmana levikkialueen sijainti etäällä ilmestymiskaupungista, rannikon ruotsinkielisen asutusvyön takana. Vaasa-lehdelle ei ollut merkittävän suurta etua myöskään siitä, että sitä epäilemättä levisi Vaasan kaupunkiin enemmän kuin Ilkkaa, sillä Vaasan suomenkielisten määrä oli rajallinen ja siihen kuului sosialistilehteä lukevaa työväestöä. Savon Sanomien ja Maakansan jääminen tappiolle kaupunkiensa suurimpiin lehtiin nähden oli selvempää. Varsinkin Maakansa oli alakynnessä alhaisine ilmoitusmäärineen ja -tuloinen, mutta Savon Sanomien ilmoitusten määrä ei suinkaan ollut pieni. On todennäköistä, että Savo-lehden ilmoitustulot kuitenkin olivat suhteessa suuremmat kuin pelkkä lehtien ilmoitusmäärien ero olisi edellyttänyt.

On vielä syytä tarkastella yhtä, osaksi maalaisliittolaislehdistä itsestään johtuvaa näkökohtaa, nimittäin lehtien poliittisuuden vaikutusta kilpailukykyyn. Levikkimateriaali suo vertailla Liittoa ja Savon Sanomia. Kuvista 10 ja 11 (s. 235, 242) näkyy, että Liiton peitto oli paras Oulun läänin eteläisen vaalipiirin länsipuoliskolla ja Oulun pohjoispuolisella rannikkoalueella Simoon saakka ja että Savon Sanomat sai korkeimman peiton Kuopion läänissä Pielaveden, Lapinlahden ja Varpaisjärven korkeudelle saakka, mutta myös läänin itäisen vaalipiirin pohjoisissa pitäjissä sekä osissa Kainuuta. Karttojen takana olevat luvut toisaalta osoittavat, että Liitto saavutti ydinalueellaan korkeammat peittoprosentit kuin Savon Sanomat omallaan, mihin selityksen tarjoaa maalaisliiton kannatusta kuvaava kartta (s. 232).

Sanotusta voisi päätellä Liiton menestyneen Savon Sanomia paremmin, mutta kuvaa muuttaa maalaisliiton kannatuksen ottaminen levikin vertailumateriaaliksi. Laskettaessa kuinka monta prosenttia lehtien vuoden 1916 levikki kussakin kunnassa oli maalaisliiton kunnassa saman vuoden eduskuntavaaleissa saamasta äänimäärästä²² Savon Sanomat vetää pitemmän korren. Liiton levikkiluvut nousevat vähintään 45 %:iin maalaisliiton äänimäärästä vain yhdeksässä kunnassa 56:sta, kun Savon Sanomat pääsee samaan 18 kunnassa 41:stä. Kummankaan parhaat alueet eivät eroa kuvissa 10 ja 11 näkyvistä ja huomionarvoista on Savon Sanomien alueen laajempuus. Päätelmä on, että Savon Sanomat ensiksikin sai tilaajikseen ydinalueensa maalaisliittolaiset tarkemmin kuin Liitto, mutta että se näiden lisäksi saavutti luottamusta myös poliittisesti toisenmielisten keskuudessa – muulla tavoin eivät korkeat suhdeluvut ole selitettävissä.

Tässä tutkimuksessa on myös käynyt ilmi, että Savon Sanomat ei ollut yhtä läpeensä poliittinen kuin toiset maalaisliittolaiset lehdet, vaikka olikin yleensä selkeän maalaisliittolainen. Tämä yhdistyneenä

²² Äänimäärät SVT XXIX Vaalilasto 1916; Levikit Liiton levikki tammikuun lopussa v:sta 1915 (LA Bg: 3) sekä Savon Sanomia meni 25. 9. 1916 väkilukuun verraten (SSA Kb 1).

nuorsuomalaisten hajaannukseen on voinut levittää maalaisliiton lehteä Kuopion ympäristössä myös niille, jotka vaaleissa vielä kannattivat nuorsuomalaisia. Liitolla sitä vastoin näyttää olleen vaikeuksia saada tilaajikseen edes kaikkia maalaisliittolaisia ruokakuntia ja yli poliittisten rajojen se levisi vain muutamassa kunnassa. Mutta muistettava on myös se, että levikin maksimoiminen ei ollut maalaisliittolaisille lehdille asetetuista tavoitteista päällimmäinen, vaan etusijalla oli poliittisen sanoman tarjoaminen mahdollisimman »puhtaassa» muodossa. Savon Sanomien tapaus kuitenkin viittaa siihen, että lehden poliittisuuden asteella oli merkitystä tilaajien houkuttelemisessa.

Tämän luvun tarjoama pitävä johtopäätös on se, että maalaisliittolaisten sanomalehtien aseman lehtimarkkinoilla määräsi epäedulliseksi lehtien levikkialueiden laajuus verrattuna kilpailijoiden alueisiin. Maalaisliittolaisten lehtien resurssit eivät riittäneet koko aluetta kunnolla palvelemaan uutisvälitykseen eivätkä ne liioin voineet tarjota kaupunkien ilmoittajille riittävästi kaupunkien vaikutusalueella olevaa yleisöä. Kuitenkaan maalaisliittolaislehtien kilpailuasemaa eivät määränneet yksin tällaiset markkinatekijät, vaan siihen vaikuttivat myös lehtien omat toimet tilaajien ja ilmoittajien hankkimiseksi samoin kuin niiden poliittinen ominaislaatu. Sanomalehtimarkkinoiden muotoutumisen yksityiskohtat kaipaisivat paljastuakseen kuitenkin sellaista erikoistutkimusta, johon tässä yhteydessä ei ole ollut mahdollista ryhtyä.

11. Puolueen aseet – sanomalehdistö agraaripuolueen työkaluna

Maalaisliittolaisia sanomalehtiä ei perustettu ansaintamielessä, vaan levittämään poliittista sanomaa. Näin oli jo Pekka Antosen ja Santeri Alkion puolueettomien maalaislehtien laita; ne syntyivät tarpeesta, joka pian kanavoitui kahden maalaispuolueen perustamiseksi. Maalaisliittolaisten lehtien tehtävä oli oikeanlaisen valistuksen levittäminen ja maalaisväestön herättäminen lehtien kannattamien kaltaisten tavoitteiden toteuttamiseen pyrkivään poliittiseen toimintaan. Tämä epäkaupallinen ja valituksellisagitatorinen lähtökohta hyväksyttiin niin lehtien hallintoelimissä ja toimituksissa kuin niille valikoituneen lukijakunnan parissa. Lukijakunnan keskuudesta tuli myös valtuutus hallintoelinten ja sitä kautta toimitusten ajamalle linjalle, sillä Talonpojan Lehden alkuvaiheita ja tohtori Sivéniin aktivisteineen tukeutunutta Maalaista lukuunottamatta maalaisliittolaiset lehdet olivat laajapohjaisesti puolueen kenttäväen omistuksessa ja hallinnassa.

Maalaisliitto ei puolueena omistanut ainoatakaan äänenkannattajiensa osuuskunnan osuutta tai osakeyhtiön osaketta, mutta sen paikallisosastoilla niitä oli jonkin verran – kuitenkin vähemmän kuin työväenyhdistyksillä omiensa, mutta enemmän kuin porvarillisten puolueiden järjestöillä omiensa osakkeita ja osuuksia. Merkittävintä oli kumminakin se, että maalaisliiton maakuntalehtien omistajakunnasta muodostivat maalaisliiton kannattajakunnan ulkopuoliset vain hyvin pienen ja hyvin äänettömän osan. Näin lehdet olivat maalaisliittolaisten valvonnassa, käytännössä niin että valvontatehtävää hoiti kunkin lehden osuuskunnan hallinto tai osakeyhtiön hallitus. Epävirallisia vaikutusmahdollisuuksia oli henkilösuhteiden kautta myös hallintoelinten ulkopuolisilla johtavilla maalaisliittolaisilla.

Sijoitettaessa valvonta maalaisliiton puolueorganisaatioon, se asetuu piiritoimikunnan tasolle. Maalaisliittolaisten maakuntalehtien hallintomiehet olivat lähes säännönmukaisesti myös puolueessa piiritason vaikuttajia, mutta useimmiten hallintoelimistä oli lisäksi henkilöyhteys maalaisliiton keskushallintoon. Paikallisosastotaso ei juuri voinut valtaa käyttää, pikemminkin lehtiosuuskunnat ja -osakeyhtiöt tarvitsivat paikallistasoa kannatuksen ja tilausten keruun apuna.

Toimituksen mahdollisuus vallankäyttöön (tai sen itsenäisyys) riipui yhtäältä henkilöistä ja toisaalta toimituksen ja hallintoelimen välisistä henkilösuhteista. Päätoimittaja Santeri Alkio johti Ilkkaa suvereenisti toimituksesta käsin, kun taas muissa lehdissä tilanne oli toisenlainen. Tarkastellun kauden lopulla Savon Sanomien Santeri Haapanen ja Maakansan Antti Juutilainen saavuttivat aseman, jolla oli yhtäläisyyksiä Alkiolla alusta saakka olleen kanssa, mutta joka kuitenkin ei ollut lähimain yhtä vakaa kuin puolueen päämiehen.

Jokaiselle maalaisliittolaiselle lehdelle muodostui sisäpiiri, johon kuului ainakin suurin osa lehden hallintoelimen jäsenistä ja lehdestä riippuen päätoimittaja ja ehkä joku muukin toimittaja. Toisinaan piiriin kuului myös hallintoelimen ulkopuolisia merkittäviä maalaisliittolaisia poliitikkoja tai joku lehdelle myötämielinen vakavarainen isäntä. Käytännössä sisäpiirin tärkein velvollisuus oli lehden ilmestymisedellytysten jatkuvuudesta huolehtiminen, mikä maalaisliiton äänenkannattajista puheen ollen ei ollut mikään helppo tehtävä. Lehtien ylläpito vaati sisäpiirin jäseniltä henkilökohtaisiakin taloudellisia riskejä ja uhrauksia. Talonpojan Lehden, Maalaisen, Oy Maakansan ja Savon Sanomien osuuskunnan tapauksissa tappiot olivat melkoisia ja lopullisia, mutta myös kaatumatta jääneissä osuuskunnissa ja osakeyhtiöissä sisäpiirin miehet saivat yhtenäen kirjoitella nimiään vekseleihin ja velkakirjoihin eivätkä kertakaikkiset lahjoituksetkaan olleet tuntemattomia. Taloudellinen vastuu lankesi pienelle piirille. Hallintoelimen jäseneksi tuleminen merkitsi yleensä joutumista osavastuuseen lehden talouden kestävydestä tai sitten säännöllinen suostuminen takuumieheksi johti ennen pitkää hallintoelimen jäsenyyteen.

Toimituksen osuutena rahankeruussa oli pitää puolueen kenttäväki ja lehden tilaajat tietoisina siitä, että tukea tarvittiin. Toimittajista sinänsä oli harvoin takuumiehiksi, sillä heillä ei ollut rahaa tai omaisuutta. Poikkeuksen muodosti tässäkin Alkio, ei niin että hän olisi ollut varakas, sillä sitä hän ei ollut, vaan siksi että häneen luotettiin myös pankeissa. Alkion nimi vekselissä tai velkakirjassa merkitsi tavallista varmempaa takuuta, sillä ei ollut oletettavaa että kenttäväki jättäisi hänet pulaan. Kenttäväki olikin olemassa enemmän taustalla, sillä maalaisliittolaisten lehtiosuuskuntien ja -osakeyhtiöiden pääomat eivät kohonneet kovin suuriksi, minkä vuoksi sisäpiirin nimien turvut hankitut tuotot olivat merkittävämpi käyttörahan lähde. Alkion lehdessä kehitetyt ja sieltä muihin levitetyn pitäjälainajärjestelmän avulla kenttää koetettiin vaihtelevalla menestyksellä saada laajemminkin mukaan rahanhankintaan. Osakkeiden ja osuuskuntien ostovelvollisuus oli itsestäänselvä.

Mikään maalaisliittolaisista lehdistä ei tarkasteltuna kautena saavuttanut ilmestymispaikkakuntansa menestyvimmän lehden asemaa. Ilkka ja Liitto pääsivät ilmeisesti kyllä levikissä toisten lehtien kanssa

tasaveroisiksi, mutta muutoin niiden asema vaikutusalueittensa sanomalehtimarkkinoilla oli epäedullinen. Maalaisliittolaiset lehdet jou-
tuivat palvelemaan laajojen alueitten maalaisliittolaisia, ne levisivät
kauemmas kuin ilmestymiskaupunkien muut lehdet tai vaikutusalu-
eittensa toisten kaupunkien lehdet, ja tästä seurasi erinäisiä seikkoja.

Maalaisliittolaisten lehtien taloudelliset resurssit olivat vähäiset,
eikä niillä sen tähden ollut monipäistä toimitusta. Päätoimittaja ja
toimitussihteeri saivat yleensä riittää, ja tällä henkilökunnalla olisi
pitänyt kyetä huolehtimaan koko laajan vaikutusalueen uutisten
välityksestä. Tämä oli mahdoton tehtävä, kun vielä paikallinen
avustajakuntakin oli vähälukuinen ja monesti kirjoittamaan tottuma-
tonta joukkoa. Puolueen kannattajien olisi kyllä pitänyt avustaa
lehtensä toimitusta silkasta aatteesta, mutta avustajanpalkkioiden
pienuus ja niiden epävarma ja epäsäännöllinen maksaminen ei var-
maan lisännyt avustajien intoa. Näin lehtien uutissisältö saattoi
tyydyttää vain osaa lukijoita, niitä joiden kotiseudun asiat kerrottiin
riittävän tarkkaan.

Liitosta ja Savon Sanomista saatavissa olevan materiaalin valossa
vaikuttaa, että lehdet pystyivät ilmestymiskaupunkien lähialueilla
houkuttelemaan jonkin verran myös sellaisia tilaajia, jotka eivät
vaaleissa äänestäneet maalaisliittoa. Tällainen alue ei kuitenkaan ollut
laaja ja edellytyksenä oli, että tällä alueella oli pohjaksi runsas
maalaisliiton kannatus. Mitä etäämmälle ilmestymispaikkakunnalta
jouduttiin, sitä varmemmin maalaisliittolaista lehteä tilasivat vain
puolueen uskolliset kannattajat.

Maalaisliiton äänenkannattajien kaltaiset puoluelehdet olisivat tus-
kin voineet saada ensimmäistäkään tilaajaansa jollei tämä ollut lehden
agitoimalle aatteelle valmiiksi otollinen. Kovin kaukana maalaisliitos-
ta eivät liene olleet nekään, jotka tarkastellun kauden lopulla alkoivat
tilata maalaisliittolaista lehteä ilman että vielä olivat antaneet puo-
lueelle ääntään eduskuntavaaleissa. Laajat, monen kaupungin talous-
alueelle ulottuneet levikkialueet ilmeisesti vaikeuttivat myös tiettyjen
ilmoitustyyppien pesiytymistä lehtiin, joskaan tätä ei tässä tutkimuk-
sessa ole voitu yrittää empiirisesti todistaa.

Lehtimarkkinat olivat autonomian ajan lopun Suomessa laajenevas-
sa tilassa. Tämä merkitsi, että kaikkien puolueiden äänenkannattajilla
– sillä puoluelehtiä lehdet miltei järkiään olivat – löytyi tilaajakunta
oman puolueen kannattajien piiristä. Lehtien poliittisuus oli tässä
tilanteessa niille avuksi, sillä se varmisti tilaajakunnan rungon suosi-
on. Poliittisuus ei liioin päässyt häiritsemään ketään, sillä valittavana
oli useita uutisvälitykseltään kohtuullisen tasoisia lehtiä, joista oli
mahdollisuus tilata puolueväriltään mieluisin. Kehitys kohti yhden
lehden ylivertaista asemaa ylitse muiden kussakin kaupungissa alkoi
vasta 1920-luvulla ja johti vasta vuosikymmenten kehitysprosessina
alakynteen jääneiden rivien harvenemiseen.

Maalaisliittolaiset maakuntalehdet saattoivat esiintyä puolueensa aseina menestyksekkäällä tavalla (mikä tässä tarkoittaa vain sitä, että ne selvisivät hengissä kriittisten alkuvuosiensa yli) juuri siksi, että lehtimarkkinat olivat laajenevassa tilassa. Sekä lehdessä että puolueessa ja kummankin yhteisellä kentällä hyväksyttiin lähtökohdaksi, että lehden tuli olla poliittisesti oikeaoppinen. Puhdas oppi takasi tietyn tilaajakunnan ja takasi lehdelle myös poliittisen organisaation tuen. Puolue toiminnan laiskistuessa muutaman suurlakon ja eduskuntaudistuksen jälkeisen vilkkaan vuoden mentyä, maalaisliittolaisista lehdistä tulikin puolueelle tärkeämpiä kuin sen omasta organisaatiosta. Lehtien toimituksista ja hallintoelimistä kehittyi monesti puolueen piiritoimikuntia aloitteellisempia, ja joissakin tapauksissa lehti toimi käytännöllisesti katsoen puoluejärjestön korvikkeena.

Lehdet olivat se osa maalaisliittoa, jonka kautta kenttäväen puolueeseen kohdistamat luottamuksenosoitukset olivat konkreettisimmin suunnattavissa puolueen hyväksi. Lehdet olivat samalla sekä aatteellisia yhdyssiteitä, joista saattoi saada poliittista opastusta ja uskonvahvistusta että kouriintuntuvia osuuskuntia ja osakeyhtiöitä, joista huolehtimalla yksityisen maalaisliittolaisen oli mahdollista auttaa kannattamaansa aatetta. Ulospäin lehdet olivat puolueen taisteluseura, joiden avulla vedettiin poliittiset kannat, selitettiin toimintaa eduskunnassa, otettiin kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin ja vastustettiin toisten puolueiden vahingollisia pyyteitä.

On kyseellistä olisiko maalaisliiton äänenkannattajista voinut tarkastelulla kaudella tulla ilmestymiskaupunkiansa suurimpia ja varakkaimpia lehtiä ilman että ne samalla olisivat saaneet maalaisliittolaiselle sielulle vahingon, sillä yrityksen edellytyksenä olisi ollut poliittinen kompromissi. Kaikilla oli kuitenkin laajenevien lehtimarkkinoiden ansiosta mahdollisuus päästä hyvään alkuun pelkkien maalaisliittolaistenkin varassa. Varsinkin Liitolla olisi sen lisäksi ollut oivallinen tilaisuus päästä Oulun talousalueen johtavaksi lehdeksi ensin voimakkaan maalaisliiton kannatuksen tuella ja sitten (1920-luvulla) pelkällä maalaisliittolaisten turvin hankitulla suuruudellaan, mutta tilaisuutta ei osattu käyttää hyväksi. Pohjois-Savossa maalaisliiton kannatus oli alhaisempi kuin Pohjanmaalla ja Karjalassa, ja tämä oli Savon Sanomien yhtenä alkuongelmana. Lehden asema kääntyiikin paremmaksi vasta maailmansodan vuosina, maalaisliiton alkaessa voittaa alaa. Ilkan asetelmat olivat levikkialueen rajallisuuden vuoksi kohtalaisen hyvät, mutta haittana oli Vaasan syrjäinen sijainti, mikä haitta oli kyllä myös Ilkan pahimmalla kilpailijalla. Maakansan alueella oli runsaasti maalaisliittolaisia, mutta kilpailevien lehtien voimakkuus ja Maakansan sisäiset vaikeudet estivät menestyksen.

Autonomian ajan lopun maalaisliittolaiset lehdet olivat ensin puolueensa asialla ja kertoivat kuulumiset vasta sitten. Ne olivat puolueet tärkeimmät propaganda-aseet ja toimivat puolueen ja sen kannattajien

yhdyssteinä. Maalaisliittolaisuus kulkee läpi koko lehden, lehtiyrityksestä toimitukseen ja sisällön kautta lukijakuntaan, joka samalla oli maalaisliiton kenttäväkeä. Sanomalehdistön poliittisen asean luonne oli mahdollinen laajenevilla lehtimarkkinoilla ja jopa kuului osana niihin, mutta seuraavien vuosikymmenten kaupallistuvilla markkinoilla oli menestys sitten haettava toisin keinoin.

Lähdeluettelo

Keskustan ja Maaseudun arkisto (KMA)

- Maalaisliiton keskushallinnon pöytäkirjat 1906–17
- puoluekokousten pöytäkirjat 1906–17
- toimintakertomukset 1907–17
- keskushallinnolle saapuneita kirjeitä 1906–17
- Kajaanin kihlakunnan piiritoimikunnan pöytäkirjat 1912–17
- Kuopion läänin läntisen vaalipiirin piiritoimikunnan lähettämät kirjeet 1916–17
- Oulun läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan pöytäkirjat 1906–17
- Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan pöytäkirjat 1908–17
- piirijärjestöjen vuosikertomukset 1907–17
- Enonkosken paikallisosasto 1906–16
- Kauhavan paikallisosasto 1906–17
- Laihian paikallisosasto 1906–17
- Nivalan Karvoskylän paikallisosasto 1906–12
- Pieksän paikallisosasto 1906–17
- Ruokolahden Virmutjoen ja Inkilänmäen paikallisosasto 1906–17
- Matti Klemetilän kokoelma
- Juhani Leppälän muistelmia
- Mikko Luopajärven kokoelma
- Juho Raison kokoelma
- Herman Salanteen kokoelma
- Painotuotteita

Valtionarkisto (VA)

- Kuopion, Mikkelin, Oulun ja Vaasan läänin henkikirjat 1916
- Jonas Castrénin kokoelma
- Hannes Gebhardin kokoelma (HG)
- Rudolf Holstin kokoelma

Juho Niukkanen kokoelma
Nuorsuomalaisen puolueen arkisto (NPA)
Suomalaisen puolueen arkisto (SPA)

Vaasan maakunta-arkisto

Emma Granholmin kokoelma
Santeri Alkion paperit (SAP)

Oulun maakunta-arkisto

Taneli Koivukankaan kokoelma
Liitto Oy:n arkisto (LA)

Mikkelin maakunta-arkisto

Viipurin raastuvanoikeuden pöytäkirjat 1913–17

Helsingin yliopiston kirjasto

Niilo Liakan kokoelma

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Kauppis-Heikin kokoelma

Sota-arkisto

V. O. Sivénin kokoelma
Herman Stenbergin kokoelma

Seinäjoen kaupunginkirjasto

Kustaa Harjun kokoelma

Ilkka Oy

Osuuskunta Ilkan r.l. pöytäkirjat ja toimintakertomukset 1906–16
Inventaariokirja 1909–27

Savon Sanomain Kirjapaino Oy (SSA)

Sanomalehtiosuuskunta Savon Sanomat i.l.:n pöytäkirjoja 1911–12

Oy Kirjapaino Sanan Vallan pöytäkirjat ja toimintakertomukset 1912–16

Da 4–10 Kopiokirjat 1907–20

Ga 1–4 Savon Sanomien pääkirjat 1908–16

Gd Savon Sanomien kassakirjat 1908–17

Hb 1 Osuuksien kirja

Hb 2 Osakekirja

Hc 2	Kirjeenvaihtajat 1913
Hc 3	Avustajat 1915
Hda 8	Kaupunkitilaajat 1910
Hdb 1	Tilauskirja 1909
Hdb 2–8	Maaseutuasiamiehet 1910–16
Hg 4	Velkakirjoja ym.
Hi 2	Sekalaisia taloutta koskevia asiakirjoja
Kb 1	Savon Sanomain Tilastoja 1915–16
Ua 3, 5	Sekalaisia asiakirjoja
Ud	Maalaisliiton Kuopion läänin läntisen vaalipiirin piiri-toimikunnan papereita 1906–16

Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva

Kalevan maalaisliittolaisille myymiseen liittyvää materiaalia vuosilta 1906–07 (käytetty FK Juhani Närvän ottamina kopioina)

Patentti- ja rekisterihallituksen kaupparekisteri

Tietoja Oy Maalaisesta

Suomen sanomalehdistön historia -projekti (SSLH)

Hakuteosmateriaali (koonnut Ulla Ekman-Salokangas)
Toimittajakortisto (koonnut Jyrki Rautala)

Yksityisten hallussa

Kyösti Kallion kokoelma (opetusneuvos Kerttu Saalasti, Nivala)
Mikko Luopajarven kokoelma (maanviljelijä Luukas Luopajarvi, Jalasjärvi)
Mikko Luopajarven kokoelma (maanviljelijä Mikko Luopajarvi, Jalasjärvi)
Filip Saalastin päiväkirjat 1906–08 (opetusneuvos Kerttu Saalasti, Nivala)
O. P. Zittingin kokoelma (maanviljelijä Martti Zitting, Tuusniemi; käytetty FL Matti Kinnusen ottamina kopioina)

Kirjoittajan hallussa

Tullineuvos Veikko Vennamon kirje 27. 6. 1980

Tilastojulkaisut

Suomen Virallinen Tilasto XIII. Postitilasto 1906–16.
Suomen Virallinen Tilasto XXIX. Eduskuntavaalit 1907–16.

Sanomalehdet

Ilkka 1906–16
Jaakkiman Sanomat 1906–08
Keski-Pohjalainen 1907–08
Liitto 1906–16
Maakansa 1908–16
Maalainen 1907–08
Savon Sanomat 1907–16
Talonpojan Lehti 1906–07

Asiakohtaisen tarpeen mukaan on käytetty seuraavia sanoma- ja aikakauslehtiä:

Helsingin Sanomat
Kaleva
Karjala
Karjalan Lehti
Keskipohjanmaa
Kirjapainotaito
Kokkola
Otava
Pohjois-Savo
Uusi Suometar
Wiipuri
Viipurin Sanomat Supistus

Kirjallisuus

- Aaltonen 1966: Olavi Aaltonen, Alkion katsomusten opillisia perusteita. Heräävä maaseutu VIII. Helsinki.
- Alanen 1964: Aulis J. Alanen, Hannes Gebhard. Helsinki.
- Alanen 1976: Aulis J. Alanen, Santeri Alkio. Porvoo.
- Alanen 1981: Aulis J. Alanen, Taisteleva sanomalehti. I. Iikka Alkion aikana (1906–1930). Seinäjoki.
- Alapuro 1973: Risto Alapuro, Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilassliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla. Helsinki.
- Alapuro 1976: Risto Alapuro, Regional Variations in Political Mobilisation. On the Incorporation of the Agrarian Population into the State in Finland 1907–1932. *Scandinavian Journal of History* 1/1976.
- Alkio 1916: Santeri Alkio, Maalaisliitto. Suuntaviivoja. Vaasa.
- Anttila 1974: Veikko Anttila, Talonpojasta tuottajaksi. Rauma.
- Arter 1978: David Arter, Bumpkin against Bigwig. The Emergence of a Green Movement in Finnish Politics. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tutkimuksia 47. Tampere.
- Arter 1977: David Arter, On the Emergence of a Strong Peasant Party in Finland. A Classification of Leaders and Conceptual Analysis of Support for the Nascent Agrarian Party. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia. Sarja A. N.43/1976. Helsinki.
- Borg 1965: Olavi Borg, Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964. Porvoo.
- Bull 1929: Edvard Bull, Den moderne pressen som historisk kilde. *Scandia* 1929.
- Current Theories: Current Theories in Scandinavian Mass Communication Research. (Ed. Mie Berg, Pertti Hemánus, Jan Ekecrantz, Frands Mortensen, Preben Sepstrup). Grenaa 1977.
- Danielsen 1979: Rolf Danielsen, The Conservative Press in Norway during the Nineteen Twenties. An analysis of a press system. *Scandinavian Journal of History* 1979.
- Ekman-Salokangas 1979: Ulla Ekman-Salokangas, Turun suomenkielinen sanomalehdistö 1880–1939. Sanomalehti ja maakunta. Tutkimuksia Turun sanomalehdistöstä ja Varsinais-Suomesta. Turku.

- Engblom 1980: Lars-Åke Engblom, Arbetarpressen i Göteborg. En studie av arbetarpressens förutsättningar, arbetarrörelsens presspolitik och tidningskonkurrensen i Göteborg 1890–1965. Göteborg.
- Eskola 1974: Seikko Eskola, Yhdysvaltain lehdistö ja Suomen kriisi. Keväästä 1941 Pearl Harboriin. Historiallisia tutkimuksia 92. Forssa.
- Eteläpohjalaisia elämäkertoja: Eteläpohjalaisia elämäkertoja A–L. Vaasa 1963. M–Ö. Vaasa 1965.
- Fjaestad–Holmlöv 1977: Björn Fjaestad–P. G. Holmlöv, Dagspressen och samhället. En översikt av forskning och debatt. Stockholm.
- Gardberg 1973: Carl-Rudolf Gardberg, Kirjapainotaito Suomessa III. Turun palosta vuoteen 1918. Helsinki.
- Gebhard 1906: Hannes Gebhard, Pienviljelijät kokoon! Helsinki.
- Gummerus 1925: Herman Gummerus, Aktiva kampår 1899–1910. Helsingfors.
- Haapaniemi 1938: Erland Haapaniemi, Maalaisliitto Kymenlaaksossa. Juhlajulkaisu piirijärjestön 20-vuotisjuhlaan 27. 11. 1938. Hamina.
- Haapaniemi 1966: Kalle Haapaniemi, Maaseutu – Kymen Sanomat 1916–1966. Hamina.
- Hadenius–Seveborg–Weibull 1970: Stig Hadenius–Jan-Olof Seveborg–Lennart Weibull, Partipress. Socialdemokratisk press och presspolitik 1910–1920. Halmstad.
- Hadenius–Seveborg–Weibull 1968: Stig Hadenius–Jan-Olof Seveborg–Lennart Weibull, Socialdemokratisk press och presspolitik 1899–1909. Stockholm.
- Halila 1980a: Aimo Halila, Kansanopetus. Suomen Kulttuurihistoria 2. Porvoo.
- Halila 1980b: Aimo Halila, Oppikoululaitos. Suomen Kulttuurihistoria 2. Porvoo.
- Halila 1980c: Aimo Halila, Vapaan kansalaistoiminnan alkuvaiheet. Suomen Kulttuurihistoria 2. Porvoo.
- Hautala 1976: Kustaa Hautala, Oulun kaupungin historia IV. 1856–1918. Oulu.
- Hautamäki 1967: Arvi Hautamäki, Matti Kurikka. Tiennäyttäjät 1. Rauma.
- Heervä 1978: Ismo Heervä, Höyrylaivaliikenteen merkitys postin kuljettajana. Tietoliikenne Suomessa 1860–1939. SSLH:n julkaisuja 10. Helsinki.
- Hedman 1976: Ossi Hedman, Kemin kaupungin historia 2. Kemi.
- Helenius s.a: Kauko O. Helenius, Wasa Tidning ja vuosien 1884–1891 suuret kysymykset. Suomen historian laudaturtyö. Turun yliopisto.
- Helin 1981: Pertti Helin, Suomalainen Kansa 1907–1911. Nuorsuomalaisen puolueen erimielisyydet. Suomen historian laudaturtyö. Turun yliopisto.

- Hemánus 1980: Pertti Hemánus – Ilkka Tervonen, Objektiiivinen jouk-
kotiedotus. Keuruu.
- Hermerén 1972: Göran Hermerén, Värdering och objektivitet. Umeå.
- Heräävä maaseutu I: Heräävä maaseutu I. Maalaisliiton 10-vuotisjul-
kaisu. Toimittanut Kustaa Hautamäki. Oulu.
- Heräävä maaseutu III: Heräävä maaseutu III. Maalaisliiton 30-vuotis-
juhlakirja. Vaasa.
- Hiekkala 1926: Lassi Hiekkala, Piirteitä talonpojan valtiollisesta
itsenäisyystaistelusta Pohjois-Savossa. Heräävä maaseutu II. Maa-
laisliiton 20-vuotisjuhlakirja. Vaasa.
- Himanen 1975: Hannu Himanen, Suomalaisen tiedotustutkimuksen
synty ja kehitys. Aineistoa tiedotusopin tieteenanalyysiin. Tiedo-
tusopin laudaturtyö. Tampereen yliopisto.
- Hultin 1935: Tekla Hultin, Päiväkirjani kertoo 1899–1914. I. Helsinki.
- Hytönen 1923, 1926: Viljo Hytönen, Talonpoikaissäädyn historia
Suomen valtiopäivillä 1809–1906. I–II. Helsinki.
- Høyer 1968: Svennik Høyer, The Political Economy of the Norwegian
Press. Scandinavian Political Studies vol. 3.
- Høyer 1975: Svennik Høyer, Dagspressen. Mie Berg (red.), Masse-
medier i Norge. Oslo.
- Høyer 1977: Svennik Høyer, Norsk presse mellom 1865 og 1965.
Strukturutvikling og politiske mønstre. Stensil A og B. Oslo.
- Inkilä 1922: Arvo Inkilä, Kymmenvuotiselta taipaleelta. Karjalan
Joulu 1922. Karjalan Aamulehden kymmenvuotisjulkaisu. Viipuri.
- Isohookana-Asunmaa 1975: Tytti Isohookana-Asunmaa, Maalaisliiton
synty ja kehitys Pohjois-Suomessa vuosina 1906–1917. Poliittisen
historian lisensiaattityö. Turun yliopisto.
- Isohookana-Asunmaa 1980: Tytti Isohookana-Asunmaa, Maalaisliitto
Pohjois-Suomessa. Kehitysjakso vuosina 1906–1939. Turun yli-
opiston julkaisuja C 29. Oulu.
- Jonsson 1977: Sverker Jonsson, Annonser och tidningskonkurrens.
Annonsernas roll i tidningsekonomin och betydelse för koncentra-
tionsprocessen i Stockholm, Göteborg och Malmö. Kungälv.
- Joutsenlahti 1966: Antti Joutsenlahti, Pohjanmaan maalaisliitot vuon-
na 1906. Juhlajulkaisu Aulis J. Alasen 60-vuotispäiväksi. Acta
Universitatis Tamperensis Ser.B vol.4. Tampere.
- Jussila 1979: Osmo Jussila, Nationalismi ja vallankumous venä-
läis-suomalaisissa suhteissa 1899–1914. Historiallisia tutkimuksia
110. Forssa.
- Jutikkala 1958: Eino Jutikkala, Suomen talonpojan historia. Toinen,
uudistettu ja lisätty laitos. Helsinki.
- Jutikkala 1962: Eino Jutikkala, Säätyvaltiopäivien valitsijakunta,
vaalit ja koostumus. Suomen kansanedustuslaitoksen historia IV:1.
Helsinki.
- Juusela 1969: Jukka Juusela, Suomen maalaisväestön liiton järjestöor-

- ganisaation kehitys vuosina 1906–1916. Suomen historian laudaturtyö. Jyväskylän yliopisto.
- Juusela 1974: Jyrki Juusela, Suomen maalaisväestön liitto valtiopäivillä 1907–1914. Suomen historian laudaturtyö. Jyväskylän yliopisto.
- Kaarna–Winter 1965: Väinö Kaarna–Kaarina Winter (toim.), Suomen sanomalehdistön bibliografia 1771–1963. Helsinki.
- Kalemaa 1978: Kalevi Kalemaa, Matti Kurikka. Porvoo.
- Kansallinen elämäkerrasto: Kansallinen elämäkerrasto III, V. Porvoo 1930, 1934.
- Karjalan kirja: Karjalan kirja. Toinen, kokonaan uudistettu painos. (toim. Iivo Härkönen). Porvoo 1932.
- Kianto 1952: Ilmari Kianto, Juho Alfred Heikkinen 1863–1938. Suomen talonpoikia Lallista Kyösti Kallioon. Porvoo.
- Kittilä 1956: Urho Kittilä, Huomioita Maalaisliiton synty- ja kehityshistoriasta. Heräävä maaseutu VI. Porvoo.
- Kittilä 1936: Urho Kittilä, Pikapiirtoja Maalaisliiton syntyhistoriasta. Heräävä maaseutu III. Vaasa.
- Kilpiö 1955: Tommi Kilpiö, Jaakkiman Sanomain synty ja vaiheet. Jaakkima. Muistoja ja kuvia Laatokan rantamilta. Lappeenranta.
- Kiuru 1955: Paavo Kiuru, Jaakkima. Muistoja ja kuvia Laatokan rantamilta. Lappeenranta.
- Kokko 1939: Arvo Kokko, Hallan ukko. Piirteitä maanviljelijä J. A. Heikkisen elämästä ja elämäntyöstä. Porvoo.
- Kokkolan yhteislyseo 1898–1948: Kokkolan yhteislyseo 1898–1948. Historiikkaa, muistelmia, opettaja- ja oppilaselämäkertoja. Kokkola 1948.
- Kronvall 1971: Kai Kronvall (m.fl.), Partipressen idag. Lund.
- Kukkonen 1968: Otso Kukkonen, Kainuun Sanomat 1918–1968. Kajaani.
- Kuusanmäki 1980: Jussi Kuusanmäki, Ensimmäisen maailmansodan lehtisensuuri. Sensuuri ja sananvapaus Suomessa. SSLH:n julkaisuja 17. Helsinki.
- Laukkonen s.a.: Ilmari Laukkonen, Alkion miehet. Vaasa.
- Laukkonen 1978: Ilmari Laukkonen, Vaasa aikansa kuvastimena 1903–1939. Vaasa.
- Leinonen 1956: Artturi Leinonen, Ilkan tie 1906–1956. Katsaus viisikymmenvuotistaipaleeseen. Vaasa.
- Lindsten 1977: Leo Lindsten, Maiju Lassila. Porvoo.
- Löytönen 1980: Markku Löytönen, Postihallituksen lehtitilaston edustavuus vuosina 1885–1900. Lehdistöhistoriallisia tutkimuksia 2. SSLH:n julkaisuja 16. Helsinki.
- Markkanen 1977: Erkki Markkanen, Maaseutuväestön varallisuusolot ja luottosuhteet Sisä-Suomessa elinkeinoelämän murroskaudella v. 1850–1914. Studia historica Jyväskyläläisiä 14. Jyväskylä.

- Menneet vuodet 1919–1959: Menneet vuodet 1919–1959. 40 vuotta maalaisliittotyötä Mikkelin piirissä. Kuopio 1959.
- Murtorinne 1967: Eino Murtorinne, Taistelu uskonnonvapaudesta suurlakon jälkeisinä vuosina. Porvoo.
- Mylly 1975: Juhani Mylly, Maalaisliiton synty. Turun historiallinen arkisto 30. Vammala.
- Mylly 1978: Juhani Mylly, Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka. Suomen ulkopolitiikka ja turvallisuuskysymykset agraaripuolueen politiikassa maan itsenäistymisestä talvisotaan. I. Aktiivisesta heimopolitiikasta passiiviseen isolaatioon 1918–1933. Turun yliopiston julkaisuja C 21. Turku.
- Mylly 1980: Juhani Mylly, Vuosien 1905–07 murros Suomen puoluejärjestelmän kehityksessä. Turun historiallinen arkisto 34. Turku.
- Mäki 1948: Matti E. Mäki, Santeri Alkio. Hänen johtavat aatteensa ja toimintansa niiden toteuttajana. Helsinki.
- Nieminen 1977: Matti Nieminen, Suomen Kirjatyöntekijäin Liiton historia 1. Kirjatyöntekijäin ammatillinen järjestäytyminen ja ammattiyhdistyspolitiikka Suomessa vuoteen 1914. Jyväskylä.
- Nordenstreng 1978: Kaarle Nordenstreng, Tiedotusoppi. Johdatus yhteiskunnallisten viestintäprosessien tutkimukseen. Toinen, korjattu laitos. Keuruu.
- Nordland 1963: Odd Nordland, Aviser som kildemateriale. Pressehistoriske afhandlinger 1963. København.
- NU 1976:33: (Stig Hadenius), Nordiskt samarbete inom massmedieforskningen. Nordisk utredningsserie 1976:33.
- Numminen 1961: Jaakko Numminen, Suomen nuorisoseuraliikkeen historia I. Vuodet 1881–1905. Keuruu.
- Nygård 1978: Toivo Nygård, Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa. Keuruu.
- Odén 1975: Birgitta Odén, Scandia – tidskrift för en annan uppfattning. Historia och samhälle. Studier tillägnade Jerker Rosén. Malmö.
- Pirilä 1957: Veikko Pirilä, Karjalan Maa. Kirjapaino-osakeyhtiö Maakunta 1917–1957. Joensuu.
- Polvinen 1958: Tuomo Polvinen, Nevan sillan miljoonat Suomen oikeustaistelussa. Historiallinen arkisto 56. Helsinki.
- Poutanen 1956: Juho Poutanen, Liitto 1906–1956. Oy Liiton ja sanomalehti Liiton vaiheiden tarkastelua viidenkymmenen vuoden ajalta. Oulu.
- Pulakka 1977: Pentti Pulakka, 60 aatteen ja työn vuotta. Sanomalehti Keskipohjanmaa ja Keski-Pohjanmaan kirjapaino Oy 1917–1977. Kokkola.
- Punnonen 1978a: Olli Punnonen, Alkiolaisuutta Auran rannoilla. Maalaisliitto/keskustapuolueen Varsinais-Suomen piirijärjestön historia 1917–1977. Kokemäki.

- Punnonen 1978b: Olli Punnonen, Maalaisliitto/keskustapuolue 1906–1976. Tilasto- ja taustatietoja puolueen historiasta ja rakenteesta. Keskustan ja maaseudun arkiston julkaisu 1/1977. Helsinki.
- Renvall 1965: Pentti Renvall, Nykyajan historiantutkimus. Porvoo.
- Rommi 1973: Pirkko Rommi, Kvalitatiivinen analyysi ja sanomalehti-historiallinen tutkimus. Lehdistöntutkijain seminaari 1973. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja n:o 1. Helsinki.
- Routavaara 1936: Akseli Routavaara, Maalaisliiton sanomalehdistö 1906–1936. Heräävä maaseutu III. Vaasa.
- Routavaara 1949: Reino Routavaara, Sanomalehti Kaleva 1899–1949. Oulu.
- Ruutu 1980: Martti Ruutu, Kulttuurikehityksen yleislinjat. Suomen Kulttuurihistoria 2. Porvoo.
- Salmela 1956: Alpo Salmela, Maalaisliittoryhmittymien keskinäiset suhteet 1906–1908. Heräävä maaseutu VI. Porvoo.
- Salmelin 1973: Pentti Salmelin, Autonomian ajan lehdistön puoluesidonnaisuus. Lehdistöntutkijain seminaari 1973. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja n:o 1. Helsinki.
- Salmelin 1967: Pentti Salmelin, Järjestölehdestä puoluelehdistöön. Suomen työväenlehdistön synty ja asema työväenliikkeen tiedotuskentässä ennen vuoden 1901 puoluekokousta. Vammala.
- Salmelin 1968: Pentti Salmelin, The Transition of the Finnish Workers' Papers to the Social Democratic Press. Scandinavian Political Studies vol. 3.
- Salminen 1977: Johannes Salminen, Erään petturin puolustus. Porvoo.
- Salokangas 1975: Raimo Salokangas, Maalaisliiton kannatuksen leviäminen Vaasan läänissä 1906–1917. Turun historiallinen arkisto 30. Vammala.
- Salokangas, käsik. (1978): Raimo Salokangas, Maalaisliitto ja Maaseudun Tulevaisuus -lehden perustaminen.
- Salokangas, käsik. (1980): Raimo Salokangas, Sanomalehdistön puoluesidonnaisuus autonomian ajan lopun Suomessa.
- Salokangas 1976: Raimo Salokangas, Sanomalehtien määrä ja ilmentymistiheys. SSLH:n julkaisuja 3. Turku.
- Salokangas 1979: Raimo Salokangas, Vanhasuomalaiset ja nuorsuomalaiset Varsinais-Suomessa. Sanomalehti ja maakunta. Tutkimuksia Turun sanomalehdistöstä ja Varsinais-Suomesta. Turku.
- Salokangas–Tommila 1982: Raimo Salokangas–Päiviö Tommila, Press history studies in Finland: Past and present. Scandinavian Journal of History 1982.
- Sanomalehdistöhistoriallinen bibliografia: Sanomalehdistöhistoriallinen bibliografia. SSLH:n julkaisuja 11. Helsinki 1978.
- Santonen 1971: Arvo Santonen, Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys

- ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 83. Forssa.
- Savo. 50-vuotisjulkaisu: Savo. 50-vuotisjulkaisu. Kuopio 1928.
- Siikala 1970: Iris Siikala, Pohjolan Sanomat 1915–1965. Tapahtumia ja kannanottoja. Kemi.
- Soikkanen 1966: Hannu Soikkanen, Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia. Helsinki.
- Soininen 1974: Arvo M. Soininen, Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle. Historiallisia tutkimuksia 96. Forssa.
- Stenius 1977: Henrik Stenius, Järjestö-Suomen kehityspiirteitä. Matti Kuusi–Risto Alapuro–Matti Klinge (toim.), Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Keuruu.
- Sukselainen 1956: V. J. Sukselainen, Maalaisliiton järjestötoiminta vuosina 1906–1955. Heräävä maaseutu VI. Porvoo.
- Suomen agronomit 1853–1941: Suomen agronomit 1853–1941. Helsinki 1942.
- Suomen kirjapainotaidon historiaa: Suomen kirjapainotaidon historiaa 1900–1942. Toimittaneet Einari Teräskivi ja Olavi Suominen. Helsinki 1942.
- Thomsen 1972: Niels Thomsen, Dagbladskonkurrencen 1870–1970. Politik, journalistik og økonomi i dansk dagpresses strukturudvikling. Odense.
- Thomsen 1965: Niels Thomsen. Partipressen. En undersøgelse af danske dagblades politiske bindinger. Aarhus.
- Tiirakari 1972: Leeni Tiirakari, Suomen rautatiet matkustajaliikenteen välineenä vuosina 1885–1915. Suomen historian laudaturtyö. Turun yliopisto.
- Tommila 1973: Päiviö Tommila, Keski-Suomen lehdistö 2. 1886–1917. Jyväskylä.
- Tommila 1977: Päiviö Tommila, Pohjois-Suomen sanomalehdistön historia ja sen tutkiminen. Scripta historica V. Oulu.
- Tommila 1978: Päiviö Tommila, Rautatieverkko ja rautatieliikenne. Tietoliikenne Suomessa 1860–1939. SSLH:n julkaisuja 10. Helsinki.
- Tommila 1979: Päiviö Tommila, Sanomalehdet ja maakunta. Sanomalehti ja maakunta. Tutkimuksia Turun sanomalehdistöstä ja Varsinais-Suomesta. Turku.
- Tommila 1963: Päiviö Tommila, Suomen lehdistön levikki ennen vuotta 1863. Porvoo.
- Tommila 1980: Päiviö Tommila, Tiedon leviäminen. Suomen Kulttuurihistoria 2. Porvoo.
- Tommila 1974: Päiviö Tommila–Kajja Keränen (toim.), Lehtihistoria

- ja sen tutkimus. Turun yliopiston Suomen historian laitos. Julkaisuja 1. Turku.
- Tommila–Raitio 1976, 1979: Päiviö Tommila–Tuire Raitio, Keski-Suomen lehdistö 3, 4. Jyväskylä.
- Tompan Tuomo 1956: Tompan Tuomo (Urho Kittilä), Välähdyksiä maalaisliittolaisista sanantekijöistä. Heräävä maaseutu VI. Porvoo.
- Torbacke 1970: Jarl Torbacke, En nyheters slingriga väg. Pressehistorisk årbog 1970. Odense.
- Torbacke 1966: Jarl Torbacke, Journalistik på osäkra villkor. Den liberala Afton-Tidningen och dess föregångare. Stockholm.
- Torstendahl 1971: Rolf Torstendahl, Historia som vetenskap. Andra upplagan. Falkenberg.
- Tuominen 1964: Uno Tuominen, Säätyedustuslaitos 1880-luvun alusta vuoteen 1906. Suomen kansanedustuslaitoksen historia III. Helsinki.
- Wale 1972: Thorbjørn Wale, Fjerde statsmakt eller annen partimakt. Oslo.
- Wasberg 1969: Gunnar Christie Wasberg, Norsk presse i hundre år 1820–1920. Oslo.
- Wegelius 1924: K. A. Wegelius, Aseveljet II. Porvoo.
- Vehmas 1970: Raino Vehmas, Lehdistöoppi. Porvoo.
- Vehviläinen 1978: Olli Vehviläinen, Savonlinnan kaupungin historia III. Savonlinnan kaupunki 1876–1976. Savonlinna.
- Westerståhl–Janson 1958: Jörgen Westerståhl–Carl-Gunnar Janson, Politisk press. Göteborg.
- Wirén 1979: Karl-Hugo Wirén, Från skilda håll. Aftonbladets textanskaffning 1886–87. Avesta.
- Virrankoski 1975: Pentti Virrankoski, Suomen taloushistoria kaski-kaudesta atomiaikaan. Keuruu.
- Virrankoski 1980: Pentti Virrankoski, Taloudellinen ja sosiaalinen rakentuminen. Suomen Kulttuurihistoria 2. Porvoo.
- Vuoristo 1975: Sakari Vuoristo, Sortavalan sanomalehdistö 1880–1940. SSLH:n julkaisuja 2. Turku.
- Yli-Jokipii 1981: Erkki Yli-Jokipii, Mikko Luopajarven kehitys poliitikoksi. Suomen historian laudaturtyö. Turun yliopisto.
- Åmark 1973: Klas Åmark, Den franska revolutionens förbannelse. En undersökning av modellers och metoders effekter på forskningsresultaten i aktuell svensk pressforskning. Historisk tidskrift 3/1973.

Läite 1. Kolmen maalaisliittolaisen lehden tulo-akenne.

Läiton tulo-akenne 1907–1916. Lähde: Pääkirjojen (LA Ga.1–3) ao.tilit sekä voitto- ja tappiotilit.

Vuosi	Nume- roita	Tilau- hinta	Ilmoitustulot (netto)		Tilautustulot (netto)		Yhteensä	Ilm.- ja til.tulot /numero
			markkaa	%	markkaa	%		
1907	152	4,-	22 635,77	57,8	16 495,07	42,2	39 130,84	257,43
1908	150	4,-	24 023,83	54,2	20 332,53	45,8	44 356,36	295,70
1909	150	4,-	25 156,29	55,8	19 890,50	44,2	45 046,79	300,31
1910	150	4,-	24 791,71	53,1	21 888,46	46,9	46 680,17	311,20
1911	150	5,-	24 379,93	54,3	20 500,29	45,7	44 880,22	299,20
1912	150	5,-	22 696,26	49,7	22 955,52	50,3	45 651,78	304,34
1913	152	5,-	25 984,21	51,1	24 841,18	48,9	50 825,39	334,37
1914	150	5,-	22 882,24	49,5	23 370,69	50,5	46 252,93	308,35
1915	150	5,-	20 846,31	47,3	23 240,19	52,3	44 086,50	293,91
1916	150	5,-	32 273,37	57,6	23 737,78	42,4	56 011,15	373,40

Ilkan tulorakenne 1911 – 1916. Lähde: Inventaariokirjan 1909 – 27 voitto- ja tappioliit.

Vuosi	Nume- roita	Tilau- hinta	Ilmoitustulot (netto)		Tilau- tulot (netto)		Yhteensä	Ihm.- ja til.tulot /numero
			markkaa	%	markkaa	%		
1911	147	5,-	18 838,80	52,5	17 062,12	47,5	35 900,92	244,22
1912	152	5,-	22 815,35	56,1	17 833,43	43,9	40 648,78	267,43
1913	148	5,-	33 666,97	61,7	20 896,44	38,3	54 563,41	368,67
1914	148	5,-	29 242,25	56,1	22 863,88	43,9	52 106,13	352,07
1915	149	5,-	29 867,18	55,2	24 274,71	44,8	54 141,89	363,37
1916	149	5,-	42 528,53	60,2	28 131,85	39,8	70 659,88	474,23

Savon Sanomien tulorakenne 1908 – 1916. Lähde: Pääkirjojen (SSA Ga 1 – 4) voitto- ja tappioliit.

Vuosi	Nume- roita	tilau- hinta	Ilmoitustulot (netto)		Tilau- tulot (netto)		Yhteensä	Ihm.- ja til.tulot /numero
			markkaa	%	markkaa	%		
1908	147	4,75	9 298,51	61,6	5 807,85	38,4	15 106,36	102,76
1909	147	4,75	13 541,39	61,7	8 402,53	38,3	21 943,92	149,28
1910	148	4,75	15 452,93	58,6	10 934,20	41,4	26 387,13	178,29
1911	147	4,50	17 463,42	66,3	8 889,98	33,7	26 353,40	179,28
1912	147	4,50	14 471,34	63,8	8 195,18	36,2	22 666,52	154,19
1913	148	4,50	20 048,05	68,3	9 304,66	31,7	29 352,71	198,33
1914	146	4,50	16 368,71	59,2	11 289,69	40,8	27 658,40	189,44
1915	147	4,50	15 831,27	55,2	12 857,96	44,8	28 689,23	195,16
1916	146	4,50	21 866,66	54,2	18 513,55	45,8	40 380,21	276,58

Summary

Party instruments. The founding and development of the Agrarian Party press and its position in the party and on the market, 1906–1916.

The immediate background to the formation of the Agrarian Party was the political upheaval of the years 1905–1906 which led, among other things, to the establishment of a parliament based on equal suffrage. The necessary conditions for an agrarian-type party had, however, been developing for many years, in a succession of social changes. It was the opinion of the founders of the Agrarian Party that the effects on the agricultural population of economic and social developments could not be corrected by the existing parties. It was necessary to found a new, farmers' party, in which the ideas of the Finnish nationalist movement were to be coupled with a very rigid demand for emancipation. The Agrarian Party did indeed form a totality in which cultural conservatism was linked with economic radicalism, and the core of its supporters consisted of smallholders from the north and east of Finland.

The present study is an investigation of the origins of the Agrarian Party newspapers, their position in the party and their place on the regional newspaper market. The historical starting point is the winter of 1906, which saw the inception of the process which led to the foundation of the Agrarian Party; the same year saw the founding of the first of those newspapers which were later on to become organs of the Agrarian Party. The study concludes in the summer of 1916, when preparations for a general election injected new life into the political parties, which had been somnolent during the Great War, and a number of new newspapers sprang up to swell the ranks of the rather limited agrarian press.

Even before the foundation of the party, two »Agrarian Party» newspapers had started publication. One was founded in Helsinki by a Karelian farmer, who was also a member of parliament, and the other in Vaasa. The Vaasa paper, which was called *Ilkka*, was largely brought into being by the writer Santeri Alkio, who later became a leading figure in the party. Both declared that they were rural newspapers, independent of the older parties. Their connections with the existing Young Finn Party (*nuorsuomalaisuus*) were nevertheless clear. This was particularly evident in the case of Alkio's newspaper because in southern Ostro-Bothnia the Agrarian Party began its activities as part of the Young Finn Party.

The newspaper that had been founded in Helsinki ceased publication in the autumn of 1907, but some of the people behind it started a new paper in the beginning of 1908, in conjunction with the anti-Russian radicals, the so-called »activists». This newspaper too had a short life and collapsed the following summer.

Two Young Finn Party papers temporarily joined the ranks of the Agrarian Party. One was a paper published in Kokkola in central Ostro-Bothnia, and it supported the Agrarian Party from the autumn of 1907 to the spring of 1908. This paper reverted to the Young Finn Party when it finally became evident that the Agrarians formed a totally independent party grouping. The other was a small Young Finn Party newspaper published in Jaakkima in Karelia; from 1907 to 1908 this newspaper also gave its allegiance to the Agrarian Party but for economic reasons it became a non-political local paper at the beginning of 1909.

In northern Ostro-Bothnia, the Oulu branch of the Agrarian Party began to publish its own paper at the beginning of 1907 and a local Agrarian newspaper was started in Kuopio at the beginning of 1908. Although Karelia was one of the strongholds of the Agrarian Party, no party newspaper was founded there until the beginning of 1909. This is explained by the fact that the two Helsinki papers had been widely read in Karelia.

In 1909 the group of Agrarian Party newspapers had become stabilised and they remained unchanged until the summer of 1916: there were provincial papers in Vaasa (*Ilkka*, founded 1906), Oulu (*Liitto*, founded 1907), Kuopio (*Savon Sanomat*, founded 1908) and Viipuri (*Maakansa*, founded 1909). It was to be the task of these four papers to hold together the supporters of the Agrarian Party in the whole of eastern and northern Finland – in the provinces of Uusimaa, Turku–Pori and Häme the party had never participated in parliamentary elections during the period of autonomy, and not in every election in the province of Mikkeli.

During the early years of the Agrarian Party's existence two different tendencies can be observed in its press policy: first there was the movement to found newspapers in the provinces, where the party supporters lived. The other tendency was to emphasise the importance of the main Helsinki paper, but this was independent of the party leadership and there was no financial possibility of taking it over.

The Agrarian Party newspapers were not founded as commercial enterprises but to spread a political message, to act as instruments of the party. This educational and propagandist purpose was approved by the governing bodies of the co-operative associations and limited companies which ran the papers and also by the editors and the readers. There also had to be agreement between the policies of the editors, under their governing bodies, and the readers of the newspapers; with the exception of the Helsinki papers, the Agrarian press was largely owned and run by the ordinary party members.

Each of the Agrarian newspapers had a kind of inner circle, made up of the members of the governing body and often also the chief editor, a number of outside party members and/or well-to-do farmers sympathetic to the cause. It became the task of this inner circle to make sure that the newspaper could continue publication, because all the papers had financial difficulties. Members of the inner circle were obliged to make personal sacrifices and they had to take financial risks; two Agrarian newspapers collapsed altogether and in two other cases a paper was saved after the publisher had gone bankrupt.

Within the party hierarchy, the inner circle of the newspapers was usually situated somewhere in the middle, at the election district level. In most cases there was also a personal link between the governing body of the paper and the central administration of the Agrarian Party. The papers needed the help of both the local branches of the party and the individual party members for collecting funds and also to persuade people to take out subscriptions.

The powers of the chief editor varied in different papers. Santeri Alkio, the chief editor of *Ilkka*, always had direct authority over the newspaper and the co-operative association which published it, but the editors of the other papers exercised more limited control. Only towards the end of the period under discussion did the chief editors of *Savon Sanomat* and *Maakansa* begin to attain the same kind of position as Alkio had had in his paper from the start. The former was an energetic leader, whose achievements were important both for the paper and the party; the latter gained great respect by saving his paper, despite the fact that its publisher went bankrupt.

During the period studied, none of the Agrarian papers succeeded in becoming the most successful newspaper in the towns where they were published. It is probable that two of them reached about the same number of readers as their greatest rivals, but they had to serve very large geographical districts and their household coverage may have been less than that of their rivals. Such papers did not appeal to urban advertisers and with only two, or at most three local editors, it was hardly possible for the news service of the Agrarian papers to be very comprehensive.

Towards the end of the period of autonomy in Finland, the market for newspapers was expanding. This meant that party political newspapers were able to find sufficient subscribers from among their own supporters. In such a situation it was merely an advantage to the newspapers to be openly political. It was only in the immediate vicinity of the towns where the newspapers appeared that there might be also subscribers of another political opinion, but even in these districts a strong group of Agrarian subscribers was needed as a basis. The further one went from the place of publication the more certain it was that the subscriber would be himself an Agrarian.

It may be questioned whether during the period of autonomy the Agrarian newspapers could have become the leading papers in towns concerned without making a political compromise. Moreover, would they not thereby have lost the support of the hard core of their Agrarian subscribers? In fact, thanks to the expansion of the market, all these newspapers were able to get started with the support of the Agrarians only. It was probably not until the 1920s that the Finnish newspaper market began to reach a situation in which party political propaganda ceased to be the most important factor in newspaper sales.

Henkilöhakemisto

- Sivunumeron ollessa *kursivoitu* nimi esiintyy vain nootissa.
- Aaltio, Eetu 142
Aaltonen 145
Aho, Juhani ks. Brofeldt, Juhani
Ahtiluoto, Juhani 42, 87, 88, 90, 95, 131, 135, 137–139, 173, 253–255
Alava, Vihtori 58, 59, 68, 75, 253–255
Alkio, Santeri 27–29, 36, 38, 40–42, 48, 70, 71, 77–94, 97, 109, 120, 128, 131, 135, 143, 147–150, 152–154, 158, 160, 162, 164, 165, 167–169, 171–180, 184, 193, 196–198, 200–205, 207, 211, 212, 216, 217, 219, 220, 230, 243, 245–248, 250–260, 265, 272, 273, 291, 292
Ansas, Ossian 80, 81, 265
Antila, Otto 158, 196, 250, 256
Anttonen, Antti 158, 256
Anttonen, Pekka 43, 58–64, 68, 71, 72, 75, 77, 78, 139, 151, 272
Arima, O. W. 76
Aspinen, Antti 89
Backman, O. W. 63, 64, 67–70, 130
Bergdahl, B. B. 115, 116
Bergroth, Karolina 127
Björkenheim, Edvard 36
Björklund, I. T. 109, 111
Borg, Väinö 37, 38, 54–56
Brofeldt, Juhani 126, 127
Brofeldt, Kaarlo 126, 127
Brofeldt, Pekka 126–129
Brummer, O. W. ks. Arima, O. W.
Castrén, Jonas 67
Ekholm, G. A. 213, 215, 218, 220, 221
Fellman, Arthur 142, 144, 145
Fennander, Emil 99, 101–103, 106
Forsman, G. Z. ks. Koskinen, Yrjö
Fraser, Georg 145
Gebhard, Hannes 36–38, 53–57, 59, 61, 156, 163
Granholm, Emma 88
Granit-Ilmoniemi, Bruno 127, 130, 133, 194, 195, 202, 258
Gummerus, Herman 145
Haapala, Antti 89, 90, 176, 179, 252, 256
Haapanen, Santeri 47, 200–202, 205–207, 209, 239, 240, 244, 248, 249, 253–255, 260, 273
Hahl, Eero 136
Hakkarainen, A. 76
Halttonen 63
Hamara, Otto 139
Hanhisalo, Juho 109
Hanninen, Ville 213, 218
Hannula, Uuno 245
Harju, Kustaa 28, 169, 171–173, 175–178, 181, 230
Haukka, Tuomas 157, 214, 216, 220–222
Hautamäki, Kustaa 28, 42, 44, 46, 87, 88, 90, 108–110, 119, 120, 138, 164, 180–186, 189–191, 196, 245, 246, 253–255, 258, 259
Havo, Otto 109
Heikel, Ivar T. 145
Hellman, Emil 68, 75, 142
Heikkinen, J. A. 124, 145, 146, 151
Heikkinen, Olli 130, 133, 135, 193
Heikkinen, P. V. 130, 133, 136, 193, 194, 202, 205, 238, 240, 258
Hiekkala, Eero 255, 256
Hiekkala, Lassi 200, 207, 253, 255, 256
Hiiri, Matti 72
Hiltunen, J. H. 115
Hiltunen, Yrjö 139
Hoffrén, J. 130
Hollo, Elias 87, 89
Hollo, Juho 89
Holsti, Rudolf 196, 218, 250
Hopiavuori, Eetu 87
Hultin, Tekla 101, 102
Husberg, Ossian ks. Ansas, Ossian
Huttunen, D. J. 202
Hyppönen, Heikki 197, 198, 256
Hytönen, Viljo 142
Hyvämäki, J. 75
Hyvärinen, Aina 130, 133
Härkönen, Iivo 197–199, 253–256
Ignatius, Gustaf 131, 133, 194, 195, 204

Ilmoni, W. F. 89, 106, 109
 Immonen, Pekka 138, 139, 193, 256
 Jalovaara, Helmi 148, 256
 Jortikka, Mikko 198, 200, 253–256, 260
 Joukahainen, Vilkuu 200, 223, 243, 255
 Junnola, Simo 157
 Juutilainen, Antti 58, 59, 60, 62, 68, 76,
 78, 89, 99, 151, 153–155, 158–160, 209,
 210, 212–220, 222–224, 244, 248, 249,
 253–256, 258, 260, 273
 Juvelius, V. O. 148
 Järviö, J. B. 119, 124, 181, 185
 Jäykkä, K. V. 92, 95, 125, 190
 Kaarlonen, K. F. 56
 Kaartotie, Juho 99, 100, 102, 103
 Kajanus 145
 Kakriainen, G. A. 37, 43, 63, 64, 66, 70,
 75, 141, 153, 157, 214, 216, 246
 Kaksonen, Simo 142, 151, 157, 164
 Kallio, Kyösti 28, 39–41, 71, 72, 74, 78,
 117, 151, 152, 154, 179, 180, 184–186,
 190, 200, 204, 246, 250, 258, 259
 Kanto, S. H. 88
 Karhi, Otto 38, 41, 61, 63, 78, 114–120,
 124, 180–184, 186, 212, 246, 253–255,
 258
 Kariniemi, F. E. 61, 76, 89
 Karttunen, A. 214
 Karttunen, Pekka 139, 193, 203
 Kaskinen, Juho 56, 57
 Kataja, Väinö 142
 Kauppinen, Heikki 126–128
 Kaura, Antti 87, 88
 Kemppainen, Antti 236, 237
 Kerttula, Herman 111
 Keränen, Frans 200
 Keto, Matti 109, 112
 Kianto, Ilmari 142
 Kiuru, Yrjö 221, 222
 Kivi, Jaakko 117–119, 138, 139, 142, 144,
 147, 148, 150, 151, 153, 154, 158, 164,
 192–194, 196, 197, 203, 246, 253–255
 Kivilinna, Väinö ks. Borg, Väinö
 Kivistö, Gust. 115
 Klemettilä, Matti 28, 36, 80, 81, 87, 88,
 90, 93
 Koivisto, Juho 88, 90, 174, 179, 257
 Kokko, J. P. 212, 216
 Kokkonen, Heikki 244
 Konttinen, Juho 130, 133–135, 139
 Korpela, Juho 116, 117, 125
 Korpi, Frans 69, 70, 143–145, 147–151,
 158, 164, 192, 200
 Korpisaari, Paavo 250
 Koskinen, Yrjö 32
 Koskiniemi, S. 88
 Kotila, Sakari 109
 Kotonen, Aleks. 214
 Krohn, L. 145
 Kröger, Juho ks. Kaartotie, Juho
 Kuivala, V. H. 211, 212
 Kulha, E. 141
 Kulha, Ida 157
 Kurikka, Matti 143, 145
 Kähärä, E. 70
 Käki, Heikki 68, 70, 142, 153, 157, 212
 –216
 Lahdensuo (Lagerstedt), Oskari 36, 47
 Laitinen, Artturi 124
 Lampela, Jalmari 206
 Lampén 145
 Lappu, Salomon 63, 75, 142
 Lappalainen, J. E. 198
 Lassila, Maiju ks. Untola, Algot
 Laurila, Jaakko 36
 Leino, Antero 108, 109, 112, 217
 Leinonen, Artturi 169
 Leinonen, Mikko 103, 210, 212
 Leppälä, Juhani 41
 Liakka, Niilo 36, 54, 118
 Lindgren, Otto ks. Karhi, Otto
 Linna, Antti 114
 Liukko, Jaakko 99–103, 106, 253, 254
 Luonne, Kaarlo 36, 64, 66, 68, 70–72,
 75, 142
 Luopajarvi, Mikko 28, 38, 40, 70, 80, 87
 –90, 93, 95, 140, 146, 147, 164, 169,
 171, 173, 174, 179, 219, 230, 257
 Malmström, K. F. 130
 Matturi, F. 119
 Meriläinen, Heikki 142, 236
 Miettinen, Vihtori 193, 197, 256
 Minkkinen, Apel 214, 219
 Mäkelä, A. B. 127
 Mälkki, Mikko 157, 214
 Niemi, Vihtori 88
 Niinisalo, Otto 64, 65, 151, 153, 154, 158,
 253–255
 Nikkinen, Aleks 171, 174, 175
 Niskanen, Heikki 130, 133, 193, 202
 Niukkanen, Juho 146, 219, 222, 224
 Nordlund, E. E. 88, 256
 Nuutilainen, Herman 72, 75
 Nuutinen, Aaro 198
 Nylund, Hilja 193
 Ohukainen, Tuomas 119
 Ollakka, F. J. 164
 Ollila, Juho 88
 Partanen, Oskari 239
 Pehkonen, E. Y. 136
 Penttilä, Juho 221
 Pentzin, Leino 114, 115

Perälä, Lauri 172
 Pihkala, Martti 51
 Pikkarainen, Jaakko 116, 117
 Poutala, Juho 116, 117, 258
 Poutiainen, Matti 142, 151, 157, 210, 212,
 214–216, 218
 Pulkkinen, Salomo 238, 239
 Punttala, Antti 116, 117
 Pusenius, Juho 157
 Pykälä, K. K. 41, 101, 141, 142, 144, 145,
 146, 151, 157–159, 212–214, 216–
 222, 246, 251, 258, 260
 Raatikainen, August 126, 128, 130, 131,
 133, 142, 143, 193, 194, 202, 203, 239, 258
 Ranta, Juho 117–119, 181, 182, 185,
 253, 256
 Rantakari, K. N. 199
 Rantamala, Irmari ks. Untola, Algot
 Relander, L. Kr. 75, 142, 144, 196,
 212, 218
 Ruuska, J. P. 198, 200, 203
 Räsänen, Hilma 101, 142, 148
 Räsänen, Isak 43, 63, 65, 66, 75, 126,
 142–144, 148
 Römpötti, J. 75, 141
 Saalasti, Filip 37, 63, 115–117, 142, 258
 Saarelainen, Pekka 47, 203
 Saarikoski 145
 Salanne, Herman 72
 Salminen, Viktor 104–106
 Salo, K. 142
 Sandelin, J. F. 109
 Saratie, Allan 221
 Schauman, Georg 145
 Selander, Väinö 207
 Sivén, V. O. 142–153
 Sorvari, Matti 88
 Stenberg, Herman 142, 144, 145
 Stigell, Richard 76, 142
 Syrjänen, Viljo 198
 Tanner, A. F. 145
 Taskinen, Ville 102, 106
 Teppo, J.H. 88, 174
 Tervo, Jaakko 115
 Tulikoura, Juho 47, 216, 223, 243
 Untola, Algot 37
 Vainio, Emil 127
 Vainio, Jaakko 224, 256
 Vakkilainen, Juho 70, 141, 157, 214, 216
 Vallinmäki, Aaro 89, 171
 Varila, Kalle 109
 Veijola, K. G. 116, 117, 246
 Vierimaa, August 109, 111, 142
 Winter, John 100–102, 106
 Vuorimaa, A. O. 223, 243
 Vörlund, Jaakko 88
 Zitting, O. P. 126–128, 130, 133, 135,
 136, 193, 194, 196–198, 202, 258
 Åström, Lenna 115